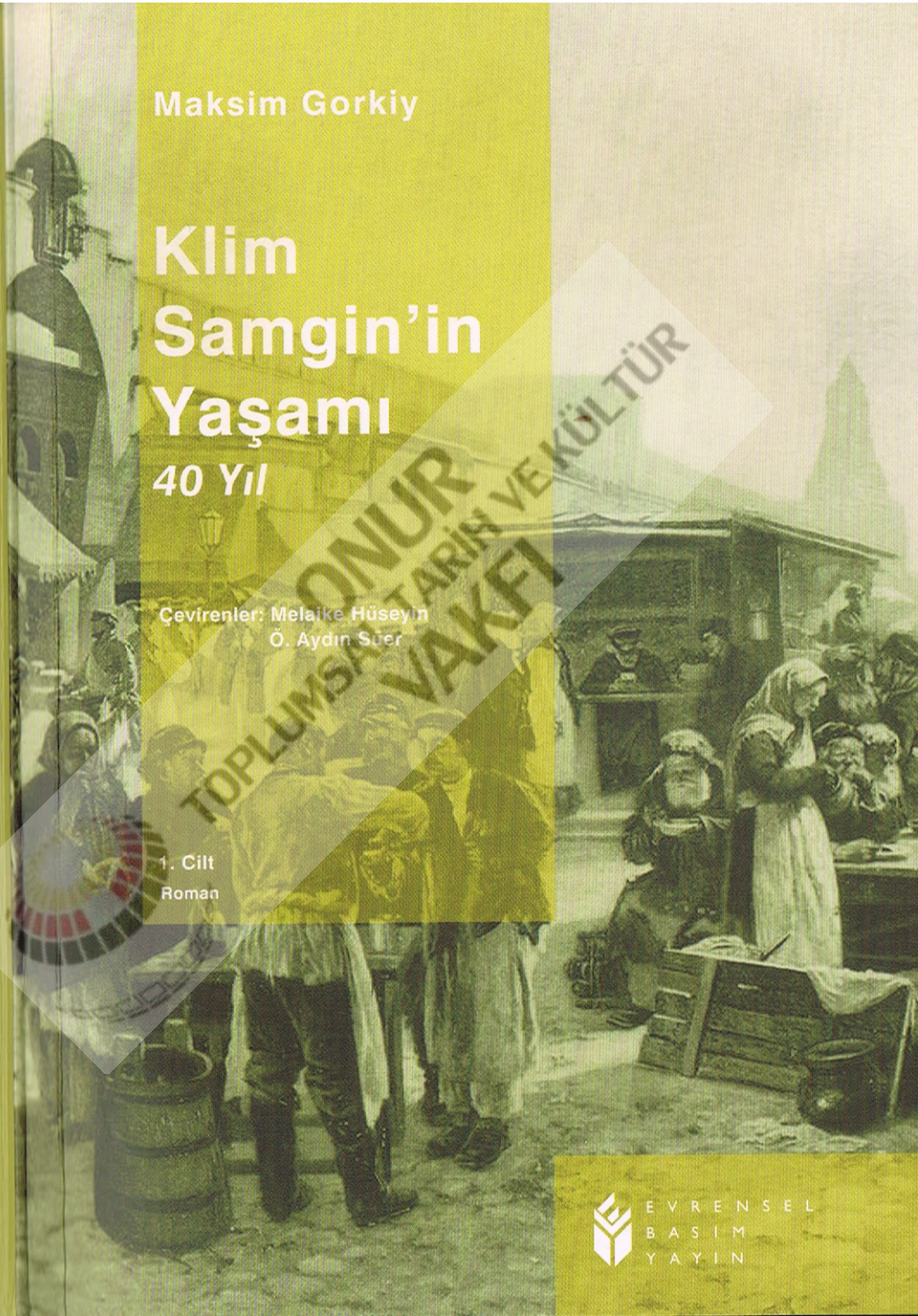
Maksim Gorkiy

Klim Samgin'in Yaşamı

40 Yıl

Çevirenler: Melaike Hüseyin
Ö. Aydın Süer

1. Cilt
Roman

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

EVRENSEL BASIM YAYIN

Maksim Gorkiy • Klim Samgin'in Yaşamı - 1

EVRENSEL
BASIM YAYIN

ONUR
TOPLUM TARİH VE KÜLTÜR
VAKFI

ONUR
TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR
VAKFI

Maksim Gorkiy

KLİM SAMGİN'İN YAŞAMI

40 YIL

Birinci Cilt

Rusça Aslından Çevirenler
Melaike Hüseyin - Ö. Aydın Süer

Roman

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamerhatun Mah.
Alhatun Sk. Emek Apt.
No: 25/1 Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın-314

Klim Samgin'in Yaşamı *40 Yıl*
Maksim Gorkiy

Çevirenler
Melaike Hüseyin - Ö. Aydın Süer

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Kapak Uygulama
Bahar Eroğlu, Fırat Çaralan

Birinci Basım: Şubat 2007

ISBN 978-975-6106-44-0 (TK)
ISBN 978-975-6106-45-7 (C 1)

Baskı

Ezgi Matbaası
(Emintaş Kazımdinçol Sit. No: 81/229 Davutpaşa - Topkapı 0212 501 93 75)

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

KLİM SAMGİN'İN YAŞAMI

40 YIL

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR YAKFI

"KLİM SAMGİN'İN YAŞAMI" ÜZERİNE

Maksim Gorkiy, *Klim Samgin'in Yaşamı* romanını en önemli yapıtı olarak kabul eder. *Ayak Takımı Arasında* oyunu dışında, Gorkiy'nin, üzerinde en çok tartışılan yapıtıdır.

Gladkov, romanın güç algılandığını, kahramanın yaşamının gereksiz uzatıldığını, romanın oldukça soğuk bir hava taşıdığını, dolayısıyla başarısız olduğunu öne sürerken, Vasiliy Fedorov, "özellikle güncel ve global olduğunu ve yeterince değerlendirilmediğini" belirtmiş, Rekemçuk da, "bu, biz edebiyatçılar için yeni dersler alınabilecek bir kitaptır," diye vurgulamıştır.

Dünyanın en uzun romanlarından biri olarak kabul edilen *Klim Samgin'in Yaşamı*, 1925-1936 yılları arasında yazılmıştır ve Gorkiy'nin son ve en önemli, aynı zamanda üzerinde en çok tartışılan yapıtıdır. Yazar, 1870'li yılların ortalarından başlayarak 1917 devrimine kadar çelişkilerle, kavgalarla ve düşünsel çatışmalarla geçen dönemin ruhsal ve entelektüel yaşamını ortaya koymakta, dönemin barometresi sayılan, toplumdaki siyasal kamplaşmaları ve sınıf bilinci gelişimini çok kesin olarak yansıtan orta sınıf Rus aydın kesimine özel bir yer vermektedir. *Klim Samgin'in Yaşamı*, Sovyet edebiyatında, destansı boyutlara varan ilk ideolojik, toplumsal-felsefi aynı zamanda da toplumsal-psikolojik bir yapıttır.

Yazar, yapıtını, söz konusu dönemdeki Rus ruhsal yaşamının bir kroniği olarak tanımlamaktadır. Lunaçarskiy, "bu yapıt uzun bir dönemin hareket halindeki panoramasıdır" demektedir. O dönemdeki pek çok tarihsel olay yapıtın sayfalarına yansımıştır: II. Nikolay'ın taç giyme töreni sırasında meydana gelen Hodın felaketi, 1896 Rusya Sanayi Fuarı, 9 Ocak 1905, Moskova Aralık ayaklanması, ilk devrimci çıkışlar, Rus-Japon Savaşı, I. Dünya Savaşı.

Yapıtta, dönemin sert düşünsel-toplumsal savaşımı betimlenmiştir. Gorkiy, yozlaşmakta olan halkçılığı (Narodnik düşüncesini), yeni belirmeye başlayan Dekadanlığı eleştirmiş, "legal Marksistlere", liberal aydınlara, devrim karşıtlarına tavır almış, emperyalistlerin sömürüye dayalı ideolojisini suçlamıştır. Romanda yaratılan kahramanların özel yaşamlarındaki hareketlenmelerle tarihsel olaylar birbirleriyle yakından bağlantılıdır. Aydın tiplemelerin yanı sıra, işçilerin önderliğinde devrimci savaşıma hazırlanan halk kitleleri geniş bir fonda verilmiştir. Ancak bilinçli olarak başkahramanın adını taşıyan romanın ana teması, burjuva ideolojisinin her biçimine, özellikle de bireyci burjuvaziye, yani Samginlere yönelik suçlamadır. "Samginlik" burjuva aydınının davranış biçimini karakterize etmektedir. Bu aydınlar, hiç-

bir partiye katılmamakta, bazen de devrimci yükselişin "arasına sızarak" devrimci görünme çabası içine girmektedirler. Bu tür aydınları, Gorkiy, yaşamda yönetici konuma geçme iddiasında olan sözde kahramanlar olarak suçlamaktadır. Gorkiy, Samgin'in partisiz bir "düşünür", herkesin üzerinde olan sözde bağımsız kişilik maskesini düşürmektedir. Yazar, burjuva aydınının yaşam pratiği ve ideolojisinin hakim sınıflara olan bağımlılığını birçok kez ortaya koymaktadır. Klim Samgin'i resmederken, Gorkiy, onun ruhsal değersizliğini, kendini beğenmişliğini, her şeyi basitleştirme eğilimini, tarihin akışını ve devrimi frenleme çabalarını da ortaya koymuştur.

Bu yapıtta Gorkiy, Samgin ve benzerlerini yeryüzünden silecek olan "tarih mantığı"nı da göstermektedir. Güçlü işçi gösterisi, bir "kemik torbasına" çevirdiği Samgin'i yolunun üzerinden atmaktadır. Romanda, kapitalistlerin yararsız çabalayışları da Varavkin, Marina Zotova gibi önemli kahramanların kişiliğinde ortaya konmaktadır. Bu kişiler, burjuva düzenini korumak için her yolu denemektedirler. Bolşevik Stepan Kutuzov, Yoldaş Yakov ve devrimci kesimin diğer temsilcileri, düşünsel savaşımlarında Samgin'i ve onun "ruhani öğretmenlerini" ve yandaşlarını yenmektedirler. Kutuzov ve yandaşlarının gücü, Lenin'in düşüncelerini paylaşmalarından ve Bolşevik Partisi üyesi olmalarından kaynaklanmaktadır. *Klim Samgin'in Yaşamı*'nı yaratırken Gorkiy, Ekim Devrimi öncesi döneme, 1905 ve 1917 devrimleri sırasındaki sınıf savaşımı dönemlerine dayanmaktadır. *Klim Samgin'in Yaşamı*, Gorkiy'nin diğer devrim sonrası büyük yapıtları gibi, olağanüstü gerçekçiliğiyle, büyük çelişkilerin derin bir biçimde ortaya konmasıyla, geniş epik betimlemeleriyle ve felsefi zenginliğiyle dikkat çekmektedir. Günümüzde de XX. yüzyılın en önemli yapıtlarından birisi olarak tüm güncelliğini korumaktadır.

Gorkiy, Rusya tarihinin sert çelişkilerle, kavgalarla ve düşünsel çatışmalarla dolu, sorunlu ve karmaşık dönemindeki ruhsal ve entelektüel yaşamı ortaya koymaya çalışmıştır. Destansı romanının I. cildini bitirdiğinde, "XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başında ortaya çıkan tüm sınıfları, akımları, yönelimleri ve cehennemi kargaşayı betimlemek zorundayım," demektedir.

Romanda o dönemin barometresi sayılan Rus aydın kesimine, özel bir yer verilmektedir, zira bu kesim, tüm toplumdaki siyasal gruplaşmaları ve sınıf bilinci gelişimini çok kesin ve bilinçli olarak yansıtmaktadır.

Böylesine önemli bir yapıtı Rusça aslından ilk kez dilimize kazandırıp, 1917 Ekim Devrimi'nin 90. yıldönümünde okuyucuyla buluşturmaktan kıvanç duyuyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

KLİM SAMGİN'İN YAŞAMI
40 YIL

İvan Akimoviç Samgin özgün şeylerden hoşlanırdı; bu nedenle karısı ikinci erkek çocuğunu doğurduğunda, lohusa kadının yatağının başucuna oturarak onu ikna etmeye çalıştı:

"Baksana, Vera, ona az rastlanan bir ad koysak? Bu sayısız İvanlardan, Vasililerden gına geldi... ne dersin?"

Doğum sancılarından yorgun düşmüş olan Vera Petrovna yanıt vermedi. Kocası, açık mavi gözlerini pencereye, rüzgârın dağıttığı bulutların ırmaktaki buz parçalarını ve bataklığın yosunlu tümseklerini anımsattığı gökyüzüne dikerek bir süre daldı. Samgin, daha sonra küt parmaklarını havada sallayarak kaygılı bir biçimde saymaya başladı:

"Hristofor? Kirik? Vukol? Nikodim?"

Her adı listeden düşer gibi havada bir jest yapıyordu ve birkaç sıra dışı adı ayırdıktan sonra memnun bir ifadeyle haykırdı:

"Samson! Samson Samgin! İşte! Bu hiç fena değil! Kutsal kitap kahramanının adı, soyadı ise Samgin. Benim soyadım da özgündür zaten!"

Eşi, "karyolayı sarsma" diye usulca rica etti.

Özür diledi, dermansız ve garip bir biçimde ağırlaşmış elini öptü; gülümseyerek sonbahar rüzgârının öfkeli ıslığını, bebeğin acıklı viyaklamasını dinledi.

"Evet, Samson! Halkın kahramanlara gereksinimi var. Ama... yine de biraz düşüneceğim. Belki de Leonid olabilir."

Yeni doğan bebeği kundaklamakta olan ebe Mariya Romanovna sertçe uyardı:

"Saçma şeylerle Vera'yı yoruyorsunuz."

Samgin eşinin kansız yüzüne baktı, yastığa dağılmış ender rastlanan altın sarısı ay ışığını andıran saçlarını düzeltti ve sessizce odadan çıktı.

Lohusa yavaş yavaş toparlanıyordu, bebek ise zayıftı. Çocuğun yaşayamayacağından korkan Vera Petrovna'nın şişman ama sürekli hasta anası, onu hemen vaftiz ettirmek istedi; vaftiz ettiler ve Samgin suçlu suçlu gülümseyerek:

"Veracık, ona son anda Klim adını vermeye karar verdim. Klim! Sıradan bir halk adı; hiçbir sorumluluk da yüklemiyor. Sen ne dersin, ha?" dedi.

Kocasının mahcubiyetini ve ev halkının hoşnutsuzluğunu fark eden Vera onayladı:

"Benim hoşuma gitti."

Onun sözleri ailede yasa sayılırdı; Samgin'in şaşırtıcı davranışlarına ise alışkındılar; sık sık sıra dışı davranışlarla insanları şaşırtmasına karşın, aile içinde ve tanıdıklar arasında her işi yolunda giden mutlu bir kişi olarak tanınırdı.

Ancak çocuğun bu alışılmadık adı, daha yaşamının ilk günlerinden itibaren onu fark edilir biçimde rahatsız etmeye başladı:

Tanıdıkları, çocuğu dikkatle süzerek birbirlerine "Klim mi?" diye soruyorlardı ve neden Klim adı verildiğini anlamaya çabalıyor görüntüsü içindeydiler.

Samgin açıklıyordu:

"Ona Hestor ya da Antip adını vermek istedim, ama biliyorsunuz ki, bu çok aptalca bir seremoni; papazlar, 'şeytanı yadsıyor musun?', 'üfle', 'tükür' gibi sözler..."

Ev halkının, yeni doğan çocuğa, iki yaşındaki ağabeyi Dmitri'ye kıyasla daha temkinli yaklaşması için bir nedeni vardı; Klim'in sağlığı iyi değildi ve annesinin gösterdiği sevgi de bunu güçlendiriyordu; babası ona anlamsız bir ad koyduğu için kendisini suçlu hissediyor, ninesi bu adı "köylüce" bularak çocuğun onurunun kırıldığını söylüyor, Klim'in çocukları seven, öksüzler için kurulan zanaat okulunun kurucusu ve onursal koruyucusu olan, pedagoji ve hijyen işleri ile ilgilenen dedesi ise zayıf Klim'i sağlıklı

Dmitri'ye açıktan açığa yeğliyor, çocuğun sağlığı konusunda giderek artan kaygılarıyla torununu güç duruma sokuyordu.

Klim'in yaşamının ilk yılları, birçok kişinin cesaretle ve savunmasızca kendisini "örs ve çekiç" arasına, yani yetenekli Alman prensesinin doğurduğu beceriksiz çocukların hükümetiyle, kölelik hukuku ile sersemleşmiş cahil halk arasına soktukları umutsuz özgürlük ve kültür savaşı yıllarına rastlar. Çarlık yönetiminden haklı olarak nefret duyan dürüst insanlar, büyük bir içtenlikle "halkı" seviyorlar ve onu yeniden yaşama kavuşturma ve kurtarma çabası içine giriyorlardı. Mujik'i daha kolay sevebilmek için, onu sıra dışı ruhsal güzelliğe sahip bir varlık olarak görüyor, günahsız bir çilekeş tacıyla ve kutsal hale ile süslüyor, mujiklerin çektikleri fiziksel acıları, acı veren Rus yaşam gerçeğinin ülkenin en iyi insanlarına bolca bahşettiği manevi acıların üzerinde tutuyorlardı.

Dönemin duyarlı ozanının öfkeli inlemeleri bir marş niteliğindeydi ve özellikle ozanın halka yönelttiği soru, endişeyle vurgulanıyordu:

"Uyanacak mısın, ey güç?
Ya da elinden gelen her şeyi yaptın mı,
Yazgının yasasına boyun eğerek?
İnlercesine bir şarkı yarattın,
Ve ruhça öldün mü sonsuza dek?"

Kültür yaratma özgürlüğü uğruna savaşım verenlerin acıları saymakla bitmiyordu. Ancak, tutuklama, zindana atma, Sibirya'ya sürgüne gönderme gibi uygulamalar, yüzlerce genci daha da ateşledi ve hükümetin her yere ulaşabilen acımasız sistemine karşı verilen savaşımı sertleştirdi.

Bu savaşımda Samgin ailesi de acı çekti: İvan'ın ağabeyi Yakov, iki yıl kadar hapis yattıktan sonra Sibirya'ya sürüldü; oradan kaçmaya çalışsa da yakalanarak Türkistan'da bir yere nakledildi. İvan Samgin de tutuklanmaktan ve hapisten kurtulamadı, daha sonra da üniversiteden atıldı. Vera Petrovna'nın kuzeni, Mariya

Romanovna'nın kocası sürgüne gönderilirken yolda, Yalutorovsk'ta öldü.

79 yılı baharında Solovyev'in korkusuzca ateşlediği silahın sesi yankılandı, yönetim de buna Asyalı tarzı baskılarla karşılık verdi.

O dönemde bir avuç kadın ve erkeğin oluşturduğu kararlı bir grup, Çar'a karşı ortak bir savaşıma girmişti. İki yıl boyunca vahşi bir hayvanmışçasına peşinden koşarak Çar'ı avlamaya çalıştılar, sonunda onu öldürdüler ama hemen yoldaşlarından birisinin ihanetine uğradılar; ihanet eden kişi, II Aleksandr'ı öldürmeyi denemiş, ancak Çar'ın trenini havaya uçuracak mayının tellerini son anda yine kendisi kesmişti. Öldürülen Çar'ın oğlu III. Aleksandr da babasının yaşamına kastetmiş olan bu kişiyi "saygın yurttaş" unvanıyla ödüllendirmişti.

Kahramanlar yok edildiklerinde, ki bu hep böyle olur; umutları uyandıran, ancak onları gerçekleştirmeyen kişi olmakla suçlanırlar. Eşit olmayan bu savaşımı uzaktan hoşgörüyle izleyen insanlar, yenilgiden dolayı, savaşçıların sağ kalan dostlarından daha fazla acı duyar. Birçoğu derhal ve hiç düşünmeksizin kapılarını kahramanların arta kalanlarına kapayıverdiler; daha dün kendilerinde hayranlık uyandıran bu kişiler, şimdi yalnızca kendilerine kara çalınmasına neden olabilirlerdi.

Zamanla, tarihsel oluşum sürecinde bireyin önemi konusunda kuşku içeren eleştiriler başladı ve bu eleştiri birkaç on yıl sonra yerini, yeni bir kahramana, "sarışın iblis" Friedrich Nietzsche'ye duyulan sınırsız bir coşkuya bıraktı. İnsanlar çabucak bilinçlendi ve Spencer'in, "gelişmemiş bir içgüdüden dikkate değer bir davranış beklenemez", sözüyle uzlaşarak güçlerini ve yeteneklerini "kendini tanımaya", bireysel yaşamın sorunlarına odakladı. Zaman geçirmeden, "dönemimiz büyük sorunlar dönemi değildir," sloganını kabullenmeye yöneldi.

Büyük olasılıkla şeytanın yarattığı kötülüğün gücünü şaşırtıcı bir duyarlılıkla fark eden ve kendisini açıkça ortaya koyan bu dâhi sanatçı, birçok beyefendinin uşakları gibi köle olduğu bu ülkede çılgınca haykırıyordu:

"Boyun eğ, mağrur adam! Sabırlı ol, mağrur adam!"

Bunun hemen ardından, ikinci bir dehanın, daha az güçlü olmayan sesi çınlıyordu; buyurucasına ve ısrarlı bir biçimde, kişiyi özgürlüğe yalnızca bir yolun götürebileceğini, bu yolun "kötülüğe karşı güç kullanmama" olduğunu vurguluyordu.*

Samginlerin evi o yıllarda, ev sahibesinin tüm ışıkları söndürme telaşında olmadığı nadir evlerdendi. Arada bir de olsa, suratsız, huysuz kişiler Samginleri ziyarete gelirdi; odaların köşesinde, gölgede oturuyor, az konuşuyor, tatsız bir biçimde gülüyorlardı. Farklı boyda, farklı giysiler içinde, tuhaf bir biçimde, aynı birliğin erleri gibi, birbirlerine benziyorlardı. "Buralı" değildiler; bir yerlere gidiyor, yol üstünde Samginlere uğruyor, ara sıra da yatıya kalıyorlardı. Onları birbirlerinden farksız kılan şeylerden biri de, Mariya Romanovna'nın sert sözlerini hep sessizce dinlemeleri ve görülen o ki, ondan korkmalarıydı. Baba Samgin ise onlardan korkuyordu. Küçük Klim, babasının onların karşısında yumuşak ve güzel ellerini suçlu suçlu ovuşturduğunu ve ayağını salladığını görüyordu. Bunlardan esmer, sakallı ve herhalde çok pinti olan birisi sertçe şöyle demişti:

"Senin evinde, İvan, her şey Ermeni fıkrasında olduğu gibi, ama en az on katı fazlasıyla aptalca. Bana bir geceliğine neden iki yastık ve iki mum verdiniz ki?"

Samgin'in kentteki tanıdık çevresi çok azalmıştı ama yine de, alışkanlık olduğu üzere, daha bir gün öncesinin havasını yitirmemiş olan insanlar onun evinde toplanırdı. Ve her akşam uzun boylu, şişman Mariya Romanovna, kara gözlükleri, dudaksız gibi görünen alıngan yüzü, yarı kırlaşmış saçlarına kondurduğu dantel şapkasıyla avlunun içindeki ek binadan azametli bir tavırla gelirdi. Şapkasının altından büyük gri kulakları sarkardı. İkinci kattan ise geniş omuzlu, kızıl sarı sakallı kiracı Varavka inerdi. Yoksullaşmış ve başkasının giysisini satın alan ve bunu sıkılarak giyen bir yük arabacısını anımsatırdı. Ağır, temkinli davranır ama yine de topuklarıyla çok gürültü çıkartırdı; tabanları balık tabağı gibi ovaldi. Çay masasına oturunca öncelikle sandalyesinin yeterince sağlam olup olmadığını dener, üzerindeki ve çevresindeki her şey

* Burada Lev Tolstoy kastediliyor –ç.n.

çatırdar, gıcırdar, sarsılır, mobilya ve kap kaçak ondan adeta korkar, piyanonun önünden geçtiğinde telleri titreşirdi. Siyah sakallı, hüzünlü görünümlü doktor Somov da çok geçmeden belirirdi; eşikte durarak herkesi patlak, donuk gözleriyle bıyığa benzeyen kaşının altından süzer ve hırıltılı bir sesle:

"Sağ mısınız? Sağlığınız yerinde mi?" diye sorardı.

Daha sonra odaya girer ve geniş, hafifçe kambur sırtının ardında her zaman, sıska, sarı yüzlü, iri gözlü eşi belirirdi. Sessizce Vera Petrovna'yı öperek odadaki herkesi kilisede ikon selamlarcasına selamlar, onlardan biraz uzakta oturur, bu arada da, bir dişçi muayenehanesinde bekliyormuşçasına ağzını bir mendille kapatırdı. En karanlık köşeye bakar ve sanki karanlıktan birisinin kendisini, "Gel!" diye çağırmasını beklerdi.

Klim, onun ölümü beklediğini bilirdi; Doktor Somov, Klim'e de, karısının yüzüne karşı da:

"Hiçbir zaman karım gibi ölümden böylesine aptalca korkan birisine rastlamadım," diyordu.

Klim ve Dmitri'nin öğretmeni olan kızıl sakallı Stepan Tomilin kuytu bir köşeden, fark ettirmeden ve ansızın beliriverirdi; her zaman heyecanlı olan genç bayan Tanya Kulikova, zayıf ve çiçek bozuğu geçirmiş komik burunlu bir kişiydi; sözcükler yazılı küçük kitaplar ya da defterler getirir, herkese dağıtır, telaşla ve bezgin bir sesle, "haydi, okuyalım, okuyalım!" derdi.

Vera Pavlovna onu:

"Çayımızı içelim, uşakları gönderelim, o zaman..." diye sakinleştirirdi.

Doktor Somov başını sallayarak, "uşakların yanında temkinli olmak gerekir," der ve bu hareketi yaparken, saç tutamları arasından tepesindeki parlak, gri boşluk parıldardı. Yetişkinler, odanın ortasındaki büyük yuvarlak masanın çevresinde, beyaz abajurunu Samgin'in yaptığı lambanın altında çaylarını içerlerdi: Abajur, ışığı aşağıya değil, yukarıya, tavana yansıtırdı; bu yüzden de odada iç karartıcı bir loşluk oluşur, diğer üç köşe ise gece gibi koyu karanlıkta kalırdı. Duvar lambasının aydınlattığı dördüncü köşede, büyük ağu ağacının bulunduğu fıçının yanında çocukla-

rın masası dururdu. Bitkinin geniş, siyah yaprakları duvarlara sürtünür, çivilere sicimle bağlanmış olan saplarında bulunan hava kökleri uzun, gri solucanlar gibi havada asılı dururdu.

Ağır başlı, topluca olan Dmitri, sürekli büyük masaya sırtı dönük otururken, uzun, zayıf ve saçları "mujik tarzı" yuvarlak tıraş edilmiş Klim ise yüzü yetişkinlere dönük oturur, konuşmaları dikkatle dinler, babasının kendisini işaret etmesini beklerdi.

Babası hemen her gece Klim'i yanına çağırır, yumuşak dizleriyle kalçasını sıkıştırır:

"E, nasıl bakalım, köylücük: En güzel şey sence ne?" diye sorardı.

"Generali gömdükleri an," diye yanıtlardı, Klim.

"Neden?"

"Müzik çalıyor da ondan."

"Ya en kötü şey ne?"

"Annemin başının ağrıması."

Samgin, "nasıl ama?" diye zafer kazanmış bir tavırla konuklarına sorar, gülünç, yuvarlak yüzü hoş bir biçimde parlardı. Konuklar gülerek Klim'i överlerdi; ancak Klim bu tür zekâ gösterilerinden hoşlanmaz, verdiği yanıtları aptalca bulurdu. İlk kez iki yıl önce bu yanıtları vermişti. Şimdi ise, babasının hoşuna gittiğini görerek itaatkâr bir tavırla, hatta iyilik yaparcasına bu eğlenceye ses çıkarmıyordu. Ancak şimdi bu eğlencede onur kırıcı bir şeyler hissediyor, sıkıldığında ses çıkaran bir oyuncak gibi görüyordu kendini.

Babasının, annesinin ve ninesinin konuklara anlattığı öykülerden, Klim, kendisi hakkında pek çok şaşırtıcı ve önemli şey öğrendi: Henüz çok küçük olmakla birlikte akranlarına kıyasla çok farklıydı.

Babası, "sade, kaba saba oyuncaklardan, pahalı ve eğlenceli oyuncaklara kıyasla daha fazla hoşlanırdı," diye telaşla ve sözcükleri yutarak anlatır, ninesi ise kırlaşmış ve özenle taranmış başını ciddiyetle sallar, iç geçirerek:

"Evet, evet, gösterişsiz şeyleri sever," diye onaylardı.

Bu arada da, daha beş yaşında iken Klim'in bahçenin karanlık

ve kuytu köşesinde yabani otlar arasında rastlantı sonucu yetişen cılız bir çiçeğe nasıl şefkat gösterdiğini de ilgiyle anlatırdı; Klim evleklerdeki diğer çiçeklere hiç bakmadan onu sulamış, sonunda çiçek kuruduğunda da uzun süre acı acı ağlamıştı.

Babası kalınpederini dinlemeden:

"Çevresindeki çocuklardan ziyade dadısının torunuyla daha istekli oynuyor..." diye söze karışırdı.

Babası, çocuğun kendisinde fark etmediği, duyumsayamadığı şeyleri ninesine kıyasla çok daha iyi anlatırdı. Samgin bazen, babasının kendisine mal ettiği konuşmaları ve davranışları uydurduğunu düşünürdü; dakik giden saatiyle, kâğıt oynamaktaki ustalığıyla ve daha birçok şeyle övünen babası, oğluyla da övünebilmek istiyordu sanki.

Ancak Klim, babasını dinlerken sık sık hayretler içinde kalırdı: Kendisinin unuttuğu bir şeyi babası nasıl da anımsıyordu? Hayır, babası uydurmuyordu; zira annesi de Klim'in birçok sıra dışı özelliği olduğunu söylüyor, hatta bunun gerekçesini de şöyle açıklıyordu:

"Klim yangının çıktığı, Yakov'un tutuklandığı ve daha birçok olayın olduğu zorlu bir yılda doğdu. Ağır bir hamilelik geçirdim, doğumu da erken oldu; onun tuhaflığının nedeni bence bu."

Klim, annesinin bunları özür dilercesine ya da "öyle değil mi?" dercesine anlattığını duyardı. Konuklar da onu:

"Evet, şimdi anlaşılıyor," diye onaylardı.

Bir keresinde, konukların karşısında yapılan başarısız bir zekâ gösterisi sonrasında heyecanlanan Klim babasına:

"Neden ben sıra dışıyım da Mitya* sıradan biri? O da herkesin asıldığı bir dönemde doğmadı mı?" diye sormuştu.

Babası bunu uzun uzadıya açıkladı, ancak Klim'in aklında yalnızca bir tek şey kaldı: Sarı çiçekler de vardır, kırmızı çiçekler de. Klim, kırmızı bir çiçekti; sarı çiçekler ise sıkıcıydı.

Ninesi, damadına hoş olmayan bir biçimde yan yan bakarak, torununun karakterini gülünç ve köylümsü adının etkilediğini dik

* Dmitri'nin kısa hitap biçimi –ç.n.

bir tavırla söylerdi; Çocuklar Klim'i 'klin'*diye çağırıyor, çocuk güceniyor ve bu nedenle de büyüklerle yakınlaşıyordu.

"Bu son derece sakıncalı," diyordu, ninesi.

Torununa ve herkese düşman olan, uzun boylu, hafifçe kambur, kurumuş bir ağaç kadar iç karartıcı "gerçek ihtiyar" Akim dede, bunları asla kabul etmiyordu. Kulaklarından omuzlarına uzanan iki yana ayrılmış bir sakalın yer aldığı uzun bir yüzü, tıraşlı, çıplak bir çenesi ve üst dudağı vardı. Morumsu koca burnuyla gözlerinin üzerindeki gri kaşları dikkat çekiyordu. Uzun bacakları bükülmüyor, eğri parmaklı uzun elleri isteksizce ve göze hoş gelmeyen bir biçimde kımıldıyordu. Sürekli uzun, kahverengi redingot, yumuşak ökçeli kürklü çizmeler giyerdi. Gece bekçisi gibi sopayla dolaşır, sopanın ucunda deri bir yuvarlak kısım bulunurdu; böylelikle döşemede tıkırtı yapmaz, çizmelerinin ökçeleri ile aynı tonda ses çıkartırdı. "Gerçek ihtiyar", otururken de kent parkındaki banklarda oturan ihtiyarlar gibi iki eliyle sopaya yaslanırdı.

"Tüm bunlar çok zararlı saçmalıklar," diye homurdanırdı; "siz bu çocuğu bozuyor, hakkında olmadık şeyler uyduruyorsunuz."

Dedesi ile babası arasında hemen bir tartışma başlardı. Babası, dünyada iyi olan her şeyin uydurma olduğunu, insanoğlunu meydana getiren maymunların bile uydurma işler yaptığını kanıtlamaya çalışırdı. Dedesi öfkeyle sopasını sallar, yere sıfır çizerek cırlak bir sesle:

"Hepsi saçma..." diye haykırırdı.

Ancak tartışmada kimse babasını yenemezdi; sözcükler güzel dudaklarından öylesine hızlı ve çok dökülürdü ki... Klim artık öğrenmişti: Şimdi dedesi sopasını sallayacak, sırtını dikleştirecek, arka ayaklarının üstüne kalkan iri sirk atı gibi kalkıp odasına gidecek ve babası arkasından:

"Baba, sen tuhaf bir adamsın!" diye bağıracaktı.

Bu, her zaman böyleydi.

Klim, diğer tüm yetişkinlerin kendisini sevecenlikle yüceltmeye çalışmalarına karşın, dedesinin sürekli aşağılamaya çabaladığını

* Rusça "büyük çivi", "kama" anlamına gelir –ç.n.

hissediyordu. "Gerçek ihtiyar", Klim'in yalnızca sıradan, uyuşuk bir çocuk olduğunu, hiçbir özellik taşımadığını vurguluyordu. Kötü oyuncaklarla oynuyordu, çünkü iyilerini afacan çocuklar elinden almışlardı; dadısının torunu ile oynuyordu, çünkü İvan Dronov, Varavka'nın çocuklarının içinde en aptal olanıydı; herkesin şımarttığı Klim ise kendini beğenmişti; insanların dikkatini çekmek istiyor ve bunu yalnızca İvan'ın yanında başarabiliyordu.

Bunları duymak çok inciticiydi ve içinde dedesine karşı düşmanca duygular ve korku uyandırıyordu. Klim, babasına güveniyordu: Oyuncaklar, konfetiler, resimli kitaplar, şiirler, kısacası her şey iyi düşünülmüştü. Yemeği söylerken ninesi aşçı kadına:

"Beni rahat bırak! Kendin bir şeyler düşün ve bul," diye bağırırdı.

Sürekli bir şeyler icat etmesi gerekiyordu; aksi takdirde yetişkinlerin hiçbiri onu fark etmez, Klim sanki hiç yokmuş gibi yaşardı; ya da Klim değil, sanki Dmitri olurdu.

Klim, başkalarının özellikle kendisi hakkında bir şeyler uydurduklarını fark ederek kendi kendine bir şeyler uydurmaya ne zaman başladığını anımsamıyordu. Ancak kendisinin bulduğu en başarılı şeyleri iyi anımsıyordu. Bir keresinde Varavka'ya:

"Neden senin soyadın böcek adı? Sen Rus değil misin?" diye sormuştu.

Varavka: "Ben Türk'üm; benim gerçek soyadım Bey; Nepalkoy Akopeykoy Bey. Bey, Türkçedir ve sahip, efendi anlamına gelir, diye yanıtladı, Klim de: "Bu bir soyadı değil, dadının söylediği atasözü gibi bir şey," dedi.

Varavka onu yakaladı ve top gibi kolayca tavana fırlatmaya başladı. Bu olaydan kısa bir süre sonra ağzı votka ve tuzlu balık kokan sevimsiz doktor Somov kendisine takılmaya başladı; Klim onun soyadının fıçı gibi yuvarlak bir şey anlamına geldiğini uydurmak zorunda kaldı. Dedesinin tumturaklı sözcüklerle konuştuğunu da ileri sürmesi gerekti. İnsanların yazlık ve kışlık olarak öfkelendiğini söylediğinde ise Varavka'nın ürkek kızı Lida, öfkeyle: "Bunu ilk kez ben söyledim, o değil!" diye haykırdı.

Klim bozuldu ve kızardı.

Bir şeyler uydurmak kolay değildi ama "gerçek ihtiyar" dışında evdeki herkesin bu yüzden kendisini Dmitri'den fazla sevdiğinin farkındaydı. Aksi bir insan olan doktor Somov bile diğerleri kayıkla dolaşmaya çıktığında, Klim'in annesiyle kol kola, uyuşuk bir tavırla yürürken Dmitri ile Klim'in arkasından:

"İşte, Vera, ikisi yan yana yürüyor ve 10 rakamı gibiler; çünkü onlardan birisi sıfır, diğeri ise bir rakamı," diyordu.

Klim, sıfırın, babasına gülünç derecede benzeyen, toparlak ve can sıkıcı kardeşi olduğunu hemen fark etmişti.

O günden sonra kardeşi Dmitri'ye, pembe yüzlü ve mavi gözlü olmasına karşın, "sarı sıfır" adını taktı.

Yetişkinlerin her zaman kendisinden diğer çocuklarda olmayan bir şeyler beklediklerini fark eden Klim, akşam çayından sonra olabildiğince uzun süre yetişkinlerle birlikte oturuyor, bilgelik kaptığı konuşmaları dinliyordu. Sonu gelmeyen tartışmaları dikkatle izlerken, özellikle kulakları tırmalayan sözcükleri yakalama alışkanlığı edinmişti; daha sonra bunların anlamını babasına soruyor, İvan Samgin ise mutluluk duyarak, 'yabanıl', 'radikal', 'ateist', 'kültür öncüsü' gibi sözcüklerin ne anlama geldiğini açıklıyor, daha sonra da oğlunu okşayarak:

"Sen akıllı bir çocuksun. Meraklı ol, merak et; bu yararlı bir şey," diye övüyordu.

Babası hoş bir adam olmakla birlikte, Varavka'dan daha az ilginçti. Ne söylemek istediğini anlamak güçtü; öylesine çok ve hızlı konuşurdu ki, sözcükler neredeyse birbirini ezer, tüm konuşma ise, şişenin boyun kısmında kabaran kvas ya da bira köpüğü kabarcığını anımsatırdı. Varavka ise az ve tabelalardaki gibi net anlaşılan sözcüklerle konuşurdu. Güzel yüzündeki küçük, yeşil gözleri neşeyle parlar, kızıl sakalı görkemli görüntüsü ile tilki kuyruğunu anımsatır, sakalı arasında büyük, güzel bir gülümseme oynaşırdı. Varavaka gülümsedikten sonra dudaklarını uzun, yağlı bir görüntüye sahip diliyle yalardı.

Kuşkusuz, o en akıllılarıydı; kimseyle aynı görüşü paylaşmaz, hepsini, herkesin aynı yolu seçmesini isteyerek kimseyle uzlaşamayan "gerçek ihtiyarı" bile eğitirdi.

İhtiyar, sopasını vurarak: "Rusya'nın önünde tek yol var," derdi.

Varavka ise ona: "Biz Avrupa mıyız, değil miyiz?" diye bağırırdı.

Sürekli olarak mujikle uzun yol alınamayacağını, yükü taşıyabilecek tek atın aydınlar olduğunu söylerdi. Klim aydınları; babasının, annesinin, tüm tanıdıklarının ve her yükü taşıyabilecek olan Varavka'nın oluşturduğunu biliyordu. Garip olan şey, çok güçlü kuvvetli bir insan olan doktorun Varavka ile aynı görüşte olmamasıydı; kara gözlerini öfkeyle devirerek:

"Ama bu da olacak şey değil ki!" diye haykırırdı.

Mariya Romanovna, asker gibi dikleşerek sertçe: "Utanmanız gerekir, Varavka," derdi.

Bazen tartışmanın en ateşli anında azametle odadan çıkar ama kapıda durarak öfkeden kızarmış bir halde:

"İyi düşünün Varavka! İhanetin sınırındasınız!" derdi.

En sağlam sandalyeye oturmuş olan Varavka kahkahayla güler, altındaki sandalye gıcırdardı.

Şişkin, sıcak avuçlarını ovuşturarak babası söze başlardı:

"İzin ver, Timofey! Kuşkusuz, pratik aydınlar bir yandan enerjilerini sanayi konusuna yöneltecek ve yönetime sızacaklar... diğer yandan da yakın geçmişin verdiği dersler..."

Varavka: "Her açıdan kötü konuşuyorsun!" diye haykırır, Klim de ona hak verirdi: Evet, babası yersiz konuşuyor ve her zaman bir haylaz gibi kendini haklı çıkarıyordu. Annesi de Varavka ile aynı görüşte olur:

"Timofey Vasilyeviç haklı! Yaşam düşündüğümüzden daha karmaşık çıktı. Seve seve inandığımız pek çok şeyi yeniden gözden geçirmek gerek," diye kararlı açıklamalar yapardı.

Az, sakin, yalın sözcüklerle konuşur ve nadiren öfkelenirdi; ancak Lidiya'nın anası gibi gürültülü ve tehditkâr "yazlık" değil, "kışlık" biçimde öfkelenirdi. Güzel yüzü sararır, kaşları sarkardı; ağır, özenle taranmış başını arkaya atarak kendisini kızdıran kişiye sakince tepeden bakar, kısa ve yalın bir şeyler söylerdi. Babasına böyle baktığında, ikisi de yerlerinden kımıldamamalarına karşın,

Klim'e aralarındaki uçurum büyüyormuş gibi gelirdi. Bir gün uzun ve sıkıcı bir biçimde iki gerçekten, asıl gerçek ve adaletin gerçeğinden söz eden öğretmen Tomilin'e "kışlık" öfkesini göstermişti:

"Yeter!" Bunu yavaşça, ancak herkesi susturacak biçimde söylemişti. "Hiç yoktan kurban verdiğimiz yeter. Yüce ruhluluk saflıktan başka bir şey değil... Artık aklımızı başımıza almanın sırası geldi."

Mariya Romanovna dehşete kapılarak:

"Sen aklını kaçırdın, Vera!" demiş ve terliklerinin topuklarını at toynağı gibi yüksek sesle vurarak hemen gözden kaybolmuştu. Klim, babasının sık sık utanmasına karşın, annesinin mahcup olduğunu hiç anımsamıyordu. Yalnızca bir keresinde, Klim'in hiç anlayamadığı bir biçimde utanmıştı; mendillerin kenarını bastırırken Klim:

"Anne, 'yakınının karısını arzulama' ne demek?" diye sormuş, annesi:

"Öğretmene sor," demiş ve kızararak telaşla:

"Hayır, babana sor..." diye eklemişti.

Klim, yetişkinler ilginç ve anlaşılır şeyler konuştuklarında rahat ediyor, çünkü yetişkinler kendisinin varlığını unutuyorlardı; ama tartışmalar onu yorarsa hemen varlığını belli ediyor, annesi ve babası şaşkınlıkla: "Nasıl, sen hâlâ burada mısın?" diyorlardı.

İki gerçek üzerine yaptıkları tartışmalar sıkıcıydı. Bir keresinde Klim:

"Gerçek ya da gerçekdışı olduğunu neden öğrenecekler ki?" diye sormuş, babası da sorarcasına bakarak ve göz kırparak:

"Ne diyorsun? Şuna bakın hele!" diye haykırmıştı.

Varavka, Samgin'i kucaklayarak:

"Gerçeği kokusundan tanırlar, canım; gerçek, keskin kokar," diye yanıtlamıştı.

"Ne kokar?"

"Soğan, acırga..."

Herkes gülmeye başlamış, Tanya Kulikova ise üzüntüyle:

"Ah, bu ne kadar doğru! Gerçek aynı zamanda gözyaşına yol açar, öyle değil mi, Tomilin?" demişti.

Öğretmen ses çıkarmadan yavaşça ondan biraz uzaklaşmış, Tanya ise kulakları kızararak ve başını eğerek uzun süre yere, ayaklarına bakmıştı.

Klim, yetişkinlerin gerçeğinde doğru olmayan, uydurma olan bir şeyin varlığını oldukça erken fark etti. Sohbetlerinde, özellikle Çar'dan ve halktan söz ediyorlardı. Kısa, kulakları tırmalayan "çar" sözcüğü onda, Mariya Romanovna başka bir söz söyleyene dek hiçbir çağrışım uyandırmamıştı:

"Vampir."

Bu sözcüğü, gözlükleri kaşının üzerine çıkacak denli sert bir biçimde başını sallayarak söylüyordu. Kısa bir süre sonra Klim, Çar'ın kötü, kurnaz bir asker olduğunu, bir süre önce de "tüm halkı aldattığını" öğrendi ve bu konuda böyle düşünmeye alıştı.

"Halk" sözcüğü son derece geniş kapsamlıydı ve çok farklı duygular uyandırıyordu. Halktan, acıyarak ve saygıyla, mutluluk duyarak ve kaygıyla söz ediliyordu. Tanya Kulikova bir şeyden dolayı halka gıpta ediyor, babası "çilekeş", Varavka ise "hımbıl" olarak tanımlıyordu. Klim, halkın köylerde yaşayan mujiklerden ve kadınlardan oluştuğunu, çarşamba günleri kente odun, mantar, patates ve lahana satmaya gittiklerini biliyordu. Fakat bu halkı, hakkında böylesine çok konuşulan, şiirler yazılan, herkesin sevdiği, acıdığı ve hep birlikte mutluluk dilenen bir gerçek olarak görmüyordu.

Gerçek halkı Klim, devasa dilenci Vavilov gibi uzun boylu, mutsuz ve korkunç insanlar topluluğu olarak düşünüyordu. Bu, kafasında koyun tüyü gibi kıvırcık saçların adeta bir şapka oluşturduğu, gözlerinden boynuna kadar uzanan pis gri sakallı, yüzündeki mavimsi burnu güçlükle fark edilen, uzun boylu, yaşlı bir adamdı; ağzı hiç görünmüyor, gözlerinin bulunduğu yerde ise sanki bulanık cam parçaları parıldıyordu. Ama Vavilov pencerenin altında:

"Aziz İsa Hristos, Tanrı'nın oğlu, bize acı!" diye bağırdığında, sık sakallarında karanlık bir çukur açılır ve aradan üç kara diş görünür, hayvan eli gibi büyük ve dolgun dili ağır ağır kımıldanırdı.

Yetişkinler ondan acıyarak söz eder, sadakasını saygı göstere-

rek verirlerdi. Klim, bu dilenciye karşı kendilerini bir konuda suçlu hissettiklerini, hatta kendisi gibi, ondan biraz korktuklarını düşünüyordu. Babası hayranlıkla:

"Bu, gücendirilmiş İlya Muromets, halkın gururlu gücü!" derdi.

Fıçı gibi şişman ve toparlak dadı Evgeniya ise çocuklar çok yaramazlık yaptıklarında "İşte şimdi Vavilov'u çağırıyorum!" diye bağırırdı.

Onun anlattığı öykülere göre, bu dilenci büyük bir günahkâr ve caniydi; kıtlık yılında insanlara kumla karışık un satmış, bu yüzden yargılanmış, tüm parasını mahkeme üyelerine rüşvet vererek tüketmişti. Şimdi de mütevazı bir yoksulluk içinde yaşayabileceği halde dileniyordu.

"O bunu içindeki öfkeden, insanlara gösteriş olsun diye yapıyor," diyor ve Klim, Evgeniya'ya babasından daha fazla inanıyordu.

Halkın ne olduğunu anlamak çok güçtü. Bir yaz günü Klim, Dmitri ve dedesi kasabaya, fuara gittiler. Bayram giysili kadın ve mujiklerin oluşturduğu kalabalık, yarı sarhoş, neşeli ve iyi insanların çokluğu Klim'i fazlasıyla şaşırtmıştı. Babasının ezberlemek zorunda bıraktığı ve konukların yanında okumaya zorladığı şiirlerin etkisi altındaki Klim, dedesine: "Tarlalarda, yollarda, zindanlarda, yarımadalarda, bozkırlarda arabaların altında geceleyerek inleyen halk nerede?" diye sordu.

Yaşlı adam gülmeye başladı ve sopasını insanlara sallayarak:

"İşte, orada, aptal çocuk!" dedi.

Klim inanmamıştı. Kentin çevresindeki evler tutuştuğunda ve Tomilin, Klim'i yangını izlemeye getirdiğinde çocuk sorusunu yineledi: Kalabalık izleyici kitlesi içinde kimse su taşımak istemiyor, polisler kalabalıktan yoksul giyimli insanları yaka paça götürüyor ve yumruklayarak arabalarına kovalıyorlardı.

Öğretmen yüzünü buruşturarak:

"İşte halk," diye homurdandı.

"Bu gerçekten halk mı?" diye sordu Klim.

"Sence kim, peki?"

"İtfaiyeciler halk mı?"

"Tabii ki. Melek değiller."

"Neden yangını yalnızca itfaiyeciler söndürüyor da halk söndürmüyor?"

Tomilin izleyicilerden ve koşuşturanlardan uzun uzun ve sıkıcı biçimde söz etti. Klim ise hiçbir şey anlamayarak:

"Halk ne zaman inleyecek?" diye sordu.

Öğretmen, "sana bunu sonra anlatırım," diye söz verdiyse de anlatmayı unuttu.

Halka ilişkin en önemli ve hoşa gitmeyecek şeyi Klim'e babası anlatmıştı. Sonbahar akşamının alacakaranlığında, yarı giyinik ve civciv gibi yumuşak bir halde divana uzanmıştı. Babası insanı şaşırtacak kadar rahat uzanmayı becerebilirdi. Onun tüylü göğsüne başını koyan Klim, yeni bir lastik topa benzeyen glase yanaklarını avucuyla okşuyordu. Babası, ninesinin bugünkü Tanrı'nın Yasaları dersinde neler söylediğini sordu.

"Avram'ın kurban kesişi."

"Haa. Sen bunu nasıl anladın?"

Klim, Tanrı'nın Avram'a İshak'ı kesmesini buyurduğunu, Avram kesmek istediğinde de Tanrı'nın, 'gerek yok, koyun kes,' dediğini anlattı. Babası biraz gülümsedi, daha sonra oğlunu kucaklayarak bu öyküyü şöyle anlaması gerektiğini açıkladı:

"Bunun mecazi bir anlamı var. Buradaki Tanrı halk, Avram ise halkın önderidir; o oğlunu Tanrı'ya değil, halka adamaktadır. Gördün mü, ne kadar basit?"

Evet, bu çok basitti ama çocuğun hoşuna gitmemişti. Biraz düşündükten sonra:

"Ama sen halkın çilekeş olduğunu söylüyordun?" dedi.

"Hah, işte! O bu yüzden kurban istiyor. Tüm çilekeşler kurban ister; hepsi ve her zaman."

"Neden?"

"Aptal çocuk! Acı çekmemek için. Ona, yani halka acı çekmeden yaşamayı öğretmek için. İsa da İshak gibidir. Tanrı baba onu halka kurban verdi. Anlıyor musun: Bu da Avram'ın kurban kesişi öyküsü ile aynıdır."

Klim, yeniden düşünceye daldı ve sonra temkinli bir tavırla:

"Sen halkın önderi misin?" diye sordu.

Bu kez babası gözlerini kısarak düşünmeye başladı. Ama bu uzun sürmedi.

"Gördüğün gibi, biz hepimiz İshak sayılırız. Evet. Örneğin, sürgün edilen Yakov dayı, Mariya Romanovna ve genel olarak tüm tanıdıklarımız. Hepsi olmasa da, aydınların büyük bölümü, güçlerini halka kurban vermekle yükümlüdürler..."

Babası uzun uzun konuştu ancak Klim artık onu dinlemiyordu; o geceden sonra halk, onun için, eskiye kıyasla daha belirsiz, ancak daha ürkütücü olan yeni bir görünüm kazandı.

Zaman geçtikçe yetişkinleri anlamak ve onlara güvenmek daha da güçleşiyordu. "Gerçek ihtiyar" öksüzler okulu ile gurur duyuyor, ondan ilgiyle söz ediyordu. Ve işte torunlarını İsa'nın doğuş çamına, övünç duyduğu okula getirmişti ve Klim, tutuklu kadınlar gibi çizgili beyazlı mavili giysiler içinde onlarca sıska çocuk görmüştü. Tüm çocukların kafası kazınmıştı; bir çoğunun yüzünde yara vardı ve kalaydan yapılmış kurşun askerler gibi birbirlerine benziyorlardı. Biçimsiz çam ağacının yanında üç dizi halinde P harfi oluşturacak biçimde durarak ağaca açgözlerle, korkarak ve sıkıntı içinde bakıyorlardı. Kafası kabak, topluca, bıyıksız ve kaşsız soluk yüzlü bir adam ve neredeyse sakat izlenimi veren şişko bir çocuk belirdi; adam ellerini kaldırdı ve çizgili giysiler içindeki herkes yakınırcasına şarkı söylemeye başladı:

"Ah, sen, iradem, iradem,
Benim en değerli şeyimsin!"

Çocuklar ağızlarını karaya vurmuş balık gibi açarak Çar'ı övüyorlardı:

"Duymuş, Babamız, gereksinimlerimizi,
Nasıl yaşadığımızı,
Görmüş, Babamız, acı gözyaşlarımızı."

Tüm bunlar kulakları sağır ediciydi ve çocuklar şarkıyı bitirdikleri sırada boğucu bir ortam oluşmuştu. "Gerçek ihtiyar" terlemiş yüzünü mendiliyle sildi; Klim'e dedesinin yanaklarından ter dışında gözyaşları da akıyormuş gibi geldi. Armağan dağıtımını beklemediler; Klim'in başı ağrıyordu. Yolda dedesine sordu:

"Onlar Çar'ı seviyor mu?"

"Tabii ki," diye yanıtladı dedesi, ancak kızgınlıkla: "Onlar nane şekeri sever," diye ekledi.

Bir süre susarak yine ekledi:

"Onlar yiyecek de sever."

Dedesinin övünmeyi seven bir kişi olduğunu düşünmesi hoş değildi, ama Klim öyle düşünmekten kendisini alamadı.

Şişman ve ciddi bir kadın olan ninesi, kızıl kaşmir kaputuyla her şeye altın lorneti ile bakar, yayvan ve sitemkâr bir sesle:

"Benim evimde, bir zamanlar..." diye söze başlardı.

Onun evinde olan her şey çok güzel, sözcüklerinden anlaşıldığı üzere masalsı idi ama dedesi ona inanmıyor, kuru ve sert parmaklarıyla favorisini çekiştirerek alaycı bir tonla:

"Sizin ev, Sofya Kirillovna, anlaşılan cennetten bir köşeymiş," diye homurdanıyordu.

Ninenin iri burnu alıngan biçimde kızarır ve kendisi de gün batımındaki bulut gibi yavaşça ortadan kaybolurdu. Elinde her zaman yeşil, ipek kaplı Fransızca bir kitap vardı. Kapakta, siyah harflerle: "Tanrı bilir, insan ise yalnızca farkına varır," yazardı.

Ninesini kimse sevmezdi. Bunu anlayan Klim, kimsesiz ihtiyarcığı yalnızca kendisinin sevdiğini göstermekle kötü bir şey yapmadığını fark etti. Gizemli eve ilişkin öykülerini zevkle dinliyordu. Ama doğum gününde ninesi Klim'i gezmeye götürdü ve kentin sokaklarından birisinde, büyük bir avlunun dibinde ona biçimsiz, gri, üç kolonla ayrılmış beş penceresi ve eşiği yıkılmış, iki pencereli çıkması olan köhne bir bina gösterdi.

"İşte benim evim."

Pencerelere tahtalar çivilenmiş, avluda birçoğu yarı yarıya parçalanmış fıçılar ve içine şişe konan sepetler yığılmış, şişelerin cam parçaları çevreye yayılmıştı.

Avlunun ortasında dulkadın otu kemiren bir köpek oturuyordu. Klim'i usandıran, "Balık ve Balıkçının Öyküsü" kitabından alınmış gibi duran yaşlı bir adam "aynı köpek gibi saçı başı perişan," eşiğin basamaklarında oturmuş, taze soğanla ekmek yiyordu.

Klim ninesine, sürekli anlattığı şeyin bu ev olmadığını anımsa-

tacak oldu ama yüzüne baktıktan sonra: "Neden ağlıyorsun?" diye sordu.

Ninesi, çevresi işlemeli küçük bir mendille gözyaşlarını sildi ancak yanıt vermedi.

Evet, her şey büyüklerin anlattığı gibi değildi. Klim, aradaki farkı yalnızca iki kişinin, kendisinin ve Varavka'nın "belirsiz görevi olan kişi" olarak tanımladığı öğretmen Tomilin'in anlayabildiğini düşünüyordu.

Klim, bu öğretmende gizemli bir şeyler buluyordu. Kısa boylu, yuvarlakça, ikiye ayrılmış kızıl sakalı, omuzlarına kadar uzanan bakır rengi saçları olan öğretmen, her şeye çok dikkatli ve sanki uzaktan bakardı. Gözleri sıra dışıydı: Bulanık süt rengindeki göz akının üzerindeki altın rengi göz bebekleri yapıştırılmış gibi duruyordu. Tomilin, çok sert bir kumaştan dikilmiş mavi kabarık gömlekler, ağır mujik çizmeleri ve siyah pantolon giyerdi. Yüzü kutsal bir ikonu anımsatırdı. Öğretmende en fazla ilgi çeken şey, hastalıklı, çirkin denecek kadar kırmızı elleriydi. Tanışmalarının ilk günlerinde Klim, Tomilin'in yarı kör olduğunu, tüm cisimleri oldukları gibi değil, daha küçük ya da daha büyük gördüğünü, bu nedenle de onlara, gülünç derecede temkinli dokunduğunu sanmıştı. Ancak öğretmen gözlük takmıyor, özellikle de defterleri yüksek sesle okuyor, kağıdın kor rengi parmaklarından alev almasını beklercesine sayfaları kararsızca çeviriyordu. Bu adam, Samgin'in evinin ek bölmesinde iki yıldır, bu süre içinde semaverin değişmediği gibi, hiçbir konuda değişmeden yaşıyordu.

Çaydan sonra, hizmetçi Malaşa kap kacağı toplarken babası Tomilin'in önüne iki stearin mumu koyar, herkes masanın çevresinde toplanırdı. Varavka, sanki balık yağı yutmak zorunda kalmış gibi yüzünü buruşturur ve bu arada da homurdanarak:

"Ne yani, yine saygıdeğer kontun parlak görüşlerini mi okuyacağız?*" diye sorardı.

Daha sonra kuyruklu piyanonun arkasında bulunan deri koltuğa yerleşerek gizlenir, sigarasını içmeye başlar, dumanlar arasından sözcükleri çınlardı:

* Lev Tolstoy kastediliyor –ç.n.

"Çocukluk işte. Beyefendinin haylazlıkları."

Doktor birasını yudumlarken, onaylamayan bir tonla: "O bir düşünür," derdi.

Doktor itici bir insandı: Uzun süre bodrumda kalmış, orada rutubet kapmış, siyah küfle kaplanmış ve tüm insanlara kinlenmiş gibiydi. Pek de zeki değildi; güzel bir eş de seçememişti. Karısı ufak tefek, çirkin ve kötü yürekliydi. Nadiren, pek kısa konuşurdu; iki üç sözcük söyler, daha sonra köşeye bakarak uzun süre suskun kalırdı. Onunla tartışmazlar, genellikle de orada yokmuşçasına varlığını unuturlardı. Bazen Klim, onu kasten unuttuklarını, çünkü ondan korktuklarını düşünürdü. Ama kısık sesi Klim'i hep huzursuz eder, bu sivri burunlu kadının, daha önce de yaptığı gibi, sıra dışı bir şeyler söylemesini beklerdi.

Bir keresinde Varavka aniden sinirlenmiş, ağır yumruğuyla piyanonun kapağına sertçe vurmuş, bir zangoç tavrıyla:

"Saçma! İnsanın her akıllıca davranışı, kaçınılmaz biçimde, yakınlarının ya da kendisinin üzerinde bir baskı oluşturur," diye haykırmıştı.

Klim, Varavka'nın "Amin!" diye eklemesini umuyordu. Ama o bir şey söyleyemeden doktor homurdanmaya başlamıştı:

"Kont saflık gösteriyor, Darwin'i okumamış."

Karısı ise yüksek sesle: "Darwin bir şeytandır," dedi. Doktor başını, sanki ensesine vurmuşlar gibi eğdi ve sessizce:

"Valamov'un dişi eşeği..." diye mırıldandı.

Mariya Romanovna, Varavka'ya bağırdı, ancak onun öfkeli haykırışı arasında Klim, doktorun eşinin dik başlı sesini duydu:

"O, yaşamın yasasının kötülük olduğunu telkin etmişti."

"Yeter, Anna," diye homurdandı doktor. Babası ise Maltus hipotezi üzerine öğretmenle tartışmaya başlamıştı; Varavka kalktı ve arkasında bir sigara dumanı şeridi bırakarak gitti.

Varavka, Klim için en ilginç ve anlaşılır kişiydi. Kitap okumak yerine prefarans oynamaktan çok daha fazla hoşlandığını gizlemezdi. Klim, babasının da okumaya kıyasla kâğıt oynamaktan daha fazla zevk aldığını hissediyordu; ancak babası bunu hiçbir zaman kabullenmemişti. Varavka öyle güzel konuşurdu ki, söz-

cükler, kumbaraya atılan gümüş beşlikler gibi bellekte yer ederdi. Klim, hipotezin ne olduğunu sorduğunda hemen yanıtlamış:

"Bu, insanların gerçeği avlamaya çalışırken kullandıkları bir köpektir," demişti.

Tüm yetişkinlerin en neşelisiydi ve herkese komik adlar takardı.

Okuma ya da preferans oyunu başlamadan önce Klim'i yatmaya gönderirler, o ise her zaman karşı çıkar ve:

"Birazcık daha, çok az daha oturayım!" diye yalvarırdı.

Babası; "Olmaz! Büyüklerin ortamını ne kadar da seviyor!" derdi. Bu sözlerden sonra Klim sessizce odasına gider ve bir kez daha yetişkinlerin dikkatini üzerine çekmiş olmakla istediğini gerçekleştirmiş olurdu.

Ama babası bazen: "Haydi, 'Sen, ey yaşamı kıskanılacak bir şey olarak gören kişi!' satırından itibaren *Düşünceler*'i oku bakalım," derdi.

Klim, sağ elini havaya kaldırır, sol eliyle pantolonunun kemerini tutar ve asık bir yüzle okurdu:

"Utanmaz bir pohpohlama ile kendinden geçmek,
Zamparalık, oburluk, oyun.
Artık kendine gel!"

Varavka gözlerinden yaş gelinceye kadar güler, annesi isteksizce gülümser, Mariya Romanovna ise kâhin tavrıyla yavaş bir sesle annesine:

"Dürüst bir insan olacak," derdi.

Klim, büyüklerin kendisini diğer çocuklardan üstün gördüklerini anlıyor ve bundan hoşlanıyordu. Ancak, bu arada yetişkinlerin dikkatinin kendisini biraz engellediğini de hissediyordu. Canı istediğinde, saçlarının perçemi kalkık, karga burunlu Boris Varavka ve kız kardeşi, kardeşi Dmitri ve doktor Somov'un soluk sarı saçlı kızı gibi, kendinden geçercesine kâğıt oynayabiliyordu. Tüm diğerleri gibi Klim de oyun oynarken heyecandan sarhoşlaşıyor ve kendini kaybediyor, ancak büyüklerden birisinin bunu fark ettiğini gördüğünde de, kâğıt oyununun kendisini sıradan bir çocuk haline getirdiği korkusuyla hemen toparlanıyordu. Her zaman, büyükler kendisini izliyor, kendisinden sıra dışı sözler ve davranışlar bekliyormuş düşüncesine kapılıyordu.

Bununla birlikte, diğer çocukların kendisini sevmediğini açıkça fark ediyordu. Ona bir yabancıya bakar gibi merakla bakıyor, yetişkinler gibi, kendisinden olağandışı şeyler bekliyorlardı. Ancak bilgece sözleri ve tümceleri onlarda kendisine karşı alaycı bir soğukluk, güvensizlik, ara sıra da düşmanlık uyandırıyordu. Klim, sıra dışı yeteneklerinin getirdiği ününün onları kıskandırdığını fark ediyor, bu da onu gücendirerek kederlenmesine ya da öfkelenmesine yol açıyordu. Arkadaşlarının düşmanca duygularını yenmek istiyor, ancak bunu yetişkinlerle bağlantılı rolünü daha gayretli oynamayı sürdürerek yapmaya çalışıyordu. Onları yönetmek, eğitmek istiyor, bu da Boris Varavka'nın öfkeli direnişine neden oluyordu. Bu becerikli, ateşli çocuk, hükmedici kişiliğiyle Klim'i korkutuyor, hatta itiyordu. Onun girişimlerinde daima tehlikeli, güç bir şeyler vardı: Ama herkesi kendisine boyun eğmek zorunda bırakıyor ve tüm oyunlarda baş rolü üstleniyordu. Ulaşılamayacak yerlere saklanıyor, çatılara ve ağaçlara kedi gibi tırmanıyordu; kurnaz kişiliğiyle hiçbir zaman yakalanmıyor, karşı takımı bitap düşürüyor, oyunu bırakacak duruma getiriyor, yenik düşenlerle alay ediyordu:

"Ne o, yenildiniz, teslim mi oldunuz? Ah, sizler..."

Klim, Boris'in neyi, nasıl yapması gerektiğini önceden bilerek hiçbir şey düşünmediğine inanıyordu. Yalnızca bir keresinde, arkadaşlarının uyuşukluğundan canı sıkılarak caka satmıştı:

"Yazın kendime yetimhanedeki çocuklardan ya da ikon imalathanesinden iyi düşmanlar bulacağım ve onlarla savaşacağım, sizi de bırakacağım..."

Klim, küçük Varavka'nın diğer çocuklara kıyasla kendisini daha az sevdiğini ve bu konuda daha sebatkâr olduğunu hissediyordu. Lida* ise Varavka'dan çok hoşlanıyordu.

Bu, zayıf, esmer, iri gözlü, siyah ve kıvırcık saçlarının üzerine yıpranmış bir şapka takan küçük bir kızdı. Şaşırtıcı derecede hızlı, hafifçe sıçrayarak, neredeyse ayakları yere değmeden koşuyordu; erkek kardeşi dışında kimse onu ne yakalayabilir ne de geçebilirdi. Yine kardeşi gibi baş rolleri hep o alırdı. Bir şeye çarptı-

* Lidiya'nın hitap biçimi –ç.n.

ğında, ayağını ya da kolunu sıyırdığında, burnunu vurduğunda, Somov'un çocukları gibi asla ağlayıp sızlanmazdı. Ama soğuğa karşı çok duyarlıydı; gölgeyi, karanlığı sevmez, kötü havalarda dayanılmaz derecede kapris yapardı. Kışın sinek gibi uyur, gezmeye çıkmadan odalarda oturur, yeryüzüne yağmur, rüzgâr ve kar göndererek kendisini boşuna üzen Tanrı'dan yakınırdı.

Tanrı'dan iyi yürekli, yakından tanıdığı yaşlı birisiymişçesine söz ederdi: O, yakınlarda bir yerde yaşar, istediği her şeyi, sık sık da gereksiz zamanlarda yapabilirdi.

Klim:

"Tanrı diye bir şey yok, yalnızca yaşlılar onun var olduğunu sanıyor," diyordu.

"Ben yaşlı kadın değilim; Pavlya da henüz genç," diye itiraz ediyordu Lida. "Biz Pavlya ile onu çok seviyoruz ama annem kızıyor, çünkü Tanrı onu haksız yere cezalandırmış; onun insanlarla, Boris'in kurşun askerlerle oynadığı gibi oynadığını söylüyor."

Lida annesini çilekeş bir kadın olarak görürdü; sırtını kızgın demirle dağlıyor, derisinin altına ilaç püskürtüyor ve her türlü acıyı çektiriyorlardı.

"Babam yurtdışına gitmesini istiyor ama o kabul etmiyor; babamın kendisinin olmadığı zaman felakete uğrayacağından korkuyor. Kuşkusuz babam mahvolacak değil. Ama annemle tartışmıyor ve hastaların her zaman son derece aptalca şeyler uydurduklarını, çünkü ölümden korktuklarını söylüyor."

Bu kızla birlikte iken Klim kendisini, dadısı Yevgeniya'nın öykülerini dinlerken olduğu gibi, rahat ve iyi hissediyordu. Klim, Lidiya'nın kendisini sıra dışı bir çocuk olarak görmediğini, onun gözünde hiç büyümediğini, iki yıl önce Varavkaların daireyi kiraladıkları günkü haliyle kaldığını anlıyordu. Bu kızın kendisini çocukluğa ve aptallık dönemine döndürdüğünü görerek bozuluyor, canı sıkılıyor, onu önemli bir kişi olduğu konusunda ikna etmeyi başaramıyordu. Bunun nedeni, Lidiya'nın sürekli, saatlerce konuşması, kendisini dinlememesi ve sorularını yanıtlamamasıydı.

Akşamları sık sık, oyun oynamaktan yorularak suskunlaşıyor, güzel gözlerini iyice açarak avluda ya da bahçede dolaşıyor, yitir-

diği bir şeyi arıyormuşçasına esnek ayaklarıyla yeri dikkatle yokluyordu.

Klim, ona: "Gidelim, oturalım," önerisinde bulunuyordu.

Avlunun köşesinde, ahırla yeni inşa edilen binanın taş duvarı arasında, güneşsiz kalarak ölmüş büyük bir karaağaç vardı. Gövdesinin yanında eski tahtalar ve kütükler istiflenmişti; onların üzerinde ise, ahırın çatısıyla aynı düzeyde olan, dedesinin çubuklardan örülmüş arabası dururdu.

Klim ve Lidiya bu arabanın içine girer ve oturup sohbet ederlerdi. Çok üşüyen kız ona doğru sokulur ve özellikle onun sert ve sıcak vücudunu hissetmek, düşünceli ve gevrek sesini dinlemek Klim'in hoşuna giderdi.

Yavaş ve çift tonlu sesini Klim, yalnızca fa ve sol notaları arasında gidip geliyormuş gibi hisseder, annesi gibi, küçük kızın da yaşına göre gereksiz şeyler bildiğini düşünürdü.

"Leylek ve lahana konusu uydurmadır," diyordu. "Bunu çocuklara, doğurduklarını anlatmaktan utandıkları için söylüyorlar; ama yine de anneleri onları kediler gibi doğuruyor; bunu ben de gördüm, Pavlya da bana anlattı."

"Annem ve Pavlya gibi göğüslerim büyüyünce ben de bana benzeyen kız ve erkek çocuklar doğuracağım. Doğurmak gereklidir, yoksa hep aynı insanlar kalır, daha sonra ölürler ve hiç kimse kalmaz. O zaman kediler ve tavuklar da ölür; onları kim besleyecek? Pavlya, Tanrı'nın doğurmayı yalnızca rahibelere ve kız öğrencilere yasakladığını söylüyor."

Lidiya, özellikle annesi ve al yanaklı, neşeli, şişko hizmetçi hakkında pek çok yeni şey anlatırdı.

"Pavlya her şeyi bilir, babamdan bile çok bilir. Babam Moskova'ya gittiğinde Pavlya annemle birlikte sessizce şarkı söyler ve ikisi de ağlar; Pavlya, annemin elini öper. Annem mader şarabı içtiğinde çok ağlar; hasta olduğu için kötü yürekli. Tanrı'nın kendisini kötü bir insan yaptığını söylüyor. Babamın senin annenle ve diğer bayanlarla tanışıyor olması hoşuna gitmiyor: Pavlya dışında hiçbir kadını sevmez. Zaten o da bayan değil, asker karısı."

Lidiya anlatırken parmaklarını sertçe sıkarak yumruk yapıyor,

ritmik biçimde sallanarak yumruklarıyla dizini dövüyordu; sesi giderek yavaşlıyor, cansızlaşıyor ve nihayet uyku arasında sayıklar gibi konuşuyor ve bu durum Klim'i kederlendiriyordu.

"Hastalanana kadar annem bir çingeneydi; kırmızı giysili, gitarlı bir resmi bile var. Lisede bir süre okuyacağım ve ben de gitarla ama siyah bir giysi ile şarkı söyleyeceğim."

Klim, bazen küçük kıza karşı çıkma, onunla tartışma isteği duyuyor ama Lidiya'nın kızacağından korkarak bu konuda kararsız kalıyordu. Tanıdığı kızların en ilginci olduğunu düşünüyor, Lidiya'nın kendisine diğer çocuklara kıyasla daha iyi davranması onu gururlandırıyordu. Lidiya'nın birdenbire kapris yaparak arabaya Lübov Somova'yı davet ederek kendisine ihanet ettiği durumlarda, Klim kendisini incinmiş, terk edilmiş hissediyor, neredeyse ağlayacak kadar kıskanıyordu.

Somovların kızları ona babaları kadar aptal ve sevimsiz geliyordu. Aynı yıl doğmuş olan iki kız da kısa, toplu, çay tabağı gibi yuvarlak yüzlüydü. Büyük olan Varvara'nın kız kardeşinden tek farkı, sürekli hasta olması ve Lübov gibi sık sık Klim'in gözü önünde dolanıp durmamasıydı. Kız kardeşini Varvara, "beyaz fare" diye çağırır, çocuklar ise Lüba'yı 'Kloun'* diye adlandırırlardı. Beyaz yüzü una bulanmış gibiydi; gri mavi sulu gözleri, şiş göz kapaklarının pembe çukurunda gizlenir, renksiz kaşları, çok çıkık olan alnında neredeyse görünmez, lepiska sarısı saçları başına yapıştırılmış gibi dururdu; onları gülünç biçimde örer, uçlarında ise sarı bir şerit bulunurdu. Neşeliydi; Klim bu neşenin, güzel ve akıllı olmayan kızın yapmacık bir tavrı olduğundan kuşkulanırdı. Bu neşeyi çok sık ve başarısız biçimde ortaya koyardı. "Kim ne olacak?" diye sıkıcı bir oyun uydurmuştu; kâğıtları küçük kareler halinde keser, içlerine değişik sözcükler yazar, kâğıtları küçük rulolar halinde kapatır ve çocukları eteğinden üçer rulo seçmeye zorlardı.

"Yüzük, ses, kurt," diye okurdu talihini, Lidiya; Lüba ise ona yaşlı, hım hım bir sesle fal bakardı:

"Sen, güzel bayan, bir papazla evleneceksin ve köyde yaşayacaksın."

* Soytarı.

Lidiya kızardı:

"Fal bakmayı bilmiyorsun! Ben de bilmiyorum, ama sen daha da betersin."

Klim'in kâğıtlarından şu sözcükler çıkardı:

"Ay, rüya, yay."

Lüba Kloun kâğıtları yumruğunda sıkar, dolgun dudaklarını büzerek bir an düşünür:

"Rüyanda mehtabı öptüğünü göreceksin. Yanacak ve ağlamaya başlayacaksın; bu rüyanda olacak!" diye bağırırdı.

"Saçma ama iyi uydurulmuş!" diye onaylardı Boris.

Andersen'in tüm öyküleri içinde, Somova'nın en çok "Çoban ve Baca Temizleyicisi" hoşuna giderdi. Sessizliğin çöktüğü saatlerde, Lidiya'dan bu öyküyü yüksek sesle okumasını ister ve dinlerken de hiç utanç duymadan ağlardı. Boris Varavka suratını asarak:

"Kes artık. Onların parçalanmamaları daha iyi," diye homurdanırdı.

Mermer baca temizleyicisi için duyulan gülünç üzüntü ve bu kızdaki her şey Klim'e yapmacık gelir, kendisini özel birisi olarak göstermek istediğinden kuşkulanırdı.

Bir keresinde, gece geç vakit, çocukların gürültüyle oynadıkları avluya sokaktan heyecan içinde koşarak girmiş, durmuş ve elini havaya kaldırarak, göğe doğru haykırmıştı:

"Dinleyin, dinleyin..."

Herkes laciverte çalan gökyüzüne bakarak susmuş, fakat kimse bir şey duymamıştı. Lüba'nın olağandışı bir şey başaramamış olmasından dolayı sevinen Klim, ayaklarını yere vurarak onu kızdırmaya başlamıştı:

"Aldatamadın, kimseyi aldatamadın!"

Ama küçük kız onu iterek yüzünü gergin bir halde buruşturmuş ve acele acele:

"Dün şapkasını giydi babam;

Ve benzedi beyaz bir mantara,

Ve tanıyamadım babamı ben..." dizelerini söylemişti.

Gözlerini kapatarak sustu ve daha sonra canı sıkkın bir halde Klim'e:

"Sen her şeyi karıştırdın..." diye sitem etti.

Boris: "O daima herkesin karşısında bir kör gibi telaşlanır," diye sertçe söylendi ve uyakları söylemeye başladı:

"Devrildi? Balık? Öldü?"

Klim, kimsenin hoşnut kalmadığını görerek, Somova'dan iyice nefret etti ve bir kez daha çocuklarla birlikte olmanın yetişkinlerle birlikte olmaktan daha güç olduğunu hissetti.

Varya, kız kardeşinden daha sıkıcı ve aynı derecede çirkindi. Şakaklarında mavimsi damarlar vardı; baykuşu andıran gözleri bezgin, uyuşuk bedeninin hareketleri sarsaktı. Alçak sesle, temkinli bir tavırla, uzun, biraz dilinin dönmediği sözcüklerle konuşur, neden söz ettiği pek anlaşılmazdı. Klim, Boris'in, neden kız kardeşinin güzel arkadaşı Alina Telepneva'nın değil de, Somova'nın peşinden koştuğuna şaşırırdı. Kötü havalarda çocuklar Varavkaların dairesinde, salon kabul edilen büyük, düzensiz odada toplanırdı. Odada büyük bir büfe, bir armonika, deri kaplı çok geniş bir divan, ortasında oval bir masa, yüksek arkalıklı ağır sandalyeler vardı. Varavkalar bu dairede üç yıldır yaşıyordu, ama daha dün taşınmışlar gibi bir havası vardı: Az sayıdaki eşyanın hiçbirisi gerektiği yerde durmuyor, oda boş ve sevimsiz görünüyordu.

Çocuklar sık sık sirk oyunu oynardı: Masa sirk arenası olur, altında ahırlar yer alırdı. Sirk, Boris'in en sevdiği oyundu: Sirkin müdürü ve atların terbiyecisiydi. Yeni arkadaşları İgor Turoboyev akrobat ve arslan, Dmitri Samgin soytarı, Somova kız kardeşler ve Alina panter, sırtlan ve dişi arslan, Lidiya Varavka ise vahşi hayvan terbiyecisi rolündeydi. İçten ve ciddiye alarak vahşi hayvan rolü oynuyorlar, Lidiya'yı eteğinden, bacaklarından yakalayarak onu yere yıkmaya ve ısırmaya çalışıyorlar, Boris ise umutsuzca:

"Domuz yavrusu gibi bağırma! Lidka, onlara daha hızlı vur!" diye haykırıyordu.

Klim'e genellikle aşağılayıcı sayılan seyis görevini veriyorlar, o da masanın altından atları, vahşi hayvanları çıkartıyor ve bu görevin kendisini aşağılamak için kasıtlı olarak verildiğinden kuşkulanıyordu. Genelde de, gürültülü ve çabuk usandıran diğer oyun-

lar gibi, bu sirk oyunundan da hoşlanmıyordu. Oyuna katılmayı kabul etmeyerek, "izleyici yerine", Pavlya ve hemşirenin oturduğu divana gidiyor, Boris ise:

"Ah, kaprisli çocuk! Pavla, Dronov'u çağır, yüzünü şeytan görsün..." diye homurdanıyordu.

Divanda oturan Klim oyunu izliyor, ancak çocuklardan çok Varavka'nın annesi ilgisini çekiyordu. Tavana asılı büyük lambanın iyice aydınlattığı odada, geniş bir yatakta, kar tümseğini anımsatan yastıklar arasında, siyah saçlı, karanlık yüzünde iri gözleriyle kocaman burunlu bir kadın yarı uzanmış durumda yatıyordu. Kadının karışık saçları, uzaktan bir ağacın boğumlu, kömürleşmiş hatta çürümüş kökünü anımsatıyordu. Glafira İsayevna sürekli kalın, sarı sigaralar içiyor, dumanlar yoğun biçimde ağzından ve burun deliklerinden çıkıyor, gözlerinden de çıkıyormuş izlenimi veriyordu.

Erkeği anımsatan sesiyle, "Klim!" diye sesleniyordu. Klim ondan korkuyordu; temkinli bir biçimde, ayaklarını sürükleyerek, boynunu bükerek yaklaşıyor, kadının kendisine dokunmaması için yatağın iki adım ötesinde duruyordu.

"Ee, orada neler yapıyorsunuz?" diye yastığı yumruklayarak soruyordu. "Annen ne yapıyor? Tiyatroda mı? Varavka onlarla birlikte mi? Yaa!"

Bu "yaa" sözcüğünü tehditkâr bir sesle söylüyor ve çocuğu kara gözlerinin delici bakışlarıyla adeta itiyordu.

"Sen kurnazsın," diyordu. "Seni boşuna övmüyorlar, sen kurnazsın. Hayır, Lidiya'yı seninle evlendirmeyeceğim."

Büyük odada Boris ayaklarını vurarak bağırıyordu:

"Orkestra! Anne, orkestra!"

Glafira İsayevna eline gitar ya da uzun, çirkin bir biçimde uzanmış bir ördek boynunu andıran başka bir alet alırdı; teller kulakları delercesine uğuldar, Klim, bu müziği, Glafira İsayevna'nın yaptığı her şey gibi kötü bulurdu. Bazen ansızın gür bir sesle burnundan, yine öfkeyle şarkı söylemeye başlardı. Şarkılarının sözleri garip bir biçimde birbirinden kopuk ve anlaşılmazdı ve bu ağıtımsı şarkının ezgileri odayı daha da kederli ve huzursuz bir

hale getiriyordu. Divana sinmiş olan çocuklar ses çıkarmadan itaatkâr biçimde dinliyor, ama Lidiya suçlu suçlu:

"Daha iyi söyleyebilir, ama bugün sesi gitmiş," diye fısıldıyordu.

Çok sevecen bir sesle:

"Senin bugün sesin gitmiş, öyle değil mi anne?" diye soruyordu.

Annenin yanıtı belirsiz ve homurtu biçiminde olurdu.

Lidiya: "İşte, görüyor musunuz, sesi gitmiş," derdi.

Klim, bu kadının iyileştiği takdirde çok daha korkunç bir şey yapacağını düşünüyor ama doktor Somov onu yatıştırıyordu. Doktora, "Glafira İsayevna kısa süre sonra ayağa kalkacak mı?" diye sorardı.

Doktor üşenerek:

"Büyük mahkeme günü, herkesle birlikte kalkacak," diye yanıtlıyordu.

Doktor kötü, hüzünlü bir şey söylediğinde Klim ona inanırdı.

Eğer çocuklar çok fazla gürültü yapar, koşuştururlarsa, aşağıdan, Samginlerden baba Varavka yukarı çıkar, kapıda durarak:

"Yavaş, yavru kurtlar! Durulacak gibi değil. Vera Petrovna tavanı çökerteceğinizden korkuyor," diye bağırırdı.

Boris: "Yandan saldırın," diye emreder ve hepsi birden babasına saldırır, sırtına, omuzlarına, boynuna atılırlardı.

"Tuttunuz mu," diye sorardı, Boris.

"Hazırız."

Varavka çocuklardan kendisini gıdıklamayacaklarına dair şeref sözü alır ve daha sonra masanın çevresinde at gibi tırıs tırıs koşar, ayaklarını, büfedeki tabakları sallayacak, lambanın kristal saçaklarını şakırdatacak kadar kuvvetle vururdu.

Boris: "Onu imha edin," diye bağırır ve oyunun en sevilen anı başlardı: Varavka'yı gıdıklarlar, o da inler, çığlık atar, güler, küçük, keskin gözleri korkuyla yerlerinden fırlar, çocukları birbiri ardına üzerinden silkeler, divana fırlatır, onlar da yeniden üzerine atılarak parmaklarıyla diz altlarını, kaburgalarını gıdıklarlardı. Klim, bu kaba ve tehlikeli oyuna hiç katılmaz, bir köşede durur, güler ve Glafira'nın gür haykırışını dinlerdi.

"Öyle yapın, öyle yapın!"

Varavka, "teslim oluyorum," diye inler ve düşmanlarını ezerek divanda yuvarlanırdı. Kurtulmalık olarak ondan konfeti ve tatlı alırlar, Lida babasının karışmış saçlarını, sakalını düzeltir, parmağını tükürükleyerek gür kaşlarına çeki düzen verirdi. Babası ise bitap düşene kadar güldükten sonra, gülünç biçimde puflayıp durur, terli yüzünü mendille siler ve acı acı:

"Hayır, siz dürüst insanlar değilsiniz..." diye sitem ederdi.

Daha sonra eşinin odasına giderdi. Eşi, dudaklarını bükerek ona doğru tıslar, siyah gözleri iri iri açılır, daha çökük ve korkunç bir durum alırdı; Varavka isteksiz ve yavaş konuşurdu:

"Ne yani? Bu uydurma bir oyun. Kes artık. Tamam. Ben yaşlı değilim ki."

"Uydurma oyun" sözcüğünü anlamak Klim için çok kolaydı ve hasta kadına karşı olan düşmanlığını artırıyordu. Evet, bu kadın kuşkusuz kötü bir şeyler uyduruyordu. Klim, Glafira İsayevna'nın çocuklara karşı ihtimamlı ve sevecen olmadığını, sık sık kaba davrandığını görüyordu. Boris ve Lidiya'nın, yalnızca el ve ayaklarını kırma riskine girerek tehlikeli hareketler yaptıklarında ona ilginç gelebildikleri düşünülebilirdi. Böyle durumlarda, gür kaşlarını çatarak gözlerini çocuklara diker, leylak rengi dudaklarını sıkar, kollarını haç biçiminde kavuşturarak kemikli omuzlarına parmaklarıyla dokunurdu. Klim, çocukların düşerek bir yerlerini kırmaları halinde annelerinin sevinçle gülmeye başlayacağından emindi.

Boris, partal giysiler giyer, saçları dağınık ve pis dolaşırdı. Lida, babası doktordan daha zengin olmasına karşın, Somovlardan daha kötü giyinirdi. Klim, kızın dostluğuna giderek daha fazla değer veriyordu; konuşmamak, çocukça değil, akıllıca konuşmak konusundaki yükümlülüğünü unutarak onun tatlı gevezeliklerini dinlemek hoşuna gidiyordu.

Ama iki dirhem bir çekirdek giyinmiş, tabloya benzeyen, sıkıcı derecede kibar, ancak Boris gibi becerikli ve azgın bir kişi olan İgor Turoboyev belirdiğinde, Lida Klim'den uzaklaşıyor, yeni arkadaşının peşinde bir köpek gibi itaatkâr bir tavırla dolaşmaya başlıyordu. Bunu anlamak olası değildi; olası değildi, çünkü ta-

nışmalarının ilk gününde Boris, Turoboyev'le tartışmış, birkaç gün sonra da acımasızca, ağızları burunları kan içinde kalana dek kavga etmişlerdi. Klim, ilk kez çocukların ne denli öfkeyle dövüştüklerini görmüş, öfkeden değişmiş yüzlerini, var güçleriyle birbirlerinin canlarını yakma konusundaki açık eğilimlerini izlemiş, çığlıklarını, hırıltılarını dinlemişti; tüm bunlar onu öylesine şaşırtmıştı ki, birkaç gün onlardan uzak durmuş, kavga etmeyi bilmeyen bir çocuk olarak, kendisini bir kez daha özel hissetmişti. İgor ve Boris kısa süre sonra, sürekli tartışmalarına ve kavgalarına karşın dost oldular; ikisi de, hiç kendilerine acımadan, diğerinden daha cesur ve güçlü olduğunu kanıtlamaya çabalıyordu. Boris bir yerleri yanmış gibi davranıyor, tüm oyunları kaybedeceği korkusuyla hepsini birden kazanmaya zaman bulamayacakmış gibi kasılıyordu.

Turoboyev ortaya çıktığında Klim, kendisini daha da yalnızlaşmış, kardeşi Dmitri ile bir tutuluyormuş gibi hissediyordu. Ama iyi yürekli hantal Dmitri'yi sevmelerinin nedeni, yönetilmeyi kabul etmesi, hiçbir zaman tartışmaması, alınmaması, en küçük ve değersiz rolleri sabırla ve beceriksizce üstlenmesiydi. Dmitri'yi, aynı zamanda, umulmadık ve Klim'i kıskandıracak biçimde çocukların dikkatini çekmeyi başarabildiği için de seviyorlardı; onlara kuş yuvaları, inler, vahşi hayvan barınakları, bal ve eşek arılarının yaşamları üzerine öyküler anlatırdı. Alçak ve gizemli bir tonda konuşur, geniş yüzünde ve iyi yüreğini yansıtan gözlerinde mutlu bir gülümseme belirirdi.

"Bu Wood, Maen Reed'den* daha iyi," der ve iç geçirirdi, "Bir de Bremm** var..."

Turoboyev ve Boris, Klim'in de, kardeşi gibi isteklerine boyun eğmesini istiyorlardı. Klim onlara taviz verse de, oyunun ortasında: "Artık oynamıyorum," diyerek oyundan çekiliyordu.

Bu davranışıyla, itaatkârlığının yalnızca akıllı bir kişinin hoşgörüsünden kaynaklandığını, bağımsız ve tüm bu aptallıkların üzerinde bir kişiliğe sahip olduğunu kanıtlamak istiyordu. Ancak bunu kimse anlamıyor ve Boris avaz avaz:

* Amerikalı yazar. *Başsız Süvari* romanıyla tanınır –ç.n.

** Alman Zoolog –ç.n.

"Cehennemin dibine kadar yolun var, sıktın artık!" diye bağırıyordu.

Çiçek bozuğu, sivri burunlu yüzü, kızıl lekelerle kaplanarak al al oluyor, gözleri öfkeyle parlıyor ve Klim, Varavka'nın kendisine vurmasından korkuyordu.

Lidiya ona ters ters bakıyor ve surat asıyordu. Somovlar ve Alina, Lidiya'nın bu ihanetini görerek birbirlerine göz kırpıyor, fısıldaşıyor ve tüm bunlar Klim'in ruhunu acıyla dolduruyordu. Ama küçük çocuk kendisini şu varsayımla avutuyordu: Kendisini sevmiyorlardı, çünkü hepsinden akıllıydı. Bu avuntunun hemen ardından, bir gölge gibi, önce gurur duygusu, daha sonra da akıl öğretme ve eleştirme arzusu beliriyordu; oynanan oyunları sıkıcı buluyor:

"Daha eğlenceli bir şeyler bulamaz mısınız?" diye soruyordu.

Lida, sert bir ifadeyle: "Sen bul, ama bize engel olma" diyor ve ona sırtını dönüyordu.

Klim, acı içinde:

'Ne kadar kabalaştı,' diye düşünürdü. Kendisini ciddi ve önemli göstereceğini düşündüğü bir yürüyüş tarzı bulmuştu: Ayaklarını bükmeden yürüyor, öğretmen Tomilin gibi ellerini arkasına birleştiriyordu. Arkadaşlarına gözlerini biraz kısarak bakıyordu.

Dmitri ona: "Neden böyle hava atıyorsun?" diye sormuş, Klim hor gören bir gülümsemeyle yanıt vermemişti; kardeşini sevmiyor, onu aptal buluyordu.

Soğuk, temiz ve ciddi bir çocuk olan Turoboyev de Klim'e koyu, sevimsiz gözlerini kısarak meydan okurcasına bakıyordu. Oldukça güzel yüzü, özellikle Klim, Lida'ya yaklaştığında sert biçimde asılıyor, ama kız Klim ile önemsemeden, ayaklarını yere vurarak ve İgor'un olduğu yana bakarak çabuk çabuk konuşuyordu. Giderek daha çok Turoboyev'le kaynaşıyor, artık el ele dolaşıyorlardı; Klim, oyun oynadıklarında bile, hiçbir şey görmeden ve başkalarının varlığını hissetmeden yalnızca birbirleriyle oynadıklarını düşünüyordu.

Körebe oynadıklarında ve Lida çocukları yakalamaya çabaladığında, İgor ona kasten yakalanıyordu.

"Bu doğru değil," diye haykırıyordu Klim ve herkes aynı görüşü paylaşıyordu: "Bu doğru değil!" Turoboyev ise güzel kaşlarını kaldırarak inandırıcı biçimde:

"Ama o çok zayıf!" diyordu.

"Hayır, hiç de değil!" diye öfkeleniyordu, Lida.

Lüba Kloun alıngan bir ifadeyle: "Ben de zayıfım," diyor, ancak bu arada Turoboyev gözlerini bağlatarak diğerlerini yakalamaya çalışıyordu.

Bazen Dmitri Samgin, Lida'nın elinden kurtularak masayı onun ayaklarına doğru itiyor, küçük kızın dizi sandalyenin bacağına çarpıyor, kız "ah" çekiyor, İgor ise sapsarı bir halde Dmitri'nin boğazına sarılıyordu:

"Sersem! Doğru dürüst oynamıyorsun."

İvan Dronov'un kızların eteklerinin altına dikkatle baktığı fark edildiğinde, Turoboyev, Dronov'u oyuna çağırmamaları gerektiğini kararlılıkla belirtmişti. İvan Dronov, yalnızca Dronov soyadını adı gibi kullanmakla kalmıyor, ninesini de kendisine Dronov diye hitap etmeye zorluyordu. Çarpık bacaklı, çıkık karınlı, yassı düz kafalı, geniş alınlı ve kepçe kulaklı Dronov çok çirkindi ama bu çekici bir çirkinlikti. Kırmızı kozalak biçimindeki burnunun güç fark edildiği ablak yüzünde, bulanık mavi, hareketli, açgözlü bakışlı ve birbirine yakın gözleri yer alıyordu. Bu açgözlülük, Dronov'un en belirgin özelliğiydi; olağandışı bir açgözlülükle ıslak burnunu havaya diker, sanki içindeki eksik havayı tamamlardı. Şaşırtıcı bir çabuklukla, yine açgözlüler gibi, sesli sesli çiğneyerek ve kalın, parlak dudaklarını şapırdatarak yerdi. Klim'e:

"Ben, yoksul bir insanım; çok yemem gerek," derdi.

Akim dedenin ısrarıyla Dronov, Klim'le birlikte lise sınavlarına hazırlandı ve Tomilin'in dersleri sırasında aşırı aceleciliği de ortaya çıktı ve bu da Klim'e bir tür açgözlülük gibi geldi. Öğretmene bir şey sorarken ya da onu yanıtlarken Dronov çok çabuk konuşuyor, sözcükleri, dudaklarını ve dilini yakıyormuşçasına çabucak yutuyordu. Klim birkaç kez, "gerçek ihtiyar"ın kendisine yamadığı bu arkadaşına:

"Niçin böylesine açgözlüsün?" diye sordu.

Dronov burnunu çekti, huzursuz gözlerini başka yöne çevirdi ve yanıt vermedi.

Ama keyifli bir anında kalın ve yüksek tonlu sesini gizemli biçimde alçaltarak:

"İçimde aç bir solcan var," dedi.

"Solucan," diye düzeltti Klim.

"O solucan ama bu solcan."

Telaşlı bir fısıltıyla, teyzesinin bir cadı olduğunu, midesine bir solcan yerleştirerek yaşamı boyunca açlık duygusu çekmesi için kendisine büyü yaptığını anlattı. Babasının Türklerle savaştığını, tutsak düştüğü yılda doğduğunu, babasının Türklerin dinini kabul ettiğini, şimdi ise zengin olduğunu da ekledi. Bu cadı, bunları öğrenerek, annesini ve anneannesini evden kovmuş, annesi Türkiye'ye gitmek istemiş, ancak anneannesi bırakmamıştı.

Dronov'un aç solucanı, solcan ya da solıcan olarak adlandırdığını fark eden Klim, ona inanmadı. Ancak fısıltıyla söylenen bu gizemli öyküyü duyduğunda karşısında başka bir çocuk bulunduğunu şaşkınlıkla gördü: Dadısının torununun basık yüzü daha da güzelleşmişti; gözlerini kaçırmıyor, göz bebeklerinde Klim'in anlayamadığı mavimsi bir sevinç ışığı parlıyordu. Akşam yemeğinde Klim, Dronov'un öyküsünü babasına anlattı. Babası da nedense sevindi.

"Duyuyor musun, Vera? Ne hayal gücü, ha? Onun, çocukların en yeteneklisi olduğunu hep söylerdim..."

Ama annesi babasını dinlemeden, ki bunu sık yapardı, Klim'e kısa ve soğuk biçimde Dronov'un tüm bunları uydurduğunu söyledi; cadı bir teyzesi yoktu; babası ölmüş, kuyu kazarken göçük altında kalmıştı; kibrit fabrikasında çalışan annesi ise Dronov dört yaşındayken ölmüştü. Ölümünden sonra anneannesi onu kardeşi Mitya'ya dadı tutmuştu; hepsi bu kadardı. Babası:

"Evet, Vera, ama yine de dikkat etmek gerekir ki..." dedi.

Dmitri Samgin gülümseyerek: "Klim de yalan atmayı seviyor," diye belirtti.

Babası ona döndü:

"Kaba konuşuyorsun, Mitya. Yalan ile hayali birbirinden ayırmak gerekir..." dedi.

Bu sırada Varavka, ardından da "gerçek ihtiyar" belirdi. Tartışmaya başladılar ve Samgin bir kez daha o kadar çok şey duydu ki, bunlar onda, bir şeyler uydurmanın haklı ve yerinde olduğu kanısını güçlendirdi. Bununla birlikte Dronov'a karşı kıskançlığı anımsatan ilgisi arttı. Ertesi gün İvan'a:

"Böyle bir teyze yokmuş. Niçin bu teyze konusunu uydurdun?" diye sordu.

Dronov öfkeyle ona baktı ve gözünü kaçırarak yanıtladı:

"Sen anlamadığın konularda gevezelik etmesen ya. Senin yüzünden anneannem kulağımı çekti. Ayaklı gazete!"

Her sabah saat dokuzda Klim ve Dronov, Tomilin'in ek bölmesine çıkar ve öğlene kadar kilere benzeyen küçük odada otururlardı; burada üç sandalye, masa, çelik lavabo, tahtadan yapılma gıcırdayan bir karyola ve birçok kitap düzensizce atılmıştı. Bu oda her zaman çok sıcaktı, boğucu bir kedi ve güvercin pisliği kokuyordu. Yarı yuvarlak pencereden bahçedeki ağaçların çiğ ya da pamuk parçalarına benzeyen karla kaplı tepeleri, ağaçların ardında ise gri yangın kulesi görünüyordu. Gri gocuk giymiş bir adam yavaş ve sıkıntılı biçimde kuleye tırmanırdı. Bunun ardında ise gökyüzünün sonsuz boşluğu uzanıyordu.

Öğretmen çocukları sessiz, belirsiz bir gülümsemeyle karşılardı; günün her saatinde yeni uyanmış izlenimi bırakırdı. Hemen sırtüstü karyolaya uzanır, karyola acıklı acıklı gıcırdardı. Bakır rengi, ikiye ayrılmış sakallarını tavana kaldırarak sert ve düz saçlarının taranmamış kızıl perçemlerine parmaklarını daldırır, öğrencilere bakmadan alçak bir sesle, anlaşılır sözcüklerle bir şeyler sorar ya da anlatır, ama Dronov, öğretmenin kalıplaşmış şeyler söylediğini düşünürdü.

Bazen, genellikle de tarih dersi sırasında, Tomilin ayağa kalkar, masadan kapıya yedi adım atarak odada dolaşır, geri döner, bunu ezilmiş terliklerini tıkırdatarak, elleri arkasında bağlı, başını eğip yere bakarak yapardı; yumruğunu parmaklarını morartırcasına iyice sıkardı.

Klim Samgin, Tomilin'in, Dronov'u kendisine kıyasla daha istekli ve çaba göstererek eğittiğini fark ediyordu.

Kapının yanında durarak ve gömleğini çekiştirerek:

"Evet, Vanya, Aleksandr Nevskiy ne yaptı?" diye soruyor, Dronov da çabucak ve net biçimde yanıtlıyordu:

"Yüce efendimiz soylu Aleksandr Nevskiy, Tatarları çağırdı ve onların yardımlarıyla Rusları yenmeye başladı..."

"Dur biraz, bu ne demek oluyor? Bu da nereden çıktı?" diye gür kaşlarını oynatarak ve ağzını komik biçimde açarak şaşırıyordu öğretmen.

"Siz söylediniz."

"Ben mi? Ne zaman?"

"Perşembe günü."

Öğretmen saçlarını avuçlarıyla düzelterek susuyor, daha sonra masaya yaklaşıyor ve sert bir tavırla:

"Bunu anımsatmak gereksiz," diyordu.

Kendi kendine yüksek sesle konuşmak gibi bir alışkanlığı vardı. Tarih anlatırken sık sık birkaç dakika düşünceye dalar, daha sonra çok alçak ve anlaşılmayan bir sesle konuşmaya başlardı. Bu durumda Dronov, sağ gözünden daha hareketli olan sol gözüyle öğretmeni işaret ederek Klim'i ayağıyla dürter, alaycı bir tavırla gülerdi; Dronov'un dudakları balık dudağını anımsatırdı; küt ve kıkırdak gibi sertti.

Dersten sonra Klim:

"Niye beni dürttün?" diye sorardı.

Dronov, "hi hi," diye boğulurcasına gülerek:

"Nevskiy konusunda attı. Aziz Çar Tatarlarla dostluk yapmaz. Yutturamadı! Attığı için de sözünü etmememizi söyledi. Ne iyi öğretmen: Önce öğretiyor, sonra unutmamızı istiyor," derdi.

Tomilin'den söz ederken, İvan Dronov daima sesini alçaltır, ihtiyatla çevresine bakar ve kıkırdardı. Klim ise onu dinlerken, İvan'ın öğretmeni sevmediğini, ona kendisini beğendirmekten de hoşlanmadığını sevinçle fark ederdi.

"Onun kiminle konuştuğunu biliyor musun? O şeytanla konuşuyor."

"Şeytan diye bir şey yok," diye sertçe belirtti Klim.

Dronov aşağılayıcı bir ifadeyle onun gözlerine baktı, sol omzunun üzerinden tükürdü ama tartışmaya girmedi.

Klim, Dronov'un kendisini başarı konusunda geri bırakmak istediğini kıskanarak izliyor ve amacına kolayca ulaştığını görüyordu. Bu atak çocuğun genelde yetişkinleri sevmediğini, öğretmenini sevmemekten de aynı derecede zevk aldığını anlıyordu. Böylesine üzerine titreyen şişman, çok iyi yürekli anneannesini, enfiye kutusuna kül veya biber atarak, çorapların ilmiklerini açarak, örgü şişlerini bükerek, yumakları kedilere atarak ya da yüne yağ veya zamk dökerek ağlayacak duruma getiriyordu. İhtiyar kadın onu dövüyor, dövdükten sonra ise köşedeki ikonun önünde haç çıkararak gözyaşları içinde yakarıyordu:

"Kutsal Meryem, öksüzü incittiğim için İsa aşkına bağışla beni!"

Daha sonra da torununa bir parça börek ya da konfeti veriyor:

"Al, Dronov, ye, kara bahtlı. Başımın belası," diyerek iç geçiriyordu.

Dronov, Klim'e:

"Senin baban komik bir adam. Gerçek bir baba, çok müthiş," diyordu.

Vera Petrovna'nın yanında Dronov, sevimli bir köpek yavrusu gibi eğilip bükülüyordu ve Klim, dadısının torununun, dedesi Akim gibi annesinden korktuğunu fark etmişti; ama özellikle Varavka'dan ödü patlıyordu.

Mühendis için 'şeytan' diyor ve hakkında şunları anlatıyordu: Varavka, önceleri bir arabacı iken daha sonra at hırsızlığı yapmış ve böylelikle zengin olmuştu. Bu öykü Klim'i dilini yutacak denli şaşkınlığa düşürmüştü; Varavka'nın bir toprak beyinin oğlu olduğunu, Kişinev'de doğduğunu, Petersburg ve Viyana'da öğrenim gördüğünü, daha sonra bu kente geldiğini ve yedi yıldır burada yaşadığını biliyordu. Öfkeli bir tavırla bunları anlattığında, Dronov başını sallamış ve homurdanmıştı:

"Viyana koltukların geldiği yerdir, Kişinev ise yalnızca coğrafya kitaplarında yer alır..."

Klim, sık sık, Dronov'un garip uydurmalarından, açıkça söy-

lediği yalanlardan dolayı aptallaştığını hissediyor, bazen Dronov'un yalnızca kendisiyle alay etmek için yalan attığını düşünüyordu. Dronov, akranlarını da yetişkinlerden fazla sevmiyordu; özellikle de çocuklar kendisiyle oyun oynamaktan vazgeçtikten sonra... Oyun oynarken de pek çok kurnazca şey buluyordu; ama kızlara, en çok da Lida'ya karşı kaba ve korkakça davranıyordu. Aşağılar bir tavırla ona "çingene" diyor, çimdikliyor, utanılacak duruma düşmesi için yere yatırmaya çabalıyordu.

Çocuklar avluda oynarken, İvan Dronov, mutfağın merdiven basamaklarında aforoz edilmiş bir halde, dirsekleri dizlerinde, avuçları elmacık kemiklerinde oturuyor, buğulu gözlerle zengin çocuklarının oyununu izliyordu.

Birisi yere düştüğünde ya da bir yere çarparak acıdan yüzünü buruşturduğunda, sevinçle çığlık atıyordu.

Varvara'nın Turoboyev'le güreştiğini gördüğünde: "Ez onu, al ayağının altına!" diye teşvik ediyordu.

Bahçede oynadıklarında, Dronov parmaklığın yanında, karnını yaslamış vaziyette duruyor, kirişlerin arasına başını sokarak:

"Yakala onu! Bak vişnenin arkasına saklandı. Sol tarafa koş..." diye bağırıyordu.

Her davranışıyla oynayanları engellemeye çabalıyor, avluda yere bakarak kasten ağır adımlarla dolaşıyordu.

"Bir kapik kaybettim," diye yakınıyor, oynayanlarla çarpışmaktan korkarak, eğri bacaklarının üzerinde sallanıyordu. Çarparak yere düşürdüklerinde ise Dronov yere oturmuş bir halde sızlanıyor, tehditler savuruyordu:

"Sizi şikayet edeceğim..."

İki üç hafta süreyle, Lüba Somova, Dronov'la çok samimi oldu: Birlikte geziyor, köşe bucak saklanıyor, bir konu hakkında gizemli ve hararetli konuşmalar yapıyorlardı; ama kısa süre sonra, bir akşam Lüba gözyaşları içinde Lidiya'ya koşarak öfkeyle haykırdı:

"Dronov, sersemin biri!"

Divanın köşesine kendisini atarak, ellerini yüzüne kapadı ve yineledi:

"Ah, öyle sersem ki!"

Ne olduğunu kimseye söylemeyen Lidiya kıpkırmızı oldu, mutfağa koştu ve oradan döndüğünde muzaffer ve öfkeli bir tavırla:

"Dersini aldı!" dedi.

Bu olaydan sonra Dronov üç gün boyunca alnında ve sol gözünün altında bir şişlikle dolaştı.

Evet, İvan Dronov sevimsiz, hatta iğrenç bir çocuktu, ama Klim, babası, dedesi ve öğretmeninin ona hayranlık duyduklarını görerek onu rakip kabul ediyor, kıskanıyor, imreniyor ve hırslanıyordu. Ama yine de Dronov onu bir biçimde kendisine çekiyor, bu çocuğa karşı beslediği kötü duygular ona duyduğu yakınlık ve ilgi parıltıları karşısında yok oluyordu.

Dronov'un ansızın çok iyileştiği, kendisine hiç benzemediği anlar oluyordu. Düşünceli bir hal alıyor, dimdik duruyor ve yumuşak bir sesle Klim'e şaşırtıcı, yarı rüya, yarı öykü bir şeyler anlatıyordu. Avlunun köşesindeki kuyudan kocaman ancak hafif ve gölge gibi şeffaf bir adamın çıktığını, kapıdan geçtiğini, sokakta yürüdüğünü ve çan kulesinin önünden geçerken kulenin karardığını, rüzgâr altında kalmış cılız bir ağaç gibi sağa sola sallandığını anlatmıştı.

"Mehtap çıkmadan önce, gökyüzünde büyük, kara bir kuş uçtu, yıldıza doğru yaklaşarak onu gagaladı. Uyumuyor, pencerenin kenarında oturuyordum; daha sonra korktum, yatağa yattım, başımı örttüm ve biliyor musun, yıldıza öyle acıdım ki: Sanırım, yarın gökyüzü bomboş olacak..."

Klim, hasetle: "Uyduruyorsun," dedi..

Dronov ona karşı çıkmadı. Klim, Dronov'un bunları uydurduğunu biliyordu ama gördüğü rüyaları öylesine sakin ve inandırıcı biçimde anlatıyordu ki, bu yalanları gerçek gibi kabullenme arzusu duyuyordu. Sonuç olarak Klim, kendisine giderek daha fazla itici ve aynı zamanda da çekici gelen bu çocuğa karşı nasıl davranacağını bilemiyordu.

Lise giriş sınavını Dronov parlak bir biçimde verdi, Klim ise kazanamadı. Bu onu öylesine yaraladı ki, eve gelerek başını annesinin dizine koydu ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Annesi

onu şefkatle yatıştırdı, birçok güzel söz söyledi ve hatta:

"Sen gururlusun ve bu da güzel bir şey," diye övdü.

Akşam babası ile tartıştılar. Klim, babasının öfke dolu sözlerini duyuyordu:

"Artık çocuğun bir oyuncak olmadığını anlama zamanın geldi..."

Birkaç gün sonra çocuk, annesinin daha özenli ve sevecen davrandığını hissetti; hatta kendisine: "Beni seviyor musun," diye sormuştu:

"Evet," demişti, Klim.

"Çok mu?"

Kendine güvenen bir sesle: "Evet," diye yinelemiş, annesi onun başını yumuşak, hoş kokulu göğsüne bastırarak sert bir sesle:

"Beni çok fazla sevmen gerekiyor," demişti.

Klim, annesinin bunu daha önce sorup sormadığını anımsamıyordu. Buna nasıl yanıt verdiğinden de emin değildi. Tüm büyükler arasında en zor insan annesiydi. Henüz üzerine hiçbir şey yazılmamış bir defter sayfası gibi, hakkında bir şey düşünmeye gerek yoktu. Evde herkes, "gerçek ihtiyar" ve dik başlı Mariya Romanovna bile ona körü körüne itaat ediyor, Varavka ise yüzüne karşı, "bayan despot" diyordu. Annesi çok seyrek güler, az konuşurdu; sert bir yüzü, dalgın bakışlı mavimsi gözleri, sık, koyu renk kaşları, uzun, sivri bir burnu ve küçük pembe kulakları vardı. Küçük örgüler halinde saçlarını örer, başının üzerinde üç daire biçiminde toplar, bu da onu babasından çok daha uzun boylu gösterirdi.

Elleri her zaman sıcaktı. Tüm erkekler içinde en çok Varavka'yı beğendiği çok açıktı; onunla çok daha istekli konuşur, diğerlerinden daha çok gülümserdi. Tüm tanıdıkları, şaşırtıcı derecede güzelleştiğini söylüyordu.

Babası da pek fark ettirmeden ancak belirgin biçimde değişmiş, daha tez canlı bir adam olmuştu; daha önce hiç yapmadığı halde koyu renk bıyıklarını çekiştiriyordu; mavi gözlerini, sanki bir şey unutmuş da anımsayamıyormuş gibi kamaşırcasına kırpıştırıyor, dalgın dalgın bakıyordu. Her geçen gün daha çok şamata

yaparak, kulakları sağır edercesine konuşmaya başlamıştı. Kitaplardan, buharlı gemilerden, ormanlardan, yangınlardan, budala validen, halkın ruhundan, acı bir yanılgıya düşmüş olan devrimcilerden, "her şeyi olduğu gibi gören" olağanüstü Gleb Uspenskiy'den söz ediyordu. Yeni bir şeyden, daima, sanki yarın bundan söz etmeyi birisi yasaklayacakmış gibi korkarak söz ederdi.

"Şaşırtıcı! Fevkalade!" diye bağırırdı.

Varavka ona, "bayramlık Varya" adını takmıştı.

Varavka görkemli sakalıyla oynayarak: "Sen şaşırma konusunda çok ustasın, İvan," diyordu.

Karısını yurtdışına, Boris'i Turoboyev'in öğrenim gördüğü çok iyi bir okula, Moskova'ya göndermiş, Lidiya'ya bakmak için ise, bir yerlerden kır bıyıklı, iri gözlü yaşlı bir kadın çıkagelmiş, kızı Kırım'a, astım tedavisine götürmüştü. Varvara yurtdışından gençleşmiş, daha şakacı ve neşeli bir halde dönmüştü; babası sanki biraz rahatlamıştı; ama dolaşırken ayağını giderek daha çok vuruyor, sık sık aynanın karşısına geçerek, tilki kuyruğunu giderek daha çok anımsatan bir biçimde kesilmiş sakalına hayranlıkla bakıyordu. Şiir okumaya bile başlamıştı; Klim, onun annesine şöyle dediğini işitmişti:

"İnancın ateşli sözcüğüyle
Yanılgının karanlığından,
Zavallı ruhumu kurtardım.
Kuşkusuz o zamanlar aptaldım..."

"Bunun doğru olduğunu sanmıyorum ve bu çok kaba bir şey, Timofey Stepanoviç," demişti annesi. Varavka, yaramaz bir çocuk gibi ıslık çalmış, daha sonra da açıkça:

"Şefkat dolu bir gerçek yoktur," demişti.

Hemen her gece Mariya Romanovla ile önce o kavga eder, daha sonra Vera Petrovna da onu izlerdi; ebe, ayağa kalkarak dimdik durur, sert bir biçimde suratını asarak annesine: "Vera, kendine gel!" derdi.

Babası sakince ona yaklaşır:

"Sanki İngiltere, uzlaşmanın uygarlık için gerekli olduğunu kanıtlamadı..." diye söylenirdi.

Ebe, sertçe: "Kesin şunu İvan!" dediğinde, babası Varavka'nın karşısına geçer:

"Timofey, evrimin belirli bir dönemde kesin bir darbe gerektirdiğini kabul edin," derdi.

Varavka, onu yumuşak, güçlü eliyle uzaklaştırır ve gülerek bağırırdı:

"Hayır, Mariya Romanovna, hayır!"

Babası doktor Somov'la bira içmek için masaya gider, yarı sarhoş doktor homurdanırdı:

"Nadson haklı: Ateşler artık söndü ve orada şimdi... nasıldı?"

Babası, kel kafasını acıyarak sallayarak: "Çiçekler döküldü... diyerek dalgın dalgın birasını içer, susar ve kendisini unuttururdu.

Mariya Romanovna da birdenbire kırlaşmış, zayıflamış ve kamburlaşmıştı; sesi yavaşlamış, boğuklaşmış ve çatlaklaşmıştı; eskisi gibi emredercesine çıkmıyordu. Daima siyahlar giyen bedeni hüznü çağrıştırıyordu; güneşli havalarda elinde kitapla avluda dolaşırken ya da bahçede gezinirken gölgesi diğer herkesin gölgesinden daha ağır ve yoğun görünüyordu; bu gölge eteğinin devamı gibi onu izliyor, çiçekleri ve çimenleri adeta renksizleştiriyordu.

Mariya Romanovna ile yapılan tartışmalar kadının bir sabah eşyalarını koyduğu arabanın ardından yürüyerek avludan çıkışıyla son buldu; hiç kimseyle vedalaşmadan, her zaman olduğu gibi adımlarını azametle atarak, bir elinde aletlerin bulunduğu el çantası, diğer eliyle ise siyah, yeşil gözlü bir kediyi düz göğsüne bastırarak çıkıp gitti.

Yetişkinleri izlemeye alışan Klim, aralarında kendisinin kavrayamadığı, endişe verici bir şeylerin başladığını görüyordu; sanki oturmaya alıştıkları sandalyelere değil de, başkasına oturuyorlardı. Öğretmen de artık farklıydı. Eskiden herkese aynı, henüz yeni uyandırılmış gibi bakan gözlerle bakardı; şimdi ise gücenmiş, asık bir yüz ifadesiyle bakıyor, dudaklarını bağırmak isteyip de karar veremiyormuş gibi kımıldatıyordu. Klim'in annesine ise, Akim dedenin birisinin kendisine yutturduğu sahte beş rubleliğe baktığı gibi bakıyordu. Onunla konuşmaları saygısızca bir hal almaya başlamıştı. Akşam annesi piyano çaldığı sırada konuk odasına girdiğinde, Klim, Tomilin'in kaba sözlerini işitmişti:

"Doğru değil, gördüm onun nasıl..."

"Klim, sen misin?" diye sormuştu annesi. Öğretmen ellerini arkasına koyarak öğrencisine bakmadan çıkıp gitmişti.

Birkaç gün sonra, gece vakti, pencereyi kapatmak için yataktan kalktığında, Klim, öğretmenin ve annesinin bahçeye giden yolda yürüdüklerini gördü; annesi mavi eşarbının ucuyla sivrisinekleri kovalıyor, öğretmen ise bakır rengi saçlarını silkerek sigara içiyordu. Ay ışığı öylesine yağımsı bir yoğunluktaydı ki, sigaranın dumanı bile altın tonuna bürünmüştü. Klim:

"Anne, ben henüz uyumuyorum," diye haykırmak istedi.

Ama Tomilin aniden bir şeye takılarak dizlerinin üzerine düştü ve elini tehdit eder gibi sallayarak kaldırdı, hırıldamaya başladı ve annesinin bacaklarına sarıldı. Annesi sendeledi, adamın gür saçlarını itti ve eşarbını çekiştirerek çabucak geri çekildi. Öğretmen dizlerinin üzerinde ağır ağır doğrularak kalktı, sert saçlarını düzelterek tuttu ve elini sallayarak annesinin peşinden gitti. O anda Klim korkuyla, "Anne!" diye bağırdı. Annesi durdu, başını kaldırdı ve fener direği gibi duran öğretmenin yanından geçerek eve doğru yürüdü. Klim'in yatağının baş ucunda son derece sert, adeta tanınmayacak bir yüzle durdu ve öfkeyle sitem etmeye başladı:

"Bak işte, saat on iki oldu, sen hâlâ uyumuyorsun; yarın da uyanmak bilmezsin. Artık daha erken kalkmak zorundasın, çünkü Stepan Andreyeviç artık bizde kalmayacak."

"Niçin senin bacaklarına sarıldı?" diye sordu, Klim.

Annesi eşarbıyla yüzünü silerek, sakin, Klim'e müzik dersi verirken notalardaki bir karışıklığı açıkladığı kesin ses tonuyla konuşmaya başladı. Öğretmenin yalnızca eteğindeki tırtılı aldığını, bacaklarına sarılmadığını, böyle bir davranışın son derece yakışıksız olacağını söyledi.

"Ah, çocuğum, çocuğum! Hep bir şeyler uydurursun," dedi, iç geçirerek.

Bakışlarından kendisine inanmadığını anlamasını istemeyen Klim gözlerini kapadı. Kitaplardan, büyüklerin konuşmalarından, bir erkeğin bir kadının dizlerine ancak ona âşık olduğunda sarılacağını artık biliyordu. Etekten tırtılı almak için diz çökmeye gerek de yoktu.

Annesi, ateş gibi yanan eliyle onun yüzünü şefkatle okşadı. Artık öğretmenden söz etmedi. Klim, Varavka'nın da öğretmeni sevmediğini düşünürken, annesinin elinin onun başını yastığa koyarken titrediğini hissetti. O gittikten sonra uykuya dalarken şöyle düşündü: Bu ne kadar garip bir şeydi! Büyükler, özellikle doğruları söylediğinde bir şeyler uydurduğunu düşünüyorlardı.

Tomilin, mavi bir evle son bulan küçük, dar bir çıkmaz sokağa taşındı: Binanın merdivenlerinin üzerinde bir tabela vardı:

Aşçı ve Pastacı

Düğün, Balo ve Anma Günleri İçin Sipariş Kabul Etmektedir.

Tomilin, aşçının yanında da, çıkıntılı, ancak daha temiz ve aydınlık bir bölmede oturuyordu. Ama birkaç gün içinde odayı kitap yığıntıları ile dağıttı; sanki daha önceki tüm eski evi, tozuyla, kokusuyla, yazın sıcaktan kuruyan döşemelerin sessiz gıcırtısıyla buraya taşımış gibiydi. Öğretmenin göz altlarında morumsu kabartılar belirmiş, göz bebeklerindeki altın sarısı parıltılar yok olmuş, tümüyle kendini dağıtmıştı. Şimdi, tüm ders boyunca, o pasaklı yatağından hiç kalkmıyordu.

"Bacaklarım ağrıyor," demiş, Klim de: "Bahçede dizlerini yaralamıştır," diye düşünmüştü.

Tomilin sabırsız bir hava ile çalışıyor, yavaş sesinde bir öfke seziliyordu; arada bir sıkıntılı gözlerini kapatarak uzun süre susuyor ve derinden gelen bir sesle ansızın soruyordu:

"Ee, anladın mı?"

"Hayır."

"Düşün bakalım."

Klim, bağ fiilin ne olduğunu ya da Amu Derya nehrinin nereye aktığını değil, bu adamı neden sevmediklerini düşünüyordu. Neden akıllı Varavka ondan her zaman alaycı ve alıngan bir biçimde söz ediyordu? Neden babası, Akim dede, Tanya dışındaki tüm tanıdıklar Tomilin'e bir baca temizleyicisiymiş gibi davranıyorlardı? Yalnızca Tanya ara sıra: "Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, Tomilin?" diye soruyor, o da kısa ve aldırmaz bir ifadeyle soruyu yanıtlıyordu. Her konuda diğer insanlardan farklı düşünür, özellikle de Varavka ile tartışırken sözcüklerinin tonu inatçı bir hal alırdı.

"Aslına bakılırsa..." diyordu.

"Aslına bakılırsa, aslına bakılırsa," diye onu kızdırıyordu, Varavka. "Bu, aslına bakılırsa, sizin bu 'aslınızı' şeytan götürsün! Büyük Karl'ın tavuk yetiştiriciliği ve yumurta ticaretine ilişkin yasası çok daha önemli."

Öğretmen, okur gibi bir sesle itiraz ederdi:

"Özgürlük davası açısından, despotun eksik yanları, erdemlerinden çok daha az tehlikelidir."

Varavka: "Fanatizm," diye bağırmaya başlar, Tanya ise sevinirdi:

"Ah, hayır, bu çok doğru. Ben not düşeceğim..."

Bu sözcükleri Klim'in defterinin kapağına not eder, fakat onları başka bir yere yazmayı unutur, aklına da gelmez ve bu notlar sobayı boylardı. Varavka ona:

"Hey, Tanya, belleğinizin çöplüğünü bir karıştırın bakalım," derdi.

Klim'in düşünmesi gereken pek çok şey vardı ve bu yükümlülük onun için giderek ağırlaşıyordu. Çevredeki her şey genişliyor, büyüyor, onun ruhunda, Meryem Ana'nın mucizevi ikonunun bulunduğu Uspeniye kilisesinde dua etmek için toplananlar gibi, kaba ve inatçı biçimde yığılıyordu. Daha kısa bir süre önce, gözünün alıştığı, yerli yerinde duran ve ilgisini çekmeyen eşyalar şimdi onu kendilerine çekiyor, sevdiği ve ilgi duyduğu diğer şeyler ise, tam tersine, çekiciliğini yitiriyordu. Ev bile büyümüştü. Klim, evde tanımadığı bilmediği bir şeyin olmadığına emindi ama aniden yeni, daha önce fark etmediği bir şey ortaya çıktı. Yarı karanlık koridorda, elbise dolabının üzerinde, daha önce yalnızca koyu bir dikdörtgen gibi görünen tablodan karanlığa gömülmüş yaşlı bir kadının dalgın bakışları bakmaya başlamıştı. Tavan arasında, eski, demirle çevrelenmiş sandıkta, kırık dökük eşyalar, portre çerçeveleri, mermer heykelcikler, bir flüt, Çinlileri betimleyen resimli büyük bir Fransızca kitap, gülünç ve kötü taranmış portrelerin yer aldığı ve portrelerden birisinin mavi kalemle tamamen karalandığı kalın bir albüm gibi birçok ilginç şey keşfetmişti.

"Bunlar Büyük Fransız Devrimi kahramanları, bu adam ise

Kont Mirabeau," diye açıklamıştı öğretmen ve gülümseyerek: "Bunu gereksiz eşyaların olduğu yerde bulduğunu mu söylüyorsun?" diye sormuştu. Albümün sayfalarına karıştırırken dalgın dalgın yinelemişti:

"Evet, evet, geçmişte kalmış, gereksiz..."

Klim, evde kırık dökük mobilyanın ve birçok eşyanın tavana kadar yığıldığı bir oda bile keşfetmişti. Bu eşyalar, geçmişteki işlevleri anlaşılamadığı gibi, gizemli görünüyorlardı. Bu tozlu eşyalar, sanki birdenbire, belki de bir yangın korkusuyla, güruh halinde odaya koşmuş, dehşet içinde, kırılarak, parçalanarak birbirleri üzerine yığılmış, birbirlerini ezerek ölmüş gibiydi. Bu kaosu, kırık dökük eşyayı görmek, insana hüzün veriyordu.

Ağustosun sonunda, sabah erkenden, kirli, saçı başı dağınık Lüba Kloun belirdi ve ayaklarını vurarak, ağlayarak, hıçkırarak:

"Hemen, çok acele bizim eve gidin, annem aklını kaçırdı," dedi.

Divanın önünde dizleri üzerine çökerek, başını yastığın altına soktu.

Annesi hemen gitti, küçük kız ise başının üstündeki yastığı fırlattı, yere oturarak ve Klim'e yaşlı gözlerle bakarak anlatmaya başladı:

"Daha dün, kavga ettiklerinde, onun aklını kaçırdığını anlamıştım. Niçin babam kaçırmadı ki? O sürekli sarhoş..."

Ayağa fırlayarak Klim'i kolundan yakaladı.

"Haydi oraya gidelim..."

Klim, Lüba ile uğraşırken Somovların evine nasıl gittiklerini anımsamıyordu. Yarı aydınlık yatak odasında pencereler panjurlarla kapatılmıştı; eski, yırtık pırtık yatakta Sofya Nikolayevna acı içinde kıvranıyordu. Elleri ve ayakları havlularla bağlanmıştı; sırtüstü yatıyor, omuzlarını çekiştiriyor, bacaklarını büküyor, başını yastığa vuruyor ve bağırıyordu:

"Hayır!"

Korkunç biçimde yuvalarından fırlamış olan beş kapiklik madeni para büyüklüğündeki gözleri lambanın ışığına bakıyordu ve kor haline gelmiş kömür gibiydi; bir gözünün altında kırmızı bir tırmık yarası vardı ve kanıyordu.

"Hayır!" diye bağırıyordu, doktorun karısı.

Çırpınışları giderek artıyor, sesi daha kötü ve tiz bir hal alıyordu. Doktor yatağın başucunda duruyor, duvara yaslanmış bir halde siyah, fırça sakalını ısırıyor ve çiğniyordu. Düğmeleri doğru dürüst iliklenmemişti; üstü başı perişan bir halde idi ve pantolonun bir askısını takmış, diğerini ise sol eline geçirmiş bir halde yukarıda tutuyordu; pantolon yukarı doğru çekiliyor, doktorun bacakları sarhoş bir insanınki gibi titriyor, bulanık gözlerini, göz kapakları karısının dişleri gibi ses çıkarıyormuş izlenimi verecek biçimde kırpıştırıyordu. Ağzının tümü sonsuza dek sakalla kaplanmış gibi suskundu.

Diğer doktor, yaşlı Vilyamson, masada oturuyor, mum ışığında gözlerini kısarak dikkatle bir şeyler yazıyordu. Vera Petrovna, bardakta bulanık bir su karıştırıyor, hizmetçi kız tabakta bir buz parçası ve elinde bir çekiçle koşuşturuyordu.

Hasta birdenbire yay gibi büküldü, ellerini sallayarak yere düştü, kafasını vurdu ve kertenkele gibi yerde sürünürken zafer kazanmışçasına haykırdı:

"Ha? Hayır...."

"Ne yapıyorsunuz, tutun onu," diye bağırdı Klim'in annesi. Doktor ağır ağır duvardan uzaklaştı, karısını kaldırdı, yatağa yatırdı, ayaklarına oturarak birisine:

"Biraz daha havlu verin," dedi.

Kadın sıçrayarak kafasıyla kocasının elmacık kemiğine vurdu; doktor yataktan fırlayınca kadın yeniden yere yuvarlandı ve ayaklarını çözmeye çalışarak hırıldadı:

"İşte, işte..."

Klim, kapı ile duvar arasındaki köşeye saklanmıştı. Varya Somova, arkasında durmuş, çenesini onun omzuna yaslamış bir halde:

"Bu geçecek, öyle değil mi? Geçecek, değil mi?" diye fısıldıyordu.

Lüba, önlerinden havlularla koşarak geçiyor ve haykırıyordu:

"Tanrım, Tanrım..."

Ve aniden ayaklarını vurarak kız kardeşine:

"Varka, çay ne oldu?" diye sordu.

Klim'in annesi gürültünün geldiği yere baktı ve sertçe:

"Çocuklar! Dışarı!" diye haykırdı.

Onlara Tanya Kulikova'ya gitmelerini emretti. Tüm tanıdıkları, bu kızı, kendi dramlarına katılmakla yükümlü tutuyordu.

Çocuklar hemen kentin varoşlarına doğru yürümeye başladı; Klim, kız kardeşlerin arkasından suskun yürüyor, duyduğu korku arasında, abla Somova'nın kardeşine nasıl sitem ettiğini duyuyordu:

"Annem aklını kaçırmış, sen ise 'çay' diye bağırıyorsun."

"Sus, hindi kılıklı."

"Açgözlü ve utanmaz bir insansın..."

"Ya sen, dürüst müsün?"

Durarak Klim'e:

"Onunla gitmek istemiyorum, haydi gezmeye gidelim," dedi.

Klim, istemeden onun yanında yürüdü ve birkaç adım attıktan sonra:

"Anneni seviyor musun?" diye sordu.

Lüba eğildi, kavak ağacının yeşil yaprağını aldı ve iç geçirerek:

"Bilmiyorum," dedi. "Belki de hiç kimseyi sevmiyorum."

Şişmiş göz kapaklarını tozlu yaprakla silerek, kör gibi ayaklarını sürüdü ve devam etti:

"Babam sevmenin güç olduğundan yakınıyor. Anneme bile: 'Anlasana, aptal, seni sevmiyorum. Görmüyor musun?' diye bağırmıştı."

"Ne?" diye sordu, Klim. Ama Lüba, herhalde sorusunu duymamıştı.

"Onlar on dört yıldır evli..."

Lüba'nın aptalca konuştuğunu düşünen Klim onu dinlemekten vazgeçti; ama o sürekli, büyükler gibi, sıkıcı şeyler anlatıyor ve kaldırımdan aldığı kayın ağacı dalını sallıyordu. Birdenbire kendilerini nehir kenarında buldular ve kütüklerin üzerine oturdular. Ancak kütükler nemli ve pisti; Lüba eteğini kirletti, sinirlendi ve kütüklerin üzerinden onlara bağlı olan kayığa geçti, arka bölüme oturdu. Klim de onu izledi. Uzun süre konuşmadan oturdular. Lüba, sudaki bozulmuş görüntüsüne bakarak ona elindeki dal parçası ile vurdu, yüzü tekrar yeşilimsi suda belirinceye kadar bekledi, bir kez daha vurdu ve sırtını döndü:

"Ne kadar çirkin... Ben gerçekten çirkin miyim?"

Yanıt alamayarak sordu:

"Neden susuyorsun?"

"Konuşmak istemiyorum."

"Ben güzel değil miyim?"

"Hayır, hiçbir şey hakkında konuşmak istemiyorum."

"Yalnızca gerçeği söylemeye utanıyorsun," dedi Lüba. "Çirkin olduğumu, kötü bir kişiliğim olduğunu biliyorum; bunu annem de babam da söylüyor. Manastıra gitmem gerek... Artık burada kalmak istemiyorum."

Yerinden fırladı, kütüklerin üzerinde koşarak kayboldu. Klim ise uzun süre kayığın arkasında, sakin sulara bakarak, içinde daha önce hiç yaşamadığı bir sıkıntı duygusuyla, hiçbir şeye istek duymaksızın oturdu; bu sıkıntı arasında, tanıdığı kişilere benzemenin iyi bir şey olmadığını da fark etti.

Eve geldiğinde annesi onu endişeli bir haykırışla karşıladı:

"Tanrım, beni ne kadar korkutuyorsun!"

Klim'e, bu sözcükler kendisine değil de Tanrı'ya yönelikmiş gibi geldi.

Annesi:

"Korktun mu," diye sordu. "Boşuna oralara gittin. Niçin?"

"Ona ne yaptılar," diye sordu Klim.

Annesi, Somovların kavga ettiğini, doktorun karısının büyük bir sinir krizi geçirdiğini ve onu hastaneye götürmek zorunda kaldıklarını anlattı.

"Tehlikeli bir durum yok. Her ikisi de sağlıklı değil; çok acı çektiler ve zamanından önce yaşlandılar..."

Onun anlattıklarından, doktorla karısının ezik insanlar olduğu anlaşılıyordu. Klim gereksiz eşyaların yığılı olduğu odayı anımsadı.

"Tehlikeli bir durum yok," diye yineledi annesi.

Ama Klim nedense ona inanmadı ve haklı da çıktı: On iki gün sonra doktorun karısı öldü. Dronov gizlice, kadının pencereden kendisini attığını ve öldüğünü söylemişti. Cenazenin olduğu gün babası sabahtan geldi, doktorun karısının mezarı başında konuş-

ma yaptı ve ağladı. Varavka dışında tüm tanıdıklar ağlamıştı. O ise bir kenarda durarak sigara içmiş, dilencilere sövüp saymıştı.

Doktor Somov mezarlıktan sonra Samginlere gelmiş, çabucak içerek sarhoş olmuş:

"Onu severdim, o ise benden nefret eder, yalnızca benim kötü olmam için yaşardı," diye bağırmıştı.

Klim'in babası uzun uzun doktoru teselli etmiş, o ise kara ve kıllı yumruğunu kulak hizasına getirerek, sarhoşlara özgü gözyaşları içinde sallayıp durmuştu:

"On beş yıl bir tek kişiyle, bir tek ortak düşünce olmadan yaşadım ve onu sevdim, öyle değil mi? Ve seviyorum da. O ise, benim okuduğum, düşündüğüm, söylediğim her şeyden nefret etmişti."

Klim, Varavka'nın yavaş bir sesle annesine:

"Uydurduğu şeylere bak," dediğini işitmişti. "Bunlarda gerçek payı var," diye yine alçak sesle yanıtlamıştı, annesi.

Doktoru, yatması için Tomilin'in kaldığı çıkıntılı bölüme götürmüşlerdi. Varavka, koluna girmiş bir halde başıyla omzuna vuruyor, babası ise yanan bir mumla önden gidiyordu. Ama bir dakika sonra yemek odasına şamdanı sallayarak ve koşarak girdi: Mumu kaybetmişti ve her nedense yavaş bir sesle:

"Vera, git, anneannenin durumu kötü!" demişti.

Anneannenin öldüğü anlaşılmıştı. Mutfağın merdivenlerinde oturarak civcivleri beslerken aniden, hiç ses çıkartmadan ölmüştü. Onun büyük, geniş kalçalı, yüzükoyun uzanmış bedenini, yana dönmüş başını, yeri dinler gibi duran basık kulağını görmenin hiç de ürkütücü olmaması garipti. Klim, onun morlaşmış yanağına, açık, ciddi bakışlı gözüne korku duymadan bakabiliyor ve şaşırıyordu. Anneannesinin, elinde kitapla yaşama alışkanlığı, toplu, ciddi yüzünde aldırmaz gülümsemesi ve tavuk çorbasına olan değişmez sevgisiyle kimseye engel olmadan sonsuza dek yaşayabileceğini sanmıştı.

Eski bir elbisenin büyük bir düğümüne benzeyen biçimsiz bedenini eve taşıdıklarında, İvan Dronov:

"Çekmeden öldü," dedi.

Ve hemen kendi anneannesine dönerek ekledi:

"Bak, işte, sen de ders al, dadı!"

Dadı, ölünün tabutu başında sessiz gözyaşları döken tek kişiydi. Defin töreninden sonraki yemekte, İvan Akimoviç Samgin, yakınlarını engellemeden yaşamayı becerebilen insanlar üzerine bir konuşma yaptı. Akim Vasilyeviç Samgin biraz düşündükten sonra:

"Herhalde, benim de atalarıma kavuşma zamanım geldi," dedi.

Varavka, Vera Petrovna'nın pembe kulağına: "Bundan çok emin değil," diye fısıldadı. Annesinin yüzü çok üzüntülü değil, alışılmadık derecede sevecendi ve sert bakışlı gözleri yumuşak bir biçimde parlıyordu. Klim, onun diğer yanında oturuyordu; fısıltıyı duydu ve anneannesinin ölümünün kimseyi üzmediğini, bunun kendisi için yararlı bile olduğunu gördü: Annesi, anneannesinin, penceresi bahçeye bakan, köşede süt rengi beyaz çini soba bulunan rahat odasını ona vermişti. Bu çok iyi bir şeydi, zira kardeşi ile aynı odada yaşamak giderek rahatsız ve çekilmez bir hal almaya başlamıştı. Dmitri, uyumasını engelleyecek kadar çok çalışıyordu; son zamanlarda Dronov da teklifsizce geliyor, ikisi sık sık homurdanarak konuşuyor, gece yarısına kadar bir şeyler hışırdatıyorlardı.

Dizlerinin altına kadar gelen, sıkıca iliklenmiş uzun forma giymiş olan Dronov, zayıflamış, göbeği küçülmüş, saçları düzgün traş edilmiş haliyle bodur bir askere benziyordu. Klim'le ellerini cebine sokup, formasının eteklerini açarak konuşuyor, ayaklarını iyice ayırarak, pembe burunçuğunu kaldırarak soruyordu:

"Ne o, Samgin, dersler kötü mü? Ben sınıf üçüncüsüyüm..."

Dirseklerini hareket ettirip omuzlarını düzelterek, kendine güvenen bir sesle:

"Göreceksin, Lomonosov'dan da büyük bir adam olacağım," dedi.

Akim dede, Klim'i liseye kabul etmeleri için her şeyi ayarlamıştı. Ama çocuk ilk sınavda ve bütünleme sınavında öğretmenlerce aşağılandığını düşünüyordu ve okula karşı önyargılıydı. Liseli forması giydiği ilk günlerde, Varavka, ders kitaplarını karıştırarak aşağılar bir tavırla bir köşeye fırlatmıştı:

"Bizi eğittikleri kitaplar ne kadar aptalca."

Daha sonra uzun uzun ve gülünç taklitler yaparak öğretmenlerin aptallığını ve kötülüğünü anlatmış, Klim'in aklında, özellikle onun liseyle kibrit fabrikası arasındaki kıyaslaması yer etmişti.

"Çocukları, kibrit çöpleri gibi kolay alev alan ve yanan şeylerle sıvıyorlar. Ancak kolay tutuşmayan, kolayca da bir şey yakamayan çok adi kibritlere dönüştürüyorlar."

Klim, özel yetenekleri olan bir çocuk olarak tanınıyordu; öğretmenlerin gergin ve güvensiz dikkatlerini, yeni arkadaşlarını bir tür sihirbaz olarak görmeyi uman öğrencilerin ise merakını üzerinde topluyordu. Klim, hemen kendisini çok bilinen ve son derece güç bir duruma düşmüş hissetti. Bu, başkalarının kendisini görmek istediği gibi olmak zorunda kalan bir kişinin içine düştüğü durumdu. Ama artık kendisi için neredeyse kaçınılmaz olan ve soğuk suyla sabahları bedenini yıkamak, bir porsiyon balık yağı, yemekte içilen bir çorba, geceleri usanç verici diş fırçalama kadar sıradan bir hal alan bu role alışmıştı.

Kendini savunma içgüdüsü, ona bazı davranış kurallarını dikte ediyordu... Varavka'nın babasına yaptığı telkini anımsıyordu:

"Unutma, İvan, az konuşan insan, daha akıllı görünür."

Klim, olabildiğince az konuşmaya ve kudurgan küçük canavarlar sürüsünden uzak durmaya karar vermişti. Bu çocukların yapışkanlık derecesindeki merakları acımasızdı ve ilk günler Klim kendisini, boynu kopartılmadan önce kanatları yolunan bir kuş gibi hissediyor, tekdüze insanlar arasında kendini yitirebilme tehlikesi içinde olduğunu fark ediyordu; neredeyse gözle görülmez bir biçimde onu kemiriyorlar, kendi kitlelerinin sıradan bir parçası yapmaya çabalıyorlardı.

O zaman, içi bu korkuyla dolu, sıkıntının kanatları altına giriyor, bir bulut gibi onunla kendisini kaplıyordu. Ciddi bir tavırla, Tomilin gibi elleri arkasında yürüyor, ciddi şeyler düşünen, yaramazlıktan ve azgın oyunlardan uzak bir çocuk görünümü alıyordu. Yaşam, zaman zaman kendisine içtenlikle kulak vermesi konusunda ona yardımcı da oluyordu: Eylül ortasında, yağmurlu bir gecede doktor Somov eşinin mezarı başında kendisini vurdu.

Yapmacık olan düşünceli tavrının ona iki yararı olmuştu: Ço-

cuklar, bu sıkıcı insanı kısa süre sonra rahat bırakmaya başladılar; öğretmenler ise Klim'in derslerde çok sık ortaya çıkan dikkatsizliğini bu düşünceli tavırla açıklıyor, Çinli gibi bıyıkları olan alaycı bir öğretmen dışında, hemen tüm öğretmenleri, onun dalgınlığının kaynağını da bu düşünceli kişilik yapısında buluyorlardı. Bu öğretmen Rusça ve coğrafya dersi veriyordu; öğrenciler ona "eksik kalmış, tamamlanmamış" adını takmışlardı, çünkü yaşlı adamın sol kulağı, çok güç de fark edilse, sağ kulağından küçüktü; hatta bunu Klim'e gösterdiklerinde, öğretmenin kulaklarının farklılığı konusunda hemen ikna olmamıştı. Klim, ilk dersten itibaren, yaşlı adamın kendisine inanmadığını, onu bir konuda yakalayıp alay etmek istediğini hissetmişti. Her seferinde Klim'i çağırarak bıyıklarını çekiştiriyor, dudaklarını ıslık çalmak istermiş gibi büzerek birkaç dakika gözlüklerinin üzerinden Klim'e bakıyordu; bir keresinde sevecen bir tavırla şunu sormuştu:

"Evet, Samgin, Göller ülkesinde en çok ne bulunur?"

"Balık."

"Öyle mi? Orada orman var mı?"

"Var."

"Ne yani, orada balıklar ağaçların üzerinde mi oturuyor?"

Sınıf kahkahalarla gülmüş, öğretmen ise, altın kaplamalı koyu renk dişlerini göstererek gülümsemişti.

"Ne yani, dâhi çocuğum, dersine bu kadar kötü mü çalıştın, ha?"

Sırasına dönerken Klim, küre biçiminde tıraşlı başlar, sırıtan dişler, alayla parıldayan değişik renkte gözler görüyordu. Bunu görmek, gözlerinden yaşlar getirecek denli gurur kırıcı bir şeydi.

Çocuklar, "tamamlanmamış"ın eğlendirici biçimde öğrettiğini var sayıyor, Klim ise onu, aptal ve kötü yürekli buluyor, lisedeki öğrenimin Tomilin'in yanında gördüğü öğrenimden daha sıkıcı ve güç olduğuna inanıyordu.

İvan Dronov ders arasında, kıpkırmızı, parıldayan ve mutlu bir yüzle Klim'e:

"Sen neden oynamıyorsun?" diye çatmıştı.

Dronov, gerçekten sınıfın önde gelen öğrencilerinden, okulun da sayılı yaramazlarındandı; Turoboyev ve Varavka'nın kendisi-

ne yasakladığı tüm oyunları kazanmak için acele ediyor gibiydi. Klim ve Dmitri ile liseden dönerken kendine güvenir bir ifadeyle ıslık çalıyor, iki kardeşin başarısızlıklarını rahatlıkla alaya alıyor, ama sık sık da Klim'e:

"Bugün Tomilin'e gidecek misin?" diye soruyordu. "Ben de seninle geleceğim."

Oraya gittiklerinde sarı yüzlü öğretmen gözlerini ona dikiyor, Klim için en sıkıcı ders olan Tanrı yasalarına ilişkin soru yağmuruna tutuyordu. Tomilin, onun sorularını gülümseyerek dinliyor, temkinli yanıtlar veriyor, Dronov gittiğinde ise bir iki dakika sustuktan sonra da Glafira Varavka'nın sözcükleriyle Klim'e:

"Ee, sizin evde ne var ne yok?" diye soruyordu.

Bunu sorarken, sıra dışı bir şey işitmeyi umuyor gibiydi. Giderek kitap sayısını artırıyordu; köşelerde, karyolanın ayakları dibinde, neredeyse tavana kadar yığılmışlardı. Yatağa uzanarak Klim'e öğüt veriyordu:

"En soylu metaller, hemen hiç oksitlenmeyenlerdir. Bunu unutma Klim. Soylu, ruhsal açıdan dirençli insanlar da oksitlenmez, yani mutsuzluklara, yazgının darbelerine teslim olmazlar ve genelde..."

Bilime yapılan bu küçük eklentiler, bilime kıyasla Klim'in daha fazla hoşuna gidiyor ve aklında yer ediyordu; zaten Tomilin bu konuda oldukça cömertti. Cilalanmış, beyaz olmakla birlikte fazlasıyla sararmış, çatlakların ağ oluşturduğu tavanda yazılı bir şeyi okuyormuş gibi konuşurdu.

"Karmaşık bir madde, ısıtılınca ağırlığının bir bölümünü yitirir, saf bir madde ise ağırlaşır ya da ağırlığını korur."

Biraz sustuktan sonra eklerdi:

"İşte, örneğin sen, yaşına göre yeterince saf değilsin. Ağabeyin senden büyük olmasına karşın, daha çocuksu."

"Ama Mitya aptal," diye anımsattı Klim.

Öğretmen, aynı tekdüzelikte, sakince yanıtladı:

"Evet, o aptal, ama yaşına göre. Her yaşın kendine göre, belirli bir dozda aptallığı ve aklı vardır. Kimya biliminde karmaşık olarak tanımlanan şey, tamamen yasalara bağlıdır, ancak kişi karakterinde karmaşıklık olarak kabul ettiğimiz şey, sıklıkla, yalnız-

ca o kişinin uydurması ya da oyunudur. Örneğin, kadınlar..."

Yeniden, açık gözlerle uykuya dalmış gibi sustu. Klim yandan porselen rengi, parlak göz akını görüyor, bu da ona doktor Somov'un ölü gözlerini anımsatıyordu. Uydurmacadan söz ederken, öğretmenin, öğrencisinin varlığını unutarak kendi kendine konuştuğunu anlıyordu. Klim, sık sık öğretmeninin annesinden, bahçede onun bacaklarına sarılışından söz etmesini bekliyordu. Ama öğretmen:

"Yararlı bir uydurmaca soru biçiminde, bilmece biçiminde ortaya konur: Acaba bu gerçekten böyle mi? Önceleri bu açıkça böyle kabul ediliyordu, belki de değildir. Zararlı uydurmacalar, daima kesin kanı biçiminde ortaya konur: Bu böyledir, başka türlü olamaz. Buradan hareketle, yanılsamalar ve hatalar ve... genel olarak. Evet."

Klim bu sözleri dikkatle dinliyor ve belleğine iyice yerleştirmeye çabalıyordu. Öğretmenine karşı minnet duyuyordu: Kimseye benzemeyen, kimsenin sevmediği bu insan, kendisiyle bir yetişkin, bir akran gibi konuşuyordu. Bu çok yararlıydı: Klim öğretmeninin sıra dışı sözlerini anımsayarak, onları kendisine aitmiş gibi değiştiriyor ve böylelikle de akıllı çocuk ününü pekiştiriyordu. Ama bazen bu sarışın adam onu korkutuyordu: Öğrencisinin varlığını unutarak o denli çok, uzun ve anlaşılmaz biçimde konuşuyordu ki, Klim'in öksürmesi, ayakkabısının ökçesiyle yere vurması, ya da kitabını düşürmesi ve böylelikle de varlığını öğretmene anımsatması gerekiyordu. Ancak gürültü de her zaman Tomilin'i kendine getirmiyor, konuşmasını sürdürüyor, yüzü taş kesiliyor ve gözleri gergin bir biçimde yuvalarından fırlıyordu. İşte o anda Klim onun, doktorun karısı gibi "hayır, hayır", diye bağırmasını bekliyordu.

Özellikle, öğretmenin konuşurken sağ elini yüzünün hizasına getirdiği ve aşçı Vlas'ın çillerini ya da başka bir hayvanı yoklarken yaptığı gibi, havada parmaklarıyla görünmeyen bir şeyi yokladığında, durum ürpertici bir hal alıyordu.

Böyle anlarda, Klim yüksek sesle: "Artık geç oldu," diyor, Tomilin de pencerenin ardındaki karanlığa bakarak, destekliyordu:

"Evet, bugünlük yeter."

Daha sonra da siyah tırnaklı ellerinin küllü parmaklarını öğrencisine uzatıyor, çocuk yalnızca bilgi ile değil, düşüncelerle de yüklü olarak oradan ayrılıyordu.

Kış geceleri, evde çay masasının başında anne ve babasının oğullarının yeni fikirlerinden dolayı nasıl şaşıracaklarını düşünerek, çatırdayan kar üzerinde yürümek güzeldi. Fenerci, omzunda merdiveni ile kararmış havaya sarı ışıklar asar ve kışın ıssızlığında lamba camları hoş bir ses çıkartarak tıkırdardı. Arabacıların atları yeleli başlarını sallayarak koştururlardı. Yol ağzındaki polis memuru, gri gözleriyle, acele etmeden bir köşeden diğerine geçen küçük, ancak ciddi öğrenciyi süzerek, taşlaşmış gibi dururdu.

Klim artık günün büyük bölümünü evin dışında geçirdiğinden, gözlemlediği birçok şey artık gözünden kaçıyor, ama yine de evde her şeyin daha huzursuz bir hal aldığını, insanların başka türlü yürüdüklerini, kapıları daha sert kapadıklarını görebiliyordu.

"Gerçek ihtiyar", kütükleşmiş bacaklarını yavaşça değiştirirken sopasını yere çok sert vuruyor, kulakları titreyecek denli güçlü öksürüyor, yüzü ve boynu ise olgunlaşmış erik rengini alıyordu; sopasını vururken öfkeli öksürüğünün arasında annesine:

"Onun yumuşak karakterinden yararlanarak, hanımefendi... İvan'ın çocukça güveninden yararlanarak, siz, hanımefendi..." demişti.

Annesi, alçak sesle:

"Bu kadar yüksek sesle konuşmayın, yemek odasında birisi var..." diye uyarmıştı.

"Buyurun, sizi dinliyorum."

Annesi, yemek odasının kapısına doğru gitmiş ve onu sıkıca kapatmıştı.

Babası, giderek daha sık ormana, fabrikaya ya da Moskova'ya gidiyordu: Dalgın bir insan olmuştu ve artık Klim'e armağan da getirmiyordu. Saçları iyice dökülmüştü ve genişlemiş alnı gözlerine baskı yapıyor gibiydi. Gözleri ise iyice fırlak bir hal almış, rengi atmış, mavimsi koyuluğu kaybolmuştu. Ellerini cebine sokarak ve ıslıkla vals çalarak, sıçrarcasına, komik bir biçimde yürümeye başlamıştı. Annesi onu artık sıkıntı veren, ancak gitme zamanının

geldiğini fark edemeyen bir konuk gibi görmeye başlamıştı. Giderek daha şık, bayrammışçasına giyiniyor, daha bir gururlu, dimdik duruyordu; daha zinde ve topluydu. Eskiden olduğu gibi, çok nadir gülümsemekle birlikte daha yumuşak konuşuyordu. Klim, babasının artık Dmitri'nin safına geçtiğini, aralarında bir sır olduğunu fark ederek önce çok şaşırdı, sonra da gücendi.

Sıcak bir yaz günü Klim, babası ile kardeşini bahçede, kameriyede buldu. Babası, alışılmadık, hıçkırığı anımsatan gülüşüyle, Dmitri ile yan yana oturuyor, onu kendisine doğru sıkıca bastırıyordu; Dmitri ağlamıştı: Hemen fırladı ve gitti; babası ise pantolonundaki gözyaşlarını mendille silerek Klim'e:

"Bozuldu," dedi.

"Niye ağladı?"

"O mu? O... Dekabristlere* üzüldü. Nekrasov'un** "Rus Kadınları"nı okumuş. Ben de ona Dekabristleri anlattım, o da duygulandı."

Dekabristlerden kısaca ve isteksizce söz ettikten sonra, babası yerinden fırladı ve ıslık çalarak, Klim'de onun sözlerine inanma arzusu uyandırarak gitti. Klim, hemen kardeşinin odasına girdi ve Dmitri'yi pencerenin pervazında otururken buldu.

Bacaklarını kucaklar gibi oturmuş, çenesini dizlerine dayamıştı; çenesini hareket ettiriyordu ve kardeşinin girdiğini duymamıştı. Klim, Nekrasov'un kitabını sorduğunda, Dmitri'de olmadığı, ancak babasının ona armağan etme sözü verdiği anlaşıldı.

"Rus Kadınları için mi ağladın?" diye sordu Klim ve Dmitri çok şaşırdı;

"Nee?"

"Neden ağladın?"

Dmitri öfkeyle: "Ah, cehennemin dibine git!" dedi ve pencerenin pervazından bahçeye sıçradı. Dmitri hızla büyümüş, zayıfla-

* Rus soylu devrim hareketine katılanlara verilen ad. Kölelik karşıtı olan bu grup 1825 yılında Çar'a karşı ayaklanmış, yenilgiye uğramış, bir çoğu asılmış ya da sürgüne gönderilmiştir.

** Nekrasov: XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ünlü Rus şairi.

mış, yuvarlak, toplu yüzünde köşeli elmacık kemikleri çıkmıştı; düşünceye daldığında, dedesi Akim gibi, hoş olmayan biçimde çenesini oynatırdı. Sık sık düşünceye dalar, yetişkinlere güvensiz bir tavırla kaşlarının altından bakardı. Eskisi gibi çirkindi; ama daha becerikli ve uysal olmuş, ancak yine de onda kaba saba bir şeyler kalmıştı. Lüba Somova ile çok yakınlaşmış, kaprislerine seve seve boyun eğerek paten yapmayı öğretmişti. Herhangi bir biçimde Lüba'yı gücendirdiğinde, Dmitri, Dronov'un saçlarını acımasızca çekiyordu. Klim'i pek dikkate almıyor, Klim de, daha önce de olduğu gibi, onu takmıyor, annesine ise, sanki suçsuz yere kendisini cezalandırmış gibi, kırgın kırgın bakıyordu.

Somova kız kardeşler, Varavka'nın yanında, Tanya Kulikova'nın gözetiminde yaşıyorlardı; Varavka, Petersburg'a demiryolu işi için gitmişti ve oradan da karısını toprağa vermek üzere yurtdışına gitmek zorundaydı. Hemen her gece Klim yukarıya çıkıyor ve her zaman kardeşini orada kızlarla oynarken buluyordu. Oynamaktan yorulunca kızlar divana oturuyor ve Dmitri'nin kendilerine bir şey anlatmasını istiyorlardı.

"Komik bir şey olsun," diyordu, Lüba.

Dmitri köşeye, duvarın dibine, divanın köşesine oturuyor ve temkinli bir biçimde gülümseyerek öğretmenler ve öğrenciler üzerine anlattığı öykülerle kızları güldürüyordu. Bazen Klim:

"Bu böyle değildi!" diye itiraz ederdi.

Dmitri: "Var sayalım ki, değildi!" diye kayıtsızca kabullenir ve Klim'e, kardeşi olayı olduğu gibi anlatsa bile, söylediklerine yine de inanmıyormuş gibi gelirdi. Pek çok gülünç ve aptalca olay bilir ama gülmeden, neredeyse sıkılarak anlatırdı. Onda, Klim'in anlayamadığı endişeli bir hal belirmişti; sokaktaki insanları, sanki kentteki altmış bin insanın her birisini anlamayı gerekli sayıyormuş gibi meraklı bakışlarla inceliyordu.

Dmitri'nin, siyah muşambayla kaplı kalın bir defteri vardı. Bu deftere, gazetelerden kestiği eğlenceli şeyleri, esprileri, kısa şiirleri yapıştırıyor ya da kaydediyor, kızlara güvensiz ve kararsız bir tavırla okuyordu.

Odoyevskiy kent mezarlığında, tüccar karısı Polikarpova'nın anısına yazılmış şu kitabe dikkati çekiyordu:

"Ölüm, kocası ve oğlu yanında yokken geldi,
Orada, Krapivna'da, olanlar oldu.
Ve kimse bilmiyordu bunu.
Aldılar vefat telgrafını
Ve düğünden gittiler apar topar.
Burada anne, eş Olga yatıyor.
Yararlı bir ruh için
Ne söylenebilir ki,
Üzerine olsun Tanrı'nın inayeti."

"Bu ne kadar aptalca!" diye bozuldu Lidiya.

"Ama komik, daha da komik bir şey yok ki," diye haykırdı Lüba.

Kız kardeşlerin geniş yüzünde tembel bir gülümseme yavaşça yayılmaya başladı.

Bazen Vera Petrovna gelir, sıkıntılı sıkıntılı:

"Oynuyor musunuz?" diye sorardı.

Divandan fırlayan Lidiya, belirgin bir saygıyla önünde çömelir, Somovlar gürültüyle ona sokulurlar, Dmitri bozuk bir halde susar ve beceriksizce defterini saklamaya çalışır ama Vera Petrovna sorardı:

"Yeni bir şeyler yazdın mı? Oku bakalım."

Dmitri yüzünü defterle kapatarak okurdu:

"Mavi denizin kıyısında oturuyor polis memuru
Uğulduyor, uğulduyor mavi deniz
Ve öfke yutacak polisi
Çünkü başaramayacak uğultuyu kesmeyi."

"Bunu karala gitsin," diye emretti annesi ve ciddi bir tavırla bir odadan diğerine, bir şeyler hesaplayarak ve ölçerek yürümeye başladı. Klim, Lida Varavka'nın dudaklarını ısırarak kötü bir bakışla onu izlediğini görüyordu. Birkaç kez kıza:

"Niçin annemi sevmiyorsun?" diye sormak istedi.

Ancak karar veremedi; Turoboyev gittikten sonra, Lida kendisine yeniden sevecen davranmaya başladı.

Bir gün Klim, Tomilin'in dersinden eve gelmişti; akşam çayı zamanı geçmişti; yemek odası karanlık, ev öylesine olağandışı sessizdi ki, üzerini çıkaran çocuk, küçük duvar lambasıyla loş bir biçimde aydınlatılmış antrede durdu ve bu kuşku verici sessizliğe endişeyle kulak kabarttı.

"Kes şunu, galiba birisi geldi," diyen annesinin fısıltısını duydu. Birisinin ayakları ağır ağır döşemede hareket etti, çini soba kanadının tanıdık sesi gıcırdadı ve sessizlik, insanı kulak vermeye zorlayarak, yeniden çöktü. Annesinin fısıltısı Klim'i şaşırttı, çünkü annesi, babası dışında, kimseye "sen" diye hitap etmezdi ve babası dün ağaç kesim fabrikasına gitmişti. Çocuk usulca yemek odasının kapısına yaklaştı ve yavaş, yorgun sözcükler duydu:

"Tanrım, ne kadar doymak bilmez ve sabırsız bir insansın..."

Klim kapıdan baktı: Sobanın, kor haline gelmiş kömürle dolu dört köşe ağzının karşısında, annesinin sevdiği alçak koltukta, Varavka, annesini belinden kavrayarak çökercesine oturmuştu. Annesi onun dizleri üzerinde öne arkaya sallanarak küçük bir çocuk gibi oturuyordu. Varavka'nın kömürlerin aydınlattığı sakallı yüzündeki gözleri kömür gibi parlıyor, annesinin mehtap renkli saçları, altın ırmaklar gibi başından sırtına doğru uzanıyordu.

"Ah, sen!" diye iç geçirdi annesi.

Bu duruşlarında Klim'i rahatsız eden bir şey vardı; geri adım attı, galoşuna bastı, galoş yerinden sıçradı ve ses çıkardı.

"Kim var orada?" diye sertçe bağırdı annesi ve çabucak kapıda belirdi.

"Sen misin? Mutfak kapısından mı geldin? Niye bu kadar geciktin? Üşüdün mü? Çay ister misin..."

Çabuk çabuk ve sevecen bir tavırla konuşuyor, ayaklarını birbirine vuruyor ve odanın kapısını açıp kapayarak gıcırdatıyordu; daha sonra Klim'i omzundan tutarak kuvvetlice yemek odasına doğru itti ve mumu yaktı. Klim çevresine baktı; odada kimse yoktu ve bitişik odanın kapısının ardı da çok karanlıktı.

"Neye bakıyorsun?" diye sordu annesi, yüzüne bakarak. Klim, kararsızca:

"Bana burada birisi varmış gibi geldi..." diye yanıtladı.

Annesi, şaşkınlıkla kaşlarını kaldırarak odayı gözden geçirdi.

"Kim olabilir ki? Baban yok. Lidiya, Mitya ve Somovlarla birlikte kayak yapıyor, Timofey Stepanoviç odasında. Duyuyor musun?"

Evet, yukarıdan sert ayak sesleri işitiliyordu. Annesi masaya, semaverin karşısına oturdu, parmaklarıyla semaveri yokladı, güzel saçlarını düzelterek fincana çay koydu ve devam etti:

"Burada, sobanın karşısında oturuyor ve düşünüyordum. Sen tam o sırada mı gelmiştin?"

"Evet," dedi, Klim; yalan söylemesi gerektiğini anlamıştı.

Annesi, şeker tutacağı ile oynayarak, hafif bir tebessümle semaverin bakırına yansıyan titrek mum ışığına bakıyor ve susuyordu. Daha sonra tutacağı bırakarak kaputunun dantel yakasını düzeltti ve gereğinden yüksek bir sesle, Varavka'nın anneannesinin çiftliğini kendisinden satın alacağını, büyük bir bina inşa etmek istediğini anlatmaya başladı:

"Anlaşılan henüz geldi, yine de gidip onunla bu konu hakkında konuşacağım."

Klim'i alnından öperek gitti. Çocuk kalktı, sobaya yaklaştı, koltuğa oturdu, kol konulan yerdeki külü silkti.

'Annem kocayı değiştirmek istiyor, ama henüz utanıyor,' diye düşündü ve korlaşmış kömürler üzerinde yükselip sönen parlak alevleri izlemeye başladı. Kadınların kocalarını, kocaların da karılarını çok sık değiştirdiklerini işitmişti. Uzun süredir Varavka'dan babasından daha fazla hoşlanıyordu; ancak böylesine ciddi ve ağırbaşlı, herkesin saygı duyduğu ve korktuğu annesinin yalan söylediğini ve böylesine anlamsız konuştuğunu görmek hoş değildi ve acı veriyordu. Kendisini avutma gereğini hissederek:

'Henüz utanıyor,' diye düşündü; bu, getirebileceği tek açıklamaydı ama o anda Tomilin ile olan sahneyi anımsadı ve bu sahneyi yeniden gözünün önünde canlandırarak anlamsız düşüncelere daldı ve uyuyakaldı.

Evdeki bu olay, Klim'i okulda bir şeyler öğrenmekten uzaklaştırmakla birlikte, kendisine saygın bir yer edinemediği okul kadar endişelendirmiyordu. O, sınıfı üçe ayırıyordu: örnek olacak biçimde öğrenen ve davranan on kadar öğrenci vardı; daha sonra,

aralarında Dronov'un da bulunduğu, kötü ve zaptedilmez, ama çok iyi okuyan yaramazlar geliyordu; üçüncü grup ise zavallı ve cılız, korkak ve ürkek, başarısız, tüm sınıfın alaya aldığı öğrencilerden oluşuyordu. Dronov, Klim'e:

"Bunlarla arkadaşlık etme; bunların hepsi korkak, zırlak, ihbarcı tipler. İşte şu, sarı olanı Musevi, şu eğik olan ise yakında atılacak: Yoksul ve para ödeyemiyor. Bunun ağabeyi galoş çalmış ve şimdi suçlu kampında, şu kokarca ise yasadışı bir çocuk," demişti.

Klim, gayret gösteriyordu, ancak çok başarılı değildi; yaramazlığı ise her şeyden aşağı görüyor, ayrıca beceremiyordu da. Kısa süre içinde ne olduğunu anlamadığı bazı nedenlerin kendisini özellikle bu istenmeyenler grubuna ittiğini fark etti. Ama onların arasında da, Dronov'un küstah arkadaş grubu arasında olduğundan daha rahat değildi. Kendisini sınıftaki herkesten akıllı buluyordu ve akranlarının ne olduklarını bile bilmediği o kadar çok kitap okumuştu ki, kendisinden büyük olanların bile yanında çocuk kaldığını hissediyordu. Okuduğu kitaplardan söz ettiğinde onu pek de inanmadan dinliyor ve birçok şeyi anlayamıyorlardı. Bazen kendisi de okuduğu kitabın neden ilginç olduğunu anlayamıyor, kitabı başkalarına anlatırken, hoşuna nelerin gittiğini karıştırıyordu. Bir gün, soyadı İnokov olan, elmacık kemikleri çıkık, suratsız ve yasadışı doğmuş haylaz, Klim'e:

"'İvangoe'yi okudun mu?" diye sormuştu.

"'Ayvengo,' diye düzeltmişti, Klim: "Bunu Walter Scott yazmıştı.

İnokov, aşağılayıcı bir tavırla: "Sersem, niçin her şeyi düzeltiyorsun," demiş, daha sonra alaycı bir gülüşle onu uyarmıştı:

"Dikkat et, büyür ve öğretmen olursun."

Çocuklar gülmeye başlamışlardı. İnokov'a saygı gösteriyorlardı; iki sınıf büyüktü ama onlarla arkadaşlık ediyor, "ateş gözlü" lakabıyla tanınıyordu. Ama belki de, suratsızlığı, keskin ve dik bakışlarıyla onları korkutuyordu.

Evdeki sevecen dikkatle şımarmış Klim, öğretmenlerin hor gören düşmanlığını fark ediyordu. Bazılarından fiziksel olarak

hoşlanmıyordu: Matematik öğretmeni kronik nezle hastasıydı; kulak patlatırcasına ve şiddetle, öğrencilere tükürük saçarak aksırıyor, daha sonra da sol gözünü kısarak, burnunu havaya kaldırarak temizlemeye çalışıyordu. Tarihçi, sınıfa yarı kör gibi, ihtiyatla giriyor ve sıralara doğru, sanki ilk iki sıradaki öğrencilere tokat atacakmış gibi bir tavırla yaklaşıyor ve tiz bir sesle bağırıyordu:

"Eeee..."

Adı Gnus'du.

Klim, hemen her öğretmende kendisine karşı antipatik ve düşmanca bir şeyler keşfediyordu; yıpranmış üniformalı tüm bu şapşal insanlar, kendisine, sanki bir konuda onlara karşı suç işlemiş gibi bakıyorlardı. Her ne kadar kısa süre içinde bu öğretmenlerin yalnızca kendisine değil, tüm öğrencilere tuhaf davrandıklarını anlasa da, bu insanların yüz mimikleri, sarhoş satıcı mutfakta sepeti boşalttığı ve pis istakozlar yerlerde hışırtı çıkararak süründükleri andaki annesinin tiksinen bakışını anımsatıyordu.

Ama baharda Klim, antik diller hocası ve müdür Ksaveriy Rjiga'nın, ardından da diğer öğretmenlerin kendisine daha yumuşak baktıklarını fark etti. Bu, büyük ders arasında birisi müdürün penceresine iki kez taş atarak camlarını kırdıktan ve pervazda duran nadir bir çiçeği parçaladıktan sonra oldu. Suçluyu çok aradılar ama bulamadılar.

Dördüncü gün Klim, her şeyi bilen Dronov'a: "Camı kim kırdı?" diye sordu.

Dronov, güvensiz bir tavırla: "Sana ne?" dedi.

Koridorun dönemecinde, köşede duruyorlardı ve Klim aniden beyaz duvarın dibinden sürünürcesine yaklaşan müdürün koca kafasının gölgesini gördü. Dronov'un sırtı gölgeye dönüktü.

Klim, arkadaşını: "Bilmiyor musun?" diye kızdırdı. "Her şeyi bilirim, diye övünürsün." Gölge, artık hareket etmiyordu.

Klim onu yeterince kızdırdıktan sonra, Dronov: "Tabii ki biliyorum: İnokov," dedi yavaşça.

Klim, öğüt verir gibi: "Bunu dürüstçe itiraf etmesi gerekir, yoksa başkaları da yanacak," dedi.

Dronov ona baktı, göz kırptı ve yere tükürerek: "İtiraf ederse okuldan atarlar," dedi.

Sınıfa çağıran zil sabırsızca çaldı.

Ertesi gün, Klim eve geldiğinde Dronov haber verdi:

"Onu kim ele verdi biliyor musun?"

"Kimi?" diye sordu Klim.

"Kimi, kimi ne demek, ne geveleyip duruyorsun? İnokov'u."

"Ah, unutmuştum."

"Dün aradan sonra ona enseledi̇ler ve atacaklar. Kimin ihbar ettiğini anlasana, öküz."

Klim, gerçekten de Dronov ile yaptığı konuşmayı unutmuştu. Şimdi ise İnokov'u kendisinin ele verdiğini anlayarak korku içinde düşünmeye başlamıştı: Bunu niçin yapmıştı? Ve düşündükten sonra da, müdürün kafasının karikatüre benzeyen gölgesinin kendisinde, övüngeç Dronov'un başına tatsız bir iş açma isteği uyandırdığını anladı.

"Suçlu sensin, gevezelik ettin," dedi öfkeyle.

"Ne zaman gevezelik ettim," diye sıçradı, Dronov.

"Ders arasında, bana söylemedin mi?"

"Ama sen ele vermedin, öyle değil mi? Bunun için zamanın da yoktu. Şimdi İnokov'u sınıftan çağırdılar."

Dövüşmeye hazırlanan horozlar gibi karşı karşıya duruyorlardı. Ama Klim, Dronov ile kavga etmek gerekmediğini hissediyordu.

Yumuşak bir sesle: "Belki de bizi dinlemişlerdir!" dedi. Dronov da yumuşak bir tonla:

"Kimse yoktu ki, İnokov'un sınıfından birisi ele vermiştir..." diye yanıtladı.

Sustular ve yürüdüler. Klim, suçlu olduğunu hissederek bunu nasıl düzelteceğini düşünüyordu; ancak bir şey bulamadı. Diğer yandan, Dronov'un başına iş açma arzusu da giderek artıyordu.

Baharda annesi müzik dersleriyle Klim'i sıkmaktan vazgeçmiş, kendisi ise hevesle çalmaya başlamıştı. Akşamları, kırmızı yüzlü, dazlak, asık yüzlü ve gözlüklü avukat Makov kemanıyla geliyor, daha sonra Ksaveriy Rjiga gıcırdayan arabasıyla viyolonselini getiriyordu. Zayıf, eğri bacaklı, kemikli ve tıraşlı yüzünde baykuş

gibi gözleri olan birisiydi ve iki gri perçem sarı şakaklarında boynuz gibi duruyordu. Çaldığı zaman dili nedense dışarı çıkıyor, gevşek ve tıraşlı dudaklarının üzerinde duruyor, üst çenesindeki iki altın diş görünüyordu. Kilise muhafızı gibi yüksek perdeden konuşur, daima geçmişte olan şeyleri anlatır, bunları ciddi olarak mı söylediği yoksa şaka mı yaptığı anlaşılmazdı.

İşaret parmağını mor burnunun hizasına kaldırarak: "Yaşayan aile büyükleri olmasaydı çocuklar çok daha iyi olurlardı, diyebilirim. Bunu, öksüzler daha itaatkâr oldukları için söylüyorum," dedi. Kemikli ellerini çocuğun başı üzerine koyarak ve Vera Petrovna'ya dönerek Klim için:

"Oğlunuzun dürüst, şövalye gibi bir yüreği var, bu böyle!" demişti.

Ve Klim'e de akıl veriyordu:

"Bilimi kavramak için gözlemlemek, kıyaslamak gerekir ve işte o zaman işin özünü ortaya çıkarabiliriz."

Klim, gözlem yapabiliyordu. Arkadaşlarında kusur aramayı gerekli sayıyor, hatta bulamadığı zaman huzursuz oluyordu; ancak bu huzursuzluklar çok enderdi. Onun değişmez bir ölçüsü vardı: Hoşuna gitmeyen ya da içinde kıskançlık uyandıran her şey kötüydü. İnsanlarda gülünç veya aptalca kusurları hemen fark etme özelliğinin yanı sıra, birisinin gözünde başkasını kusurlu gösterebiliyordu. Boris Varavka ve Turoboyev tatil için geldiklerinde Boris'in büyük olasılıkla kötü bir şey yaptığını ve başkalarının bunu öğrenmesinden korktuğunu herkesten önce Klim fark etmişti.

Zayıflamış, gözlerinin altında morluklar oluşmuş, bakışları dalgın ve huzursuz bir görünüm almıştı. Daha önce de olduğu gibi oyunlarda yorulmak bilmeyen, haylazlıkta yeni şeyler icat eden Boris, şimdi daha çabuk sinirleniyor, çiçek bozuğu yüzünde küçük, kırmızı lekeler beliriyor, gözleri ateşli ve öfkeli bakıyor, gülümsediğinde ise dişlerini sanki ısırmak istiyormuşçasına gösteriyordu. Coşkulu ve gürültüyle koşuşturmasında Klim tehlikeli bir şeyler hissediyor ve onunla oynamaktan kaçınıyordu. İgor ve Lidiya'nın da Boris'in gizemini bildiklerini, üçünün sık sık köşe bucak gizlenerek kaygıyla fısıldaştıklarını fark ediyordu. Ve işte bir

akşam, postacı mektupları getirdikten hemen sonra, baba Varavka'nın çalışma odasının penceresi gürültüyle açıldı ve öfkeli haykırışı duyuldu:

"Boris, buraya gel!"

Boris ve Lidiya, mutfağın merdivenlerinde oturarak iplerden ağ örüyor, İgor ise tahtadan üç dişli tırmık yapıyordu; Gladyatör kavgasına hazırlandıkları anlaşılıyordu. Boris kalktı, bluzunun eteklerini çekiştirerek düzeltti, kemerini iyice sıktı ve çabucak haç çıkardı.

"Ben de geliyorum," dedi Turoboyev.

Lidiya: "Ya ben?" diye sordu ama kardeşi onu hafifçe iterek: "Sakın ha!" dedi.

Çocuklar gitti. Lidiya kaldı; ipleri fırlattı ve kulak kabartarak başını kaldırdı. Kısa süre önce bahçe yağmurla iyice ıslanmıştı ve temizlenmiş yapraklar üzerindeki rengarenk damlalar, akşam güneşinin ışıkları altında neşeyle parıldıyordu. Lidiya, yanaklarındaki yaşları parmağıyla silerek ağlamaya başladı; dudakları titriyor ve tüm yüzü hastalıklı gibi buruşuyordu. Odasının pencere pervazında oturan Klim, olanları görmüştü. Başının üzerinde Boris'in babasının öfkeli haykırışı duyulduğunda korkuyla titredi:

"Yalan söylüyorsun!"

Oğlu da insanın içine işleyen bir haykırışla: "Hayır. O, alçağın birisi," diye yanıt verdi.

Daha sonra, İgor'un her zamanki sakin sesi duyuldu:

"İzin verin, anlatayım."

Üst kattaki cam kapandı. Lidiya kalktı ve yağmur damlalarının başına ve yüzüne gelmesi için, kasten çalılıktaki dallara basa basa bahçeye gitti.

Klim, ona: "Boris ne yaptı?" diye sordu. Bunu ilk soruşu değildi ama Lidiya bu kez de ona yanıt vermedi ve yalnızca bir yabancıya bakar gibi baktı. Bahçeye atlamak ve onun saçını çekmek için içinde bir arzu belirdi. İgor geri döndüğünden beri yeniden Klim'i fark etmemeye başlamıştı.

Bu olaydan sonra Varavka da, annesi de Boris'e sanki tehlikeli bir hastalık geçirmiş ya da gizemli ve kahramanca bir davranış-

ta bulunmuş gibi ilgi göstermeye başladı. Bu durum Klim'i kızdırıyordu ve evde gizli bir şeylerin yarattığı tatsız bir hava oluşmuştu.

"Hay aksi," diye homurdanmıştı Dronov, parmağıyla burnunu kaşıyarak. "Ne gibi bir yaramazlık yaptığını öğrenmek için on kapiklik verirdim. Bu çocuğu hiç sevmiyorum..."

Klim, annesine sokularak Boris'in ne yaptığını sorduğunda şu yanıtı vermişti:

"Onu çok kırdılar."

"Ne yaptılar?"

"Bunu bilmen gerekmiyor."

Klim, onun sert ifadeli yüzüne baktı ve Boris'e olan her zamanki düşmanlığının daha da arttığını hissederek umutsuzca sustu.

Bir keresinde, Boris'in ahırın arkasında, bir köşede, elleriyle yüzünü örterek, iki yana sallanarak, azgın kız kardeşinin gölgesinde yaşayan Varya Somova gibi omuzlarını titreterek sessizce ağladığını gördü. Yanına gitmek istedi ama karar veremedi; ayrıca Boris'in ağladığını görmüş olmak da doğrusu hoş bir şeydi. Onuru kırılmış kişi rolünün de o kadar kıskanılacak bir şey olmadığını ve bunu öğrenmenin yararlı olabileceğini de anlıyordu.

Ev birdenbire boşalmıştı. Varavka, çocukları, Turoboyev'i, Somovları Tanya'nın gözetiminde gemiyle Volga'da kaymaya göndermişti. Kuşkusuz, Klim'e de gitmeyi önermişler ama o vakur bir tavırla:

"Sınavlara nasıl hazırlanacağım?" diye sormuştu.

Bu soruyla yalnızca okula olan ciddi yaklaşımını anımsatmak istemiş, ama annesi ve Varavka, nedense gitmemesi gerektiğini hemen kabul etmişlerdi. Hatta Varavka onu çenesinden tutarak:

"Bravo! Ama sen yine de derslerinde çok başarılı olmadığın için üzülme: Tüm yetenekli kişiler kötü okumuştur," diye övmüştü.

Çocuklar gitti, Klim ise neredeyse tüm gece boyunca üzüntüden ağladı. Bir aydır, ayna karşısındaymış gibi kendi başına yaşıyordu. Dronov, sabahtan, çocuk güruhunu emreder gibi yönettiği sokağa çıkıyor, onlarla yüzmeye gidiyor, ormana mantar top-

lamaya götürüyor, bahçelere ve bostanlara dalmalarını istiyordu. Bazı insanlar bağırarak dadısına şikayete geliyordu; ama dadı iyice kocamıştı ve mutfağın arkasındaki yarı karanlık odada yavaş yavaş ölümü bekliyordu. Şikayetçileri dinleyerek yağlanmış yastıktan başını adeta yuvarlıyor ve iyi niyetli vaatlerde bulunarak söyleniyordu:

"Tamam, tamam, Tanrı her şeyi görür, herkesi cezalandırır."

Şikayetçiler hanımefendiyi görmek istiyorlar, o da dimdik, sert ifadeli bir tavırla merdivene çıkıyor, ürkek ve karışık konuşmaları sessizce dinleyerek:

"Tamam, onu cezalandıracağım," diye söz veriyordu.

Ama cezalandırmıyordu. Yalnızca bir kez, Klim onun pencereden avluya bağırdığını duymuştu:

"İvan, eğer salatalık çalarsan seni okuldan atarlar."

Klim onu ve Varavka'yı giderek daha az görüyordu: Anlaşılan birlikte saklambaç oynuyorlardı. Klim, günde birkaç kez kendisine ve hizmetçi Malaşa'ya yönelik sorular duyuyordu:

"Annenin nerede olduğunu biliyor musun, bahçede mi?"

"Timofey Stepanoviç geldi mi?"

İkisi karşılaştıklarında birbirlerine gülümsüyor ve Klim annesinin gülümsemesini tanıyamıyor, hatta gözleri koyulaşıp daha da güzelleşmesine karşın, bu gülümsemeden hoşlanmıyordu. Varavka'nın ise sakallarının arasından kalın ve etli dudakları açgözlü ve çirkin biçimde ortaya çıkıyordu. Yeni ve hoş olmayan şey de, annesinin çok fazla ve ağır kokular sürünmesiydi; öylesine ağırdı ki, Klim yatmaya giderken annesinin elini öptüğünde bu kokular burun deliklerini acıtıyor, kötü acırga kokusu gibi gözlerini yaşartıyordu. Bazen müziğin olmadığı geceler, Varavka annesine kolunu vererek yemek ya da konuk odasında dolaşıyor ve sakalının altından "Ooo! Ooo!" diye homurdanıyor, annesi de gülüyordu.

Müzik çaldıklarında, Varavka piyanonun arkasındaki koltuğuna oturuyor, sigarasını içmeye başlıyor ve dumanlar arasından kısık gözlerle Vera Petrovna'ya bakıyordu. Uyukluyormuş gibi hareketsiz oturuyor, sigarasını tüttürüyor ve konuşmuyordu.

Vera Petrovna gülümseyerek: "Güzel mi?" diye soruyor, o da

sanki birisini uyandırmaktan korkarak: "Evet, evet," diye usulca yanıtlıyordu.

Bir keresinde:

"Bu en güzeli, çünkü sonsuz olandan, aşktan söz ediyor," demişti.

"Hayır, hiç de değil!" diye itiraz etmişti, Rjiga. "Her zaman değil."

Ve yay tutan elini yukarı kaldırarak, avukat Makov sözünü kesinceye kadar müzikten söz etmişti:

"Ama benim merhum karım müziği sevmezdi."

İç geçirerek, yavaşça ve hırçın bir tavırla eklemişti:

"Müziği sevmeyen kadınları hiç anlayamıyorum; tavuklar, bıldırcınlar bile... hımm."

Annesi sordu:

"Dul kalalı çok oldu mu?"

"Dokuz yıl. On yedi ay evli kaldım. Evet."

Daha sonra tekrar piyano çalmaya başladı.

Büyüklerin müzik, karıları, kocaları ve aile yaşamı üzerine yaptıkları sohbetleri dinleyen Klim, bu sohbetlerin tonlarında belirsiz, sanki üzüntü verici ve yapılmaması gereken bir hatadan söz edercesine bir suçluluk, bazen de komik bir şeyler yakalıyordu. Annesine bakarak onun da ileride böyle konuşup konuşmayacağını kendi kendine soruyordu.

İçinden, "konuşmayacak," diye inançla yanıtlıyor ve gülümsüyordu.

İyi bir anında Klim annesine:

"Aranızda bir şeyler var mı?" diye sormuştu.

Annesi heyecanla ve kızgın bir sesle: "Aman Tanrım, bu tür şeyler düşünmen için çok erken!" demişti. Daha sonra da mendiliyle kırmızı dudaklarını silmiş ve yumuşak bir sesle eklemişti:

"Görüyorsun, o yalnız, ben de yalnızım. Sıkılıyoruz. Sen de sıkılmıyor musun?"

"Hayır," demişti Klim.

Ama aslında alıklaşacak kadar sıkılıyordu. Annesi onunla o kadar az konuşuyordu ki, Klim, kahvaltı, öğle yemeği ve çay ön-

cesi, Varavka ile annesinin ortadan kayboldukları gibi kaybolmaya başladı. Hizmetçi kızın avluda veya bahçede koşuşturarak kendisine seslendiğini duymaktan zevk alıyordu.

Annesi şaşkınlık, bazen de endişe ile: "Nereye kayboldun?" diye soruyor, Klim:

"Düşüncelere dalmıştım," diye yanıtlıyordu.

"Ne hakkında?"

"Her şey. Dersler hakkında da."

Tomilin'in dersleri giderek daha sıkıcı, güç anlaşılır bir hal alıyordu; giderek kilo alıyor ve boyu kısalıyor gibiydi. Yakası işlemeli beyaz gömlek giyiyor, çıplak bakır rengi ayaklarında yeşil deri terlikler parlıyordu. Klim, bir şeyi anlamadığında ve bunu belirttiğinde, Tomilin kızmadan ama belirgin bir şaşkınlıkla odanın ortasında duruyor ve sürekli aynı şeyleri söylüyordu:

"Sen öncelikle şunu anlamalısın: Tüm derslerin asıl amacı yalın, kolay anlaşılır ve avuntu veren gerçekler dizgesini oluşturmaktır. İşte bu kadar."

Çenesine trampet gibi vurarak, gözlerinin akıyla tavana bakarak tekdüze bir sesle konuşmasını sürdürüyordu:

"Bu gerçeklerden birisi, Darwin'in yaşam mücadelesi kuramıdır. Sana ve Dronov'a Darwin'den söz etmiştim, anımsıyor musun? Bu kuram, yeryüzündeki kötülük ve düşmanlığın kaçınılmazlığını ortaya koyar. Bu, kardeşim, insanın kendisini tümüyle haklı göstermesi için yaptığı en başarılı girişimdir. Doktor Somov'un karısını anımsıyor musun? Darwin'den ölesiye nefret ederdi. Özellikle ölesiye bir nefretin, her şeyi kapsayacak bir gerçeği yarattığı var sayılır..."

Ayakta durup giderek daha anlaşılmaz ve laf kalabalığı yaparak konuşuyor, can sıkıyordu. Şimdi Klim öğretmenini çok dikkatli dinlemiyordu; onun kendi kaygısı vardı: Çocukları hemen gözlerine çarpacak biçimde karşılamak istiyordu: Artık kendisini bıraktıkları gibi birisi değildi. Bunun için ne yapması gerektiğini uzun uzun düşündü ve gözlük takarsa hepsini çok şaşırtacağına karar verdi. Annesine, gözlerinin yorulduğunu, okuldan gözlük almasını önerdiklerini söyledi ve ertesi gün de sivri burnuna du-

man rengi iki cam oturttu. Bu camların ardından, tüm dünya, hafif bir toz tabakası ile kaplı gibi görünüyor, hatta hava da berraklığını yitirmeden gri bir hal alıyordu. Ayna, Klim'i, gözlüğün kendisini daha etkileyici ve akıllı gösterdiğine inandırdı.

Ama çocuklar döner dönmez, Boris, Klim'in elini sıkarken güçlü parmaklarıyla onun elini bırakmadı ve alaycı bir tavırla:

"Şuna bakın: Yaşlı bir maymuna benzemiş," dedi.

Lüba Somova, acıyarak haykırdı:

"Ne kadar da baykuşa benzemiş."

Turoboyev nazik bir biçimde gülümsedi, ancak bu gülümsemesinde yine aşağılayıcı bir şey vardı ama Lidiya'nın kayıtsızlığı daha da kırıcıydı; elini İgor'un omzuna koyarak Klim'e, tanımak istemiyormuş gibi baktı. Daha sonra yorgun bir iç geçirerek sordu:

"Gözlerin mi ağrıdı? Neden senin hep bir yerlerin ağrır durur?"

Klim bozularak: "Benim hiçbir yerim ağrımaz," dedi ve ağlamaya başlamaktan korktu.

Ama o günden sonra Boris'e büyük bir düşmanlık beslemeye, o da bunu hemen fark ederek Klim'i sürekli kızdırmaya, attığı her adımı, söylediği her sözü alaya almaya başladı. Gemi gezisi, anlaşılan Boris'i rahatlatamamıştı; Moskova'dan geldiği günlerdeki gibi sürekli sinirliydi; koyu gözleri sürekli kuşku ve öfke ile parlıyordu. Ara sıra tuhaf bir dalgınlığa ve yorgunluğa kapılıyor, oyunu yarıda bırakıyor, bir yerlere gidiyordu.

Klim, sevinçle karışık bir kötülükle: "Ağlamaya gidiyor," diyordu.

Kız kardeşi ve Turoboyev, Boris'e çok ihtimam ve ilgi gösteriyorlar, Vera Petrovna onu okşuyor, babası güldürüyor ve herkes onun kaprislerine ve ani öfke nöbetlerine karşı sabırlı davranıyordu. Klim, bu gizemi öğrenmek için kıvranıyor, herkese soruyordu. Ama Lüba Somova, ona çok doktorca bir yanıt vermişti:

"Bu sinirlerle ilgili, anlıyor musun? Vücuttaki bu ince teller titrer."

Turoboyev de daha net bir yanıt vermemiş: "Başına tatsız bir iş geldi, ama bundan söz etmek istemiyorum," demişti.

Nihayet Lidiya, kaşlarını çatarak ve dudaklarını bükerek şu öneride bulunmuştu:

"Sana söylediğimi Boris'in asla öğrenmeyeceğine yemin et!"

Klim, bu gizemi saklayacağına dair çok içten bir yemin etti ve merakla bu heyecanlı ve karışık öyküyü dinlemeye başladı:

"Boris'i, yaramazlık yapan arkadaşlarını ele vermediği için askeri okuldan atmışlar. Hayır, bunun için değil," diye telaşla çevresine bakarak düzeltti. "Bunun için onu hücreye atmışlar ama öğretmenlerden birisi yine de Boris'in muhbir olduğunu ve ihbarda bulunduğunu söylemiş. Onu hücreden çıkardıklarında çocuklar gece onu kırbaçlamışlar. O da derste bu öğretmenin karnına pergel sokmuş ve onu okuldan atmışlar." Biraz soluk alarak ekledi:

"O da intihar etmek istemiş. Hatta onu deli doktoru tedavi etmiş."

Siyah gözleri yaşlarla dolmuş ve bu gözyaşları da Klim'e siyah gibi görünmüştü. Klim bozuldu. Çok nadir olarak ağlayan Lidiya, şimdi gözyaşları içinde diğer kızlara benzemiş, tüm özelliğini yitirmişti ve Klim'de acımaya yakın bir duygu uyandırıyordu. Kardeşine ilişkin anlattıkları Klim'i ne üzmüş ne de şaşırtmıştı: O, Boris'ten daima sıra dışı davranışlar beklerdi. Gözlüğünü çıkartıp, elinde oynarken kaşlarının altından Lidiya'ya bakıyor, onu avutacak söz bulamıyor ama avutmak da istiyordu. Turoboyev, artık okula gitmişti.

Lidiya kayın ağacının ince gövdesine yaslanmış duruyor, ağacı omzuyla sarsıyordu; yarı çıplak dallardan sarı yapraklar düşüyor, Lidiya yanaklarından akan gözyaşlarını parmağıyla silerken, yaprakları ayaklarıyla çiğniyordu. Kızarmış ellerinin çabuk hareketlerinde tiksinir gibi bir şey vardı. Yüzü de bronz renginde kızarmıştı ve ince, tuhaf bedeni, kırmızı şerit dikili mavi giysi içinde hoş görünüyordu. Lidiya'da, sirklerdeki kızları anımsatan sıra dışı, şaşırtıcı bir şeyler vardı.

"Utanıyor mu?" diye sordu nihayet, Klim.

Lidiya başını sallayarak yavaş bir sesle:

"Evet. Düşün bir kere: Şimdi bir kıza âşık olacak ve kendisine ilişkin her şeyi anlatmak durumunda kalacak. Kırbaçladıklarını nasıl söylesin ki?"

Klim, sessizce onayladı:

"Evet, bu olacak şey değil..."

Lidiya, düşünceli bir tavırla: "Hatta Lüba ile arkadaşlığını bile kesti ve şimdi hep Varya ile birlikte, çünkü Varya hiç konuşmaz," dedi. "Ama biz babamla Boris için çok endişeleniyoruz. Babam gece kalkıyor ve uyuyup uyumadığına bakıyor. Dün annem çok geç saatte geldi, herkes uyuyordu."

Düşünceli bir tavırla başını eğerek gitti: Topuklarıyla yaprakları yere gömüyordu. O kaybolur kaybolmaz, Klim kendisini düşmanına karşı iyice silahlanmış hissetti; kendisine yönelik alayların acısını fazlasıyla alabilecekti ve bunu hissetmek çok güzeldi. Daha ertesi gün Varavka'ya bu sevincini göstermekten kendini alamadı. Boris, elini uzatıp hemen cebine sokarak, aldırmaz bir tavırla selamlaştı. Klim ise, hoşgörü ile düşmanının yüzüne gülümsedi ve tek kelime söylemeden uzaklaştı. Ancak çevresine baktığında yemek odasının kapısında Boris'in başını kaldırarak dudaklarını ısırdığını ve kendisine korkuyla baktığını gördü. O zaman Klim bir kez daha gülümsedi; Varavka ise iki adımda yanına gelerek ona yaklaştı, omuzlarından yakalayarak sarstı ve yavaş ancak kısık bir sesle:

"Ne gülüyorsun?" dedi.

Çiçek bozuğu yüzü al al olmuştu; dişlerini sıkarak ortaya çıkarmıştı ve Klim'in omuzlarındaki elleri titriyordu.

Klim, kendisine vuracağından korkarak: "Boş ver," dedi. Ama Boris yavaşça, neredeyse yalvarırcasına yineledi:

"Ne için gülüyorsun? Söyle!"

"Sana gülmüyorum."

Boris'in elinden kurtulan Klim, çevresine bakmadan, başını omuzlarının arasına sokarak uzaklaştı.

Bu olay onu korkuttu ve Varavka'ya karşı daha dikkatli olması gerektiğini gösterdi; ama yine de ara sıra, utanç verici gizemi bildiğini belli eden bakışlarla Boris'in gözlerine bakmaktan vazgeçmiyordu. Alaycı bakışlarının çocuğu korkuttuğunu açıkça görüyor ve bundan da zevk alıyordu. Her ne kadar Boris yine de onu küstahça alaya alıyorsa da, giderek kuşkulu bakışlarla izliyor ve çevresinde atmaca gibi dolaşıyordu. Bu tehlikeli oyun, sonun-

da Klim'i temkinli olması gerektiğini unutacak bir konuma getirdi. Bu ılık, ancak hüzünlü sonbahar güneşinin insana can veren yaz güneşini anımsatarak neredeyse yoksullaşan dünya ile vedalaştığı günlerden birinde, çocuklar bahçede oynuyordu. Klim, her zamankinden daha canlı, Boris ise keyifli bir günündeydi. Lidiya ve Lüba neşe içinde coşuyor, büyük Somov ise parlak akça ağaç ve üvez yapraklarından buket yapıyordu. Yazdan kalma bir böceği yakalayan Klim, iki parmağıyla tutarak Boris'e verdi:

"Al, böcek," dedi.

Buradaki cinas birdenbire kendiliğinden ortaya çıktı ve Klim'i gülümsemek durumunda bıraktı; Boris ise doğal olarak homurdandı ve kollarını iyice açarak onun yüzünü tokatlamaya başladı, daha sonra da tekme ile yere devirdi ve uçarcasına, vahşiler gibi bağırarak koşmaya başladı.

Klim de bağırıyor, ağlıyor, yumruğu ile tehditler savuruyor, Somov kız kardeşler ise onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Lidiya onun karşısına geçti ve iç geçirerek konuşmaya başladı:

"Bunu nasıl yapabildin? Sen alçağın birisin, yemin etmiştin. Ah, ben de alçağım..."

Koşarak uzaklaştı. Somovlar yüzünden akan kanları silmek üzere Klim'i mutfağa götürdüler; Vera Petrovna kaşları çatık bir halde mutfağa girdi ve hemen korkuyla bağırdı:

"Tanrım, sana ne oldu böyle? Gözün iyi mi?"

Oğlunun yüzünü çabucak silerek odaya götürdü, üstünü değiştirdi, yatağa yatırdı ve şişmiş gözlerini kompresle kapatarak sandalyeye oturdu ve ikna edici bir biçimde:

"Aşağılanmış bir insanı kızdırmak sana yakışmıyor. Yüce ruhlu olmak gerek," dedi.

Herkesin kendisine düşman olduğunu, Boris'in yanında yer aldığını hisseden Klim homurdandı:

"Ama sen bunun gereksiz ve aptalca olduğunu söylemiştin."

"Aptalca olan ne?"

"Yüce ruhluluk. Öyle demiştin. Anımsıyorum."

Annesi ona doğru eğilerek ve açık olan sağ gözüne sertçe bakarak:

"Büyüklerin söylediği her şeyi anladığını sanman gerekmez," dedi.

Klim, sızlanarak ağlamaya başladı:

"Kimse beni sevmiyor."

Annesi: "Bu aptalca, hayatım. Aptalca," diye yineledi ve yanağını yumuşak ve hoş kokulu eliyle okşayarak düşünceye daldı. Klim, onun kendisine: "Ben seni seviyorum," demesini bekledi ama daha bunu söyleyemeden Varavka sakalını tutarak geldi, yatağa oturdu ve şakacı bir tavırla:

"Azgın İspanyollar? Niye kavga ediyorsunuz," dedi.

Şakacı bir tavırla konuşmasına karşın kederli gözleri huzursuz bir ifadeyle parlıyordu ve bakımlı sakalı karmakarışıktı. Klim'i neşelendirmek için çaba harcayarak ince bir sesle bir şiir okumaya başladı:

"Dramlar, bayanlar, mabetler, çerçeveler,
Karıncalar, hipopotamlar,
Bülbül ve sandıklar
Bunların hepsi boş, saçma."

Annesi ona bakarak gülümsedi, ama gözleri hüzünlüydü. Varavka sonunda elini yorganın altına sokarak Klim'in tabanlarını ve topuklarını gıdıklamaya başlayarak onu gülmek zorunda bıraktı ve hemen annesiyle birlikte çıktılar.

Ertesi akşam ise, börek, çay ve şekerlemenin yanı sıra müzik ve danstan oluşan görkemli bir barışma kutlaması hazırlandı. Kutlamanın öncesinde Klim ve Boris'i öpüşmeye zorladılar ama Boris öperken dudaklarını iyice sıktı ve gözlerini kapadı. Klim ise onu ısırma isteği duydu. Daha sonra Klim'e, Nekrasov'un "Orman Kesimi" şiirini okumasını önerdiler. Lidiya'nın iyi arkadaşı Alina Telepneva gönüllü olarak şiiri okumayı kabul etti, piyanonun başına gitti ve gözlerini coşkuyla açarak yavaş bir sesle okumaya başladı:

"İnsanlar uyuyor, dostum, gölgeli bahçeye gidelim,
İnsanlar uyuyor, yalnızca yıldızlar bakıyor bize,
Bizi göremiyor dallar arasından o da
Bizi yalnızca bülbül işitebilir, olsa olsa."

Kurnazca gülümseyerek, şu dizeleri daha da yavaş bir sesle okumayı sürdürdü:

"O da işitmiyor, şarkısı çok gürültülü.
Yalnızca yürek ve eller işitebilir,
Yeryüzünde ne çok mutluluk olduğunu işitiyor yürek,
Ve ne kadar mutluluk getirdiğimizi, buraya..."

Şekerleme kutusundaki resimler gibi sevimliydi. Çikolata rengindeki saçların döküldüğü yuvarlak yüzü alev alev yanıyor, mavimsi gözleri çocukça olmayan bir kurnazlıkla parlıyordu. Okumayı bitirdiğinde zarif bir reverans yaptı ve ağır ağır masaya yaklaştı. Herkes onu suskun bir şaşkınlıkla karşıladı; daha sonra Varavka:

"Olağanüstü, öyle değil mi? Sizce nasıl, Vera Petrovna," dedi.

Eliyle sakalını kaldırdı, yüzünü onunla örttü ve sakallarının arasından ekledi:

"Ne kadar erken kadın oluyorlar, ha?"

Vera Petrovna, onu parmağıyla tehdit ederek: "Şşşt..." dedi.

Varavka'yı suçlu bir biçimde ellerini açmak zorunda bırakacak birkaç sözcük daha fısıldayarak sormaya başladı:

"Böyle okumayı nerede öğrendiniz?"

Küçük kız gururla kızararak, evlerinde yaşlı bir sanatçının kaldığını ve kendisini eğittiğini söyledi.

Lidiya hemen:

"Baba, ben de sanatçıdan eğitim almak istiyorum," diye atıldı.

Klim, kederli bir tavırla oturuyordu; şiir okuduğu için onu övmeyi unutmuşlardı ve Klim, Alina'yı güzel olmasına karşın, aptal ve Varya Somova gibi gereksiz, sıradan buluyordu.

Her şey çok iyi gidiyordu. Vera Petrovna piyanoda Boris ve Lidiya'nın sevdiği oyunları, Lyadov'un "Müzikli Enfiye Kutusu" ile Çaykovski'nin "Troyka"sını ve daha birkaç basit ve hoş yapıtı çaldı. Daha sonra Tanya Kulikova piyanonun başına geçti ve taburede ilham alan bir sallanışla vals çalmaya başladı. Varavka, Vera Petrovna ile masanın çevresinde dans ediyordu; Klim ilk kez, bu yapılı, ağır adamın ne denli yumuşak dans ettiğini, annesini, ayaklarını yerden keserek havada nasıl ustaca döndürdüğünü gö-

rüyordu. Tüm çocuklar dostça ve coşkuyla dans edenleri alkışlıyor, Boris ise:

"Baba, sen olağanüstü bir adamsın!" diyordu.

Klim, düşmanının müzik, dans ve şiirle yumuşadığını fark etti; o da kendisini, gürültüsüz ve parlak genel mutluluk atmosferinin etkisiyle son derece hafif ve duygu yüklü hissediyordu. Annesi şakaklarını mendille silerken;

"Çocuklar, Kadril!" diye emretti.

Lidiya, Klim'e daha fazla kızarak, yüzüne bakmadan kardeşini yukarıya bir şey almaya gönderdi.

Klim, bir dakika sonra güzel ve dostça bir şeyler söylemek, yaptığı hareket için belki de özür dilemek arzusuyla Boris'in arkasından gitti. Merdivenin yarısına geldiğinde Boris merdivenin başında elinde ayakkabısıyla belirmişti; durarak, sanki Klim'in üzerine atılacakmış gibi eğildi, ama daha sonra basamakları yavaş yavaş inmeye başladı. Klim onun hırıltılı bir fısıltıyla:

"Bana sakın yaklaşmaya cüret etme," dediğini işitti.

Klim, Boris'in üzerine eğilmiş, sivri elmacık kemikli, köpekler gibi çenesi ileri çıkık saldırgan yüzünden korktu; eliyle tırabzanları tutarak, ağır ağır, Varavka'nın üzerine saldırmasını bekleyerek aşağı inmeye başladı ama Boris, dişlerinin arasından daha da yüksek sesle:

"Sakın cüret etme," diye yineleyerek önünden geçti.

Klim, korkudan soğuk terler döktüğünü hissederek, merdivenlerde duruyor, boğazı düğümleniyor, gözlerinden yaşlar akıyordu; bahçeye, avluya koşmak ve saklanmak istedi. Küçük merdivenin kapısına yaklaştı. Rüzgâr kapıyı sonbahar damlalarıyla dövüyordu. Kapıyı yumruğuyla çaldı, göğsünde bir şeylerin koptuğunu, yok olduğunu, kendisini terk ettiğini hissederek tırnaklarıyla kapıyı tırmaladı. Kendisini toparlayarak yemek odasına girdiğinde kadril yapıyorlardı. Dans etmek istemedi, sandalyeyi piyanoya doğru çekti; Tanya ile birlikte dört elle çalmaya başladılar.

Onun için güç ve ağır günler başlamıştı; Boris'ten korkarak ve nefret ederek yaşıyordu. Oyun oynamaktan kaçınarak asık bir yüzle bir köşede dikiliyor, Boris'i hırs dolu bir gerginlikle izliyor,

düştüğünde ya da bir yerini incittiğinde duyacağı büyük mutluluk anını bekliyordu.

Varavka ise kendi kendine oynayarak esnek bedenini oradan oraya, çırpınırcasına, bir sarhoş gibi atıyordu; ama her hareketi, her sıçrayışı daha önceden kusursuzca hesaplanmıştı. Herkes onun ustalığına ve tükenmeyen enerjisine, oyuna coşku ve canlılık getirme becerisine hayrandı. Klim, annesinin Boris'in babasına alçak bir sesle:

"Ne kadar yetenekli bir yapısı var," dediğini işitmişti.

O yıl kış gecikmiş, ancak kasımın ikinci yarısında kuru, azgın bir rüzgâr, nehri mavimsi kır renkte bir buzla kaplamış ve karla kaplanmamış zemini derin çatlaklarla adeta tırmalamıştı. Soluk ve soğuk gökyüzünde beyaz güneş kısa bir eğri çiziyor ve özellikle de bu renksiz güneşten yeryüzüne acımasız bir soğuk adeta dökülüyordu.

Bir pazar günü Boris, Lidiya, Klim ve Somova kız kardeşler kentteki yeni temizlenmiş nehir kıyısına paten yapmaya gittiler. Mavimsi kır renkteki buzun büyük ovaline köknar ağaçları döşenmişti ve liften yapılmış ip bu ağaçların gövdelerini birbirine bağlıyordu. Kızıl kış güneşi nehrin ardındaki kara ormana doğru iniyor, leylak rengi yansısı buzun üzerine uzanıyordu. Paten yapanların sayısı oldukça fazlaydı.

"Bu, patates çuvalı, paten pisti değil," diye kaprisli bir tavırla belirtti, Boris. "Kim benimle nehre geliyor? Varya?"

Şişman ve renksiz Somova, kabul etti. İpin altından geçtiler, el ele tutuştular, çabucak nehrin içinden çayıra koştular. Arkalarından askeri bandonun bakır rengi borazanları yüksek ve uyumsuz bir sesle kahramanlık marşı çalıyordu. Okuldan atılmış olan tanıdık İnokov, Lüba Somova'yı elinden yakaladı ve kendine çekti; delikanlı, kötü, ince ve kendisine bol gelen pantolonun kemerine soktuğu çuha bir gömlek giymiş, tüylü, koyun derisinden şapkasını yana eğmişti. Boris ve Somova'nın hızla, havada uçarcasına büyümüş gibi görünen kızıl güneşe doğru kaydıkları nehre bakan Lidiya, Klim'e arkalarından gitmeyi önerdi ama ipin altından geçerek acele etmeden kaydıklarında:

"Hey, bak!" diye haykırdı.

Ama Klim, Boris ve Somova'nın gözden kaybolduklarını görmüştü.

"Düştüler," dedi.

Lidiya, omzuyla Klim'i dizlerinin üzerine düşürecek kadar şiddetle vurarak:

"Hayır," dedi.

"Bak, yuvarlandılar..." Hızla ileriye, neredeyse nehrin kıyısına kadar koştu; güneşin kızıl fonunda iki kızıl küre kasılmış gibi çırpınıyordu.

"Çabuk," diye bağırdı Lidiya, uzaklaşarak. "Kemer! Onlara kemerini at! Bağır..." Klim çabucak, iyice açılmış gözleri sızlayacak kadar hızla kayarak ona yetişti. Karşısında anlaşılmaz, doğal olmayan, genişleyen, dalgalı suyla dolu karanlık bir çukur uzanıyordu; suyun soğuk hışırtısını işitti ve iki kırmızı el gördü; bu eller parmaklarıyla buzun kenarına tutunuyor, buz kırılıyor ve çatırdıyordu. Eller, tuhaf bir kuşun yolunmuş kanadı gibi görünüp kayboluyor, aralarından düz ve parlayan, kanlı yüzünde iri açılmış gözler bulunan baş kısmı görünüyordu. Bu baş sıçrıyor, gözden kayboluyor ve yeniden suyun üzerinde küçük, kırmızı eller çırpınıyordu. Klim, boğuk bir inleme duydu:

"Bırak! Bırak, aptal... Bıraksana!"

Beş, altı adımlık bir mesafe çatlak yerle Klim'i ayırıyordu. Klim, döndü ve dirseğini hızla çarparak buzun üzerine düştü. Karın üstü yatarken, doğal olmayan renkteki yoğun ve herhalde ağır suyun Boris'in omuzlarında ve başının üzerinde nasıl oynaştığını görüyordu. Su, onun elini buzdan koparırcasına çekiyor, oynar gibi başının üzerinden aşıyor, yüzüne, gözlerine çarpıyor ve Boris'in yüzü vahşice, ulur gibi sesler çıkarıyor, neredeyse gözleri bile haykırıyordu.

Klim, el yakacak kadar soğuk kemer demirini düğümlemeye çalışırken: "Elini... elini ver... Şimdi, şimdi," diye homurdandı.

"Tutun, şimdi."

Klim'in Boris'i böyle karışık, korku dolu bir yüzle, böylesine çaresiz ve mutsuz, burada değil de evde görmenin ne denli hoş olacağını düşündüğü bir an gelip geçti. Ayrıca herkes onun şu an-

da nasıl bir görünüme sahip olduğunu da görmeliydi. Ama o bunu, giderek güçlenen soğuğun sıkıştırdığı bir korku arasında düşünmüştü. Sızlayan eliyle kemeri bağlayarak suya fırlattı; Boris, kemerin ucunu yakaladı, kendine çekti ve Klim'i yavaşça buzun üzerinde suya doğru kaydırdı. Klim, haykırarak gözünü kapattı ve kemeri bıraktı. Gözlerini açtığında koyu leylak rengi suyun giderek daha sık ve güçlü biçimde Boris'in omuzlarına, çıplak kafasına çarptığını gördü. Küçük, ıslak elleri kızıl bir parıltıyla buzları kırıyor ve su kendisine yaklaşıyordu. Çırpınır gibi bir vücut hareketiyle geriye doğru sürünerek bu tehlikeli ellerden uzaklaştı; tam bunu başarmıştı ki, Boris'in elleri ve başı suda kayboldu. Dalgalı suda yalnızca siyah astragan şapka sallanıyor, kurşuni renkte buz parçaları yüzüyor ve gün batımının ışıklarıyla kızıllaşmış su kabarcıkları çıkıyordu.

Klim, derin ve hafiflemiş bir soluk aldı; tüm bu korkunç olaylar acı verecek denli uzun sürmüştü. Her ne kadar korkudan sersemlemişse de, Lidiya'nın ancak şimdi yanına gelmesi, onu omuzlarından yakalaması, diziyle sırtına çarpması ve yürek parçalayıcı bir sesle:

"Nerede... neredeler?" diye haykırması onu şaşırtmıştı. Klim, suyun sakinleşerek ve Boris'in şapkasıyla oynayarak bir yöne doğru akışını izledi ve homurdandı:

"Kız onu boğdu... o, bırak, diye bağırdı, küfretti. Kemeri elinden bıraktı..."

Lidiya çığlık atarak buzun üzerine düştü. Buz, patenlerin altında çatırdadı, siyah insan figürleri buzun kırıldığı yere doğru koşuyordu: Yarım kürk giymiş bir adam suya uzun bir sırık soktu ve haykırdı.

"Dağılın! Yüzüstü yatın. Burası hassas beyler, burada makine çalışıyordu, bilmiyor musunuz?"

Klim ayağa kalktı, Lidiya'yı kaldırmak istedi ama onu yine ittiler ve sırtüstü düşerek ensesini vurdu. Bıyıklı bir asker onu elinden yakaladı ve buzun üzerinde bağırarak taşımaya başladı.

"Herkesi dağıt!"

Köylü ise sırıkla suyu karıştırarak bağırıyordu:

"Eğitimli beyler, duruma hakim olun, yasayı bilmiyor musunuz?"

Birisinin ciddi ve inanmaz bir sesle sorduğu soru Klim'i özellikle şaşırttı:

"Evet, küçük bir çocuk var mıydı, belki de çocuk yoktu."

"Vardı," diye haykırmak istedi Klim, ancak başaramadı.

Evde, yatakta ateşler içinde yatarken kendisine geldi. Üzerine annesinin gülen yüzü eğildi; gözleri yabancı, küçük ve kırmızıydı.

"Çıkarttınız mı?" diye sordu Klim. Sustu ve odanın ortasında duran gözlüklü, kır saçlı adama baktı. Annesi hoş bir serinlik veren elini alnına koydu ve yanıt vermedi.

"Çıkarttınız mı?" diye yineledi. Annesi: "Bir şeyler fısıldıyor," dedi.

Kır saçlı adam, kulakları sağır edercesine:

"Sayıklıyor," dedi.

Klim, akciğer iltihabı nedeniyle yedi hafta yattı. Bu süre içinde Varvara Somova'yı gömdüklerini, Boris'i ise bulamadıklarını öğrendi.

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

İkinci Bölüm

On yedi yaşına geldiğinde, Klim Samgin orta boylu, yapılı bir gençti; acele etmeden yürür, az konuşur, düşüncelerini net ve yalın bir biçimde dile getirmeye çalışır, arada bir sözlerini desteklercesine, bir müzisyeninkini anımsatan beyaz, uzun parmaklı elleriyle ölçülü jestler yapardı. Hafifçe kemikli, sivri burunlu yüzünü, camları duman rengi bir gözlük süsleyerek soğuk bakışlı mavi gözlerinin sorgulayıcı pırıltısını örter, seyrek ama derli toplu tıraş edilmiş saçları ve pırıl pırıl üniforması ağırbaşlılığını daha da ön plana çıkarırdı. Derslerinde büyük bir başarı göstermediği halde, öğretmenlerinin kendisini terbiyesi ve efendiliğinden ötürü sevmelerini sağlayabilmişti. Altıncı sınıftaydı, ancak sınıf arkadaşları ile mesafeliydi; dostları yedinci ve sekizinci sınıftandı. İyi bir gözlemci olmakla tanınan din dersi öğretmeni Papaz Tihon'un öğretmenler kurulu toplantısında Klim'e ilişkin olarak:

"Düşünceleri olumlu ve yüce. Özellikle çoğu gencimizin kendileri için zararlı olmasına karşın kapıldıkları saçmalıklara karşı dikkatli, hatta kuşkucu yaklaşımına değer veriyorum," dediği herkesçe bilinirdi.

Yaşlanmayan, ancak giderek kuruyormuş gibi görünen Keaveriy Rjiga, Klim'e şu telkinde bulunmuştu:

"Aklından kuşku duymamakla birlikte, dostlarının senin açından itibar kırıcı özelliklere sahip olduğunu söylemem gerek. Ad vermem gerekirse, İvan Dronov ve Makarov bu tür kişiler."

Klim saygıyla ve hiçbir şey söylemeden müfettişe başıyla selam verdi. Zira dostlarını Rjiga'dan daha iyi tanıyor ve özel bir sevgi beslememekle birlikte, her ikisi de kendini şaşırtıyordu. Dronov, hiç yorulmaksızın ve doyumsuzca her türlü bilgiyi özümsüyordu. İyi okuyordu ve lisenin en parlak öğrencisi kabul ediliyordu, ancak Klim, Dronov'un onlardan gizlice nefret ettiği gibi öğretmen-

lerin de ondan nefret ettiğini biliyordu. Dronov'un sadece öğretmenlere değil, nüfuzlu kişilerin çocuklarına da yaltaklandığı ortadaydı; ancak iltifat dolu konuşmaları ve yalakaca gülümsemelerinin ardından, daima kendi değerini bilen bir insanın kâh iğneleyici, kâh özensiz sözcüklerine de engel olamıyordu.

Papaz Tihon onu:

"Bu İvan Dronov, Hanaan topraklarında gözlemlediğim gibi davranıyor," diye tanımlıyordu.

Dronov'un basık kafatası, görüldüğü kadarıyla, boyunun uzamasına engel oluyor ve bu genç yalnızca genişliyordu. Kısa boylu bir insancık olarak kalmasının yanı sıra omuzları genişliyor, kemikleri düzensizce sağa sola çıkıyor, bacaklarının çarpıklığı gün geçtikçe belirginleşiyor, dirseklerini daima adeta yoğun bir kalabalığın arasından geçmeye çalışıyormuş gibi oynatıyordu. Klim Samgin, bir de kamburu olması halinde Dronov'un tuhaf figürünün bozulmak bir yana, tamamlanmış olabileceğini düşünüyordu.

Dronov, bir zamanlar Tomilin'in yaşadığı ek bölmede oturuyordu ve odası, İvan'ın kızıl suratlı hocasından bir zamanlar aşırdığı karton, her barium yaprakları, maden örnekleri ve kitaplarla doluydu. Dronov, hayal kurma hevesini yitirmemişti, ancak bu özellik artık ona yakışmıyordu. Klim, Dronov'un hayal kurarken aslında kendine işkence ettiğini düşünüyordu. Dronov, "Lomonosov'dan daha iyi olma" amacını unutmuyor, arada bir övünerek çevresindekilere anımsatıyordu. Klim, Dronov'un başının artık, tıpkı Tanya Kulikova gibi, her şeyi yutabilen bir çöp çukuru haline geldiğini düşünüyor ve evin kanadında kiracı olarak oturan yazar Nestor Kati'nin deyişiyle, "zihinsel gıdasını" doymaksızın nasıl yutabildiğine şaşıyordu. Ancak Klim'in bu şaşkınlığına bazen Dronov'un kendisinden bir şeyler aşırdığına benzer garip bir duygu ekleniyordu. Dronov burun çekmeyi bırakmış, endişeli, şaşkın ve domuza benzer bir sesle konuşmaya başlamıştı:

"Hrumm... Sence göz nasıl oluştu?" diye sormuştu bir keresinde. "İlk göz? Solucana benzer bir tür yaratık yerlerde sürünüyordu, nasıl görmeye başladı, ha?"

Klim başka şeyler düşünerek: "Bilmiyorum," diye yanıtlamıştı. Dronov ise titreyerek var sayımlarını sürdürmüştü:

"Herhalde acıdan. Ön tarafıyla, kafasıyla önündeki engellere çarpa çarpa acı çekiyordu ve bu acıyan yerde görüntüyü algılayan bir organ ortaya çıktı."

Klim: "Belki de," diye yarı tereddütlü bir biçimde onaylamıştı.

Dronov: "Bunu ben keşfedeceğim," diye söz vermişti.

Dronov, Bakıl, Darwin, Seçenov'u, ayrıca apokrifleri ve kilise papazlarının eserlerini de okuyordu. Abdül-Gazi Bahadır Han'ın *Tatarların Soy Tarihini* okurken, kitabın sayfalarındaki garip olay ve düşünceleri gagalarcasına başını bir aşağı bir yukarı sallıyordu. Bu nedenle Samgin'e Dronov'un burnu giderek daha belirgin, yüzü ise daha yassı görünüyordu. Kitaplarda İvan'ı heyecanlandıran sorunların yer almadığını, zekâsının sıra dışılığını vurgulamak için bunları Dronov'un uydurduğunu düşünmeye başlamıştı.

Makarov, Dronov için, 'b' harfini yutarak: "Beygir bu" diyordu.

Makarov da lisenin gülü ve kahramanıydı: İki yıl boyunca öğretmenlerle düğme için inatçı bir savaş vermişti. Üniformasının düğmeleriyle oynamak gibi bir alışkanlığı vardı; dersi yanıtlarken elini çenesinin altına götürerek en üstteki düğmeyle oynuyor, bu düğme ipin üzerinde sallanıyordu. Sıklıkla da öğretmenin gözü önünde bu düğmeyi koparıyor ve hemen cebine saklıyordu. Bu davranışından ötürü kendisine ceza veriliyor, üniformanın yakası sıkıyorsa yakayı genişletmek gerektiği söyleniyordu. Bunun bir yararı olmadı. Genel olarak Makarov'un kötü alışkanlıkları fazlaydı: Kurallara uygun olarak saçlarını tıraş ettirmeyi kabul etmez, yumrulu kafasından, birisi koyu kumral, birisi daha açık sarı olmak üzere iki tondaki saçları her tarafa dağılırdı; bu da on sekiz yaşında olmasına karşın, saçlarının beyazlamaya başladığı izlenimi verirdi. Makarov'un sigara ve içki içtiği, pis meyhanelerde bilardo oynadığı da biliniyordu.

Başka bir kentten beşinci sınıfa nakledilmişti; üç yıldır bilim derslerindeki başarısıyla öğretmenleri şaşırtıyor, ancak davranışlarıyla onları hayal kırıklığına uğratıyor ve sinirlendiriyordu. Orta boylu, yapılı ve güçlüydü; kayıyormuşçasına, hafifçe, sirk artistleri gibi yürürdü. Yüzü Rus hatlarına sahip değildi; kemerli bir burnu vardı ve hatları sertti; ancak bu hatlar, kestane rengi kadın-

sı bakışlı gözlerle, üzerinde ilk tüylerin belirdiği güzel, parlak dudaklarla yumuşak bir görünüm kazanıyordu.

Klim, bu iki farklı insanın dostluğuna anlam veremezdi. Dronov, Makarov'un yanında daha da çirkin görünüyor ve anlaşıldığı kadarıyla bunu kendisi de fark ediyordu. Makarov'la, coşkuyla ve adeta bir şeyden endişelenmekte olan insanın savunmaya geçmiş ses tonuyla konuşurdu; göğsünü gururla geriyor, başını dik tutuyordu, durmadan hareket eden gözleri kuşku ve güvensizlik doluydu; sanki sıra dışı bir şeyin beklentisi içindeydi bu gözler. Makarov'un Dronov'a karşı davranışlarında Klim Samgin fazlasıyla yoğun bir merak sezinlemekteydi; bu merak, daha deneyimli ve gözleri görmekte olan birisinin, yarı kör olan birisine karşı takındığı onur kırıcı, özensiz yaklaşımla birleşiyordu; kendisine bu tür bir yaklaşımda bulunulmasına Klim asla izin vermezdi.

Dreper'in *Katolisizm ve Bilim* kitabını Makarov'un önüne koyarken, Dronov, talepkâr bir tavır ve tiz bir sesle:

"Burada, rahiplerin bilim düşmanı oldukları tezine kanıtlar getirilmektedir, halbuki Giordano Bruno, Campanella, Morus..." demişti.

Makarov, sigarasını tüttürürken: "Bu sorunların canı cehenneme, boş versene," diye yanıtlamıştı.

Dronov, Makarov'a kuşkuyla ve düşmanca bakarak: "Gerçeği bilmek istiyorum," diye belirtmişti.

Makarov umursamaz bir tavırla, sigarasının dumanları arasından: "Gerçek için Tomilin ya da Katin'e başvur, onlar sana söyler," diye homurdanmıştı.

Klim bir gün:

"Dronov'u beğeniyor musun?" diye sordu.

"Beğeniyor muyum? Hayır," dedi, kesin bir tavırla, Makarov: "Ancak onda, beni sinir eden, anlayamadığım bir şeyler var ve ben bunu çözmek istiyorum."

Bir süre düşünerek aldırmaz bir tavırla ekledi:

"Onun gibi bir tipe sahip olan bir insan için yaşamak çok güç."

"Neden?"

"E... kardeşim. İyi giyinmesi, özel bir şapka takması, elinde bastonla dolaşması gerek. Yoksa başka türlü nasıl kızların dikkatini çekecek? En önemlisi, kardeşim, kızlar. Onların sevdiği de, bastonlu, kılıçlı olanlar ve şiir okuyanlar."

Bunları söyledikten sonra, Makarov belli belirsiz ıslık çalmaya başlamıştı.

Klim Samgin, başkalarının düşüncelerini, bu düşünceler yaşamı kolaylaştırdığı takdirde kolay benimsiyordu. Bu gibi düşünceler, her konuda fikir sahibi olmak gereksinimini çok kolaylaştırıyordu. Klim, düşüncelerini "evet" ile "hayır" arasında bir yere ustalıkla yerleştirmeyi öğrenmişti; bu da, bağımsız düşünebilen, kendi aklıyla yaşayan kişi olduğu imajını güçlendiriyordu. Makarov'un Dronov'a ilişkin bu gibi görüşlerinden sonra, Klim kesin olarak Dronov'un gerçeklik arayışlarının bir karganın kendini tavus kuşu tüyleriyle süsleme çabasından farksız olduğuna karar verdi. Bu çabanın endişe veren akıntısına kendisi de kapıldığı için, bunun gücünü ve gerekliliğini iyi bilmekteydi.

Dostlarının kendisinden daha az akıllı olduklarını düşünmekle birlikte, her ikisinin de kendisinden daha yetenekli ve ilginç olduğunun bilincindeydi. Klim, bilge bir adam olan Papaz Tihon'un, Makarov'a ilişkin şu sözleri söylediğini de biliyordu:

"Parlak bir genç. Ancak Hans Cristian Andersen'in şu ünlü sözlerini de unutmamak gerek: Altın kaplaması silinip gider, domuz derisi olduğu gibi kalır."

İşte Klim de aynı şekilde Makarov'un üzerindeki o altın kaplamayı silmeye can atıyor, bu parıltı gözlerini kamaştırıyor olsa da, arkadaşının onu yiyip bitiren anlaşılmadık bir endişeye kapıldığını da fark ediyordu. İvan Dronov ise, işaretli kâğıtları kullandığı bir oyunda herkesi yutmaya çabalayan bir kumarbazdı onun için. Bazen Klim arkadaşlarının, kendisine onun arkadaşlarına davrandığından daha iyi ve güven duyarak davrandıklarını, kendilerinden daha akıllı ve deneyimli bulduklarını görünce içtenlikle şaşırıyordu. Fakat kısa süren bu şaşkınlık, sadece kendini gözlemlemekten yorularak güç ve tehlikeli bir yolda ilerlemekte olduğunu fark ettiği ender anlarda ortaya çıkıyordu.

Makarov, üzerindeki altın kaplamayı kendisi silip attı; bu

olay, bir gün "Uspenia na gore" kilisesinin bahçesinde oturarak günbatımını hayranlıkla izlediklerinde oldu.

O akşam, Rus kışının tüm soğuk güzelliklerini uysal bir cömertlik ve içtenlikle ortaya koyduğu masalsı akşamlardan biriydi. Ağaçlardaki kırağılar pembemsi kristaller gibi parlamakta, kar, gökkuşağı renkleriyle yaldızlı parıltılar saçmaktaydı; rüzgârın çıplak bıraktığı dere kıyılarının ardındaki çayırlar, kabarık bir sırma kumaşla örtülmüşçesine karla kaplıydı ve üzerine lacivert bir sessizlik çökmüştü; bu sessizliği hiçbir şey asla bozamayacak gibi görünüyordu. Bu duyarlı sessizlik, görünürde var olan her şeyi sarmalıyor, adeta çok özel bir şeyin söylenmesini bekliyor, neredeyse buna zorluyor gibiydi.

Soğuk havaya sigarasının mavi dumanından bir miktar üfleyerek, Makarov ansızın:

"Şiir yazar mısın?" diye sordu.

"Ben mi?" diye şaşırdı Klim. "Hayır. Ya sen?"

"Başladım. Berbat şeyler çıkıyor."

Hemencecik, kaba bir tavırla ve hiç sıkılmadan anlatmaya başladı:

"Neredeyse iki yıldır, kızlardan başka şey düşünemez oldum. Fahişelere gidemiyorum, o kadar düşmedim henüz. Bir şeyler beni kendimi tatmine zorluyor, istersen ellerimi kes. Bu saplantıda, kardeşim, insanı ağlamaya, kendinden nefret etmeye yönelten onur kırıcı bir şey var. Kızların yanında kendimi budala gibi hissediyorum. O bana kitaplardan, şairane şeylerden söz ediyor, bense onun göğüslerini hayal ediyor, bir kez öpsem de ölsem, diye düşünüyorum."

Sigarasını bitirmeden fırlattı; kara mum gibi dik olarak saplanan sigara, havanın soğuk berraklığını mavimsi, kıvrım kıvrım dumanıyla süslemeye başladı. Makarov, sigaraya bakarak kısık sesle konuşmasını sürdürüyordu:

"Aptalca bir şey bu; tıpkı iki öğretmenin kavgası gibi. En önemlisi de onur kırıcı, yenilmesi olanaksız bir duygu olması. Sen hiç böyle bir şey yaşadın mı? Yakında yaşarsın."

Kalkıp topuğuyla sigarayı ezdi; ayakta durmayı sürdürerek ve gözlerini kısarak kilisenin kırmızı parıltılı haçına bakmaya başladı:

"Dronov bir yerlerde, bunun 'türün devam içgüdüsü' olduğunu okumuş, 'Venüs böyle istiyormuş'. Canı cehenneme hepsinin. Türün de Venüs'ün de, bana ne onlardan? Kendimi damızlık bir hayvan gibi hissetmek istemiyorum, bu durum hem canımı sıkıyor hem de intiharı düşündürüyor, işte durum bundan ibaret!"

Klim, gergin bir ilgiyle dinliyordu; Makarov'un kendinden bu denli zayıf ve utanmaz bir kişi olarak söz etmesi hoşuna gitmişti. Makarov'un endişeleri Klim'e henüz yabancıydı; aslında, arada bir, geceleri vücudunun utandıran taleplerini hissettiğinde, ilk aşkının nasıl gelişeceğini düşünmeye başlamıştı; aşkının prensesinin kim olacağını biliyordu artık: Bu Lidiya olmalıydı.

Makarov bir süre ıslık çalıp, ellerini ceplerine soktu, üşüyerek omuzlarını büzdü.

"Lüba Somova burnu havada aptal bir kızcağız, onu sevmiyorum; yani demek istediğim, onu beğenmiyorum, ama yine de kendimi ona bağımlı hissediyorum. Biliyor musun, kızlar benimle oldukça fazla ilgilenirler, ancak..."

Klim, Lidiya Varavka'nın Makarov'a karşı ne denli soğuk davrandığını anımsayarak: "Hepsi değil," diye tamamladı düşüncesini.

"Gidelim, hava soğudu," dedi Makarov ve ters bir tavırla, "Neden susuyorsun?" diye sordu.

"Ne diyebilirim ki?" diye Klim omuz silkti. "Bayağı bir durum: Kaçınılmaz olan kaçınılmazdır."

Birkaç dakika çıtırdayan karın üzerinde konuşmadan yürüdüler.

"Neden bu kadar erken başlıyor bu kar? Bu kar olayında, azizim, insanla bir tür dalga geçme var..." diye kısık sesle, düşünceli bir şekilde söylendi Makarov; Klim hemen yanıtlamadı.

"Schopenhauer herhalde haklı."

"Belki de Tolstoy haklıdır: Her şeye sırtını dön, köşeye bak. Peki ya kendinde var olan en güzel şeylere de sırtını dönmüş olursan, ha?"

Klim Samgin yanıt vermedi; arkadaşının hüzünlü konuşmalarını dinlemek daha da hoşuna gidiyordu. Makarov ansızın vedalaşarak, bir an için arkasına baktıktan sonra meyhane bahçesine girdiğinde neredeyse üzüldü.

Makarov bahçe kapısını çarparak, kızgın bir tavırla: "Biraz bilardo oynayacağım," dedi.

Geçen yıllar, Klim'in yaşamını derinden etkileyecek türden gelişmeler getirmiyordu. Her şey çok sıradan olup bitiyordu. Yavaş yavaş ve gayet doğal bir biçimde insanlar birbiri ardına ortadan kayboluyordu. Babası giderek daha sık bir yerlere gitmeye başladı; küçülüyor, adeta eriyordu ve sonunda tümüyle kaybolup gitti. Bunun öncesinde, daha az konuşmaya, söylediklerinden daha az emin olmaya, sanki sözcük seçiminde zorlanmaya başlamıştı; sakal ve bıyık bırakmıştı; ancak kızılımsı kıllar yüzünde dikey olarak uzamaktaydı ve üst dudağı diş fırçasını andırmaya başladığında babası kızmış ve hepsini tıraş etmişti. Klim babasının yeni tıraş edilmiş yüzünün acınacak biçimde küçüldüğünü, yaşlandığını fark etti. Varavka da babasıyla sürekli ciddiye almaz bir tavırla konuşmaya başlamıştı.

"Ee, İvan Akimıç, demek öyle, ha? Sattınız demek hızar fabrikasını?"

Babasının kulakları Varavka'yı dinlerken kıpkırmızı oluyor, yanıt verdiğinde ise Samgin onun yüzüne değil de omzuna bakıyor, bıçak ve makas bileyicisi gibi ayağını arada bir yere vuruyordu. Sık sık eve sarhoş dönüyor, annesinin yatak odasına gidiyor ve tiz sesi uzun süre uluyormuşçasına duyuluyordu. Evden son kez ayrılışının sabahı, babası Klim'in odasına yine içmiş olarak girmiş, annesi arkasından alçak sesle:

"Rica ederim, lütfen acıklı nutuklar çekme," diye rica etmişti.

Babası, dudakları titremesine, şiş olan kızarmış gözleri kör gibi açılıp kapanmasına karşın, tok ve cesur bir ses tonuyla: "Hadi, Klim, yavrucuğum," dedi.

"İşlerim uzun süreli evden uzak kalmamı gerektiriyor. Finlandiya'da Vıborg'da yaşayacağım. İşte böyle. Mitya da benimle geliyor. Hadi bakalım, elveda."

Klim'e sarılıp, alnından, yanaklarından öptü, sırtını sıvazladı:

"Deden de bizimle geliyor. Evet. Elveda. S... saygı göster annene, layıktır o..." diye de ekledi.

Annenin tam olarak neye layık olduğunu söylemeden, elini ha-

vada sallayarak çenesini kaşıdı. Klim'e, babası eliyle şişmiş dudaklarını kapatmak istiyormuş gibi geldi.

Dedesi, babası, kaba bir biçimde ve Klim'le düşmanca vedalaşan kardeşi gittikten sonra da ev onların yokluğundan dolayı sessizleşmemişti. Ancak birkaç gün sonra Klim, Boris Varavka'nın nehirde boğulmakta olduğu sırada adamın söylediği kuşku dolu sözleri anımsadı:

"Orada küçük çocuk var mıydı ki? Belki de çocuk yoktu."

Klim, havayı yakalamaya çalışan kırmızı ellerin çaresizce suda bir görünüp bir kaybolduğu, uzanmaya çalıştığı o anda yaşadığı dehşeti tamamen unutmuştu: Boris'in boğulma sahnesi giderek belleğinde nadiren, hoş olmayan bir rüya gibi canlanıyordu. Ancak kuşkucu adamın söylediği bu sözlerde, bir tür ısrar içeren bir şeyler vardı; sanki bu sözler göz kırpan, eğlenceli bir deyim olarak kendini kabul ettirmeye çalışıyor gibiydi.

"Belki de çocuk yoktu."

Klim bu gibi deyimleri severdi; özellikle bu gibi sözlerde var olan belirsiz çift anlamlılığı güçlükle kavrayabiliyor, bunların toplumda bilgelik olarak kabul edildiğini seziyordu. Geceleyin, uykuya dalmadan önce yatağında gün boyunca duyduklarını anımsıyor, anlaşılmayanları ve parlak olmayanları bir kabuk gibi eliyor, akıllı genç imajını ileride de destekleyecek olan türlü bilgeliklerin en seçkin tanelerini özenle belleğine depoluyordu. Başkalarından duyduklarını, temkinli, üzerinde durmaksızın ve de özensiz bir biçimde söylemeyi bilir, böylelikle söylediklerini akıl hazinesinin yalnızca değersiz bir parçasıymış gibi göstermiş olurdu. Sonuçta, bazı durumlarda başarılı olur, bunları her anımsadığında kendi kendine, tıpkı başkaları gibi, şaşar dururdu.

Ancak böyle anların ardından, neredeyse her defasında, Klim kendisini başkalarının gördüğü gibi göremeyen Lidiya'yı acı veren, çaresizliğe benzer bir can sıkıntısıyla anımsıyordu. Bu kız onu günler, haftalar boyu sanki var olmayan, bedensiz ve renksiz bir varlıkmışçasına fark etmezdi. Giderek serpilirken daha tuhaf ve zor bir kız olmaya başlıyordu. Varavka, tilkininkine benzer sakalının arasından, büyük, güzel bir gülümsemeyle:

"Annesine çekmiş. O da türlü şeyler uydurmada usta bir kadındı. Kendisi uyduruyor, kendisi inanıyor," diyordu.

'Uydurmak' fiilini, 'uydurma' sözcüğünü Lidiya'nın babası diğer tanıdıklarından daha çok kullanırdı; bu sözcük de Klim'i her zaman yatıştırır ve cesaretlendirirdi. Lidiya'nın başından geçenler her zaman bir istisna oluşturmuştu; ancak bir olay Klim'de bu kıza karşı çok karmaşık duygular uyandırmıştı.

Boris'in ölümünden bir yıl sonra, yazın, Lidiya on iki yaşına basmıştı. O yıl İgor Turoboyev askeri okula devam etmeyi reddetmişti ve Petersburg'da başka bir okula gitmesi gerekiyordu. İgor'un gidişine birkaç gün kala, Lidiya kahvaltıda babasına İgor'u sevdiğini, onsuz yaşayamayacağını, başka bir kentte okumasını istemediğini kararlı bir tavırla açıkladı.

Masaya küçük ancak güçlü yumruğuyla vurarak: "Burada yaşaması ve okuması gerekiyor," dedi. "On beş buçuk yaşıma bastığımda evleneceğiz."

"Saçmalık bu, Lidiya," diye ciddi bir tavırla yanıtladı babası. "Bunu yasaklıyorum..."

Neyi yasakladığını öğrenmek istemeden, Lidiya masadan kalkarak, Varavka'nın kendisini durdurmasına olanak tanımadan yürüdü; kapıda ellerini söveye koyarak:

"Bu, Tanrı'nın bir buyruğu..." dedi.

Klim'in annesi oğlunu onaylarcasına bir bakışla süzerek: "Ne kadar da coşkulu bir kız bu," dedi. Klim gülüyordu. Varavka da gülmeye başladı.

Ancak daha kahvaltılarını bitiremeden İgor Turoboyev çıkıp geldi; solgun görünüyordu ve gözlerinin altı mordu; Klim'in annesinin önünde kibarca eğilerek elini öptükten sonra Varavka'nın karşısında durdu ve çınlayan bir sesle Lidiya'yı sevdiğini, Petersburg'a gidemeyeceğini ve Varavka'dan ricasının...

Nutkunu bitirmesine olanak tanımadan, Varavka kocaman bedenini sarsarak, altındaki sandalyeyi çatırdatarak kahkahayla gülmeye başladı. Vera Petrovna da hoşgörüyle gülümsüyor, Klim, İgor'a hoşnutsuz bir şaşkınlıkla bakıyor, İgor ise hareket etmeksizin öylece bekliyor, adeta giderek uzayıp, büyüyordu. Varavka'nın

gülmeyi bitirmesini bekledikten sonra İgor aynı çınlayan sesle:

"Sizden, babama bunların gerçekleşmemesi durumunda kendimi öldüreceğimi söylemenizi rica ederim. Buna inanmanızı rica ediyorum. Babam inanmıyor," dedi.

Birkaç saniye boyunca kadın ve erkek sustular, bakıştılar, daha sonra annesi Klim'e gözleriyle kapıyı gösterdi. Klim kalktı, bozulmuştu ve böyle bir sahneyi nasıl yorumlaması gerektiğini kavrayamayarak odasına gitti. Odasının penceresinden Varavka'nın, sakalını hırsla sallayarak, İgor'u elinden tutup sokağa çıkardığını, ardından İgor'un kısa boylu, kuru babasıyla döndüğünü gördü. Kel bir adam olan babası, gri bir üniforma mont, kenarları kırmızı şeritli gri bir pantolon giymişti. İkisi birlikte uzun uzun bahçenin patikalarında dolaştılar; Turoboyev'in kır bıyıkları durmadan hareket ediyor, adamcağız hırıltılı, kısık sesiyle bir şeyler söylüyordu. Varavka da boğuk bir sesle bir şeyler mırıldanıyor, başını "evet" anlamında sallıyor, kızarmış yüzünü sık sık mendiliyle siliyordu. Annesi gelerek Klim'e sert bir sesle:

"Tomilin'in dersine gitmen gerekiyor; kuşkusuz, olup biten bu saçmalıkları ona anlatmayacaksın," dedi.

Klim dersten döndüğünde Lidiya'nın yanına girmek istediyse de izin vermediler. Lidiya'yı odasına kilitlemişlerdi. Ev gergin bir sessizlik içerisindeydi ve iç sıkıcıydı. Klim, nedense bir şeylerin ansızın korkunç bir gürültüyle düşebileceği duygusuna kapılıyordu. Hiçbir şey düşmedi. Annesi ve Varavka bir yerlere gittiler, Klim ise bahçeye çıkarak Lidiya'nın penceresine bakmaya başladı. Kız pencerede görünmüyordu; yalnızca arada bir Tanya Kulikova'nın dağınık saçlı başı görünüp kayboluyordu. Klim bir banka yerleşti, hiçbir şey düşünmeden öylece uzun süre oturdu; gözlerinin önünde durmadan Varavka'nın ve İgor'un yüzleri beliriyor, İgor'un iyice kamçılanmasını istiyor, Lidiya'nın ise... Bu kıza nasıl bir ceza verilmesi gerektiği konusunda uzun süre kafa patlattıysa da kendisini de üzmeyecek cezayı bir türlü bulamadı.

Annesi ve Varavka geç saatte, Klim uyuduktan sonra döndüler. İkisinin salonda çıkardıkları gürültü Klim'i uyandırdı; ikisi de sarhoş gibi gülüyordu. Varavka şarkı söylemeye çabalıyor, annesi de:

"Böyle değildi ya! Böyle değildi diyorum!.." diye haykırıyordu.

Sonra salona geçtiler; annesi neşeli bir şeyler çalmaya başladı, sonra ansızın müzik sustu. Klim uykuya dalıyordu ki, birden yukarıda gürültülü koşuşturma sesleriyle uyandı, ardından haykırışlar duyuldu:

"Bu ne şeytanca bir oyun! Lidiya yok! Tatyana uykuya dalmış, Lidiya ise yok! Anlıyor musun, Vera?"

Klim yatağından fırlayarak hızla giyindi ve yemek odasına koştu; burası karanlıktı ve yalnızca annesinin odasında bir lamba yanmaktaydı. Varavka kapının eşiğinde durarak, ellerini sanki çarmıha gerilmiş gibi söveye dayamıştı. Üzerinde sabahlık vardı ve çıplak ayaklarına terlik geçirmişti; annesi ise aceleyle sabahlığına sarınmıştı.

Klim'e Dronov'u uyandırmasını ve Lidiya'yı bahçede ve Tanya Kulikova'nın suçluluk dolu tiz sesinin arada bir duyulduğu avluda aramasını söylediler.

"Lida mı? Bu ne saçmalık böyle! Liduşa mı?"

Klim, kendisini anlatılamayacak kadar garip hissediyordu; bu kez çok daha ilginç ve korkunç bir uydurmacada rol alıyor gibiydi... Gece garipti; sıcak bir rüzgâr ağaçları titreterek dolanıyor, havadaki tüm kokuları ılık nefesiyle boğuyordu. Gökyüzünde bulutlar sürükleniyor, her dakika ayı daha da karartıyormuşçasına ilerliyorlardı. Her şey, tüyler ürpertici bir belirsizlik ve endişe yaratarak titreşiyordu. Uykulu ve kızgın Dronov, çarpık bacaklarıyla arada bir ayağı bir şeylere takılarak, esneyerek, çevresine tükürerek geziniyordu. Üzerinde boyuna çizgili tente kumaşından dikilmiş alt çamaşırı ve koyu renkli bir gömlek vardı; görüntüsü çalıların arasında arada bir kaybolurken, kafası havada büyük bir kabarcık gibi adeta yüzüyordu.

"Herhalde Turoboyevlerin bahçesine kaçtı," diye tahmin yürüttü Dronov.

Evet, kızcağız oradaydı ve çalıların örttüğü dökme demir bankta oturuyordu. Karanlığın adeta buruşturduğu kız biçimsizce büzülmüştü ve bu haliyle büyük beyaz bir kuşu andırıyordu.

"Lida!" diye şaşkınlıkla bağırdı Klim.

Dronov, Klim'i omzuyla kaba bir biçimde kenara iterek, kısık sesle: "Polis memuru gibi ne bağırıyorsun," dedi. Lidiya'ya:

"Buralarda oturmanın anlamı ne, eve gidelim," diye öneride bulundu.

Dronov'un kabalığı Klim'i öfkelendirirken, Lidiya'ya karşı şefkatli ses tonu, yetişkin birisi gibi "siz" diye hitap edişi onu şaşırtmıştı.

Kız yerinden kımıldamadan ve Dronov'un uzattığı eli tutmadan: "Onu dövdüler, değil mi?" diye sordu. Sözlerinde, kızların ağladıktan sonra sahip oldukları hüzünlü ses tonu fark ediliyordu.

Kız, gözyaşları boğazında düğümlenirken: "Parmaklıkların üzerinden tırmanırken, kör gibi düştüm," dedi. "Tıpkı bir aptal gibi. Yürüyemiyeceğim..."

Klim ve Dronov kızı banktan indirdiler; inleyerek tıpkı bir kukla gibi yere düşeceği anda çocuklar onu güçlükle yakalayabildi. Eve götürürlerken Lidiya, parmaklıkların üzerinden tırmanırken değil, İgor'un odasına yağmur suyu borusuna tutunarak tırmanmaya çalışırken düştüğünü anlattı.

"Orada ne yaptığını bilmek istedim..."

"Uyuyor," dedi Dronov.

Lidiya elini ağzına götürüp, kırılmış tırnaklarının altındaki kanı emmeye çalışırken sustu.

Varavka avluda onları üzerinde sabahlığı ve tatar başlığıyla bekliyordu; kızına öfkeli bir sesle:

"Bunu neden yapıyorsun?" diye atıldı.

Ancak birden korkuyla kızını kavrayıp kucağına aldı:

"Ne oldu sana?"

O zaman kızcağız, Klim'in daha sonra uzun süre unutamayacağı bir ses tonuyla:

"Aman baba hiçbir şey anlamıyorsun sen! Anlayamazsın... annemi de sevmiyordun sen!" dedi.

Varavka: "Şişt! Delirdi bu," diye fısıldadı ve deri terliğinin tekini yolda düşürerek, kızıyla eve doğru koştu.

Dronov, gülümseyerek: "Eğleniyor kerata," diye sessizce söylendi. "Haydi bakalım, yatmaya gidiyorum..."

Ama gitmedi, mutfak girişinin merdivenine oturup, omzunu kaşıyarak söylendi:

"Bir oyun uydurdu..."

Klim bahçede bir ileri bir geri dolanırken olup bitenlerin gerçekten de oyun ve uydurmaca olup olmadığını düşünüyordu. İkinci katta açık olan pencereden Varavka'nın ve annesinin homurdanıp söylenen sesleri duyuluyordu. Tanya Kulikova, giriş merdivenlerinden yuvarlanırcasına indi ve sokağa fırlarken:

"Kapıları kapatmayın, doktora gidiyorum," dedi.

Dronov kızgın ve alaycı bir tavırla: "Rjiga, *İlyada* ve *Odissea*'yı okumamı emretti. Tam bir saçmalık! Aşiller, Patroklar hepsi budala. Sıkıldım doğrusu! Odissea daha iyi, orada Odissea hiç kavga etmeksizin herkesi kandırdı. Tam günümüze uygun bir hilekâr."

Vera Petrovna: "Klim, yatağa!" diye sert bir sesle pencereden bağırdı. "Dronov, kapıcıyı uyandır, sonra sen de yatağa."

Birkaç gün sonra bu olay kentte duyuldu. Lise öğrencileri Klim'e:

"Nasıl bir kız o?" diye soruyorlardı.

Klim ölçülü yanıt veriyor, anlatmak istemiyordu. Ancak Dronov, coşku dolu bir tavırla boşboğazlık ediyordu:

"Kız güzel değil, o yüzden de âşık oldu; saçmalamayın, güzel olan âşık olmaz zaten!"

Klim onun bu gevezeliklerini canı sıkılarak dinliyordu; bununla birlikte, canını sıkan belirsizliği dağıtacak bir şeyleri Dronov'un ağzından duymayı bekliyordu.

"Ona dedim ki: Sen henüz küçük bir kızsın," diye anlatıyordu Dronov. "İgor'a da dedim... Ama ona ilginç geliyor tabii; kendisine âşık olunan herkese ilginç gelir."

Dronov'un bu palavralarını dinlemek sinir bozucuydu, ancak bu palavraların Lidiya'yı liselilerin gözünde kahraman yaptığını gören Samgin, İvan'ı engellemiyordu. Çocuklar ciddiyetle dinliyordu ve bazılarının gözleri, Klim'in daha önce Tomilin'in gözlerinde fark ettiği tuhaf bir hüzünle doluydu.

Lidiya bacağını burkmuştu ve on bir gün boyunca yattı. Sol kolunu da sargıya almışlardı. İgor'un gidişi öncesinde, şişman ve

nefes darlığı çeken Turoboyeva, gözlerini korkunç bir biçimde fal taşı gibi açarak, oğlunu Lidiya ile vedalaşmaya getirdi; âşıklar sarılıp ağlıyorlardı; İgor'un annesi de ağlamaya başladı.

"Bu komik ama güzel bir durum," diyordu kadın, patlak gözlerini mendiliyle yavaşça silerek. "Güzel, çünkü günümüzde rastlanan bir şey değil."

Varavka, asık bir yüzle, pek bilinmedik, oldukça karmaşık bir sözcük fısıldadı.

Çocukları sakinleştirdiler ve onlara: "Evet, siz birbirinizle sözlendiniz, bu tamam," dediler; büyüdüklerinde evleneceklerdi ve birbirlerine mektup yazmalarına izin verdiler. Klim, onları kandırdıklarını hemen anladı. Lidiya, İgor'a her gün mektup yazarak çocuğun annesine veriyor ve sabırsızlıkla yanıt beklemeye başlıyordu. Ancak Klim mektupların doğruca Varavka'nın eline geçtiğini fark etti; Varavka, mektupları annesine okuyor ve her ikisi de gülüyordu. Lidiya, yönetimin çocukların akrabalarıyla bile yazışmalarına izin vermeyecek kadar sıkı bir okula verildiği söylendiğinde çıldırmaya başladı.

"Bu manastır gibi bir şey," diye uyduruyordu babası; Klim ise Lidiya'ya:

"Mektupların onun cebinde duruyor," diye bağırmamak için kendisini zor tutuyordu.

Klim, dudaklarını ısırarak babasının anlattıklarını dinleyen Lidiya'nın ona inanmadığını görüyordu. Kız ya elindeki mendili ya da okul önlüğünün kenarını çekiştiriyor, babasının geniş, adeta kan damlayan sakallı yüzüne bakmaktan utanırcasına yere ya da başka bir yana bakıyordu. Klim yine de dayanamayarak:

"Seni kandırdıklarını biliyor musun?" dedi.

"Sus!" diye bağırdı Lidiya, ayağıyla yere vurarak. "Seni ilgilendirmez, kandırdıkları sen değilsin. Hem babam kandırmıyor, sadece korkuyor."

Kıpkırmızı kesilerek öfke içinde koşarak kaçtı.

Okulun en yaramaz kızlarından birisiydi ve pek de iyi okumuyordu. Tıpkı kardeşi gibi oyunlara canlılık katıyor ve Klim'in onun hakkında duyduğu yakınmalara bakılırsa, kaprisliydi; çi-

leden çıkartıcı ve hatta acımasız şeyler yapıyordu. Giderek dindarlaşıyor, düzenli bir biçimde kilisedeki ayinlere katılıyor, düşünceli olduğu anlarda ise kapkara gözleriyle herkese içe işleyen bir bakışla bakıyor, Klim böyle durumlarda kendisinden çekiniyordu.

Klim'e karşı diğer bütün erkek çocuklara davrandığı gibi mesafeli ve alaylı bir tavır içindeydi; artık o Klim'e değil, Klim ona:

"İstersen, gidip konuşalım?" diye öneride bulunuyordu.

Lidiya ender olarak, ancak isteksizce bu öneriyi kabul ediyor, artık Klim'e Tanrı'dan, kedilerden, kız arkadaşlarından söz etmiyor, Klim'in okula ilişkin öykülerini, öğretmenlere, erkek arkadaşlarına ve okuduğu kitaplara ilişkin görüşlerini düşünceli bir tavırla dinliyordu. Klim ona Tanrı'ya inanmadığını belirttiğinde, Lidiya küçümseyerek:

"Saçmalık bu; sınıfımızda da inanmadığını söyleyen bir kız var ama bunun nedeni yalnızca kambur olması, o kadar," demişti.

Üç yıl boyunca İgor Turoboyev bir kez bile tatile gelmedi. Lidiya onunla ilgili bir şey söylemiyordu. Klim bir keresinde sadakatsiz sevgilisine ilişkin konuşmayı denediğinde genç kız soğuk bir biçimde:

"Aşkımla ilgili yalnız bir kişiyle konuşulabilir..." demişti.

On beş yaşına doğru Lidiya uzamıştı; eskisi kadar incecik ve hafifti; yürürken zıplıyor gibiydi. Bedeni köşeli bir hal almış, omuz ve kalça kemikleri çıkmıştı; göğüsleri iyice belirginleşmekle birlikte, dirsek gibi çıkık duruyor, Klim'in gözünü rahatsız ediyordu; burnu daha keskin hatlara kavuşmuş, gür ve sert kaşları daha bir koyulaşmış, dolgun dudakları ise heyecan verici bir parlaklığa bürünmüştü. Lidiya'nın yüzünü Klim iyi bilirdi; ancak bu tanıdık hatlarda gizemli, kendisine yabancı bir şeyler ortaya çıktığını görerek endişeli bir şaşkınlık yaşıyordu. Bazen bu durum o kadar belirginleşiyordu ki, Klim genç kıza: 'bu sen misin?' diye sormak istiyordu.

Bazen: "Neyin var?" diye soruyor, genç kız:

"Hiçbir şey" diye biraz da şaşırarak yanıtlıyordu. "Neden sordun ki?"

"Yüzünüz değişti."

"Öyle mi? Nasıl peki?"

Bu soruya Klim nasıl yanıt vermesi gerektiğini bilemiyordu. Bazen ona farkına varmadan "siz" diye hitap ediyor, ama Lidiya bunu fark etmiyordu.

Özellikle gözlerinde beliren ve onu yabancı birine dönüştüren o gizli bakış Klim'i rahatsız ediyordu; bu keskin ve içe işleyen bakış, bir şeyler bekliyor, arıyor, hatta talep ediyor gibiydi; bu bakış ansızın küçümseyen bir bakışa dönüşüyor ve insanı soğukluğuyla kendisinden uzaklaştırıyordu. Tüm kedilerini kovmuş olması da garipti; şimdi, genel olarak tüm hayvanlara karşı hastalık derecesine varan bir tiksinti duyuyordu. At kişnemesi duyduğunda irkiliyor, yüzünü ekşitiyor, göğsünü sıkıca şalıyla sarıyordu; köpekler onda tiksinti uyandırıyordu; horozlardan ve güvercinlerden de hoşlanmadığı anlaşılıyordu.

Görüşleri de artık, tıpkı vücudu gibi, sert ve belirgin çizgilere sahipti.

"Okumak sıkıcı," diyordu. "Kendi başına yapamayacak olduğum ya da hiçbir zaman göremeyeceğim şeyleri bilmenin ne anlamı var?"

Bir gün Klim'e:

"Çok şey biliyorsun. Bu çok rahatsız edici olsa gerek," demişti.

Varavka'nın kâhya kadını Tanya Kulikova, dünyadaki her şeye iyi niyetli ve boyun eğen bir tavırla, Lidiya'yı annesinin kendi gür saçlarını tanımladığı gibi tanımlıyor:

"Başımın derdi," diyordu.

Bunları canı sıkılarak değil, tersine, sevecen ve sevgi dolu bir tavırla söylüyordu. Şakaklarında beyaz saçlar belirmişti ve kırışmaya başlamış yüzünde, sürekli olarak başarısız olmuş, zamansız doğmuş, kimsenin dikkatini çekmeyen ve bundan dolayı çok fazla suçluluk duyan bir insanın gülümsemesi vardı.

Evin ek bölmesinde Nestar Nikolayeviç Katin adında bir yazar, eşi, kız kardeşi ve "Hayal" adını taktığı koca kulaklı köpeğiyle yaşamaya başlamıştı. Yazarın gerçek soyadı Pimov'du; ancak takma ad kullanıyor ve nedenini de şakacı bir tavırla şöyle açıklıyordu:

"Bizim telaffuzumuzda, Nestor adını Nester olarak söylerler; dolayısıyla eserlerimin altına Nesterpimov* gibi bir imza atmak zorunda kalacaktım. Feci bir şey. Hem bugünlerde eşlerin isimlerinden takma ad çıkarmak moda oldu: Verin, Valin, Saşın, Maşın..."

Dağınık saçlı, kıvırcık top sakallıydı; boynu koyu bir kıl halkasıyla kaplıydı; hatta ellerinin ve parmaklarının üzerinde de koyu renkte tüyler vardı. Canlı, çok hareketli, hatta biraz da telaşlı bir yapısı vardı; hiç durmaksızın gevezelik ediyor ve Klim'e babasını anımsatıyordu.

Kilise Slavcasından sözcükler kullanırdı; aşe, ibo, paçe, dondeje, poeliku, paki, i paki; pek başaramasa da, bu sözlerle insanları güldürmeye çalıştığı ortadaydı. Ormanların, ovaların, ataerkil köy yaşamının, köylü kadınların dayanma gücünün, erkeklerin zekâsının, yalın ve bilge halk ruhunun güzelliğinden ve kentin bu ruhu nasıl zehirlediğinden coşkuyla söz ederdi. Onu dinleyenlere sık sık anlamadıkları sözcükleri açıklamak zorunda kalıyordu; pamerha, murtsovka, sugrev, v.s. böyle durumlarda hiç övünmeden:

"Ben halk dilini Gleb Uspenskiy'den daha iyi bilirim. Köy ağzıyla, küçük burjuva ağzını karıştırır o; ama bende böyle bir şey yakalamak olanaksız, hayır," derdi.

Nestar Katin, bir tür yandan iliklenen, üzerine ince bir kemer takılan köylü gömleği giyer, pantolonlarının paçalarını çizmelerinin içine sokar, saçlarını "mujik" tarzı, daire şeklinde tıraş ettirirdi; bu haliyle iyi kazanan ve neşeli yaşamayı seven bir ustabaşını andırırdı. Neredeyse her akşam, ciddi, düşünceli insanlar onu ziyarete gelirdi. Klim bu insanların hepsinin de çok mağrur ve sanki bir şeylerden incinmiş kişiler olduğunu düşünürdü. Çay içer, votka ile birlikte hıyar turşusu, salam ve salamura mantar yerlerdi. Yazar, garip bir şekilde eğilip bükülür, hareketlenir, odadan odaya koşturur ve:

"Evet, evet, Stöpa, edebiyat yaşamdan kopmuş durumda ve halka ihanet ediyor; şimdilerde yalnızca karnı tok kişilerin gönlünü eğlendirecek güzel saçmalıklar yazıyorlar; gerçeğin kokusunu alma duyusu yitirilmiş durumda..." derdi.

* Rusçada 'sabırsız' anlamına gelir –ç.n.

Stöpa, geniş omuzlu, kır sakallı, mavi gözlü bir adamdı; insanlardan uzak bir köşede oturur, melankolik bir tavırla bardağındaki çayı kaşıkla karıştırırken onaylarcasına başını sallar, bir iki saat hiç konuşmadan otururdu. Sonra ansızın ölgün bir sesle halk ruhunun istemlerinden, aydın kesimin sorumluluklarından ve özellikle evlatların babaların kutsal mirasına ihanetinden söz etmeye başlardı. Klim, bu aydın sorumlulukları uzmanının, hiçbir zaman ekmeğin yumuşak içini yemediğini, hep kabukları yediğini, tütün dumanından rahatsız olduğunu, votkayı ise, iğrendiğini saklamadan adeta sırf yapmak zorunda olduğu bir görevi yerine getirmek için içtiğini gözlemlemişti.

"Haklısın, Nestor, halkın bir substansiyon, yani asıl neden olduğunu unutuyor, karşımıza toplumsal sınıf öğretileri çıkarıyorlar; Alman öğretileri falan..."

Makarov, bu adamda süt annesini anımsatan bir şeyler olduğunu düşünüyordu; bu sözü o denli sık yinelemişti ki, Klim de öyle olduğunu düşünmeye başladı: Gerçekten de Stöpe, sakallı olmasına karşın, sütüyle başkalarının çocuklarını emzirmek zorunda olan iri göğüslü bir köylü kadınını andırıyordu.

Pazar günleri Katin'in evinde gençler toplanır, o zaman da halk üzerine yapılan ciddi konuşmaların yerini şarkılar ve danslar alırdı. Çilli seminer öğrencisi Saburov, ellerini sigara dumanıyla dolu havada yüzer gibi yavaşça açarak hoş bariton sesiyle ısrarla inandırmaya çalışır gibi:

"Volga'ya çık!" diye tuttururdu.

"Kimin inlemesi" diye düzensiz bir koro halinde geri kalanlar ona eşlik ederlerdi. Büyükler tören havası içinde, pişman bir ifade ile söyler, yazarın tenor sesi çınlar gibi yankılanır, ağır tempolu ezgide, kilise şarkılarını ve cenaze dualarını anımsatan bir şeyler hissedilirdi. Şarkı söyledikten sonra hemen her zaman kadril yapmaya başlarlardı; yazar, herkesten çok gürültü koparır, aynı anda orkestra ile şefini canlandırma numarası yapardı. Kısa, şişman bacaklarını yere vura vura, küçük, ucuz akordeonu ustaca çalar ve teklifsizce emrederdi:

"Kavalyeler, bayanların arasından geçin! Kendi eşini bırak, başka birisini yakala!"

Bu emirleri herkesi güldürür, yazar daha da coşarak, akordeonun sesine ve kadrilin ritmine uyarak şarkı söylerdi:

"Bir izbeye koşarak geldi çocuklar,
Telaşla babalarını çağırıyorlar;
Baba, baba balık ağların
Bir ölü getirdi, diyorlar!"

Varavka bu eğlenceleri kızarak:

"Balıkçı dansları" olarak nitelendiriyordu. Klim'e, yazar büyük bir gerginlik içinde, neredeyse kendinden geçercesine eğleniyormuş gibi geliyordu; zıplayıp duran bedeni titriyor ve ter içinde kalıyordu. Gözüpek numarası yaparak, kendine ait olmayan sözcüklerle bağırıyor, dans edenleri güldürmek için içtenlikle çabalıyor, bunu başardığında ise rahat bir soluk alarak:

"Pof!" diye ses çıkarıyordu.

Sonra yine tuhaf sözcüklerle, komik sıçrayışlarla insanları güldürmeye başlıyor, kuklaya benzeyen yüzünde yarı uykulu bir gülümsemeyle kendinden geçercesine kadril yapan eşine göz kırparak:

"Ah, sen yok musun, benim uysal eşim!" diye haykırıyordu.

Karısı yuvarlak hatlı, pembe yanaklı, hamile bir kadındı ve herkese bitmek tükenmek bilmeyen şefkatiyle yaklaşırdı. Güçlü olmayan, fakat hoş sesiyle kız kardeşiyle birlikte Ukraynaca şarkılar söylerdi. Kız kardeşi sessiz, uzun burunlu bir kadındı; göz kapakları sanki korkunç bir şey görmekten korkuyormuşçasına sürekli yarı açık gibiydi; sessizce, aksatmadan çayları doldurur, mezeler ikram eder, Klim onun tok sesini ancak arada bir duyardı:

"Bu doğru!" ya da: "Buna inanmak güç!" gibi tümcelerdi bunlar. Bu iki tümcenin dışında bir şey söylediği de çok enderdi.

Klim, onun için yeni ve neşeli olan bu insanların yanında, iç açıcı, açık renk desenli duvar kağıdıyla kaplı odada kendisini oldukça iyi hissediyordu. Buradaki her şey, tıpkı Varavka'da olduğu gibi, özensiz ancak sadeydi. Arada bir Tomilin'in uğradığı olurdu; bahçeden törensel, yavaş adımlarla, Samginlerin pencerelerine bakmadan geçer, yazarın odasına girdiğinde sessizce içeride bulunanların ellerini sıkarak sobanın yanındaki köşeye oturur, başını eğerek tartışmaları, şarkıları dinlerdi. Telaşla içeri giren

Tanya Kulikova Tomilin'i gördüğünde, sıradan ve güç anımsanan yüzü, eski porselen tabaklarını anımsatan kararmış bir hal alırdı.

Tanya: "Nasılsınız?" diye sorar, Tomilin sessizce ve sanki biraz da kızarak: "Şöyle böyle işte," diye yanıtlardı.

İki üç kez Varavka da geldi, eğlenceyi izledi, şarkıları dinledi; evde ise Klim'e ve kızına elini umutsuzca sallayarak:

"Sıradan bir Rus kvas evi. Modası geçen numaraların gösterildiği bir batakhane işte," dedi.

Klim, bu sözlerin fazlasıyla yerinde söylenmiş sözler olduğuna kanaat getirdi ve o andan itibaren, kendi evlerinde on yıl kadar önce gürültü çıkaran şeylerin yazarın evine doğru süpürülerek atıldığını düşünmeye başladı. Ancak yazarın yanına gitmenin, sıkıcı olsa da, kendisi için yararlı olduğu gerçeğini kavramıştı. Bu ortam biraz lisedeki ortama benziyordu; yalnız şöyle bir fark vardı: Burada öğretmenler kızmıyor, öğrencilere bağırmıyor ve gerçekleri, bu gerçeklerin gücüne kuşku duymaksızın, hararetli bir inançla öğretiyorlardı. Bu inanç, neredeyse her sözcükte seziliyordu. Klim ise bunlara kendini kaptırmasa da, bu odadan yalnızca belirli düşünce ve keskin anlamlı sözcükleri değil, aynı zamanda gereksinim duymakta olduğu, tam olarak belirleyemediği, ancak insanları tanımak becerisi olarak yorumladığı birtakım yeni şeyleri de beraberinde götürüyordu.

Makarov, konsantre olmuş bir biçimde votkasını içer, kıtır kıtır ve tuzlu hıyar turşularını ısırır, Klim'in kulağına arada bir öfkeli sözler fısıldardı:

"Babaların vasiyeti bu! Babam bana: 'İyi oku yaramaz, yoksa kovarım, çulsuzun teki olur çıkarsın,' derdi. Ve işte ben de okuyorum. Ancak sen buralarda bir şeyler öğrenebileceğini sakın düşünme."

Gençleri sürekli izliyorlar, ancak bu durum onları sıkıyordu; Makarov, Lüba Somova, hatta Klim sessiz, biraz da ezik bir biçimde otururlardı. Lüba, bir gün iç geçirerek:

"Öyle bir konuşuyorlar ki, sanki şiddetli bir yağmur yağıyor gibi; şemsiyenin altında yürüsem de ne düşündüğümü kendim duyamıyorum,"demişti.

Yalnızca İvan Dronov, talepkâr bir tavırla ve ince sesini gereksiz yükselterek aydın sorunsalını, bireyin tarihsel süreçteki önemi konusunu ortaya atıyordu. Bu konuları en iyi bilen, yazarın süt anne görünümlü dostuydu. Yazarın dostları arasında özellikle bu adam Klim'e çok onuru kırılmış gibi geliyordu.

Bir soruyu yanıtlamadan önce, odadaki herkesi parlak gözleriyle süzüyor, yavaşça gırtlağını temizliyor, sonra da öne eğilerek boynunu uzatıyor, bu hareketiyle de sol kulağının arkasındaki küçük bir patates büyüklüğündeki tüysüz yumruyu herkese gösteriyordu.

"Bu konu çok derindir ve insani açıdan büyük bir önem taşır," diyerek, tiz, ama biraz yorgun ve donuk bir sesle başlıyordu anlatmaya; yazar Katin, çevredekileri uyarırcasına elini ve kaşlarını kaldırır: "Sessiz olun! Dikkat!" anlamına gelen emredercesine bir bakışla orada bulunanlara bakardı.

"Ancak dünyada başka hiçbir yerde bu konu, bizim Rusya'da olduğu kadar kesin bir biçimde ortaya atılmamaktadır, çünkü bizde, yüksek kültüre erişmiş olan Batı'nın bile yaratamadığı nitelikte insanlar vardır. Sözünü ettiğim kişiler, yazgısı hapis, sürgün, kürek cezası, işkence ve idam olan Rus aydınlarıdır," diyerek, acele etmeden anlatırdı. Ses tonunda Klim, tuhaf, inandırmaya çalışmak yerine umutsuzca ikna etmeye çalışan bir adamın çabasını görürdü. Kürek cezası, işkence, idam sözcüklerini, sıradan, beylik sözcüklermişçesine, sık ve abartısız bir biçimde kullanıyordu. Klim anlamlarının korkunçluğunu hissetmeksizin, bu sözcükleri duymaya alışmıştı bile. Makarov, giderek kuşkucu bir tavırla herkese göz atarak:

"Bu söylediklerini, sanki olaylar üç yüz yıl önce olmuş gibi anlatıyor. Süt annenin sütü ekşimiş galiba," diye fısıldıyordu.

Köşesinden süt anneyi anımsatan adama akları belirgin gözlerle bakan Tomilin, usulca ve nadiren:

"Marx'ı bireyi tarihten silmekle suçluyorsunuz, peki anarşist olarak görülen Lev Tolstoy da *Savaş ve Barış*'ta aynı şeyi yapmadı mı?" diye soruyordu.

Tomilin'i burada da sevmezlerdi. Yönelttiği sorulara, kısa ve baştan savma yanıtlar veriyorlardı. Klim, kızıl saçlı öğretmeninin

bu durumdan hoşnut olduğunu, herkesi kasten sinirlendirdiğini fark ediyordu. Bir gün yazar Katin, dergide yayınlanmış bir makaleyi iyice eleştirerek pencere pervazına fırlattı, fakat dergi yere düştü; Tomilin:

"Siz inançsız olsanız da bir ikonu öylece fırlatmazdınız herhalde; ne de olsa bir kitapta ikondakinden daha fazla ruh vardır," dedi.

Yazar: "Ruh mu?" diye bozularak, kızgın bir tavırla sordu ve daha da kızarak: "Ruh da nereden çıktı şimdi? Bu, istatistik veriler temel alınarak yazılmış bir köşe yazısı. Ruhmuş!" diye ekledi.

Yazar, tutkulu bir avcıydı ve doğadan büyük zevk alıyordu. Bilge görünümlü kayın ağaçlarını, ormandaki sel yarıklarının düşünceli sessizliğini, ovaların sade çiçeklerini ve kuşların çınlayan ötüşlerini, tüm bunları gören ve işiten ilk insanmışçasına gözlerini kapatarak, gülümseyerek, sözcüklerin üzerine basa basa anlatırdı. Bir balığın suda yüzgeçlerini yavaşça açtığı gibi elleriyle jestler yapar, duygulu bir tavırla:

"Her yerde yenilmez bir yaşam var; her şey, yer çekimi yasasını çiğneyerek, yukarılara, gökyüzüne ulaşmak için çabalıyor adeta," diye anlatırdı.

Tomilin bir keresinde ellerini ovuşturarak:

"Canlılara olan sevgimizi bu denli güzel bir şekilde dile getirdikten sonra, tavşan ve kuşları, sırf öldürme zevkinizi tatmin etmek için nasıl öldürebiliyorsunuz? Bu ikisi nasıl bağdaşıyor?" diye sordu.

Yazar Tomilin'e yan dönerek homurdanırcasına bir sesle:

"Turgenev ve Nekrasov da avlanırdı. Lev Tolstoy da gençliğinde... yani, birçok yazar aslında avlanmayı severdi," dedikten sonra: "Siz Tolstoycu musunuz yoksa?" diye sormuştu.

Tomilin'in gülümsemesine, Klim de acıyormuşçasına gülümseyerek eşlik etti; sessizce ve inatla, kimseyle uzlaşmadan, akılda kolay kalan net sözcüklerle konuşan bu bağımsız adam, onun için giderek daha öğretici oluyordu. Kollarını kasılarak hırsla sallayan ve omuzlarına kadar kızaran yazar, Rusya tarihini, gülünç, alçakça ve aptalca olayların ağır ve sonsuz bir zinciri gibi anlatıyordu.

Gülünç ve aptalca olanlara öncelikle kendisi gülüyor, yönetimin alçakça acımasızlıklarından söz ederken yumruğunu göğsüne bastırıyor ve yüreğinin üzerinde sallıyordu. Ateşli bir konuşmadan sonra bir kadeh votka içtiğini, üzerine bolca hardal sürülmüş ekmek kabuğunu ısırdığını görmek insanı her zaman rahatsız ediyordu.

"*Glupov Kenti Tarihi*'ni okuyunuz. İşte Rusya'nın gerçek ve onurlu tarihi," diye telkinde bulunuyordu.

Makarov, yazarın konuşmalarını ona bakmadan ve dudaklarını iyice sıkarak dinliyor, daha sonra da arkadaşlarına:

"Ne yani, polis gözetiminde olmasıyla mı övünüyor? Sanki bu yüzden ona mükemmel bir not mu verecekler?" diyordu.

Başka bir gün de yazarın nasıl eğilip büküldüğünü izleyerek, Lidiya'ya:

"Görüyor musunuz? Gerçek, dünyaya nasıl da güç geliyor," demiş, Lidiya suratını asarak ondan uzaklaşmıştı.

Lidiya, nadiren ek bölmeye gidiyordu; gece boyunca yazarın hoş ve sessiz karısının yanında oturduğu ilk ziyaretinin sonrasında, anlayamamış bir tavırla:

"Niçin bu kadar bağırıyorlar? Sanki birbirlerine vurmaya başlayacaklarmış gibi bir havadalar, daha sonra da masaya oturarak çay ve votka içip mantarları yutuyorlar... Yazarın karısı sanki kediymişim gibi gece boyunca sürekli sırtımı sıvazladı," dedi.

Lidiya ürperdi ve alnını buruşturarak neredeyse tiksintiyle ekledi:

"Üstelik o karnı yok mu... hamilelere tahammül edemiyorum."

"Hepiniz kötüsünüz!" diye haykırdı, Lüba Somova. "Bu insanlardan hoşlanıyorum; onlar büyük bir bayram, örneğin Paskalya ya da İsa'nın Doğuşu öncesi mutfakta çalışan aşçılara benziyorlar."

Klim, güzel olmayan bu kıza onaylamayan bir tavırla baktı; ona Lüba akıllanıyor gibi geliyor ve bu nedense hoşuna gitmiyordu. Onun hoşuna giden şey, Dronov'un kendine daha az güvenir olması ve zayıf, kaygılı yüzünde umutsuzluk ifadesinin belirmesiydi. Onun cırlak sesli sorularına şimdi öfke de karışıyor, uzun

uzun ve yüksek sesle kahkahalar atıyordu: Makarov ona bir şey açıkladığında ise şaka yapmıştı:

"Ee, İvan, bilimin gençleri nasıl denediğini hissedebiliyor musun bakalım?"

"Kardeşlerim, yine de birisi bana aydın kesimin ne olduğunu açıklayacak mı?"

Klim, Tomilin'in sözleriyle doktor havasında yanıt verdi:

"Aydınlar bu ülkenin, olup biten her şeyin hesabını vermek zorunda olan en iyi insanlarıdır."

Makarov hemen atıldı:

"Yani bunlar Tanrı'nın, onların hatırı için Sodom ve Gomore gibi kişileri, kötü ve sefil eylemleri bağışladığı insanlar mı? Bu rol bana göre değil... Hayır."

'Güzel konuştu,' diye düşündü Klim, ancak son sözü kendisi söylemiş olmak için, Varavka'nın sözlerini anımsadı:

"Başka bir bakış açısı da var: Aydın insan, çok kalifiye bir işçidir, işte o kadar."

Ancak Makarov bu noktada onu yakaladı ve:

"Varavka'nın tarzına benziyor bu söylediklerin," dedi.

Klim'in Makarov'a karşı beslediği gizli düşmanlık artmaya başladı. Makarov, yüksek sesle, kimseyi umursamaz bir tavırla ıslık çalıyor, her şeye, büyük bir kentten beğenmediği küçük bir kente henüz gelmiş bir insanın gözleriyle bakıyordu. Sık sık, Varavka ve Tomilin'i aratmayacak ilginç sözcükler ve tümceler kullanıyordu. Klim, kendi sözcükleriyle konuşma yeteneğini geliştirmeye çabalıyor, ancak neredeyse her zaman sözlerinin, başkaları tarafından söylenenlerin uzak bir yankısı olduğunu fark ediyordu. Kitap konusunda olanlar yineleniyordu: Klim'in okuduklarıyla ilgili anlattıkları hep ayrıntılı, eksiksiz ancak parlaklıktan yoksundu. Makarov ise başkalarının düşüncelerini bile yeri geldiğinde ve güzel bir biçimde dile getirmeyi bilirdi.

Bir keresinde Makarov ve Lidiya ile bir piyanistin konserine giderken, belediye başkanlık sarayının kapısından çıkan iki şık giyimli adamın, belediye başkanının çirkin derecede şişman karısını kollarından tutarak çekiştirdiklerini ve beceriksizce, zorlanarak faytona bindirmeye çalıştıklarını gördüler.

Makarov, iç geçirerek Lidiya'ya:

"Puşkin haklı: 'Kadınların göstereceği tatlı ilgi, çoğu zaman yaşamdaki çabalarımızın neredeyse tek amacıdır'," dedi.

Lidiya temkinli, belki de isteksiz bir biçimde gülümsedi, Klim ise kıskançlık iğnesinin yüreğine batışını bir kez daha hissetti.

Lidiya ve Makarov'un ne olduğu kestirilemeyen ilişkileri Klim'i sinirlendiriyordu. Bu konuda kuşku uyandıran bir şeyler vardı: Makarov, liseli kızların dikkatleriyle şımartılmış biri olarak, onunla diğer bayan hayranlarıyla konuştuğu gibi alaycı bir tavırla konuşmakla birlikte, kendisine uymayan bir ciddiyetle yaklaşıyor, Lidiya ise açıkça ve bazen de çok sert bir biçimde, Makarov'dan hoşlanmadığını vurguluyordu. Bununla birlikte Klim Samgin, bu iki insanın arasındaki rastlantısal görüşmelerin giderek sıklaştığını fark ediyor, hatta yazarın evine yalnızca birbirlerini görmek için gittiklerini düşünüyordu.

Özellikle kent parkında olagelen garip bir sahne bu düşüncesini pekiştirdi. Klim, Lidiya ile eski ıhlamur ağaçlarının bulunduğu park yolunda bir bankta oturuyordu; yuvarlak güneş, lacivert bulutların oluşturduğu kaoslu görünüme doğru alçalıyor, kızıl ateşiyle bu bulutların yumuşak güzelliğini tutuşturuyordu. Nehirdeki suyun üzerinde bakır kırmızısı gölgeler titreşiyor, nehrin öte yakasında bulunan fabrikanın dumanı kızılımsı bir renge dönüşüyordu; dondurma satılan büfenin camları altın renginde yanıp tutuşurken, sonbaharın hafif, hüzün yüklü rüzgârı Samgin'in yanaklarını okşuyordu.

Klim kendini kötü ve ezik hissediyordu; nehrin kırmızıya boyanmış hali ona Boris'in ölümünü anımsatıyor, belleğinde:

"Orada çocuk var mıydı? Belki de yoktu," sözleri sürekli yineleniyordu.

Lidiya'ya önemli ve hoşuna gidebilecek bir şeyler söylemek istiyordu; birkaç kez bunu denemeye çalışmış, ancak genç kızı derin düşüncelerinden koparamamıştı. Lidiya'nın, kara gözleri sürekli nehre, koyu kırmızı bulutlara bakıyordu; Klim, nedense, Makarov'un kendisine anlatmış olduğu bir efsaneyi anımsadı:

"Biliyor musun, İskenderiyeli Kliment, gökyüzünden inen meleklerin genç kızlarla aşk yaşadıklarını öne sürmüştü!"

Gözlerini uzaklardan ayırmadan Lidiya umursamaz bir tavırla, yavaşça yanıtladı:

"Bence bir azizin komplimanı pek de değerli olmasa gerek..."

Klim kızın umursamazlığından dolayı bozulmuştu; güzel olmayan kaprisli bu genç kızın kendisini neden bu denli sık terslediğini düşünmeye daldı. Yalnızca bu kızdı kendisini bozmaya çalışan.

Ansızın, üzerinde yıpranmış paltosu, başında arkaya doğru itilmiş kasketi, ayağında aşınmış çizmeleriyle Makarov çıkageldi. Makarov'un bir yerlerden kaçmış, çok yorgun düşmüş ama artık umursamayan bir görünümü vardı.

"Küstah görünümlü suratına güveniyor," diye düşündü Klim.

Makarov arkadaşına hiçbir şey söylemeden elini uzattıktan sonra havada salladı, ansızın, hiç de komik olmayan bir biçimde parmaklarını şapkasına yapıştırarak Lidiya'ya asker selamı verdi; bir sigara yakıp tüttürürken, Lidiya'ya başıyla, gün batımının yangını anımsatan görüntüsünü göstererek:

"Güzel mi?" diye sordu.

"Her zamanki gibi," dedi genç kız; kalktı ve "Alina'ya gidiyorum," diyerek yürümeye başladı. Çevik adımlarla yirmi adım kadar uzaklaştığında Makarov alçak bir sesle:

"Ne kadar da ince. İğne gibi. Garip bir soyadı var, Varavka..." dedi.

Lidiya, ansızın geri dönerek banka, Klim'in yanına oturdu.

"Vazgeçtim," dedi.

Makarov, şapkasını düzelterek gülümsedi ve sırtını kamburlaştırdı.

Hemen oracıkta Klim'i derinden sarsan bir şeyler gerçekleşmeye başladı: Makarov ve Lidiya şiddetli bir kavgadan sonra küsen ve şimdi de yeniden kavga etme fırsatı bulduğuna sevinen iki insan gibi konuşmaya başladılar. Birbirlerine öfkeyle bakıyor, incitmek, gücendirmek niyetlerini gizlemeksizin konuşuyorlardı.

"Güzel olan, hoşuma gidendir," diye kafa tutarak konuşuyordu Lida; Makarov ise alayla:

"Öyle mi? Ne diyorsunuz? Bu sizce az değil mi?" diye karşı çıkıyordu.

"Güzel olması için yeterli bir neden."

Aralarında oturmakta olan Klim:

"Spencer, güzelliği şöyle tanımlıyor..." dedi.

Ama onu dinlemiyorlar, birbirlerinin sözünü keserek, aralarında itişip kakışıyorlardı. Makarov kasketini çıkararak, iki kez Klim'in dizine acıtacak denli sert vurdu. Çift renkli, her yana fışkıran saçları fırça gibi dik duruyor, kemerli burnuna bilinmedik, etobur bir hayvanı anımsatan bir bakış kazandırıyordu. Lida, Klim'in paltosunun kollarını çekiştirirken dişlerini yapmacık ve itici bir gülümsemeyle gösteriyordu. Yanaklarında al lekeler belirmiş, kulakları kıpkırmızı olmuştu ve elleri titriyordu. Klim, şimdiye dek onu böylesine öfkeli görmemişti.

Adam yerine konulmayan bir kişinin yaşadığı aşağılanma duygusu içindeydi. Birkaç kez kalkıp gitmek istedi, fakat Lidiya'yı şaşkınlıkla dinleyerek oturmayı sürdürdü. Kitap okumayı sevmezdi –sözünü ettiği şeyleri nereden öğrenmiş olabilir? Aslında hep az konuşan biriydi; tartışmalardan çekinir, yalnızca güzel Alina Telepneva ve Lüba Somova ile saatlerce sohbet eder, onlara kısık sesle, yüzünü arada bir tiksintiyle buruşturarak sanki gizemli bir şeyler anlatırdı. Erkek lise öğrencilerini de hor görür ve bu tavrını saklamazdı. Klim'e, bu genç kız kendisini yaşıtlarından on yıl kadar büyük kabul ediyormuş gibi geliyordu Ama işte, Klim'in kanaatine göre kendisine saygısızca davranan Makarov'la, mutlaka alt edilmesi ve aşağılanması gereken birisiyle tartışıldığı gibi, neredeyse çılgınlığa varan bir öfkeyle tartışıyordu.

Klim, kızgın bir tavırla varlığını anımsatarak: "Lida, eve dönme zamanı geldi," dedi.

Lidiya hemen kalkarak, savaşmaya hazır gibi dimdik durdu. Aceleci ancak biraz daha yumuşak bir sesle:

"Özgün olmaya çalışıyor, fakat beceremiyorsunuz Makarov," dedi.

Makarov da kalktı, selam verdi ve Fransız markizlerini oynayan kötü aktörlerin yaptığı gibi, elinde kasketiyle reverans yaptı.

Genç kız yanıt vermek yerine, kaşlarını kaldırarak Klim'in koluna girdi ve hızla uzaklaştılar.

Klim, Lidiya'nın kulağına düşmüş saç tutamını düzelterek: "Neden bu kadar kızdın?" diye sordu öfkeyle.

"Bunun gibilerini... nasıldı o? Nihilistleri çekemiyorum. Triplere giriyor, sigara içiyor... Saçları renk renk, burnu ise yamuk... Çok pis bir çocuk olduğunu söylüyorlar, öyle mi?"

Ancak yanıt beklemeden, yargıladığının olumlu yönünü de belirtti:

"Çok güzel paten kayıyor."

Bu olaydan sonra Klim, genç kızın beklenmedik bir biçimde keşfettiği zekâsına bir tür saygı duymaya başladı. Bu duygusunu, Lidiya'nın kendisini dinlerken yüzünde beliren aldırmaz ve güven duymayan bakışlar pekiştirmişti. Klim bazen endişeyle, bu kızın kendisinin bir yanlışını yakalayacağını ve bunu açıklayacağını düşünüyordu. Aslında çoktandır yaşıtlarının büyüklerden daha tehlikeli olduklarını fark etmişti; çünkü yaşıtları daha kurnaz ve kuşkucuydu; büyüklerin kendilerinden emin tavırları ise, açıklanamayacak bir biçimde, saf duygularla karışıyordu.

Lidiya'dan çekindiği halde, ona karşı düşmanlık duymuyor, aksine, genç kız onda kendini beğendirme, güvenini kazanma isteği uyandırıyordu. Bu kıza âşık olmadığını biliyor, kafasında bu doğrultuda hiçbir hayal kurmuyordu. Henüz kızlara kur yapma isteği duymuyor, cinsel dürtüler onu fazla heyecanlandırmıyordu. Erkek lise öğrencilerinin, kızlarla yaşadıkları sayısız ve sıradan aşklar, Klim'de hoşgörülü bir gülümseme uyandırmaktaydı, o kadar; Klim, gözlük takan ve ciddi kitaplar okuyan bir delikanlının âşık rolünde çok komik görüneceğine emindi ve bu tür ilişkileri kendisi için olanaksız görüyordu. Kişiliğine yakışmayan bir olgu kabul ederek dans etmeyi bile bırakmıştı. Tanıdığı genç kızlara, İgor Turoboyev'den öğrendiği soğuk bir nezaketle mesafeli davranıyordu. Alina Telepneva, bir gün Lüba Somova'nın buz pistinde telgrafçı İnokov'la nasıl öpüştüğünü coşkuyla anlatırken, Klim, kendisini aşk saçmalıklarına meraklı bir kişi sanacakları endişesiyle kibirli bir yüz ifadesi takınıp susmuştu. Ansızın âşık olduğunu fark ettiğinde ise, çok şaşırdı.

Bu olay, derse geç kaldığı bir gün, kar fırtınasının şubata özgü

yoğun sisinde hızlıca yürürken, lisenin sarı binasının yakınında Dronov'a rastlamasıyla başladı. İvan, bir eli omzuna attığı sırt çantasının kemerinde, diğer elinde ise kasketiyle kaldırımda öylece duruyordu; kasketli eli bedenine paraleldi.

"Okuldan attılar," diye homurdandı, Dronov. Başında, yüzünde kar taneleri eriyordu; bu nedenle de yüzünün derisi, alnından çenesine kadar gözyaşları içindeymiş görüntüsü veriyordu:

"Nedeni ne?" diye sordu Klim.

"Adi herifler."

Klim: "Kasketini giysene," diye önerdi.

İvan, kasketini, sanki dökme demirden yapılmışçasına ağır ağır kaldırdı; içine kar dolmuş kasketi öylece başına geçirdi, bir dakika sonra tekrar çıkardı, çırptı ve kesik kesik konuşarak yoluna devam etti:

"Bu... Rjiga'nın işi... ve... papazın. Sözde zararlı etki yapıyormuşum. Hem... diyor ki... 'sen, Dronov, lisede bir rastlantı sonucu ortaya çıkan ve istenmeyen bir unsursun'. Altı yıl okuttular ve şimdi... işte, Tomilin, dünyadaki tüm insanların rastlantısal olarak var olduğunu kanıtlıyordu ya."

Klim, Dronov'la omuz omuza eve yürüyor, söylediklerini dikkatle dinliyor, fakat şaşırmıyor ve ona acımıyordu. Dronov ise sözcükleri zar zor seçerek, belleğinden kazıyarak çıkarıyormuşçasına durmadan söyleniyordu.

"Kellemi uçurdular işte, adi herifler! Zararlı etki yapıyormuşum! Yalnızca Rjiga beni Margarita ile öpüşürken yakaladı, o kadar."

Klim, adımlarını yavaşlatarak: "Onunla mı?" diye sordu.

"Evet, öyle... Ya kendisi, Rjiga..."

Klim artık onu dinlemiyordu. Hoş olmayan, duyduklarını yadırgamış bir şaşkınlık içindeydi. Yuvarlak, solgun benizli, derine çökmüş gibi duran gözleri gölgelerle çevrili dikişçi kız Margarita'yı anımsadı. Gözleri belirsiz, sarımtırak, bakışları yarı uykulu, yorgundu ve büyük olasılıkla otuz yaşlarındaydı. Margarita, kendisinin, annesinin ve Varavka'nın çamaşırını diken, onaran, 'evlerde çalışan' bir kızcağızdı.

Klim için, Dronov'un kadınlar konusunda da kendisinin önüne geçtiğini öğrenmek onur kırıcıydı.

Klim: "Nasıl davranıyor sana?" diye sordu ve ne söyleyeceğini bilemeden durakladı.

"Yeter ki bir daha hiçbir okula kabul edilmeme belgesini vermesinler," diye söyleniyordu Dronov.

"Senin yapmana izin veriyor mu?"

"Kim?"

"Margarita."

Dronov birisini itmek istercesine omzunu silkti:

"Hangi karı izin vermez ki?"

"Çoktan mı onunlasın?" diye sordu Klim.

Dronov: "Ee, rahat bıraksana beni," dedi ve yan sokağa saparak beyaz kar yığınları arasında kayboldu.

Klim eve yöneldi. Bu alçakgönüllü dikişçi kızın Dronov'u içinden gelerek öpebileceğine bir türlü inanmıyordu; herhalde Dronov onu zorla, kuşkusuz büyük bir tutkuyla öpüyordu. Klim, Dronov'un öpüşürken ağzıyla nasıl ses çıkarıyor olabileceğini hayal edince irkildi.

Evde üzerini değiştirirken, annesinin konuk odasında daha önce duymadığı bir parçayı piyanoda çalıştığını duydu.

"Neden bu kadar erken geldin?" diye sordu annesi. Klim, Dronov'un başına gelenleri anlatarak:

"Derse girmedim," dedi. "Orada herkes heyecan içinde. İvan çok iyi okuyordu, birçok öğrenciye yardımı dokunuyordu ve çok dostu vardı."

"Gitmemen akıllıca bir davranış," dedi annesi. Bu gün özellikle yeni mavi giysisiyle daha gençti ve göz alıcı bir güzelliği vardı. Dudaklarını ısırarak aynaya baktıktan sonra, oğluna:

"Benimle otur biraz," diye önerdi.

Odada bir ileri bir geri hafif, zarif adımlarla yürürken, çok yumuşak bir sesle söze başladı:

"Rjiga, İvan'a karşı katı davranmak zorunda kalacakları konusunda beni uyarmıştı. Sınıfa yasaklanmış kitapçıklar ve açık saçık fotoğraflar getiriyormuş. Rjiga'ya kitaplarda büyük olasılıkla

ciddi şeylerden söz edilmediğini, Dronov'un bunu sırf övünmek için yaptığını söyledim."

Klim ağırbaşlı bir tavırla:

"Evet, övünmek için ya da çocuklarda ve yeni yetmelerde yaygın olan silahlara karşı ilgi yüzünden..." diye onayladı.

Annesi gülümseyerek, onu övercesine: "Çok yerinde bir söz," dedi. "Ancak zararlı kitapların ahlaksız resimlerle birleşmesi, bozuk kişiliğin göstergesidir. Rjiga çok haklı olarak, okulun, yaşamı daha güzel, daha zengin kılacak yetenekli insanların seçildiği bir kurum olduğunu söylüyor. Peki, Dronov yaşamı nasıl güzelleştirebilir ki?"

Klim gülümsedi.

"Dronov'un ve bu saçı başı karışık, yarı deli Makarov'un senin arkadaşların olması biraz garip. Sen onlara hiç benzemiyorsun. Senin aklına güvendiğimi ve senin için endişelenmediğimi bilmelisin. Öyle sanıyorum ki, seni onlara çeken görünürdeki yetenekleri. Fakat ben, bu yeteneklerin yalnızca kıvraklık ve açıkgözlülükten ibaret olduğuna eminim."

Klim, onaylayan bir tavırla başını eğdi; annesinin sözleri çok hoşuna gitmişti. Makarov, Dronov ve birkaç liseli öğrencinin, düşüncelerini ortaya koymaları bakımından kendisinden daha akıllı olduklarını kabul ediyordu; ancak onlara kıyasla konuşma konusunda üstünlüğü olmasa da, kişilik olarak daha ciddi ve derin olduğunu düşünüyordu.

"Tabii ki becerikli olmak bir meziyettir, ancak kuşku götüren bir meziyettir ve çoğu zaman vicdansızlığa dönüşebilir," diye konuşmasını sürdürüyordu annesi; sözleri giderek Klim'in hoşuna gidiyordu. Klim kalktı, annesinin beline kollarını dolayarak sıkıca sarıldı, ancak hemen çekti; annesinin bir kadın olduğunu ilk kez hissetmişti. Bundan dolayı öylesine bozuldu ki, söylemek üzere olduğu sevgi sözcüklerini unuttu; kendisini tam yana çekecekken annesi elini omzuna koyarak oğlunu kendine çekti, babasından, Varavka'dan ve babasıyla ayrılma nedenlerinden söz etmeye başladı:

"Bunları sana daha önce söylemem gerekirdi," dediğini duyu-

yordu Klim. "Ancak, senin ne kadar iyi bir gözlemci ve ince düşünebilen birisi olduğunu düşünerek bu konuşmaların gereksiz olduğu kanısına vardığımı yinelemem gerek."

Klim, annesinin elini öptü.

"Evet anne, bunları konuşmanın bir anlamı yok. Timofey Stepanoviç'e çok saygı duyduğumu bilirsin."

Klim, kendisi için yeni olan bir heyecan yaşamaktaydı. Pencerenin ardında sessiz, yoğun bir beyazlık kaynaşıyordu ve odanın yumuşak, renksiz alacakaranlığında tüm nesneler düşüncelere dalmış ve sönükleşmiş gibiydi; Varavka tabloları, porselenleri severdi; Klim'in babasının ayrılmasıyla evdeki her şey tanınmayacak biçimde değişmiş, daha rahat bir ortam oluşmuş, ev güzel ve sıcak bir havaya bürünmüştü. Endamlı, yüz hatları soğukça ve gururlu bir havası olan bu kadın, şimdiye kadar hiç tanımadığı biçimde yakınlaşmıştı kendisine. Klim'le kendine eşit olan birisiyle konuşur gibi konuşuyor, fazlasıyla dostça yaklaşıyor, sesi alışılmadık denli yumuşak ve anlaşılır biçimde duyuluyordu.

Annesi, Klim'le yan yana yürürken: "Lidiya beni endişelendiriyor," diyordu. "Bu kız normal değil; annesi tarafından kalıtsal olan, ağır bir yük var üzerinde. Turoboyev'le olan ilişkisini anımsasana. Tabii bu çocukça bir şeydi, ancak... Onunla olan ilişkilerim dilediğim gibi değil."

Oğlunun gözlerine bakıp gülümseyerek:

"Ona âşık değilsin, değil mi? Biraz, ha?"

"Hayır," diye kesin bir biçimde yanıtladı Klim.

Lidiya hakkında bir süre daha onaylamayan bir tarzda konuştuktan sonra, aynanın karşısında durarak oğluna:

"Belki de cep harçlığın yeterli değildir, ne dersin?" diye sordu.

"Fazlasıyla yetiyor..."

Annesi onu kucakladı ve alnından öperek: "Canım benim," dedi. "Senin yaşında bu tür isteklerden artık utanmayabilirsin."

O an Klim, para ile ilgili sorunun anlamını kavrayarak belirgin bir biçimde kızardı ve söyleyecek söz bulamadı.

Öğle yemeğini yedikten sonra Dronov'un yanına gitti; Makarov da oradaydı, sobanın kenarına dayanmış, tavana doğru siga-

rasının dumanını üflüyor, üst dudağının üzerindeki gölge biçimindeki tüyleri sıvazlıyordu; Dronov ise ayaklarını altına alarak yatağında terzi gibi oturmuş, tiz bir sesle birilerine tehditler savuruyordu:

"Yalan söylüyorsunuz! Ne yapıp edip üniversiteye gireceğim."

Klim'in hemen ardından kapı yeniden açıldı, Lidiya kapıda durdu ve gözlerini kısarak:

"Dumanda balık mı pişiriliyor burada?" diye sordu.

Dronov, kaba bir biçimde bağırdı:

"Kapıyı kapatın, yaz mevsiminde değiliz."

Makarov ise sessizce genç kızı selamlayarak, sigara izmaritiyle yenisini yaktı.

Lidiya, karın tamamen örttüğü pencereye doğru giderek: "Ne kadar da kötü bir tütün bu," dedi; herkese yan dönerek, Dronov'a neden atıldığıyla ilgili sorular sormaya başladı: Dronov, isteksizce ve öfkeli yanıtlar veriyordu. Makarov, kaşlarını oynatarak gözlerini kırpıyor, duman perdesi arkasından genç kızın koyu kahverengi figürüne dikkatle bakıyordu.

"Neden başkalarına okumaları için aptalca kitaplar veriyorsun İvan?" diye söze başladı Lidiya. "Lüba Somova'ya *Nasıl Yapmalı?*'yı* veren sen miydin? Ama bu çok aptalca bir roman! Onu okumayı denedim, başaramadım. Bu romanın tamamı, Turgenev'in *İlk Aşk*'ının iki sayfası bile etmez."

"Kızlar, ekşimsi tatlımsı şeyleri sever," dedi Makarov; sonra da bu başarısız esprisinden utanmış olacak ki, bozularak sigarasının külünü özenle üflemeye başladı. Lidiya ona yanıt vermedi. Klim bu kızın söylediklerinden, birisini iğnelemek isteğini sezmişti; Lidiya coşkuyla konuşmaya başladığında ansızın kendisini iğnelenmiş hissetti:

"Sevdiği kadını başkasına bırakabilen erkek, tabii ki beş para etmez."

Klim gözlüklerini düzeltip, öğretici bir tavırla anımsattı:

"Yine de Herzen'in** ilişkilerini elimize alacak olursak..."

* Nikolay Çernişevskiy'nin ünlü romanı –ç.n.

** Ünlü Rus düşünür, yazar, sosyolog ve Rus devriminin hazırlayıcısı (1812-1870) –ç.n.

"*Öteki Kıyıdan* Krasnoba'yı mı kastediyorsun?" diye sordu Lidiya. Makarov gülerek sobanın çinisinde söndürdüğü sigarasının izmaritini kapıya fırlattı.

Genç kız: "Sizi bu kadar eğlendiren ne?" diye meydan okurcasına sordu. Birkaç dakika sonra, Klim'in daha önce kent parkında tanık olduğu sahne yinelenmeye başladı; ancak Makarov ve Lidiya bu sahneyi şimdi daha yoğun bir şiddetle oynuyorlardı.

Tartışmalarını gergin bir şekilde dinlemeye çalışan Klim, bu iki insanın haykırarak söyledikleri sözcüklerin anlamı sıradan ve bildik olsa da, bunlar arasındaki bağlantıyı bir türlü yakalayamadığını ve tartışanlardan her birisinin anlamı kendine göre çarpıttığını fark ediyordu. Aslında tartışmak için bir zeminin olmadığı ortadaydı; fakat her ikisi de, sinirli, kızarmış bir halde, ellerini havada sallayarak tartışıyordu; Klim, her an birbirlerini kırmalarını bekliyordu. Makarov'un hızlı, ani jestleri, Klim'e, boğulmakta olan Boris Varavka'nın el hareketlerini kötü bir duygu uyandırarak anımsatmıştı. Lidiya'nın iri gözlü yüzü, Klim'e belirsiz bir endişe yaratan, yeni ve yabancı bir yüz gibi görünüyordu.

'Hayır, âşık değiller,' diye düşünüyordu, Samgin. 'Değiller, bu kesin.'

Yatağında oturmakta olan Dronov, tartışan gençlere iki yana sallanarak, fırdır fıldır gözlerle bakıyor, yassı yüzünde arada bir hoşgörülü bir gülümseme beliriyordu.

Lidiya ansızın yerinden fırladı ve kapıyı gürültüyle çarparak gitti. Makarov avuçlarıyla terli alnını silerek, sıkıntıyla:

"Sinirli," dedi.

Sigara yakıp, ekledi:

"Akıllı da. Haydi, allahaısmarladık..."

Dronov, arkasından gülerek yatağına yanlamasına uzandı.

"Naz yapıp, türlü roller oynuyorlar," dedi sessizce, gözlerini kapayarak. Sonra masada oturmakta olan Klim'e kaba bir tavırla:

"Duydun mu şu Lidiya'yı? Coşku içinde 'aşkta merhamet yoktur,' dedi ya, nasıl ama? Ha? Çok adamın canını yakacak o, görürsün."

Makarov bir keresinde ona:

"Vanka iyi ruhludur aslında; kaba konuşması, söylemek istediklerini başka türlü söyleyememesinden kaynaklanıyor; bunların aptalca şeyler olabileceğinden korkuyor; kabalığı, bir itfaiyecinin biçimsiz kasketi gibi, mesleğinin bir özelliği," demişti. O günden sonra Dronov'un kaba ses tonu artık Klim'in sinirine dokunmamaya başlamıştı.

Kar fırtınasının soba bacasındaki uğultusuna kulak kabartan Dronov, aynı sıkıcı ses tonuyla konuşmasını sürdürüyordu:

"Tanıdığım bir telgrafçı var, bana satranç oynamayı öğretiyor. Çok iyi oynuyor. Yaşlı bir adam değil, olsa olsa kırk yaşında, fakat bu soba kadar kel. Karılarla ilgili bana bir gün şöyle demişti: Kibar olmak için 'karı' derler, aslında dürüstçe 'köle' demek gerekir. Doğa yasalarına göre doğurmaları gerekirken, onlar sürtmeyi tercih eder."

Birden bir yerine iğne saplanmış gibi ayağa fırladı ve yumruğunu duvara vurarak:

"Yalancısınız hepiniz, şeytan herifler! Gireceğim üniversiteye, Tomilin yardımcı olacağına söz verdi..." dedi.

Dronov'un, Rjiga'ya ve öğretmenlere sövmesini sabırla dinledikten sonra, Klim, umursamaz bir tavırla:

"Margarita'yla nasıl olup bitti o iş?" diye sordu.

"Ne işi?" diye sordu Dronov; bir an sustuktan sonra Klim:

"Hani o iş var ya, aşk yani," dedi.

"Aşk," diye yineledi Dronov, düşünceli düşünceli başını önüne eğerek. "Öylece olup bitti işte: Önce öpüşüyorduk, sonra da, anlarsın ya, diğer şeyler falan. Bunların hepsi boş şeyler, dostum..."

Yeniden liseden söz etmeye başladı. Klim onu bir süre daha dinledikten sonra, öğrenmek istediği şeyleri öğrenemeden kalkıp gitti.

Artık kendini Lidiya ile Makarov, Varavka ile annesi, Dronov ile dikişçi kızın aralarında olup bitenleri düşünmeye mahkûm gibi hissediyordu; ancak bu rahat vermeyen düşünceler, içinde değil de dışında yaşıyormuş ve yalnızca merak yüzünden beliriyormuş gibi geliyordu. Klim için kendisinin bilmediği yabancı ilişki-

lerin, ruh hallerinin mevcudiyetini bilmek, kabullenilemeyecek denli incitici bir durumdu. Kadınlara ilişkin düşünceler artık onun için en önemli şeyler olmaya başlamıştı; mevcut tüm gerçek ve önemli şeyler bu düşüncelerde odaklanır olmuş, arta kalan diğer konular ise, arka planda kalarak yarı gerçek yarı düş, garip bir hal almıştı.

Evin ek bölümünde yaşanan gürültülü olaylar yarı düş gibi geliyordu artık. İnce, solgun, yüz hatları hareketsiz, uzun saçlı bir adam bir yerlerden çıkagelmişti; hiçbir haliyle mujiğe benzemese de mujik gibi ev yapımı kalın yün kumaştan gri renkli bir kaftan giyiyordu ve ayaklarında dizlerine kadar uzanan ağır keçe çizmeler vardı; lacivert gömleği ve aynı kumaştan pantolonu yıpranmıştı. İnce ellerini havada sallayarak çöküк göğsüne bastıran bu adam, başını tuhaf bir biçimde, sanki bir zamanlar birileri bu adamın çenesine sıkıca vurmuş gibi tutuyordu; o zamandan beri de başını sürekli, istem dışı sallıyor, aşağıya bakamıyormuş da sürekli yukarı bakmak zorundaymış gibi bir görünümü vardı. Bu adam, insanları günahkâr kent yaşamından vazgeçmeleri, köylere toprak işlemeye gitmeleri konusunda ikna etmeye çalışıyordu.

"Eskidi bu düşünceler!" diyordu süt annesini andıran adam; yazar ise ona katılıyor:

"Denenmişti, ağzımız yandı," diye yineliyordu.

Mujik giysili adam, kilise kürsüsünden seslenircesine şunları söylüyordu:

"Hey, kör gözlü insanoğlu! Oraya bir zamanlar, çıkar gözeterek, kötülük ve zorbalık öğretisini yanınıza almış olarak gitmiştiniz, bense sizi şimdi iyilik ve sevgi davasını yürütmeye çağırıyorum. Size öğretmenimin kutsal sözleriyle hitap ediyorum: Sadeliğe bürünün, toprağın evlatları olun, bir zamanlar uydurmuş olduğunuz sizi kör eden yalanlarınızı bir kenara bırakın."

Sobanın bulunduğu köşeden Tomilin'in:

"Kuyumcuların saban bıçakları yapmalarını mı istiyorsunuz? Böyle bir indirgenme yabaniliğe dönüş olmayacak mı sizce?" diye sorduğu işitildi.

Klim, öğretmeninin sesinin artık daha gür çıktığını, sözlerinin

daha kendinden emin ve keskin bir anlam kazandığını fark ediyordu. Tomilin'in saçları giderek uzamaya ve kendisi de gözle görülür bir biçimde yoksullaşmaya başlamıştı; ceketinin dirsek yerleri neredeyse delikler oluşacak kadar eskimiş, pantolonunun arkasına koyu gri bir üçgen parçası dikilmiş, burnu sivrileşmiş, yüzünde aç bir ifade belirmişti. Ağzını çarpıtarak gülümsediğinde başını hızlıca sallıyor, kızıl saçları yüzüne düşerek sakallarına karışıyor, her iki eliyle bu saçları sabırla kulaklarının arkasına atıyordu. Tomilin, mujik giyimli adamla ve halkın kurtuluşunun peynircilikte ve arıcılıkta olduğunu savunan kel ve kırmızı yüzlü diğer kişiyle herkesten daha sabırlı bir ifadeyle tartışabiliyordu.

Bu insanların her birinin ortaya attığı savların çelişkileri ve bunları savunurken takındıkları inatçı tavır Klim'in canını sıkıyordu. Mujik giyimli adam, aziz Tolstoy'dan ve İsa'nın iki görünümünden, yani kiliseci ve halkçı çehresinden, Avrupa'nın, duyguların çokluğu ve ruhların yoksullaşması sonucu yok oluşundan ve bilimin yanlış çıkarımlarından –ki bu adam bilimi özellikle hor görmekteydi– sert ve havarice bir tavırla söz edip duruyordu.

"Bilimde, tüm yanılgılarımızın temelleri gizlidir ve onda ruhu parçalayan bir zehir vardır."

Yırtılmış döşemesinden sakal gibi liflerin çıkmakta olduğu kanepenin üzerinde oturan küçük, dağınık saçlı, sıkma gözlüklü bir adam yerinden zıplayarak bas sesiyle tüm sesleri bastırarak bağırmaya başlıyordu.

"Barbarlık bu!"

"Aynen öyle," diye onaylıyordu yazar. Tomilin merakla:

"Yoksa siz gerçekten de bizim Haldey çobanlarının dünya görüşüne dönmemizin olanak dahilinde olduğunu ve bize kurtuluş getireceğini mi sanıyorsunuz?" diye sordu.

Kel adam, yazarın karısını ikna etmeye çalışarak, kısık sesiyle: "Zanaat sahibi olmak! İsviçre'deki gibi, işte!" diyordu. "Hayvancılık, örneğin. Peynir, yağ, deri, bal, kereste ve de 'yok olsun fabrikalar'!"

Bağırışların ve nutukların karmaşası, gözlüklü adamın gür bas sesiyle bastırılmaktaydı; o da bir yazardı, popüler-bilimsel içerik-

li broşürler çıkarıyordu. Bu adam çok kısa boyluydu ve bu yüzden koyu dağınık saçlı kafası dar omuzlarının üzerinde, sanki onun değilmiş gibi duruyor, saçlarla kaplı yüzü güçlükle fark ediliyordu; genel olarak bu adamın figüründe tamamlanmamış bir şeyler var gibiydi. Ancak çok yoğun olan bas sesi, olağanüstü bir güce sahipti ve tıpkı suyun kömürü bir anda söndürmesi gibi, kolayca çevresindeki haykırışları bastırıyordu. Odanın ortasına atlayarak sarhoş gibi sallanıyor, elleriyle havada daireler, ovaller çizerek maymundan ve tarih öncesi insandan, uzayın işleyiş mekanizmalarından öylesine kendisinden emin bir biçimde söz ediyordu ki, onu dinleyen, uzayı, saman yolunu kendisinin yaratarak içine yıldız topluluklarını yerleştirdiğini, güneşi tutuşturarak gezegenleri hareket ettirdiğini sanabilirdi. Herkes onu büyük bir dikkatle dinliyordu; Dronov ise ağzını hevesle açarak, hiç gözünü kırpmadan konuşmacının belirsiz yüzüne bakıyor, sanki o an tüm sorunları sonsuza dek çözecek bir şeyi konuşanın ağzından duymayı beklercesine, büyük bir gerilim içinde dinliyordu.

Mujik giyimli adamın yüzü hareketsiz kalmayı sürdürüyor, hatta giderek taşlaşmış bir hal alıyordu; söylenenleri sonuna kadar dinledikten sonra da, kilise kürsüsünden konuşur gibi yüksek bir tonda söze başlıyordu:

"Gökbilimciler yüzyıllardan beri göklerin gizemlerine ilişkin palavralarıyla ün kazansalar da, yalnızca korku aşılıyorlar ve bunun yanı sıra, mevcut olan her şeyi yaratmış olan ruhun varlığını inkâr ettiklerini de söylemiyorlar."

"Herkes inkâr etmiyor ki," diye söze karışırdı Tomilin. "Örneğin Flammarion'u ele alın."

Ancak itirazları dinlemeden ya da duymadan, Tolstoycu adam Klim'in düşüncesine göre ustaca, tüyler ürperten bir görünüm çizmeyi sürdürüyordu: Sınırsız, sessiz bir karanlık vardı; bu karanlıkta saman yolları altın rengi bir solucan gibi titreşiyor, bükülüp açılıyor, gezegenler ortaya çıkıp kayboluyordu.

"Hiçbir zaman aydınlanamayacak bir karanlığa serpilmiş sayısız yıldız kümelerinin arasında, acıların ve hüznün simgesi zavallı gezegenimiz yitip gitmiş durumda. Haydi bakalım, şimdi dün-

yanızı, içinde bulunduğu simsiyah boşluktaki yalnızlığınızın ve çevresinde çılgınca yanan ama bir gün mutlaka sönecek olan güneşler arasındaki hiçliğinizin dehşetini gözünüzün önüne getirin."

Klim bu tüyler ürperten sözleri oldukça sakin bir biçimde dinlemekteydi; yalnız arada bir hoş olmayan bir soğukluğun sırtında dolaştığını fark edebiliyordu. Söylenenlerin dile getiriliş tarzı, içeriğindeki anlamdan daha çok ilgisini çekmekteydi. Büyük kafalı, evrimini tamamlamamış yazar evrenin yapısından coşkuyla söz ediyordu; ancak mujik kıyafetli adam dünyanın evrendeki yalnızlığının tüyler ürperticiliğini anlatırken de bundan haz duyuyordu.

Bu söylevlerin Dronov'un üzerinde çok büyük bir etki yarattığı belliydi. Genç adam iyice büzülüyor, neredeyse kısalıyor, çevresine bakınarak fısıltıyla Klim ve Makarov'a:

"Sence hangisi haklı, ha?" diye soruyordu.

Sinirli bir biçimde sol kaşını tırnağıyla kaşıyarak söyleniyordu:

"Evet, cehennemin dibi... Okumak gerek, lisede edindiklerinle idare edemezsin..."

Katin'in evinde sürüp giden bu tartışmalar Makarov'u da tatmin etmiyordu:

"Hem çok biliyor, hem ifade etmeyi başarıyorlar; etkileyici de oluyor, ama ışık saçsa da ısıtmıyor ve de söyledikleri pek önemli değil."

Dronov hemen:

"Peki nedir önemli olan?" diye sordu.

Makarov, canı sıkılarak: "Aptalca bir soru sordun, İvan!" diye yanıtladı. "Bunu biliyor olsaydım, bilgelerin bilgesi olurdum..."

Gecenin ilerleyen saatlerinde, sözcüklerle uzun uzadıya yapılan bir savaşımın ardından, üç arkadaş Tomilin'i geçirmeye gittiklerinde, Dronov sorusunu sordu:

"Haklı olan kim?"

Yavaş adımlarla yürürken, porselen gibi gözlerle yıldızlara baka baka, Tomilin isteksizce konuşmaya başladı:

"Böyle bir soru yersiz, İvan. Bu, dünyaya ilişkin iki görüşün kaçınılmaz çatışmasıdır. Bu tür düşünme alışkanlıkları hep bizimle birlikte olmuştur ve hiçbir zaman birbirleriyle uzlaşmaları söz

konusu değildir; insanları idealistlerle materyalistler olarak bölecektir bu düşünceler. Kim midir haklı olan? Materyalizm, hep daha basit, pratik ve iyimserdir; idealizm ise gösterişli ancak kısırdır. Aristokrat bir yapıya sahiptir ve insana karşı talepkârdır. Dünyaya ilişkin tüm düşünce sistemlerinde, birisinde daha az, diğerinde daha çok olmak üzere, kötümserlik unsurları saklıdır; idealizmde, kendisine zıt olan düşünce sistemine kıyasla bu unsurların sayısı daha çoktur."

Biraz sustuktan sonra, Tomilin tembel adımlarını daha da yavaşlatarak ekledi:

"Materyalist değilim, ama idealist de değilim. Bu insanlarsa..."

Elini omzunun arkasına atarak:

"Bunlar yeterince okumamış. O yüzden de inançlılar. Eski düşünceleri kabaca ve beceriksizce yineliyorlar. Kuşkusuz her düşüncenin tartışılmaz bir değeri vardır. Ciddi bir yaklaşımla, yanlış formüle edilse bile, sonu gelmeyen diğer düşünce dizgelerine zemin hazırlar ve tıpkı bir yıldız gibi ışınlarını her yöne saçar. Ancak bir düşüncenin salt değeri, ondan pratik bir şeyler elde edebilmek adına girişilen etkinliklerin başlamasıyla hemen kaybolur gider. Şapkalar, şemsiyeler, gözlükler, gece başlıkları ve lavman aletleri... İşte insanoğlunun huzur, düzen ve dengeye olan eğilimimizden hareketle, salt düşünceden üretilen şeyler."

Biraz durup eliyle omzunun arkasını göstererek:

"Byron şiir yazmış olsa da, yazdıklarında sık sık derin düşüncelere rastlanabilir. Bunlardan biri: 'Düşünmekte olan kişi, kafasında beliren düşünceden daha az gerçektir.' Oradakiler bunu bilmezler."

Söylenerek ve öfkeyle tamamladı:

"İnsan, doğanın düşünme yetisi kazanmış bir organıdır; başka bir anlamı da yoktur. Madde, insan aracılığıyla kendi kendisinin bilincine varmaya çabalar. Her şeyin özü budur."

Tomilin'i evine kadar götürerek onunla vedalaştıktan sonra Dronov:

"Şuna bak, kendini bir şey zannetmeye başladı, sanki birisi onu piskopos olarak atamış gibi konuşuyor. Pantolonunda ise yama var," dedi.

Tüm bu düşünceler, sözler, izlenimler, Klim'in bilincine başka bir şeyin süzgecinden geçerek ulaşmaktaydı. Belleği, tekdüze imgelerin yükünden kurtulmak istercesine, bunları ısrarla yeniden ortaya çıkarmaktaydı. Şimdi belleği gizemli bir güçle, çiçek açan bir çalı gibi büyüyordu; bu çalıyı seyretmek biraz utanç verici olsa da, çok ilgi çekici ve zevkliydi. Klim, ayıp ve ahlak dışı kabul edilen ne kadar çok şey görebildiğine şaşırıyordu. Bir an için gözünü kapatınca, paten pistinde beceriksizce düşmüş olan Alina Telepneva'nın düzgün bacaklarını, uykulu hizmetçi kızın kavuna benzeyen çıplak göğüslerini, Varavka'nın dizlerinin üzerinde oturan annesini, masada oturmakta olan yarı çıplak eşinin şişman dizlerini öpmekte olan yazar Katin'i görebiliyordu.

Bir kedi gibi sessiz ve uysal olan yazarın eşi, akşamları durmadan çayları tazelerdi. Her yıl hamile kalıyordu ve eskiden bu hali Klim'e itici geliyor, kadına tiksinti duyuyordu. Hamile kadınlarda pis bir şeylerin olduğunu kesin bir dille belirten Lidiya'ya katılıyordu. Ancak herkese tekdüze bir biçimde sevgiyle gülümseyen bu kadın, şimdi, Klim onun çıplak dizlerini ve sevinçten sarhoş yüzünü gördükten sonra, tiksintiye yer olmayacak biçimde ilgisini çekmeye başlamıştı.

Bu kadının, efendilerine yaranmaya çalışan bir taşra hizmetçisi tavrıyla konuklara itinayla hizmet eden uzun burunlu, Tanya Kulikova gibi dikkat çekmeyen kız kardeşi bile, çiçekli bluzunun sıkıca sardığı göğüsleriyle Klim'in dikkatini çekiyordu. Yazar Katin'in bu kıza bir keresinde şöyle bağırdığını duymuştu:

"Doğanın, mantar salamurası bile yapamayacak kadar beceriksiz kızlar yaratabilmesinde benim bir suçum yok."

O anda yazarın horoza benzeyen sesi Klim'e komik gelmişti; ancak şimdi bu uzun burunlu, sivilceli yüzlü kızın haksız yere gücendirildiğini düşünüyor, onu cana yakın buluyordu; ancak bunun nedeni yalnızca sessiz, dikkat çekmeyen insanların genel olarak hoş olmaları, hiçbir şey sormamaları ve talep etmemeleri değildi.

Bir akşam Klim, yazara derginin yeni sayısını götürmüştü. Katin, Klim'i elindeki buruşturulmuş mektubu havada sallayarak ve neşeyle haykırarak karşıladı:

"İki, üç hafta sonra amcanızın sürgünden buraya dönmüş olacağını biliyor musunuz, delikanlı? Yaşlı kartallar nihayet yavaş yavaş yuvalarına dönmeye başlıyor!"

Duvarın kapıya yakın olan kısmındaki duvar kağıdı, yapıştırıldığı yerden gıcırtıyla ayrıldı ve yarı açılmış kapının arasından yazarın baldızının endişeli yüzü göründü.

"Başladı!" dedi kız ve hemen kayboldu.

Katin: "Eşim doğuruyor, bekleyin, hemen biter!" diye telaşla söylendi, sonra da masadaki ucuz tunç lambayı kaparak dar, duvar kağıdıyla kaplı kapının arkasında kayboldu. Klim, Viyana tarzında yapılmış altı kadar sandalye ve gazetelerle kitapların üst üste yığıldığı bir masayla baş başa kaldı; odanın ortasında, üzerinde soğumuş semaver, yıkanmamış bulaşıklar ve parçalara ayrılmış bir av tüfeği bulunan bir masa daha vardı. Duvarın önüne, sökülmüş döşemelerinden yer yer lif parçalarının çıktığı siyah bir kanepe iliştirilmişti; arkasındaki duvarda Çernişevskiy ve Nekrasov'un portreleri asılıydı; altın boyalı çerçevede, aşırı şişman Herzen, bacak bacak üstüne atmış vaziyette oturmaktaydı; yanında Saltıkov'un sert ifadeli, sakallı portresi asılıydı. Bu görüntü, Klim'e hüzünlü bir yoksulluk izlenimi veriyordu; ancak bu, yazarın kirasını zamanında ödemesine engel olan bir yoksulluk değildi; çaresi olmayan, korkutucu ve aynı zamanda da dokunaklı başka bir tür yoksulluktu bu.

On dakika kadar sonra yazar, duvarın arasından fırlayarak masanın kenarına oturdu ve övündü:

"Olağanüstü kolay doğurur, çocuklarsa yaşamaz!"

Sonra masanın üzerine eğildi, kollarıyla masaya dayanarak kısık bir sesle:

"Yakov Samgin, Rus tarihinin gemisinde çalışan, özgürlük ve gerçeğin kıyılarına ulaşabilmeyi çabuklaştırmak için bu geminin yelkenlerini enerjisiyle dolduran tayfalardan birisidir," dedi.

Ardından Yakov Samgin'i kaptan, demirci, havari olarak adlandırdıktan sonra coşkuyla yineledi: "Kartallar eve dönüyorlar, dönüyorlar!" Sonra ayağa fırlayıp, giderek artmakta olan inlemelerin duyulduğu kapının arkasında kayboldu. Klim, yazarın, der-

gide yayınlanan öyküsü hakkında ne düşündüğünü sormasından çekinerek hemen oradan ayrıldı. Bu öykü Katin'in diğer öykülerinden daha iyi değildi; bu öyküde çocukça saf mujikleri anlatıyordu ve bu insanlar her zamanki gibi Tanrısal adaletin gelmesini beklemekteydiler. Onlara bu adaletin gerçekleşeceği sözünü, köyün zengini ile kurnaz papazı tarafından düşmanca duygularla izlenen dürüst düşünceli köy öğretmeni vermişti.

Klim eve geldiğinde annesine amcasının geleceğini bildirdi; annesi hiçbir şey söylemeden sorarcasına Varavka'ya baktı, o ise başını tabağının üzerine eğerek, kayıtsız bir tavırla:

"Evet, evet, tarihin istifa etmelerini emrettiği bu insanlar yavaş yavaş 'uzaklara yaptıkları seyahatlerinden' dönüyorlar. Bizim büroda böyle üç adam var. İyi emekçiler olduklarını itiraf etmeliyim..." dedi.

"Ee?" diye sordu annesi, Varavka:

"Bunu sonra konuşuruz," diye yanıtladı.

Klim, Varavka'nın onun yanında konuşmak istemediğini anlayarak ve bunu yakışıksız bularak sorarcasına annesine baktı; ancak bakışını yakalayamadı. Annesi o anda, yorgun ve saçı dağılmış Varavka'nın domuz jambonunu öfkeyle yiyişine bakıyordu. Önce Rjiga, ardından da avukat geldi; neredeyse gece yarısına kadar annesi ve konuklar olağanüstü etkileyici bir biçimde piyano çaldılar; müzik, Klim'i daha önce yaşamadığı bir şaşkınlığa düşürerek adeta sarhoş etmişti. Öylesine lirik bir ruh hali içindeydi ki, gece vedalaşırken annesinin elini öptüğünde, Klim, annesine karşı kendisi için yeni olan bu duygunun etkisine kapılarak:

"Canım benim, bir tanem," dedi.

Annesi oğluna sıkıca sarıldı, hiçbir şey söylemeden yanağını okşadı, alnına sıcak dudaklarıyla bir öpücük kondurdu.

Yatağına yattığında, gece yaşadığı değil de, son zamanlarda hiç peşini bırakmayan duygular bedenini sarmaya başladı. Geçenlerde Makarov ile yaptığı konuşmayı anımsadı; Dronov'un dikişçi kızla yaşadığı ilişkiyi anlattığında, Makarov:

"Demek öyle! Hayvan..." diye homurdanmıştı.

Bu üç sözcüğü kızmadan ve kıskanmadan, tiksinmeden ve şa-

şırmadan söylemiş, kullandığı son sözcük gereksiz gibi gelmişti. Makarov gülümseyerek, anlatmaya başladı:

"Dairesini kiraladığım adam, yani postacı, annesini sevdiği ve evlenerek onu üzmek istemediği için keman çalmayı öğreniyor. 'Eş ne de olsa yabancı bir insandır,' diyor. 'Ben de evleneceğim tabii, ama anneciğim vefat ettikten sonra.' Her cumartesi önce geneleve, sonra da hamama gider. Beş yıldır yalnızca bazı alıştırmaları çalıyor; annesinin kendisi tüm alıştırmaları bitiremeden öleceğinden emin. Çalmak, kulak ve el için zararlıymış."

Makarov sustu ve yüzünü ekşitti.

Klim: "Bunu neden anlattın?" diye sordu. Makarov sigarasının dumanını dikkatle izlerken: "Bilmiyorum," dedi. "Bununla Vanka Dronov arasında bir bağlantı var gibi. Vanka bir aşk yaşamamasına ve büyük olasılıkla yalan söylemesine karşın açık saçık fotoğraflar sattığı doğru."

Başını sallayıp alçak bir sesle kızgın kızgın:

"Kendimi berbat hissediyorum. Tek bir şey dışında hiçbir şeyin önemi yok. Kendini insan değil de, insanın bir tek organı gibi hissetmeye başlıyorsun. Bu hem onur kırıcı, hem de tiksindirici bir durum. Sanki bir müfettiş sana durmadan: 'Sen horozsun, senin için ayrılmış tavuklara gitmelisin,' diye telkinde bulunuyor. Bense tavuğu hem istiyor, hem istemiyorum. Kendimi tatmin etmek istemiyorum. Sen, zekâ küpü, böyle bir şey hissettiğin oluyor mu?"

"Hayır," diye kesin bir tavırla yalan söyledi Klim.

Bir süre sustular. Makarov sırtını kamburlaştırmış, bacak bacak üstüne atmış bir durumda oturmaktaydı. Klim, onun yüzüne dikkatle baktı ve:

"Kadınlara karşı yaklaşımın nasıl?" diye sordu.

Makarov: "Tanrı korkusuyla yaklaşırım onlara," diye suratsız bir tavırla söylendi; ayağa kalktı ve kasketini kaptı.

"Bir yerlere gideyim," dedi.

Bu sahneyi anımsayınca, Klim, öfkeyle Tomilin'i düşündü. Bu insan utancı ve korkuyu giderecek, yatıştıracak, çözüm getirecek bir şeyler bilmeli ve söylemeliydi. Birkaç kez Klim dikkatlice, Makarov ise ısrarla ve açıkça öğretmenleri ile kadınlarla ilgili bir ko-

nuşma başlatmayı denemişlerdi; ama Tomilin bu konuya karşı öylesine tuhaf derecede ilgisizdi ki, bu durum, Makarov'un kızarak: "Rol yapıyor, kızıl şeytan!" demesine yol açtı.

"Herhalde ağzı yanmıştır," dedi Dronov, gülümseyerek; bu gülümseme Klim'e bahçede yaşanmış olan sahneyi anımsatarak, kuşkulanmasına neden oldu:

'Acaba o da gördü mü, biliyor mu?'

Ancak bir keresinde Makarov'un inatçı ısrarlarına dayanamayarak, öğretmenleri, ayaküstü, gençlere bakmadan şöyle dedi:

"Kadınlar üzerine şiirlerle konuşmak gerek; baharat karıştırmadan bu yemek yenmez. Bense şiir sevmem."

Gözlerini tavana dikerek, önerircesine sürdürdü:

"Schopenhauer'in *Aşkın Metafiziği* eserini okuyun, orada bilmeniz gereken her şeyi bulacaksınız. Tolstoy'un *Kroyçer Sonatı* da buna kötü olmayan bir örnek oluşturabilir."

Gençlerin üçü de Tomilin'i giderek daha seyrek ziyaret etmeye başladılar. Gittikleri zaman ise, öğretmenlerini genellikle dirseklerini masaya dayamış, elleriyle kulaklarını kapatmış, kitap okurken buluyorlardı. Bazen yatağın üzerinde yatarken kitabı bükülmüş dizlerine dayar, ağzından kurşun kalem sarkardı. Kapısı üç dört kez çalındığında bile yanıt vermez:

"Kadın değilim," diye açıklama getirir, "çıplak da değilim," diye de eklerdi.

Sonra biraz düşünüp:

"Evli de değilim," diye sürdürürdü konuşmasını.

Odasında bir ileri bir geri yürürken:

"Düşünceler dünyasında arayış içerisinde olanlarla, saklanmaya çabalayanları ayırt edebilmek gerekiyor. Birinciler için gerçeğe giden doğru yolu bulmak önemlidir; bu yol, araştırma yapmakta olan insanı uçuruma, yok olmaya götürse bile... İkinciler ise yalnızca kendilerini, yaşam karşısındaki korkularını, yaşamın gizlerini anlayamamalarını gizlemeye çalışırlar, kendilerine rahat gelen bir düşünce arkasına saklanmayı isterler. Tolstoy yanlısı bir kişi, komik bir tiplemedir, ancak saklanmaya çabalayan insanlar konusunda tam bir fikir verir."

Klim, sırtını kamburlaştırmış olan Makarov'un, öğretmenin adımlarını, ayağı ne zaman takılacak beklentisi içerisindeymişçesine izlediğini görüyordu. Bu sabırsızca bir bekleyişti. Öğretmenine, uyuklayan birini uyandırmak istercesine, ısrarcı ve yüksek sesle sorular yöneltiyor, ancak yine de yanıt alamıyordu.

Öğretmeninin sakin, düşünceli sesini dinlerken bir yandan da onu inceleyen Klim, Tomilin'i hangi kadının sevebileceği konusunda fikir yürütmeye çalışıyordu. Herhalde onu sevecek kadın, ya Tanya Kulikova gibi güzel olmayan, önemsiz ya da Katin'in baldızı gibi aşk konusunda umudunu yitirmiş birisi olabilirdi. Ancak bu düşünceler, Klim'in bir yandan da Tomilin'in söylediği paradoksları ve aforizmaları kapmasını engellemiyordu.

"Gerçek inanca giden yol, inançsızlık çölünden geçer. İnanç, rahat bir alışkanlık olarak, kuşku olgusuyla karşılaştırılamayacak kadar da zararlıdır. İnancın, en etkileyici biçimde dile getirilişinde bile, normal bir duygu olmaktan çıktığını, hatta psikolojik bir hastalık olduğunu var sayabiliriz; Savanarolla gibi, Papaz Avvakum gibi inançlıların histerik, fanatik kişiler olduğunu, ya da en iyi olasılıkla Assizli Francise gibi çatlak olduklarını görüyoruz."

Klim, bazen öğretmenine sosyal içerikli sorular da sorar, ancak Tomilin sorduklarına ya hiç yanıt vermez ya da isteksizce, anlaşılmayan bir şeyler söylerdi. Klim, onun konuşmalarından yalnızca birisini aklında tutabilmişti:

"İnsanların gücünün bir organizasyonda, bir partide birleşmekle artacağını düşünmek yanlıştır. Tam tersine, isteklerini, umutlarını ve sorumluluklarını önderlere bağlayarak, insanlar kişisel enerjilerinin gelişimini ve coşkusunu azaltmaktadırlar. Enerjinin ideal örneği –Robinson Crusoe'dur."

Bu açıklamalardan en çabuk Makarov sıkılırdı.

Kaba bir tavırla: "Eh, artık gitmemiz gerekiyor," derdi. Tomilin, gençlerin ellerini ılık, nemli eliyle sıkar, isteksizce gülümser, hiçbir zaman yeniden gelmeleri için davet etmezdi. Makarov giderek Tomilin'e daha az saygı göstermeye başlamış, bir keresinde, merdivenlerden inerlerken kasıtlı olarak yüksek sesle:

"Bu kızıl bana tarantulayı anımsatıyor. Bu böceği hiç görme-

dim, ancak Gorizontov'un yazdığı çok eski *Doğa Tarihi* kitabında şöyle denildiğini anımsıyorum: 'Tarantulaların şöyle bir yararı bulunmaktadır: Sıvı yağda bekletildikleri zaman, aynı tür böceklerin ısırmalarına karşı ilaç olurlar'," demişti.

Makarov'un bu öfke yüklü şakası, Dronov'u göze hoş gelmeyen bir biçimde, hıçkırığa tutulmuşçasına güldürmüştü.

Bu gibi düşüncelere dalmış olan Klim birden salondan gelen garip, telaşlı bir hışırtı ve bir müzik aleti telinin uğultusunu duydu. Sanki Rjiga'nın viyolonseli akşamki çalışını anımsayarak şimdi de kendisi için çalıyor gibiydi. Klim için alışılmadık olan bu düşünce, kafasında bir anda belirip yok oldu ve yerini bilinmeyen bir olgu karşısında duyulan korkuya bıraktı. Klim kulak kabarttı; bu seslerin bazen çok geç saatlerde bile Lidiya'nın kuyruklu piyanonun tuşlarına dokunduğu üst kattan gelmediği belliydi; sesler salondan geliyordu.

Klim bir mum yakıp, eline dambılını aldı ve ayaklarının titrediğini hissederek salona gitti. Viyolonselin sesi giderek yükseliyor, hışırtı artıyordu. Klim birden, müzik aletinde gürültü yapanın bir fare olduğunu kavradı; viyolonseli üst tarafı alta gelecek biçimde yere koydu; hemen o anda, içinden kapkara bir hamam böceğini andıran minicik bir fare yavrusunun yuvarlanarak dışarı fırladığını gördü.

Annesinin çalışma odasındaki karanlıkta, yatak odasının aralanmış kapısından gelen ışığın keskin, aydınlık çizgisi uzanıyordu.

'Uyumuyor. Ona fare yavrusundan söz edeyim.'

Ancak annesinin yatak odası kapısına gelince Klim, birden kendini geri çekti; içeride gece lambasının ışığı, annesinin yüzünü ve çıplak kolunu aydınlatmaktaydı; annesinin çıplak kolu Varavka'nın kıllı boynuna sarılmış, adamın karışık saçlı başı annesinin omzuna yaslanmıştı. Annesi ağzı hafif açık, sırt üstü yatıyordu ve çok derin bir uykuda olmalıydı; Varavka kesik kesik horluyor ve nedense gündüz olduğundan daha küçük görünüyordu. Bu gördüklerinde ayıp, yüz kızartıcı, aynı zamanda da dokunaklı bir şeyler vardı.

Odasına geri döndüğünde Klim, iyice heyecanlanmış bir halde

yatağına uzandı. Karanlıkta birbiri ardına, sırayla, tombul Lüba Somova'nın; kalınca, amirane sesi, korkusuzca bakan lacivert gözleri, kaprisli bir biçimde büzdüğü dudakları, ağır hareketleriyle güzeller güzeli Alina'nın figürü gözlerinin önünden geçmeye başladı. Herkesten daha tanıdık olan Lidiya'nın figürü, kız arkadaşlarınınkini gölgede bırakıyordu; Lidiya'yı düşünürken, Klim, kendisi için fazlasıyla güç olan, tam olarak belirleyemediği bir duygu içinde bocalamaktaydı. Klim, Lidiya'nın güzel olmadığı, hatta çoğu zaman çirkin göründüğünü anlıyor; ancak bu kızda karşı koyamadığı bir çekim gücü hissediyordu. Geceleri, kafasında kızlarla ilgili durup dolaşan düşünceler bedeninde kaygı dolu, neredeyse hastalıklı bir gerginlik yaratarak belirgin bir özellik kazanmaya başlıyordu; bu duygu, annesinin çoktandır bilinçli olarak oğlunun dikkatini çekecek biçimde ortada bıraktığı, Profesör Tarnovski'nin kendi kendini tatminin zararlı etkileri üzerine kitabını anımsamak zorunda bıraktı. Klim yataktan fırlayarak, lambayı yaktı ve Menşikov'un *Aşk Üzerine* başlıklı sararmış kitapçığını aldı. Bu kitapçık can sıkıcıydı ve Samgin'i heyecanlandıran aşk türünden söz etmiyordu. Dışarıda rüzgâr ağaçları titreştiriyor, ağaçlardaki yaprakların hışırtısı, sayısız kuşlardan oluşan bir sürünün uçuşunu ve Rjiga'nın düzenlediği lise gecelerindeki danslarda duyulan etek hışırtılarını anımsatıyordu.

Klim günün ilk ışıklarıyla uykuya daldı; geç saatte yorgun ve kendisini rahatsız hissederek uyandı. Pazar günüydü ve ikinci öğle ayini bitiyor, çanlar çalıyor, dışarıda bardaktan boşanırcasına nisan yağmuru yağıyor, yağmur suyu borusundan tekdüze bir ses geliyordu. Klim sıkıntıyla:

'Ben de Makarov'un çekmekte olduğunu çekmek zorunda mıyım yoksa?' diye düşündü.

Makarov'u düşünürken Lidiya'yı da düşünmemek artık olanaksızdı. Makarov, Lidiya'nın yanında heyecanlanıyor, her zamankinden daha alaycı ve küstah bir tavırla konuşmaya başlıyordu. Ancak keskin hatlı yüz ifadesi yumuşuyor, gözleri daha bir neşeli ifade kazanıyordu.

Lidiya umursamaz bir tavırla: "Makarov'u içtiği için liseden

atmak istedikleri doğru mu?" diye sorduğunda, Klim bu umursamaz tavrın yapmacık olduğunu anlamıştı.

Kapı yavaşça açıldı, içeri yeni hizmetçi kız girdi; şişman, aptal, kalkık burunlu, göz rengi belirsiz bir kızdı.

"Anneciğiniz, kahve içer misiniz, diye soruyor? Kahvaltı zamanı yaklaşıyor da."

Beyaz önlüğü bu kızın göğsüne sıkıca yapışmıştı. Klim, göğüslerinin herhalde tıpkı baldırları kadar sert olabileceğini düşündü.

"İçmeyeceğim," dedi kızgın bir tavırla.

Ansızın Lidiya'nın Makarov ile olan ilişkisinin, liseli erkeklerle kızların arasında yaşanabilecek en anlamsız ilişkilerden biri olduğunu düşündü, sonra da kendi kendine:

'Belki de ben âşık bile değilim; yalnızca, farkında olmadan, bu aşk atmosferine kendimi kaptırdım ve tüm hissettiklerimi kendim uydurdum,' diye düşündü.

Bu düşünce onu hiç de rahatlatmadı ve nedense Makarov'un sarhoşken gevelediği aptalca sözleri aklına getirdi; Makarov, oturduğu sandalyenin üzerinde sallanarak, alacalı, zaptedilemeyen saçlarını parmaklarıyla taramaya çalışarak, ağır ağır, sarhoş ağzıyla şöyle diyordu:

"Fizyoloji, organlarımızın yalnızca dokuzunun durmadan gelişme içerisinde olduğunu, bir de işlevlerini yerine getirmeyen, körelmekte olan, evrimini tamamlamamış olanların bulunduğunu öğretiyor. Anlıyor musun? Belki de fizyoloji yalan söylüyor, belki de bizim körelmekte olan duygularımız da var. Düşün ki, kadınlara karşı içimizde var olan çekim, yok olmaya yüz tutmuş bir duygudur ve bu yüzden de bu denli acı verici ve ısrarcıdır, ne dersin ha? İnsanın Tomilin'in kuramına göre yaşamak istediğini bir düşün. Araştırıcı, yaratıcı ruhun merkezi olan, cehenneme gidesi beyin, aşkı bir önyargı olarak algılamaya başlamış olmalı, ha? Hem belki de kendi kendini tatmin, eşcinsellik gibi şeyler, öz itibariyle, kadından kurtulmaya yönelik çabalardır? Ee? Sen ne düşünüyorsun?"

Bunları sorduğu sırada, Klim bu gibi konularla henüz ilgilenmiyordu ve arkadaşının sarhoşken söylediği sözler de o zamanlar

kendisinde yalnızca tiksinti uyandırıyordu. Ancak şimdi "kadından kurtulma" sözü, ona hiç de aptalca gelmiyordu. Bunları düşünürken, Makarov'un giderek daha çok içmeye başladığını anımsamak Klim'in hoşuna gidiyordu; içince daha sakin, bazen de ansızın kör ve sağır olmuşçasına son derece düşünceliydi. Klim, Makarov'un, sigarasını yaktığında kibriti söndürmediğini, kül tablasına yanarken bıraktığını ya da parmaklarının arasında dikkatlice tutarak sonuna kadar yanmasını izlemeye başladığını fark etmişti. İki parmağının ucundaki deri, defalarca yandığı için koyulaşmış, tesisatçıların ellerinin koyu renkli derisini anımsatmaya başlamıştı.

Klim, bunu hangi nedenle yaptığını Makarov'a sormuyor, genel olarak soru sormaktan çok, Dronov'un başarısız soru sorma girişimlerini ve Varavka'nın tutarlı yanıtını sürekli anımsayarak gözlemlemeyi yeğliyordu:

"Aptallar, meraklı insanlardan daha sık soru sorarlar."

Şimdi Makarov, yazarı anonim olan, *Kadınların Zaferleri* başlıklı bir kitapla dolaşmaya başlamıştı. Bu kitabı hararetli ve beğeni dolu sözlerle öylesine övmüştü ki, Klim bu kalınca kitabı ondan alarak dikkatli bir biçimde okumuş ama hayranlık duyulacak bir şey bulamamıştı. Yazar, Oridius'un Korina, Petrarca'nın Laura, Dante'nin Beatrice, Boccacio'nun ise Fiametta ile yaşadıkları aşkları sıkıcı bir biçimde anlatmaktaydı; kitap, eleji ve sonelerin düz yazı biçiminde çevirileriyle doluydu. Klim uzun uzun Makarov'un bu kitapta ne bulmuş olabileceğini kuşkuyla düşünüp durdu. Bunlara yanıt bulamayınca Makarov'a sordu:

"Anlamadın mı?" diye şaşırdı Makarov; sonra kitabı açarak yazarın önsözündeki ilk tümcelerden birini okudu:

"'İdealizme karşı kazanılan zafer, aynı zamanda kadına karşı kazanılmış bir zaferdi'. İşte gerçek bu! Kültür düzeyinin yüksekliğini, kadına olan yaklaşım belirlemektedir, anladın mı?"

Klim başını "evet" anlamında salladı, sonra Makarov'un sert ifadeli yüzüne, güzel, küstah bakışlı gözlerine bakarak: 'Makarov'un *Kadınların Zaferleri* kitabına, Oridius ve Boccacio'nun utanmazca özgürlüklerini öğrenmek için gereksinimi var; Dante

ve Petrarca için değil,' diye düşündü. Kuşkusuz Lidiya'yı belirli bir yöne çekebilmek için bu kitap gerekliydi.

Klim, o anda ateşli bir tavırla borazancılardan, yarışlardan ve düellolardan söz eden Makarov'a kaşının altından bakarak, 'gerçekte her şey ne kadar da basit' diye düşündü.

Klim yemek odasına çıktığında pencereyi açmaya uğraşan ve bir türlü başaramayan annesini gördü; odanın ortasında, dizine kadar yüksek çizmeler giymiş yoksul giyimli bir adam durmaktaydı; adam başını arkaya atmış, ağzını açmış, çıkarmış olduğu dilinin üzerine bir parça kağıda sarılı beyaz bir toz döküyordu.

Annesi telaşla: "Bu Yakov amcan," dedi. "Pencereyi aç, lütfen!"

Klim amcasına yaklaştı, eğilerek selam verdi, elini uzattı, sonra da indirdi: Yakov Samgin, bir elinde bir bardak su tutuyor, diğer elinin parmaklarıyla bir parça kağıdı yuvarlayarak top haline getiriyor, yeğeninin yüzüne, şiş kapaklı, sıra dışı parlaklıktaki gri gözleriyle bakıyordu. Bir yudum su alarak bardağı masaya bıraktı, kâğıt topu yere attı ve yeğeninin elini koyu renkli, kemikli eliyle sıktıktan sonra boğuk bir sesle:

"Bu ikinci mi? Klim mi? Ya Dmitri nerede? Haa. Öğrencisin, ha? Doğa bilimleri okuyorsundur herhalde?" diye sordu.

Yakov Samgin, Klim'i: "Yüksek sesle konuş, ilaçtan sağır olmaya başladım," diye uyardı; masaya oturdu, dirseğiyle masadaki yemek takımını yana ittikten sonra örtünün üzerine parmağıyla bir daire çizdi:

"Demek, toplantı evleri artık yok? Dernekler de mi yok? Garip. Peki, ne yapıyorlar şimdi?"

Annesi, omuz silkerek kaşlarını tek bir çizgi halinde kaldırdı. Yakov, yanıt vermesini beklemeden, Klim'e:

"Şaşırdın mı? Benim gibilerini görmedin mi? Ben, azizim, yirmi yıl boyunca Taşkent'te ve Semipalatinsk bölgesinde, vahşi denilebilecek insanların arasında yaşadım. Evet. Bana senin yaşlarındayken 'L'homme qui rit'* derlerdi," dedi.

Klim, amcasının ilk sözcüğü Lyöm olarak telaffuz ettiğini fark etti.

* Gülen adam –ç.n.

"Dereler kazdım. Arklar kazdım. Orada, azizim, sıtma var."

Salona şöyle bir baktıktan sonra, amcası eliyle yanağını sıkıca sildi.

"Hmm, İvan zengin olmuş. Nasıl olmuş acaba? Ticaret mi yapıyor?"

Salonu yeniden, yoklayan bakışlarla süzerek Klim'in gözünde odayı renksizleştiren bir söz söyledi:

"Tıpkı gardaki büfeye benziyor."

Amcası salona, terli ten kokusu ve aynı derecede ağır bir koku daha getirmişti. Omuz kemikleri üzerinde, askıda asılıymışçasına duran demir renginde, önü açık geniş bir ceket vardı; altından kalın, kaba kumaştan grimsi bir gömlek görünüyordu; cildi kırışmış boynuna, fırlak gırtlak kemiğinin altına kırmızı, ipek bir mendil *ip biçiminde bağlanmıştı; eski püskü bu mendilin kıvrımlarındaki* iplikler sökülmüştü. Toprak rengi yüzü, kısaltılmış bıyıkların kırlaşmış tek tük kılları, dazlak kafanın güneşten yanmış tepesinin alt taraflarında, kararmış kulakların arkasında bulunan dalgalı saçlardan geriye kalan bukleler, amcasının yaşlı bir askeri ya da saçları kırpılmış bir rahibi anımsatmasına neden oluyordu. Ancak yine de dişleri genç bir adaminki gibi bembeyaz, gri gözlerinin bakışı parlaktı. Bu, biraz dalgın, ancak düşünceli bir tavırla bir şeyler anımsamaya çalışan gür kaşların ve kırışık alnın altındaki gözlerin bakışı, Klim'e biraz yarı deli bakışı gibi gelmişti. Amcası genelde ürkütücü derecede sıradan ve yabancı birisi gibiydi; yemek odasındaki mobilyalar onun yanında gösterişini yitirmiş, duvardaki yağlıboya tablolar solmuş, birçok nesne ağırlaşmış bir görünüm alarak, gereksiz ve can sıkıcı bir hale gelmişti. Amcasının soruları bir sınav görevlisinin sorularıymışçasına çınlıyor, heyecanlanmış olan annesi sorulara, kısa, sert ve adeta suçluluğunu hissedercesine yanıtlar veriyordu.

Klim onun: "Söyle bakalım, lisede hangi dernekleriniz var?" diye sorduğunu işitti. Konuyla ilgili pek bilgi sahibi olmadığından, *emin olmadan ancak Rjiga'ya yanıt verir gibi, saygıyla:*

"Tolstoycular. Sonra ekonomistler... az sayıda," dedi.

"Anlat!" diye emretti amcası. "Tolstoycular tarikat mı? Duyduğum kadarıyla köylerde koloni kuruyorlarmış."

Başını salladı.

"Bunlar eskiden de vardı. Bunu biz de yapmıştık. Ben bu tarikatçıları tanıyorum, biliyor musun, Saratov ilinde Molokanlar arasında propagandacıydım. Stepnyak Kravçinski'nin beni öykülerinde anlattığını söylüyorlar, tanıyor musun? Gusev karakteri beni canlandırıyor."

Sorarken yanıt beklememesi iyiydi. Ancak yine de Tolstoycular konusunda ısrarcı bir tavırla sorgulamayı sürdürdü:

"Ee, ne yapıyorlarmış? Koloni kuruyorlar, tamam, ya sonra?"

Klim pencerenin önünde oturan annesine gözünün ucuyla baktı; kahvaltının neden hâlâ gelmediğini sormak istiyordu. Ancak annesi pencereden dışarı bakıyordu. Klim bunu fark edince mahcup olacağı korkusuyla, amcasına, evin ek bölümünde Tolstoycuları ve her şeyi daha iyi anlatabilecek bir yazarın kiracı olarak oturduğunu, kendisinin derslerle çok meşgul olduğunu söyledi.

Amcası grileşmiş dudaklarını büzerek: "Dersler bizim için engel değildi," diye sitemle söylendi, sonra da yazarın kim olduğunu sormaya başladı.

"Katin mi? Duymadım."

Yazarın sürekli olarak polis gözetiminde yaşadığını öğrendiğinde bu çok hoşuna gitti, gülümseyerek:

"Demek ki dürüst adam," dedi. "Benim zamanımda Omulevski, Nefedov, Bajin, Stanükoviç, Zasodimski dürüstçe yazı yazarlardı; Levitov vardı, o geveze bir adamdı. Sleptsov karışık şeyler yazardı... Uspenskiy de öyle. İki Uspenskiy vardı: Birisi daha atılgan, diğeri şöyle böyle. Espiriliydi."

Bir an için düşünceye daldı ve aniden annesine:

"Unutmuşum: İvan senden ayrıldığını yazmıştı bana. Kiminle yaşıyorsun peki, Vera, ha? Gördüğüm kadarıyla zengin birisiyle, ha? Avukat mı yoksa? Ha, mühendis demek. Liberal mi? Hım... İvan Almanya'da mı diyorsun? Neden İsviçre'de değil ki? Tedavi mi görüyor? Sadece tedavi mi acaba? Aslında sağlıklıydı; ancak ilkeleri sağlam değildi. Bunu herkes bilirdi," dedi.

Yüksek sesle, sağırmış gibi konuşuyordu; hırıltılı sesi emreder gibiydi. Annesinin kısa yanıtlarının tonu da giderek yükseliyordu;

birkaç dakika daha böyle sürerse bağırmaya başlayacakmış gibi bir havası vardı.

"Kaç yaşındasın, otuz beş, otuz yedi? Gençsin daha," diyordu Yakov Samgin; sonra aniden susarak ceketinin cebindeki tozu çıkararak yuttu, üzerine su içti ve kararlı bir tavırla bardağı masaya bıraktıktan sonra Klim'e dönerek:

"Beni yazara götür bakalım," diye emretti. "Benim zamanımda yazarların bir değeri vardı..."

Yakov amca avluda ağır ağır, yolunu kaybetmiş, çoktandır unutulmuş bir şeyler anımsamaya çalışan birisi gibi çevresine bakınarak yürüyordu.

"Ev, İvan'a mı ait?"

"Dedemindi. Ama onu Varavka satın aldı..."

"Kim?"

Klim nasıl yanıt vereceğini bilemedi; o zaman amcası yüzüne bakarak kendisi yanıtladı:

"Anlıyorum, annenin birlikte yaşadığı adam. Niye utandın ki? Bu doğal bir şey. Kadınlar bu tür gösterişli şeyleri sever. Sen de amma kibarmışsın, birader," diyerek aniden kestirip attı.

Katin, Samgin'i, babasıymışçasına saygıyla, tıpkı genç bir adam gibi heyecanla karşıladı. Gülümseyip, selamlar vererek, amcanın koyu renkli elini iki eliyle birden sıkarak salladı ve telaşla:

"Sizi pencereden gördüm ve hemen, bu odur dedim! Sarahanov bana Saratov'dan yazmıştı..." dedi.

Yakov amca gülümseyerek yoksul konutu süzdü ve Klim koyu renkli, kırışık yüzünün birden aydınlanarak, gençleştiğini fark etti.

"Evet, evet," diyordu, eski divana otururak. "İşte böyle. Evet. Saratov'da birisi vardı. Samara'da da birileri... anlamıyorum. Simbirsk, içinde yaşanmayan bir kulübe gibi."

Volga kıyısında bulunan birkaç yer daha saydı ve nihayet:

"Ee, sizde durum nasıl?" diye sordu. "Biraz yüksek sesle ve daha ağır konuşunuz, iyi duyamıyorum, ilaç sağırlaştırıyor," diye uyardı. Söylediklerinin anlaşılacağı konusunda umutsuzmuş gibi ellerini kaldırarak kulak memelerini ovuşturdu; Klim güneşte yanmış bu koyu renkli kulakların dokunulduğunda çatırdayacaklarını düşündü.

Yazar aydınların yaşantısını, bir konuda suçlanmaktan korkan bir kişinin ses tonuyla anlatmaya başladı. Mahcubiyetle gülümsüyor, ellerini iki yana açıyordu; Klim'in daha önce duyup duymadığından emin olmadığı soyadlarını saydı ve kederli bir tavırla:

"O da yerel yönetimde görevli, istatistikçi," diye ekledi.

Yakov amca: "Yerel yönetimde ise iyi," diye onayladı ama sonra: "Ama bu yeterli değil," diye de ekledi.

Sonra gırtlağını uzatıp, iç geçirerek:

"Vahşileşmişsiniz," dedi.

Katin, suçlu bir yüz ifadesiyle: "Bu duruma şimdi 'akıllanmak' deniyor," diye açıklama getirdi. "Geçmişe ihaneti anlatan bir öykü bile var, adı da aynı: *Akıllandı*. Boborıkin yazmıştı."

Amcası elini kaldırarak: "Boborıkin, gevezenin tekidir!" diye kararlı bir tavırla açıklama getirdi. "Siz onun yolundan gitmeyin, siz gençsiniz. Boborıkin'den esinlenmemek gerek."

Kapı sessizce açıldı, yazarın eşi çekinerek içeri girdi; yazar yerinden fırlayarak karısının elini yakaladı:

"İşte karım, Yekaterina, Katya."

Yakov Samgin, kadını dostça bir bakışla süzerek, gülümsedi:

"Papaz kızı, ha?"

"Evet."

"Siması da öyle! Hiç yanıltmıyor. Çocuklarınız var mı?"

"Hep ölüyorlar."

"Hım... Gençler ne okuyor şimdi?"

Katin daha alçak ve pek coşkulu olmayan bir sesle konuşmaya başladı. Klim, yazarın, amcasının gelişine sevinmesine karşın, ondan bir öğrencinin öğretmeninden korktuğu gibi korktuğunu fark etti. Yakov amcanın sesi giderek gürleşmeye başladı; sözcüklerinde hırıltı dolu tınılar çoğalmaktaydı.

Klim gitmek istiyor, ancak amcasını öylece bırakmanın uygun olmayacağını düşünüyordu. Sobanın bulunduğu köşede oturuyor, yazarın karısının sessizce çay takımını dizerken konuğa arada bir korku dolu gözlerle bakarak masanın çevresinde dolanışını izliyordu.

Yakov amca:

"Devrim, mola vererek yapılmaz," dediğinde kadıncağız irkilmişti.

Klim, hizmetçi kız gelip onu kahvaltıya çağırdığında sevindi. Yakov amca daveti duyunca elini sallayarak:

"Ben yalnızca haşlanmış pirinç, çay ve ekmekle besleniyorum," dedi ve duvar saatine bakarak: "Saat ikide kahvaltı yapan da kim?" diye sordu.

Evde, yemek salonunda, Varavka kaşları çatık, sakalını ufak, siyah bir tarakla tarayarak dolanıyordu; Klim'i soruyla karşıladı:

"Ya amcan?"

"Yalnızca haşlanmış pirinç yermiş."

Konuşmadan masaya oturdular. Annesi, içini çekerek sordu.

"Nasıl, beğendin mi onu?"

Hakim olan havayı sezen Klim:

"Garip biri..." diye yanıtladı.

Annesi, sandalyenin arkasına yaslanarak, gözlerini kıstı:

"Tıpkı hayalet gibi," dedi.

"Oruç tutan bir Hintli," diye desteklercesine ekledi Klim.

Annesi: "Elli yaşından fazla değil," diye sesli düşündü. "Neşeliydi, durmadan dans ederdi, şakacıydı. Sonra birden halkın, tarikatçıların arasına karıştı. Sanırım, mutsuz bir aşk yaşamıştı."

Varavka, sakalını silerek herkesin kadehine bolca şarap doldurdu.

"Bunların hepsi mutsuz bir aşk yaşar, ama tarih ile. Tarih, Messalina gibidir, Klim. Genç adamlarla aşk yaşamayı sever ama kısa süreli aşkları... Genç kuşak onunla doyasıya oynaşamadan, düş kuramadan, yerini başka âşıklar almaya başlar."

Sakalını iyice sildikten sonra, sinirli bir tavırla, tarihin Herzenler, Çernişevskiyler tarafından yaratılmadığını, onu Stevensonların Arkraytovların biçimlendirdiğini ve bir ülkede halk ev cinlerine, cadılara inanıyor ve toprağı tahta sabanla sürüyorsa, o ülkede kısa şiir dizeleriyle bir şey yapılamayacağını söyledi.

"Öncelikle iyi bir sabana ihtiyaç var, parlamentoya ise daha sonra sıra gelir. Küstahça sözcükler beş para etmez. İçgüdüleri ya-

tıştıran, sağduyuyu uyandıran sözcüklerle konuşmak gerek," diye bağırıyor, nedense giderek sinirleniyor, kıpkırmızı olmaya başlıyordu. Annesi endişeyle susuyor, Klim ise elinde olmadan, bu suskunluğu yazarın karısının duyduğu korkuyla kıyaslıyordu.

Varavka'nın ani öfkesinde, Katin'in heyecanlı tonuna benzer bir şeyler vardı.

Annesi alçak sesle: "Onu evin ek bölmesine yerleştirmeyi düşünüyorum," dedi.

Varavka: "Ya Dronov ne olacak?" diye sordu.

"Evet... Nasıl olacak bilemiyorum işte..."

Varavka omuz silkerek:

"Dilediğin gibi yap," dedi.

Ancak Yakov amca evin ek bölmesinde yaşamayı reddetti.

"Merdiven tırmanmak benim için zararlı, bacaklarım ağrıyor," diyerek, yazarın evine, baldızının yaşadığı küçük odaya yerleşti. Baldızı kilere yerleştirdiler. Annesi, amcasının kendi evinde kalmamasını densizce bir davranış olarak gördü. Varavka buna katıldı ve:

"Gösteri yapıyor..." dedi.

Yakov amca gerçekten pek de alışılmış biçimde davranmıyordu. Eve uğramıyor, Klim'le dalgın bir tavırla, yabancıymış gibi selamlaşıyordu; avluda sokakta gezinir gibi dolaşıyor, başını, fırça gibi gri kıllarla kaplı gıdığını uzatarak kaldırıyor, evin pencerelerine bir yabancıymış gibi bakıyordu. Evin ek bölmesinden neredeyse hep öğle vakti, sıcak saatlerde çıkar, akşam üzeri, başını düşünceli düşünceli önüne eğerek, ellerini deve tüyü rengindeki kalın pantolonunun ceplerine sokmuş bir halde dönerdi.

"İnatçı moruk," dedi bir keresinde onun için Varavka; Yakov Samgin'in evin ek bölmesinde kalmasından rahatsız olduğunu gizlemiyordu. Varavka, her gün alaycı bir tavırla bu adama ilişkin gülünç şeyler söylüyor, bu tavrı annesini üzüyor, hatta hizmetçi kız Fenya'yı bile etkiliyordu: Bu kız, ek bölmedeki kiracılara ve konuklarına, bu insanlar evi yakabileceklermiş gibi korkuyla ve düşmanca bakıyordu.

Kadınlara karşı duyduğu istek yüzünden heyecanlanan Klim,

giderek aptallaştığını, renksizleştiğini, Makarov gibi bu işin müptelası olduğunu hissediyor, üniversiteye girememe belgesi aldığı halde, Tomilin'le yeterlilik sınavına inatla hazırlanan, rahatlamış görünen ve Varavka'nın yazıhanesinde çalışmaya başlayan Dronov'u nefret edecek kadar kıskanıyordu.

Ne yapacağını bilemeyen Klim, arada bir yazarın oturduğu ek bölmeye gidiyordu. Orada yeni, tanımadığı insanlar belirmişti: Koca burunlu hastabakıcı İzakson bunlardan birisiydi; gözleri koyu camlı gözlüklerin ardına saklanmış, kısa boylu, yaşlı adamcağız, arada bir ellerini ovuşturarak:

"İmzalıyorum!" diyordu.

Bir de işçi geliyordu; ellerine bakılırsa tesisatçıydı; o da genellikle hep aynı sözcükleri yineliyordu:

"Bu bize, bir köpeğe beşinci ayağın gerektiği kadar gerekli."

Pencerelerin dış panjurları örtülmüş, perdeler kapatılmıştı; ancak yazarın karısı yine de arada bir pencerenin önüne gelerek perdeyi kaldırıyor, karanlık, kare biçimindeki avluya bakıyordu. Kız kardeşi ise bahçeye koşuyor, bahçe kapısından sokağa bakıyor ve ablasına kısık sesle ve yatıştırıcı bir tonla:

"Kimse yok, hiç kimse," diyordu.

Klim bildiği konularda atılan nutuklara ve tartışmalara çoktandır kulak vermiyordu. Bunlar kendisiyle ilgili değildi ve ilgisini çekmiyordu. Amcası da yeni şeyler söylemiyor, belki de herkesten az konuşuyordu; düşünceleri basitti ve hep aynı noktaya odaklanmıştı:

"Halkı uyandırmak gerek."

Klim, evin ek bölümüne, Lidiya'nın oraya gittiğini öğrendiğinde ya da giderken gördüğünde gidiyordu. Bu, Makarov'un da orada olacağı anlamına geliyordu. Yine de, genç kızı gözlemlediğinde, Klim, Lidiya'yı oraya Makarov dışında bir şeylerin çektiğini fark etti. Köşede bir yerde oturuyor, dumanla kaplı boğucu havaya karşın turuncu şalına sarınıyor, insanları dudaklarını sıkıca büzerek, sert ifadeli koyu gözleriyle inceliyordu. Klim, Lidiya'nın bu bakışlarında ve davranışlarında genellikle yeni, neredeyse komik olan bir tür dul ciddiyeti ve hüznü fark ediyordu.

Klim, bir keresinde: "Amcam hakkında ne düşünüyorsun?" diye sormuş ve aldığı tuhaf yanıtı duyduğunda çok şaşırmıştı:

"İoan Piedteça'ya benziyor."

Bir bahar akşamı evin ek bölümünden çıkarak Klim'le bahçede dolaşırken Lidiya:

"Sırf kendini değil de başkalarını da düşünebilen insanların var olması ne kadar da garip. Bence, bu hallerinde bir tür delilik ya da doğal olmayan bir şey var," dedi.

Klim, kendisinin hissedip de nasıl dile getireceğini bilemediği düşüncelerini böyle basit bir şekilde anlatabildiği için genç kıza sıkıntılı bir bakış fırlattı.

"Üstelik," diye sürdürdü Lidiya, "bu insanlarda her şey tersine gibi. Bakıyorum da, halka duydukları sevgiden, sanki bu duygudan nefret edercesine, yönetime duydukları nefretten ise sevgiyle söz ediyorlar. En azından bana böyle geliyor."

"Ama tabii ki bu böyle değil," dedi Klim; genç kızın: "Ya nasıl peki?" diye soracağını umuyordu. İşte o zaman neleri, nasıl söyleyeceğini bilerek kızı etkileyecekti; ama o susuyor, düşüncelere dalmış, şalına sıkıca sarınmış, yürüyordu. Klim, ona söylemek istediklerini dile getirebilecek cesareti bulamadı.

Lidiya'nın konuşmalarını yaşına göre fazlasıyla ciddi ve akıllıca buluyor, bundan hoşlanmıyordu; Lidiya ise bu haliyle Klim'i giderek daha fazla şaşırtıyordu.

Birkaç gün sonra Klim, Lidiya'nın, yine kendisinin düşüncelerini çaldığına tanık oldu. Yemek salonunda, akşam yemeğinden sonra, annesi nedense ısrarcı bir tavırla Lidiya'ya evin ek bölümünde neler konuşulduğunu sormaya başladı. Bahçeye bakan açık pencerenin önünde, Vera Petrovna'ya yan dönerek oturmakta olan Lidiya, isteksizce ve yeterince kibar olmaya çaba göstermeden yanıt vermekteydi; sonra birden, sandalyenin üzerinde hızlıca dönerek biraz sinirli bir tavırla konuşmaya başladı:

"Babam bu insanların bana da bir şeyler bulaştıracaklarından korkuyor. Hayır. Ben tüm bu konuşmaların ve tartışmaların, saklambaç oyunundan başka bir şey olmadığını düşünüyorum. İnsanlar tutkularından, can sıkıntısından, belki de kusurlarından kaçıyor..."

"Aferin, kızım benim!" dedi, Varavka; koltukta yayılmış, sakalına purosunu saplamış gibi oturuyordu. Lidiya konuşmasını daha sessiz ve sakin bir tavırla sürdürdü:

"Kendini unutmak gerek. Bunu birçoğu istiyor, sanırım. Tabii Yakov Antoniviç gibiler için bu geçerli değil. O... ne bileyim, nasıl söylesem... kendisini bir anda ve sonsuza dek bir düşünceye kurban etmiş."

"Bir körün çukura düşmesi gibi," diye ekledi Varavka. Klim ise sıkıntıdan sarardığını hissederek, neden herkesin, kendisinin söylemek üzere olduğu şeyleri önceden söylediğini düşündü. Tomilin'in, insanların birbirlerinden kaçmak için düşünceler ardına gizlendiklerine ilişkin sözlerini, Klim çok beğenmiş ve doğru bulmuştu.

"Bunlar Tomilin'in sözleri," diye öfkeyle söylendi Klim.

Lidiya: "Bunları benim keşfettiğimi söylemedim," diye yanıtladı.

Klim: "Bunu Makarov'dan duydun," diye ısrar etti.

"Ne var bunda?"

"Yakov amca, tarihin kurbanıdır. O Yakov değil, İshaktır," dedi telaşla Klim.

Lidiya, kaşlarını kaldırarak: "Anlamadım," dedi, Klim ise kimsenin önemsemediği bir söz söylediği için kendi kendine kızarak:

"Makarov, sarhoşken saçma sapan şeyler söyler. Aşkı bile evrimini tamamlamamış bir duygu olarak tanımlıyor..." diye homurdandı.

Varavka purosunu havada sallayarak çılgınca gülmeye başladı; Vera Petrovna ise hoşgörü ile gülümseyerek:

"Evrimini tamamlamamış kavramı onun için yabancı olsa gerek," dedi.

Lidiya onlara bakarak sessizce kapıya yöneldi. Klim, babasının gülüşüne alınmış olabileceğini düşündü, Varavka ise gözyaşlarını silerek ofluyordu:

"Of, of... aman çocuklar, çocuklar!"

Klim, Lidiya'nın peşinden giderek onunla tartışmayı sürdürmek istedi ama gülmekten yorulan Varavka, ona dönerek, tok sesiyle okuldan söz etmeye başladı:

"Bilmeniz gereken şeyleri öğretmiyorlar size. Yurt bilgisi –işte, ulus olmak istiyorsak, ilk sınıflardan itibaren okutmamız gereken bilim. Rusya henüz ulus olamadı; korkarım ki, kendisini XVII. yüzyılda yaptığı gibi sarsması, bunu yeniden yapması gerekecek. İşte o zaman ulus olacağız, büyük olasılıkla."

Giderek kendisini kaptırarak, toplumdaki sınıfların birbirlerine, tıpkı farklı kültürlere mensup kabileler gibi ironik ve düşmanca yaklaştığını, bu kabilelerden her birinin, diğerlerinin kendilerini anlayamayacağına inandığını, hepsinin bu görüşte birleştiğini, sonra birbirlerine komşu bu üç eyaletin her birinin halkının kendilerini alışkanlık, gelenek ve hatta konuşma olarak diğerlerinden farklı gördüklerini, diğerlerinin kendi kentlerindeki insanlardan daha kötü olduklarını varsaydıklarını söyledi.

Klim, sıkılıyordu. Rusya'yı, halkı, insanlığı, aydınları düşünemiyordu; bu konular ona uzaktı. Kentin altmış binlik nüfusundan altmış ya da yüz kişiyi tanır ve böylelikle, sessiz, tozlu, dörtte üçü ahşaptan inşa edilmiş bu kenti tümüyle tanıdığını sanırdı. Kentin önünden bulanık bir nehir ağır ağır akmakta, üzerinde manastır mezarlığı yönünden güneş yükselmekteydi. Güneş, kentin üzerindeki hareketini acele etmeden tamamlayarak, bağların arkalarında bulunan hayvan kesim yerleri yönünde batmaktaydı. Soylular, tacirler, burjuvalar, zanaatkârlar, kilise ve memurlar tarafından güdüle güdüle, telaşsız ve uysal bir yaşam sürmekteydiler.

Klim, tartışmayı ve görüş ayrılığını sevenleri gözlemledikçe, bu kişilere giderek kuşkuyla yaklaşmaya başlıyordu. Bu gibi insanların yaşamın sorunlarını çözme ve bu çözümleri kendisine aşılama girişimlerinde haklı olup olmadıkları konusunda kuşkuluydu. Bu gibi konularla ilgilenmek için daha güvenilir, ancak daha az coşkulu başka insanlar olmalı, bu kişiler en azından, çilekeş Yakov amcası gibi yarı deli olmamalıydı.

Tomilin, Klim'in gözünde kuşku uyandırmayan tek kişi ve en mükemmel insan olmuştu. Her şey üzerinde düşünmeyi kendine yasaklamış, hiçbir şey yapamaz veya yapmayı istemez olmuştu. Tomilin, düşünceleriyle kendisini dinleyenleri etkilemeye çalışmadan, yalnızca ne düşündüğünü anlatıyor, göründüğü kadarıyla in-

sanların kendisini dinleyip dinlemediğini de pek umursamıyordu. Bu adam kimseyi rahatsız etmeden yaşıyor, yazar Katin'in yapmacık gülümsemeleri ve teklifsiz kibarlığıyla yaptığı gibi insanları kendisini ziyarete zorlamıyordu. Bu adama gitsen de, gitmesen de olurdu; çünkü ne sempati ne de antipati uyandıran birisiydi; buna karşılık evin ek bölümünde yaşayanlar, insanda belirsiz bir iticilikle karışık bir ilgi uyandırıyorlardı. Sonuçta, Makarov'un bu insanlara ilişkin olarak:

"Burada herkes beni tıpkı bir av köpeği gibi ehlileştirmeye çalışıyor," dediğinde haklı olduğunu itiraf etmek gerekiyordu.

Klim de bu eğilimi seziyordu ve bunun çıkarcı, özgürlüğünü kısıtlayabilecek nitelikte olduğunu düşündüğünden, şu ya da bu öğreticinin baskısıyla karşılaştığında, kibarca susmayı ya da söylenenleri yarım ağızla onaylamayı öğrenmişti.

Klim'in, Dronov'un mutlu gülümsemeleriyle daha da alevlenen cinsel dürtüleri, giderek dayanılmaz bir hal almaya başlamıştı; bunu artık Varavka bile fark etmiş, Klim bir keresinde koridordan geçerken, Varavka'nın annesine şöyle dediğini duymuştu:

"Onun yaşında ben öz teyzeme âşıktım. Merak etme, o romantik birisi değil, aptal da değil. Ne yazık ki hizmetçi kızımız felaket çirkin..."

Hizmetçi kızdan böylesine söz edilmesi nedense Klim'in gururuna dokunmuştu; çektiği sıkıntının fark edilmesi de hoş değildi, yine de Varavka'nın sakin bir tavırla söylediği sözler bir çözüm getirmişti. İki gün sonra Varavka ve annesi tiyatroya, Lidiya ve Lüba Somova, Alina'ya gitmişlerdi; Klim odasında yatıyor, başı ağrıyordu. Ev sessizliğe bürünmüştü; birden salondan hafif bir gülüş işitildi; yüze atılan bir tokadı andıran ikinci bir sesin ardından, sandalyenin yer değiştirme sesi duyuldu ve iki kadın sesi yavaşça şarkı söylemeye başladı. Klim usulca kalkarak sessizce kapıyı araladı; hizmetçi kız ile dikişçi kız Rita, üzerinde bakır bir idolü andıran semaverin durduğu yemek masasının çevresinde vals yapmaktaydılar.

"Bir, iki, üç," diye alçak sesle yineliyordu, Rita. "Dizlerinle itme. "Bir, iki..." hizmetçi kız başını önüne eğerek endişeyle ayak-

larının hareketini izlemekteydi. Rita, kızın omzunun üzerinden Klim'in kapıda durduğunu görerek kızı itti, Klim'i selamladı, dağılmış olan saçlarını iki eliyle düzelterek, kulakları tırmalayan bir sesle:

"Ah, bağışlayın..." dedi.

"Rica ederim, rica ederim," diye telaşla yanıtladı Klim, ellerini ceplerine saklayarak. "Sizin için piyano bile çalabilirim, ister misiniz?"

Bozulmuş olan hizmetçi kız semaveri kaparak odadan kaçtı, dikişçi kız masadaki kap kaçakları tepsiye dizmeye başladı ve:

"Hayır, ne gereği var..." dedi.

Klim olup bitenleri pek net anımsamıyordu. O an korkuyla ve ani bir sarhoşlukla hareket etmekteydi; Rita'yı kolundan yakalayarak odasına sürüklemeye başladı, fısıltıyla ve yalvarırcasına:

"Lütfen, lütfen..." diyordu.

Rita yavaşça gülerek sıcak elini Klim'in elinden kurtardı ama yanında yürüyor:

"Ne oldu size böyle? Hiç olur mu?" diye fısıldıyordu.

Bir süre sonra, yataktan fırlayarak, üzerine eğildi ve yanaklarını avuçlarıyla kavrayarak üç kez dudaklarından öptü ve soluk soluğa:

"Ah, siz, siz, siz!" diye fısıldadı.

Kendine geldiğinde, Klim bunun ne kadar da kolay olduğunu düşünerek, şaşırdı. Yatağında yatıyor, bir şeyler onu sarsıyor gibiydi; bedeni sanki birden hafiflemiş, tatlı bir yorgunluk hissetmesine karşın sanki güçlenmiş ve hafiflemişti. Rita'nın sıcak fısıltısında, son üç öpücüğünde, övgü ve minnet sezmiş gibiydi.

Klim: 'Ben ona hiçbir vaatte bulunmadım ki,' diye düşündü ve hemen kendi kendine:

'Dronov'un ona ödediği bedel nedir acaba,' diye sordu?

Dronov'u anımsamak Klim'i biraz rahatsız etti; bu işte karanlık, çift anlamlı, oldukça komik bir şeyler var gibiydi. Kendisini birisinin önünde haklı çıkarmaya çalışırcasına, neredeyse yüksek sesle kendi kendine:

'Tabii ki, bunu onunla bir daha yapmayacağım,' diye düşün-

dü. Ama bir dakika sonra başka bir karara vardı: 'Ona, bir daha Dronov'la olmamasını söyleyeceğim...'

Lambayı yakmak, kalkmak ve aynada kendini görmek istiyor ancak Dronov'a ilişkin düşünceler bazı tatsızlıkların olabileceği tehdidi oluşturarak elini kolunu bağlıyordu. Ancak Klim, özel bir çaba harcamadan, Makarov'un karamsar endişelerini, değersiz *Kadınların Zaferleri* kitabını, "evrimini tamamlamamış duygusunu" ve bu insanın yaşadığı diğer komik saçmalıkları anımsayarak ona ilişkin düşüncelerinden kolayca kurtuldu. Kuşkusuz Makarov bunları kendisine hava vermek için uydurmuştu; büyük olasılıkla ahlak dışı şeyleri gizliden gizliye ve herkesten daha fazla yapıyor olmalıydı. Eğer içiyorsa, ahlaksızlık da yapıyordu, bu açıktı.

Bu düşünceler, Makarov'u küçümseyen bir gülümsemeyle anımsamasını sağlıyordu ve Klim kısa bir süre sonra uyudu; uyandığında kendisini bambaşka bir insan gibi hissediyordu; bir gece içinde büyümüş ve içinde önemli bir insan olduğuna ilişkin duygular gelişmiş, kendine olan saygısı ve güveni artmış gibiydi. İçinin neşeyle dolduğunu hissediyor, hatta şarkı söylemek istiyor, ilkbahar güneşi ise odasına düne kıyasla daha sevecen bakıyordu. Klim yine de bu yeni duyguyu herkesten gizlemeyi yeğledi; her zamanki gibi mesafeli davranıyor, dikişçi kızı daha sevecen ve minnet duyarak düşünüyordu.

İçinde bu denli ciddi bir adımın, bu denli kolayca halledilmesi düşüncesinin verdiği okşayıcı bir duygunun hakim olduğu beş günün sonunda, hizmetçi kız Fenya, Klim'in eline çaktırmadan, küçük, buruşturulmuş mavi bir zarf sıkıştırdı; zarfın köşesinde "beni unutma" çiçeği kabartılmış, kalın ipeksi kağıdın köşesine de aynı motiften işlenmişti. Klim gururla şunları okudu:

"Eğer unutmadıysanız, yarın ikindi ayininden sonra gelin. Tupoy köşesi, Vesölıy'ın evi, Mar. Vaganova'yı sorun."

Margarita onu, sanki ilk kez değil de onuncu kez geliyormuş gibi karşıladı. Klim masaya bir kutu çikolata, içinde tatlı çöreklerin bulunduğu bir sepet ve bir şarap şişesi koyduğunda, Rita kurnazca gülümseyerek:

"Demek, çay içmek istiyorsunuz?" diye sordu.

Klim, ona sarılarak:

"Beni sevmeni istiyorum" dedi.

"Evet, ama elimde değil ki," diye yanıtladı kadın, içtenlikle gülerek.

Kızın üzerindekiler ve garip, sarhoş edici bir kokuyla dolu küçük ve temiz odasında onu çevreleyen her şey çok basitti. Alçak bir damın üzerine açılan pencerenin dibinde, köşede, beyaz pikeyle örtülmüş bir yatak vardı; beyaz perdeler pencerelerin camlarını kapatıyor, çatının ardında, pembe çiçek açmış elma ve vişne ağaçları yükseliyor, bir arı pencerenin camına çarpıp duruyordu. İşlemeli bir örtünün serildiği şifoniyerin üzerinde çerçevesiz bir ayna ve özenle dizilmiş minik kutular, kavanozlar vardı; köşede ikon'un gümüş çerçevesi parlamaktaydı; kapının bulunduğu köşe, açık gri renkli kalikot kumaşıyla örtülüydü. Her şey olağandışı sakin ve sessiz, arının vızıltısı ise neredeyse gerekliydi; her şey, gerçeklerden ve Klim'in alışık olduğu şeylerden inanılmaz derecede uzak duruyordu.

Margarita, kısık sesle konuşuyor, anlamsız sözcükleri tembelce uzatıyor ve hiçbir şey sormuyordu. Klim de onunla konuşabilecek konu bulamıyordu. Kendisini aptal konumunda hissediyor, sıkılıyor ve gülümsüyordu. Sandalyede konuğuyla omuz omuza otururken Margarita onun yüzüne, adeta bir şey anımsıyormuşçasına inceleyen bir bakışla bakıyor ve bu durum Klim'i çok heyecanlandırıyordu. Klim yavaşça Margarita'nın omzunu, göğsünü okşuyor, daha ileri gidip gitmeme konusunda kararsız kalıyordu. İkişer kadeh şarap içtikten sonra Margarita:

"Hadi, yatağa gidelim mi?" diye sordu.

Hemen kalkıp soyunmaya başladı ve sevecen bir sesle:

"Sen de tamamen soyun, böylesi daha güzel olacak..." diye önerdi.

Bir saat sonra yatağa çıplak vaziyette oturmuş, bacaklarını yere sarkıtmıştı; Klim'in çoraplarını inceledikten sonra, yorgun bir biçimde esneyerek:

"Yamalamak gerek," dedi.

Klim uyukluyordu.

Beş altı buluşmadan sonra Klim kendisini Margarita'nın yanında, odasında olduğundan daha rahat hisseder olmuştu. Onun yanındayken hareketlerine dikkat etmek zorunda değildi; Margarita ondan ne zekâ gerektiren bir şey ne de mesafeli davranış talep ediyordu; genelde de hiçbir talepte bulunmuyor ve fark ettirmeden ona, Klim'in de değerli bulduğu birçok şey kazandırıyordu.

Klim tanıdığı kızlara daha farklı bir gözle bakmaya başladı; Lüba Somova'nın kalçalarının dar olduğunu, eteğinin bu kalçalar üzerinde tıpkı askıda asılıymışçasına düz durduğunu, arkada ise fazla kabarık olduğunu fark etmişti, Lüba'nın yürüyüşü serçenin sıçrayışlarına benziyordu. Şişmanca, biçimsiz bir vücudu vardı; sık sık aşktan, romanlardan söz eder, sevimlileşmiş yüzünde yanakları kızarır, iyi yürekli insanlara özgü bakışlara sahip gri gözlerinde mucizelerden, azizlerden, yaşamlarından, çilekeşlerden söz eden yaşlı bir teyzenin hoşnut ifadesi belirirdi. Bu hali o kadar saf, hatta bazen dokunaklı görünüyordu ki, Klim arada bir, bu kızı sevecen tebessümlerle teşvik etmek zorunluluğunu hissediyor, ancak:

'Saf, budala kız,' diye de düşünüyordu.

Bu kızın anlattıkları neredeyse her zaman Lidiya'yı sinirlendirir, ancak bazen güldürdüğü de olurdu. Lidiya, dikkatli, inanmıyormuşçasına, kesik kesik gülerdi; biraz güldükten sonra, çevresine bakınır, uygunsuz bir davranışta bulunmuş, suç işlemiş gibi surat ederdi. Somova romanlar getirir, okuması için Lidiya'ya verirdi; bir keresinde *Madam Bovary*'yi okuduktan sonra Lidiya kızgınlıkla:

"Burada doğru olanlar iğrenç, iyi olanlarsa yalan." *Anna Karenina*'ya yaklaşımı daha da sert olmuştu:

"Burada herkes at gibi: Anna da, Vronskiy de, diğerleri de..."

Somova bozulmuştu:

"Aman Tanrım, sen ne kadar da bilgisiz, anlayışsız birisiymişsin! Sen anormal bir insansın!"

Klim de artık Lidiya'yı anormal buluyor, hatta, sorgulayıcı ve ısrarlı bakışlarından korkuyordu; aslında Lidiya yalnız Klim'e değil, Makarov'a da böyle bakmaktaydı. Ancak Klim, Lidiya'nın Makarov'a artık daha dostça davrandığını, Makarov'un da Lidi-

ya ile konuşurken artık eskisi gibi alaycı ve kavgacı bir havaya girmediğini hissediyordu.

Giderek göz kamaştırıcı bir biçimde güzelleşen ancak daha da aptallaşan Alina ile Lidiya'nın dostluğu Klim'i şaşırtıyordu; kızın aptallığına, özellikle annesinin şu sözlerinden sonra inanmıştı:

"Bu kız bu kadar güzel olmasa, daha iyi ve akıllı olabilirdi."

Bu sözlerin çok yerinde söylenmiş olduğunu düşündü Klim. Bu kız için güzelliği, bitmek tükenmek bilmeyen bir endişe kaynağıydı. Alina bu güzelliğini kendisine kısa bir süre için verilmiş ve biraz olsun zedelediği anda elinden alınacak bir hazine gibi görüyordu. Nezle olmak onun için ciddi bir hastalıktı ve korkuyla yanındakilere soruyordu:

"Burnum çok mu kırmızı? Gözlerim parlaklığını yitirdi, değil mi?"

Yüzünde çıkmış olan ufacık bir sivilce bile moralini bozmaya yetiyordu; tırnak etleri veya sivrisinek ısırması için de aynı şeyler geçerliydi. Alina, şişmanlamaktan, zayıflamaktan ve gök gürültüsünden korkardı.

"Şimşekler çaksın," derdi. "Bu güzel bile oluyor, ancak üzerimdeki göklerin gürüldemesine hiç dayanamıyorum."

Alina kendisine temkinli, süzülmeye benzer bir yürüme biçimi geliştirmişti ve kafası üzerinde bir su testisi varmışçasına hep dik duruyordu. Buz pistinde, düşmekten korkarak, başkalarından uzak, kenarlarda bir yerde yavaşça kayar ya da ancak ustalığından ve gücünden emin olduğu çok deneyimli patencilerle paten yapardı. Klim'in bu kızda beğendiği tek özellik, daima kendisine rahat ve sakin kalabileceği bir yer seçebilme yeteneğiydi; her zaman en uygun, güneş ışığının kendisini en fazla okşayabileceği yeri seçerdi. Temizliğe olan abartılı düşkünlüğü komik kaçıyordu; tozdan, çöpten, sokakların pisliğinden hastalık derecesinde tiksinir, bir yere oturmadan önce sandalyeye, koltuğa denetler gibi bakar, çaktırmadan mendiliyle onu hafif bir hareketle siler, elinde herhangi bir eşyayı tuttuktan sonra parmaklarını hemen temizlerdi. Yemek yiyişi o denli özenli ve dikkatliydi ki, Makarov bir keresinde ona:

"İbadet eder gibi yemek yiyorsunuz, Alinacığım! Hatta biz faniler gibi yemek yemiyor, adeta günah çıkartıyorsunuz," demişti.

Alina, Makarov'a bakmadan, sakin bir tavırla:

"Doktor yiyecekleri iyice çiğnememi tavsiye etti," diye yanıtlamıştı.

Alina'nın güzelliği konusunda duyduğu endişe, bazen, fazlasıyla talepkâr hanımına öfkelenen bir hizmetçinin geçirdiği sinir nöbetlerini anımsatan bir öfkeye kapılmasına neden oluyordu. Herhalde bu endişeden dolayı olsa gerek, Alina'nın hoş, mavimsi gözleri hep sorarcasına bakıyor, uzun kirpikleri ise titreyerek bakışlarına yalvaran bir ifade kazandırıyordu.

Sıkıcı biriydi; yalnız tuvaletlerden, danslardan, hayranlarından söz eder, ancak bunu yaparken bile, sıkıcı bir görev yapıyormuşçasına coşkusuz bir tavırla konuşurdu. Kır saçlı, zeki bakışlı, dul, boylu boslu ve yakışıklı bir topçu generali Alina'ya kur yapmaktaydı bile; ayrıca, savcının arkadaşı, kısa boylu, esmer yüzlü, kara bıyıklı, neşeli ve maharetli Bay İppolitov da Alina ile ilgileniyordu.

"Hayır, evlenmek istemiyorum ben," diyordu Alina, göğüsten gelen alçak sesiyle. "Ben oyuncu olacağım."

Genç kız, Fet ve Fofanov'un şiirlerini şarkı söylercesine, aşırı derecede iç bayıcı olmakla birlikte fena okumuyor, hayalci bir tavırla çingene romansları söylüyordu; ancak bu romanslar duygusuz, kadife sesinin ezdiği sözcükleri cansız ve anlaşılmazdı. Klim bu kızın, yavaşça uzatarak söylediği şarkı sözlerini anlamadığına emindi.

Makarov, bir gün ondan söz ederken, diğer kızlardan söz ederken takındığı umursamaz tavrıyla: "İnsanın oynamaya kıyamadığı bir bebek o," dedi.

Klim arkadaşına yan gözle baktı; insanların birbirlerini yerinde sözlerle tanımladıklarını işittiğinde içinde bir kıskançlık duyuyor, Makarov ise insanları, Klim'in sinirine dokunacak kadar ustaca sözcüklerle tanımlıyordu.

Tıpkı tüm insanlarda olduğu gibi, Klim, Alina'nın davranışlarında da yapay, uydurulmuş bir şeyler bulmayı isterdi. Bazen kendisine:

"Bugün solgun görünüyorum, öyle değil mi?" diye sorduğunda, Klim bu sorunun sırf dikkat çekmek için, gereksiz yere sorulduğunu anlıyor, ancak bu kendisine doğal, açıklanabilir görünüyor ve hatta bu kıza karşı acıma duygusu uyandırıyordu. Klim'in bu düşüncesi, annesinin Alina ile ilgili olarak, güzelliğin bu kıza verilmiş, yaşamı zorlaştıran bir ceza gibi algılanabileceğini, onu beş dakikada bir aynalara gitmeye zorladığını ve her insana bir aynaymışçasına bakmasına neden olduğunu söylemesiyle güçlenmişti. Klim bazen, kendisiyle bu kızın bazı ortak özellikleri bulunduğunu düşünüyor; ancak bu düşünceyi kendisi için küçük düşürücü sayarak, üzerinde ciddi olarak durmamaya çalışıyordu.

Makarov ve Lidiya'nın, Alina'yı değerlendirme konusunda ters düştüklerini fark ediyordu: Lidiya, Alina'ya, Klim'in daha önce onda fark etmediği bir özenle hatta şefkatle yaklaşıyordu. Makarov, pek kötü niyetli olmamakla birlikte, Alina ile durmadan alay etmeyi sürdürüyordu. Lidiya bu yüzden Makarov'la tartışıyordu. Özel derslere koşuşturan Somova, telgraftaki işini bırakarak Sergaçlı balıkçı topluluğuyla Hazar'a gitmiş olan dostu İnokov'un ilgi çekici ve uzun mektuplarını okuyarak onları barıştırıyordu.

Genel olarak evde yaşam sıkıcı ve güçtü; aynı zamanda da huzursuzluk da veriyordu. Annesi ve Varavka, akşamları kaygıyla ve öfkeli bir tavırla bir şeyler okuyor, kâğıtları sıkıntılı bir ifadeyle hışırdatıyorlardı. Varavka avucuyla masaya vurarak, yakınıyordu:

"Budalalar, hırsızlığı bile beceremiyorlar!"

Klim ise Margarita'nın yanında yaşadığı iç sıkıntısından giderek hoşlanmaktaydı. Bu başı boşluk onu sıkmıyor, sakinleştirip düşüncelerini uyuşturarak her türlü yakıştırmayı gereksiz kılıyordu. Dikişçi kızın yanında tıpkı bir geçit törenindeymişçesine kasılıp durma zorunluluğu yoktu. Margarita, duygularının ve görüşlerinin basitliğiyle Klim'de özel bir ilgi uyandırmaktaydı. Bazen bu kız Klim'in sıkıldığından kuşkulanarak, zayıf, miyavlar gibi sesiyle daha önce duymadığı tuhaf şarkılar söylüyordu:

"Uyuyamıyorum, yatamıyorum,
Yenemiyor beni uykum,

Rita'ya gitmek istiyorum
Ancak nerede oturuyor, bilmiyorum.

Arkadaşımdan rica ederdim
Beni ona götürsün;
Ancak o benden daha yakışıklı
Korkarım, kapmasın benden Rita'yı."

"Ne aptalca bir şarkı bu," dedi Klim, esneyerek; şarkıyı söyleyen kız ise öğretmen tavrıyla:

"İyi ya, dostum. Bütün şarkılar aptalcadır, hepsi aşkı anlatır, bu yüzden de iyiler ya zaten," dedi.

Genelde Klim'e bir şeyleri seve seve öğretiyor, bu hali de delikanlıyı çok eğlendiriyordu. Klim, bu genç kadının kendisine karşı özenli bir anne tavrı benimsediğini görüyordu; bu çok komik bir durumdu, ancak biraz dokunaklıydı da. Klim, Margarita'nın çıkar gözetmeyen davranışlarına şaşıyordu; kendisinde, onun gibi kadınların açgözlü olduğuna ilişkin bir kanı oluşmuştu. Ancak Rita'ya tatlı bir şeyler ya da armağanlar getirdiğinde, kadıncağız onları kabul ederken sitemle:

"Tuhaf adam! Bana harcadığın parayla, benden daha güzel ve genç bir kız bulabilirdin!" diyordu.

Bu sözleri o denli yalın ve inandırıcıydı ki, Klim yalan söyleyebileceğini hiç düşünmedi.

Ancak kendisinden daha güzel kızların olabileceğinden söz ettiği zamanlarda elleriyle göğsünü ve kalçalarını sıvazlayarak övünüyor:

"Cildimin nasıl olduğunu görüyorsun, değil mi? Böylesi her genç kızda yoktur," diyordu. Duvarda, şifoniyerin üzerinde, ortadan daha önce büküldüğü belli, iki çiviyle çakılmış çerçevesiz küçük bir fotoğraf vardı; fotoğraf, saçları arkaya taranmış, kalın kaşlı, pos bıyıklı, kravatı kabarık bağlanmış genç bir adama aitti ve adamın gözlerinin bulunduğu yer oyulmuştu.

"Bu kim?" diye sordu Klim.

Margarita, gözlerini kısarak, bir şeyler anımsamaya çalışır gibi birkaç dakika fotoğrafa baktı, sonra:

"İkon ressamı," dedi.

"Peki, neden gözleri oyulmuş?"

Rita içini çekerek: "Adam kör, salak," dedi, sonra daha fazla soru sorulmasını istemediğini belli ederek önerdi:

"Hadi, yatağa gidelim mi?"

Bir şefkat anında Klim nihayet Dronov'la ilgili soru sorma cesaretini kendisinde bulabildi. Bunu sormak zorunda oluşunun farkındaydı; ancak ne denli geç sorarsa bu sorunun önemini ve gerekliliğini o denli yitireceğinin de farkındaydı. Bu konuda insanı huzursuz eden, pis bir şeyler var gibiydi; sorusunu sorduğunda Rita şaşkınlıkla kaşlarını kaldırarak:

"O da kim?" diye sordu.

Klim: "Numara yapma," dedi; aslında bunu sert bir tavırla söylemek istemişti; ancak bunu başaramadığı gibi, gülümsedi bile.

Rita yastığın üzerinde doğrulup otururak gömleğini başından geçirirken, yüzünü kapatmış bir halde, derdini paylaşır bir tavırla:

"Ah, o evinizin ek bölümünde yaşayan Vanya! Sen onunla aramda bir şeyler olduğunu mu sanıyorsun? Onun gibi suratsız biriyle? Çok kötü şeyler uyduruyorsun," dedi.

Beyaz, yer yer mavi damarların göründüğü bacaklarına çoraplarını geçirirken, aceleyle, pek net anlaşılmayan bir sesle, nedense sık sık iç geçirerek:

"Acıyorum ona. O gün papaz onu kovduğunda ben de orada çalışıyordum; papazın kızına ders veriyordu ve bir yaramazlık yaptı; hizmetçi kızı mı çimdikledi ne? Bana da saldırmayı denemişti. Ben papazın karısına şikayet edeceğimi söyledim, o zaman rahat bıraktı. Aslında kötü de olsa, komiktir o," dedi.

Başka bir ses tonuyla, daha yavaş ekledi:

"Liseden attılar. Kulaklarını çekselerdi, yeterdi!"

Klim, Rita'ya inanmak istiyordu ve inandı. Böylelikle Dronov'un kendisini az da olsa rahatsız eden gölgesi silinip gitti.

Genç adam duvarın dibinde duran temiz yatağın, bu kız için, bir şeylerini kurban ettiği ve neredeyse kutsal görevi yerine getirir gibi yorulmadan çalıştığı bir mekân olduğunu kavramıştı. Dronov'la ilgili kendisini rahatlatan konuşmadan sonra, genç adam-

da Rita'nın hoşlanabileceği bir şeyler yapmak isteği uyandı; ancak Rita yalnızca malt otlu, ballı kurabiyelerden ve Klim için bazen yorucu bile olan uzun öpüşmelerden hoşlanıyordu. Bir keresinde:

"Hadi, yatağa gidelim mi?" biçimindeki daveti, Klim'i aniden, nedeni belirsiz de olsa sinirlendirmiş, alçaltıcı gelmişti. Klim, neredeyse kızarak, Rita'nın neden kitap okumadığını, tiyatroya gitmediğini ve yataktan daha iyi bir şey bilmediğini sormaya başladı. Ancak Rita anlaşılan yöneltilen sorudaki eleştirel ses tonunu yakalayamamıştı; saç örgülerini çözerek sakin bir tavırla:

"Yaşamı başka türlü nasıl geçirebilirsin ki? Bir düşünsene. Başka bir şey yapamazsın da."

Sonra, tiyatroya gittiğini belirtti.

"Eğer orada neşeli komedi, müzikal falan gösteriyorlarsa gidiyorum. Dramları sevmiyorum. Uspenye Kilisesi'ne giderim, oradaki koro, katedral korosundan daha iyi."

Klim bazen artık yorgun bir halde, kendisinden hoşnut olmadığını hissederek:

'Bu mu yani aşk denen şey?' diye temkinli bir biçimde düşünüyordu.

Lidiya Varavka'nın böyle bir aşk için yaratılmış olabileceğini kabul etmesi nedense olanaksızdı. Aşkın, okumuş olduğu romanların, şiirlerin, giderek daha az içen ve konuşan, daha kısık sesle ıslık çalan ve daima hüzünlü duran Makarov'un acılarının özünü oluşturduğunu düşünmek güçtü.

Bir süre sonra Klim'in, Margarita ile görüşmelerinin ardından kendisini boş ve aptallaşmış hissetmeye başladığı ve bundan dolayı korkuya kapıldığı günler başladı. O zaman da kendisini bilgelik kaynağı Tomilin'e ya da evin ek bölümüne gitmeye zorluyordu.

Tomilin'e bir şeyler olmuştu; renkli "fantezi" denilen gömlekler giymeye, kravat yerine püsküllü boyun bağı takmaya başladı; gri ceketi ve morumsu renkte çok geniş pantolonları vardı. Bu giysilerin tamamı, bedenine yabancı gibi duruyor, kulaklarının ve beyaz alnının üzerinde dik duran kısa kesilmiş ateş kızılı rengindeki saçlarını daha da belirgin hale getiriyordu. Özellikle manşet-

lerinin üzerinde büyük, ağır hilal şekli bulunan kol düğmeleri dikkat çekmekteydi. Tomilin, artık daha yüksek sesle konuşuyor, ancak kendinden artık o kadar emin görünmüyor, arada bir duraklayarak ceketinin kol ağızlarına bakıyor, kol düğmeleriyle oynuyordu. Tomilin yeni giysileriyle birlikte yeni düşünceler edinmiş gibiydi. Klim bu düşüncelerin kaba çıplaklığıyla kendisini ürküttüğünü hissediyordu; bu çıplaklık, hem korkusuzluk, hem de utanmazlık olarak algılanabilirdi. Klim, bazen bu çıplaklık içeren düşünceleri gözleri yakan dumanın ya da bulutların uzantıları gibi görüyordu; bu uzantılar, dar odanın ılık havasında dağılarak gri, kirli toz halinde, kitapları, duvarları, camları ve yazarın kendisini kaplıyor gibiydi.

Tomilin, Moris Karyer'in *Kültürün Genel Gelişiminde Sanatın Yeri* adlı beş kalın ciltten oluşan eserin bir cildini elinde tartarak şöyle diyordu:

"Bir İtalyan, dâhiliğin, akıl eksikliğinin bir türü olduğunu öne sürüyor. Aslında genel olarak başkalarından daha büyük yeteneklere sahip olanları normal insan olarak kabul etmek oldukça güç. Örneğin oburları, şehvet düşkünlerini ve... düşünürleri ele alalım. Evet, düşünürleri de. Fazlasıyla gelişmiş bir beyni, tıpkı büyümüş mide ya da büyük boyutta fallos gibi bir kusur saymak olasıdır. Bu şekilde düşünecek olursak, Gargantua ile Don Juan ve felsefeci Emmanuel Kant arasında ortak bir şeyler bulunabileceğini görebiliriz."

Bu benzetmeler, her zaman basite indirgenmiş düşünceleri beğendiği için Klim'in hoşuna gitmişti. Tomilin'in de bu keşfinden dolayı şaşırdığını fark etti; anlaşılan rastlantı sonucu ortaya çıkan bir keşifti bu. Ağır kitabı yatağa fırlatan Tomilin pencereye bakarak kaşlarını oynatıyor, ellerini yassı ensesinde birleştirmiş bir halde duruyordu.

"Evet," dedi, gözlerini kırparak. "Aşağıya gitmeliyim, çay içeceğim. Hım..." dedi.

Tomilin, kadınlar ve kadınlara ilişkin şeyler hakkında daha sık ve biraz da ters biçimde konuşmaya başlamıştı ve bu konuşmaları bazen olay yaratıyordu. Örneğin, bir keresinde evin ek bölme-

sinde yazar Katin, güzelliğin gerçeğin ta kendisi olduğunu iddia ettiğinde, kızıl sakallı adam, kendisine özgü, gerçeği tam anlamıyla bilen bir adam tavrıyla:

"Hayır, güzellik, özellikle gerçek olmayandır ve baştan sona kadar insanı avutmak için uydurulmuştur; tıpkı iyi yüreklilik ve diğer birçok şey gibi..." demişti.

"Ya doğa? Doğadaki biçim güzelliği? Hegel'in öğretisini ele alın," diye zafer kazanmışçasına bağırmaktaydı yazar. Yanıt olarak kayıtsız sözler duyuldu:

"Doğa, türlü biçimsizliğin ve çirkinliğin kaotik bir biçimde bir araya gelmesidir."

Yazar: "Ya çiçekler!" diyerek pes etmedi.

"Doğada, İngiltere, Fransa ve Hollanda'da insanların yaratmış olduklarından daha güzel gül ve laleler yetişmemektedir."

Tartışma giderek daha sinirli, öfkeli bir hal alıyor, anlaşamayan insan sesleri yükseldikçe, Tomilin'in sesi daha inatçı ve sert çıkıyordu. Sonunda:

"Güzellik, bize en çok bir kadına yaklaştığımızda gerekli olmaktadır; tıpkı bir hayvanın diğer bir hayvana yaklaştığı anlardaki gibi. Bu ilişkiler ortamında güzellik, utanma duygusundan, insanın keçiye veya tavşana benzemek istememesinden kaynaklanmıştır," dedi.

Birkaç kaba söz daha söyledikten sonra Tomilin tartışmayı sonuçlandırdı; bu da dinleyenlerin bozulmasına, kıs kıs gülmesine, alaycı fısıldaşmaların başlamasına neden oldu. Kanepede bir sürü yastığın arasında uzanan hasta Yakov amca, kısık bir sesle:

"Bu adam deli mi?" diye sordu.

Yazar gülümseyerek, kulağına bir şeyler fısıldamaya başladı ama amcası kel kafasını sallayarak, dinlemeden:

"Geç kaldı. Nihilistler daha akıllıca düşünüyorlardı," dedi.

Amcası bir şeyden dolayı memnun görünüyordu. Güneş yanığı yüzü biraz beyazlamış, daha da kemikli görünmeye başlamıştı; ancak gözleri artık daha sevecen bakıyor ve sık sık gülümsüyordu. Klim, amcasının Saratov'a taşınarak oraya yerleşmeye hazırlandığını biliyordu.

Evin ek bölümünde, Klim giderek kendisini yabancı hisseder olmuştu. Orada halka ilişkin, halka duyulan sevgi üzerine söylenmiş olan her şey, çocukluğundan beri duyduğu şeylerdi; artık anlamını yitirmişti ve içinde hiçbir duyguyu harekete geçirmiyordu. Bu konuşmalar sıkıntıyı ağırlaştırıyor, Klim de kendisini yavaş yavaş onları dinlememeye alıştırıyordu.

Klim'in ilgisini, Dronov'un Tomilin'e arada bir açıktan fırlattığı kızgın bakışlar çekmişti: Dronov da birden değişmişti. Klim, insanları gözlemleme yeteneğine sahip olmasına karşın, insanlar ona tıpkı Varavka'nın yeni almış olduğu garip saatin yelkovanı gibi, yavaşça değil de sıçrarcasına, aniden değişiyorlarmış gibi geliyordu; bu saatin dakikayı gösteren yelkovanı yavaş yavaş hareket etmiyor, bir çizgiden diğerine aniden atlıyordu. İnsanoğlu da böyleydi; daha dün, altı ay önce olduğu gibiyken, bugün karakterinde yepyeni bir özellik ortaya çıkıveriyordu.

Dronov'un görünümü, koyu lacivert ceketi, siyah pantolonu ve küt burunlu ayakkabılarıyla komik bir ciddiyet kazanmıştı. Ancak, uykusuzluk çeken insanlardaki gibi yüzü çökmüş, göz bebekleri donuklaşmış, göz aklarında kırmızı kılcal damarlar belirmişti; Dronov, artık eskisi kadar bilgiye susamışçasına soru sormuyor, daha az konuşuyor, dalgın bir tavırla dinliyor, dirseklerini vücudunun her iki tarafına yapıştırıp avuçlarını kenetleyerek, ihtiyar adamlar gibi, baş parmaklarını bir ileri bir geri oynatıyordu: Artık her şeye yan gözle bakarak, sıkça ve yorgun bir tavırla oflayıp pofluyor, aklından geçenleri söylemediği izlenimi veriyordu.

Rita ile her buluşmasından sonra Klim, Dronov'un yalan söylemekte olduğunu ortaya çıkarmak istiyordu; ancak böyle bir davranış dikişçi kız ile kendisinin ilişkisi olduğunu ortaya koymak anlamına gelecekti ve Klim bu ilk ilişkisinin kendisi için gururlanılacak bir şey olmadığını anlıyordu. Bu arada Klim'i çok şaşırtan bir şey oldu: Bir akşam Dronov, Klim'in odasına teklifsizce girerek yorgun argın oturdu ve karamsar bir tavırla söze başladı:

"Dinle, Varavka beni çalışmam için Ryazan'a göndermek istiyor, bu da benim için uygun değil, kardeşim. Orada, Ryazan'da,

kim beni üniversiteye hazırlayacak? Hem de bedavadan, Tomilin gibi yani?"

Dronov, masadan kâğıt sıkıştırıcıyı ve camdan yapılmış eşkenar çokgeni güneşin eğik gelen ışınına tutarak çokgenden duvara ve tavana yansıyan gökkuşağı renklerine bakarak konuşmasını sürdürdü:

"Hem, Margarita da var. Ondan ayrılmak benim çıkarlarıma ters; benim, nasıl derler, üstümü başımı dikip, yıkıyor. Hem bağlandım ona. Onun için sıradan birisi olmadığımı da biliyorum."

Yüzünü ekşiterek, gökkuşağı lekelerinden birisini Klim'in annesinin fotoğraftaki yüzüne yöneltti ve Klim bu davranışında onur kırıcı bir şeyler hissetti. Masada otururken Rita'nın ismini duyar duymaz, ansızın, düşünmeden ayağa fırladı.

Klim, yansımalardan birisi o anda gözünü almışçasına: "Rahat dur," dedi, sert bir tavırla; Dronov kâğıt sıkıştırıcıyı kaba bir tavırla masaya fırlattı, Klim ise kayıtsız görünmeye çalışarak:

"Hâlâ onunla birlikte mi yaşıyorsun?" diye sordu.

"Neden yaşamayayım ki?"

Klim, Dronov'u dikkatle süzerek masaya oturdu; Rita'dan söz ederken Dronov'un takındığı sakin tavırda, Klim'in kuşkusunu uyandıracak bir şeyler var gibiydi. Klim, çok içten ve saf görünmeye çalışarak kızla ilgili ayrıntılı sorular sormaya, Dronov da eskisi gibi övünmeye başlamıştı; bir dakika sonra Klim bu adama:

"Defol buradan," diye bağırma isteği duydu.

"O, iyi bir kız," diyordu Dronov.

Klim ona arkasını dönmüştü, Dronov ise birden suratını asarak bambaşka bir konuya atladı:

"Tomilin'den yakında nefret etmeye başlayacağım; içimden bir dahaki sefere kulağına bir yumruk patlatmak geliyor. Bana bilgi gerekiyor, o ise inanmamayı öğretiyor; cebir dersinin keyfi bir şey olduğunu öne sürüyor. Şeytan bile bu adama neyin gerektiğini anlayamaz! Durmadan insanın, zekâsının ördüğü kavram ağlarını yırtması, bir özgürlüğün sınırsızlığına doğru bir yere atlaması gerektiğini kafama sokuyor. Sonuçta çırılçıplak gezeceksin, anlamı çıkıyor! Bu kahve değirmeni kılıklı adamın kolunu hangi şeytan çeviriyor dersin?"

Klim dişlerinin arasından:

"Çok akıllı bir insan," dedi.

"Akıllı mı?" diye şaşırdı Dronov ve öfkeyle saatine bakarak kalktı:

"Sen git Varavka ile konuş," dedi.

O gidince oda daha bir güzelleşmişti sanki. Klim pencerenin önünde durarak, pervazdaki begonyanın yapraklarına dokunuyordu; öfke ve küçük düşürülmüş olmanın verdiği bir ruh halinin etkisiyle burulmuştu. Holde Varavka'nın sesini duyar duymaz hemen onu karşıladı; Varavka, aynanın önünde durmuş, tilkiyi anımsatan sakalını tarıyor, yüzünü biçimden biçime sokuyordu:

"Ryazan'a, Ryazan'a!" diye öfkeyle yanıtladı Klim'in sorusunu. "Ya da gitsin başka nereye gitmek istiyorsa. Hiç yalvarma!"

Klim, gururlu bir ifadeyle: "Ben onun için ricada bulunmayı düşünmemiştim," dedi.

Varavka genç adamın beline sarılarak çalışma odasına doğru yürümeye başladı:

"Bu delikanlıdan bıktım. Kötü çalışıyor, unutkan, nezaket nedir bilmez. Hem gözetim altındaki kiracılarımla çene çalmayı pek seviyor."

"Evet," dedi Klim, ciddiyetle: "Onu oraya bir şeyler çekiyor sanki, evin ek bölümüne çok sık gidiyor."

Klim'i kocaman çalışma masasının önündeki koltuğa oturttuktan sonra, Varavka konuşmasını sürdürdü:

"Seni bu Dronov ya da Makarov gibi kişilere neyin çektiğini anlayamıyorum. Onları inceliyorsun, değil mi?"

Hep alaycı, çoğu zaman da sert konuşan Varavka, güven kazanarak, ikna edici dostça bir tavırla konuşmayı da bilirdi. Klim, birçok kez, bu adamın kendisine gerektiğinden fazla şeyi kolaylıkla söyletebildiğini fark etmiş, üvey babasıyla temkinli, kaçamak konuşmaya çalışmıştı. Ancak her zaman olduğu gibi, bu defa da Varavka, Klim'i, Lidiya'nın Makarov'la gerektiğinden fazla sık görüştüğünü ve bunun duygusal ilişkiye benzediğini söylemeye zorladı. Bu durum kendiliğinden, çok basit biçimde ortaya çıkmıştı: Sanki akıl düzeyleri eşit iki ciddi insan, genç ve daha dengelerini belirleyememiş iki insandan sevecenlikle söz ediyorlar,

onların geleceğinden kaygı duyuyorlardı. Aslında, Lidiya ile Makarov'un garip ilişkileri konusunda suskun kalmak doğru da olmayacaktı.

Varavka bir ayınınkini andıran küçük gözlerini bir saniyeliğine kapattı, elini sakalının altına sokarak, tıpkı bir yelpazeymişçesine hızlı bir hareketle kabarttı. Sonra, geniş bir gülümsemeyle:

"Romantizm, yaşa bağlı olan bir hastalıktır. Bu hastalığın sana geçmediğinden eminim. Lidiya şu an Kırım'da, sonbaharda ise tiyatro okuluna gidecek," dedi.

Klim anımsattı: "Ama Makarov da Moskova Üniversitesi'nde okuyacakmış."

Varavka yanıt vermedi, tırnaklarını kesiyor, kesilen parçalar kâğıtlarla dolup taşan masaya zıplıyordu. Varavka, daha sonra cebinden not defterini çıkararak kurşun kalemle birtakım işaretler çizdi; ıslıkla bir şeyler çalmaya çalıştıysa da beceremedi.

Dostça bir tavırla Klim'in dizine vurarak: "Evin ek bölümüne gidiyor musun?" diye sordu. "Sana tavsiyem gitme oraya! Oradaki insanlar tabii ki suçsuz, zararsız ve konuştukları sırf biçim değiştirmeye yönelik. Ama onlara ilişkin farklı görüşler de var. Eğer bir devlette siyasi polis var ise, siyasi suçlular da var olmalı. Aslında şu an siyasetin modası geçmiş olsa da, yine de ivme denen bir şeye ve eskiye inanan birileri var. Rusya'da devrim ancak bir biçimde, mujiklerin ayaklanması, yani kısır, yıkıcı bir olgu olarak gerçekleşebilir."

Varavka daha sonra uzun uzun dekabrist ayaklanmasından, bu ayaklanmayı "kendine özgü trajik bir soytarılık" olarak niteleyerek söz etti; "petraşevciler"* konusunu ise "profesyonel gevezelerin komplosu" olarak değerlendirdi; ancak Narodniklere geçemeden içeri görkemli adımlarla annesi girmişti; üzerinde mor, dantelli bir giysi vardı ve göğsüne uzun bir inci kolye takmıştı.

"Zaman geldi!" dedi ciddi bir tavırla. "Sen daha üzerini değiştirmedin mi?"

"Affedersin!" dedi suçlu bir tavırla Varavka; yerinden sıçradı ve telaşla dışarı koşuşturdu. "Sohbetimiz o kadar ilginçti ki..."

* Çarlık yönetimi karşıtı grup –ç.n.

Annesinin bu insanı, kendinden daha aşağı düzeyde bir varlık gibi, tıpkı bir at gibi yönettiğini görmek, Klim'in hoşuna gidiyordu. Annesi Varavka'nın ardından bakarak içini çekti, sonra mis kokulu parmağıyla oğlunun kaşlarını düzelterek:

"Neden söz ediyordunuz?" diye sordu.

Klim: "Galiba yakışıksız bir davranışta bulundum," diye itiraf etti. Dronov'u düşünürken, annesine Lidiya ve Makarov'dan söz etti.

"Başka nasıl davranacaktın ki?" diye biraz şaşırdı annesi. "Babasını uyarmak zorundaydın."

Varavka kapıya gelerek: "Hazırım," dedi; smokin giymişti ve bu halde çok daha iri görünüyordu.

Gittiler. Klim, ansızın karşısına çıkan sorunu çözmenin gerekli olup olmadığını anlayamayan bir insanın yaşadığı ikilem içerisindeydi. Pencereyi açtı, odaya akşamın yoğun havası hücum etti. Küçücük, grimsi bulut gökyüzündeki mehtabı sarmalamıştı. Klim kararını verdi:

'Ona gideceğim.'

Karar vermişti, ancak düşüncelere daldı; Margarita'ya gitmek gibi ani bir isteğe, dayanamayıp Dronov'la ilişkisini sorması ve Dronov'un gerçeği söylediğinin ortaya çıkması tehlikesi engel oluyor gibiydi. Bu gerçeği öğrenmek istemiyordu.

Evin ek bölümünden birkaç insan, birbiri ardına, ellerinde bohçalar ve valizlerle çıkmaktaydı; yazar, Yakov amcanın koluna girmişti. Klim önce bahçeye koşarak amcasıyla vedalaşmak istedi ancak amcasının çoktandır başkalarının yanında kendisini hiç fark etmediğini anımsayarak pencerenin önünden ayrılmadı. Yazar, amcasının esmer faytoncunun arabasına binmesine yardımcı oldu; amcası bağırdı:

"Nerede o paket?"

"Bende," diye yüksek sesle yanıtladı yazar.

Fayton ağır ağır sokağın karanlığına doğru yol almaya başladı.

Amcası şapkasını başına geçiriyor, hiç arkasına bakmıyordu; arkada, bahçe kapısında, yazarın eşi, kız kardeşi ve kim oldukları belirsiz iki kişi daha ellerindeki mendil ve şapkaları sallayarak, neşeyle, hep bir ağızdan:

"Elveda!" diye bağırıyorlardı.

Tüm bunlar ve alacakaranlık, Klim'e sıkıcı bir romandaki sahneyi anımsattı; genç bir kız yoksul düşmüş ailesinin durumunu düzeltmek için bakıcı olmaya karar veriyor ve ailesi tarafından benzer şekilde uğurlanıyordu.

Klim iç geçirerek, sessizliğin uzaklaşmakta olan faytonun gürültüsünü yutuşunu dinledi; amcasını düşünmek, onu anlamlı sözcükler çerçevesine oturtmak istiyordu; ancak kafasında, tıpkı sivrisineğin vızıldaması gibi, onur kırıcı bir soru işareti rahat vermiyordu:

'Ya Dronov gerçeği anlattıysa?'

Bu soru Margarita'nın yanına gitmesine izin vermediği gibi, ondan başka hiçbir şey düşünememesine de neden oluyordu. Bir saat kadar sıkıntıyla karanlıkta oturduktan sonra, Klim odasına giderek lambayı yaktı, aynaya baktı; ayna Klim'e neredeyse tanıyamadığı, onuru kırılmış, şaşkınlık ifadesiyle buruşmuş bir yüz gösterdi. Klim ışığı hemen söndürerek, karanlıkta giysilerini çıkardı ve başını çarşafla sararak yatağa yattı. Ancak birkaç dakika sonra, hemen bugün, o anda Margarita'nın yalan söylediğini ortaya çıkarmak gerektiğine kendisini inandırdı. Işığı yakmadan giyinerek ona gitmek üzere evden çıktı; kavgaya hazır bir ruh haliyle ve sert adımlarla yürüyordu. Margarita, Klim'i her zamanki tanıdık haykırışla karşıladı:

"Ha, geldin demek!"

Bu sözler çoktandır Klim'in sinirine dokunuyordu, çünkü bu sözlerde ne sevinç ne de hoşnutluk ifadesi vardı. Bu kızın tekdüze, neredeyse yaşam boyu kullanmak üzere ezberlemiş olduğu okşamalar da giderek utandırıcı olmaya başlıyordu. Arada bir bu okşamalara olan gereksinimi Klim'in canını sıkıyor, kendisine olan saygısını bile sarsıyordu.

Ancak bu kez, tanıdık sözler renksiz bir tavırla söylenmiş gibiydi. Margarita hamamdan yeni gelmişti; şifoniyerin önünde oturmuş, nemli, rengi koyulaşmış saçlarını taramaktaydı. Kızarmış yüzü öfkeli görünüyordu.

Dudaklarında buruk bir gülümsemeyle, ancak öfkeden titreyen eliyle Klim, Margarita'nın sıcak, buharda kabarmış gibi görü-

nen omzuna iki kez sever gibi vurdu, ama o kendini çekerek, hırçın bir tavırla:

"Acıyor. Ne yapıyorsun?" dedi.

Ve hemencecik ciddi bir tavırla konuşmaya başladı:

"İşte sana haber: İyi bir yere, manastıra giriyorum; okulda çalışacağım, orada kızlara dikiş öğreteceğim. Okulda bana kalacak yer de verecekler. Demek ki, elveda! Erkekler oraya gelemiyor."

Gömleğini dizlerine kadar indirerek, ensesini, göğsünü havluyla silerken, Margarita rica değil, emretti:

"Sırtımı silsene bakalım!"

Kadını çıplak gördüğü an, Klim tüm kavgacı ruh halinin yok olduğunu hissetti. Ancak sırtını silmesi için emir vermesi onu şaşırttığı kadar öfkelendirmişti de. Rita, hiçbir zaman Klim'den böyle bir hizmet istememişti. Klim de, daha önce Rita'nın istediği şeyleri nezaketen yaptığını hiç anımsamıyordu. Klim oturmayı sürdürerek susuyordu. Genç kız:

"Tembellik mi ediyorsun?" diye sordu.

O an, aniden parlayan bir öfkeyle, sesini yükseltmeden, aşağılayıcı bir tavırla:

"Bana yalan söyledin, Dronov senin sevgilinmiş..." dedi.

Klim o anda aslında bu sözü gerektiği gibi söylemediğini, sözcükleri yeterince iyi seçemediğini anladı. Margarita, yeni botlarını giyerken öne doğru eğilmiş, Klim'e arkası dönük olarak oturmaktaydı. Kısa bir süre sonra sakin bir tavırla:

"İşte böyle kolayca halloldu," dedi, ardından da:

"Bunu sana Fenka mı söyledi?" diye sordu.

Klim bu sorunun onu derinden sarstığını hissetti. Kemerinin bakır tokasına parmaklarıyla sinirli sinirli vurarak, söyleyeceği sözleri bekliyordu. Botların üzerindeki minik düğmelerin üzerine pensleri geçirmekte olan Margarita susuyordu.

"Bana Dronov kendisi söyledi," diye kaba bir biçimde açıklama yaptı Klim.

Margarita kalktı, eteğini biraz kaldırarak ayaklarına, değerlendiriyormuş gibi bir göz attı. Sonra sandalyeye oturdu ve hafiflemiş gibi iç geçirerek yineledi:

"İşte böyle güzelce çözümlendi. Bense bir haftadır sana artık

beraber olamayacağımızı nasıl söyleyeceğimi düşünüyordum."

Klim bu kadının kendisini giderek daha da aptallaştırdığını hissetmeye başladı ve neredeyse dalgın bir tavırla:

"Neden yalan söyledin?" diye sordu.

Genç kadın pencereye bakarak kafasında söylediklerinden daha farklı düşünceler varmışçasına:

"Anneciğin bana, sana gerçeği söylemem için değil, sokak karılarıyla yatıp hastalık kapmayasın diye para ödüyordu da ondan," dedi.

Klim, başından kaynar sular dökülmüşçesine bağırmaya başladı:

"Yalan söylüyorsun! Annem yapamaz..."

Rita ayağını uzun eteğin altından öne çıkararak yavaşça: "Sıkıyor," dedi; birisine "alçak" diye söverek, bir öğretmen tavrıyla ve kayıtsızca konuşmasını sürdürdü:

"Anneciğine kızma, o seni düşünüyor. Tüm kentte, oğulları konusunda böylesine kaygılanan onun gibi üç anne tanırım."

Klim, onun anlamsız konuşmalarını kafasındaki uğultunun ardından duyuyor, bacakları titriyordu. Rita bu denli duygusuz konuşmasa, Klim onun kendisiyle alay ettiğini düşünecekti.

'Demek annem onu kiralamış,' diye fikir yürütüyordu Klim. 'Ona para ödüyormuş, o yüzden bu pislik bu denli tok gözlü davranıyordu.'

"Annen gururlu da olsa, beni gücendirmiş de olsa, yine de söyleyeyim; o ender rastlanan bir kadın. Vanya'yı Ryazan'a göndermeme konusundaki ricamı reddettiği için, sen de artık bana bir daha gelme. Ben de size çalışmaya gelmem."

Son sözünü Rita, kendisi olmazsa Samginlerin ve Varavkaların en mutsuz insanlar olacağını düşünürcesine tehditkâr bir biçimde söylemişti.

Klim belindeki kemeri çıkararak, kadının halen kırmızı ve terli yüzünü kamçılamak istedi. Ancak bu aptalca olay yüzünden kendini güçten düşmüş, kırgınlıktan, utancından dolayı omzundan kulaklarına kadar kızarmış hissediyordu. Klim, Margarita'ya hiç bakmadan, tek bir söz bile söylemeden çıkıp gitti; o ise arkasından sitemkâr bir tavırla:

"Öf, ne kadar kötü, çok kibardı ama..." diye haykırdı.

Klim uzun süre sokaklarda dolaştı durdu; sonra kent parkında oturarak ne yapması gerektiğini düşündü. Aklından Dronov'u dövmek veya Margarita'nın tıpkı bir fahişe gibi kiralandığını anlatmak, annesine onu çok kıracak ters bir şeyler söylemek geçiyordu. Bu istekler, Margarita'ya ilişkin rahat vermeyen, ısrarlı düşünceler yüzünden bir yerlere kayıp gidiyordu. Aslında Klim, şimdiye kadar bu kıza karşı hoşgörülü ve alaycı davranmaya alışmıştı ve kızı ilk kez olabildiğince ciddi bir biçimde düşünüyordu. Margarita, anlamsız bir biçimde, iki yönüyle kafasında canlanıyordu. Klim, kuşkusuz içten olan şefkatini, karmaşık olmayan ve çoğu zaman komik olan, ancak içtenlik dolu, sevgi sözcüklerini anımsadı; Bu sözler, Maupassant'daki bir kahramanı sevgilisinden vazgeçmeye zorlayan sözlere benzemekteydi. Acaba Dronov'u nasıl bir okşamayla ödüllendiriyor, ona hangi sözleri fısıldıyordu? Klim, aptalca bir şaşkınlıkla, Rita'nın, bedenine zevk vermek amacıyla yaptıklarını anımsıyor, sonra da kendisine nasıl bu denli ustalıkla ve doğal yalan söylemeyi başardığını soruyordu. Rita'nın üç düşünceli anneye ilişkin sözlerini anımsayan Klim, bu kızın kendisi dışında belki de birlikte olduğu iki sevgilisi daha olduğunu düşündü. Aklından, kendine oldukça yabancı ve tuhaf bir düşünce geçti:

'Fahişe mi, yoksa iyilik meleği mi?'

Fakat bu düşünce Rita'nın yalnızca dördüncü adamı, yani çirkin, itici Dronov'u sevdiğini anımsadığı anda silinip yok oldu.

Bu düşünceler tiksinme, hakarete uğrama duygusunu giderek körüklüyor, dayanılmaz bir hal alıyor, ancak Klim bunları kafasından atmayı başaramıyordu. Dökme pirinç bankın üzerinde oturmuş, yüzünü koyu renklere bürünen, çevrede kimselerin görünmediği nehre çevirmişti. Nehir, çatı kaplama demiri gibi donuk bir şekilde parlıyor, tembel tembel ve sessizce akıyor, olduğundan daha uzak görünüyordu. Gece karanlıktı, mehtap yoktu; suyun üzerinde yıldızlar sarı benekler gibi yansıyordu. Klim arkasındaki insanların adımlarını, gülüşlerini ve konuşmalarını duyuyordu; çok bilmiş bir tenor sesine sahip bir adam, "La donna e mobile"den bir motif söylüyordu:

"Sesini duymaktayım ben
Şefkatli ve sevecen
Sesin için, demek
Sökül paraları tek tek."

Bu şarkıdaki umutsuzca bayağılık, zafer kazanmışçasına yansıyordu. Klim, ansızın bir şeyden ürktü, ayağa fırladı ve hemen eve gitti.

Annesi ve Varavka kent yakınlarındaki yazlığa gitmişlerdi; Alina da yazlıkta yaşamaktaydı; Lidiya ve Lüba Somova ise Kırım'daydı. Klim, evin onarımını denetlemek ve Rjiga ile Latince çalışmak üzere tek başına kalmıştı. Bir başına kalmış olduğundan, alışılmış rolü oynamak gibi bir zorunluluğu yoktu; bu yüzden, yemiş olduğu darbenin etkisinden yavaş yavaş kurtuluyordu. Sürekli Margarita'yı düşünse de bu düşünceler giderek daha az kırıcı, ancak daha anlaşılmaz bir hale geliyor ve etkisini yitiriyordu. Bu düşünceler genç kadını sanki başka türlü göstermeye başlamıştı. Klim, artık Margarita'nın aptal olduğunu düşünmüyor, belleği onun öğretici sözcüklerini yeniden canlandırıyor ve bu sözlerde, sıklıkla kadınlara karşı duyulan öfke seziliyordu. Bir keresinde yataktan fırlayarak terli vücudunu süngerle silerken, Margarita takdir edercesine:

"Fazla ateşli olmaman çok iyi. Benim gibileri, ateşli kişileri sonuna dek kızgınlaştırıp, sonra küllere dönüştürmeyi severler. Birçokları bizim yüzümüzden yok olup gider," demişti.

Rita, bir keresinde de şefkatle onu ikna etmeye çalışmıştı:

"Kadınların aşkına inanma. Sen kadının ruhuyla değil, bedeniyle sevdiğini unutma. Kadınlar kurnazdır, öf! Kincidir. Onlar birbirlerini bile sevmez; sokaklarda şöyle bir bak, birbirlerine nasıl da kıskançlıkla ve öfkeyle baktıklarını gör; her biri, kendisinden başka birilerinin daha bu dünyada yaşadığına kızar."

Hatta Rita, bir aşk öyküsü bile anlatmaya hazırlanmış ancak Klim uykuya dalmış ve tüm bu öyküden aklında yalnızca birkaç sözcük kalmıştı.

"Onun için gerekli olan neydi? Yalnızca onu benden almak, 'görüyorsun, ben senden daha uyanığım,' diyebilmek için."

Şimdi geriye dönük olarak Rita'nın verdiği akılları anımsarken, onların çokluğu ve tekdüzeliği Klim'i şaşırtıyordu; Rita'nın vicdanının sesini dinleyerek kendisiyle böyle konuştuğuna, aldatıldığı konusunda onu uyarmaya çalıştığına inanmaya hazırdı.

'Onu haklı çıkarmak mı istiyorum?' diye soruyordu Klim kendine. Ancak hemen o anda, gözünün önüne Dronov'un yassı yüzü, övüngeç gülümsemeleri, Margarita'yı anlatırken söylediği utanmazca sözleri geliyordu.

Klim: 'Rita ile nehre düşmüş olsam, Varya Somova'nın Boris'i boğduğu gibi beni boğardı herhalde,' diye öfkeyle düşündü.

Klim, Rita'yı öfkeliyken bile düşünürken, bu kadının yanına gitme konusundaki aşağılayıcı isteğinin giderek arttığını hissediyor, bu durum onu daha da öfkelendiriyordu. Öfkesini çıkarmak için işçileri seçti.

Taş işçileri, Samginlerin evlerinin olduğu yerin hemen çaprazında bulunan eski, kışla binasını anımsatan, iki katlı, küçük ve karanlık pencereli, bir zamanlar sarıya boyanmış bir yapıyı yıkmaktaydılar; Varavka, bu binayı tüccar kulübü binası yapmak için satın almıştı. Burada, yirmiye yakın üstü başı toz içinde insan çalışıyor ama aralarında özellikle iki kişi göze çarpıyordu: Kıvırcık saçlı, kalın dudaklı, tıraşsız, tozdan grileşmiş yüzünde yuvarlak gözleri olan genç bir adam ve lacivert gömlek giymiş, uzun önlüklü, yaşlı, ufak tefek bir adamcağız. Dökme demirden yapılmış gibi duran genç adamın kolları eski duvarın iç içe geçmiş tuğlalarını hiç gereği yokken parçalamaktaydı; delikanlı çok güçlüydü ve oynar gibi çalışarak gücüyle övünüyor, yaşlı adamcağız ise onu tiz sesiyle teşvik ediyordu:

"Yık Motya! Düşür hepsini, Motya, iş bitiyor, az kaldı!"

Kızıl sakallı, iri yapılı kalfa ise onu ikna etmeye çabalıyordu:

"Sen Nikolaiç, rahat dur! Ne diye tuğlaları parçalıyorsunuz?"

Yaşlı adamcağız şaka yaparak:

"Ben miyim yapan? Motya parçalıyor! Hey, Motya, göreceksin gününü, güce bak be!"

Kendisi de tuğlaların arasındaki sıvaya değil, tuğlanın kendisine vurmaya çalışıyordu. Kalfa yeniden alışkın ve kayıtsız bir ta-

vırla bağırıyor, eski tuğlanın daha büyük, yenisinden daha sağlam olduğunu anımsatıyordu, yaşlı adam onaylar gibi:

"Doğru! Babalarımız, dedelerimiz bizden iyi çalışırdı! Hey, Motya!" diye haykırıyordu.

Tüm işçiler duvarı hararetle kırıyorlardı, ama yaşlı adam, Klim'in gördüğü kadarıyla, sınırı aşmış gibiydi ve abartılı hareketleriyle itici görünüyordu. Motya ise kör gibi, makine gibi çalışıyor, birkaç tuğlayı aynı anda kopardığında yüksek sesle ofluyor, işçiler gülüyor, yaşlı adamcağız ise kendini kaptırmış, yırtınırcasına bağırıyordu:

"Yıık!"

'Aptallar!' diye düşündü Klim. Anneannesinin, yıkık evinin önünde sessizce gözyaşı döküşünü; sokaktaki olayları, ustaların kendi aralarındaki kavgalarını, pazar yerlerinde, lisenin karşısındaki kent meydanında bulunan meyhane kapılarındaki sarhoş mujiklerin serseriliklerini ve yine anneannesinin gözyaşlarını, Varavka'nın, sarhoş, kurnaz ve tembel halkı alaya alan sözlerini anımsıyordu. Margarita ile yaşadığı olaydan sonra, tüm insanlar ona daha kötü görünüyordu; dindar, iyi niyetli yaşlı bahçıvan Stepan ile sessiz, şişman, tatlılara bir türlü doymak bilmeyen Fenya da bunlara dahildi.

Klim, kendi kendine gülümseyerek: 'Halk,' diye düşünüyor ve belleğinde, halk sevgisine, halkın aydınlatılması için çalışmak gerektiğine ilişkin ateşli konuşmaları yeniden duyuyordu.

Klim, Tomilin'e, halk üzerine konuşmak, kendisinin duyduğu antipatiye destek bulmak için gidiyordu. Ancak Tomilin, bakır rengi kafasını sallayarak:

"Halka karşı içten bir ilgiyi, sanayiciler, gözü yüksekte olanlar ve sosyalistler duyabilirler. Halk, beni ilgilendirmeyen bir konudur," diyordu.

Tomilin'in zenginleştiği anlaşılıyordu; artık daha temiz giyinmesinin yanı sıra, odasının duvarları üç dilde, Almanca, Fransızca ve İngilizce yeni kitaplarla dolup taşıyordu.

"Rusça okunabilecek bir şey yok," diye açıklıyordu Tomilin. "İnsanlar, Rusça olarak ilginç şeyler hissederler, ancak düşünme

konusunda başarısızdırlar; başkalarına bağlı kalarak, özgün olmayan biçimde düşünürler. Rus düşünme tarzı, çok derin bir duygusallığa sahiptir ve bu nedenle de kabadır. Bir düşünce, ancak kuşkunun denetiminde verimli hale gelebilir. Kuşkuculuk, Rus zekâsına yabancı bir kavramdır; tıpkı bir Hintlinin veya Çinlinin zekâsına olduğu gibi... Bizde hep bir şeylere inanmaya yönelirler. Neye olacağı pek önemli değildir; inançsızlığın kurtarıcılığına bile olabilir. İsa'ya. Kimyaya. Halka. Hepsine olabilir. İnanca yönelmek, huzur bulmaya yönelmektir. Bizde, düşünmenin bağımsız olması gerektiği endişesine kendisini bağlı sayan tek bir kişi yoktur."

Klim, bu sözlerin hepsini onaylamıyordu; bir çoğu Klim için kabul edilemezdi. Yine de Klim, Tomilin'in yere sürtmekte olduğu kösele ayakkabılarının, bazen de çıplak ayaklarının çıkardığı ses eşliğinde söylediği her şeyi dürüstçe aklında tutmaya çalışıyordu.

"Gerçeğin salt varlığı ve ondan alınacak zevk uğruna ona gereksinim duyan insan yoktur. Yineliyorum: İnsan gerçeği bilmeyi ister çünkü huzura susamıştır. Bu gereksinimi, pratik değerini inkâr etmediğim, bilimsel gerçekler olarak tanımlanan şeyler öyle güzel gideriyor ki."

Bir keresinde Klim öğretmene gittiğinde, ev sahibesi onu kapıda durdurdu; aşçı zatürreeden ölmüştü. Kapı girişinde oturan kadın, bir akasya dalıyla yuvarlak, yağlı gibi parlamakta olan yüzünden sinekleri kovuyordu. Neredeyse kırk yaşına gelmiş, şişman, süt annesi göğüslü bir kadındı; Klim'in karşısına dikilerek kapıyı geniş sırtıyla kapatmış, koyun bakışlı gözleriyle gülümseyerek:

"Affedersiniz, yazı yazıyor, kimseyi içeri bırakmamamı istedi. Papaz İnokenti'yi bile içeri almadım. Yoksa ona artık papazlar da geliyor: Semineryum papazı ve Uspenskiy katedralinin papazı da," demişti.

Bu kadın sesini yükseltmeden sözcükleri yutarcasına konuşuyor, koyun gibi bakan gözleri mutlulukla parlıyordu. Klim, bu kadının uzun uzun Tomilin'den söz etmeye hazır olduğunu fark etmişti. Nezaket gereği üç dakika kadar dinledikten sonra, Klim, kadının içini çekerek:

"Bu adama eskiden acırdım, ama artık korkuyorum," dediği anda selam vererek gitti.

Makarov sık olduğu kadar nedense hep zamansız gelirdi; bu kez toz toprak içindeydi, ince yelken bezi kumaşından gömlek giymiş, beline geniş bir kemer takmıştı; çıplak ayaklarında eskimiş, yırtık pırtık çizmeler vardı. İki renkli saçları uzamış, tutamlar halinde dağılmıştı ve bu haliyle manastıra kapanmış birini andırıyordu. Yüzü rüzgârda kalmaktan kurumuş, güneşte yanmıştı; kulaklarının dış tarafındaki ve burnunun üzerindeki deri, bir balığınki gibi pul pul olmuştu; gözlerinde ise yoğun bir hüzün vardı. Bazen bu gözler Klim'in tanıyamadığı bir biçimde parlamaya başlıyor ve bu hali Klim'i tanımlayamadığı bir biçimde endişelendiriyordu: Klim, Makarov'a karşı davranışlarında temkinliydi; arkadaşının bir gezginin kıyafetini andıran özensiz giyiminden duyduğu tedirginliği, bıkkınlık verici konuşmalarına gösterdiği alaycı hoşgörüyü belli etmiyordu. Makarov yürüyerek köyleri, manastırları dolaşıyor, bu gezilerini yabancı ülkelere seyahat etmiş gibi anlatıyordu; ancak hangi konuya değinirse değinsin, Klim, bu adamın yalnızca kadınlardan ve aşktan söz ettiğini, yalnızca bu iki şeyi düşündüğünü hissedebiliyordu.

"Ne yapıyorsun, halkı mı inceliyorsun?"

"Kendimi inceliyorum, kuşkusuz. Eski bilginlerin öğütlerine göre, kendimi," diyordu Makarov. "Halkı incelemek nedir ki? Şarkılarını kaydetmek mi? Karılar utanmaz saçmalıklardan söz eden şarkılar söyler. Yaşlılar, ölüleri anma törenlerini anımsayarak konuşurlar. Hayır kardeşim, şarkılar olmazsa, neşe de olmaz," dedi; tozla doldurulmuş gibi görünen ezik sigarayı parmaklarıyla düzleştirmeye çalışırken konuşmasını sürdürdü:

"Bazen Tolstoycuların belki de haklı olduklarını düşünüyorum: Yapılabilecek en akıllıca şey, Varavka'nın dediği gibi, insanın aptal haline geri dönmesidir. Belki de gerçek bilgelik köpeklerin bile anlayabileceği kadar basit bir şeydir ve biz onun peşinde boşuna bir yerlere koşuşturuyoruzdur."

Klim, bu sorulara, Tomilin'in, Makarov'un da zaten bildiği sözleriyle yanıt verebileceğini biliyordu. Konuşmuyor, Makarov'un endişelerinin Rita gibi bir kadınla ilişkiye girme cesaretini bulabildiği takdirde tamamen yok olacağını düşünüyordu. Hatta

bu dağınık saçlı yakışıklı adam, Dronov'dan dikişçi kızı çalarak Lidiya'nın etrafında fır dönmeyi bıraksa daha da iyi olacaktı. Makarov hiçbir zaman Lidiya'yı sormazdı; ancak Klim, kendisi Lidiya'dan söz ettiğinde, onun başını yana eğerek tavanın köşesine baktığını ve kulak kesildiğini fark ediyordu.

Klim canı sıkılarak: 'Herhalde geldiğini düşünüyor,' diye akıl yürütüyordu.

Makarov ise düşünceli bir tavırla söyleniyordu:

"Bazen anlamak insana aptalca geliyor. Birkaç kez kırda gecelemiştim; sırt üstü yatmışsın, gözüne uyku girmiyor, yıldızlara bakıyorsun, okuduğun kitapları anımsıyorken birden aklına şu düşünce geliveriyor: Ya evrenin büyüklüğü ve sonsuzluğu yalnızca aptallık, birilerinin dünyadaki düzeni sağlamayı beceremmemesi ise daha anlaşılır ve basitse?"

"Bu sözler Tomilin'den alıntı gibi," diye anımsattı Klim.

Makarov biraz düşündü, sigarasını tüttürdü.

"Nereden olduğu önemli değil. Ancak insanoğlunun kendi aklını kavrayamadığı ortaya çıkıyor."

Makarov'un dünyadan hoşnut olmayışı Klim'in sinirine dokunuyor, akılsızca bir felsefe oyunu, Tomilin'in kaba bir taklidi olma çabası gibi geliyordu. Bu yüzden öfkeyle, arkadaşına bakmadan:

"İki üç yıl sonra bunları düşünmeyi bırakacağız..." dedi.

Aslında "saçmalıkları" ya da "boş şeyleri" diyecekti, ama son anda kendisini tuttu ve:

"Öylesine safça ki..." diye bitirdi.

Sigarasını çizmelerinin tabanlarında söndürdükten sonra Makarov sordu:

"Aptal olacağız öyle mi?"

Sonra Klim'den üç ruble isteyerek, bir yerlere kayboldu. Pencereden bakıp da Makarov'un avluda nasıl da hafif ve hızlı yürüdüğünü görünce, Klim'in içinden arkadaşının arkasından sövmek geldi.

Cumartesi günü Klim yazlığa gitti; eve yaklaşırken daha uzaktan terastaki koltukta oturmakta olan annesini ve terasın sütununun yanında beyaz bir elbise giymiş, omuzlarına mora çalan ko-

yu kırmızı bir şal atmış Lidiya'yı gördü. Klim elinde olmadan irkildi, toparlandı, hızlı gitmemesine karşın faytoncuya:

"Yavaşla," dedi.

Lidiya gülümsemeden elini sıkarak yüzüne hızlı ve soğuk bir bakış fırlattığında Klim biraz ürktü. İki ay içerisinde çok değişmiş, yüzü daha da koyu bir renge bürünmüş, yüksek ve biraz tiz sesi kalınlaşmıştı.

"Deniz hiç düşündüğüm gibi değilmiş," diyordu Lidiya, annesine. "Bu yalnızca büyük, sıvı bir can sıkıntısı, o kadar. Dağlar, gökyüzüyle kısıtlanmış, taşların oluşturduğu bir sıkıntıdan ibaret. Geceleri bu dağların evlerin üzerine üzerine geldiğini ve onları suya itmek istediklerini düşünürsünüz; deniz ise evleri yutmaya hazır zaten..."

Vera Petrovna ormana doğru giden yola bakarak:

"Geceleri insanlar düşünmez, uyur," diye anımsattı.

"Orada iyi uyuyamıyorsun, dalgaların sesi rahat vermiyor. Taşlar diş gibi gıcırdıyor. Deniz, içinde bir milyon domuz varmışçasına şapırdayıp duruyor..."

"Sen yine eskisi gibisin... sinirlisin," dedi, Vera Petrovna; bunu söylerken bir an için duraksamasını, Klim, başka bir şey söylemek istemesi olarak algıladı. Lidiya'nın artık tamamen yetişkin genç bir kız olduğunu fark etmişti; hareketsiz bakışı, bu kızın gergin bir halde bir şeylerin olup bitmesini beklediğini düşündürmekteydi. Konuşması, her zamankinden daha telaşlı, bir an önce söyleyeceklerini sonlandırmak ister gibiydi:

"Herkesin Kırım'ın güzel olduğunu söylemek konusunda neden ağız birliği ettiğini anlamış değilim."

Göründüğü kadarıyla, Lidiya'nın inatçılığı annesini sinirlendiriyordu. Klim annesinin dudaklarını büktüğünü, burun ucunun kızarıp, titrediğini fark etti.

"Birçok insan yalnızca güzelliği arar, ancak çok az kimse onu yaratır," diye söze başladı, Klim. "Doğada, yaşamın kendisinde olduğu gibi, güzelliğin bulunmadığı da gerçek olabilir; gerçeği ve güzelliği yaratan insanın kendisidir."

Sözünü bitirmesini bekleyemeden, Lidiya:

"Yaşlanmışsın. Daha doğrusu olgunlaşmışsın," dedi.

Vera Petrovna kalkarak odalara doğru yöneldi, giderken gerektiğinden yüksek sesle:

"Güzelliğe ilişkin çok özgün bir düşünce ürettin, Klim..." dedi.

Klim, Lidiya ile baş başa kaldığında onunla ne konuşacağını bilemediğini fark ederek şaşırdı. Genç kız terasta biraz dolaşıp sonra ormana doğru bakarak:

"Babam ava mı gitti?" diye sordu.

"Evet."

"Tek başına mı?"

"Bir mujikle birlikte. İlkbaharda belediye başkanının falakaya yatırılmasını emrettiği yedi kişiden biriyle."

Lidiya: "Öyle mi? Orada da bir yerlerde mujikler ayaklanmış, onlara ateş bile açılmış... Eh, ben gidiyorum, yoruldum," dedi.

Terastan ince gövdeli kayın ağacı koruluğuna inerken de Klim'e bakmadan:

"Lüba, tüberküloz hastası bir kıza eşlik etmek için kaldı," dedi.

Lidiya, Klim'i kayın ağaçlarının arasında, ilgisiz tavırlarından duyduğu öfkesiyle baş başa bırakıp gitti. Klim, annesinin daha önce oturduğu koltuğa oturarak, Maupassant'ın Fransızca, sararmış *Ölüm Kadar Güçlü* romanını aldı; kitapla dizine vurdu, sonra dağınık düşüncelere daldı. Bu kız, tabii ki Rita'nın aşkına benzer bir aşk için yaratılmadı. Narin, incecik vücudunu çırılçıplak, yoğun kasılmalar içerisinde hayal edebilmek olanaksızdı. Daha sonra annesinin kırmızılaşmış burnunu anımsadığında, geçen gelişinde, yine burada, terasta, Varavka'ya söylediği sözler aklına geldi.

Klim o sırada odasında oturuyordu; annesinin seviniyormuşçasına: "Aman Tanrım, kelleşmeye başlamışsın," dediğini işitmişti.

Varavka:

"Bense şakaklarındaki beyazlamış saçlarını fark etmiyorum bile. Benim gözlerim daha kibar," diye yanıtlamıştı.

"Kızdın mı?" diye şaşkınlıkla sormuştu annesi.

"Tabii ki, hayır. Ancak, hanımlardan duymanın pek de sevindirici olmadığı bazı sözler vardır. Özellikle Fransız nezaketini çok iyi bilen bir hanımdan."

"Neden, 'sevgiliden' demedin?"

"Ve sevgiliden," diye eklemişti Varavka.

Klim, Margarita'nın annesine ilişkin sözlerini anımsadı; kitabı yere fırlattıktan sonra, koruluğa baktı. Lidiya'nın beyaz, incecik figürü kayın ağaçları arasında kaybolmuştu.

'Makarov'la buluşmaları nasıl olacak acaba? Benim kadın erkek ilişkilerinin sırrını çözdüğümü anlayacak mı? Anlarsa bu onun gözünde benim değerimi yükseltecek mi? Dronov, genç kızların ve kadınların, bazı belirtilerden hiç yanılmaksızın bir delikanlının masumiyetini yitirdiğini sezebildiklerini söylerdi. Annesi, bir keresinde, Makarov için: "bunun şehvet düşkünü bir genç olduğu gözlerinden belli," demişti. Annesi, yalnızca kurallara uymak için dua etmesine karşın, soğuk tümcelerine Tanrı'yı anan sözcükleri daha sık katmaya başlamıştı.

Koltukta sallanırken, Klim kendisini heyecanlı ve Lidiya'nın gelişiyle içinde uyanan endişeye açıklama getiremeyecek durumda hissediyordu. Sonra birden, Lidiya'nın hizmetçi Fenya'dan, kendisinin Margarita ile olan ilişkisini öğrenmesinden korktuğunu fark etti.

Klim: 'Annem bu kadını satın almış olmasa, beni reddederdi herhalde,' diye düşündü ve parmaklarını kemikleri çatırdayacak kadar güçlü sıktı. 'Ender rastlanan bir anne...'

Lidiya kimseye fark ettirmeden gezintiden geri dönmüştü; akşam yemeğine oturulduğunda ise uyuduğu fark edildi. Ertesi gün de sabahtan akşama kadar endişeli bir halde bir görünüp bir kayboluyor, Vera Petrovna'nın sorularına pek de nazik yanıtlar vermiyor, tartışmak istiyormuş gibi davranıyordu.

Vera Petrovna, Maupassant'ın kitabını Lidiya'ya göstererek: "Bu kitabı okumuş muydun?" diye sordu.

"Evet, sıkıcıydı."

"Öyle mi? Ben sıkıcı bulmadım."

"Okumak garip bir alışkanlıktır," diye söze başladı Lidiya. "Tıpkı başkasının parasıyla geçinmek gibi. Herkes birbirine: 'Okudun mu? Sen okudun mu? Siz okudunuz mu?' diye sorar."

Vera Petrovna biraz alınarak: "Senin ne dediğini Tanrı bilir ancak," deyiverdi; Lidiya ise konuşmasını sürdürdü:

"Anlamsız bir konuşma işte. Hem aşkın ölüm kadar güçlü olduğu da doğru değil ki."

O anda Vera Petrovna gülmeye başladı ve:

"Öyle mi? Sen yaşadın mı?" diye sordu.

"Görüyorum. Beşer kez seviyorlar ve yaşıyorlar."

Klim endişeyle susuyor, her an kavgaya tutuşmalarını bekliyor, Lidiya'dan çekinmeye başladığını hissediyordu.

Klim, akşamın geç saatinde kente gitti. Yazlıklar bölgesinin eski, yıkık dökük vagonu, tıpkı köylerdeki at arabası gibi sallanıp zıplayarak gidiyordu. Pencereden ormanın siyah çizgisi akıp giderken gökyüzünde yıldızlar kayıyordu. Klim, kötü bir şeyler olacağı duygusunu bir türlü içinden atamıyordu. Kendisine ilişkin düşüncelerine garip bir genç kız adeta saldırıyor, emredercesine onu düşünmeye zorluyordu ve bu hiç de kolay değildi. Bu kız, Klim'in onun duygu ve düşünce oyununu kavrama çabasına teslim olmuyordu. Klim için ise, bu kızın ve tüm insanların sayılar gibi net olma zorunluluğu vardı. Bir tür katı sınırlara ulaşmak, kendini bu sınırların içine yerleştirmek, rahat ve basit bir biçimde yaşamayı engelleyen her türlü uydurma düşünceyi yoldayken eleyip bir kenara atmak gerekiyordu.

Bir gün sonra Lidiya babasıyla geldi. Klim, onlarla birlikte, üzerinde sıvacıların çalışmakta olduğu inşaat iskelelerinin bulunduğu evin çevresinde, molozların ve talaşların üzerinde dolaşıyordu. Çatı ustalarının darbeleri altında, damın kaplama demiri uğuldamaktaydı; Varavka kızgın bir ifadeyle sakalını sallıyor, bağırıyor, sıra dışı deyimlerini Klim'in belleğine yerleştirmek istercesine:

"Tıpkı mezarcılar gibi, çat, pat, hızla çalışıyorlar," diyordu.

Babasına şefkatle sokularak alışılmışın dışında bir davranışla koluna girip yürümekte olan Lidiya:

"Sen baba, bir kent inşa etmeye hazırsın," diyordu.

"Hazırım!" diye onayladı Varavka. "On kadar kent inşa edebilirdim. Kent, canım, arı kovanı gibidir, orada kültürün balı birikir. Kentlerimize Rusya köylerinin yarısını dağıtmalıyız, işte o zaman yaşamaya başlarız."

Kızıyla ve Klim'le biraz çene çaldıktan sonra Varavka işçilere sövüp saydı, ardından da bolca çay parası dağıttıktan sonra at

arabasına binerek bir yerlere gitti; Lidiya ise yukarıdaki odasına çekildi, orada uzun süre kaldı, akşam çayında ise Tanya Kulikova'yı sorularıyla huzursuz etmeye başladı:

"Neden buna ilginç diyorsunuz?"

Tanya Kulikova'nın saçları beyazlamış, teni kurumuş, rengi atmıştı; tamamen görünmez olmak ister gibi bir hali vardı.

"Siz gençler ne kadar da az okuyor, ne kadar da az biliyorsunuz," diye üzülüyordu. "Bizim kuşak..."

"'Kuşak' sözcüğü 'yenmek' fiilinden mi türetilmiş?" diye sordu Lidiya.

Bu kızda daha çocukluğunda fark ettiği kabalık, şimdi sertliğe dönüşmüş, Klim'i kızdırmaya başlamıştı. Lidiya ile konuşmak neredeyse olanaksızdı. Lidiya, Klim'e de bu tür sorular soruyordu:

"Bu dediğin neden benim için de ilginç olsun ki? Bunu bilmenin ne gereği var?"

Çay saatinde ya da öğle yemeğinde Lidiya ansızın düşüncelere dalıyor, dakikalarca sağır-dilsiz gibi otururken birden irkilerek doğal olmayan bir biçimde neşeleniyor, Katin'in, köylüleri anlatan öyküler yazdığı sırada ayağına çarık giydiğini öne sürerek Tanya'yı yeniden kızdırmaya başlarken: "Bu esin için gereklidir," diyordu.

Klim, Lidiya'yı pür dikkat izlerken, çatık kaşlarını, kara gözlerinin yoğun bir dikkatle araştıran bakışlarını, piyanoda Chopin'in ve Çaykovskiy'nin müziğini fazlasıyla duygulu çalışını fark ediyor, Lidiya'nın onu fazlasıyla sinirlendiren bir şeye, bir çalıya takılırcasına takıldığını anlıyordu.

'Âşık mı acaba?' diye kendi kendine soruyor, buna inanmak istemiyor: 'Hayır, âşık olsa herhalde böyle davranmazdı,' diye düşünüyordu.

Klim, ağustosta, havanın bozuk olduğu bir akşam yazlıktan döndüğünde odasında Makarov'u buldu; Makarov, odanın ortasında, sandalyede oturuyordu; öne eğilmiş, dirseklerini dizlerine dayamış, parmaklarını dağınık saçlarının arasına daldırmıştı; ayaklarının dibinde buruşturulmuş, güneşten rengi atmış kasketi duruyordu. Klim, kapıyı yavaşça açtı, Makarov ise yerinden kımıldamadı.

'Sarhoş,' diye düşündü Klim ve yadırgayıcı bir tonda:

"İyisin!" dedi.

Makarov parmaklarını saçlarının arasından çıkarmadan, başını ağır ağır kaldırdı; yüzü erimiş gibiydi; elmacık kemikleri şişmiş, gözlerinin akı kırmızılaşmıştı, ancak sarhoş gibi bakmıyordu.

"İçki mahmurluğu mu?" diye sordu Klim.

Makarov kasketini kaldırıp dizine yerleştirdi, dirseklerini üzerine koydu, başını yine eğerek bir şeyler düşünmeyi sürdürdü.

Klim, Makarov'a Moskova'dan ne zaman geldiğini, üniversiteye girip girmediğini sordu; Makarov pantolonunun cebini yoklayarak, yavaşça:

"Çarşamba günü. Üniversiteye girdim," dedi.

"Tıp Fakültesine mi?"

"Rahat bırak beni."

Bir dakika kadar daha oturduktan sonra, Makarov kalktı, kendisine özgü olmayan bir biçimde, tembelce ayaklarını yere sürterek kapıya gitti.

Samgin, gözleriyle tavanı göstererek: "Ona mı gidiyorsun?" diye sordu. Makarov da yukarı bakarak, elleriyle kapının eşiğine yapıştı, sonra da:

"Hayır. Elveda," dedi ve çıktı.

Makarov'un ne kadar da yavaş ve kararsız yürüdüğünü gören Klim korku, acıma ve bir tür hiddetle karışık:

'Hastalık mı kaptı acaba?' diye düşündü.

Odaya koşarak Fenya girdi, korka korka:

"Genç hanımefendi, ona göz kulak olmanızı rica ediyor; onu hiçbir yere bırakmayacakmışsınız," dedi.

Garip bir şekilde gözlerini fal taşı gibi açarak, şarkı söyler gibi:

"Neler oldu, bir bilseniz!" dedi.

Klim, yukarı gitmek için odasından çıktığında Lidiya merdivenlerden koşarak iniyordu, gür sesiyle:

"Neden gitmesine izin verdin? Neden?" diye bağırdı.

Klim, lambanın genç kızın başını zayıf bir ışıkla aydınlatmasına karşın Lidiya'nın çenesinin titrediğini, sinirli bir biçimde göğsünü şalıyla sarmaladığını gördü; Lidiya öne eğilmiş, neredeyse düşecek gibiydi.

Artık ayaklarıyla yere vuruyor: "Yetiş arkasından, geri getir onu!" diye bağırıyordu.

Korkmuş olan Klim rüyadaymış gibi koşmaya başladı, bahçenin kapısından dışarı fırladı, bir an için çevreyi dinledi; hava kararmıştı, sokak sessizdi ve ayak sesleri duyulmuyordu. Klim, Makarov'un yaşadığı sokağa doğru koşmaya başladı ve bir süre sonra Makarov'u alacakaranlıkta, kilise parmaklıklarının yanındaki ıhlamur ağaçlarının altında gördü. Arkadaşı durmuş, tek eliyle parmaklığın tahtasına tutunmuştu ve diğer elini başının hizasında, yukarıda tutuyordu. Klim, elindeki tabancayı görmese de, Makarov'un hemen ateş edeceğini anlayarak, bağırdı:

"Yapma!"

"Halleluja! Ve her şey cehennemin dibine..." diye sarhoş bir sesle haykırdığında Klim Makarov'dan iki adım uzaklıktaydı.

Klim, son anda onu itmeyi başardı, silahın kuru sesiyle irkilerek sendeledi; Makarov ise silahı tutan elini indirerek, yavaşça inledi.

Daha sonra Klim bu olayı kafasında canlandırdığında, Makarov'un o an sallanarak, hangi yana düşmesi gerektiğini düşünür gibi durduğunu, ağzını yavaşça açıp, garip bir şekilde yuvarlaklaşmış korku dolu gözleriyle bakarak zar zor konuşmaya çalıştığını:

"İşte... İşte bu ka..." dediğini anımsayabiliyordu.

Klim arkadaşını belinden kavrayarak ayakta durmasını sağladı; sonra yürütmeye başladı. Bu garip bir durumdu: Makarov Klim'i yürütmüyor, itiyor, ancak hızlı adımlar atıp neredeyse koşuyordu; yine de bahçenin kapısına varmaları Klim için oldukça uzun sürdü. Makarov dişlerini gıcırdatıyor, ıslık çalar gibi fısıldıyordu:

"Bırak, bırak beni."

Bahçeye girerek üç kadın figürünün durduğu evin giriş kapısına yaklaştıklarında, neredeyse anlaşılmayan bir biçimde:

"Biliyorum, çok aptalca..." diye söylendi.

Başını sitemkâr bir tavırla iki yana sallayan Tanya Kulikova, ağlamaklı bir sesle sızlanıyordu:

"Ayıp değil mi!"

"Sus!" diye emretti Lidiya. "Fekla, koş doktoru getir!"

Sonra Makarov'un koluna girerek, kısık sesle:

"Nerene ateş ettin... liseli...?" diye sordu.

Klim, bu soruyu sorarken Lidiya'nın ses tonunda öfke, hatta aşağılama sezmişti.

Odasındaki ışığı yaktıklarında, Klim, Makarov'un sol yanının koyu bir renge bürünmüş olduğunu, nemden parladığını gördü; sandalyeden yere siyahımsı damlalar düşüyordu. Lidiya, karşısında hiçbir şey söylemeden duruyor, onun göğsüne düşmüş başını tutuyordu; Klim'in yatağını telaşla hazırlamakta olan Tanya, yavaşça ağlıyordu.

"Soy onu," diye emretti Lidiya. Klim yaklaştı, başı tatlımsı, yağlı kokudan dönmeye başlamıştı.

Lidiya: "Hayır, önce yatağa yatıralım," diye komut verdi. Klim, "hayır" anlamında başını sallayarak yarı baygın bir halde salona çıktı ve orada koltuğa düştü.

Kendisine gelip odasına döndüğünde, beline kadar çıplak olan Makarov yatağında yatıyordu; tanımadığı kır saçlı bir doktor üzerine eğilmiş, kollarını sıvamış, Makarov'un göğsünü uzun, parlak bir iğneyle deşiyordu:

"Ne oluyor size gençler, hep düşüncesiz davranıyor, ateş ediyorsunuz?"

Makarov'un şakaklarında ve çıkık alnında ter damlaları parlamaktaydı; burnu tıpkı bir ölününki gibi sivrileşmişti; dudaklarını ısırmış, gözlerini sıkıca yummuştu. Yatağın ayak kısmında, elinde bakır bir tasla Fenya ile ince sargı bezlerini tutan Kulikova duruyordu.

"Puşkinler, Lermontovlar başka türlü ateş ediyorlardı," diye söyleniyordu doktor.

Klim yemek salonuna çıktı; Lidiya masada, gözlerini mum ışığına dikmiş, oturuyordu; kollarını göğsünde birleştirmiş, ayaklarını uzatmıştı.

Lidiya dişlerinin arasından ve Klim'e bakmadan: "Tehlikeli mi?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

"Doktor kaba davranıyor gibi?"

Klim sürahiden bardağına su doldururken yanıt vermedi, içtikten sonra ise:

"İşte. Senin yüzünden intihar bile ediyorlar artık," dedi. Lidiya sessizce, ama çok ciddi bir tavırla:

"Lütfen başlama," diye rica etti.

Çevreyi dinliyor ve konuşmuyorlardı. Klim büfenin yanında duruyor, ellerini hoyratça mendile siliyordu. Lidiya, hareketsiz, mumun oluşturduğu altın haleye bakıyordu. Önemsiz düşünceler Klim'in kafasını meşgul ediyordu. Klim: 'Doktor, Lidiya ile çok saygılı, yetişkin bir bayanmış gibi konuşuyordu. Bunun nedeni, Varavka'nın kentte giderek daha önemli bir konuma gelmesi kuşkusuz. Kentte, tıpkı bir zamanlar Turoboyev ile çocukça aşkını konuştukları gibi, yine ondan söz edecekler. Makarov'un yatağıma yatırılmış olması ne kötü; keşke tavan arasına götürselerdi. Daha rahat ederdi,' diye düşünüyordu.

Bu düşünceler yersizdi ve Klim de bunun farkındaydı; ancak aklından geçenler de bunlardı işte.

Doktor geldi ve ellerini ovuşturarak, açıklama yaptı:

"Eveeet, her şey yolunda, olabileceği kadar tabii. Tabanca kalitesiz bir şeymiş anlaşılan; mermi kaburgaya çarparak tahminime göre onu biraz ezmiş, akciğerin sol tarafından geçerek sırttaki derinin altında kalmış. Bu mermiyi çıkartıp, kahramanımıza armağan ettim."

Bunları söylerken, doktor gözünü ayırmadan hafiften gülümseyerek Lidiya'yı süzüyordu; ancak Lidiya bunu fark etmeden, çay kaşığının ucuyla mumun erimiş parçalarını alıyordu. Doktor birkaç tavsiyede bulunarak, Lidiya'yı selamladı; ancak Lidiya bunu da fark etmedi; adamcağız gittiğinde ise, gözlerini köşeye dikerek:

"Gece, ben ve Tanya nöbet tutacağız. Sen git yat, Klim," dedi.

Klim gidebileceğine seviniyordu; nasıl davranması, ne söylemesi gerektiğini bilmiyor, büründüğü hüzünlü yüz ifadesinin giderek sinirli bir yorgunluğa dönüştüğünü hissediyordu.

Klim'in odasında dört gün dört gece yattıktan sonra, beşinci gün Makarov kendisini eve götürmelerini istemeye başladı. Huzursuz ve ağır izlenimlerle dolu bu günleri Klim çok güç atlatabilmişti. İlk günün sabahı hastanın yanına gittiğinde, Lidiya'yı odada buldu; gözleri kızarmıştı ve itici bir duygu uyandırarak parla-

maktaydı; Lidiya, Makarov'un acı dolu grileşmiş yüzünü inceliyordu; koyulaşmış dudaklarıyla sertçe bir şeyler fısıldıyor, bazen hafif bir çığlık atıyor, dişlerini ortaya çıkartarak gıcırdatıyordu.

"Sayıklıyor," dedi, fısıldayarak, Lidiya; elini Klim'e doğru sallayarak, "Git!" dedi.

Ancak Klim bir an kapıda durakladı ve iç geçiren kısık sesi duydu:

"Ben... suçsuzum. Ben... yapamam."

Lidiya, emredercesine yineledi:

"Git!"

Akşama doğru Makarov kendini biraz iyi hissetti, üçüncü gün ise güçlükle gülümseyerek, Klim'e:

"Affet, kardeşim! Kirlettim senin yerini..." dedi.

Makarov, mahcup olmuştu; Klim'e gözlerinin koyu çukurlarından rahatsız edici derecede ısrarcı, bir şeyler anımsayan ama bunlara inanmayan bir tavırla bakıyordu. Lidiya, fazlasıyla yapmacık davranıyordu ve herhalde kendisi de bunun farkındaydı. Boş laflar ediyor, gereksiz gülüyor, kendisi için sıra dışı görünen bir teklifsizlikle insanı şaşırtıyor, sonra birden sinirlenerek Klim'le alay etmeye başlıyordu.

"Sende yaşlı bir adam zevki var. Yalnızca yaşlı insanlar odalarının duvarlarına bu kadar çok fotoğraf asar."

Makarov susuyor, tavana bakıyor, sanki yeni, yabancı birisiymiş gibi görünüyordu. Üzerindeki gömlek de kendisinin değil, Klim'indi.

Yazlıktan gelerek Klim'den olayın ayrıntılarını dinleyen Vera Petrovna ve Varavka hemen aralarında alçak sesle tartışmaya başladılar. Varavka, pencerenin önünde annesine yan dönmüş duruyor, sakalını yumruğunun içinde tutuyor, dişleri ağrıyormuşçasına yüzünü ekşitiyordu; annesi tuvalet masasının önünde oturuyor, başını hafifçe sallayarak gür saçlarını tarıyordu.

"Lidiya, fazlasıyla cilveli," diyordu annesi.

"İşte bunu uyduruyorsun! Zerre kadar cilvesi yok."

"Biliyorum, ama..."

"Makarov dengesiz bir genç, Klim de bunu bilir."

"Lida'ya karşı adil değilsin..."

Klim, tek söz etmeden dinliyordu. Annesi giderek kibirli bir tonda konuşmaya başlamıştı; Varavka kızdı, ağzını şapırdattı, bir şeyler söylendi ve gitti. O zaman da annesi Klim'e:

"Lidiya, kurnaz birisi. Onda yırtıcı bir şeylerin var olduğunu seziyorum. Böylesine soğuk olanlardan, macera düşkünü kadınlar çıkar. Ona karşı dikkatli ol," dedi.

Klim, annesinin Lidiya'yı sevmediğini çoktandır biliyordu; ancak annesi onun hakkında ilk kez böylesine kararlı bir tonda konuşuyordu.

"Senin dostça duygularını tabii ki anlıyorum, ancak bu adamı hastaneye göndermek daha iyi olurdu. Toplumda sahip olduğumuz konumda böyle bir skandal... anlıyorsun, herhalde... Aman Tanrım!"

Yukarıda Varavka fil gibi dolaşıyor, gür sesli haykırışı duyuluyordu:

"Yasaklıyorum. Saçmalık buu!"

Daha sonra Lidiya merdivenlerden koşarak indi ve Klim pencereden onun bahçeye çıktığını gördü. Annesinin birkaç uyarısını daha sabırla dinledikten sonra, Lidiya'yı aşağılanmış ve ağlarken bulacağından, onu sakinleştirmek zorunda kalacağından emin olarak bahçeye çıktı.

Lidiya şadırvanın yanındaki bankta bacak bacak üstüne atmış oturuyordu; Klim'i:

"Sen de aşk yüzünden intihar etmezsin, değil mi?" sorusuyla karşıladı.

Öylesine sakin ve kaba biçimde sormuştu ki, Klim:

'Yoksa annem haklı mı?' diye düşündü.

"Duruma göre," diye yanıtladı, Klim.

Lidiya, kendinden emin bir tavırla: "Hayır, etmezsin!" diye yineledi ve çocukken yaptığı gibi:

"Oturalım," diye önerdi.

Sonra Klim'e yandan bakıp, düşünceli bir tavırla:

"Sen, büyük olasılıkla şehvet düşkünü olacaksın. Sanırım, artık öylesin. Değil mi?" diye sordu.

Çok şaşıran Klim, yanıt veremedi; Lidiya'nın yüzü titredi, çarpılmış bir görünüm aldı, başını salladı ve elleriyle başını kavrayarak umutsuzca fısıldamaya başladı:

"Ne kadar da korkunç bir şey bu! Hem, neden? Bak işte, ben doğmuşum, sen doğmuşsun, bunun nedeni ne? Ne düşünüyorsun bu konuda?"

Klim oturuşunu dikleştirerek uzun uzadıya akıllıca sözler söylemeye hazırlandı, ama Lidiya yerinden hızla kalktı, geri çekildi ve:

"Gerek yok. Sus," dedi.

Gözden kaybolduğunda, Klim, artık akıllıca sözler etmek için değil, sırf yanında yürüyebilmek için peşinden gitmek istedi. Bu istek o denli yoğundu ki, Klim yerinden fırladı ve peşinden gitti; ancak bahçede Alina'nın pek de yüksek perdeden olmayan baygın sesi duyuldu:

"Gerçekten mi? Ben söylemiştim zaten..."

Klim durdu, tekrar oturdu, düşünüyordu: 'Evet, büyük olasılıkla Lidiya ve belki Makarov da başka tür bir aşkı tanıyorlar; bu, göründüğü kadarıyla annemde ve Varavka'da fazlasıyla kıskançlık ve nefret uyandıran türden bir aşk. Ne o, ne de annem hastayı bir kez olsun ziyaret etti. Varavka, "Kızıl Haç" faytonunu çağırdı; kıyafetleriyle aşçılara benzeyen sağlık görevlileri Makarov'u bahçeden sedye ile götürürlerken, pencerenin önünde durmuş sakalını tutuyordu. Lidiya'ya hastayı geçirmesi için izin vermedi, annem ise, sanki kasten, evden gitti.'

Bahçede Makarov hemen kendine geldi, canlandı, soğuk ve şeffaf gökyüzüne bakarak sessizce:

"Olağanüstü," dedi.

Arabada yatarken, ani hareketlerle yüzünü ekşiterek, sağ eliyle Klim'in dizini okşadı.

"Evet, kardeşim, teşekkür ederim sana. Bu kan kaybetme olayı belki de yararlı, insanı sakinleştiriyor."

Sonra zayıf bir gülümsemeyle ekledi:

"Yalnız sen deneme, acıyor, hem de insanı biraz utandırıyor."

Makarov gözlerini kapadı; gözleri, çevresindeki koyu halkaların içine gömülerek, yüzünü doğuştan kör olanlardan daha da kör

gösterdi. Oyuncağa benzeyen ve üç penceresini nazlı bir şekilde bahçenin bitkileri ardına saklayan minik evin bulunduğu otlarla kaplı küçük bir avluda, Makarov'u, çirkin denecek uzunlukta, sıska, palyaço yüzlü bir adam elinde süpürgeyle karşıladı. Adamcağız süpürgeyi atarak sedyeye doğru koştu, üzerine eğildi ve komik bir sesle sağlıkçıları ve Klim'i iterek konuşmaya başladı:

"Aman, Kostya, aman, aman, aman! Lidiya Timofeyevna bize anlattığında, dona kaldık. Daha sonra da, 'tehlikeli değil,' diyerek sevindirdi bizi. Tanrı'ya şükürler olsun! Şimdi her şeyi yıkayıp temizledik. Anneciğim!" diye bağırdı adam ve Klim'i uzun parmaklarıyla dirseğinden tutarak kendisini tanıttı:

"Adım Zlobin, Pötr, posta ve telgraf memuruyum, çok memnun oldum."

Küçük evin kapısından, yapılı, al yanaklı yaşlı bir kadın çıktı; üzerinde papaz giysisini andıran gri bir elbise vardı; kadın, güçlükle Makarov'un üzerine eğilerek alnından öptükten sonra, gözyaşlarını silerek homurdanan bir sesle:

"Ah, aptal şey!" dedi.

Klim, kendisini şaşırmış hissetti. Bu denli uzun boylu bir adamın ve böylesine iri bir kadının, oyuncağa benzeyen minik bir evde, çiçeklerle dolu, tertemiz odalarda yaşadıklarını bilmek, bir duvarın dibinde durmakta olan küçük oval masanın üzerinde kılıf içindeki kemanı görmek eğlenceliydi. Makarov'u rahat, güneşli bir odadaki yatağa yatırdılar. Zlobin sandalyeye eğreti bir biçimde oturdu ve konuşmaya başladı:

"Ben ise, biliyor musun, bu olayı kutlamak için, kemanımla 'Suvenir de Vilna' adlı oyunu çalmayı öğrenmeye karar verdim. Çok güzel! Üç gece boyunca gürültü yaptım burada."

Gaga burunlu, mavi gözlü, kirpi tıraşlı, saçları artık yarı yarıya kırlaşmış haliyle bu adam, Klim'e giderek daha fazla palyaçoyu anımsatıyordu. İri annesi, salınarak, inek gibi salınarak odadan odaya dolaşıyor, Makarov'un yatağı önündeki masaya sürahileri ve bardakları dizerek söyleniyordu:

"İyi mi bu yaptığınız? Kendinizi küçük düşürüyorsunuz, gençler, ileride üzüleceksiniz!"

Klim'e çay ikram etmek istediyse de, Klim nezaketle reddetti, sessizce gülümseyerek Zlobinlere bakan Makarov'un elini sıktı.

"Ziyaretime gel, olur mu, lütfen," diye rica etti, Makarov; Zlobinler de hep bir ağızdan yinelediler:

"Lütfen."

Klim sokağa çıktı, kederlenmişti. Makarov'un komik dostları onu çok seviyor olmalıydılar, onlarla yaşamak eğlenceli ve kolaydı. Bu insanların sadeliği, Klim'e Margarita'yı anımsattı; o günlerin anlamsız endişelerinden kaçıp dinlenebileceği bir yerdi onun evi. Onu düşünmeye başladı ve birden bu kadının, farkında olmadan, gözünde büyüdüğünü anladı. Ancak onun yeri Lidiya'dan farklıydı ve onu gölgeleyemiyordu.

Lidiya, düşüncelerinin akışını bozduğu andan itibaren, Klim ondan başka bir şeye odaklanamaz oluyordu. Aslında bir şey düşünmüyor, yalnızca karşısında durarak, bu genç kızı, tıpkı bulutların uzaklara kaçışını, arada bir nehrin akışını izlediği gibi izliyordu. Bulutlar ve dalgalar da, her türlü düşünceyi silip atarak, bu kız gibi, yarı hipnotize olmuş, düşüncelerden uzak, dilsiz bir konuma sokuyordu. Ancak bu kızı belleğinde değil de karşısında canlı olarak gördüğü an, içinde ona karşı düşmanca bir ilgi uyanıyor, onun her adımını izlemek, ne düşündüğünü bilmek, Alina ve babasıyla nelerden söz ettiğini öğrenmek, onun bir yanlışını yakalamak isteği doğuyordu.

Birkaç gün sonra Lidiya, ayaküstü, ancak Klim'e göre içten bir tavırla sordu:

"Neden Makarov'a uğramıyorsun ki?"

Klim, öğretim kurulunun ona karşı olan tavrından dolayı çok üzüldüğünü söyledi; kurul üyelerinden bir kısmı Makarov'a lise mezuniyet belgesinin verilmesi konusunda kararsızdı ve öğrencinin yeniden sınava girmesi gerektiği yönünde görüş belirtmekteydi.

"Aman, Rjiga bu işi çözecektir nasılsa," dedi Lidiya, umursamaz bir tavırla; daha sonra gözlerini kısarak yavaşça güldü ve ekledi:

"Kendine kıyarken arkadaşına engel olduğun için şu an pişman olduğunu düşündürtme insanlara."

Lidiya, Klim yanıt veremeden gitti. Kuşkusuz şaka yapıyor ve Klim, yüz ifadesinden bunu fark edebiliyordu. Ancak şaka olarak söylenmiş olan bu sözler Klim'i heyecanlandırdı. Böylesine onur kırıcı düşünce hangi gözlemlerin sonucu kafasında belirmiş olabilirdi ki? Klim, Lidiya'nın kastettiği pişmanlığı yaşayıp yaşamadığını gergin bir halde uzun uzun kendisine sordu. Böyle bir duygunun olmadığına karar vererek, bunu onunla konuşması gerektiğine karar verdi. Ancak iki gün boyunca konuşmak için fırsat bulamadı; üçüncü gün Makarov'un yanına gitti; kendine bile açıklayamadığı garip bir duygu vardı içinde.

Oyuncak gibi evin eşiğinde kendisine engel olamadan gülümseyerek durdu: Duvarın dibinde duran divanda, göğsüne kadar yorganla örtünmüş Makarov yatıyordu; gömleğinin açık yakasından sargılarla kaplı omzu görünüyordu; küçük, yuvarlak masanın yanında Lidiya oturmaktaydı; masanın üzerinde elma dolu geniş bir servis tabağı vardı: Eğik gelen güneş ışını, pencerenin üst camlarından süzülerek, kırmızı meyveleri, Lidiya'nın ensesini ve Makarov'un kemerli burunlu yüzünün bir bölümünü aydınlatıyordu. Oda mis gibi kokuyordu ve Klim'e çok sıcak gelmişti; hastayla genç kız elma yiyorlardı.

"Cennette de aynı şeyi yapıyorlar," diye geveledi Klim.

"Cennetteki üçüncü kişi şeytandı," diye hemen yanıtladı Lidiya ve sandalyesini divanın biraz uzağına çekti; Makarov, Klim'in elini sıkarken, Lidiya'nın şakasını sürdürdü:

"Samgin, Mefistoteles'den çok Faust'a benziyor."

Bu şakaların ikisi de Klim'in hoşuna gitmedi ve tetikte olmaya zorladı. Makarov ve Lidiya ise neşeyle şakalaşarak, Klim'e daha çok takılmaya başladılar. Klim, saldırıları bozularak, beceriksizce savuşturmaya çalışıyor, kullandığı sözlerin, kendilerine engel olunan insanların öfke ve can sıkıntısını yansıttığını fark ediyordu. İçinde onlara karşı kırgınlık duygusunun yanı sıra sıkıntı veren başka bir duygu giderek yükseliyordu. Canına kıymasını engellediği adam fazlasıyla neşeliydi, hatta daha da yakışıklı olmuştu. Makarov'un solgun yüzü, gözlerinin sıcak pırıltısını çok güzel bir biçimde ortaya çıkarıyordu; üst dudağının üzerindeki gölge daha

da koyulaşmış, belirginleşmişti ve Makarov bu son birkaç gün içinde fazlasıyla olgunlaşmış görünüyordu. Henüz zayıf olsa da, alçak sesle konuşuyordu. Lidiya onunla konuşurken fazlasıyla rahat davranıyor, tavırlarında alışılagelen kibirli hava sezilmiyordu. Klim, Lidiya'nın kendisine karşı bugün daha sevecen olduğunu fark etse de, bu tavrı onur kırıcı buluyordu.

Lidiya eliyle çevreyi göstererek, Klim'e: "Ne kadar da hoş bir yer burası, değil mi?" diye sordu.

Klim:

"Küçük burjuvalarda olduğu gibi sıradan," diye yanıtladı.

"Baksanıza şu aristokrata," dedi Makarov, yüzünü güneşten saklamaya çalışarak. Lidiya da gülümsedi, Klim ise çabucak onun geleceğini gözünün önüne getirdi: İşte Lidiya, lise öğretmeni Makarov ile evlenmiştir; o alkoliğin tekidir, tabii ki; Lidiya üçüncü kez hamiledir; gece terlikleriyle evin içerisinde dolaşıyor; üzerindeki bluzun kolları dirseklerine kadar sıvalı ve elinde hizmetçi gibi toz aldığı pis bir bez var; yerde ise kırmızı popolu bebekler emekleyerek cıyak cıyak bağırıyorlar. Hızla oluşan bu tablo, Klim'in bozuk olan moralini bir nebze düzeltti, ancak tam o sırada kapıdan içeriye yaşlı bayan Zlobina baktı ve davet etti:

"Çay içmeye buyurun! Bugün sevdiğiniz çöreklerden var, Lidiya Timofeyevna."

Lidiya koşarak onun yanına gitti ve yaşlı kadının, kıpkırmızı yanağına inmiş bir tutam beyaz saçını ince parmaklarıyla düzelterek konuşmaya başladı. Zlobina kalın bir sesle gülümseyerek, sallanıyordu. Klim, Lidiya'nın ne dediğini duyamıyordu, yalnızca Makarov'un:

"Böyle baykuş gibi nereye bakıyorsun?" sorusuna omuz silkti.

'Demek öyle ha?' diye düşünüyordu, Klim. 'Demek buraya çoktandır ve sık geliyor; aileden biri gibi olmuş. O zaman neden Makarov intihar etmek istedi ki?'

Makarov'un Lidiya ile, tıpkı kendisinin Margarita ile yaşadığı gibi yaşamakta olduğu düşüncesi sürekli kafasında dolaşıyor ve ona rahat vermiyordu; onlara kaşının altından bakarak, içinden:

"Yalancılar. Yapmacık insanlar," diye bağırıyordu.

Yanında Zlobin oturuyor, Klim'i kemikli omzuyla durmadan itiyor, yalnızca müziği ve anneciğini sevdiğini anlatıyordu.

"Bu aşkımdan dolayı evlenmedim de, çünkü bilirsiniz evde üçüncü kişi engel oluşturur! Hem her eş keman egzersizlerini dinlemeye dayanamaz. Bense her gün alıştırma yaparım. Annem o kadar alıştı ki, artık duymuyor, bile..."

Klim, bu insanların yanından öylesine ezik bir halde ayrıldı ki, Lidiya'ya eve giderken eşlik etmeyi önermedi bile. Ama Lidiya, bahçe kapısına kadar koşarak Klim'i durdurdu ve gözlerinde kurnaz, sevecen bir gülümsemeyle:

"Evde, burada olduğumdan söz etme, olur mu?" diye rica etti.

Klim "evet" anlamında başını salladı. Eve gitme isteği yoktu, nehrin kıyısına çıkıp yavaş adımlarla yürürken:

'Sigara içmek gerek; bunun insanı sakinleştirdiğini söylüyorlar,' diye düşündü.

Nehrin karşı kıyısında, çıplak, dümdüz arazinin üzerinde yarım kadehe benzer pembemsi bir boşluk vardı ve bu görüntü nedense temiz, oyuncak görünümlü evi ve orada yaşayan insanları anımsatıyordu.

"Her şey ne kadar aptalca!" diye düşündü Klim.

Evde Klim, Varavka'yı ve annesini yemek salonunda buldu; koskocaman masa kâğıt yığınlarıyla kaplıydı. Varavka abaküs boncuklarını şakırdatıp, sakalının arasından söyleniyordu:

"Dolandırıcılar."

Annesi, kareli temiz bir kâğıda rakamları çabucak geçiriyordu; önünde koskocaman bir karpuzun bulunduğu geniş bir servis tabağı, Varavka'nın önünde ise bir şişe Heres şarabı duruyordu.

Varavka: "Ee, senin silahşörden ne haber?" diye sordu. Klim'i dinledikten sonra, inanmayan bir bakışla genç adamı süzdü, kadehini sonuna kadar doldurduktan sonra, duraksamadan yarısını içti, etli dudaklarını yaladı ve sandalyenin arkasına yaslandıktan sonra parmaklarını masaya vurarak:

"Dünya, hiç haz etmediğim, benden akıllı insanlar ve aşağı gördüğüm benden aptal insanlar olmak üzere ikiye bölünmüştür," dedi.

Annesi, Varavka'ya meraklı bir bakış fırlatarak sordu:

"Neden sen birden böyle...?"

"Gerekli de ondan," diye yanıtladı Varavka, çatalıyla kübik bir karpuz parçasını ağzına götürerek. Yüksek sesle ve enerjik bir tavırla: "Bir de korktuğum insanlar var," diye sürdürdü. "Bunlar, sözcük mantığıyla tarihin mantığını etkileyebileceklerine inanan iyi Ruslardır. Ben de sana Klim, dostça bir tavsiyede bulunacağım; iyi Rus insanına inanmak konusunda temkinli ol! Bakıyorsun, çok hoş bir adam var karşında, evet! Onunla geleceği konuşmak büyük bir zevktir. Ancak bu adam gerçeği kesinlikle anlamamaktadır. Kendisinin oynamakta olduğu rolün acıklı bir rol, yolun ortasında hayaller kurarak yürürken atlar tarafından ezilen çocuk rolü oynadığını görememektedir, çünkü tarihin ağır arabasını deneyimli ancak umursamaz arabacılar tarafından yönetilen atlar çeker. İyi insanlarımızın bu olayda hiçbir suçu yoktur. En iyi olasılıkla, bu insanlar, yeni inşa edilmekte olan binanın ön cephesindeki süs görevini görürler ve bina da daha yeni inşa edilmekte olduğu için..."

Annesi dik başlı bir tavırla sözünü kesti:

"Ancak unutma ki, İsa..."

Varavka, kalın parmağıyla masaya vurarak ve konuşmasına tempo tutarak: "O da zamansız bir olaydır ve o yüzden de zararlıdır," diye sürdürdü. "Sözde Hıristiyan kültürü denilen şey, suyu bulanık nehrin yüzeyinde duran gökkuşağı renklerindeki bir petrol lekesine benzer. Kültür, şimdilik kitapçıklar, resimler, biraz müzik ve çok az bilimdir. Kendilerini "toprağın tuzu", "ruhun şövalyeleri" olarak tanıtan küçük bir insan grubunun kültürü, herkesin duyacağı biçimde küfürlü konuşmamaları ve abdesthaneden ironi ile söz etmelerinden ibarettir. 'İsa'da yaşayan' herkes, benim kültür anlayışıma göre, derin bir kültür yetersizliği içindedir: kültür, canım benim, öncelikle çalışma aşkıdır; ancak bu, bir kadına karşı duyulan aşk gibi, zaptedilmez bir aşk olmalıdır..."

Varavka, aceleyle sigarasını yakıp, durmadan mavi dumanlar tüttürerek konuşmasını sürdürüyordu. Alnının safyan kumaşını andıran derisi kırmızımtırak bir biçimde parlıyor, iğneleyen ba-

kışlı gözleri coşkuyla ışıldıyordu. Tilki sakalının arasından sigara dumanı tütüyor, sözcükleri de duman gibi yayılıyordu. Klim, Varavka'nın arada bir güzel konuşma krizine tutulduğuna daha önce de tanık olmuştu; Varavka, bu gibi krizlere, özellikle iş yaşamından yorulduğu günlerde tutulmaktaydı. Klim, sokaklarda insanların gün geçtikçe Varavka ile daha nazik bir biçimde selamlaştıklarını görmüştü; ancak, aynı zamanda, aynı insanların evlerinde ondan giderek daha büyük bir öfkeyle söz etmeye başladıklarını da tahmin edebiliyordu. Klim'in fark ettiği bir nokta daha vardı; kentte Varavka'dan ne denli çok ve kötü biçimde söz edilirse, o da evde o denli fazla ve coşkulu bir biçimde felsefe yapıyordu sanki.

Bugünkü kriz, çekilmez derecede uzun sürmüştü. Varavka, konuşurken, bazen öğle yemeğinde yaptığı gibi, yeleğinin alt düğmelerini bile açmıştı. Sakalında kızıl bir gülümseme parıldıyor, altındaki sandalye gıcırdıyordu. Annesi masanın üzerine biçimsizce eğilmiş, dinliyordu; büyük olmayan göğüsleri masanın kenarına yatmış gibiydi ve bunu görmek Klim'i rahatsız ediyordu.

Varavka, annesine: "İzin ver, izin ver söyleyeyim," diye bağırmaktaydı: "İnsanlara olan sevgimizi kafamızdan uyduruyoruz ve bu sevgi, yakınlarımıza karşı sevgiye değil de kavgaya susayan doğamıza ters düşmektedir. Bu talihsiz sevgi, yakınlarımızın içinde yaşadığı pisliğe karşı nefret ve tiksinti duymadığımızda, ne bir anlam ne de değer taşır... Ve nihayet, ruhsal yaşantının, ancak maddi refah temelinde gelişme gösterdiğini de unutmamak gerek."

Kendini dinlemekte olan Klim, göğsünde ve başında hafif ve sızı gibi, neredeyse ağrıyı anımsatan bir sıkıntı duymaktaydı; bu sıkıntı, Klim için yeni bir duyguydu. Annesinin yanına oturmuş, tembel tembel karpuz yerken, neden herkesin felsefe yapmakta olduğuna akıl erdiremiyordu. Ona, son zamanlarda insanlar giderek daha sık ve aceleci bir biçimde felsefe yapıyorlarmış gibi geliyordu. İlkbahar geldiğinde Klim'i sevindiren bir olay oldu: Evin ek bölümünü tamir etmek bahanesiyle yazar Katin'den dairesini boşaltmasını istediler. Artık avludan her geçişinde, Klim, ek bölüm pencerelerinin kapalı panjurlarına sevinçle bakıyordu.

Klim zaman zaman başkalarının sözcükleriyle artık kendisini bile göremeyecek kadar dolu olduğunu düşünüyordu. Her insan, bir şeylerden korkarcasına, onu adeta bir müttefik olarak görmek istiyor, kulaklarına kendinden bir şeyler bağırmaya, Klim'i düşüncelerinin mirasçısı gibi görerek, sözcüklerin oluşturduğu kum yığınına gömmeye çalışıyordu. Bu durum canını sıkıyor, sinirlerini geriyordu. Bugün tam da böyle bir ruh hali içerisindeydi.

Fenya içeri girerek kâhyanın geldiğini bildirdi.

"Hah, işte!" diye kızgın bir şekilde bağırdı Varavka ve yerinden sıçrayarak, ayı gibi hantal ama hızlı adımlarla gitti. Klim de ayağa kalkmıştı ama annesi delikanlının koluna girerek odasına götürürken:

"Anlaşılan, Lidiya ile olup biten bu olay senin sinirini fazlasıyla bozmuş, ha?" diye sordu.

Sesini yükseltmeden, sıkıcı bir biçimde, Klim'e Lidiya ve Makarov konusunda bilinen sözleri yinelerken, annesi gereksiz bir şey söylememek için belirgin bir çaba gösteriyordu. Annesi konuk odasının halısı üzerinde dolanırken, Samgin konuşmadan, daima en akıllıca ve en gerekli şeyleri söylediğinden emin bir insan tavrıyla dinliyordu; birden, onunla Varavka arasındaki aşk ile Margarita'nın bildiği ve öğrettiği aşk arasında ne gibi farkların olabileceğini düşündü.

Ancak bu benzetmenin ne kadar da ağır ve terbiye dışı olduğunu hemen fark ederek, Klim, içten içe kendini annesine karşı suçlu hissetti ve gözlerine bakmadan elini öperek:

"Merak etme, anne! Hem, bağışla, o kadar yorgunum ki," dedi.

Annesi de oğlunun alnına sıkı bir öpücük kondurduktan sonra:

"Senin gibi yaratıcı bir zekâya sahip olmanın güçlüğünü anlayabiliyorum," dedi..

Odasına gittiğinde Klim üzerindeki ceketi çıkarıp attı; hemen, işte bu giysiyi attığı gibi, bu çok düşünme alışkanlığını, duygu ve düşünce karmaşasını bir yere atabilmeyi ve basit bir şekilde, tıpkı diğer insanlar gibi yaşayabilmeyi, sıkılmadan ağzına geleni söyleyebilmeyi ve Tomilin'le Varavka'nın söylediği akıllıca sözlerin hepsini, özellikle de Dronov'un varlığını unutabilmeyi başarmak çok güzel bir şey olurdu diye düşünüyordu.

Klim, gece kötü uyumuş, erken kalkmıştı ve kendini hasta gibi hissediyordu; yemek salonuna kahve içmek için geldiğinde, orada günlük savaşıma hazırlanmakta olan Varavka'nın kızarmış ekmek yiyerek üzerine şarap içtiğini gördü.

Varavka, yavaş bir sesle, kaşlarını çatarak, Klim'in elini bırakmadan, böylelikle onu kötü bir şeylerin olduğunu düşünmek zorunda bırakarak: "Dinle," dedi; "Vera'yı dün endişelendirmek istemediğimden, onun yanında sana Dronov'dan söz edemedim. Daha sonra da zaman bulamadım. Savcı Kozmin, bu veledin artık yazıhanemde çalışmadığından habersiz, bana Dronov'un genç bir kadının banka cüzdanına el koyduğunu ve kadının da hakkında şikayette bulunduğunu anlattı. Burada çok kurnazca bir olay var anlaşılan. Savcı "el koymak" fiilini kullanmış olsa da, konunun hırsızlık, hem de nöbetçi mahkemenin halledemeyeceği türden bir hırsızlık olduğu anlaşılıyor, çünkü çalınan tutar, üç yüz rubleden yüksek. Bu demektir ki, davaya il mahkemesi bakacak. Bu delikanlıyla nasıl bir ilişkin var? Görüşmüyorsunuz, öyle mi? Çok sevindim."

Klim de sevindi, ancak bunu saklayabilmek için başını önüne eğdi. Kendi içerisinde de sevinçli bir "öyle mi" lafını duyar gibiydi; kafasında bir tayf gibi, bir sürü küçük, değersiz düşünce parladı; aralarında, Margarita'ya acıma duygusunun ışığı da vardı. Varavka, Klim'in sevincini korku gibi algılamış olacak ki, avutucu birkaç aforizmaya başvurmak zorunda hissetti kendini.

"Ne yapalım, insanın namuslu olduğu konusunda hiçbir zaman garanti verilemez. Hepimiz dostlarımızı, ayakkabıya kıyasla daha az özen göstererek seçeriz. Unutma ki, dostu olmayan insan, daha büyük bir insandır."

Kendinden hoşnut bir tavırla noktayı koydu: "Benim dostum yoktur."

O anda duyduğu sevince benzer bir duygu, Klim'i, Lidiya'nın Makarov'un yanına sıkça gittiğini söylemeye zorladı. Varavka, Klim'i şaşırtarak hiç kızmadı, yalnızca annesinin odasının bulunduğu yöne endişeyle bakarak, yavaşça:

"Evet, evet. Biliyorum. Romantizmin canı cehenneme! Aslında, biliyor musun, romantizm daha iyi..." dedi.

Sağ eliyle belirsiz bir jest yapan ve şişkin evrak çantasını koltuğunun altına alan Varavka, sesini yükseltmeden:

"Annene bundan söz ettin mi? Hayır mı? Söyleme de, rica ediyorum. Onlar zaten bu konu yokken de birbirlerini pek sevmezlerdi. Artık gideyim," dedi.

Ancak adamcağız gider gitmez Klim'in sevinci de söndü; bu sevinci söndüren şey, Varavka'ya kızını ihbar ederek yanlış davrandığı düşüncesiydi. Bunu kavradıktan sonra, aslında hızlı bir biçimde karar vermeye alışkın olmayan Klim, merdivenleri ikişer ikişer tırmanarak üst kata çıktı.

Lidiya, saçları dağınık, turuncu rengi bir sabahlıkla ve çıplak ayağına terlik geçirmiş olarak kanepenin kenarında, elinde nota defteri ile oturmaktaydı. Çıplak bacaklarını sabahlığın kenarıyla acele etmeden örterek, Klim'e biraz ters bir tavırla baktı:

"Ne oldu? Neden yüzün böyle," diye sordu.

Klim, kanepenin kenarına bir an için ilişerek, söylemek istediklerini söyleyemeyeceğinden korkan bir tavırla:

"Bağışla beni, ama istemeden ağzımdan kaçırdım..."

Lidiya notaları dizlerine atarak, bitirmesine izin vermeden:

"Biliyorum. Ben de babama söyleyeceğini tahmin etmiştim. Belki de senden söylememeni isterken, söyleyip söylemeyeceğini denemiş olabilirim. Ama ona dün her şeyi kendim söyledim zaten. Geç kalmışsın."

Hem sesinde hem bakışında fazlasıyla incitici bir şeyler vardı. Klim, öfkesinin içinde kabarmaya başladığını hissederek susuyordu; genç kız ise şaşkınlık ve hüzünle konuşmasını sürdürdü:

"Seni anlamıyorum. Dürüst bir insan gibi duruyorsun, ancak sonradan sürekli kötü olana yöneliyorsun. Ne demek bu?"

Klim, Lidiya'nın sözlerinde tiksinti duyar gibiydi. Kanepeden fırladı, aralarında inanılmaz bir çabuklukla kavga koptu. Klim, yaşça büyük insanın küçüğüyle konuştuğu tavırla:

"Bu, davranışlarında hiç de iyi bir şey görmüyorum, anlamına geliyor," dedi.

"Ne kadar da komiksin," dedi genç kız; kanepenin kenarına çekilmiş, bacaklarını toplayarak oturmuştu.

"Makarov ile aşkın..."

Lidiya şaşkınlık ve öfkeyle, gözlerini iri iri açarak, sesini kısarak konuşmaya başladı:

"Davranışlarım mı? Aşk mı? Bunu bana söylemeye cüret mi ediyorsun, haylaz çocuk? Kafandan uyduruyorsun..."

Daha fazla konuşamadı, nefesi kesildi, söylemek istediği sözü söyleyemediği için olacak, güneşten yanmış yüzü kızarmış, hatta şişmişti; gözlerinde yaşlar belirdi; hafif bedeninin ağırlığını dizlerinin üzerine vererek fısıldıyordu:

"Sen sanıyor musun ki..."

Klim, birden onun öfkesinden korktu; ne dediğini iyice anlayamıyordu ve tek istediği, giderek acımasız ve anlamsız olmaya başlayan sözlerini bitirmesiydi. Klim'in alnına parmağını dayayarak başını kaldırması için onu zorladı, gözlerine bakarak sordu:

"Sen gerçekten, ciddi olarak Makarov'la bu tür ilişkiler içerisinde olduğumu mu düşünüyorsun? Bunu istemediğimi... onun da bu yüzden intihar etmeye teşebbüs ettiğini, anlamıyor musun? Anlamıyor musun, ha?"

Klim, alnında kızın parmağından dolayı duyduğu acıyı hissederken, daha önce yaşamında bu tür bir aşağılanmayla karşı karşıya kalmadığını düşünüyordu. Lidiya aptalca, çocukça bir şeyler söylemekteydi; ancak davranışları yetişkin biri, bir hanımefendi gibiydi. Ciddi ifadeli yüzüne, hüzünle dolu gözlerine bakarken, Klim bu kıza çok öfkeli bir şeyler söylemek istiyor, ancak bu sözler bir türlü ağzından çıkmıyordu. Hiçbir şey söyleyemeden odasına gitti; ağzında acı, kuru bir tat, kafasında öfkeli sözlerin düzensiz uğultusuyla pencerenin önünde durarak rüzgârın dallardan yaprakları koparışını izlemeye başladı. Pencerenin camında yüzünün yansımasını görüyor, yüzünün çizgileri net olmasa da, bu görüntü annesinin duygusuz, ciddi görünümünü andırıyordu.

O anda Klim, elinden geldiğince, tüm kararlılığıyla, Lidiya'ya karşı duyduğu hislerde neyin gerçek neyin hayal olduğunu kendisine sordu. Bu duyguların karmaşasından oluşan düğümü çözmek kolay olmadığı gibi, bunu yapmak zamanını da almıştı: Bir şeyler yitirmiş olmanın verdiği sıkıntılı bir duygu, kendisinden hoşnut

olmamanın verdiği acı, Lidiya'dan kendisini incittiği için öç alma isteği, ona karşı duyduğu cinsel merak ve tüm bunların yanı sıra, genç kıza önemini kavratma yönünde duyduğu gergin istek ortaya çıkıyordu. Bunların ardında, sonuçta Lidiya'yı gerçek bir aşkla, şiirle ve düz yazı ile anlatılan, çocukluklara, komikliklere, uydurmacalara yer vermeyen bir aşkla sevdiği inancı yatıyordu.

Klim rahat bir nefes alarak içini çekti, düşünmeyi sürdürürken, Lidiya, Makarov'u seviyor olsa, sevdiğinin yaşamını kurtarmış olan bir insana karşı davranışlarını minnet duygusunun etkisiyle değiştireceği aklına geldi. Ancak Klim, Lidiya'dan tek bir teşekkür sözü duymuş değildi. Bu garip bir durumdu ve bugün Lidiya anlaşılmaz bir söz etmişti: Makarov, aşktan korktuğu için intihar etmek istemişti; sözlerini böyle anlamak gerekiyordu. Ama gerçekte bu Lidiya'nın yaşadığı bir korkuydu. Klim, hemencecik bunun böyle olduğunu doğrulayan birkaç izlenimi hatırladı: Lidiya aşktan korkuyordu ve bu korkusunu Makarov'a da aşılamıştı; bu yüzden de, bu insanı canına kıyma girişiminde bulunmaya zorladığı için suçluydu. Bu düşünceye ulaşmak rahatlatıcıydı; düşüncelerinin akışını kafasında yeniden şöyle bir geçirdikten sonra, Klim, başını kaldırarak gülümsedi: Aslında sağlam bir karaktere sahipti ve tatsızlıkları çabucak atlatabiliyordu.

Klim, bundan böyle Lidiya ile olan ilişkilerinde romanlarda ender rastlanan, seven ve her şeyi bağışlayan soylu kahramanlar gibi yüce ruhlu davranmaya karar verdi. İkinci kez bu konumda bulunması gerekmişti. Ancak bu kez, kısa süre sonra, bu davranışlarının kendisini Lidiya'nın gözünde daha az şey ifade eder duruma getirdiğini çabucak kavradı. Aynaya bakarak yüzünün nasıl göründüğüne dikkat ettiğinde, Klim, lirik, üzgün bakışının yüzünü daha da sönük gösterdiğini fark ediyordu. Aslında genel olarak yüzünün görünümünden memnun değildi ve yüz hatlarının basit, ruhunun karmaşıklığını yansıtmayan nitelikte olduğunu düşünüyordu. Miyopluğu, gözlerini kısmasına neden oluyor, göz bebeklerini, gözlüklerin camları ardında hoş olmayan bir genişlikte gösteriyordu. Klim, burnunu da beğenmemekteydi: Burnu düzgün ve sert hatlı, yeterince büyük değildi; dudakları da ince, çenesi bi-

raz fazla sivriydi; bıyıkları yalnızca dudaklarının iki yanında, iki kumral küme biçiminde çıkmıştı. Somurtup, gür olmayan kaşlarını çattığında, yüzü daha güzel ve ilginç bir anlatım kazanıyordu. Lirik yüz ifadesi takınmaktan vazgeçmesi gerekiyordu.

Lermontov'u okumaya başladı. Şiirlerin acı veren derinliği, ona yararlı gibi geliyor, Klim, karamsar şairin iğneleyici dizelerinden giderek daha çok alıntı yapıyordu.

Lidiya ile konuşurken küçük bir kızın yanılgılarını anlayışla karşılayan, ama bunları aynı zamanda da komik bulan bir tavır takınmayı denemekteydi. Ancak annesi ve Varavka'nın yanında bu tavrını koruyabiliyorsa da, Lidiya ile baş başa kaldığı zaman onu hemen kaybediveriyordu.

Lidiya, Moskova'ya gidecekti; ancak hazırlanırken acele etmiyor, isteksiz davranıyordu. Varavka'nın, Klim'in annesiyle sohbet edişini izlerken, Lidiya onlara adeta tanımadığı insanlarmış gibi merakla bakıyor, görünümünden anlaşıldığı kadarıyla, söylediklerini onaylamayarak, şapka görünümündeki kıvırcık saçlı başını sert bir biçimde iki yana sallıyordu.

Makarov iyileşmiş ve üniversiteye gitmişti; bu davranışı kuşku uyandıracak denli aceleciydi. Makarov, Klim ile vedalaşırken, elini içtenlikle sıktı, ancak yalnızca iki sözcük söyledi:

"Teşekkür ederim, kardeşim."

Onun gidişinden sonra, Klim'e Lidiya kendisiyle baş başa kalmaktan belirgin bir biçimde kaçınıyormuş gibi geliyordu. Gözlerine rahibelere özgü soğuk, öfkeli bir anlatım yer etmişti ve birkaç hafta öncesine kıyasla daha çocuksu bir görünümü vardı. Klim, Lidiya'nın, annesiyle daha az soğuk ve yakınlık gösteren bir tavırla konuşmaya başladığını, annesinin de artık ona daha yumuşak davrandığını fark etti. Lidiya'nın annesinin odasına gelmesini, ikisinin orada oturup alçak sesle konuşmalarında Klim endişe verici bir şeyler buluyordu. Bir gece yarısı, Klim, annesi ve Varavka ile oynadığı sıkıcı preferans oyunundan sonra odasına çekilmişti; birkaç dakika sonra içeriye annesi girdi; üzerine leylak rengi sabahlığını giymişti ve ayaklarında gece terlikleri vardı; annesi yatağının üzerine oturdu, kemerinin püsküllerı ile oynayarak endişeyle konuşmaya başladı:

"Bu yaz süresince sen biraz soldun gibi, cansız görünüyorsun ve aslında hiç olduğun gibi değilsin."

Klim, bıyıklarının ucunu çekiştirerek susuyor, annesinin bu sözlerinin, ciddi bir konuşmanın giriş bölümü olarak algılanması gerektiğini anlıyordu; yanılmadı da. Annesi, neredeyse kaba bir sadelikle, oğluna sürekli sakin bakışlı gözleriyle bakarak, Lidiya'ya olan ilgisini fark ettiğini söyledi. Yüzünün çok yoğun bir biçimde kızardığını hisseden Klim, gülümseyerek sordu:

"Yanılıyor olmayasın?"

Oğlunun bu sorusunu duymazdan gelen anne, öğretmen tavrıyla sürdürdü:

"Senin yaşında aşk, aslında daha aşk değildir... Bu, henüz aşk değil, hayır!"

Birkaç saniye sustuktan sonra, annesi iç geçirerek:

"Babanla evlendiğimde, on sekiz yaşındaydım ama iki yıl sonra bunun yanlış olduğunu anladım," dedi.

Söylemek istediklerinin dışında bir söz ettiği için olsa gerek, sustu. Klim ise bazı kopuk ifadeleri şaşkınlıkla yakalarken, annesinin sözlerinin kendisini neden öfkelendirdiğini anlamaya çalışıyordu.

Klim, annesinin: "Onun babasına karşı yaklaşımım..." dediğini duyuyor, annesine artık yetişkin biri olduğunu nasıl ifade edebileceğini düşünüyordu. Birden umursamaz bir tavırla, kaşlarını çatarak:

"Lidiya'ya karşı dostça duygularım var ve doğal olarak, ona layık olmadığı kuşku götürmeyen Makarov ile aralarında geçenler beni endişelendiriyor. Belki de Lidiya'yla Makarov konusunda biraz sert ve duyarlı konuşmuş olabilirim. Hepsi bu kadar sanırım, diğer şeyler ise hayal ürününden ibaret."

Bunları söylerken, Klim yalan söylemediğinden emindi ve güzel konuştuğunu düşünüyordu. Söylediklerine inandırıcı bir şeyler eklemek gerektiğini düşündü ve:

"Biliyorsun, yalnızca insanoğlu vardır, geri kalanların tamamı ise onun hayal ürünüdür. Bunu galiba Protagoras söylemişti..."

Annesi gözlerini biraz kısarak:

"Aslında bu pek öyle olmasa da, çok akıllıca bir sözdür. Mü-

kemmel bir belleğin var. Ve kuşkusuz haklısın: Genç kızlar hep kaçınılmaz şeyler hayal ederler ve biraz fazla ileri giderler.. Beni rahatlattın. Ben ve Timofey, aramızda kurulan ve giderek güçlenen bağlara çok önem veriyoruz."

Klim, annesinin açıkça ortaya koyduğu bencillikten dolayı şaşkınlıkla başını öne eğdi; annesinin, o anda yalnızca kendi mutluluğu için endişelenen bir kadın olduğunu anlamıştı.

Klim:

"Bana, Lidiya'ya daha iyi davranmaya başladın gibi geliyor, öyle mi?" diye sordu.

Annesi kalkıp oğlunu öperken: "Görüşümü biliyorsun ve değişmesine olanak yok," dedi. "Uyu artık!"

Annesi, ardında keskin kokulu parfümlerin sinir bozucu kokusu ile oğlunun dudaklarında hafif bir gülümseme bırakarak gitti.

Annesiyle yaptığı konuşmalar, yalnızca annesinin kullandığı sözcükler açısından değil, kendine güvenen tavrı açısından da Klim'in bir konuda düşündüklerini onaylar nitelikteydi. Onu dinledikten sonra Klim, aslında yaşamda her şeyin çok basit olduğunu ve pek de canını sıkmadan rahat yaşanılabileceğini kavrıyordu. Annesi, yalnızca kendini düşünerek hiç de kötü sayılmayacak bir biçimde yaşıyor ve kafasında olmayacak şeyler yaratmıyordu.

Yaşamın tatsız olduğu zamanlarda biraz tuz, fazla acı olduğu zamanlarda ise biraz şeker katabilmek amacıyla bir şeyler uydurmak şarttır. Ancak ölçüyü kaçırmamak önemlidir. Bazı duygular vardır ki, onları abartmak tehlikeli olabilir. Tıpkı bir kadına duyulan aşkı, kalitesiz tabancadan yapılan başarısız bir intihar atışına kadar götürmek gibi... Aşkın, tıpkı açlık gibi, bir içgüdü olduğunu herkes bilir, ancak kim kendisini açlıktan, susuzluktan ya da pantolonu olmadığından dolayı öldürür ki?

Bu gibi düşüncelerle baş başa kaldığında, Klim kendini daha akıllı, daha güçlü ve tanıdığı herkesten daha farklı hissetmekteydi. Böylelikle Klim'de diğer insanlara karşı giderek hoşgörülü, gülümsemeyle karışık bir alaycılığı anımsatan ve gizliden gizliye zevk aldığı bir yaklaşım ortaya çıkıyordu. Artık Varavka bile zaman zaman onda bu yeni duyguyu uyandırıyordu; bir iş adamı ol-

makla beraber, yine de tuhaf özellikleri olan bir gevezeydi.

Karşısına yeniden Margarita'nın çıktığı sırada Klim nihayet mezuniyet belgesini almış, artık Petersburg'a gitme hazırlıklarına başlamıştı. Sisli bir akşam, Klim veda etmek için Tomilin'e gidiyordu; aniden, sıradan küçük burjuva evinin giriş basamaklarından kaldırıma bir kadının indiğini gördü ve bu kadının Margarita olduğunu hemen anladı. Bu kadına rastlaması onu şaşırtmamıştı; dikişçi kıza yeniden rastlamasının kaçınılmaz olduğunu biliyordu ve bekliyordu da; ama kuşkusuz sevincini gizledi.

Temkinli bir tavırla, önemsiz laflar ettiler; Margarita, Klim'e, en son görüşmelerinde kendisine nazik davranmadığını anımsattı. Yavaşça yürüyorlar, genç kadın Klim'e dudaklarını büzüp kaşlarını çatarak yan yan bakıyordu; Klim ise onunla iyi yürekli bir tavırla konuşmaya çabalıyor, sevecenlikle gözlerinin içine bakıyor ve kendini ona davet ettirmeyi nasıl sağlayabileceğini düşünüyordu.

Klim'i Margarita'ya çeken şey, onun okşayışlarını yeniden hissetme arzusunun yanı sıra, kafasında aniden beliren bir düşünceydi.

Derdini paylaşırcasına Margarita'ya Dronov'u sorduğunda kadın itiraz etti:

"Hiç öyle bir şey yok, para yatırım cüzdanını çalmadı," dedi.

Sonra sakin bir tavırla ve kısaca olayı anlattı:

"Kendisi para biriktirmekten utanırdı, o yüzden paraları benim hesabıma yatırıyordu. Kavga ettiğimiz de ise..."

"Neden kavga ettiniz?"

"Neden olabilir, erkeklerle kadınlar neden kavga eder sence? Erkeklerin, kadınların yüzünden tabii ki. Benden paralarını istemeye başladı, ben de şaka yaptım ve vermedim. O zaman hesap cüzdanını aşırdı, o yüzden de bu durumu savcıya bildirmek zorunda kaldım. O zaman da Vanka cüzdanı geri verdi, hepsi bu kadar işte."

Karanlık, sisle kaplı daracık ara sokağın köşesinde Margarita:

"Girer misin? Yeni bir evde oturuyorum. Çay içeriz," diye öneride bulundu.

Karanlık, öncekinden hiçbir farkı olmayan minik bir odada Klim dört saat kadar kaldı. Margarita'nın öpüşmeleri artık daha sıcak, eskiye kıyasla daha istekli gibiydi; ancak okşayışları Klim'i,

öğrenmek istediği şeyi unutturacak kadar sarhoş edemiyordu. Klim, Margarita'nın yorgunluğundan yararlanarak varmak istediğine uzaktan yavaşça yaklaşırken, aslında onu hiç mi hiç ilgilendirmeyen bir soruyla başladı söze:

"Nasıl yaşıyordun?"

Bu soru Margarita'yı şaşırttı.

"Herkes nasıl yaşıyorsa, ben de öyle yaşıyorum."

Ancak Klim ısrarla öğrenmek istiyordu; o zaman Margarita ondan biraz uzaklaşarak, esnedi, ağzının önünde istavroz çıkardı ve şöyle dedi:

"Bütün genç kızlar gibi yaşardım; önce bir şeyden haberim yoktu, sonra sizin gibi adamları sevmek gerektiğini anladım, birisine âşık oldum, önce benimle evlenmek istedi, sonra da vazgeçti."

Bunları sakince, hiç kızmadan söyledikten sonra, Margarita gözlerini kapattı; Klim ise yanağını, boynunu ve omzunu okşayarak en önemli sorusunu çok sevecen bir biçimde sordu:

"Peki nasıl kadın oldun?"

"Herkes gibi," dedi kadıncağız, gözlerini açmadan, omzunu silkerek.

"Korkmuş muydun?"

"Neden korkacakmışım?"

"İlk defa... İlk gece?"

Biraz düşünüp, anımsamaya çalışıyormuş gibi, Margarita dudaklarını yalayarak:

"Gündüz olmuştu, gece değil; Azizler gününde, mezarlıkta," dedi.

Gözlerini açarak kulaklarına, yanaklarına dökülen saçlarını arkaya atmaya başladı. Klim hareketlerinde anlamsız bir acelecilik fark etti. Klim sorusunu sözcükleri sıkılmadan seçerek yöneltmesine karşın, Margarita yaptığı iş konusunu ona ya açıklamayı istemiyor veya beceremiyor ve kızıyordu.

"Çok basit, başın döner, sonra da elveda bekaret."

Bunun dışında işin tekniğiyle ilgili hiçbir şey söylemeden, Margarita, Klim'e iyi niyetli bir tavırla işin kuramını anlatmaya başladı. Daha rahat konuşabilmek için yatağında doğrularak oturmuştu bile.

"Arkadaşının tabancayla kendisine ateş ettiğini duymuştum. Kızlardan, karılardan dolayı birçok adam intihara kalkışır. Karılar adidir, kaprislidir. Ve bir inatçılıkları vardır ki... nasıl olduğunu anlatamam. Adam iyidir, kadın onu beğeniyordur, ama yine de o beklediği değildir. Yoksul ya da çirkin olduğundan da değil; iyidir, ama tam istediği kişi değildir!"

Saçlarını örerken giderek düşünceli bir tavırla konuşmaya başlamıştı.

"Evleneceğin zaman, karakterli kız al; karakterli olan kızlar aptaldır, kendi kurallarını kendileri koyarlar. Sessiz, alçakgönüllü kızlardan kaçın, böyleleri aldatır, hem de bir saatte iki kez."

Yüzü birden değişti; göz bebekleri, tıpkı bir kedi gibi küçüldü, sarımtırak göz aklarına kirpiklerinin gölgesi düştü; bir şeyleri yabancı gözlerle bakarak, intikam alırcasına anımsamaya çalışıyordu. Klim'e, Margarita eskiden kadınlardan bu denli kızgın bir biçimde söz etmiyormuş gibi geldi; o dönemlerde kadınlardan ne iyi ne de kötü bir şeyler beklemediği uzak akrabalardan söz edercesine konuşurdu; kadınlar onu ilgilendirmeyen, yarı unutulmuş varlıklardı. Onu dinlerken Klim, bir kez daha, tanıdıklarının hepsinin kendisini geride bırakma eğilimi içinde olduklarını korkuyla düşündü. Hepsi de kendisinden daha akıllı, daha anlaşılmaz olmak istiyor, sözcüklerin ardına saklanarak kurnazlık etmeye ve gizlenmeye çabalıyorlardı. Evet, galiba herkes, Klim Samgin onları çözümleyecek diye daha da anlaşılmaz olmayı istemekteydi.

Margarita ise konuşmasını sürdürüyordu:

"Ben azize kadınların gerçekten bir zamanlar var olduğuna bile inanamıyorum; herhalde bunlar, kız kuruları ya da dokunulmamiş bakirelerdi."

Düşüncelerinin ardı sıra, Margarita'nın gevezeliklerini dinlerken, Klim, onun genç kız iken ilk âşığı önündeki korkuyu nasıl yendiğini anlatmasını bekliyordu. Birden kafasında bir düşünce tuhaf bir biçimde, şimşek gibi çaktı: Bu kızın söyledikleriyle Varavka'nın coşkulu konuşmaları ve hatta Tomilin'in bilgece sözleri arasında ortak bir şeyler vardı.

Sonunda Margarita'yı dinlemekten yorulan Klim, canı sıkkın bir biçimde:

"Bugün felsefeci bir ruh hali içindesin," dedi.

Margarita hızla kendisine şöyle bir bakarak:

"Ne içinde?" diye sordu.

Sözcüklerin anlamını Klim ona açıkladığında ise, Rita:

"Aman, bense kan gördüğünü sandım, kan gelme zamanı geldi de..." diyerek fırladı.

Klim tiksintiyle irkilerek yataktan fırladı. Bu kızın basitliği aslında daha önce de ona bazen utanmazlık ve iğrençlik gibi geliyordu ama bunu her seferinde kabullenebilmişti. Bu kez ise Klim, Margarita'dan derin bir soğukluk duygusuyla ayrıldı; kendisine bu anlamsız ziyaretten dolayı kızıyordu. Bir gün sonra Petersburg'a gideceğine seviniyordu. Varavka, onu Mühendislik Enstitüsü'ne girmesi için ikna etmiş, Klim'in okula kabul edilmesi için her şeyi ayarlamıştı.

Gece soğuk, nemli ve kapkaraydı; sokak lambalarının ışıkları, yapışkan karanlığın yoğunluğunu aşmak için umutlarını yitirmişçesine, tembel ve hüzünlü bir ışık saçıyordu. Klim'in canı sıkılıyor ve hiçbir şey düşünmüyordu. Birden Varavka, Tomilin ve Margarita arasında ortak bir şeylerin olduğu düşüncesi onu neşelendirdi; hepsi de akıl veriyor, uyarıyor, korkutuyor ve sanki bu yiğitçe sözlerinin ardında korku yatıyordu. Neden ve kimden korkuyorlardı? Yoksa kendisinden, tek başına, korkusuzca gecenin karanlığında yürümekte olan bu adamdan mı?

Üçüncü Bölüm

Klim Samgin'de, Petersburg'a karşı, taşralılar için çok alışılagelmiş bir antipati, hatta düşmanca bir izlenim fark ettirmeden oluşmaya başlamıştı. Diğer Rus kentlerine benzemeyen bu kent, katı, güvensiz ve fazlasıyla sağduyulu insanların yaşadığı bir yerdi; Rusya'nın devasa bedeninin başı olan bu kent, soğuk ve kötü beyinlerle doluydu. Gece, vagonda Klim, Gogol'ü ve Dostoyevskiy'i anımsadı.

Başkente, buradaki insanlara karşı temkinli davranma kararı alarak ve onların kendisini hemen sınayacakları, inceleyecekleri ve kendi inançlarını kabul ettirmeye çalışacakları önyargısıyla geliyordu.

Yoğun sis kenti sarıyor ve saat daha öğle üzeri üç olmasına karşın, Nevskiy caddesini devasa hindibalara benzeyen fenerlerin çok renkli ışıkları aydınlatmaya çalışıyordu. Yapışkan bir rutubet insanın yüzünü nemlendiriyor, dumanın acımsı kokusu burun deliklerini yakıyordu. Klim, omuzlarını kaldırdı, boynunu içeri çekti; yolun sağına ve soluna, sanki yaz güneşinin ışıklarını alıp satıyormuşçasına içleri iyice aydınlatılmış mağazaların camlarına bakıyordu. Kentin gürültüsü insanı eziyordu; at toynaklarının oldukça yumuşak ve belirsiz darbeleri kadar arabaların demir ve lastik tekerleklerinin tıkırtısı da hemen hiç ayırt edilemiyordu; çünkü insanların sesleri de tekdüze ve uğultuluydu. Lağımların kaldırım taşları üzerinden akışını, at arabalarının gıcırtı ve şangırtısını, hamalların bağırışını işitememek tuhaftı. Çan sesleri de yoktu.

Akışkan bir çamurun bulunduğu kaldırımlarda, insanlar oldukça hızlı adımlarla yürüyordu ve doğal olmayacak kadar tek renkliydiler. Taştan yapılmış ve yine tek renkli binalar, çitlerle birbirinden ayrılmamış, sıkıca birbirine yaslanmıştı ve tek, uçsuz

bucaksız bir yapı gibi duruyordu. Bu binaların iyice aydınlatılmış alt katları yere doğru basık ve gömülmüş gibiydi; karanlık olan üst katlar, gri bir sis gibi yükseliyor, gökyüzünün varlığı hissedilmiyordu.

İnsanlar, atlar ve polisler, bu binaların arasında taşraya kıyasla daha küçük ve önemsiz görünüyordu; sessiz ve itaatkârdılar. Klim, bunlarda balık gibi, batıp çıkan bir hal fark etti; sanki hepsi, bu derin, çürümüş ahşap ve suyun getirdiği tozla dolu kanaldan bir an önce nasıl çıkabileceğini araştırıyordu. İnsanlar, fenerlerin altında küçük gruplar halinde bir an duruyor, siyah şapkaları ve şemsiyeleri altından yüzlerinin sarı lekesini birbirlerine gösteriyordu.

İnsanların hızlı hızlı yürüyüşleri Klim'de umutsuz bir düşünce doğurdu: Tüm bu yüzlerce ve binlerce irade sahibi insan karşılaşarak ve dağılarak, büyük olasılıkla anlamsız, ancak kendileri için belirlenmiş hedeflere koşuyorlardı. Acımsı sisin ve insanların acımsı soluk alışlarının ve kentte buğulu olan her şeyin özellikle bu koşuşturmadan kaynaklandığı düşünülebilirdi. Bu küçük insanlar kitlesi arasında yitip gitmek korkusu insanı sarıyor ve Varavka'nın sayısız aforizmalarından birisini akla getiriyordu. Korkutucu aforizma şöyleydi:

"İnsanların büyük bölümü, kendi yerini, tarihin bir hammaddesi olmayı itaatkâr biçimde kabullenir. Örneğin, kenevirin, kendisinden ne kalınlıkta ve sağlamlıkta bir ip yapılacağını, hangi amaçla gerekli olduğunu düşünmesi gerekmez."

'Boşuna annemin ve Varavka'nın ısrarlarına teslim oldum, boşuna bu boğulmakta olan kente geldim,' diye kendine kızarak düşündü, Klim. 'Belki de annemin tavsiyelerinde, Lidiya ile aynı kentte yaşamama izin vermeme arzusu gizliydi. Eğer böyleyse, aptalca; onlar Lidiya'yı, Makarov'un kollarına teslim ettiler,'

Fenerlerin çevresinde gergin bir biçimde titreyen ve sanki patlamaya hazır opal zerrecikler, düşünmesini engelliyordu. Bunlar küçük sis tozcuklarından oluşmuştu ve sürekli fenerlerin çevresine saldırıyor, yine sürekli olarak ondan fırlıyor, çevreleri ne küçülüyor ne de büyüyordu. Rengarenk tozcukların bu tuhaf oyu-

nu, gözler için dayanılmaz bir şeydi ve bu oyunu bir şeyle kıyaslama, sözcüklerle söndürme ve daha fazla fark etmeme arzusu uyandırıyordu.

Klim, buğulanmış gözlüklerini çıkardı; o zaman akıcı opal zerrecikler biraz renksizleşti, sıklaştı ve daha da çekilmez oldu: Işık ise soluklaşarak onların daha da ortasına gitti. Varavka'nın "kent, arı kovanıdır" biçimindeki beylik kıyaslaması işe yaramıyordu. Bu şeffaf ışıklar, popüler-bilimsel kitapların koca kafalı yazarının sözleriyle daha kolay sönüyordu sanki: Bir keresinde Katin, ek bölmede, ateşli bir biçimde, insanın düşünce ve iradesinin elektro kimyasal bir olay olduğunu, düşünce çevresindeki irade konsantrasyonunun mucize yaratabileceğini, özellikle çok daha dinamik dönemlerin, mesela Haçlı Seferlerinin, Aydınlanma Çağının, Büyük Devrimin ve irade enerjisindeki benzer patlamaların böyle bir konsantrasyonla açıklanması gerektiğini kanıtlamıştı.

Senato meydanında da opal zerrecikler, Çar'ın karanlık, yağlı gibi parlayan figürünü aydınlatıyordu. Çar bronz eliyle batıya, geniş nehre giden yolu gösteriyordu; nehir üzerindeki sis daha yoğun ve soğuktu. Klim, kendisini *Bakır Süvari*'den* dizeler anımsamak zorunda hissetti ama "Poltava"dan dizeler anımsadı:

"Ürkütücü bir el hareketi ile
Sürdü alaylarını İsveçlilerin üzerine."

Daha sonra belleği, her nedense, Goethe'nin *Orman Çarı* baladını anımsattı:

"Kim fırlayacak, kim uçarcasına gidecek soğuk sis altında
Geç gelen atlı..."

Atların nalları, siyah ve telaşla akan nehrin üzerindeki kaldırımların ahşap bölümüne çarpıyordu. Arabacı daha sonra, Vasilyevski adasındaki güzergâhta bulunan belirsiz bir binanın önünde sıçrayan atları durdurarak sert bir tonla:

"Biraz daha vermeniz gerekiyor, beyzadem," dedi.

'Neden beyzadem?' diye düşündü Klim ve ek bir para vermedi.

* Puşkin'in ünlü eseri –ç.n.

Çinli gibi bıyıkları, dışarı çıkardığı göğsünde madalyaları, çıplak başında ise siyah şapkası olan kapıcı işgüzar bir tavırla:

"Premirova'nın dairesi ikinci kat, dört numara," dedi.

Kırmızı kulaklarını hareket ettirerek, parmağıyla bir yeri gösterdi. Kızıla boyalı bir taş merdiven üzerindeki gri kırmızı şeritli koridordan beyaz önlüklü, ufak tefek bir hizmetçi kız hemen uçarcasına geldi. Merdiven, Klim'e liseyi, hizmetçi kız ise porselen çoban kızını anımsattı.

Kız, hafif bir sesle:

"Odanız koridorun sağındaki ilk kapı; kardeşinizin odası ise sağdaki köşede," dedi.

"Kardeşimin mi?" diye hayretle sordu Klim.

Hizmetçi kız, özür dilercesine: "Dmitri İvanoviç'in," dedi; bu arada iki çantayı kapmış, bunların arasında sallanarak taşımaya başlamıştı. "Siz bay Samgin misiniz?"

Klim, surat ederek: "Evet," dedi ve 'niçin annem, kardeşimle aynı dairede kalacağımı söylemedi?' diye düşündü.

Odasına uğramadan sinirli bir tavırla Dmitri'nin kapısını çaldı; kapının ardından neşeyle haykırdılar:

"Buyrun!"

Dmitri sedirde yatıyordu ve sol ayağının tabanı sargılıydı. Mavi pantolonu ve işlemeli gömleğiyle Ukrayna grubundan bir aktöre benziyordu. Başını kaldırarak ve koluyla yatağa dayanarak doğruldu, yüzünü buruşturdu ve söylendi:

"Bu, bu Klim mi? Sen misin?"

Ve elini kardeşine uzatarak neşeyle haykırdı:

"Hah, işte o, sürprize bak!"

Samgin tanımadık birisini görür gibiydi; Dmitri'nin yalnızca gözleri, bu karşılaşmadan dört yıl önce gördüğü delikanlıyı anımsatıyordu; gözleri, Klim'in eskiden kadınca olarak tanımladığı aynı gülümsemeyle gülüyordu. Dmitri'nin yuvarlak ve yumuşak yüzünde parlak bir sakal vardı ve uzun saçlarının ucu kıvrıktı. Neşeyle ve çabucak, beş gün önce buraya geçtiğini, çünkü ayağını kırdığını ve Marina'nın kendisini taşıdığını anlattı.

"Beni çoktandır korkutuyor, 'sürprizi bekleyin' diyordu. Ma-

rina kim mi? Premirova'nın yeğeni. Teyzesi de hoş ve liberal bir insan. Varavka ile de uzaktan akraba."

Dmitri'nin canlılığı, annesini, Varavka'yı ve Lidiya'yı sorarken kayboldu. Klim, ağzında acılık, başında ise ağırlık hissediyordu. Kardeşinin saygılı ancak kayıtsız sorularını yanıtlamak sıkıcı ve yorucuydu. Pencerenin dışında bulunan ve telgraf telleriyle düzgün biçimde hatlara ayrılmış olan sarımsı sis, eski bir nota kağıdını anımsatıyordu. Üç katlı binanın her yanı tabelalarla kaplı boz renkli duvarı sisler arasından bulanık biçimde ortaya çıkıyordu.

"Ee, Yakov amca nasıl? Hasta mı? Hmm... geçenlerde, bir akşam toplantısında, Narodnik* bir yazar ondan övgüyle söz etti. Yaşam böyle, bilirsin. Özellikle günlük yaşam, yaşamın kendisi değil. Saratov'da yeniden tutuklandığını kuşkusuz biliyorsundur!"

Klim bunu bilmiyordu, ancak onaylarcasına başını salladı.

Dmitri onaylarcasına: "Narodnikler yeniden kıpırdanıyorlar," dedi. Klim'in içinden gülmek geldi. Bir yabancıya bakar gibi kayıtsızca kardeşine bakıyor, kardeşi ise babasından bir yabancı, ancak eğlenceli bir adammış gibi söz ediyordu.

"Onu görsen tanımazsın; şimdi çok ağır başlı, hatta bariton bir sesle konuşmak istiyor. Fransızlarla ve İspanyollarla meşe perçin ticareti yapıyor, Avrupa'yı dolaşıyor ve çok fazla yiyor. Baharda buradaydı, şimdi ise Dijon'da."

Tek ayağıyla odada sandalyenin arkalığına tutunarak sıçrıyor, saçları havalanıyor, yumuşak ve kalın dudakları dostça gülümsüyordu. Koltuk değneğini alarak:

"Çay içmeye gidelim. Üstünü değiştirecek misin? Gereği yok, böyle de yakışıklısın," dedi.

Klim, yine de odasına gitti. Kardeşi koltuk değneği ile sıçrayarak ona eşlik ediyor, Klim'in anlamadığı ve onu utandıran bir sevinçle sürekli konuşuyordu.

"Eh, bu kadar yeter, yakışıklı, haydi gidelim!"

* 1860-70 yılları arasında ortaya çıkan küçük burjuva hareketi. Toprak beylerini ve Kölelik Hukuku'nu hedef almıştır –ç.n.

Küçük odanın ılık ve hoş loşluğunda, masadaki semaverin yanında, ufak tefek, saçları düzgün taranmış, sivri ve pembe burnunun üzerinde altın çerçeveli gözlük bulunan yaşlı bir kadın oturuyordu. Klim'e gri bir maymun ayağını anımsatan, kırmızı yünle sarılı elini uzatarak, küçük bir kız gibi, gırtlaktan bir sesle:

"Çok memnun oldum," dedi.

Klim onun elini sıktığında, inleyerek, romatizması olduğunu açıkladı. Telaşlı ve kısa sözcüklerle Varavka'yı sormaya başlamıştı ki, odaya güzel bir kız girdi, altın rengi büyük örgüsünü yüzüne yelpaze gibi sallayarak odada dolaştı ve gür bir sesle:

"Marina Premirova," diye kendini tanıttı.

Dmitri'nin yanına oturarak:

"Sokaklarda mutlakiyetçi ve büyük bir pislik var," diye belirtti.

Klim'e oda daha da daralmış gibi geldi. Marina sert bir hareketle onun burnunun dibinden bir peksimet aldı, bolca yağ ve reçel sürdü; ahududu rengi dudaklarını kirletmemek için ağzını iyice açarak ısırmaya başladı. Ağzında yer alan iri ve sıkışık dizili dişleri, tehditkâr bir biçimde parlıyordu. Öylesine yumuşak bir kırmızılığı vardı ki, sanki sokaktan değil, sıcak banyodan gelmiş gibiydi. Abartılı, neredeyse çirkin denecek kadar iriydi. Klim, sarı jarseyle sıkıca sarılı, Tolstoy'un *Kroyçer Sonatı* eserini anımsatan bu bedenin altında kendisini ezilmiş hissediyordu. Beş dakika içinde Klim, Marina'nın tüm bir yıl boyunca ebelik kurslarında okuduğunu, şimdi şarkı söylemeyi öğrendiğini, botanikçi olan babasının Kanar adasında komutanlık yaptığını ve orada öldüğünü, "Kanar Adalarının Gizemi" adlı çok komik bir operet olduğunu ancak, ne yazık ki, sahneye koymadıklarını öğrendi.

"Oyunda Panateks, Bombardos gibi çok eğlenceli generaller var..."

Sözünü yarıda keserek Dmitri'ye:

"Bugün Kutuzov şu şeyle..." dedi.

Gözüyle tavanı işaret etti, gözleri büyük, çıkık ve kehribar rengiydi; bakışı sevimsiz derecede dik ve iticiydi.

Dmitri göz kırparak önceden bildirdi: "Tanıdık birisini göreceksin."

"Kimi?"

"Söylemem."

Masanın üzerinde yaşlı kadının maymun pençesini andıran elleri görünüp kayboluyordu; tabak çanağı maharetle masaya yerleştiriyor, çay koyuyor, gırtlaktan gelen sesi hiç susmuyordu. Fare rengi çuha bir giysisi vardı ve bu onu maymuna daha fazla benzetiyordu. Esmer yüzündeki kırışıklarda hafif gülücükler beliriyordu. Klim, bu gülücükleri kurnazca buldu, kadının ise pek doğal olmadığını düşündü. Kadının konuşması, Dmitri'nin kaba ve aptalımsı sesi arasında kaybolup gidiyordu:

"Irk özellikleri kadınların kanıyla belirlenmektedir ve bu kanıtlanmıştır. Örneğin Şili ve Bolivya yerlileri böyledir..."

Premirova'nın kızı aniden öfkelendi:

"Bu ne demek, yerliler? Neden anlaşılmaz sözcükler kullanıyorsunuz?"

Güçlü kuvvetli Marina'nın yanında, biçimsiz derecede geniş kemikli bir bedene ve bu bedene kötü biçimde yerleşmiş kaslara sahip olan Dmitri, küçük ve beceriksiz görünüyordu. Marina ile yan yana otururken belirgin bir mutluluk içindeydi; kız ise Klim'e itici bir bakışla bakıyor ve göz bebeklerinin derinliklerinde kızıl ışıklar parlıyordu.

'Şımarık ve kaprisli,' diye karar verdi Klim.

Marina, renkli, ancak köylü bir kızın vurgusu ve yüksek sesiyle: "Teyzem haklı," dedi. "Kent çürük ve burada yaşayan insanlar da sert ve soğuk. Hem cimriler de; çaya koyacakları limonu on iki parçaya ayırıyorlar."

Uygun bir an kollayan Klim, yorgunluktan yakındı ve gitti. Kardeşi ise onu geçirirken ısrarla soruyordu:

"Hoş insanlar, değil mi?"

"Evet."

"Haydi, dinlen bakalım."

Ceketini ve botlarını öfkeyle fırlatan Klim yatağa devrildi; burada kalmamaya, kibarlık olsun diye bir iki hafta kaldıktan sonra başka bir daireye taşınmaya karar vererek uyudu.

Kardeşi üç saat sonra kendisini uyandırdı, yıkanmaya zorladı

ve yeniden Premirovlara götürdü. Klim istemeden, yalnızca öfkesini gizlemeye çalışarak yürüyordu. Yemek odası dardı ve piyano akordu duyuluyordu. Marina ayaklarıyla vurarak haykırıyordu:

"Zavallı at ovada yığıldı..."

Kaftan gibi uzun redingotlu, gri gözlü, geniş köylü sakallı bir üniversite öğrencisi, odanın ortasında, şık siyah giyimli, soluk yüzlü, boylu boslu bir adamın karşısında duruyordu; adam, sandalyenin arkalığına tutunarak ve onu arada bir sallayarak, Klim'in hemen içinde alay sezdiği belirgin bir nezaketle konuşuyordu:

"Yakınlarımın üzerinde hakimiyet ve hak iddia etmeksizin, kendimi özgür bir insan olarak göremem."

"Evet, kişilik yok olduktan sonra hakimiyeti ne yapacaksın?" diye haykırdı sakallı öğrenci, bariton bir sesle. Klim'e hemen bir göz atarak geniş avucunu ona uzattı ve gizleyemediği bir can sıkıntısıyla adını söyledi:

"Kutuzov."

Siyah giysili adam ise gülümseyerek:

"Tanımadın mı, Samgin?" diye sordu.

Dmitri anlamsızca kahkaha attı ve haykırdı:

"Bu, Turoboyev! Şaşırdın mı?"

Klim şaşırmaya zaman bulamadan, Marina onu bir çocuk gibi iterek odada döndürdü.

Kedi suratlı, uzun boylu bir kadına hitap ederek: "Bir Samgin daha. Klim. Çok ciddi bir kişi. Bu, Elizaveta Lvovna, bu da kocası," dedi.

Piyanonun yanında, notaları seçen küçük, çok kamburumsu, kıvırcık saçları başında kavuk gibi duran, siyah saçları morumsu görünen, gri yüzlü, elmacık kemikleri pembe lekelerle kaplı bir adam oturuyordu.

Boğuk bir sesle: "Spivak, şarkı söyleyecek misiniz?" diye sordu.

Olumsuz yanıt onu şaşırttı; kötü görünümlü burnunun üzerinde bulunan yaylı gözlüğü aldı, öksürerek, göz kırparak ve "sen de nereden çıktın?" diye sorarcasına Klim'e baktı.

"Gidelim, notalardan başka bir şeyden anlamaz."

Zayıfça, rahibe cübbesi gibi koyu renk giysili bir genç kız, divanın üzerinde yarı uzanmış vaziyette yatıyordu. Dmitri onun üzerine eğilmişti ve:

"Arsiliya, Cervantes'in dostu, 'Araucana' poeminin yazarıdır," diyordu.

"Yetti artık şu İspanyollar," diye haykırdı, Marina. "Samgin, Serafima Nehayeva, işte bu kadar!" diyerek onları tanıştırdı.

Klim'i bırakarak piyanonun başına koştu. Nehayeva ise aldırmaz bir tavırla başını sallayarak ince bacaklarını giysisinin etekleri altına soktu.

Klim, bunu birlikte oturmak için bir davet olarak algıladı.

Öfkelenmişti. Marina'nın gürültücü canlılığı onu sinirlendiriyordu ve Turoboyev'le karşılaşması nedense hoşuna gitmemişti. Özellikle bu soluk yüzlü, haykırır bakışlı bu kişinin, Varavka'nın karşısında duran ve çınlayan sesiyle Lidiya'ya aşkını ilan eden bu çocuk olduğunu kabul etmek güçtü. Sakallı öğrenci de hoş bir tip değildi.

O ve Elizaveta Spivak, Klim'in bilmediği bir düet seslendiriyor, küçük müzisyen ise onlara mükemmel eşlik ediyordu. Müzik, Samgin'i her zaman sakinleştirir, daha doğrusu tüm düşünce ve duygularını boşaltır, müzik dinlerken yalnızca hoş bir hüzün duyardı. Kadın, coşkuyla, düşük ama çok çalışılmış soprano sesiyle söylüyor, yüzü, kedi yüzüne olan benzerliğini yitiriyor, hüzün duygusuyla soylulaşıyor, endamlı bedeni daha uzun ve zayıf görünüyordu. Kutuzov ise çok güzel, bariton bir sesle, akıcı ve ustaca söylüyordu.

Özellikle final bölümünü çok dokunaklı okumuşlardı:

"Ah, gece! Şeffaf örtünle ört, çabuk
Unutuşun şifalı menekşesiyle;
Bir anne gibi sakinleştir,
Acı çeken ruhumu, kederle!"

Klim'e, şarkıda söz konusu edilen kederi uzun süredir tanıyormuş gibi geldi. Ama ancak şimdi, kendisini bu duyguyla boğulacak, ağlayacak denli dolu hissediyordu.

Kadın, şarkı söylemeye son vererek masaya geldi, meyve tabağından bir elma aldı, küçük eliyle düşünceli bir tavırla okşayarak tekrar yerine koydu. Yanındaki bayan, Klim'e: "Fark ettiniz mi?" diye fısıldadı.

Onun düz, kargaya benzeyen başına ve yeni yetmelerdeki gibi kuşu anımsatan küçük yüzüne bakarak: "Neyi?" diye sordu.

"Elmayı ne yaptı, fark ettiniz mi?"

"Evet, gördüm."

"Ne zariflik, öyle değil mi?"

Klim, onaylar biçimde başını eğdi ve:

'Enstitü öğrencisi olmalı,' diye düşündü.

Aklında, birbirine yakın, belirsiz, yeşilimsi gri renkli gözlerin tuhaf, adeta yalvaran bakışı kalmıştı.

Dmitri, koltuk değneklerini kullanarak ağır ağır örtündü ve iğneleyici bir tonla:

"Yine de sizin bu Verlen, Fofanov'dan kötü," dedi.

Piyanonun başındaki Kutuzov'un hoş sesi işitiliyordu:

"Gallen, ruhun tabanının beyinde olduğunu biliyordu..."

"Beyninizle mi bu kadar içten söylüyorsunuz?" diye sordu, Turoboyev.

Klim: 'Her yerde olduğu gibi, tartışmadıkları bir şey yok,' diye düşündü.

Marina, Kutuzov'u kolundan yakalayarak piyanoya sürükledi ve orada "Beni baştan çıkartma" şarkısını söylemeye başladılar. Klim'e, sakallı şair gereğinden fazla duygulu okuyor, bu da onun tıknaz vücuduna ve köylümsü yüzüne uymuyor, hatta biraz gülünç kaçıyormuş gibi geldi. Marina'nın güçlü, zengin sesini bastırıyor, o da sesine güçlükle hakim oluyor, üst perdeler çığlık atarcasına çınlıyordu. Kutuzov düeti bitirerek teklifsizce Marina'ya:

"Hey, genç bayan, bu eser sizin için yazılmadı," dediğinde Klim çok memnun oldu.

Marina ve koltuk değnekli Dmitri, odada herkesten fazla yer tutuyorlardı. Dmitri kızın peşinden, bir sandalın geminin peşinden gittiği gibi gidiyor, Marina'nın huzursuz yürüyüşünde endişe verici bir şey, hayvansal bir enerji fazlalığı hissediliyor, bu da

Klim'de, genç kızı onaylamayan, nahoş duygular uyandırıyordu. Gergin ve dolgun göğüsleriyle iteceği ya da kalçalarıyla sürtüneceği hissi vererek daha uzakta iken insanı durup beklemek zorunda bırakıyordu. Bedeni, yalnızca giysisine değil, odaya da sığamıyormuş havası yaratıyordu. Onu antipati ile izleyen Klim, bu kadının büyük olasılıkla ter, mutfak ve banyo koktuğunu düşünüyordu. İşte, göğsüyle Kutuzov'a yüklenerek, cırlak bir sesle, gücenmiş bir tonla konuşuyordu:

"A, evet, jarse giyiyorum, çünkü Lev Tolstoy'un vaazlarına tahammül edemiyorum."

"Ah!" diye haykırdı, Kutuzov. Gözlerini, yüzünü yaşlı birisi gibi gösterecek kadar sıkı kapamıştı.

Piyanistin karısı odada, yabancı bir yere ilk kez ve rastlantı sonucu düşmüş kedi gibi, belirli bir yeri olmadan dolaşıyordu. Onun sallantılı yürüyüşü, mavi gözlerinin dalgın bakışı, eşyalara dokunuş tarzı Klim'in dikkatini çekiyor, güzel ağzını oluşturan uzun dudaklarının gülümsemesi zoraki, suskunluğu ise kuşku verici görünüyordu.

'Kurnaz bir kadın,' diye düşündü Klim.

Nehayeva, sevimli biri değildi. Kıvrılmış, büzülmüş oturuyor, üzerinden keskin lavantaların sersemletici kokusu geliyordu. Göz çukurlarındaki gölgelerin, tıpkı yanaklarındaki pembelik ve dudaklarındaki aşırı parlaklık gibi, yapay olduğu düşünülebilirdi. Kulakları üzerindeki taranmamış saçlar, yüzünü dar ve sert yapıyor ancak Samgin onu ilk gördüğü andaki kadar çirkin bulmuyordu. Gözleri insanlara kederle bakıyor, sanki kendisini odadaki herkesten daha ciddi hissediyordu.

Klim aniden, Lidiya'nın Moskova'ya giderken kendisiyle ne kadar tatsız biçimde vedalaştığını anımsadı.

Hoş olmayan bir gülümsemeyle: "Senin koruyucu bir kalkanla döneceğine inanıyorum, benim ise kalkanım yok," demişti.

Kardeşi geldi, Nehayeva'ya yaslandı ve bir dakika sonra Klim, kızın kilise takvimi okuduğunu işitti:

"Mallarme, Rolina, Rene Jil, Peladan..."

Dmitri iğneleyici bir sesle: "Maks Nordau onları birbirinden çok iyi ayırdı," dedi.

Kutuzov, onu parmağıyla tehdit ederek, susması için uyardı çünkü Spivak, Mozart çalmaya başlamıştı. Turoboyev usulca yaklaştı ve Klim'e gülümseyerek divanın ucuna ilişti. Yakında iken, yaşından daha büyük gösteriyordu: Yüzünün tuhaf beyazlıktaki derisi pudralanmış gibiydi; gözlerinin altında mor gölgeler vardı ve ağzının köşeleri yorgun biçimde sarkmıştı. Spivak çalmayı bitirince Turoboyev:

"Siz çok değişmişsiniz, Samgin. Ben sizi, herkese akıl vermeyi seven küçük bir ukala olarak anımsıyorum," dedi.

Klim, yüzüne gözlerini dikmiş bir kimseye yanıt vermenin sıkıcı olacağını hissederek, dudaklarını sıkıca büzdü. Dmitri anlamsız yere ve yüksek sesle taşranın tutuculuğu üzerine konuşmaya başlamıştı. Turoboyev, gözlerini kısarak ona baktı ve aşağılayıcı bir tavırla:

"Zevkler ve inançlardaki kararlılık hoşuma gider," dedi.

Klim: "Köy daha da kararlı," diye belirtti.

"Bunu pek de kötü bulmuyorum," dedi Turoboyev, sigarasını içerek. "Burada tüm olaylar ya da insanlar herhangi bir yerdekine kıyasla daha çabuk geçip gidiyor ve hatta daha da ölümlü diyebilirim."

Nehayeva: "Bu çok doğru," dedi.

Turoboyev güldü. Dudakları birbirinden farklı, alt dudağı üst dudağına kıyasla çok daha kalındı. Koyu renk gözlerinin biçimi güzel, ancak bakışı iticilik derecesinde uyumsuz ve belirsizdi. Samgin, bağırır gibi duran bu gözlerin hasta, ancak hastalığını kaygıyla gizlemeye çalışan bir kişiye ait olduğunu, Turoboyev'in zamanından önce yaşlandığını düşündü. Kardeşi Nehayeva ile sembolizm üzerine tartışıyordu. Kız, biraz da öfkeyle, ona akıl öğretiyordu:

"Siz karıştırıyorsunuz. Sembolizme, Platon düşüncesinden yaklaşmak gerekir."

"Lidiya Varavka'yı anımsıyor musunuz?" diye sordu, Klim. Turoboyev hemen yanıt vermedi ve sigarasının dumanına bakarak:

"Tabii ki. Şu hareketli çingene kız, değil mi? Eee, nasıl? Aktrist olmayı istiyor mu? Bu tam kadın işi," diye Klim'in yüzüne gü-

lümseyerek sözlerini bitirdi ve Svipak'ın olduğu yana baktı. Spivak, kocasının omuzları üzerinden klavyeye eğilmiş, Marina'ya: "İşitiyor musun?" diye soruyordu. "Mi bemol..."

Klim, Lidiya konusunda, 'hepsi bu kadarcık mı?' diye düşündü. Kin dolu şeyler düşünmek istiyor, ancak acı veren şeyler düşünüyordu.

Yeniden şarkı söylemeye başladılar ve Samgin, kaba yüzlü, sakallı ve kırmızı kulaklı zengin adamın böylesine ustaca ve güzel söylediğine yine inanamadı. Marina coşkuyla ama detone olarak söylüyor, ağzını genişçe açıyor, altın rengi kaşlarını çatıyor, göğüslerinin tümseği yakışık almayacak biçimde geriliyordu.

Gece yarısına doğru Klim fark ettirmeden odasına gitti. Hemen üzerini değiştirdi, sersemlemiş ve yorgun bir halde yattı. Ancak kapıyı kilitlemeyi unutmuştu; birkaç dakika sonra odaya Dmitri girdi, karyolaya oturdu ve mutlu bir gülüşle söze başladı:

"Bu toplantılar onlarda her cumartesi oluyor. Kutuzov'a dikkat et, son derece akıllı bir adam! Turoboyev de değişik bir insan ama başka türde. Hukuk okulundan üniversiteye geçmiş, ama dersleri dinlemiyor ve forma giymiyor."

"İçiyor mu?"

"İçiyor da. Genelde buradakilerin çoğu huzursuz bir ruh hali içinde. Ruh değişimi!" diye yine sevinçle sürdürdü Dmitri. "Ben galiba Dronov'a benzemeye başladım: Her şeyi bilmek istiyorum ama yetişemiyorum. Hem doğa bilimci hem filozof..."

Klim, Svipak'ı sormak istemesine karşın Nehayeva'yı sordu.

"Nehayeva mı? O, komik ama aynı zamanda ilginç de bir insan. Fransız dekadanları arasında kafayı oynatmış. Ama işte Svipak, kardeşim, önemli bir kişi! Onu anlamak güç. Turoboyev ona kur yapıyor ama herhalde umutsuzca... Ama yine de, bilemiyorum..."

Klim: "Uyumak istiyorum," diye kabaca belirtti ve kardeşi gidince kendi kendine anımsattı:

'Yarın başka bir daire aramaya başlayacağım.'

Ancak bunu başaramadı. Sabahtan itibaren Marina'nın güçlü ellerine yakalanmıştı.

"Haydi, kenti görmeye gidelim," diye, öneride bulunmaktan çok emretmişti.

Klim, bunu reddetmeyi saygısızca buldu ve üç saat onunla, sisler arasında, taşranın yağlı çamuruna benzemeyen değişik bir çamurla kaplı kaygan kaldırımlarda yürüdü. Marina hızlı ve asker gibi sert adımlar atıyordu; yürüyüşünde, sözlerindeki gibi bir coşku vardı ve saflığı Klim'e biraz sempatik geliyordu.

"Petersburg, çok değişik çehrelere sahip bir kent. Görüyor musunuz: Bugün, gizemli ve korkutucu bir çehresi var. Beyaz gecelerde çekici bir havaya sahiptir. Burası, canlı, derinden hisseden bir kenttir."

Klim: "Dün, burasını sevmediğinizi düşünmüştüm," dedi.

"Dün onunla kavga ettik; kavga etmek, sevmemek anlamına gelmez."

Klim, yanıtı pek de aptalca bulmadı.

Klim, sisler arasında suyun kurşuni parıltısını, kıyının demir parmaklıklarını, siyahımsı sulara domuzların çamura batışını anımsatırcasına dalmış biçimsiz sandalları görüyordu. Bu sandallar, görkemli binaların yanında çok uygunsuz görünüyordu. Sayısız pencerenin donuk camları ürkütücü bir izlenim yaratıyordu: Sanki evler kirli bir buzla sıkıca doldurulmuştu. Görülmemiş derecede biçimsiz, ıslak ağaçlar ağlanacak derecede çıplak, serçeler neşesiz, neredeyse dilsiz gibiydiler; çok sayıdaki kilisenin çan kuleleri, sanki bu kentte kuleler gereksizmiş gibi suskun bir halde gökyüzüne yükseliyordu. Neva üzerinde, buharlı gemilerin kara dumanı tembel tembel sise karışıyor, fabrikaların bacaları taş parmaklar halinde sisi deliyordu. Tuhaf kentin ezici gürültüsü keder verici, dev binalar kitlesi arasındaki gri insanlar, aşağılayıcı derecede ufaktı. Bunların hepsi bir araya gelerek insandaki kişisel varlık duygusunu korkutucu ölçüde azaltıyordu.

Klim istem dışı, kendinden geçmiş bir halde adımlarını atıyor, hiçbir şey düşünmeksizin Marina'nın gür sesini işitiyordu:

"Kaçık Pavel, Falkonetov'dan daha iyi bir anıt yapmak istedi, ama olmadı. Berbat bir şey."

Genç kız yorulması gerekiyormuş gibi hızlı yürüyor, Klim ise kuru, aydınlık bir köşeye sinmek, kurşuni, altın, kızıl, bakır ve bronz renklerde parıldayarak gözleri önünden geçen her şey üzerinde düşünmek istiyordu.

Marina sert bir sesle:

"Neden susuyorsunuz?" diye sordu ve Samgin kentin kendisini şaşırttığı yanıtını verdiğinde zafer kazanmış gibi haykırdı: "Haa!"

Birkaç gün boyunca ona müzeleri gezdirmiş ve Klim, bunun ona, bir ev sahibesinin yaptığı işlerle övünmesine benzeyen bir zevk verdiğini görmüştü.

Akşam kardeşinin odasına giren Klim, orada Kutuzov ve Turoboyev'i buldu; masada, dama oynayan oyuncular gibi karşılıklı oturmuşlardı ve Turoboyev sigarasını içerken:

"Birdenbire bu olayın, şeytan işi olduğu anlaşılacak mı?" diyordu.

Kutuzov, ciddi bir sesle ve Klim'in elini sıkarak: "Şeytanlara inanmam," dedi.

Turoboyev, sigarasını izmaritine kadar içerek sönmüş olan diğer altı tanesinin yanına koydu. Turoboyev ayık değildi; dalgalı gür saçları karışmış, şakakları terlemiş, soluk yüzü esmerleşmişti; ama gözleri delici bakışlarla tüten izmariti gözlüyordu.

Kutuzov yargılıyormuşçasına bakıyordu ona. Dmitri, karyolaya yarı yatar vaziyette uzanarak, doktor edasıyla konuşmaya başladı:

"Bilimin ahlaka zararlı etkisi düşüncesi, eski ve bayatlamış bir düşüncedir. Son kez, 1750'de, Roussea'nun, Dijon akademisine verdiği yanıtta ustaca ortaya konmuştur. Sizin Tolstoyunuz, onu Jean Jack'ın 'Discours'unda okumuş olsa gerek. Siz ne biçim Tolstoycusunuz, Turoboyev? Siz yalnızca kaprislisiniz."

Turoboyev onu yanıtlamadan güldü, Kutuzov ise Klim'e sordu: "Tolstoyculuk olayına nasıl bakıyorsunuz?"

Samgin, gözlerini Turoboyev'in gözlerine cesaret dolu bir bakışla dikerek:

"Bu, aptallığa dönme girişimi," diye bir yanıt verdi ve sanki bunu intihar girişimi gibi kabul eden, Turoboyev'in gözlerinde Makarov ile ortak bir şeyler fark etti.

Kutuzov, dişlek ağzını genişçe açarak ve ellerini ovuşturarak kahkaha ile gülmeye başladı. Turoboyev, renksiz sesi ile, düşünceli ve inatçı bir tavırla:

"'Aptallığa dönüş' çok da kötü söylenmiş bir şey değil. Sanırım, Lev Tolstoy ya da Nikolay Mihaylovski'den uzaklaşmamız kaçınılmaz bir şey," dedi.

"Ya Marx'tan," dedi, Kutuzov, neşeyle.

"Rusya için fabrika kazanının kurtarıcı olacağına inanmıyorum."

Klim, acaba öğrenci giysili bu mujik Marksist mi, diye anlayamadan baktı. Kutuzov'un güzel sesi, sıkıcı sözler ve rakamlar söylerken duyulan, okuyormuş havalı bir ses tonunu yansıtmıyordu. Dmitri, Klim'in dinlemesine engel oldu:

"Operaya fazla bilet var, gider misin? Kendime aldım ama gidemiyorum. Marina ve Kutuzov gidecek."

Daha sonra bozuk bir tavırla, sansürün "Tüccar Kalaşnikov" operasının sahneye konmasını kesinlikle yasakladığını anlattı.

Turoboyev kalktı, cama alnını dayayarak pencereden baktı ve ansızın, kimseyle vedalaşmadan çıkıp gitti.

Kutuzov acıyormuş gibi iç geçirerek: "Akıllı bir genç," dedi, "tehlikeli de," diye de ekledi.

Tırnaklarının ucuyla kırıntıları masanın üzerinden yere atarak, Klim'e, kentlerinde yaşamın nasıl olduğunu ayrıntılarıyla sormaya başladı ama kısa süre sonra sakallarının arasından çenesini kaşıyarak ve yüzünü buruşturarak:

"Tıpkı bizim Vologda'da olduğu gibi," dedi.

Samgin, soğuk yanıt verdiği ölçüde, Kutuzov'un kendisine sevecen ve dikkatli baktığını fark etti. Genç Marksiste kendisini biraz göstermeye karar vererek, alçakgönüllülükle:

"Aslına bakarsanız, insanların yaşamına ilişkin olarak böylesine kesin sonuçlara varmaya hakkımız olduğunu sanmıyorum," dedi. "On binlerce kişiden, en iyi olasılıkla, birkaç yüz kişinin nasıl yaşadığını biliyoruz ama sanki herkesin yaşamını incelemiş gibi konuşuyoruz."

Kardeşi: "Doğru bir düşünce," diye destekledi.

Ancak Kutuzov: "Acaba öyle mi?" diye sordu.

Daha sonra, yeniden sınıfsal bölünme ve ekonomik unsurun belirleyici rolü üzerine konuşmaya başladı. Turoboyev gibi sıkıcı,

ancak Klim'i şaşırtan cana yakın bir nezaketle konuşuyordu. Samgin, onun konuşmasını dikkatle dinliyor, akıllıca ve Kutuzov'un elde ettiği sonuçları destekleyen temkinli uyarılarda bulunuyordu; kendisinden hoşnuttu ve içinde Marksizme karşı bir yakınlık doğduğunu hissediyordu.

Odasına, zaman içinde anıtsal bir biçimde yükselteceği bir kaideye ilk taşı koymuş olduğu inancıyla gitti. Odada ağır bir yağ kokusu vardı. Camcı, sabahleyin kış için camlara yağ sürmüştü. Klim, kokladı, vantilatörü açtı, alçak sesle ve hoşgörü ile:

"Belki de burada yaşanabilir," dedi.

İki hafta sonra ise Premirovlarda yaşamanın ilginç olduğuna karar vermişti.

Kendisine burada, onurlu oluşundan dolayı değer veriyorlarmış gibi hissediyor, hatta bunun için çok az çaba harcadığını görerek biraz bozuluyordu. Varavka'nın özdeyişlerinin ve Tomilin'in görüşlerinin en belirginlerinden yuvarlak sözler üretiyor, bunları, sözcüklere pek fazla inanmayan bir kişinin gülümsemesiyle dile getiriyor, kamburumsu Marina'nın artık kendisine saygılı davrandığını görüyordu. Elizaveta Spivak ona yaltaklanan bir merakla bakıyor, Nehayeva ise kendisiyle, diğer insanlara kıyasla, daha istekli ve inanarak sohbet ediyordu. Sürekli kalın kitaplar okuyan Dmitri de akıllı kardeşi ile gurur duyuyordu. Klim de, kardeşi, değişik bilim dallarında herkes için sözlük görevi görerek kendisini gölgede bırakmasa, Dmitri'nin çok okumuşluğuyla gurur duyabilirdi ve buna hazırdı da. Yaşlı kadın Premirova'ya, Biyeriborsk usulü yumurta pişirmeyi öğretiyor, Spivak'a ise Tsıganov, Waltman ve diğerlerinin imitasyon olan, değişik, özgün şarkılarını açıklıyordu; Kutuzov bile kendisine:

"Samgin, kont Yakov Tolstoy'un ihbarcılığını kim açığa çıkardı?" diye soruyordu.

Dmitri de, İvan Golovin'in 1845'te yayımlanan kimsenin bilmediği kitabını ayrıntılarıyla anlatıyordu. Çok ayrıntılı, bir profesör tavrıyla, ancak daima kendisine anlatıyormuş gibi konuşmaktan hoşlanıyordu.

Premirovlardaki en otoriter kişi Kutuzov'du; kuşkusuz bunun

nedeni onun siyasetten çok fazla ve coşkuyla söz etmesi değil, sanatsal biçimde şarkı söylemesiydi. Kaba bir iyi yürekliliğin tükenmez kaynağına sahipti; Turoboyev'le yaptığı sonu gelmeyen tartışmalarda hiç sinirlenmiyor ve Klim, bu kaba saba fakat sağlam karakterli adamın herkese gri mavi gözleriyle adeta acıyan bakışlarla, garip derecede düşünceli bir tavırla baktığını görüyordu. Kutuzov'un Marina'ya karşı arada bir ortaya çıkan, ancak sert ve bu kızı neredeyse onun gözünde aşağılık bir varlık gibi gören davranışları Klim'i hayrete düşürüyordu. Bir gece çay içerken, kız sertçe:

"Siz, Kutuzov, ne zaman şarkı söyleseniz, aynı zamanda da hissedebiliyorsunuz gibi geliyor, ama..." dedi.

Kutuzov, sözünü bitirmesine olanak vermedi:

"Şarkı söylediğim zaman, yapmacık davranamam ama bir bayanla konuşurken çok sıradan olmaktan korkuyorum ve korkudan dolayı da doğru olmayan şeyler söylüyorum. Böyle mi söylemek istemiştiniz?"

Marina susarak arkasını döndü.

Kutuzov, Elizaveta Svipak ile nadiren ve az konuşur, ancak ona, kendisinden yalnızca iki-üç yaş büyük olmasına karşın, sevecenlikle, 'Liza Teyze' derdi. Nehayeva'ya aldırmaz, ancak, bu tuhaf kızı sürekli kızdıran Dmitri ile yaptığı tartışmalara uzaktan ve dikkatle kulak kabartırdı.

Klim, Kutuzov'un kabalığını, kültürü az bir insanın saflığı olarak görüyor ve bu kabalıkta "yapmacık" bir şey bulamayarak, hoşgörüyordu. Kutuzov müzik dinlerken, sakallı yüzündeki düşünceli hava, acıyan gülümsemesi, insanlar arasında ya da duvarda bir noktaya yönelik hüzünlü bakışı hoştu. Dmitri, Kutuzov'un pek zengin olmayan ve iflas etmiş bir köy değirmencisinin oğlu olduğunu, iki yıl köyde öğretmenlik yaptığını, bu süre içinde Kazan Üniversitesi'ne hazırlandığını, burada onu, bir yıl sonra, öğrenci hareketlerine katıldığı için üniversiteden uzaklaştırdıklarını, ancak bir yıl sonra, Elizaveta Spivak'ın, tanınmış taşra soylusu babasının yardımıyla yeniden üniversiteye girmeyi başarabildiğini anlatmıştı.

Turoboyev'e pek belirgin olmayan biçimde yaklaşıyorlar, bazen bir hastaymışçasına itina gösteriyor, bazen de öfkeyle davranıyorlardı. Klim, Turoboyev'in neden Premirovlara geldiğini anlayamıyordu. Marina ona, açıktan açığa düşman gibi bakıyordu. Nehayeva, onun sözlerini kısaca, ancak isteksizce kabulleniyor, Svipak ise onunla nadiren, ancak daima yavaş bir sesle sohbet ediyordu. Genel olarak bakıldığında, tüm bunlar çok ilginçti ve insan, böylesine farklı bireyleri bir araya getiren şeyin ne olduğunu anlamak istiyordu. Kaba ve maddi Marina için neredeyse beş parasız Nehayeva'nın ne önemi vardı? Niçin Marina ona böylesine içten ve gülünç bir yakınlık gösteriyordu?

"Ye, ye, daha çok ye!" diyordu. "Canın istemese de ye. Senin karanlık görüşlerinin nedeni iyi beslenmemen. Ağabey Samgin, bunun Latincesi neydi? Duyuyor musun? Sağlam kafa, sağlıklı vücutta bulunur..."

Marina'nın kaygıları, Nehayeva'yı utanarak gülmeye zorluyor, duygulandırıyor ve Klim, zayıf ve zavallı kızın gözlerinde soylu bir parıltı görüyordu. Nehayeva, ince eliyle arkadaşının al yanaklarını okşuyor, solgun derisindeki kanla dolu damarları avuçlarının içinde kayboluyordu.

Klim, Nehayeva ve Turoboyev'in, bu eve rastlantı sonucu gelen yabancı insanlar olduğunu ve belki de tüm evlerde, tüm insanlar arasında en yolunu şaşırmış kişiler olduklarını düşünüyordu. Turoboyev'e olan antipatisinin giderek arttığını hissediyordu. Bu kişide kuşku uyandırıcı bir şeyler vardı ve haykırır izlenimi veren gözlerinin son derece soğuk ve dik bakışları, gizli bir şeyi ortaya çıkarmaya çalışan casus gözlerini anımsatıyordu. Bu gözler bazen sinsice bakıyordu; Klim, bu sinir bozucu, hatta küstah bakışları sık sık kendine yöneldiği sırada yakalıyordu. Turoboyev'in sözleri Klim'in kuşkularını güçlendiriyordu:

Kuşkusuz bu kişi çok kötü bir şey yaşamıştı; alaycı ve aldırmaz havasıyla bunu saklayarak yalnızca karşısındakini kızdırmak için konuşuyordu. Turoboyev, bazen Samgin'e çekilmez bir insan gibi geliyor, özellikle Kutuzov ve Dmitri ile yaptığı sohbetlerde böylesi bir durum ortaya çıkıyordu. Klim, Kutuzov'un bu züppenin septik açıklamalarına nasıl hoşgörü ile gülebildiğine şaşıyordu:

"Siz, Kutuzov, kehanette bulunuyorsunuz. Benim görüşüme göre, peygamberler, yalnızca yaşanılan anı yermek için gelecekten söz ederler."

Kutuzov sululuk yaparak gülüyor, Dmitri ise Turoboyev'e, toplumsal kehanetlerin haklı çıktığı durumları anımsatıyordu.

Turoboyev, Marina ile alaycı bir tonla konuşuyordu.

Marina ona bir şeyden dolayı kızarak:

"Bu doğru değil!" diye bağırdığında, o ciddi bir tavırla:

"Olabilir. Ancak ben suflör değilim; yalnızca suflörler gerçeği söylemekle yükümlüdürler," dedi.

Marina, zaten iri olan gözlerini açarak: "Niçin suflörler?" diye sordu.

"Ya nasıl olacaktı? Suflör yalan söylerse, tüm oyunu bozar."

"Ne kadar saçma!" dedi, genç kız ondan uzaklaşarak.

Evet, tüm bunlar ilginçti ve Klim, içindeki insanları anlama arzusunun ne kadar büyüdüğünü hissediyordu.

Üniversite, Samgin'i ne şaşırtıyor ne de ilgisini çekiyordu. Tarihçinin ilk dersinde, lisedeki ilk gününü anımsadı. Büyük bir insan kalabalığı onu eziyor, bu kalabalıkta içi daralıyor ve düşüncelerini toparlayamıyordu; tek tip giyinmiş, neredeyse aynı yüze sahip öğrenciler arasında kendisini onlardan farksız hissediyordu.

Aşağıda, kürsünün üzerinde, elini hep aynı biçimde sallayan zayıf profesörün bedeninin yarısı görünüyordu; saçsız ama sakallı başını sallıyor, altın çerçeveli gözlüğü parlıyordu. Yüksek sesle ve ateşli biçimde etkileyici sözler söylüyordu:

Klim yurt, ulus, kültür, şöhret sözcüklerini işitiyordu. Bilimin attığı adımlar. Doğayla giriştiği savaşta, giderek iyileşen yaşam koşulları yaratan işçi ordusu. Hümanizmin zaferi.

Klim'in yanında oturan koca burunlu, çiçek bozuğu yüzlü zayıf öğrenci, kekeleyerek homurdandı: "Yalakaca değil," dedi.

Daha sonra uzun uzun ve dikkatle, duvar saatinin kadranına, çok şiş olan ve neredeyse görünmeyen gözleriyle baktı. Profesör havayı başıyla yararak gittiğinde, kekeleyen genç uzun ellerini kaldırdı, üç kez aynı tonda avuçlarını vurdu ve yineledi:

"Hayır, yalakaca değil. Onun için radikal diyorlar," dedi. Siz,

arkadaş, Novgorodlu değil misiniz? Hayır mı? Olsun, fark etmez, tanışalım. Popov, Nikolay."

Samgin'in elini sıktıktan sonra telaşla uzaklaştı.

Dersler Klim'i çok ilgilendirmiyor, insanları tanımak istiyor ve romanın, onları tanımak için derslerden ve bilimsel kitaplardan daha fazla bilgi verdiğine inanıyordu. Hatta Marina'ya, sanatın insanı bilimden daha fazla tanıdığını söylüyordu.

"Ee, tabii," diye onaylıyordu, Marina: "Bunu şimdi anlamaya başladılar. İşte, Nehayeva'yı dinleyin."

Bir akşam Dmitri, geç saatte, yorgun ve üşümüş bir halde geldi; boğazını ovuşturarak kısık bir sesle:

"Ee, nasıldı? İzlenimlerin nedir?" diye sordu.

Klim, bilim tapınağında saygılı bir titreme hissetmediğini itiraf edince, kardeşi öksürerek:

"Ben kendimi ilk derste çok heyecanlı hissetmiştim," dedi.

Anlaşılan, ne dediğini düşünmeden sürdürdü:

"Şimdi, Kutuzov'un haklı olduğunu görüyorum. Öğrenci hareketleri, gerçekten de boşuna güç harcamaktan başka bir şey değil."

Klim güldü ama sustu. Kutuzov'un ve kardeşinin tüm tanıdığı öğrencilerin, profesörlerden ve üniversiteden, lise öğrencilerinin öğretmenlerden ve okuldan söz ettikleri gibi, neredeyse düşmanca söz ettiklerini artık biliyordu. Bu yaklaşımın nedenlerini araştırırken, Turoboyev ve Kutuzov gibi çok farklı öğrencilerin bu olayı yönlendirdiklerini keşfetmişti. Her zamanki alışkanlığı ve tembel alaycılığı ile Turoboyev şöyle diyordu:

"Üniversitede Almanlar, Polonyalılar, Museviler, Rus olarak ise yalnızca rahip çocukları öğrenim görüyor. Geri kalan Ruslar öğrenim görmüyorlar; anlaşılmaz davranışların şiirselliğiyle ilgileniyor ve İspanyollara özgü bir gururun ani nöbetleriyle acı çekiyorlar. Daha dün teyzesi delikanlının saçını çekiyordu, bugün ise o delikanlı, profesörün önemsemez bir yanıtını ya da yan bakışını düello nedeni sayıyor. Kuşkusuz, böylesine ateşli bir davranış, kişiliğin anlaşılmayacak kadar hızlı gelişimiyle açıklanabilir; ancak ben başka türlü düşünme taraftarıyım."

Kutuzov, başını eğerek: "Evet, insanların kuyruklarını buzağı

gibi salladığı görülüyor. Ama şunu da söylemek gerek: Gençliği, ondaki coşkulu düşünce özünü çıkarmaya çalışarak, son derece beceriksizce dolduruşa getiriyorlar."

"Coşkulu şöhret," diye düzeltti, Turoboyev.

Klim, gıpta ederek kavramaya çalışıyordu: Bu insanları birbirine bağlayan neydi? Bir keresinde, sıradan bir konseri beklerken, şık bir adamla yan yana oturan Kutuzov ona sitem etmişti:

"Kendinizi alaycılığa vuruyorsunuz. Ucuz bir davranış!"

"Yararı da yok," diye kabul etti, Turoboyev. "Kendimi yaşamın sol tarafına koymanın daha yararlı olduğunu anlıyorum, ama ne var ki, bunu becerebilecek birisi değilim."

Kutuzov, başkalarına da yayılan bir gülüşle haykırdı:

"Ama siz de özellikle sol taraftan yaşama yaklaşıyorsunuz!"

Aynı akşam Klim Kutuzov'a: "Turoboyev'de hoşunuza giden ne?" diye sordu.

Sakallı adam, babacan bir tavırla yanıtladı:

"Gerekli dozda bir ekşi, organizmaya tuz kadar gereklidir. Çaadayevci ruh halini, bazı yazınsal muhafızların yavan tatlılıktaki bilgeliklerine yeğlerim."

Bu konuşma, telaşla açıklamaya girişen Dmitri'nin yanında geçmiş, o da:

"Turoboyev, yozlaşmış sınıfın bir temsilcisi olarak, ilginçtir," demişti.

Kutuzov ise ona alaycı bir bakış atarak:

"Doğru, Mitya!" diye onaylamıştı.

Samgin, onun bu alaycı gülümsemesini kardeşi açısından takdir edici bulmadı.

Böylesine hoşgörülü ve biraz da kurnazca gülüşü Kutuzov'un sakallı yüzünde çok sık yakalıyor, ancak bu durum onda bu öğrenciye karşı kuşku ve güvensizlik uyandırmıyor, yalnızca ona olan ilgisini artırıyordu. Nehayeva, giderek daha ilginçleşiyor, ancak iyice belirginleşen telaşlı bir biçimde yandaş bulma eğilimi Klim'i sıkıyordu. Tanımadığı Fransız şairlerin adlarını, sanki yalnızca kendisinin layık olduğu gizli bir şeyi paylaşıyormuş gibi konuşuyordu.

"Jean Lagore'un *Hayal* yapıtını okudunuz mu?" diye soruyor, her şeyi bilen Dmitri açıklıyordu:

"Doktor Kazales'in sahtesi."

"O, yani Lagore, Budisttir. Ama öylesine iğneleyici ve acı ki."

Dmitri, tavana bakarak kendi kendine anımsattı:

"Bir de aptalca bir roman olan *Şeytanın Aşkı*'nın yazarı Casotte var."

Nehayeva ona, sıkılarak: "Size gereksiz olan bu kadar çok şeyi bilmeniz ne kadar yazık," dedi ve Rostand'ın *Gözyaşı Prensesi*'ni överek yeniden küçük Samgin'e döndü:

"Bu, yeni romantizmin bir şaheseri. Yakın bir gelecekte Rostand'ı dâhi bir yazar olarak kabul edecekler."

Klim, herkese yabancı kitapların ve adların Dmitri dışında herkesi sıktığını, Nehayeva'nın edebiyat üzerine anlattıklarına pek inanmadıklarını, ciddi bulmadıklarını, bunun da kızı gücendirdiğini görüyordu. Ona biraz acıdı. Kâhinlerin düşmanı Turoboyev ise, kasıtlı bir acımasızlıkla:

"Bunu, küçük burjuvaların ucuz bir akılcılıktan usanç duyma belirtisi olarak anlamak gerekir. Bu, çok zayıf bir dönemin sonunun başlangıcıdır," diyerek onun coşkusunu yok etmeye çalışıyordu.

Klim, Nehayeva'ya, doğaüstü bir varlık gibi bakmaya başlamıştı. Uzaklara bir yerlere gidiyor ya da gerçeklerden kaçarak, Dmitri'nin "mezarlıklara yakışan" düşünceler diye tanımladığı düşüncelere dalıyordu. Bu kızda umutsuzluk derecesinde gergin bir şeyler vardı ve insan bazı anlarda, pencereden atlayabileceği düşüncesine kapılıyordu. Nehayeva'nın kadınca bir kişilikten yoksunluğu, fiziksel duyarsızlığı, kendisinde hiçbir zaman erkekçe duygular uyandırmayışı, Klim'i özellikle şaşırtıyordu.

Kendisini zorluyormuşçasına, neredeyse tiksinerek, yiyor, içiyor, bunun bir oyun, züppece bir davranış olmadığı anlaşılıyordu. İnce parmaklarının bıçak ve çatal tutuşu bile beceriksizceydi; küçük ekmek parçalarını iğrenerek koparıyor, kuşu anımsatan gözleriyle ekmek dilimlerine bakıyor ve sanki: "Acaba bu şey acı veya zehirli mi?" diye düşünüyordu.

Klim, giderek daha sık, Nehayeva'nın bu topluluktaki insanların en akıllısı ve eğitimlisi olduğunu düşünüyor, ancak bu onu genç kıza yaklaştırmıyor, Nehayeva'nın, kendisinde anlamaması gereken bir şeyler yakalayabileceği, Dmitri ile konuştuğu gibi, hoşgörüyle, kayıtsızca ve sıkılarak konuşmaya başlayacağı endişesi uyandırıyordu.

Samgin geceleri yattığında, ne denli çabuk ve kolayca sempati topladığını gülümseyerek düşünüyordu ve çok başarılı olduğuna emindi. Ancak, yakınlarının güvenini fark ederken, bunun tehlikeli bir oyun olduğunu bilen bir insan olarak temkinli davranıyor, oynadığı rolün güçlüğünü iyi kavrıyordu. Bu rolün onu çok yorduğu, kendisinin düşman güçlere bağımlılığına ilişkin belirsiz bir düşünceye yol açtığı anlar oluyordu. Böyle anlarda kendisini, bilinmeyen bir efendinin uşağı gibi hissediyor, Tomilin'in sayısız öz deyişlerinden birisi aklına geliyordu:

"İzlenimlerin çokluğu, insanların büyük bölümünde, moral duygusunu kirleterek yıkıcı bir etki yapar. Ama aynı izlenim çokluğu, bazen insanları son derece ilginç yapabilir. Tanınmış canilerin, maceracı kişilerin, şairlerin öz yaşamlarına bakınız. Genelde de deneyim yüklü tüm insanlar ahlak dışıdırlar."

Sarışın öğretmeninin bu sözlerinde Klim, hem ürkütücü hem de çekici bir şey buluyor, kendisinin de deneyimli olduğu düşüncesine kapılıyor, ancak bazen de yüklendiği tüm izlenim ve düşüncelerin kendisi için gereksiz olduğu hissine kapılıyordu. Bunlarda, kendisinin olarak adlandırabileceği, kişisel düşünceye ya da inanca katkı yapabilecek bir şey yoktu. Tüm bunlar, kendisinde sanki istemi dışında ve derinlerde değil, derisinin altında bir yerlerde yaşıyordu; daha derinlerde ise, farklı bir içerikle doldurulmayı bekleyen bir boşluk vardı. Kendinde olan şeyle istenen şey arasındaki düşmanlığı ve farklılığı Klim, giderek daha fazla ve endişe verici biçimde hissediyordu. İnanmayı öğrenmiş olan ve inancının propagandasını sakin bir tavırla yapan Kutuzov'a da, Turoboyev'e de gıpta ediyordu. Hiçbir şeye inanmayan Turoboyev, başkalarının inancını alaya alma cesaretine sahipti. Turoboyev, Kutuzov ve Dmitri ile sohbet ederken, Klim, işe yarar kerpiçleri par-

çalamak için aptal pehlivanı kurnazca ve art niyetle yönlendiren taşçıyı anımsıyordu.

Samgin, tüm insanların mevki hırsı olduğuna, hepsinin yalnızca fark edilir olmak için diğer insanlardan uzaklaştığına inanıyordu; tüm görüş ayrılıklarının, tartışmaların nedeni buydu. Fakat bunun dışında, insanlarda anlayamadığı bir şeylerin daha varlığından kuşku duymaya başlamıştı. İnsanların neredeyse içini açmak ve onları öyle değil de böyle davranmaya zorlayan itici gücün ne olduğunu anlamak için sürekli bir arzu duyuyordu. İlk deneme için Klim, Serafima Nehayeva'yı seçti. Bu kişi daha uygun görünüyordu, çünkü bir kadın çekiciliğinden yoksundu ve onu, Bourget'nin ses getiren *Öğrenci* romanının kahramanı Grelu gibi aptal konumuna düşmeden incelemek, açmak ve ortaya koymak olasıydı. Marina yaşam dolu enerjisiyle onu itiyordu ve onda gizemli bir şey yoktu. Klim, rastlantı sonucu onunla odada kaldığında kendisini tehlikede hissediyor, şiş gözlerinin bakışını meydan okurcasına ve utanmazca buluyordu. Nehayeva, özellikle, neredeyse histerik bir biçimde Dmitri'nin yüzüne:

"Anlayın artık, sizin normal, neşeli insanlarınıza tahammül edemiyorum. Neşeli insanlar korkunç derecede aptal ve alçak," diye bağırdığında onun ilgisini çekiyordu.

Bir keresinde kızgın bir ifadeyle:

"Nietzsche bir züppedir ama acıklı roller oynamaya kalkıştı ve bu yüzden aklını kaçırdı," demişti.

Kızdığı zaman yanaklarındaki kırmızı lekeler kayboluyor, yüzü ölü gibi kül rengine bürünüyor, ancak gözlerinde yeşil ışıklar parlıyordu.

Havanın açık olduğu bir kış günü, Samgin, belleğinde dersin en önemli tümcelerini düzenleyerek Neva kıyısında ağır adımlarla dolaşıyordu. Nehayeva'yı daha uzaktan fark etti: Sanat Akademisi'nin kapısından çıkıyordu. Yolu geçti, gözleri kör edercesine parlak bir karla kaplı Neva'ya bakarak sfenksin yanında durdu. Kar, rüzgâr tarafından dağıtılmış ve buzun morumsu çıplaklığı yer yer ortaya çıkmıştı. Nehayeva, sevimli bir gülümsemeyle Klim'le selamlaştı ve zayıf sesiyle konuşmaya başladı:

"Sergiden geliyorum. Hepsi boyalı fıkra gibi. Son derece yeteneksizce yapılmış. Siz kente mi gidiyorsunuz? Ben de gidiyorum."

Sonbahardaki gökyüzünü anımsatan gri kürkü, sincap kürkünden yapılma tuhaf şapkası, aynı kürkten yapılma manşonuna elini sokmuş haliyle çok çekiciydi. Sallanarak yürüyordu ve ona ayak uydurmak kolay değildi. Mavi, parlak hava burun deliklerini gıdıklıyor, burnunu manşonuna sokuyordu.

Manşonun arasından: "Keşke yaşam, bu nehir gibi, insanlara sakin ve derin bir biçimde kendileri hakkında düşünme fırsatı vermek için dursaydı," dedi.

"Ama buzun altından yine de akıp gidiyor," demek istedi Klim. Ama onun kuşu anımsatan yüzüne bakarak: "Tanınmış tutuculardan Leontiyev, Rusya'nın tümüyle dondurulması gerektiğini söylemiş," dedi.

"Neden yalnızca Rusya? Tüm dünya, dinlenmek için bir süre donup kalmalı."

Gözleri, karın ışıklarının parıltısından kamaşıyordu. Yavaş ve kuru bir sesle öksürerek, uzun süre konuşmamış, henüz zindandan salıverilmiş bir insanın açlığıyla konuşuyordu. Klim, özgün bir şey duymayacağından emin olmakla birlikte dikkatle dinliyordu. Bir konudan diğerine atlayan genç kız:

"Turoboyev'den hoşlanıyor musunuz?" diye sordu.

Ve yanıtı da kendisi verdi:

"Onu anlamıyorum. Dünyaya geç gelmiş, herkese ve kendisine de kayıtsız bir tür nihilist. Soğuk ve dar görüşlü Spivak'ın onunla ilgilenmesi ne tuhaf."

"Öyle mi?"

"Ah, evet!"

Bir süre sustuktan sonra Klim'e Marina hakkında ne düşündüğünü sordu ve yeniden, yanıtı beklemeksizin:

"Kadınların bilinen mutluluk anlayışına göre çok mutlu olacak. Çok sevecek, daha sonra yorulunca, beni sevdiği gibi, kedi ve köpekleri de sevecek. Böylesi zengin bir Rus kadını. Ama ben kendimi Rus gibi görmüyorum, ben Petersburgluyum. Moskova benim kişiliğimi yok ediyor. Ben, genelde Rusya'yı az tanıyorum ve

anlamıyorum. Bana, hiç kimseye, kendilerine bile gerekli olmayan insanların ülkesiymiş gibi geliyor. İşte Fransızlar, İngilizler tüm dünya için gerekli. Almanları sevmesem bile Almanlar da..." dedi.

Yorulmak bilmeden, düşüncelerinin sıra dışılığı ile Samgin'i şaşırtarak konuşuyordu; Samgin ise bu düşüncelerin umulmadık derecede açık biçimde ortaya koymasından dolayı bunlardaki yalın yürekliliği hissetmiyordu ve sözlerinde daha seçici olmuştu. Nevskiy'de ona kahve içmeyi önerdi; Klim, Nehayeva'nın restoranda bir genç kız için oldukça serbest davrandığını düşündü.

Kahve, likör ve bisküvi isteyerek ve kürkünün düğmelerini çözerek: "Ben ısmarlıyorum," dedi. Klim'i tanıdık parfümlerin kokusu sardı. Pencerenin yanına oturdular; camın önünden, kırağıyla kaplı koyu bir insan seli geçiyordu. Faremsi dişleriyle bisküviyi ısırırken, Nehayeva konuşmasını sürdürdü:

"Rusya'da önemli konulardan söz edilmiyor, gerekli kitaplar okunmuyor, gerekeni yapmıyorlar ve kendileri için değil, gösteriş için yapıyorlar."

"Bu doğru," dedi Klim. "Birçok şey uydurma ve herkes birbirini sınavdan geçiriyor."

"Kutuzov, neredeyse operada şarkı söylemeye hazır ama ekonomi-politik öğreniyor. Erkek kardeşiniz, kuşkusuz çok şey biliyor, ama yine de, beni bağışlar mısınız, cahil bir adam."

Klim, karşı çıkma zamanının geldiğini düşünerek: "Bu doğru," dedi. Ama Nehayeva nedense birdenbire yorgun düştü. Ayazın kızarttığı yüzünde yalnızca pembemsi benekler kalmış, gözleri donuklaşmıştı; hayallere dalmış bir halde, kişinin tüm ruhuyla ancak Paris'te yaşayabileceğini, bu kışı İsviçre'de geçirmek zorunda olduğunu, ancak küçük ve sıkıcı bir miras işi için Petersburg'a gelmek zorunda kaldığını anlatmaya başladı. Tüm bisküvileri yemiş, iki kadeh likör içmişti; kahvesini bitirdikten sonra çabuk, neredeyse fark edilmeyen bir jestle geniş olmayan göğsünde haç çıkardı:

"Büyük olasılıkla iki-üç hafta sonra buradan gidiyorum."

Eldivenlerini giyerken dudaklarını ısırdı ve:

"Belki de sonsuza dek," diye iç geçirdi.

Sokakta, "Maeterlinck'i tanıyor musunuz?" diye sordu. "Ah,

mutlaka *Tentajil'in Ölümü*'nü ve *Körler*'i okuyun. Bu adam bir deha! Henüz genç ama şaşılacak derecede derin..."

Birden kaldırımda, duvarın karşısında durdu ve elini uzattı:

"Hoşça kalın, bana uğrayın..."

Adresi söyleyerek bir kızağa bindi; üşümüş at koşmaya başladığında Nehayeva'yı öylesine geriye doğru itti ki, neredeyse kızağın arkalığından düşecekti. Klim de bir araba çevirdi ve sallanarak giderken, tanıdıklarının hiçbirisine benzemeyen bu kızı düşünmeye başladı. Bir an onunla Lidiya arasında ortak bir şey varmış gibi geldi, ancak hemen bu benzerliği kendisi için hoş bulmayarak vazgeçti ve baba Varavka'nın homurtulu uyarısını anımsadı:

"İnsanlar anlamadıklarında yakıştırırlar ve yanılırlar."

Varavka, bunu kızına söylemişti.

Nehayeva ile karşılaşması, onu daha özel bir duruma getirmemişti ancak Klim, bu kızın özellikle restoranda daimi bir müşteri gibi rahat davranmasına takılmıştı.

Klim Samgin'in onu ziyarete gittiği gün, asık çehreli kentte yoğun kar insanı sersemleştiren bir hızla ve dümdüz yağıyordu. Tanecikler, ıslak bir kağıdın parçaları gibi son derece büyüktü ve yere düşerken çıkardığı hışırtı duyuluyordu.

Nehayeva uzun bir koridorun sonundaki mobilyalı bir dairede oturuyordu: Yarı yarıya dolapla örtülü bir pencere odaları biraz aydınlatıyordu; pencere de düz bir duvara açılıyor, pencerenin camları ile duvar arasında kar, kül gibi gri, yere akıyordu.

'Ne kadar pis bir yerde yaşıyor,' diye düşündü Klim. Fakat paltosunu küçük, az aydınlatılmış girişte çıkararak odaya girdiğinde, karın savrulduğu görünmeyen gökyüzünden ve karla kaplı kentten masalsı bir uzaklıkta kaldığını hissetti. Portakal rengi abajurla kaplı güçlü bir lambanın ısıtarak aydınlattığı oda, doğu tarzı kumaş parçaları ile süslenmiş, bu kumaşlar, bitmekte olan gün batımının zayıf tonlarından seçilmişti. Masada, kanepede Fransızca kitapların sarı ciltleri, tuhaf bir bitkinin yaprakları gibi dağıtılmıştı. Nehayeva, yeşilimsi geniş bir kuşakla sarılı altın rengi bir sabahlık giymişti; korkmuş gibi selamlaştı:

"Bağışlayın, ev giysileriyleyim."

"Eviniz güzel," dedi Samgin.

Nehayeva telaşla ispirto ocağını yaktı, üzerine eski model bakır çaydanlığı koyarken:

"Semavere tahammül edemiyorum," dedi.

Yeşil, maroken derisi terlikli ayağıyla yere düşmüş kitapları acımasızca masanın altına itti; masadaki eşyaları, koyu çuha perdenin örttüğü pencereye yakın olan köşede topladı. Tüm bunları çok çabuk yapıyordu. Klim, kanepeye oturdu, çevresine bakmaya başladı. Odanın köşeleri süslemelerle bezeliydi: Üçte biri Çin paravanı ile ayrılıyor, paravanın altından yatağın bir bölümü görünüyordu; yatağın bacaklarındaki boşluk, zemini kaplayan halı ile aynı renkte, soluk kırmızı kalın bir halıyla örtülmüştü. Odanın ılık havasında yoğun bir parfüm kokusu hissediliyordu.

Klim onun: "Açık renkleri, yüksek sesli müziği, düz hatları sevmiyorum. Tüm bunlar fazlasıyla gerçekçi ve dolayısıyla yalan," dediğini işitti.

Genç kızın yumuşak hareketleri, sabahlığının kollarının yenlerini kanat gibi dalgalandırıyor, gezip dolaşan ellerinde Klim, Tomilin'in körlerinkine benzeyen ellerini anımsıyordu. Nehayeva, Lidiya'nın on üç-on dört yaşlarındaki kaprisli, yeni yetme ses tonuyla konuşuyordu. Klim'de, genç kız bir şeye bozulmuş, aniden yakalanmış bir kişi gibi davranıyormuş izlenimi uyandı. Üzerini değiştirmeyi unutmuştu: Sabahlığı omuzlarından kayıyor, köprücük kemiklerini ve lambanın ışığıyla doğal olmayan bir renge bürünen göğüs tenini açıkta bırakıyordu.

Çay içerken Klim, gerçek ve sonsuz olanın ruhun derinliklerinde gizli olduğunu, tüm dış nesnelerin ve tüm dünyanın, seçkin insanların düşüncelerinin oluşturduğu dünyanın ideal güzelliğinin anlatımı için yaptıkları acınacak girişimlerden, çirkin çolpalıklardan, başarısızlıklardan ve hatalar zincirinden oluştuğunu dinledi.

"Ah, unuttum!" diye kanepeden fırlayarak haykırdı ve dolaptan küçük bir şişe şarap, likör, çikolata ve bisküvi çıkardı. Tüm bunları masanın üzerine koydu, daha sonra da masaya ince kollarını açıp dirsekleriyle dayanarak:

"Varlığın yararsızlığını düşünebilir misiniz?" diye sordu.

Klim gülmek istedi, ancak kendisini tuttu ve ciddi bir tavırla yanıtladı:

"Bazen çok heyecanlandırıyor." Ancak Nehayeva'nın gözlerinin parladığını görerek ekledi:

"İnsan sabah uyandıktan sonra bazen boşuna uyandığını düşünüyor."

Nehayeva onaylar biçimde başını salladı:

"Evet, kuşkusuz, siz özellikle böyle hissetmek zorundasınız. Ben bunu sizin ölçülü oluşunuzdan, daima ciddi gülümseyişinizden, herkes bağırırken akıllıca susmanızdan anlamıştım. Ve ne için bağırıyorlar?"

Kollarını, avuçlarını omuzlarına koyarak çapraz biçimde göğsünde kavuşturdu ve öfkeyle konuşmasını sürdürdü:

"Halk, işçi sınıfı, sosyalizm, Babel... Ben onun *Kadın* adlı yapıtını okudum, aman Tanrım, ne kadar sıkıcı! Paris ve Cenova'da sosyalistlere rastladım; bunlar kendilerini bilinçli olarak sınırlayan kişiler. Onlarda keşişlerle ortak bir nokta var: Onlar da ikiyüzlülükten kopmuş değiller. Az ya da çok Kutuzov'a benziyorlar, ancak ondaki, anlayamadığı ya da anlamak istemediği insanlara karşı gösterdiği komik, mujik hoşgörüsüne sahip değiller. Kutuzov aptal değil ve belki de söylediği her şeye inanıyor: Ancak Kutuzovluk çok belirsiz bir şey: Halk, kitleler, önderler; tüm bunlar ne denli dehşet verici!"

Titredi ve elleri cansız bir biçimde omuzlarından düştü. Lambanın ışığına doğru küçük ve uzun saplı bir çiçeği anımsatan kadehi kaldırdı; likörün yeşil, zehri anımsatan rengine hayranlıkla baktı, içti, öksürdü, tüm bedeni titredi ve mendili ağzına kapadı.

Klim, tırnağıyla bardağa vurarak: "Bu sizin için zararlı," dedi. Nehayeva öksürerek olumsuz anlamda başını salladı, daha sonra da ağır ağır nefes alarak ve tümceler arasında duraklayarak, "yeşil peri" olgusunu yok eden Berlin'i anlattı. Klim birkaç dakika şu sözleri dinledi:

"'Aşk ve ölüm' bu iki gizde, var oluşumuzun tüm ürkütücü anlamı gizli; geri kalan her şey, Kutuzovluk da dahil, yalnızca kendini saçmalıklarla aldatmanın korkakça ve başarısız girişimleridir.

Klim sordu:

"Hümanizm, saçmalık mı?" Aşk üzerine ne söyleyeceğini bekleyerek kulak kabarttı; maddi olmayan bu genç kızın aşk üzerine söyleyecekleri eğlenceli olabilirdi. Fakat hümanizmi, "herkesin tok olması üzerine küçük burjuva hayalciliği", gerçek dışılığı Malthus tarafından kanıtlanmış bir hayal olarak tanımlayan Nehayeva, ölümden söz etmeye başladı. Başlangıçta konuşma tonunda Klim dinsel bir hava sezdi; hatta Nehayeva ölüler için ayin şarkılarından dizeler okudu; ancak bu hüzünlü dizeler donuktu. Klim, bir güderi parçasıyla gözlüklerinin camlarını itinayla silerek, Nehayeva'nın bir kocakarı gibi konuştuğunu düşündü. Sıkıldığını anlamasından korktuğu için başını eğmişti ve genç kıza bakmıyordu. Bunu anladığı ya da belki de yorulduğu için, sözcükleri giderek yavaş çıkıyordu. Klim, başını kaldırdı, gözlüğünü takmak istedi ve bunu başaramadı; elleri masanın köşesine yavaşça düştü.

Nehayeva yarı fısıldar bir sesle, ince kemikli parmaklı elini havada tutarak ve ona doğru eğilerek: "Hayır, siz bir düşünün," dedi. Gözleri doğal olmayan bir biçimde açılmış, yüzü her zamankinden daha sivri bir hal almıştı. Klim yapmacık fısıltıyı dinleyerek sandalyenin arkalığına yaslandı.

"Gizemli bir güç, insanı bu dünyaya, savunmasız, sağduyusuz ve konuşmayı bilmeden atıyor; daha sonra, gençlik döneminde, ruhunu bedeninden ayırarak, bedenin acı veren tutkularının güçsüz bir izleyicisi konumuna getiriyor. Daha sonra bu şeytan, insanı hastalıklarla donatıyor ve onu, acı çektirerek ve aşk susuzluğunu gidermeksizin, yaşlılığın ayıbı içinde tutuyor. Bu arada da belleğini geçmişten, önünde parıldayan bir anlık, aldatıcı mutluluk parıltılarından koparmıyor, çektiği acıları unutmasına olanak vermiyor, gençlerin sevincini kıskandırarak acı çektiriyor. Nihayet, sanki yaşamaya cüret ettiği için, öç alırcasına, acımasız bir güç onu öldürüyor. Bunun ne anlamı var? Bizim ruh olarak adlandırdığımız şu tuhaf şey, nereye kaybolup gidiyor?"

Artık fısıldamıyor, sesi giderek yükseliyordu ve öfkeli bir coşkuyla doluydu. Yüzü bozulmuştu ve Klim'e, Andersen masalların-

daki büyücü resimlerini anımsatıyordu. Gözlerinin sert parıltısı yüzünü ateş gibi okşuyordu ve Klim'e, bakışlarında kötü ve intikamcı bir duygu yanıyormuş gibi geldi. Bu tuhaf varlığın bir dakika sonra doktor karısı Somova'nın umutsuz haykırışı ile: "Hayır, hayır hayır!" diye bağırmasını bekleyerek başını eğdi.

Klim Samgin, aşk ve ölüm üzerine şiir okuduğunda bu şiirler onu heyecanlandırmazdı. Ama şimdi, aşk ve ölüm üzerine düşünceler, küçük, neredeyse çirkin bir genç kızın öfkeli sözleriyle ortaya döküldüğünde, aniden bu düşüncelerin hem yüreğine hem de kafasına acımasızca çarptığını hissetti. Her şey karmakarışık oldu ve bir duman gibi buram buram yükselmeye başladı. Artık Nehayeva'nın ateşli konuşmasını duymuyor ama ona bakıyor ve düşünüyordu: Neden, özellikle bu silik, düz göğüslü, tehlikeli bir hastalığa yakalanmış böyle genç bir kız bu ürkütücü düşünceleri taşımak zorundaydı? Bunda hiç de adil olmayan bir şey vardı. Hem beden hem de ruh olarak hastalığa yakalanmış bu kişiye acıdı. İlk kez acıma duygusunu içinde bu denli güçlü hissediyordu ve bu duygu ona oldukça yabancıydı.

Klim, rengi kazınmış bir çiçeğe benzeyen kadehi aldı, ince kısmını ince parmaklarıyla sıkarak iç geçirdi ve:

"Bu düşüncelerle yaşamanız çok güç..." dedi.

"Ya siz? Sizin için?"

Bu sözcükleri çok tuhaf bir biçimde, sorar gibi değil, rica eder gibi söylemişti. Yanan yüzü solmuş, erimişti ve giderek güzelleşiyor izlenimi yaratıyordu.

Klim ona birkaç güzel söz söylemek istedi ama kadehin ayağını kırdı.

Genç kız yerinden fırlayarak ve ona doğru atılarak: "Bir yerinizi kestiniz mi?" diye haykırdı.

Klim, parmağını mendille sararken: "Biraz," diye suçlu gibi yanıtladı. Nehayeva ise eliyle onun elini sıvazlarken, doğal olmayan bir sıcaklıkla, minnettar bir duyguyla ve yavaş bir sesle:

"Ne kadar derinden hissediyorsunuz!" dedi.

Odada koşuşturdu, mendili yırttı ve kesiğe yakıcı bir şey döktü, daha sonra parmağı sıkıca sararak öneride bulundu:

"Şarap için."

Yeniden kendisine likör koyarak masaya oturdu.

Bir dakika kadar her ikisi de birbirine bakmadan sustu. Klim daha fazla susmayı yersiz bularak Nehayeva'nın konuşmasını sürdürmesini istedi:

"Schopenhauer'u sever misiniz?" diye sordu.

Hemen yanıt vermeden: "Okudum," dedi. "Ama görüyorsunuz, çok açık sözler ruhuma ulaşamıyor. Tütçev'i anımsayın: 'Vecizeleştirilmiş düşünce yalandır,' der. Benim için Meaterlinck, bu kaba ve kötü Almandan çok daha filozoftur. Öylesine söylenen bir söz, önemli bir tavırla söylenenden daha derindir. Yalnızca, en büyük sanat olan müziğin ruhun derinliklerine ulaşabileceğini kabul ediniz."

İç geçirerek lambanın ışığını kıstı. Oda daha da sıkışık bir hal aldı, tüm eşyalar ve Nehayeva, Samgin'e biraz daha yaklaştı. Samgin, onaylayarak başını salladı:

"Acı çekme etiği, Maeterlinck'e de yabancı değil ve belki de bunu Schopenhauer'den aldı... Ama niçin ölüme mahkûm bir acı gerekli olsun ki?"

Klim, genç kızın başı üzerindeki turuncu loşluğa bakarak içinden:

'Niçin lambayı kıstı?' diye kendine sordu.

Nehayeva, masanın altından kitapları ayağıyla çıkartarak eğildi ve masanın altından:

"Acımasızlık ortamında yaşıyoruz... Bu da bize her konuda acımasız olma hakkını veriyor... nefrette de, aşkta da..." dedi.

Samgin ona yardım etmeye karar veremeden kız yerden bir kitap aldı ve açarak, sertçe:

"İşte, dinleyin..." dedi.

Seslileri uzatarak yavaşça şiir okumaya başladı; beklenmedik aralar vererek gergin bir halde okuyor ve dirseklerine kadar çıplak eliyle orkestra yönetir gibi işaretler yapıyordu. Şiirler çok müzikaldi ancak düşünceler anlaşılmıyordu; gözlerinde altından yapılma pazıbent olan kızlardan, üç kör kız kardeşten söz ediyordu. Yalnızca iki dize vardı:

"Arzularımın sınırında,
Geciktiğim için acı bana..."

Klim, bir çağrı ya da imaya benzer yarı anlaşılır bir şeyler işitti. Soru sorarcasına kıza baktı ama o kitaba bakıyordu. Sağ eli havada dolaşıyor ve karanlıkta morumsu görünen ve neredeyse bedensiz gibi duran bu eliyle, yüzüne, göğsüne, omzuna dokunuyor, sanki yarım kalmış bir haç çıkarıyor ya da var olduğuna inanmaya çalışıyordu.

Klim, şarabın, parfüm kokusunun ve şiirlerin kendisini alışılmadık derecede sarhoş ettiğini hissediyordu. Yavaş yavaş bilinmedik bir can sıkıntısına kapılıyor, bu sıkıntı giderek renksizleşiyor, yerinden kımıldamama, hiçbir şey dinlememe, hiçbir şey üzerinde düşünmeme arzusu uyandırıyordu. Çevresine kulak kabartıyor, genç kızın sözlerinin ağır etkisinin içinde nasıl yok olduğunu da düşünmüyordu.

Okumayı bitirerek kitabı kanepenin üzerine fırlattığında ve titreyen eliyle kendisine likör koyduğunda, Samgin, alnını ovuşturarak, henüz uyanmış bir adam gibi çevresine baktı. Hayretle, yüksek sesle okunan ve az anlaşılan yabancı dildeki bu şiirleri uzun süre dinleyebileceğini fark etti.

Nehayeva: "Verlaine, Verlaine" diye iki kez iç geçirdi: "O, düşmüş bir melek gibi..."

Olağandışı bir hafiflikle bedenini sandalyeden atarak kanepeye uzandı.

"Yoruldunuz mu," diye sordu Samgin.

Kalktı, genç kızın gri, şakaklarında lekeler bulunan yüzüne baktı. Telaşla:

"Size teşekkür ederim. Fevkalade bir geceydi. Kalkmayın, lütfen," dedi.

"Daha sık gelin," diye rica etti, Nehayeva; onun elini parmaklarının yanan kemikleriyle sıkarak: "Yakında gidiyorum," diye ekledi.

Diğer eliyle de kitabı verdi:

"Bunu okuyun..."

Caddede kar hızla ve öylesine yoğun yağıyordu ki, nefes almak

bile güçtü. Kent tümüyle sessizleşmiş, beyaz karın altında kaybolmuştu. Kalın siperliklerle kaplı fenerler piramit biçiminde ışık veriyordu. Paltosunun yakasını kaldıran ve elini cebine sokan Klim, sessiz kar üzerinde acele etmeden, gecenin izlenimlerini tartarak yürüyordu. Kar, beyaz bir kül gibi yüzüne düşüyor ve cildine zindelik vererek hemen eriyordu. Klim, içinde, hiç unutulmayacak olan acı veren bir ağırlık, kötü bir rüya taşıdığını hissederek, üst dudağında ve burnunda toplanan su taneciklerini öfkeyle atmaya çabalıyordu. Önünde, karın içinde, yaşlı bir büyücünün yüzü titriyordu: Klim onu görmemek için gözlerini kapadığında daha da belirginleşiyor, karanlık bakışı ısrarla bir şeyler talep ediyordu. Ancak kar ve çok gelişmiş olan kendini koruma içgüdüsü, Klim'de protesto duygusu uyandırdı. Genç kızın dış görünümü ile okuduğu şiirlerin güzelliği ve büyük sözleri arasında kuşku verici bir kopukluk vardı. Bu acınası bedenin içinde yabancı bir ruh taşıdığı düşünülebilirdi. Samgin, daha sonra, Nehayeva'nın çok fazla likör içtiğini ve romla şekerleme yediğini düşündü.

'Hasta bir insan. Doğal olarak ölümü düşünüyor ve ondan söz ediyor. Bu tür bir düşünce düzeni, yaşamın amacı v.s. onun için değil, sağlıklı insanlar için. Örneğin, Kutuzov için... Tomilin için.'

Kutuzov'un sıkıcı konuşmalarını anımsayarak Klim gülümsedi:

'Kutuzovluk kötü bir şey değil.'

Eve yaklaşırken Klim Samgin artık Nehayeva ile yaptığı deneyin sona erdiğine, ondaki itici gücün hastalık olduğuna inanmıştı. Onun, ölüm korkusunun yol açtığı histerik konuşmalarını dinlemeye gerek yoktu.

'Aslında, her şey çok basit...'

Gece Meaterlinck'in *Körler*'ini okudu. Bu hareketsiz dramın tekdüze dili onu hipnotize etmiş, içini hüzün kaplamış, ancak oyunun ana düşüncesini yakalayamamıştı. Kitabı can sıkıntısı ile yere fırlatarak uyumayı denedi, ama başaramadı.

Düşünceleri sürekli Nehayeva'ya yöneliyor, ancak bu kadın konusunda giderek yumuşuyordu. Onun insanların aşkta acımasız olma hakları olduğuna ilişkin sözlerini anımsayarak kendi kendine:

'Bununla ne söylemek istedi?' diye sordu.

Daha sonra derin bir iç geçirdi:

'Ona âşık olabilecek bir kişinin var olabileceğini sanmıyorum.'

Yorgun gözleri, odanın karanlığında şeffaf, gri gölgeler ve ortalarında da kuş yüzlü, düz taranmış saçları altında kulakları görünmeyen küçük bir kız seçiyordu:

'Korkunun kör ettiği bir kız...'

Gölgeler, nehrin karanlık sularında güçlükle seçilebilen sonbahar bulutlarının yansısı gibi titreşiyordu. Karanlığın odadaki hareketi, hayalden gerçeğe dönüşerek duyulan hüznü derinleştiriyordu. Hayal, uyumayı ve düşünmeyi engelleyerek karanlığı uzaktan gelen bir çınlama yankısı ya da çalan bir kemanın yavaştan gelen sesi gibi tekdüze seslerle dolduruyordu. Pencerenin siyah camları, yavaş yavaş kalay rengini alarak soluklaşıyordu.

Klim, öğleden sonra, bir süre önce önemli bir şey yaşayan, ancak kazandığını ya da kaybettiğini anlayamayan bir ruh haliyle uyandı. Genelde kendisine ilişkin düşüncelerinin akışı kolay olmakla birlikte, şimdi güç ve ağır geliyordu. Düşüncelerini iyi duyamıyor ve bu sağırlık onu sinirlendiriyordu. Belleği, tuhaf sözcüklerin, şiirlerin, "Körlerin" yakınmalarının, yapmacık fısıltıların ve Nehayeva'nın öfkeli haykırışlarının kaosuyla kirlenmişti. Giyinirken kitabı öfkeyle yerden kaldırdı, ayakta durarak birkaç sayfa okudu ve omuzlarını silkerek yatağın üzerine fırlattı. Dışarıda hâlâ kar yağıyordu, ama artık daha kuru ve hafifti.

Klim Samgin odadan çıkmamaya karar verdi; fakat hizmetçi kız kahveyi verirken birazdan tahta silicilerin geleceğini söyledi. Kitabını aldı ve kardeşi Dmitri'nin odasına geçti. Dmitri yoktu; pencerenin yanında, öğrenci ceketiyle Turoboyev duruyor, parmaklarıyla camda trampet çalıyor, yoğun duman bulutunun göğe doğru tembel tembel yükselişini izliyordu.

Yavaşça Samgin'in elini sıkarak, her zamanki gibi aldırmaz bir tavırla: "Yangın," dedi.

Karın sıkıca giydirdiği farklı boyutlardaki çatıların birisinden gri, açık renkli bir duman tütüyordu; kalın kar tabakası üzerinde, tıpkı duman gibi gri, bakır rengi başlı insanlar ağır ağır sürünüyor gibiydiler.

Klim, bu tabloda çok sıkıcı bir şey gördü.

Turoboyev: "Yanmak istemiyor," dedi ve pencereden uzaklaştı. Klim, arkasında onun sessiz haykırışını duydu:

"Meaterlinck ise..."

Sevimsiz bir adamı kırmak arzusuna yenilerek Klim, belleğinde acı, kırıcı bir söz aradı ancak bulamayarak homurdandı:

"Saçma."

Turoboyev alınmadı. Yeniden Klim'in yanında durdu ve bir şeye kulak vererek, kayıtsızca ve yavaşça:

"Hayır. Neden saçma olsun? Yetişkin çocukları eğitmek için çok ustaca yapılmış bir alegori. Körler, çağdaş insanlığı temsil ediyor; onları elinden tutup gezdireni ise, sağduyu ya da inanç olarak anlamak olası. Ama, yine de bu kitabı sonuna kadar okumadım."

Klim, kendisine kızarak pencereden uzaklaştı. Bu oyunun ana düşüncesini nasıl anlayamamıştı? Sandalyeye oturan Turoboyev sigara içmeye başladı ancak hemen kül tablasına bastırdı.

"Bu Nehayeva sizi aydınlatıyor mu? O, beni de geliştirmeyi denedi," dedi, kitabı düşünceli bir tavırla karıştırarak. "Sivri düşünceleri seviyor. Anlaşılan, beynini iğne yastığı gibi kabul ediyor. Kum doldurulmuş şu küçük yastıkları bilir misiniz?"

Klim, bir şey söylemiş olmak için: "Çok okumuş birisi," dedi. Turoboyev ise yavaşça ekledi: "Güz sineği..."

Yukarıdan tavana, üç kez, ağır bir şeyle, büyük olasılıkla bir sandalye bacağıyla vurdular. Turoboyev kalktı, boş bir yere bakıyormuş gibi Klim'e baktı ve bu bakışıyla onu pencereye yönlendirdikten sonra odadan çıktı.

Klim, itfaiyecilerin karı ayaklarıyla ezerek dumanı daha da yoğunlaştırdıkları çatıya bakarak: 'Spivak'a gitti, yukarıdan vuran o,' diye düşündü.

'Turoboyev'in kendisi güz sineği.'

Marina, odaya kapıyı çalmadan, kendi odasıymış gibi girdi.

"Çay ister misiniz?"

"Evet, teşekkür ederim."

Samgin'in yüzüne sertçe bakarak sordu:

"Kardeşiniz nerede?"

"Bilmiyorum."

Kapıya gitti ama kapatmadan yeniden Klim'in yanına geldi.

"Dün gece evde yoktu," dedi sertçe.

Klim güldü:

"Gençlikte olur böyle şeyler."

Marina iyice kızararak sordu:

"Siz galiba bayağıca konuşuyorsunuz? Onun işçilerle uğraştığını ve bu yüzden..."

Sözlerini bitirmeden, ses tonundan bozulan Samgin'in: "Sen onun mürebbiyesi değilsin," demesine zaman bırakmadan gitti.

Samgin, odada dolaşarak: "Aptal," dedi, "kaba sersem."

Bir keresinde, yemek odasına girdiğinde, Marina'nın odasında Kutuzov'un karşısında durarak ve sağ elini yumruk yaparak sol elinin avucuna vurduğunu ve sakallı öğrenciye.

"Ben ka-dı-nım! ka-dın!" dediğini anımsadı.

Başlangıçta, haykırışı Klim'e şaşkınlık ya da gücenme haykırışı gibi gelmişti. Sırtı dönüktü ve Klim onun yüzünü göremiyordu ama daha sonra onun öfkeyle, yüksek sesle değil alçak sesle konuştuğunu, ancak ayaklarını vurarak haykırabileceğini anlamıştı.

"Anlıyor musunuz?" diye, her sözcüğün ardından yumruğuyla avucuna vurarak soruyordu. "O kendi yoluna gidiyor. Bilim adamı olacak, evet! Profesör olacak!"

"Bağırmayın," dedi Kutuzov.

Marina'dan biraz uzundu ve gri gözlerinin genç kızın yüzüne merakla baktığı görülüyordu. Bir eliyle sakalını sıvazlıyor, aşağı sarkan diğer elinde sigaranın dumanı tütüyordu. Marina'nın öfkesi daha yoğun ve fark edilir bir hal almıştı.

"O saf, dürüst ancak iradesiz."

Kutuzov, oradan uzaklaşarak: "Oh, galiba eteğinizi yaktım," diye bağırmıştı. Marina dönmüş, Klim'i görmüş ve yemek odasına, şu anda olduğu gibi, kırmızı bir yüzle girmişti.

Kardeşinin yaşamı Klim'i ilgilendirmiyordu; ancak bu olaydan sonra Dmitri'yi daha dikkatle izlemeye başladı. Kısa süre sonra, kardeşinin, Kutuzov'un arzusuna uyarak, onun ilgi ve amaçlarına

hizmet eden aşağılayıcı bir rol üstlendiğine kanaat getirdi. Bir keresinde Klim, bunu Dmitri'ye, elinden geldiğince, kardeşçe ve ciddi olarak söyledi. Ama kardeşi koyunu anımsatan gözlerini hayretle açarak güldü ve:

"Evet, sen aklını kaçırmışsın!" dedi.

Daha sonra da Klim'in dizine avucuyla vurarak, şöyle demişti:

"Yine de, teşekkür ederim! Bunu söylemen iyi oldu, tuhaf çocuk!"

Klim onun şaşkınlığını, gülüşünü ve jestini aptalca bularak susmuştu. İki kez kardeşinin masasında yasadışı broşürler görmüştü. Bunlardan birisi "işçileri tanımak ve anımsamak gerektiğinden," ikincisi ise "cezalardan" söz ediyordu. Her ikisi de pis, buruşuk, yer yer daktilo izini anımsatan kara lekeli harflerle doluydu.

"Anlaşılan işçilerle uğraşıyor. Onu tutuklarlarsa ucu bana da dokunur: İki kardeş aynı evde yaşıyoruz..."

Heyecanlanmış bir halde odayı öylesine hızlı adımlamaya başladı ki, pencere neredeyse duvarda sağa sola sallanacaktı.

Klim'in rastladığı tüm insanlar arasında, değirmencinin oğlu, yetkinliği ile üzerinde sıra dışı bir varlık izlenimi yaratmıştı. Samgin, onda, gereksiz, yapmacık hiçbir şeye rastlamamış, bu kişinin göründüğü gibi olmadığını düşündürecek hiçbir şey fark edememişti. Onun biraz kaba konuşmaları, ağır jestleri, sakallı yüzündeki hoşgörülü ve iyi yürekli gülümsemesi, güzel sesi, tüm bunlar çok sabit ve bir makinenin parçaları gibi gerekli biçimde oluşmuştu. Hatta Klim, genç ama çok tanınmış bir şairin dizelerini anımsıyordu:

"Lokomotifte bir güzellik vardır."

Ancak Kutuzov'un vaazları giderek kaba ve baskıcı bir hal alıyordu. Klim, Kutuzov'un ruhsal açıdan yalnızca yumuşak huylu Dmitri'yi değil, kendisini de etkisi altına alacağını hissediyordu. Kutuzov'a karşı çıkmak güçtü; doğrudan insanın gözlerine bakıyordu. Bakışları soğuktu ve sakalında aşağılayıcı bir gülümseme vardı.

"Samgin, safça düşünüyorsunuz, kafanızın içi karmakarışık. Sizin ne olduğunuzu anlamak olası değil: Kimsiniz? İdealist misi-

niz? Hayır. Kuşkucu musunuz? Öyle görünmüyor. Siz, delikanlı, ne zaman kuşkucu oldunuz ki? İşte, Turoboyev'in kuşkuculuğu sona erdi; bu, sınıfının rolünün artık sona erdiğini, eğik bir düzlemden yok oluşa doğru kaydığını iyi hisseden bir kişinin dünyayı algılayışıdır."

Kutuzov, tarım politikası, soyluların bankası ve sanayideki büyüme üzerine sıkıcı bir konuşma yapmaya başladı.

Klim, Kutuzov'un kendine olan güvenini kolayca sarstığını, ulaşmış olduğu, eldi ettiği sonuçları kabullenmek zorunda bırakarak kendisine baskı yaptığını üzülerek fark ediyordu. Kendisi ise bu sonuçlara yalnızca "istemiyorum" diyerek karşı çıkabilirdi.

Ancak "istemiyorum" demeye de cesareti yoktu.

Birdenbire, kollarını göğsünde haç biçiminde birleştirerek, içinde avuntu veren bir şeye dikkatle yoğunlaşarak odanın ortasında durdu: Nehayeva'nın söyledikleri, Klim'e, kendisini savunması için bir koz verebilirdi. Tüm bunlar "Kutuzovluğa" sağlam biçimde karşı çıkıyordu. Toplumsal sorunlar, bireysel yaşam trajedilerinin yanında değersizdi.

'Kutuzov'un nutuklarına karşı kayıtsızlığım özellikle böyle açıklanabilir,' diye yeniden odada dolaşmaya başlayarak karar verdi. 'Bu bana telkin edilmiş bir şey değil, ben bunu çoktandır anlamıştım...'

Yemek odasına geçti, çay içti ve yeni düşüncelerin ne denli kolay geliştiğini zevkle düşünerek yalnız başına oturdu. Daha sonra dolaşmaya çıktı ve bir an kendisine geldiğinde Nehayeva'nın evinin girişinde olduğunu fark etti.

Sanki birisinden özür diliyormuş gibi: 'Onunla sohbet etmek yararlı,' diye düşündü.

Genç kız onu sevinçle karşıladı. Yine beceriksizce ve telaşla, gece uyuyamadığından yakınarak oradan oraya koşuşturdu. Polis gelmiş, birisini tutuklamış, sarhoş bir kadın bağırmış, koridorda patırtı yapıp koşmuşlardı.

Klim: "Jandarmalar mı?' diye asık bir yüzle sordu.

"Hayır, polis. Bir hırsızı tutukladılar..."

Klim çay içerken, Meaterlinck'den, kendi düşünceleri olan,

ancak bunu karşısındakine kabul ettirmeye çalışmayan bir kişi havasında, ölçülü bir tavırla söz etti. Ama yine de, *Körler*'deki alegorinin çok belirgin olduğunu, Sağduyu konusundaki yaklaşımının Meaterlinck'i Lev Tolstoy'a yakınlaştırdığını belirtti. Nehayeva'nın aynı görüşte olması hoşuna gitti.

"Evet, ama Tolstoy daha kaba," dedi Nehayeva. "Onda, belirsiz bir kaynaktan alınmış, sağduyuyla ilgili çok şey var. Bana, onda ruhsal özgürlüğe karşı organik bir düşmanlık duygusu varmış gibi geliyor. Tolstoy'un anarşizmi, bir efsanedir. Anarşizm, hayranlarının ona cömertçe mal ettiği bir özelliktir."

O gece, genç kızın fiziksel açıdan zavallılığı Klim'in gözüne özellikle battı. Ağır, rengi belirsiz yün elbise onu yaşlı gösteriyor, davranışlarını yavaşlatıyor, giderek daha yavaş ve sanki zorunlu olarak hareket ediyormuş görünüyordu. Yeni yıkadığı saçlarını itinasız bir düğümle toplamış, bu da başını biçimsizce büyütmüştü. Klim, o gün de, kendisine öyle ya da böyle rahat bir yuva kurarak pis mobilyalı odaların karanlık köşelerine saklanan bu kıza karşı hafif bir acıma duygusu içindeydi.

Bir gün önce olduğu gibi, yaşamın gizeminden ve ölümden söz ediyor ama farklı sözcükler kullanıyor, daha sakin, bir şeylere kulak vererek ve itiraz bekliyormuşçasına konuşuyordu. Yavaş sesle söylediği sözcükler Klim'in belleğinde, cilalı bir düzeydeki toz gibi, ince bir tabaka halinde toplanıyordu.

'Aşktan söz edemiyor, belki de istiyor ama cesaret edemiyor.'

Konuşmanın bu konuya gelmesi konusunda bir istek duymuyordu. Aşağı doğru indirilmiş abajur, odayı turuncu bir ışıkla dolduruyordu. Çatlakların oyuklar oluşturduğu karanlık tavan, kumaş parçalarıyla kaplı duvarlar ve yerdeki kırmızı halı, Klim'de, bir çuvalın içinde oturuyormuş gibi garip bir duygu uyandırıyordu. Çok sıcaktı ve olağanüstü bir sessizlik hakimdi. Yalnızca ara sıra uzaklardan bir uğultu duyuluyor, herhalde caddeden ağır yüklü bir araba geçiyor, o zaman da oda sallanıyor ve çökecek gibi oluyordu.

Nehayeva'nın alçak tondaki sesini dikkatle dinlerken, Klim: 'Yaşam bana, kimin, Narodniklerin mi yoksa Marksistlerin mi haklı olduğuna karar vermem için verilmedi,' diye düşünüyordu.

Nehayeva'nın, niçin ve ne zaman kendisinden söz etmeye başladığını fark edemedi:

"Babam, fizyoloji profesörüdür. Kırk yaşında evlenmiş ve ben onun ilk çocuğuyum. Bana, iki babam varmış gibi geliyor: Yedi yaşına kadar birincisi vardı. İyi, kocaman bıyıklı, tıraşlı bir yüzü, parlak ve neşeli gözleri vardı. Çok güzel viyolonsel çalardı. Daha sonra gri sakal bıraktı, özensiz giyimli ve öfkeli bir insan oldu; gözlerini duman rengi bir gözlüğün arkasına saklar, sık sık sarhoş olurdu. Bunun nedeni, annemin ikinci çocuğunu ölü doğururken yaşamını yitirmesiydi. Onu, beyaz ya da açık mavi elbisesi, göğsünü ve sırtını kaplayan kestane rengi saç örgüsüyle anımsıyorum. Ölümüne dek, bir kadından çok küçük, güzel ve hareketli bir genç kıza benziyordu. Yazın öldüğünde, ben köyde, yazlıktaydım ve yedi yaşımı bitirmemiştim. Bunun ne denli garip olduğunu anımsıyorum: Eve geldim, annem yoktu, babam ise aynı kişi değildi."

Nehayeva, ağır ağır, alçak sesle ancak üzüntü duymadan konuşuyordu ve bu biraz garipti. Klim ona baktı: Sık sık gözlerini kısıyor, boyalı kaşları titriyordu. Hiç gereği yokken, dudaklarını yalayarak tümceler arasında duraksıyordu; dudaklarındaki gülümseme ise çok daha gereksizdi. Klim, ilk kez ağzının güzel olduğunu fark etti ve bir çocuk merakıyla düşündü:

'Çıplakken nasıl acaba? Komik olmalı.'

Bir an sonra bu merakından dolayı kendisini suçladı ve suratını asarak daha dikkatli dinlemeye başladı.

"Babam, 'Gökyüzü neden yapılmış? İnsanlar niçin yaşar? Neden ölür?' gibi çocukça sorularıma: Bunu hiç kimse bilemez, diye yanıt verirdi. İşte, Fima, sen bunu öğrenmek için doğdun. Beni dizine oturtur, yüzüme karşı şarap kokar, sert sakalı boynumu ve kulaklarımı acıtırdı. Çok fazla bira içiyordu: Bu nedenle şişmanladı, yanakları şişti ve morardı; gözleri akışkan bir mayi içinde yüzüyor gibiydi. Ondan hiç hoşlanmıyordum. İçimde, soruları bilemediğine ilişkin kötü bir duygu uyandırıyor, o zaman da: Benim hiçbir soruma yanıt vermek istemiyor, diye düşünüyordum. Çözümlediği masalsı gizemleri, aritmetik kitaplarından problem çözmeye zorladığı gibi zorlamak için, benden kasten gizliyormuş

duygusu uyanıyordu. Hiçbir zaman derslerimi öğrenmemde yardımcı olmuyor, başkalarının yardımını da yasaklıyordu. Her şeyi kendim yapmak zorundaydım. Beni özellikle ondan uzaklaştıran şey, sürekli: Bu, bilinen bir şey değil, sen kendin çözmeye çalış, demesiydi. Bu sözcükleri çok sık yineliyordu."

Samgin, ansızın ve hiç beklemediği halde: "Benim babam tüm sorularımı yanıtladı," deyiverdi.

"Yanıtladı, öyle mi?" diye sordu Nehayeva. "Ama..."

Sözünü yarım bırakarak birkaç saniye sustu ve sesi yeniden duyuldu. Klim, düşünceli bir halde, bugün genç kıza kendi gözüyle bakmadığını hissederek dinliyordu; hayır, onda Lidiya'ya benzer bir şey yoktu, daha doğrusu uzak bir benzerlik vardı. Bunun hoşuna gidip gitmediğini anlayamadı.

"Babam geceleri sarhoşken viyolonsel çalardı. Yükselen sesten uyuyamazdım. Bana, babam sanki hep bas tellerden ve eskisinden daha kötü çalıyormuş gibi gelirdi. Karanlık ve ıssızdı; karanlıkta sesin uzayan nağmeleri karanlıktan da karaydı. Bu karanlık ses beni korkutmazdı ama öylesine sıkıcıydı ki, ağlardım. Babam, hepsi hepsi dört gün süren bir hastalıktan sonra öldü. Rakamlar ve sayılar ne denli iğrenç! Nefesi daralarak, morarmış, şişmiş bir durumda dört gün yattı ve tavana ıslak gözlerinin arasından bakarak hiç konuşmadı. Öldüğü gün, yalnızca bir kez, bana bir şey söylemek istedi ancak yalnızca: "İşte, Klavdiya, yalnız başınasın ve..." dedi. Sözünü tamamlayamadı ancak ben, kuşkusuz, onun ne demek istediğini anladım. Korkudan olsa gerek, çok ağlamakla birlikte ona çok fazla acımadım. Tabutun içinde korkunç görünümlü, çok iri ve kördü."

Nehayeva, başını eğmiş, eteğini avuçlarıyla düzelterek susuyordu. Öyküsü Klim'i lirik bir ruh haline sokmuştu; iç geçirdi:

"Evet, babalarımız..."

"'Babalarımız ekşi asma yediler, çocukların dişlerinde ise burukluk kaldı.' Bu, kâhinlerden birisi tarafından söylenmişti galiba. Unuttum."

Klim, kâhinleri okumamakla birlikte: "Ben de anımsamıyorum," dedi.

Nehayeva yavaş, kararsız bir jestle elini kaldırarak bakımsız saçlarını düzeltmeye başladı ama saçları birdenbire omuzlarına döküldü: Klim'i gür ve güzel oluşları ile şaşırttılar. Genç kız gülümsedi.

"Affedersin."

Klim, onun saçlarını toplamakta ne kadar başarısız olduğunu gözlemleyerek eğildi. Susuyordu. Belleği önemli sözler bulamıyor, ancak yalın ve gündelik sözler de bu kıza ulaşmıyordu. Bir beceriksizlik ya da tehlike duygusu Klim'i rahatsız ediyordu.

"Gitme zamanım geldi."

"Niçin?"

"Geç oldu."

"Gerçekten mi?"

Ellerini indirdi, saçları yeniden omuzlarına ve yanaklarına düştü, yüzü daha da küçüldü.

Emredercesine, tuhaf bir tonla: "Daha sık gelin," dedi.

Klim eve geldiğinde gece yarısı oluyordu. Kardeşinin odasının kapısında botları duruyor, Dmitri ise herhalde uyuyordu: Odada ışık yanmasına karşın, kapının çalınmasına yanıt vermedi; kilidin boşluğu koridora sarı bir ışık şeridi yayıyordu. Klim'in canı bir şeyler yemek istedi. Yavaşça yemek odasına baktı; orada Marina ve Kutuzov, omuz omuza dolaşıyordu: Marina göğsünde haç çıkararak, başı eğik dolaşıyor, Kutuzov ise sigarasını yüzünün yanında sallayarak, alçak sesle konuşuyordu:

"Bizi gerçekten yeniden biçimlendirecek yalnızca tek bir güce sahibiz. Bu, bilimsel bilginin gücüdür..."

Marina soğuk, yakınır bir sesle homurdandı:

"Ya sanat?"

"Avutur, ama eğitmez..."

Klim, alay edercesine yüzünü buruşturdu, odasına gitti ve Nehayeva'nın bu kişiden çok daha ilginç olduğunu düşünerek yattı.

İki gün sonra, akşam yine Nehayeva'da oturuyordu. Ona erken gitmiş, gezmeye davet etmiş, ancak genç kız sokakta sıkıntılı biçimde susmuş ve yarım saat sonra üşüdüğünden yakınmıştı.

"Bana gidelim."

"Arabada daha fazla üşürsünüz."

Kararlı bir tavırla: "Hayır. Böyle daha çabuk gideriz," dedi.

Evde, sözleriyle ve davranışlarıyla sinirli telaşını ve öfkesini ortaya koydu: Boynunu, başını kanatları altına saklayan bir kuş gibi eğdi ve Samgin'e bakmadan, koltuğunun altında bir yere bakarak:

"Haftanın yedi günü üzerlerine temiz giysiler giyen, mutluluk maskesi takan neşe dolu insanlara ve caddelere dayanamıyorum," dedi.

Klim, alaycı bir ifadeyle, Kutuzov'un bilimin gücüne ilişkin konuşmasını nakletti. Nehayeva, omuzlarını silkerek, neredeyse kızgın bir biçimde:

"Onun gibi insanların, elektriğin kansız ateşinin her yerde parlamasından dolayı daha iyi olacaklarını sanmam," dedi.

Klim, her zamankinden fazla içiyor, daha teklifsiz ve cesur konuşuyordu:

"Yaşamın çok karmaşık olduğunu anlıyorum, ancak Kutuzov onu basitleştirmek değil, bozmak niyetinde."

Bronz plakalı, hafifçe eğik, tutacak yerinde sakallı bir satirin bulunan kitap keseceği ile oynuyordu. Kesecek elinden kaydı ve kızın ayağına düştü; onu kaldırmak için eğildiğinde, Klim, beceriksiz bir hareketle masaya çarptı ve tutunmaya çalışırken Nehayeva'nın elini yakaladı. Kız elini kurtardı ve dayanaksız kalan Klim dizleri üzerine düştü. Daha sonra olanları güçlükle anımsıyordu. Belleğinde yalnızca yanaklarında yanan avuçlar, dudaklarına konan kuru ve acele öpücük ve telaşlı fısıltı kalmıştı.

"Evet, evet, aman Tanrım..."

Daha sonra, zevkten çok şaşkınlık duyarak, Nehayeva'nın yanında uzanmış yatarken, boğuk bir ağlama içinde sıcak fısıltısını duydu:

"Sevmek, sevmek... Yaşam öylesine korkunç ki. Eğer sevmezsen, dehşet verici bir şey."

Klim onun başını kaldırdı, göğsüne yasladı ve eliyle kuvvetlice sıktı. Gözlerini görmek istemiyor, utanıyor, bu garip biçimde yanan beden karşısında duyduğu suçluluk ona acı veriyordu. Neha-

yeva yan yatıyor, küçük göğüslerinin ikisi de, aynı yana, hoş olmayan biçimde sarkıyordu.

"Canım," dedi ve ılık gözyaşları göğsünün tenini okşadı: "Bir gün gibi, öylesine tatlı ve yalın, öylesine korkutucu ve yakınsın ki."

Avuçlarıyla onu okşarken Samgin susuyordu. Gümüş kuş figürleri dikilmiş olan gölgelikler arasından lambanın turuncu ışığına bakıyor, endişe içinde şimdi ne olacağını düşünüyordu. Acaba Petersburg'da mı kalacak, yoksa tedavi olmaya mı gidecekti? Aslında onun okşayışlarını istemiyor ve aramıyordu. Ona yalnızca acıyordu.

Ancak böyle düşünürken, diğer yandan da kendisiyle gurur duyuyordu: Tanıdığı tüm erkekler arasında özellikle kendisini seçmişti. Nehayeva'nın meraklandırıcı okşamaları ve ateşli, utanmazlık derecesindeki saf sözcükleri bu gururu güçlendiriyordu.

"Ah, güzel olmadığımı biliyorum, ama sevmeyi öyle istiyorum ki. Şaraplı ekmek yedirme ayinine inanan bir kişi gibi buna hazırlandım. Sevmeyi bilirim, evet, biliyor muyum?"

"Evet," dedi Klim, içtenlikle. "Olağanüstüsün. Ancak bu yine de senin için zararlı ve gitmen gerek..."

Nehayeva dinlemiyordu; derin soluk alarak ve öksürerek, Klim'in üzerine eğilerek, hâlâ küçük ve sıcak gözyaşları akıttığı gözleriyle Klim'in sarsılmış gözlerine bakarak:

"Canım. Sevgilim," diye fısıldadı.

Gözyaşları yersiz gibi görünüyordu: Niçin ağlıyordu ki? Klim onu incitmemiş ve sevmeyi reddetmemişti. Bu gözyaşlarına neden olan duygu, Klim için anlaşılmaz ve korkutucuydu. Nehayeva'yı susması için dudaklarından öptü ve istem dışı Margarita ile kıyasladı: O daha güzeldi ve yalnızca fiziksel olarak yoruyordu Klim'i. Bu ise fısıldıyordu:

"Düşünsene: Yeryüzündeki kadınların ve erkeklerin yarısı şu anda, bizim gibi, birbirini seviyor. Yüz binlercesi aşk için doğuyor, yüz binlercesi de sevmediği için ölüyor. Canım, beklenmedik sevgilim..."

Sözcükleri gereksiz, hatta gerçek dışı gibiydi.

"Beklenmedik mi? Öyle mi?"

Paravanın turuncu lekesi, inatla bulutların arasında saklanmak istemeyen akşam güneşini anımsatıyordu. Zaman sanki kararsız bir kavrayamama ve can sıkıntısı içinde durmuştu.

"Boyun eğerek ve tutkuyla, bizi yaratan korkutucu gizeme kendimizi kurban ediyoruz."

Klim onu kucakladı ve yanan ağzını öpücüklere boğdu. Kız daha sonra acı çeker gibi kaşını kaldırarak ve ağzını açarak uyuya kaldı. Zayıf yüzü sanki taş kesilmiş, çığlık atmak istermiş gibi bir ifade almıştı. Klim, yavaşça kalktı ve giyindi.

Oradan oldukça geç ayrıldı. Ay, arada gereksizler de olmak üzere, pek çok şeyi ortaya koyacak bir ışık saçarak parlıyordu. Kuru kar, ayaklar altında cam gibi bir ses çıkarıyordu. Büyük binalar, donmuş pencerelerinin göz bebekleriyle birbirlerine bakıyor, kapılarda nöbet tutan kapıcıların kara gölgeleri görünüyordu. Gökyüzünde çok parlak olmayan birkaç yıldız dolaşıyordu. Her şey aydınlıktı.

Fiziksel açıdan yorulmuş olan Klim, gecenin parlak soğuğunun belirsiz duygu ve düşünceleri yok ettiğini hissederek acele etmeden yürüyor, hatta düşünceleriyle bir operetin motiflerini söylüyordu:

'Evet, bu o çocuk mu? Belki de çocuk yoktu!'

Üşümüş ellerini ovuşturdu ve yavaşça soluk aldı. Demek oluyor ki, Nehayeva, yalnızca karamsarlık bulaşmış bir insan rolü oynamıştı. Bu rolü, erkeklerin dikkatini üzerine çekmek için, kendisini sıra dışı bir ışıkla aydınlatarak oynuyordu. Bazı böceklerin dişileri böyle davranırdı. Klim Samgin, keşfettiği sevince, birisine karşı duyduğu bir öfkenin karıştığını hissediyordu. Kendisine mi yoksa Nehayeva'ya mı öfke duyuyordu: Bunu anlamak güçtü. Ya da, kendisi için bir dayanak noktası bulma olanağı vermeyen bir şeye karşı mı?

Daha sonra cebinde bugün annesinden aldığı mektubun bulunduğunu anımsadı: Cebir kesinliğiyle ve az sayıda sözcükle yazılmış olan bu mektup, kültürlü insanların çalışmakla yükümlü olduğunu, kentte bir müzik okulu açmak istediğini, Varavka'nın gazete yayımlamak ve kent yöneticiliğine geçmek niyetinde olduğunu yazıyordu.

Lidiya, kent yöneticisinin kızı olacaktı. Belki de zamanla, Nehayeva ile olan ilişkisini ona anlatırdı. Bunu, komik bir biçimde anlatmak daha iyi olacaktı.

Kendisini bir kez daha Nehayeva'yı düşünmeye zorladı; ancak onun hakkında artık iyi şeyler düşünüyordu. Onun yaptığı şey, aslına bakılırsa, olağan dışı bir şey değildi: Her genç kız kadın olmak isterdi. Ayak tırnakları iyi kesilmemişti ve Klim'in ayak bileğinin derisi fazlaca tırmalanmıştı. Klim, adımlarını giderek daha kararlı ve hızlı atıyordu. Tanyeri ağarıyor, gökyüzü doğuda yeşilimsi bir renk alıyor, hava daha da soğuyordu. Klim Samgin yüzünü buruşturdu: Sabah eve dönmek pek iyi bir şey değildi. Kuşkusuz hizmetçi kız, onun evde gecelemediğini anlatacaktı.

Kendisini dinç hissederek kalktı. Beklenmedik ilişki onu ayağa kaldırmış ve insanların söyledikleri her şeyin, her sözcüğün arkasında, Nehayeva'da olduğu gibi, basit bir şeyin gizli olduğuna ilişkin kuşkusu güçlenmişti. Akşam ona gitmeyi canı istemiyordu ama gitmezse Nehayeva gelecekti; bu da, kardeşinin, yanındaki asalakların ve Marina'nın gözünde onurunu lekeleyecekti. Her nedense, Nehayeva ile olan ilişkisini Marina'nın öğrenmesini özellikle istemiyordu. Ancak Spivak'ın bunu öğrenmesine karşı değildi.

Yatakta yatarken Klim, Nehayeva'nın aç ve tutkulu okşayışlarını anımsadı ve bunlarda hastalıklı, umutsuzluk sınırını zorlayan bir şey varmış gibi geldi. Ona öylesine sıkı sarılmıştı ki, adeta içinde kaybolmak istemişti. Ama onda, çocukça, şefkat içeren bir şey vardı ve bu Klim'de de şefkat uyandırıyordu.

'Gitmek gerek,' diye karar verdi ve akşam kardeşine sirke gittiğini söyleyerek çıktı.

Nehayeva'nın odasında, masanın yanında, tüylü, toparlakça bir yaşlı kadın duruyor ve sessizce kitapları ve eşyaları eline alarak bezle siliyordu. Eşyayı almadan önce saygıyla başını sallıyor, daha sonra da kitap ya da vazo olsun, bir civciv gibi canlıymışçasına, itinayla siliyordu. Klim odaya girdiğinde:

"Hişşt, uyuyor!" diye fısıldadı.

Yaşlı kadın, tüm bu oda ve odanın sahibesi gibi, öylesine uyduruktu ki.

"Samgin uğradı dersiniz."

Paravanın ardından zayıf bir ses duyuldu:

"Siz misiniz? Ah, buyurun..."

Klim, paravanın ardındaki yeşilimsi karanlığa daldığında tek bir şey istiyordu: Nehayeva'dan artık keşfedildiğini saklamak. Ama hemen şakaklarının ve alnının soğuduğunu hissetti. Yorgan, yatağın üzerine, altında bir beden yokmuş gibi düzgün serilmişti. Yalnızca yastığın üzerinde bir baş vardı ve gri alın çizgisinin altındaki gözler, doğal olmayan bir biçimde parlıyordu.

'Oyun,' dedi kendi kendine, ancak bu sözcük hemen aklına gelmemişti.

Yavaş ve suçlu bir ses duydu: "Ateşim 36.6. Oturunuz. Öyle sevindim ki. Tasya teyze, çay yapın, tamam mı?"

Bir oyuncağın cırlak sesiyle: "Çok iyi," diye yanıtladı.

Çıplak kolunu pelüş yorganın altından çıkaran Nehayeva, diğer eliyle yeniden çenesine kadar örtündü; eli nemli, sıcak, rahatsızlık duygusu verecek denli hafifti ve Klim onu sıkarken titredi. Ancak dağınık saçları ile gölgelenen ve aydınlık bir sevinç gülümsemesiyle pembeleşen yüzü, Klim'e, aniden yabancı bir güzellikte göründü; yanan gözleri ise gurur ve keder uyandırdı. Paravanın arkasında karanlık bir bulut, lambanın turuncu ışığında oynaşarak hışırdıyor ve hareket ediyordu. Genç kızın yüzü parlayarak ya da solarak sürekli değişiyordu.

O gece Nehayeva şiirlerden alıntı yapmadı, şairlerin adlarından söz etmedi, yaşam ve ölüm karşısında duyduğu korkuyu da anlatmadı; Klim'in hiç duymadığı ve okumadığı sözcüklerle yalnızca aşk üzerine konuştu. Gülümseyerek, onun parmaklarıyla oynayarak, havayı hırsla içine çekerek, bu sıra dışı sözcükleri fısıldıyor ve Klim bunların içtenliğinden kuşku duymadan düşünüyordu: Böylesine bir aşk uyandırdığı için herkes övünmeyebilirdi. Bununla birlikte, öylesine çocukça bir zavallılığı vardı ki, o da içten konuşmak istedi. Onun sözlerinde Klim, kendisini de sarhoş eden bir mutluluk duyuyor, içinde, göremediği bu bedeni kucaklamak ve öpmek arzusu uyanıyordu. Kafasında aniden bir düşünce belirdi: Onu çimdiklemek, ısırmak ve genel olarak acı vermek

olasıydı, ancak o da bunu bir okşama olarak kabul edebilirdi. Kız fısıltıyla soruyordu:

"Gerçekten hoşuna gidiyor muyum? Beni biraz olsun seviyor musun?"

Klim, yalan söylemediğine inanarak: "Evet, evet!" dedi.

Onun yarı deli, büyümüş göz bebeklerine bakıyor ve bu gözler derinliklerinde ona: 'İşte, aşk bu mu?' dedirten bir şeyler ortaya koyuyordu.

Hemen aklına Lidiya'nın gözleri, daha sonra da Spivak'ın bir şeyler anlatmayan bakışı geldi. Gerçek aşkı öğrenemeyeceğini, ama bunun kendisi için önemli olduğunu belli belirsiz anlıyordu. Bu genç kızın kendisi için yararlı olduğunu, bu gece kendisi de farkında olmadan hissediyordu: Onunla baş başa iken, tanımadığı birçok duygunun değişimini hissediyor ve bu ilginç oluyordu. Onun karşısında yapmacık davranmıyor, yabancı sözcüklerle kendisini yüceltmiyordu. Nehayeva ona:

"Ölçülü oluşunla, diğerlerinden daha aristokratsın! Senin gereksiz düşünce ve bilgileri, herkesin yaptığı gibi, birbirlerine gösteriş yaparak, anlamsızca ve hiç yoktan ortaya atmadığını görmek öylesine hoş ki... Sende, ruhunun gizemlerine karşı bir saygı var ve bu ender rastlanan bir durum. Ormanda kaybolmuş kör gibi bağıran insanlara dayanamıyorum. Ben, ben, ben diye bağırıyorlar."

Klim onayladı:

"Evet, hangi konuda bağırırlarsa bağırsınlar, eninde sonunda yalnızca kendi 'ben'lerinden söz ediyorlar."

"Çünkü söyledikleri belirsiz ve onu göremiyorlar," diye sözü tamamladı Nehayeva.

Nehayeva'da özellikle değerli olan şey, insanlara uzaktan ve yukarıdan bakabilmesiydi. Kendilerinden saygıyla söz edilen, haklarında övgü dolu şeyler yazılan kişiler bile, onun gizemli gördüğü şeyler karşısında küçük ve önemsiz bir konuma düşüyordu. Gizemli olan bu şey, Samgin'i heyecanlandırmıyor ama bu genç kızın büyük insanları sıradan bir konuma sokması ve Klim'e onlarla eşit olduğu bilincini vermesi hoşuna gidiyordu.

Klim her gece ona gitmeye başladı; onun sözleriyle beslenerek

geliştiğini hissediyordu. Kurduğu ilişki kuşkusuz fark edilmişti ve Klim bunun kendi yararına olduğunu görüyordu. Elizaveta Spivak ona merakla, sanki onaylarcasına bakıyordu. Marina daha da dostça davranır olmuştu; kardeşi ise herhalde onu kıskanıyordu. Dmitri, her nedense daha bir içine kapanık, suskun bir insan olmuştu ve Marina'ya gücenmiş gibi bakıyordu.

Klim, kendisinde herkese karşı evrensel bir hoşgörünün varlığını, değişmez bir inatla Marx'ı incelemenin gerekliliğini ve Mussorgskiy'nin dehasını kanıtlamaya çalışan Kutuzov'un omzuna dostça vurma arzusu hissediyordu. Daima piyanonun başında oturan sessiz, ağzı var dili yok Spivak'a:

"Rimskiy Korsakov'un en zayıf operası, Verdi'nin en iyi operasından daha yetenek doludur," diyordu.

Spivak ise: "Kulağımın dibinde bağırmayın," diye rica ediyordu.

Ev sıkıcıydı; sürekli aynı romansları, düetleri ve trioları söylüyorlar, Kutuzov yine Marina'ya detone olduğu için kızıyor, Dmitri ve Turoboyev, Klim'de, gülünç bir şeyleri yüzlerine coşkuyla haykırma isteği uyandırarak tartışıyorlardı.

Nehayeva ayağa kalktı, yanaklarındaki kırmızı lekeler daha da belirginleşmişti; gözlerinin altında gölgeler vardı: Bunlar, elmacık kemiklerini ortaya çıkartıyor ve bakışına dayanılmaz bir parlaklık veriyordu. Marina, onunla karşılaştığında öfkeyle haykırdı:

"Aklını kaçırıyorsun! Senin doktor nerene bakıyor? Bu bir intihar!"

Nehayeva gülümseyerek kurumuş dudaklarını yaladı, divanın bir köşesine oturdu ve bir süre sonra Dmitri Samgin'i bir doktor gibi ikna eden sesi duyuldu:

"Bir bilim adamının doğa olaylarını analiz etmesi, içinde ne olduğuna bakmak için oyuncağını kıran bir çocuğun durumuna eştir..."

Kutuzov, kaşlarını çatıp, sakalını sıvazlayarak uzaktan: "Bu bayağı bir şey değil mi, küçük hanım?" diye sordu. Nehayeva ona yanıt vermedi. Turoboyev bunun üzerine alındı ve tembel tembel:

"Genellikle içinden ya bilinmedik bir şey, ya da var oluş savaşı gibi bir pislik çıkar..." dedi.

Bir buçuk saat oturduktan sonra Nehayeva eve gitmek istedi ve Klim de, çok istemese de, onu geçirmek için gitti.

Nehayeva ona kitap ve moda olan reprodüksiyonlar armağan etmeyi seviyordu. Ona, derisi işlemeli bir kâğıt dosyası ile süslü bir mürekkep hokkası armağan etti. Hokkanın üzerinde küçük, boş inançlar üzerine pek çok gülünç işaret vardı; Nehayeva utandı: Anlaşılan, Tanrı'ya olan inancından dolayı utanmıştı.

Klim'le, Kazan katedralinde Paskalya ayini için bulunduğunda, "İsa'nın Dirilişi" okunurken titremiş, sarsılmış ve sessizce ağlamaya başlamıştı.

Daha sonra, kararmış gökyüzü ve kuru kar parçacıklarını savuran soğuk rüzgâr altında yürürken, kentte çanların sesi yayıldığında öksürmüş ve suçlu bir ifadeyle:

"Ağlamam gülünç bir şey mi? Ama dâhice olan her şey beni ağlatır, Rusya'daki kilise müziği ise dâhice..." demişti.

Kilisenin taş binasından çıkan koyu renkli insanlar dört bir yana koşuşturuyordu. Çok iyi aydınlatmayan ışık altında, her zamankinden koyu görünüyorlardı. Yalnızca kadınların üst giysilerinin altından parlak kumaşların çizgileri görünüyordu.

Klim, onu dinlerken, granitle sınırlanmış nehirle, uçsuz bucaksız ve yine sanki taşın içine oyulmuş gibi duran Nevskiy kanalıyla düzgün ve sıkıcı bir tarzda iki kez boyuna kesilmiş bu soğuk kente kıyasla taşranın daha görkemli ve mutluluk verici olduğunu düşünüyordu. İnsanlar caddelerde canlı bir taş gibi hareket ediyor, makineleşmiş atların koşulduğu arabalar gidip geliyordu. Taşlar üstündeki bakırdan çınlamalar da taşranın ahşap duvarlarındaki kadar güzel değildi.

Nehayeva, Klim'in eline asılarak, karamsar ölüm duasının şiirselliğinden söz ediyor, yol arkadaşını, düğüne cenaze duasıyla giden aptalın öyküsünü can sıkıntısıyla anımsamak zorunda bırakıyordu. Rüzgâra karşı yürüyorlardı: Genç kız güçlükle konuşuyordu ve soluğu kesildi. Klim, yetişkin bir insanın sert tonuyla:

"Sus. Ağzını kapat ve burnundan nefes al," dedi.

Ama araba tutarak Premirovlara giderken, ağzını manşonuyla kapatarak yeniden konuşmaya başladı:

"Sen, kuşkusuz, tüm bunları önyargı olarak kabul ediyorsun ama ben önyargılı şiiri seviyorum. Birisi şöyle demiş: Önyargılar, eski gerçeklerin parçacıklarıdır. Bu çok akıllıca. Eski gerçeklerin, çok daha güzel biçimde, yeniden ortaya çıkacağına inanıyorum."

Klim susarak dinliyor, bu genç kızın kendisine karşı çıkarak tartışmaya davet ettiğini hissediyordu. Bunu ilk önce fark edememiş ve Nehayeva'dan kendisini sıktığını gizlemeye çalışmıştı. Onun histerik okşayışları, sıradan, tekdüze bir hal almıştı ve sözleri hep yineleniyordu. Soru soran garip suskunluk nöbetleri giderek can sıkıyordu. Suskun bir biçimde, bir şey fark edercesine seni inceleyen birisi ile birlikte olmak güçtür. Nehayeva'nın kuru öksürüğü, veremin bulaşıcılığını anımsatıyordu.

Premirovların yemek odası iyi aydınlatılmıştı; çiçeklerle süslenmiş masada değişik renkteki şişelerin, kadehlerin ve bardakların camları, bıçakların çelikleri parlıyor, porselen yemek takımı üzerinde lambanın ışığı hoş bir biçimde yansıyor, değişik renklere boyanmış yumurtaların tepesini aydınlatıyordu. Masanın ortasında ve uzunca yemek tabağında kaymağın köpüğünde ve rendelenmiş acırganın içinde neşeyle gülümseyen bir domuzcuk yatıyor, üç yanını altın renginde kızarmış bir kaz, hindi ve jambonun büyük butu çevreliyordu.

"Lütfen masaya!" dedi yaşlı Premirova; ipekler giyinmişti ve gri saçlarında dantel bir başlık vardı. İlk olarak o oturdu ve mütevazı bir tavırla övündü:

"Bende her şey eski adetlere göredir."

Onun yanında Marina, leylak rengi görkemli bir giysiyle, omuzlarında pek çok fır fır ve kat yeri olan, güçlü bedenini geniş gösteren bir şalla oturuyordu; göğsünün bir yanında, bir nişan gibi, mineli küçük bir saat asılıydı. Yaşlı kadının diğer yanında, beyaz bir asker ceketi giymiş ve un tezgâhındaki bir kâhyaya benzer biçimde saçını taramış Dmitri Samgin oturuyordu. Turoboyev'in moda düşkünlüğü Klim'e göre çok farklıydı. Masanın diğer ucunda Kutuzov, Marina ve Spivak'ın arasında oturuyordu. Dar ve eski bir redingot giymiş, omuzlarını kambur gibi kaldırmış bir halde oturuyor ve bu onun geniş kalıbına uymuyordu. Hemen Marina'ya:

"Siz gulyay-gorod'a benziyorsunuz," dedi.

"Bu ne demek?" diye kızgın bir tavırla sordu Marina.

Kutuzov sevecenlikle açıkladı:

"Bu, eskiden kent kuşatmaları için kullanılan bir silah."

Marina, gür kaşlarını oynatarak düşündü, bir şey anımsadı ve kızararak yanıtladı:

"Çok kaba bir şey."

Dmitri Samgin, kaşığıyla masanın köşesine vurdu, ağzını açtı, ancak bir şey söylemedi ve yalnızca dudaklarını şapırdattı. Kutuzov ise kıs kıs gülerek Spivak'ın kulağına bir şeyler fısıldamaya başladı. Spivak'ın üzerinde, omuzlarında aptalca kabartmalar olmayan açık mavi bir giysi vardı; bu sade, süslerden yoksun giysi ile düz taranmış kestane rengi saçları, yüzündeki ciddiyeti ve sakin gözlerindeki hoş olmayan parıltıyı artırıyordu. Klim, Turoboyev'in, Spivak'ın Kutuzov'u onaylarcasına başını salladığı sırada, gülümsediğini fark etti.

Nehayeva, beyaz ve kimsenin giymediği biraz çocukça giysisiyle, yemeklerin çokluğuna bakarak yüzünü buruşturuyor ve dikkatle mendiline öksürüyordu. İyi yüreklilik sonucu masaya davet edilmiş yoksul bir akrabayı anımsatıyordu. Bu durum Klim'i sinirlendiriyordu: Onun sevgilisi daha renkli, daha fark edilir olmalıydı. Yemeğini de her zamankinden daha fazla tiksinerek yiyordu ve bunu gösteriş ve inat olsun diye yaptığı düşünülebilirdi.

Çabucak yiyerek karınlarını doyurdular ve içlerinden birisi, Klim'in çocukluğundan beri bildiği, ilgisiz bir konuşmaya başladı. Birisi soğuktan yakındı ve az konuşan Spivak, Klim'i şaşırtarak, Kafkasya'nın doğasını övmeye başladı. Turoboyev, onu bir iki dakika dinledikten sonra esnedi ve belirgin bir üşengeçlikle:

"Kafkasya'da en ilginç şey, eşeklerin trajik anırmalarıdır. Anlaşılan, taşlarla, vadi boğazlarıyla, buzul yığınlarıyla dolu bu dağlık doğanın çok sözü edilen görkeminin anlamsızlığını yalnızca onlar anlıyor."

Sinirli bir tavırla sigarasını içerek, dumanını içine çekerek ve sigaranın ucuna bakarak konuşuyordu. Spivak yanıt vermedi, yaşlı Premirova ise iç geçirerek:

"Kafkasya'da babamı öldürdüler," dedi.

Kadına kimse yanıt vermedi, o da çabucak ekledi:

"Lermontov'a benzerdi."

Ancak bu sözler duyulmadı. Her şeye dayanabilen yaşlı kadın peçeteyle şarap içtiği gümüş bardağı sildi, haç çıkardı ve ortadan kayboldu.

Klim, Turoboyev'in Spivak'a âşık, ancak bu konuda başarısız olduğunu biliyor –kardeşinin odasının tavanına vurulan üç darbeden bu sonucu çıkarmıştı– ve şaşkınlığa düşüyordu. Turoboyev'in bu kadına karşı davranışlarında alaycı ve sinir bozucu bir şey vardı. Turoboyev onun düşüncelerini alaya alıyor, sanki onun yanında başkalarıyla konuşmasını istemiyordu.

'Anlaşılan kavga ettiler,' diye düşünen Samgin, bu durumun hoşuna gittiğini hissetti.

Başı biraz uğulduyordu ve içinde kendisini gösterme isteği belirdi. İnsanları dinleyerek ve inceleyerek odayı adımlamaya ve hemen her şeyde eğlendirici bir şeyler bulmaya başladı: İşte Marina, açık renk saçlı, gaga burunlu delikanlıyı adeta duvara yapıştırarak:

"Düz yazı yazsaydınız, daha fazla kazanır ve kısa sürede ün sahibi olurdunuz," diyordu.

Delikanlı alnını ovuşturarak: "Ya eğer şairsem," diye şaşkınlıkla sordu.

"Alnınızı ovuşturmayın, bu yüzden gözleriniz kızarıyor," dedi Marina

Turoboyev, Musevi suratlı uzun boylu adama: "Hayır, ben tarih yapma eğiliminde değilim, profesör Klüçevskiy beni bu konuda çok tatmin ediyor ve tarihi çok iyi anlatıyor. Bana onun, dış görünüm olarak, Çar Vasiliy Şuyski'ye benzediğini söylediler. Tarihi, bu kurnaz Çar'ın yazabileceği gibi yazdı..." diyordu.

Sözlerini Dmitri'nin kızgın sesi böldü:

"Yeni bir şey değil. Dionisos ve İsa arasındaki benzerlik çoktandır biliniyor."

Daha önce ise Nehayeva'nın sesi coşkulu bir biçimde duyulmuştu:

"Rusya'da yalnızca yıkımın lirizmini ve coşkusunu bilirler."

"Siz, genç bayan, Rusya'yı pek iyi tanımıyorsunuz."

"Kar gibi bir aşk, buz gibi bir merhamet."

"Ah, ne sözler ama!"

"Uydurma ruhlar..."

Nehayeva oldukça yüksek sesle konuşuyordu ve Klim, onun belki de gerektiğinden fazla içtiğini düşünerek ondan uzak durmaya çalıştı; Spivak divana oturarak sordu:

"Sizin kentinizde Samginler var mı?"

"Evet, annem var."

"Bu yüzden mi eşini müzik okulu kurmak için çağırıyor?"

Sarhoş ve yakışıklı Dmitri gülerek: "Daha önce de bana bunu sormuştunuz," dedi.

"Sahi mi?" diye hayretle haykırdı, Spivak: "Kötü bir belleğim var."

Yavaşça divandan kalktı ve sallanarak Marina'nın odasına gitti, oradan Nehayeva'nın bağırtısı duyuluyordu; Klim onun arkasından gülümseyerek baktı, kadının omuzlarının ve kalçalarının kendilerini örten kumaşı üzerlerinden atmak istedikleri düşüncesine kapıldı. Çok ağır kokular sürünmüştü ve Klim birdenbire bunu ilk kez iki hafta önce, Spivak'ın "Gürcistan tepelerinde" romansını söyleyerek önünden geçerken hissettiğini anımsadı. Heyecan dolu şiir: 'Seninle, yalnız ikimiz,' diyordu.

"Eğer 'yalnız seninle' deseydi?"

Kutuzov'un redingotunun eteklerini açıp, ellerini ceplerine sokarak, kaşlarını kaldırıp Turoboyev'in konuşmasını dinlediği ve anıt gibi odanın ortasında dikildiği Marina'nın odasına gitti. Klim, Turoboyev'i ilk kez, onun güzel yüzünü bozan alışıldık mimikler ve alaylar olmaksızın konuştuğunu görüyordu:

"Kültürün mahvettiği tamamen doğru, çünkü insanlar başkalarının sırtından geçinmeye alıştılar ve bu alışkanlık tüm sınıflara, insanların tüm davranış ve ilişkilerine nüfuz etti. Bu alışkanlığın, insanların emeği kolaylaştırma arzusundan ortaya çıktığını anlıyorum. Ancak bu ikinci bir karakter yapısına dönüştü ve yalnızca iğrenç bir biçim almakla kalmadı, emeğin derin anlamını ve şiirselliğini kökünden kazımaya başladı."

Kutuzov, dostça gülümsedi:

"Siz idealistsiniz, Turoboyev. Ve romantiksiniz de, ama bu zamanımızın ruhuna uygun düşen bir şey değil."

Marina, vantilatörün ipini kızgınlıkla çekti. Spivak, yardım etmek arzusuyla onun yanına geldi, ancak Marina ipi koparark yere fırlattı.

"Erkekler, siz gidin," diye emretti Serafima, sen bende kalacaksın; herkes sarhoş, kimseyi yolcu etmeyeceğim."

Klim: "Ben sarhoş değilim," dedi.

Spivak, sandalyenin üzerinde, inatla vantilatörü açmaya çabalıyordu. Kutuzov yaklaştı, onu bir çocuk gibi sandalyenin üzerinden aldı, yere bıraktı ve vantilatörü açarak:

"Samgin'e gidelim... ağabey olana. Gidelim mi Liza hala?"

Gittiler. Yemek odasında Turoboyev sihirbazca bir hareketle masadan şarap şişesini kaptı ama Spivak, onu Turoboyev'in elinden alarak masaya koydu. Klim'i birdenbire kötü bir soru kemirmeye başladı: Neden, satılık Margarita ya da Nehayeva gibi kadınları yaşam onun ayakları altına atıyordu? Kardeşinin odasına sonuncu kişi olarak girdi ve birkaç dakika sonra çoktan beri söylemek istediği şeyi söyleyerek Kutuzov ile Turoboyev'in konuşmasını böldü.

"Çocukluğumdan beri, halk, devrimin gerekliliği ve hemen her şey üzerine konuşmalar duyuyorum. Bunlar insanlar tarafından, kendilerini birbirlerine olduklarından daha akıllı göstermek için söyleniyor. Kim... bunlardan kim söz ediyor? Aydınlar."

Samgin, oldukça coşkulu bir tonda konuşmaya başladığını, çoktandır sevdiği ve iyi bilinen sözcüklerin ağzından yeterince kolay çıkmadığını anlayarak bir an, herkese bakarak sustu. Spivak, pencerenin yanında durmuş, donuk cam üzerinde mavi bir leke gibi yayılıyordu.

Kardeşi, bir gazete sayfasını gözünün önünde tutarak masanın yanında duruyor ve sayfanın üzerinden, kendisine gülerek bir şeyler söyleyen Kutuzov'a bakıyordu.

'Beni dinlemiyorlar,' diye düşündü Klim ve sinirlendi.

Turoboyev ileriye doğru eğilmiş bir halde köşede oturuyor, dumanları odanın ortasına üfleyerek sigara içiyordu.

"Amcanız, işittiğime göre..."

Klim haykırdı: "Ne demek istiyorsunuz? Benim amcam da toplumun üst kesimlerinin yozlaşmasının bir ürünüdür. Diğer aydınlar gibi. Kendisine bu yaşamda bir yer bulamıyor ve bu yüzden..."

Turoboyev, oturduğu köşeden: "Siz, Samgin, galiba Marksist oldunuz; ama sanırım bunun nedeni, masada beyaz ve kırmızı şarabı dikkatsizce karıştırmanız..."

Dmitri, yüksek sesle gülmeye başladı. Kutuzov ona: "Engel olma," dedi.

Klim, kendisiyle tartışmalarını istiyordu ve giderek coşkulu bir tavırla, Varavka'nın sözlerini kullanarak, konuşmasını sürdürdü:

"Halk, asla kendiliğinden devrim yapmaz, onu önderler buna yönlendirir. Bir süre onlara boyun eğer ve kısa süre sonra da dışarıdan kabul ettirilen düşüncelere karşı çıkmaya başlar. Halk, kendisi için tek yasanın evrim olduğunu biliyor ve hissediyor. Önderler her seferinde bu yasayı yıkmaya çalışıyorlar. İşte tarihin öğrettiği..."

"İlginç bir tarih," dedi Turoboyev.

Kutuzov: "Biraz eskice," dedi ve kalktı: "Eh, artık gitme zamanım geldi."

Klim'in tüm düşünceleri aniden kesintiye uğradı, sözcükler yitip gitti. Spivak, Kutuzov ve Turoboyev'in büyüdükleri ve geliştikleri, yalnızca kardeşinin eskisi gibi kaldığı düşüncesine kapıldı. Kardeşi odanın ortasında duruyor, kulaklarını tutmuş, sallanıyordu.

"Sizin, Kutuzov, ayakta durarak sol ayağınızı ileriye atmak gibi hoş olmayan bir hareketiniz var. Bu, kendinizi önder olarak gördüğünüzü ve anıtınızın dikilmesini düşündüğünüzü gösterir..."

"Kar ve yağmur altında durabilmek için," diye homurdandı Dmitri Samgin, kardeşinin beline sarılarak. Klim onu bir omuz hareketiyle itti ve konuşmasını haykırarak sürdürdü:

"Sizin inancınıza göre, Kutuzov, önder rolü oynayamazsınız. Marx buna izin vermiyor: Önderler yoktur ve tarihi halk yapar. Lev Tolstoy bu yanlış düşünceyi Marx'tan daha basit ve anlaşılır biçimde geliştirdi. *Savaş ve Barış*'ı okuyun."

Klim, yeniden kardeşini itti:

"Okuyun. Ha bu arada, sizin soyadınız da, orduya kumanda eden komutanın soyadı ile aynı."

İğneleyici, akıllıca bir şey söylediğinden emin olan Klim gözlerini kapattı ve gülmeye başladı; gözlerini açtığında odada sürahiden bardağa su koyan kardeşi dışında kimse yoktu.

Klim, başka bir şey anımsamıyordu.

Başında bir ağırlıkla ve dün gece yaptığı bir hatanın, ihtiyatsızca bir davranışın belli belirsiz anısıyla uyandı. Pencerenin ardındaki renksiz boşluğa gizlenmiş olan güneşin beyazımsı ve dağınık ışığı odayı dolduruyordu. Dmitri geldi: Islak, düz taranmış saçları yağla sıvanmış gibi görünüyor, kırmızı gözlerini ve biraz şişmiş olan kadınsı yüzünü ortaya çıkarıyordu. Klim, onun umutsuz bakışlarından, şimdi kötü bir şey duyacağını anladı. Kardeşi, gözlerini indirerek ve pantolonunun askılarını kısaltarak:

"Dün gece niçin öyle davrandın?" diye söze başladı. "Susup duruyordun ve seni ciddi şeyler düşünen bir adam sayıyorlardı. Ama sen, aniden çocukça davrandın. Seni nasıl anlamalı, bilmiyorum. Kuşkusuz içmiştin, ama hani ne derler: 'Ayığın aklında olan, sarhoşun dilindedir'."

Dmitri düşünceli bir tavırla ve güçlükle konuşuyordu. Askılarını düzelterek gıcırdayan bir sandalyeye oturdu.

"Sanki orkestraya yabancı bir müzisyen katılmış ve haylazlık olsun diye herkesin çaldığının dışında bir şeyler çalmış gibi oldu."

'Ne kadar soluk, yeteneksiz bir adam,' diye düşündü Klim. 'Aynı Tanya Kulikova gibi.'

Ve birden konuşmaya başladı:

"Yeter artık! Sen benim mürebbiyem değilsin. Anlamsız cinaslar yapma alışkanlığından uzak dur. Natyjka yerine Hataşka, oçepyatka yerine oçepatka demek ayıptır. Botnik Körfezini Boltun olarak, Adriyatik denizini İdiyotik* olarak adlandırmak daha akıllıca bir şey değil..."

Giderek öfkelenerek, kardeşine söylemek istemediği şeyi söyledi: Bir keresinde tiyatrodan dönerek merdivenden yavaşça çıkmış ve aşağıda, boşlukta, Kutuzov ve Marina'nın alçak sesle şöyle konuştuklarını duymuştu:

* Rusça'da 'aptalca' anlamında kullanılır –ç.n.

"Samgin'e ne zaman söyleyeceksin?"

"Cesaretim yok... Ama acıyorum, o öyle..."

"Ben de..."

Bir öpücük duyulmuş ve Marina oldukça yüksek sesle: "Yapma," demişti.

Kutuzov bir şeyler mırıldanmış, Klim ise yavaşça aşağı inmiş ve yeniden merdivenlerden acele ile ve sert adımlarla yukarı çıkmıştı. Boşluk yere geldiğinde kimse yoktu. Klim, bu konuşmayı hemen kardeşine aktarmak istemiş, ancak biraz düşündükten sonra bunun erken olduğuna karar vermişti: Bu ilişki ilginç olabilirdi, yine de kahramanları çok yakın ve canlı gibiydi. Bedensel yakınlıkları, Klim'in özellikle ilgisini çekiyordu. Kutuzov ve kardeşi, büyük olasılıkla kavga edecekler ve bu da, Kutuzov'a fazlasıyla tabi olan kardeşi açısından yararlı olacaktı.

Dmitri'ye, kulak misafiri olduğu konuşmayı anlattıktan sonra, kızdırmak için ekledi:

"Kuşkusuz onu tercih edecektir..."

Konuşurken tavana bakıyor, Dmitri'nin ne yaptığını izlemiyordu: İki ağır şaplak sesi onu titremek ve karyolanın üzerinde sıçramak durumunda bıraktı. Kardeşi, sert Kutuzov pozunda, odanın ortasında durarak kitapla avucuna vurmuştu. Yabancı bir sesle, kekeleyerek:

"Böyle şeyleri hizmetçiler anlatır. Bu, yalnızca sarhoşken bağışlanabilir."

Kitabı masaya fırlatarak ve Klim'i ancak iki dakika sonra kendine gelebilecek şekilde şaşkına çevirerek çıkıp gitti.

Klim: 'Dmitri benimle böyle konuşmaya cesaret edemezdi. Bunu açıklığa kavuşturmak gerek,' diye düşündü.

Kardeşine gitmeye ve onu Marina'nın öyküsünün, aldatılan bir kişi için duyulan doğal incinme duygusunun sonucu olduğuna inandırmaya karar verdi. Ancak banyo yaparak giyindiğinde, kardeşi ile Kutuzov'un Kronştad'a gittiklerini öğrendi.

Elizaveta Spivak üşütmüştü ve yatıyordu. Marina, çok kaygılı bir halde merdivenlerden aşağı yukarı koşuşturuyor, sık sık pencereden bakıyor ve kendisinden başka kimsenin görmediği bir si-

neği yakalayacakmış gibi anlamsızca elini sallıyordu. Klim, hastayı görmek isteğini belirttiğinde, Marina soğuk bir sesle: "Sorayım," dedi.

Ama Klim, onun sormadığına emindi ve kendisini yukarı çağırmadılar. Canı sıkıldı. Kahvaltıdan sonra, her zamanki gibi, küçük Spivak yemek odasına indi.

"Engel olmuyorum, değil mi," diye sordu ve piyanoya doğru yürüdü. Sanki odada hiç kimse olmasa da o yine de engel olup olmadığını soracaktı. Ona: "Evet, engel oluyorsunuz," yanıtını verselerdi o yine de piyanoya doğru giderdi.

Klim, onu piyanonun yanından başka bir yerde düşünemiyordu: Piyanoya, bir kürek mahkûmunun yerinden kımıldamayacağı el arabasına bağlanması gibi bağlanmıştı. Klavyenin iki renkli tuşlarına parmaklarıyla basarak, bu siyah aletten çok gürültülü olmayan notalar, sıra dışı akorlar çıkarıyor ve omuzları arasında sakladığı başını yana eğerek, gözlerini yana devirerek seslere kulak veriyordu. Az ve yalnızca iki konu üzerinde konuşur, gizemli bir görünüm ve sessiz bir coşkuyla Çin gamlarından; yakınarak ve öfkelenerek, Avrupalılarının kulaklarının mükemmel olmayışından söz ederdi.

"Bizim kulaklarımız, taştan yapılma kentlerin ve arabacıların gürültüsüyle doldurulmuştur, evet, evet, evet! Gerçek, temiz müzik yalnızca tam bir sessizlikten doğabilir. Beethoven sağırdı, ama Wagner'in kulağı Beethoven'inkinden çok daha kötü işitiyordu: Çünkü onun müziği, kaotik olarak toplanmış materyalden ibaretti. Mussorgskiy, kendi dehasının sesini ruhunun derinliklerinde duyabilmek için şarapla kafayı bulmak zorundaydı, anlıyor musun?"

Klim Samgin, bu adamı bir kaçık olarak görüyordu. Ancak, siyah piyano kütlesinin başına oturan bu müzisyenin küçük figürü, sık sık onda ürkütücü bir mezar anıtı izlenimi yaratıyordu: Sanki büyük, siyah bir taş ve onun dibinde sessizce matem tutan bir adam vardı.

Klim için güç bir dönem başladı. İnsanların ona karşı davranışı tümüyle değişmişti ve kimse bunu saklamıyordu. Kutuzov, onun az, ancak özenle düşünülmüş sözlerine kulak vermekten

vazgeçmişti; kayıtsızca, gülümsemeden selam veriyordu. Kardeşi sabahtan bir yerlere kayboluyor, yorgun ve geç geliyordu: Zayıflamış, az konuşur olmuştu ve Klim'le karşılaştığında bozuk bir tavırla gülümsüyordu. Klim onunla aralarında geçen konuyla ilgili konuşmayı denediğinde, Dmitri yavaş fakat kesin bir dille:

"Bu konuyu bırak," diyordu.

Turoboyev, eskisinden daha çok surat ediyor, Klim'i fark etmiyor ve tavana bakıyordu.

Yaşlı kadın Premirova, ona: "Neden hep yukarılara bakıyorsun?" diye sormuş, o da dişleri arasından: "Sineklerin canlanmasını bekliyorum," diye yanıtlamıştı.

Nehayeva gitmemişti. Klim, onun sağlığının düzeldiğini, daha az öksürdüğünü ve hatta biraz kilo aldığını fark ediyordu. Bu onu çok rahatsız ediyordu: Hamileliğin, yalnızca veremin gelişimini engellemekle kalmayarak, bazen tedavi ettiğini de duymuştu. Bu kızdan bir çocuğu olabileceği düşüncesi, Klim'i korkutuyordu.

Nehayeva giderek suskunlaşmıştı, artık eskisi gibi ateşli ve renkli de konuşmuyordu. Şefkati, gereğinden fazlaydı ve tapınırcasına bakışlarında mutluluk ifadesi belirmişti. Bu bakış, Klim'de, bu yarı akıllı parıltıyı alaycı bir sözcükle söndürme arzusu uyandırıyordu. Ancak bunun için uygun fırsatı yakalayamıyordu; ne zaman genç kıza sevecen olmayan acı bir söz söylemek istese, Nehayeva'nın gözleri anlatımını değiştiriyor, ona soru ve merak dolu bakışlarla bakıyordu.

"Niçin gülüyorsun?" diye sorduğunda, Klim, korkarak: "Gülmüyorum," yanıtını vermişti.

Genç kız: "Ama ben görüyorum," diye ısrar etmişti. "Senin gözlerinde kar taneleri var."

Onun, kendisine, aralarındaki ilişkinin geleceği konusunda ne düşündüğünü sormasını bekleyerek daha fazla korkmuştu.

Petersburg, Nehayeva'nın orada yaşamasından dolayı daha da çekilmez bir hal alıyordu.

İlkbahar hemen geldi. Hemen her gün kederli yağmurlar yağdıran tembel bulutlar arasındaki güneş, kısa süre, isteksiz ve tutkusuz bir halde caddelerin pisliğini, bina duvarlarındaki isi orta-

ya koyuyordu. Denizden soğuk bir rüzgâr esiyordu; mavimsi nehir kabarmıştı ve ağır dalgalar kıyıların granitlerini aç insanlar gibi yalıyordu. Klim odasının penceresinden, çatıların ardında tehditkâr parmaklar halinde göğe yükselen fabrika bacalarını görüyordu. Bunlar ona, Kutuzov'un tarihsel öngörü ve kehanetlerini, bayramlarda gizlice karanlık merdivenlerden Dmitri'ye gelen sert yüzlü işçiyi ve kardeşini seyrek olarak ziyaret eden Tatar yüzlü gizemli genç bayanı anımsatıyordu. Bu bayan sessizdi ve katran karası gözlerini kör gibi kısıyordu.

Bazen fabrika bacalarının ağır dumanının garip bir özelliği var gibi görünüyordu. Bu duman kentin üzerinde tüterken ve yayılırken sanki onu kemiriyordu. Binaların çatıları eriyor, gözden kayboluyor, yukarı doğru ortaya çıkar gibi olup yeniden dumanın altında kalıyordu. Şeffaf kent sallanıyor, ürkütücü bir kararsızlığa bürünüyor ve bu durum Samgin'e, Petersburg'u sevmeyen panslavistleri, *Bakır Süvari*'yi ve Gogol'ün sancılı öykülerini anımsatarak garip bir ağırlık veriyordu.

Petropavlovks kalesinin iğnemsi kulesi ve ona tutturulmuş olan melek hoşuna gitmiyordu. Hoşuna gitmemesinin nedeni, bu kaleden saygılı bir kıskançlıkla söz etmeleri değil, ara sıra bu nefrette kıskançlığa benzer bir şeylerin hissedilmesiydi. Öğrenci Popov kaleyi coşkuyla "Panteon"* olarak adlandırıyordu.

"P" sesiyle sanki oyuncak bir tabancadan çıkan ateşi taklit ediyordu; geri kalan sesler ise hafif sesle söyleniyordu.

"Bakunin," diyordu parmaklarını bükerek. "Neçayev, Prens Krapotkin..."

İsakiyev kilisesinin granit kütlesinde, ona eklenen gri kirişlerde ve tahta levhalarda tuhaf bir şey vardı ve Klim onların üzerinde hiç işçi görmemişti. Caddelerde makine adımlarıyla sıra dışı irilikte askerler yürüyordu: Onlardan birisi ileri adım atarken, küçük bir düdüğü keskin bir biçimde öttürüyor, diğeri ise davula sertçe vuruyordu. Bu düdüğün gülünç ötüşünde, sabah erkenden uykuları bölen fabrika sirenlerinin farklı uğultularında, Klim, kendisini kentten kovan bir şeyler işitiyordu.

* Tanrıların yaşadığı görkemli tapınak –ç.n.

İçinde, kişiliğine özgü olmayan düşüncelerin, tiplerin ve benzetmelerin doğduğunu fark ediyordu. Saray meydanında yürürken ya da önünden geçerken çok az sayıda yayanın kaldırım taşlarının boşluklarına basabildiğini görüyor ve meydanın alaca renkte, sevinçle gürültü eden insan yığınıyla dolmasını istiyordu. Aleksandrov sütunu, hoş olmayan bir biçimde fabrika bacasını anımsatıyordu. Bu bacadan adeta bronz bir melek çıkıyor, saçma bir biçimde, sanki haçı nereye atacağını düşünüyormuşçasına, havada hareketsiz kalıyordu. Daima sessiz olan Çarlık Sarayı, boş pencereleriyle metruk bir ev izlenimi çağrıştırıyordu. Yarım daire biçimindeki sıkıcı binalarla birlikte, boş meydanı kaplayan çelik pasını andıran renk, umutsuzluk duygusu uyandırıyordu. Klim, Rusya'nın sahibinin evinin, Ermitaj'ın ürkütücü heykel direkleriyle desteklenmesini isterdi.

Bu meydanı görünce Klim, gürültülü üniversiteyi, kişileri suçlamayı ya da savunmayı öğrenen öğrencileri anımsadı. Onlar şimdi profesörleri, bakanları ve Çar'ı da suçluyorlardı. Çarlık mutlakiyetini destekleyenler silik kişilerdi; korkarak ve zayıf biçimde destekliyorlardı; sayıları azdı ve kendilerini suçlayanlar arasında boğuluyorlardı.

Marksistlerle Narodniklerin tartışması Klim'i usandırmıştı ve anlayamadığı için de sinirlendiriyordu: Kim daha fazla yanılıyordu? Her iki tarafın da yanıldığından kesin olarak emindi ve başka türlü de düşünemezdi. Ancak, yaşamın aşamalı ve barışçıl gelişimi yasasının hangi grup için mutlak olduğunu kavrayamıyordu. Bazen Marksistler kendisine Narodniklerden daha derin, evrim yasasının değişmezliğini anlıyorlarmış gibi geliyor, ancak yine de, onları da diğerlerini de neredeyse nefret ettiği "Kutuzovluk" olgusunun temsilcileri gibi görüyordu. Gençliğin verdiği aptallığın yönlendirdiği, yaşamın yüzyıllar boyu yasalaşmış düzenli hareketini bir kenara itme, hırpalama arzusuyla dolu bu geveze insancıkları görmek dayanılmaz bir şeydi.

Onu, özellikle, önderlerin kitlelerin iradesine hakim olduğu ya da kitlenin önderini yaratarak onu kendi silahı, kurbanı haline getirdiği konusundaki tartışmalar ilgilendiriyordu. Kendisinin, yani

Samgin'in yabancı bir iradenin silahı olabileceği düşüncesi onu korkutuyor ve öfkelendiriyordu. Babasının Avram'ın kurban kesmesine ilişkin İncil efsanesi konusundaki yorumu ve Nehayeva'nın öfkelendirici sözleri aklına geliyordu:

"Halk, insanın düşmanıdır! Tüm büyük insanların öz yaşamı size bunu anlatır."

Klim bunu doğru buluyordu: Bir canavarın ağzı, en iyi insanları birbiri ardına yutuyor, diğer taraftan Bolotnikov, Razin ve Pugaçov* gibi kültür düşmanlarını midesinden çıkarıyordu.

Öğrenci Popov, Klim'i usandırmıştı. Bu aç adam, yorulmak bilmeden koridorlarda, dersliklerde koşuşturuyor, kolları, omuz eklemlerinden çıkmış gibi sallanıyordu. Arkadaşlarına rastladığında, eskimiş ceketinin ceplerinden sigara kâğıdı çıkarıyor ve "S" harfini vurgulayarak homurdanıyordu:

"Samgin, dinleyin: Odessa'dan yazıyorlar... Öğrenci öncüdür... Üniversite kültürel güçlerin örgütlenme noktasıdır... Hemşerilikler Tüm Rusya Birliği'nin embriyonlarıdır. Kazan'dan bildiriyorlar..."

Popov gibi telaşlı, omzu çıkık görünümlü birkaç kişi daha vardı. Klim onları sevmiyor, hatta korkuyor ve onların yalnızca kendisini değil, ciddi olarak okuyan hemen tüm öğrencileri korkuttuğunu görüyordu.

Bu kişiler sürekli, gizemli bir amaçla, hemşeriler yararına geceler ve konserler için bilet satıyorlardı.

Dersler, tartışmalar, fısıldaşmalar, yaşam hırsıyla sarhoşlaşmış yüzlerce öğrencinin kaos halindeki gürültüsü... Tüm bunlar Samgin'i öylesine boğuyordu ki, kendi düşüncelerini bile duyamıyordu. Tüm insanlar, kendilerini ne denli ilgilendirirse o denli tehlikeli olan akılsızca bir oyuna kapılmış gibiydiler.

Birdenbire, ama kesin olarak, daha sessiz ve kolay olacağını düşündüğü taşra üniversitelerinden birisine geçmeye karar verdi. Nehayeva'dan kurtulmak gerekiyordu. Onunla birlikte iken, kendisini, dilenciye sadaka verirken onu aşağı gören bir zengin gibi hissediyordu. Ani gidişinin bahanesi, annesinin, sağlığının iyi olmadığını bildiren mektubuydu.

* Çarlık yönetimine baş kaldıran ünlü halk önderleri –ç.n.

Nehayeva'ya veda için giderken, gözyaşları ve acındırıcı sözler bekliyordu ama genç kız boynuna ince kolları ile sarılarak fısıldadığında, ağlayacak kadar duygulanmıştı:

"Beni çok fazla... öylesine tutkulu sevmediğini biliyorum. Evet, biliyorum! Ama sana birlikte olduğumuz bu saatler için sonsuz minnettarım..."

Zayıf, kuru bedeninin tüm gücüyle sarılmıştı ve şiddetle hıçkırıyordu:

"Tanrı korusun, sen de benim çektiğim gibi sonsuz bir yalnızlık çekme."

İnce sivri parmaklarını birleştirmiş, Klim'in alnına, omuzlarına, göğsüne sürüyor, güçlükle ayakta durarak ve yüzündeki yaşları silerek sarsılıyordu.

"Ben, sanırım Tanrı'ya tam olarak inanmıyorum ama senin için birisine dua edeceğim, edeceğim! Senin iyi ve rahat yaşamanı istiyorum..."

Öylesine ağlıyordu ki, onu görmek, biraz üzüntü verici de olsa, kötü değil neredeyse hoş bir şeydi. Coşkulu biçimde, gereğinden fazla olmamak üzere ağladı.

Klim, Nehayeva ile vedalaşmanın iyi ve ebediyen olduğu, bu ilişkinin kendisini önemli ölçüde zenginleştirdiği inancıyla oradan ayrıldı. Gece, vagonda:

'İşte, Lidiya Timofeyevna, kalkanımla dönüyorum,' diye düşünüyordu.

Kendisini Lidiya'ya göstermek için, Moskova'da iki gün kalmaya karar vererek kendi kendisiyle şakalaşıyordu:

"Üniversite sınavları ertelenebilir, ama bu sınavı vereceğim."

Uyumak üzereyken, özenle yazılmış mizahi mektuplarına, Lidiya'nın yalnızca iki kez, kısa ve ilginç olmayan yanıtlar verdiğini anımsadı: Mektuplardan birisinde şöyle yazıyordu:

"Tanıdığın kişiyi 'canlı cenaze' olarak adlandırman hoşuma gitmiyor ve bu komik değil."

'Yetenekli değil. Onun lise ödevlerini daima Somova düzeltirdi,' diye anımsadı ve bununla teselli bularak derin bir uykuya daldı.

Moskova üzerindeki bahar sabahı, övünürcesine parlıyordu;

düzgün olmayan taş yollarda nallar takırdıyor, arabalar gürültü çıkartıyordu. Ilık, açık mavi havada çanların bakırları bayram günüymüşçesine uğulduyor, dar ve eğri caddelerin ezilmiş kaldırımlarında küçük insanlar hızla, geniş adımlarla yürüyor, ayaklarının patırtısı belirgin bir ses çıkartıyor ve Petersburglular gibi topuklarına basmıyorlardı. Genelde burada gürültü, Petersburg'a kıyasla daha çoktu ve bu gürültü, oradaki gibi diri ve temkinli değil, değişik bir tondaydı.

'Moskova'nın gürültüsünde insan daha çok duyulabiliyor,' diye düşündü Klim ve sözcüklerin tekerleme gibi oluşması hoşuna gitti. Perişan saçlı arabacının gıcırdayan arabasında sarsılırken, yabancı bir ülkeden ana yurduna dönen bir kişi gibi çevresine bakınıyordu.

Kendi kendine: 'Acaba bu üniversiteye geçiş yapsam mı?' diye sordu.

Otelde onu, Moskova'ya özgü, artistik ve yaltakçı bir iyi yüreklilikle karşıladılar ve böyle bir durum, böylesi yaklaşımlara yabancı olan Klim'de sadelik ve açıklık izlenimini derinleştirdi. Öğleyin Lidiya'ya gitti.

'Bugün Pazar. Evde olmalı.'

Ilık ve muziplik derecesinde karmaşık küçük sokakları adımlarken, Lidiya'nın ne söyleyeceğini, onunla konuşurken nasıl davranacağını düşünüyor, sevimli pencereli, pervazlarında çiçekler bulunan rahat ve alaca renkli evleri seyrediyordu. Çitler üzerindeki ağaç dalları güneşe doğru yükseliyor, havada henüz açmış tomurcukların ince, tatlımsı kokusu hissediliyordu.

Köşeden kol kola girmiş, ıslıkla marş çalan iki öğrenci çıktı. Birisi ayağıyla kerpiç kaldırıma ayağını dayadı ve pencere camı silen bir kadınla sohbete başladı, diğeri ise onu ileri doğru çekiştirerek:

"Bırak, Volodka, gidelim," diye ikna etmeye çalışıyordu.

Klim Samgin, öğrencilerin çevresinden dolanarak kaldırımdan indi ve o anda güçlü bir el omzundan yakaladı. Hemen öfkeyle döndüğünde Makarov onun yüzüne sevinçle haykırdı:

"Klimcik, nereden geliyorsun? Tanıştırayım: Samgin, Lütov..."

Şehla gözlü, yarı sarhoş öğrenci başını yana eğerek, sersemle-

miş gibi: "Mizah fakültesi üçüncü sınıftan, tüccar oğlu..." diye takdim etti kendini.

"Volodka! O benim kendimi öldürmemi engelledi."

"Size altın madalya vermek gerek, arkadaşım! Çünkü bu delikanlının yaşamını kurtararak Rusya'daki saçmalığın artmasına katkıda bulundunuz..."

Sanki caddede onlardan başka kimse yokmuş gibi gürültücü davranıyorlardı. Makarov'un sevinci kuşkulu görünüyordu; ayıktı ama coşkulu konuşuyor, sanki bu rastlantının gerçek izlenimini saklamak istiyordu. Arkadaşı, şehla gözlerini Klim'in yüzünde tutmaya çalışarak boynunu sakince çeviriyordu. Ağır ağır, birbirlerinin omzuna yaslanarak, diğer yayalara yol vermeden yürüyorlardı. Makarov'un acele ile sorduğu sorulara ölçülü yanıtlar veren Klim, Lidiya'yı sordu.

"Ama sana tiyatro okulunda okumak istemediğini, kurslara başlayacağını yazmadı mı? İki hafta önce eve geri döndü..."

Konuşurken Klim'in yüzüne şaşkınlıkla bakıyordu.

"Kendisini farklı gösteremeyeceğine karar verdi."

"Doğru, gösteremez!" diye onayladı Lütov ve başını öyle salladı ki, kasketi alnına doğru kaydı.

"Telepneva da okuldan ayrılıyor; Lütov'la nişanlandı!"

Lütov göğsüne, yüreğinin üzerine işaret parmağıyla vurdu ve onu burgu gibi döndürdü. Rengi anlaşılamayan, ancak çok parlak gözleri, Klim'in yüzüne dik dik ve yoklayan bir bakışla bakıyordu. Bir gözü burnuna, diğeri şakağına doğru kayıyordu. Klim: "Sizi kutlarım, çok güzel bir bayan," dediğinde iki gözü de alaycı bir biçimde titredi.

Kasketini ensesine doğru kaydırarak: "Akılları durduracak kadar güzel," diye düzeltti Lütov.

Makarov kahvaltı etmeyi önerdi.

"Tabii ki," dedi Lütov, teklifsizce Klim'in koluna girerek: "Moskova yemek için yaşıyor."

Birkaç dakika sonra, küçük bir restoranın karanlık fakat rahat bir köşesinde oturuyorlardı. Lütov, yaşlı garsona yakarırcasına sipariş veriyordu:

"Babacığım, sen bize votkanın yanında Vestfalya jambonu ve İspanyol soğanı ver, kalınca kes..."

"Biliyorum, efendim."

"Kuşkum yok, ama anımsatayım da."

Makarov sigarasını yakarak ve dumanın arasından gülümseyerek: "Seni görmek çok güzel! Bizim yazışmamamız ne tuhaf, öyle değil mi, kardeşim. Marksist misin?" dedi.

Aceleyle soru soruyor ve böylece Klim'in daha temkinli davranmasına neden oluyordu.

"Marksist mi?" diye haykırdı, Lütov. "Bu tür insanlara saygı duyuyorum!"

Dirseğini masaya koyarak kısık bir sesle konuşmaya başladı: Arada bir ince sesler de çıkarıyordu. Bunlar, Klim'i, Dronov'u anımsamaya zorladı.

"Karl Marx'ın ayrıntılı olarak, sermayenin dinamiği, kültürel gücü olarak tanımladığı sınıfın temsilcisi olarak değil, şunu içtenlikle dileyen bir Rus olarak saygı duyuyorum: Her türlü sermaye kahrolsun! Çünkü Marx'ın kişiliğinde, doksan derece* sertikte bir inanç hocasına sahibiz. Bu, bizim ruhumuzda lirik kaşıntılara yol açan bir içki alemi, Prens Kropotkin, Kont Tolstoy, Albay Lavrov ve sosyalist olarak vaftiz edilen seminer öğrencilerinin gevezelik edebileceği bir yemek değil, hayır! Marx'la gevezelik edilmez! Bizde durum şu: Saygıdeğer Mihail Yevgrafoviç Saltıkov'un acı karaciğerini dilleriyle yalıyorlar, Yasnaya Polyana'daki adamın lamba yağı fabrikasının acısını içiyorlar ve çok memnunlar! Konuşulabilecek bir şey bulabilmek bizim için en önemli şey; her durumda yaşamak mümkün, kazığa da oturtsalar insanlar yaşıyor!"

Lütov duraksamadan, rahatça konuşuyordu: Kullandığı sözlere göre, alaycı ya da öfke dolu olması gerekiyordu; ancak Klim bu konuşmada ne ironi ne de öfke izi yakalayabildi ve bu onu şaşırttı. Ancak daha da şaşırtıcı olan şey, adamın çok aklı başında konuşmasıydı. Onu inceleyerek Klim:

'Yanılmış olamam. Daha beş dakika önce sarhoştu,' diye düşündü.

* Saf alkol –ç.n.

Lütov'da sahte bir şeylerin varlığını hissediyordu. Fırlak gözlerinin rengi kirli gibiydi; göz aklarında bir bulanıklık değil, özellikle kirli bir şeyler vardı; sanki içeriden koyu bir pislikle tozlanmış gibiydiler. Ancak göz bebeklerinde, tehlike duygusu uyandıran kurnaz ışıltılar parlıyordu.

Klim birisinin: "Gözler, ters çevrilmiş bir beyindir," sözünü anımsadı.

Lütov'un sarı saçları, a la kapul biçiminde taranmıştı ve bu da onun uzun yüzüne hiç yakışmıyor, kasten böyle yapılmış izlenimi veriyordu. Bu yüzün geniş bir sakala gereksinimi vardı ama Lütov, ince bir sakal bırakarak yanaklarını tıraş etmişti. Sakalının üstünde zenci çocuğu gibi kalın dudakları, dudağının üstünde ise seyrek tüylü bir bıyık vardı. Elleri kırmızı, boynu gibi damarlıydı ve şakaklarında koyu mavi toplar damarlar çıkmıştı. Kasıtlı olarak özensiz giyinmiş gibiydi: Eski, ilikli redingotu çok pahalı çuhadan, gömleği ise ipekti. Yirmi yedi, hatta otuz yaşlarında olmalıydı ve hiç öğrenciye benzemiyordu. Son derece yakışıklı olan Makarov, sanki kendi varlığını vurgulamak istercesine onu kendisine arkadaş seçmişti. Ama güzel Alina onu neden seçmişti acaba?

Dişlerini sızlatacak kadar soğuk votkaları ardı ardına içerek ince jambon dilimleri üzerine konan soğanları kalın demetler halinde yerken, Lütov sordu:

"Reddedilen edebiyata, düzmece yapıtlara saygınız var mı?"

Makarov, hoş bir biçimde gülümseyerek ve Lütov'a sevecenlikle bakarak: "Bunlar saçma şeyler," dedi.

"'Ademin İtirafı'nı okudunuz mu?"

Bıçak tutan elini kaldırarak okudu:

"Şeytan, Adem'e dedi ki: 'Yeryüzü benim, gökyüzü Tanrı'nındır... Eğer benim yaşamamı istiyorsan, yeryüzünü yarat!' Ve Adem dedi ki: 'Bu toprakta var olanlar benim yavrularımdır!' İşte böyle! İşte bizim mujikçe, vıcık vıcık materyalizmimiz böyle formüle edilmiştir!"

Klim Samgin, anlaşılmayan şeyleri basitleştirme eğilimiyle, bir saat sonra, Lütov'un gerçekten üç kâğıtçı bir kişi olduğu ve başarısız bir soytarı görünümüne girdiği kanısına vardı.

Ondaki her şey yapaydı, her davranışında gösteriş ön plana çı-

kıyordu; onu özellikle ele veren şey, Pan-slavizm, Latince alıntılar, Heine'den kötü şiirlerle dolu tumturaklı konuşma tarzıydı. Bunlar, "divertismento"larda fıkra anlatan taşra aktörlerinin hava attığı kaba bir mizahla doluydu.

Lütov, yeniden sarhoş bir görünüm içindeydi. Klim'e şampanya kadehi uzatarak, yüzü kızarmış bir halde bağırıyordu:

"Bana başarılar dileyin ve bakire Alina Markovna'nın sağlığına içelim!"

Sesi coşkuyla çınlıyordu. Lütov ile kadeh tokuşturan Makarov, sert bir sesle: "Yeterince içtin artık," dedi.

Lütov, birayı bir hamlede içerek Klim'e göz kırptı:

"Beni eğitiyor. Ben bunu hak ediyorum, çünkü sık sık sarhoş oluyorum ve ahlak dışı davranıyorum. Cehennemden ve ondan korkuyorum." Eliyle havada bir yarım daire çizdi: "Öbür dünyadan. Bedenimin tutkularını bastırma isteğim dilime vuruyor. Eh, arkadaşım, size bir papaz çömezi göstereceğim..."

Gözlerini kapatan Lütov başını salladı, daha sonra da cebinden çelik bir anahtarlık zinciri çıkardı: Ucunda ağır, altın bir saat sallanıyordu.

"Ah, gitme zamanım geldi! Kostya, söyle hesabı getirsinler."

Elini Samgin'e uzattı:

"Tanıştığımıza sevindim. Hakkınızda iyi şeyler duydum. Unutmayın: Lütov, Tüy ve Telek Ticareti."

Makarov: "Züppelik etmeyin," diye tavsiyede bulundu ama Lütov, şehla gözlü, Suzdal suratında beliren bir alayla Samgin'in elini sıkarak:

"Biliyor musunuz, kusurları olan genç kızlar vardır: Bu kusurları kimse fark etmeyebilir ama genç kız bunları kendisi ortaya koyar. Bakın, benim burnum güzel değil, ama geri kalanlar..."

Yavaşça Klim'i itti, uzaklaştı, ayağını sandalyeye çarptı ve onu yumruğuyla tehdit ederek ortadan kayboldu.

"Ne kadar tuhaf birisi," dedi Klim. Makarov, düşünceli bir tavırla onayladı:

"Evet, biraz tuhaf!"

"Alina'yı anlamıyorum. Onu buna zorlayan ne?"

Makarov omzunu silkti ve kendisini haklı çıkarırcasına söze başladı:

"Hayır, niye öyle olsun ki? Onun güzelliği belirli şeyleri hak ediyor. Volodka zengin, ilginç. Gülünç derecede iyi yürekli. Okulu bitirdi, hukukçu oldu. Şimdi ise tarih-filoloji fakültesinde. Aslına bakılırsa, okumuyor, âşık, endişeli ve tamamen altüst olmuş durumda."

Makarov sigarasını yaktı, kibriti sonuna kadar söndürmedi ve sigarayı tabağa fırlattı. Anlaşılan sarhoş olmuş, şakakları terlemişti. Klim, Moskova'yı görmek istediğini söyledi.

Restorandan çıktılar, bir araba çevirdiler; arabacının mavi bir kaftanla sıkıca sarılı geniş sırtına bakarak, Makarov: "Moskova biraz akıl karıştırıyor. Ona hayranım, beni büyülediğini ve serseme çevirdiğini hissediyorum. Sen de böyle düşünmüyor musun? Sen, kibar birisin," dedi.

Kasketini çıkardı; şakaklarına saç tutamları yapışmıştı ve yalnızca bir tanesi hareketsizdi; geri kalan perçemler kımıldıyor ve dikiliyordu. Klim, iç geçirdi: Makarov çok yakışıklıydı. Aslında Telepneva ile onun evlenmesi gerekirdi. Her şey ne kadar aptalcaydı. Klim, caddenin kulakları sağır edici gürültüsü arasından şunları işitiyordu:

"Olağanüstü yetenekli insanlar var burada. Herhalde Aydınlanma döneminde insanlar böyle yaşıyordu. Anlamıyorum: Kutsal kişiler, dolandırıcılar nerede? Bu karmakarışık bir durum. Bir sürü de kaçık var; ne uğruna? Şeytan bilir. Sen bunu anlamak zorundasın..."

Klim, arkadaşının yüzüne yandan kuşkuyla baktı:

"Niçin ben?"

"Sen, filozofsun, her şeye sakince bakıyorsun..."

Klim: 'Ne kadar saf,' diye düşündü. Makarov'u, insanlara, tüm sivilleri aşağı gören bir memur gözüyle bakan Turoboyev'le kıyaslayarak: "Senin iyi bir yüzün var. Ve iyi bir delikanlısın, ama galiba çok içiyorsun," dedi.

Makarov, kendisinden söz edilmiyormuşçasına, sakince: "Olabilir," dedi. Ama daha sonra sustu ve düşünceye daldı.

Vorobey dağlarında boş bir meyhaneye uğradılar. Şişman uşak onları, sıvacının pencere çerçevelerine üstübeç sürdüğü terasa götürdü, daha sonra getirdi ve camcıya çabucak emir verdi:

"Buralarda oyalanarak beylerin güzelliklerden zevk almasını engelleme."

Makarov, belirsiz bir uzaklığa, kilise başlıklarının altın benekleriyle zengin bir biçimde işlenmiş kente bakarak: "Kostromiç," diye belirtti.

"Evet, güzel," dedi yavaşça; Samgin, onaylarcasına başını salladı ama hemen belirtti:

"Koşullanmış bir kavram."

Makarov yanıt vermeden içinde limon parçaları bulunan bardağı güneş ışığından uzaklaştırdı, kollarıyla masaya dayandı ve parmaklarını sık, iki renkli perçemlerinin arasına daldırdı.

Moskova, Klim Samgin'de bir heyecan yaratmıyordu; onun gözünde kent, alaca renkle süslenmiş, opal renkli bir tozla pudralanmış, gevşek dev bir tatlıya benziyordu. Güzellikten söz ettiklerinde, Klim, her ne kadar bundan giderek daha fazla söz ettiklerini ve bu konunun hava ve sağlık kadar sıradanlaştığını fark etse de ihtiyatla susmayı yeğliyordu. Doğanın herkesçe kabul edilen güzelliğine karşı kayıtsızdı: Gün batımını, ayaz gecelerdeki çiçek bozuğu gökyüzü kadar tekdüze buluyordu. Güzelliğin kendisi için kavranamayacak bir şey olduğunu hissederek, bunun kendisinin kusuru olduğunu anlıyordu. Son zamanlarda, doğanın güzelliğine yönelik övgüler onu sinirlendirmeye ve korkutmaya dahi başlamıştı: Acaba Lidiya mı doğaya olan düşmanlığıyla bu kayıtsızlığı ona aşılamıştı? Onu Turoboyev çok sinirlendiriyordu; Elizaveta Spivak'ı ve Kutuzov'u kızdırırken, gülerek:

"Birdenbire tüm bu güzelliğimizin yalnızca aklın bir tavus kuyruğu, kuşların da tavus gibi aptal olduğu anlaşılırsa?" diye sormuştu.

Bu sözcüklerin küstahlığı Klim'i şaşırtmıştı ve Turoboyev, tartışmayı sürdürerek: "Kuş ne denli parlak ve güzelse o denli aptal, köpek ne denli çirkinse o denli akıllıdır. Bu insanlar için de geçerlidir: Puşkin maymuna benzerdi; Tolstoy ve Dostoyevskiy, diğer

tüm akıllı insanlar gibi çirkindiler," dediğinde bu sözcükler belleğinde yer etmişti.

Makarov'un lirik suskunluğu Klim'i kızdırıyordu:

"Puşkin'i anımsıyor musun," diye sordu.

"Moskova! Umutsuz yüzün bir Rus için öylesine korkutucu ki."

Makarov, ona ayık gözlerle baktı ve yanıt vermedi. Bu, Klim'in hoşuna gitmedi ve saygısızca bir davranış olarak algıladı. Çayını yudumlarken dikkat isteyen bir tonla konuşmaya başladı:

"Güzellikten söz ederken, beni biraz aldatıyorlarmış gibi geliyor."

Makarov parmaklarını saçlarından çekti, dirseklerini masadan kaldırdı ve şaşkınlıkla sordu:

"Ne dedin sen?"

Sözlerini yineleyerek Klim konuşmasını sürdürdü:

"Gölden denize, altmış verst mesafeden, verimsizce akan su kitlesinde ne güzellik var ki? Neva'nın çok güzel olduğu kabul edilir, ama ben onu sıkıcı buluyorum. Bu da bana, sıkıcılığını örtmek için onu güzel olarak adlandırdıklarını düşünme hakkını veriyor."

Makarov soğumuş çayını çabucak içti, gözlerini kısarak Klim'in yüzüne bakmaya başladı.

"Levitan'ın doğa tablolarında da, Nesterov'un kar içinde açık mavi gölgelere bulanmış lirik kayın ağaçlarında da kendini doğanın cılızlığından saklama arzusunu görüyorum. Kar, içinde genç bir kızın bulunduğu tabut kaplaması gibi parlıyor, gözü tırmalıyor, kör ediyor; açık mavi gölge ise doğada yok. Tüm bunlar kendini aldatmak, daha rahat yaşamak için uydurulmuş şeyler."

Makarov'un dikkatle dinlediğini gören Klim on dakika konuştu. Nehayeva'nın acıklı yakınmalarını anımsadı ve Turoboyev'in aklın tavus kuyruğuna benzediğine ilişkin sözlerini unutmadı. Daha fazla şey de söyleyebilirdi ancak Makarov homurdandı:

"Tüm bunların Lidiya'nın düşünceleriyle çok benzeşmesi şaşırtıcı."

Alnını ovuşturarak:

"Sen ne diyorsun?" diye sordu.

Ve güldü: "Ne soracağımı bilmiyorum... Öyle garip ki..."

Birdenbire kıpkırmızı oldu, kulaklarına kan hücum etti. Gözleri öfkeyle parlayarak alçak sesle konuşmaya başladı:

"Bu sorular beni ilgilendirmiyor. Ben başka bir yönden bakıyorum ve şunu görüyorum: Doğa, anlamsız, kötü bir domuzcuk! Kısa süre önce, doğum sırasında ölen kadınların kadavralarını işliyordum. Dostum, ne kadar bozulduklarını, parçalandıklarını görseydin! Düşünsene: Balık yumurtasını salar, tavuk yumurtasını acı çekmeden yumurtlar, kadın ise cehennem azabı içinde doğurur. Ne için?"

Organları Latince terimlerle adlandırarak, biçimlerini havada parmağıyla çizen Makarov çabucak ve öfkeyle Klim'in karşısında öylesine iğrenç bir şeyler gösterdi ki, Samgin:

"Yeter artık!" diye rica etti.

Ancak Makarov daha da fazla kızarak ve masaya parmağıyla vurarak şöyle dedi: "Hayır, bir düşünsene: Bu neden böyle, ha?"

Klim, arkadaşının öfkesini safça ve yorucu bulmuştu ve Lidiya'yı anımsatmasının intikamını almak isteğiyle, gülümseyerek:

"İşte sen de jinekoloji ile ilgilen, bayan doktoru olursun. Dış görünüşüne göre, mutlusun," dedi.

Makarov aniden duraksadı, anlayamadan onun yüzüne baktı ve bir süre susarak iç geçirdi ve: "Tuhaf şakalar yapıyorsun," dedi.

"Sen, galiba, kadınlar hakkında, onlarla öpüşmek yerine, giderek fazla felsefe yapıyorsun."

Makarov, belirsizce: "Bu, bir subay şarkısının sözlerine benziyor," dedi ve avuçlarını yüzünün üzerinde gezdirerek başını salladı. Yüzünde ne olduğunu kavrayamayan bir anlatım belirdi; sanki bir dakika kadar uyuklayıp bir darbeyle yine kendine gelmiş ve uyukladığı için çok utanmıştı.

"Ayılıyor," diye düşündü, Klim Samgin ve "subay şarkısı" sözünün acısını çıkarmak isteği duydu. Bu konuda iki sinek kendisine yardımcı oldu: Çay kaşığının sapına konarak alelacele sevişmenin ardından, birisi hemen, diğeri ise iki üç dakika sonra havada kaybolup gitti.

"Gördün mü? İşte hepsi bu kadar," dedi Klim.

"Hayır!" diye neredeyse sertçe yanıt verdi Makarov. "Sana

inanmıyorum." Protesto eden bir tonla, çatık kaşlarının altından bakarak sürdürdü: "Bu şekilde düşünemezsin. Bence karamsarlık, yüzsüzlükle aynıdır."

Soğumuş çayını içerek yavaşça:

"Bende biraz şairlik olsa gerek; ama belki de yalnızca aptalım, ama yapamıyorum... Benim kadınlara saygım var ve biliyor musun, ara sıra onlardan korktuğumu da düşünüyorum. Gülme, dinle! Benim saygım öncelikle kendini satan kadınlara karşı. Ne bulaşıcı hastalık korkusu ne de tiksinme, hayır! Bunu çok düşündüm..." dedi.

"Ama kötü konuşuyorsun," diye belirtti Samgin.

"Öyle mi?"

"Belirsiz konuşuyorsun."

"Sen anlarsın!"

Makarov yeniden başını salladı, rengarenk gökyüzüne baktı, parmaklarını sıkıca yumruk yaptı ve dizine vurdu:

"Bu duyguyu bana Lidiya aşıladı."

Klim belirsizce: "Öyle mi?" dedi ve kulak kesildi.

"Biz dostuz," diye sürdürdü Makarov ve gözleri minnetle parladı. "Âşık değiliz ama çok yakınız. Ben ona âşıktım ama bu artık bitti. Özellikle ona âşık olmam çok iyi oldu ve iyi ki de bitti."

Gülmeye başladı, yüzü sevinçle parlıyordu.

Gülüşünün arasında: "Karıştırıyor muyum?" diye sordu. "Ama yalnızca sözcükleri karıştırıyorum, ruhumda her şey çok açık. Sen anla: O beni kenarlarda bir yerde tuttu... Ama, tabii ki, tutması önemli değil, önemli olan var olması!"

Samgin gurur duyarak düşündü:

"Ben, hiçbir zaman, yabancı bir kişiyle böyle konuşmazdım. Ama neden o tuttu?"

"Onu, herkesin sevdiği biçimde sevmek mümkün değil," dedi sertçe Makarov.

Klim güldü.

"Neden?"

"Gülme. Ben öyle hissediyorum: Mümkün değil. Bu, azizim, olağanüstü bir insan!"

Gözlerini kapatarak düşündü ve:

"İncil'de: 'Ve karınla senin arana düşmanlık koyacağım,' sözlerini okumuş. O, buna inanıyor, düşmanlıktan ve yalandan korkuyor. En azından ben korktuğunu düşünüyorum. Biliyorsun, Lütov ona: Yapı olarak ruhunuz manastıra açıkken, neden tiyatrolarda ikiyüzlülük yapıyorsunuz, dedi. O da, benim gibi, onunla iyi dost," dedi.

Klim, gergin bir halde dinliyordu. Anlamıyor ve Makarov'a da inanmıyordu: Nehayeva da kendisine gerekli olanı almadan önce felsefe yapmıştı. Lidiya ile de aynısı olabilirdi. Ayrıca, Makarov'un, kadınlara karşı tutumu ve Lidiya ile dostluğu üzerine söylediklerine inanmamıştı. 'Bu da tavus kuyruğu. Lidiya'ya âşık olduğu da ortada.'

Samgin, Makarov'un tutarsız ve belirsiz konuşmasını daha az dikkatle dinlemeye başladı. Kent daha da aydınlanmış, güzelleşmişti; İvan Veliki'nin çan kulesi, pembe boyalı tırnakla süslenmiş parmak gibi göğe doğru yükseliyordu. Havada hafif bir uğultu yayılıyor, kiliselerin çanları değişik seslerle akşam duası çağrısı yapıyordu. Klim, saatini çıkardı, baktı.

"İstasyona gitme zamanım geldi. Beni yolcu edecek misin?"

"Elbette."

"Sen konuşmanın başında insanların kendilerini farklı gösterdiklerini kesin olarak belirtmiştin. Belki de bunun böyle olması gerekiyor, çünkü yaşamın amaçsızlığına ilişkin acı görüş, böylelikle tatlandırılıyor olabilir..."

Makarov, şaşkınlıkla ona baktı ve kalktı.

"Senin bunu söylemen ne kadar tuhaf! Ben kendimi öldürmeye karar verdiğimde bile buna benzer bir şey düşünmemiştim..."

"Sen o günlerde normal değildin," diye sakince anımsattı Klim. "Yaşamın amaçsızlığına ilişkin düşünce, insanları giderek daha fazla rahatsız ediyor."

Makarov, yavaşça ve dostça: "Yaşamak sana güç mü geliyor?" diye sordu. Klim, ne "evet" ne "hayır" demezse daha da anlamlı olacağına karar verdi ve dudaklarını iyice sıkarak sustu. Ağır ağır yürüyorlardı. Klim, Makarov'un kendisine gözünün ucuyla, üzgün bakışlarla baktığını hissediyordu. Kasketinin altın-

dan çıkan söz dinlemez perçemleri parmaklarıyla iterek yavaşça anlatıyordu.

"Sınavlardan sonra ben de geleceğim; orada derslerim var. Radeyev'in, şu armatörün kız evlatlığının yardımcı öğretmeni olacağım. Tanıyor musun? Lütov da gelecek."

"Demek öyle. Somova nerede?"

"Köy okulunda öğretmenlik yapıyor."

Gökkuşağı rengindeki toz bulutundan sakallı bir arabacı çıktı. İki arkadaş arabaya bindi ve birkaç dakika sonra kentin ana caddesine yakın bir yerde yol alıyorlardı. Klim insanları izliyordu; burada şişman kişi sayısı Petersburg'dan fazlaydı ve bu kişiler, sakallarına karşın, kadına benziyorlardı.

Hor gören bir ruh haliyle: 'Herhalde hiçbirisini yaşamın amacı düşüncesi rahatsız etmiyor,' diye düşündü ve Nehayeva'yı anımsadı.

'Hayır, o ne de olsa hoş bir insan. Hatta sıra dışı. Lidiya acaba ona nasıl davranırdı?'

Makarov susuyordu. İstasyona geldiler; Makarov bir şey anımsadı, telaşlandı, Klim'i kucakladı ve gitti;

"Yakında görüşürüz."

Klim arkasından bakarak büfeye gitti. Köşede bir masaya oturdu. Trenin kalkmasına daha bir saatten fazla zaman vardı. Makarov'u düşünmek istemiyordu; olsa olsa silik bir insan izlenimi bırakmıştı ve her zaman akılsız biri olarak kalacaktı. Siliklik ve solukluk izlenimini Klim'de tüm tanıdıkları çağrıştırıyor ve bunu, kendi ruhsal büyüklüğünün bir işareti olarak kabul ediyordu. Bu izlenimi veren ve güçlendiren şey, hepsinin kendilerini Nietzsche ve Marx'ın tavus tüyleriyle süsleme telaşı içinde olmalarıydı. Turoboyev'in de bu telaşı görebildiğini ve alaya alabildiğini anımsamak canını sıkıyordu. Evet, bu kişi hiçbir telaş içinde değildi ve silikleşmiyordu. İşlemeli gibi duran kaşlarını kaldırarak ve gözleri parlayarak:

"Her bekar adamın şu ya da bu kadını kendisine bağlama ve yaşamının sonuna dek onunla uyum içinde yaşama eğilimini yasal sayarım, ama kişisel olarak bekar kalmayı yeğlerim," diyordu.

Turoboyev'in konuşma tarzını, Klim, nefret edecek kadar kıskanıyordu. Turoboyev, düşünceyi, "ruhani tabakanın bakire kı-

zı" olarak tanımlıyor, "İnsancıl düşüncelerin kilise inancından daha fazla inanç duygusu gerektirdiğini öne sürüyor, çünkü insancıllık, çarpıtılmış bir dindir," diyordu. Samgin, okuduğu kitapları böylesine rahat yorumlayamadığı için kendisine kızıyordu.

Ona, Turoboyev kendisine oldukça dikkatli bakıyor, ses çıkarmadan inceliyor, çelişkileri yakalıyormuş gibi geliyordu. Bir gün, kayıtsızca ve Klim'in yüzüne küstah gözlerle bakarak şöyle demişti:

"Samgin, tüm soruların yalnızca iki yanıtı vardır: Evet ya da hayır. Siz, herhalde üçüncüyü bulmaya çalışıyorsunuz. Bu, insanların çoğunda vardır, ancak bugüne kadar bunu kimse gerçekleştiremedi."

Bu sözleri duymak incitici, Turoboyev'in aptal olmadığını kabul etmek ise hiç hoş değildi.

Küçük çanın sesi ve memurun haykırışı, trenin hareket saatinin geldiğini bildirerek, Klim'in hoşlanmadığı adama ilişkin düşüncelerini böldü. Çevresine baktı; salondaki yolcular birbirlerini iterek perona çıkma telaşı içindeydiler.

Klim kalktı ve omzunu silkerek kendi kendine:

"Kutuzov'dan, Turoboyev'den bana ne!" dedi.

TOPLUMSAL SANAT VE KÜLTÜR VAKFI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Güneş ışığı, pencerelerdeki perdelerin tülleri arasından etkisi azalarak geçiyor, konuk odasını baharın sıcaklığı ile dolduruyordu. Pencereler açıktı, ancak tüller kımıldamıyordu; pencere pervazlarındaki çiçeklerin yaprakları da hareketsizdi. Klim Samgin, böylesi bir sessizliği yadırgadığını ve bunun, kendisini annesinin sözlerini yeni bir biçimde dinlemeye zorladığını hissediyordu.

"Sen çok olgunlaştın," diye üçüncü kezdir söylüyordu, Vera Petrovna. "Gözlerin bile koyulaştı."

Oğlunu beklemediği bir biçimde, sevinç gösterisiyle karşılamıştı. Klim, çocukluğundan beri annesinin mesafeli, ölçülü davranışına ve soğukluğuna saygılı bir kayıtsızlıkla karşılık vermeye alışkındı. Şimdi ise başka bir tarz bulmak gerekiyordu.

"Ya Dmitri ne yapıyor?" diye soruyordu. "İşçi sorununu inceliyor mu? Aman Tanrım! Aslında onun bu tür bir şeyle ilgileneceğini biliyordum. Timofey Stepanoviç bu sorunun yapay olarak büyütüldüğünden emin. Burasını Almanya gibi görerek sanayimizin büyümesinden korkan ve bunun sosyalizmi getireceğinden ürken insanlar var. Babası hakkında Dmitri ne diyor? Bu sekiz ay boyunca, hayır, daha fazla, İvan Akimoviç bana hiç yazmadı..."

Sanki konuk bekliyormuş, ya da bir yere gidecekmiş gibi şık giyinmişti. Üst kısmını ve bedenini sıkıca saran leylak rengi giysisi, görünümüne gergin ve davetkâr bir hava veriyordu. Sigara içiyordu ve bu yeni bir şeydi. "Tanrım, zaman ne kadar hızlı geçiyor," dediğinde, sözcüklerin tonunda Klim bir yakınma hissediyordu ve bu da onun alışkın olduğu bir şey değildi.

"Biliyorsun, oruç zamanında amcanın işleri için Saratov'a gitmek zorunda kalmıştım. Çok güç bir yolculuktu. Orada kimseyi tanımıyordum ve insanların, radikallerin tutsağı oldum. Beni çok fazla rahatsız ettiler. Hiçbir şey yapamadım, hatta Yakov Akimo-

viç'ten randevu bile alamadım. Bu konuda çok ısrarcı olmadığımı itiraf ediyorum. Ona ne diyebilirdim ki?"

Klim, onaylar gibi başını eğdi:

"Evet, onunla iş yapmak güç."

Annesinin konuşma isteği onu biraz sıkıyordu ama bundan yararlanarak Lidiya'nın nerede olduğunu sordu.

"Anna Telepneva ile manastıra, teyzesine, baş rahibeye gitti. Biliyorsun, sahne yeteneği olmadığını artık anladı. Bu, iyi bir şey. Ama onun, hiçbir şeye karşı yeteneği olmadığını anlaması gerek. O zaman, kendisini sıra dışı bir varlık olarak görmekten vazgeçer ve belki de insanlara saygı göstermeyi öğrenir."

Vera Petrovna saatine bakarak ve bir şeye kulak vererek iç geçirdi:

"Telepneva'nın zengin bir koca bulduğunu duydun mu?"

"Onu Moskova'da gördüm."

"Öyle mi? Nasıl birisi?"

"Soytarının biri," dedi Klim, omuzlarını silkerek.

"Galiba Timofey Stepanoviç geldi..."

Annesi kalktı, kapıya doğru gitti, ancak kapı Varavka'nın emredici elleriyle ardına kadar açıldı.

"Vay, hukukçu gelmiş, merhaba; dur şöyle, bir bakayım!"

Hemen odayı yeni botlarının gıcırtısı, çektiği koltukların takırtısı kapladı. Sokakta ise bir at burnunu temizliyor, çocuklar bağırıyor ve bir tenor yüksek perdeden arya söylüyordu:

"İşte lu-kulu-kulu-kulukuu!"

"Vera, çay getirir misin lütfen! Yedi buçukta toplantım var. Sana okul için para yardımı yapmaya karar verdim, duydun mu?"

Ama annesi odada yoktu. Varavka kapıya baktı ve eliyle sakalını sıvazlayarak koltuğa tüm ağırlığıyla çöktü.

"Eee, hukukçu, işler nasıl? Yüzüne bakılırsa bilim seni fena beslememiş. Anlat bakalım!"

Ama ayıyı anımsatan gözleriyle Klim'in gözlerine bakarak dizine vurdu ve kendisi anlatmaya başladı:

"Gazete yayımlamak istiyorum, ne dersin? Gazete, kardeşim. Mutfak dedikodularının yerine örgütlü kamuoyunu getirmeyi dene-

yeceğiz." Birkaç dakika sonra, yemek odasına yuvarlak bedenini yuvarlamış, bardaktaki çayı kaşıkla hızla karıştırarak haykırıyordu:

"Bizim için, Ruslar için evrim nedir ki? Bu, çuhadan yapılma poturların şık pantolonlarla yer değiştirmesidir..."

Annesi, Varavka'ya belirgin bir itaatle, saklayamadığı ya da saklamak istemediği bir kırgınlıkla davranıyormuş gibi geldi Klim'e. Yarım saat gürültü ettikten ve içtiği üç bardak çaydan sonra, Varavka, rolünü canlandırdıktan hemen sonra sahneden kaybolan bir olay karakteri gibi çıkıp gitti.

Annesi iç geçirerek: "Şaşılacak kadar çok çalışıyor ve onu hemen hiç görmüyorum. Tüm kültür emekçilerini sevmedikleri gibi onu da sevmiyorlar," dedi.

Vera Petrovna, tüccar sınıfının cehaleti ve sersemce bencilliği, aydınların uzağı göremeyişi üzerine uzun süre konuştu. Onu dinlemek sıkıcıydı ve sanki kendisini unutmaya çalışıyormuş gibiydi. Varavka gittikten sonra eve ve sokağa yeniden sessizlik çöktü; yalnızca annesinin kuru sesi, tekdüze biçimde alçalıp yükselerek çınlıyordu. Annesi yorgun bir ifadeyle: "Yoruldun mu?" diye sorduğunda Klim sevindi.

"Biraz dolaşmak istiyorum. Sen de istemez misin?"

"Oh, hayır," dedi annesi. Parmaklarıyla şakaklarındaki beyazları düzeltmek, ya da daha doğrusu gizlemek için saçlarıyla oynuyordu.

Klim sokağa çıktığında hava artık kararıyordu. Binaların ahşap duvarları ve çitleri hâlâ sıcağı soluyordu; ancak ay sol taraftan bir yerlerden çıkmıştı ve gri kaldırım taşları üzerine ağaçların serin gölgesi düşüyordu. Pencerelerin camları sarı ateş tabakasıyla kaplanmıştı. Az sayıdaki yıldızlar da yağlı ter damlaları gibiydiler. Binalar yere doğru basıklaşmıştı ve caddeleri gölgeleriyle kaplarken sanki fark ettirmeden eriyorlardı. Kent parkında, havuzun çevresindeki yolda insanlar ağır ağır yürüyor, koyu renk suyun camı andıran yuvarlağı üzerinde alçak sesleri tembelce yüzüyordu. Klim, Roderbach'ın kitaplarını ve Nehayeva'yı anımsadı. Onun işte burada, bu sessizlikte, ağır kanlı insanların arasında yaşaması gerekirdi.

Bir banka, sık bir çalılığın dibine oturdu. Ağaçlıklı yol sağa doğru sert bir dönüş yapıyor, köşede iki kişi oturuyordu; bunlardan biri boğuk bir sesle homurdanıyor, diğeri ise sopayla ya da çizmesinin topuğuyla çok ezilmemiş, çatırdayan kırma taşa vuruyordu. Klim, tekdüze homurdanışa kulak verdi ve çoktandır bildiği düşünceleri tanıdı:

"O, Tolstoy gibi inanç arıyor, gerçeği değil. Gerçek üzerine düşünmek, yalnızca dünya boşaldığında mümkün olabilir: Dünyadan, tek şey dışında her şeyi al, 'tüm nesneleri, olguları ve tüm arzularını'; onun özüne ilişkin düşünce dışında. Her ikisi de, insan ve Tanrı, iyilik ve kötülük üzerine düşünüyor: Bu ise, sonsuz, her şeyi çözümleyebilen gerçeğe gidişin hareket noktasıdır..."

Dronov bozuk bir sesle: "Sizin madeni paranız yok mu," diye sordu.

Klim Samgin, fark ettirmeden gitmek için kalktı, ancak gölgelerin hareketinden, Dronov ve Tomilin'in de kalktığını, kendisine doğru geldiklerini fark etti. Oturdu, yüzünü saklayarak eğildi.

Tomilin, sonsuz gerçekten söz ettiği tonla: "Bende madeni para yok," dedi.

Klim, başını kaldırmadan arkalarından baktı. Dronov'un ayaklarında eğri topuklu eski çizmeler, başında ise kışlık bir şapka vardı. Tomilin ise topuklarına kadar uzanan bir palto, geniş kenarlı bir şapka giymişti. Klim, bu giysinin, taşralı düşünürün tuhaf bedenini çok karakteristik bir biçimde ortaya koyduğunu düşünerek güldü. Kendisini, onun felsefesiyle yeterince yüklü hissederek Tomilin'i ziyaret etmek istemedi ve Dronov'la kaçınılmaz olan karşılaşmasını hoşnutsuzlukla düşündü.

Park sessiz ve aydınlıktı; insanlar kaybolmuş, sanki erimişlerdi; ay ışığının yeşilimsi çizgisi havuzun siyah suyunda yansıyor, bahçeyi uykulu ancak tedirginlik içermeyen bir can sıkıntısı ile dolduruyordu. Sarı giysili bir adam hızla Klim'e yaklaştı, yanına oturdu, derin bir iç geçirerek hasır şapkasını çıkardı, alnını avucuyla sildi, avucuna baktı ve öfkeyle:

"Bilardo oynar mısınız, öğrenci bey?" diye sordu.

"Hayır," yanıtını alınca kalktı ve aynı çabuklukla, şapkasını sallayarak uzaklaştı; on beş adım gittikten sonra yüksek sesle haykırdı:

"Parazit, çaylak."

Ve şeytanca bir kahkaha atarak gözden kayboldu.

Klim de güldü, hiçbir şey düşünmeden birkaç dakika oturdu ve eve gitti.

Dördüncü gün Lidiya çıkageldi.

"Oo, geldin demek!" dedi, kaşlarını şaşkınlıkla kaldırarak. Şaşkınlığı, kararsızca uzattığı eli ve Klim'in yüzünde çabucak dolaşan bakışı, Klim'i, suratını asarak ondan uzaklaşmak zorunda bırakmıştı. Şişmanlamış, gölgeli gözleri derinleşmişti ve yüzü hasta gibiydi. Üzerinde kemerli gri bir giysi, beyaz peçeli hasır bir şapka vardı; bu, İngiliz bayanların Mısır'da giydikleriyle aynıydı. Vera Petrovna ile de ilgisizce selamlaştı, beş dakika kadar manastırın sıkıcılığından, tozdan, yolların çamurundan kaprisli bir tavırla söz etti ve Klim üzerindeki olumsuz izlenimini güçlendirerek üstünü değiştirmeye gitti.

Annesi, aynaya bakıp saçını düzelterek: "Onu nasıl buldun?" diye sordu ve yanıtı hemen kendisi verdi:

"Biraz rol yapıyor; bu, okulun etkisi."

Akşam çayına Alina geldi. Samgin'in iltifatlarını, bu tür sözleri iyi bilen bir kadın havasıyla dinledi. Tembel bakışlı gözleri, Klim'in yüzüne hafif bir alayla bakıyordu.

"Şuna bakın, benimle 'siz' diye konuşuyor," diye haykırdı. "Bu önemli bir nokta. Şu işe bak! Nişanlımı gördün mü? Gülünç öyle değil mi?" Parmaklarını şaklatarak zevkle ekledi: "Çok akıllı! Yan yan bakıyor, kıskanç. Onunla çok eğleniliyor, insanın neredeyse beyni sarsılıyor."

"Ve de zengin..."

"Bu, kuşkusuz, hepsinden güzel!"

Güzel dudaklarından çabucak geçen gülümsemeyi yok ederek: "Eleştiriyor musun?" diye sordu.

Serbest ancak yumuşak ve inandırıcı jestlerle şarkı söyler gibi konuşmaya başladı. Bu, tüccar çevresinde çalım satmak olarak adlandırılan davranış serbestliğiydi. Vücudunun her hareketiyle, becerikli ve gururlu bir biçimde, güzelliğinin boyun eğdirici gücünü vurguluyordu. Klim, annesinin Alina'ya, gözlerinde bir hüzün parıltısı olmakla birlikte hayranlıkla baktığını görüyordu.

Telepneva, kutudan konfeti parçaları alarak: "Bayan arkadaşlar, sözde paraya tamah ettiğim için beni eleştiriyorlar," dedi. "Özellikle Lidiya eleştiriyor ama onun kurallarına göre, sevdiğinle viranede yaşamak gerekiyor. Ama ben sıradan birisiyim ve vodvil tipi bir kadınım; benim için düzgün bir ev ve atlar gerekli. Bana şöyle diyorlar: 'Telepneva, sizde dramatizm anlayışı yok.' Bunu herhangi birisi değil, dram yazan adam söyledi. Eğer sevdiğin kişiyle aranızda dram yoksa, şiirlerde ve düz yazılarda kanıtlandığı üzere, yaşanmaz ki..."

'Bu kadını Lidiya'dan çok okul bozmuş,' diye düşündü, Klim. Annesi bir fincan çay içerek, fark ettirmeden çıktı. Lidiya bayan arkadaşının zengin sesini ince ve yakıcı gibi duran dudaklarında güçlükle fark edilen bir gülümsemeyle dinliyordu. Alina, aydın bir ciltçiye âşık olan liseli bir kız öğrencinin dramatik ilişkisini komik bir biçimde anlatıyordu:

"Gerçek bir aydın; gözlüklü, sakallı, pantolonu pürtüklü dizlerinde, Nadson'un bayatlamış şiirlerini güzel buluyor, evet! İşte, Lidiyacık, aydın kişi ve virane, bir arada ne kadar korkunç! Benim Lütov'um ise eski inançlı, tüccarcık ve Puşkin'e tapıyor: Puşkin okumak da eski inanış sahibi olmaktır. Ama şimdi moda, nasıl diyorlar, Vitebskiy mi, Vilenskiy mi?"

Tırnaklarının sedef gibi parladığı pembe parmaklarıyla konfetileri alıyor ve küçük parçacıklar ısırarak dişlerinin beyazlığıyla övünüyordu. Sesi, iyi yürekli bir insanın sesiydi; yağlı gibi bakan gözleri ise sevimli sevimli parıldıyordu.

"Biz Lütov'la tehditkâr şiirleri sevmiyoruz:

İnan ki, Vaal* yeniden dirilecek
Ve ideal yiyip bitirecek...

Bırakın yiyip bitirsin, afiyet olsun."

Birdenbire kıpkırmızı oldu, hatta biraz sandalyenin üzerinde sıçradı.

"Oh, Lidiya, bugün Moskova'dan hangi şiirleri aldın? Bryusov mu, Brosov'mu ne, yeni bir şair var. Olağanüstü! Şiirler biraz yüksekten uçuyorlar, ama müzik, müzik!"

* Fenikelilerin kurban adanan tanrısı.

Telaşla cebini arayarak eteğinin kat yerlerini karıştırdı ve buruşuk bir zarf bulup çıkardı.

"İşte..."

Yuvarlak hatlı Somova odaya gürültüyle daldı, ardından da mavi pantolonlu, keten gömlekli, çıplak ayaklarında sandalet bulunan uzun boylu bir delikanlı, sanki kaygan taşlar üzerinde yürüyormuşçasına, adımlarını ihtiyatla atarak girdi.

"Sevgili dostlarım, bu yaptığınız domuzluk!" diye bağırdı Somova. "Geldiniz ve sizsiz yaşayamayacağımı bildiğiniz halde haber vermiyorsunuz."

Vahşi görünümlü genç adam, boğuk bir bas sesle: "Bensiz de," dedi.

"Sensiz de Tanrı'nın cezası, sensiz de, evet! Tanışın, kızlar: Bu İnokov, ruhumun çocuğu, serseri, yazar olacak."

Kız arkadaşlarıyla öpüşen Somova, eşarbının ucuyla terli yüzünü silerek, Klim'in yanına oturdu. Bu arada Samgin'i neşeli bakışlarıyla yokluyordu.

"Sen ne kadar oyuncağa benzemişsin!"

Hemen Lidiya'ya dönerek: "Beni öğretmenlikten attılar, bu hoşuna gitti mi?" dedi.

Ama onun yerinde İnokov tüm ağırlığıyla oturuyordu; sandalyesini biraz Klim'den yana çekerek, uzun kızıl sakallarını parmaklarıyla tarar gibi yapıyordu ve mavi gözlerini suskun bir biçimde Alina'ya dikmişti.

Klim, Somova'yı neredeyse üç yıldır görmüyordu; bu süre içinde uyuşuk, biçimsiz bir yeni yetme iken, basma entarili bir köy kızına dönüşmüştü. Şakaklarında kızıllaşan saçları beyaz bir atkıyla bağlanmış, yanakları esnek biçimde yuvarlaklaşmıştı ve parlak gözleri yaşam doluydu. Yüksek sesle konuşuyor, halkın sevdiği basit sözcükleri çok kullanıyor, bu arada kızarak gülümsüyordu. Onda bayağı bir şey vardı ve bu Klim'i içten içe kızdırıyordu. İnokov, sersem bir köy çobanına benziyordu. Onda da, Klim'in anımsadığı o lise öğrencisinden eser kalmamıştı. Elmacık kemikleri çıkık çilli yüzündeki kocaman deliklerini sinirli sinirli şişirdiği küt bir burnu çirkin bir görünümle sarkıyordu. Üst dudağında

seyrek, tatarımsı bıyıkları iyice uzamıştı. Mavi gözlerinin bakışı sık sık ve çelişkili bir biçimde değişiyor, bazen kadınsı ve yumuşak, bazen de gereksiz yere sert bir ifade alıyordu. Çıkık alnı enine kırışıklarla doluydu.

Klim'e yavaşça: "Burada kalitesiz tütün içilemez mi?" diye sordu; Samgin, bahçeye bakan pencereye gitmesini önerdi ve kendisi de onunla birlikte gitti. Orada cebinden tütün kesesi ve kâğıt çıkaran İnokov sigarasını sardı ve içmeye başladı. Kibriti havada sallayarak söndürdükten sonra iç geçirerek:

"Ne kadar şeytani..." dedi.

"Kim?"

İnokov, gözleriyle Alina'yı işaret etti.

"Şu. Rüya gibi."

Klim, gülmesini tutarak:

"Ne iş yapıyorsunuz?" diye sordu.

İnokov omuzlarını silkti.

"Öylesine, genelde... çalışıyorum. Sonbaharda Hazar Denizi'nde balık avladım. İlginç. Haber yazıyorum. Bazen."

"Yayımlıyorlar mı?"

"Çok az. Belki de seyrek yazıyorum."

İnokov ayakta dururken, iri bir çivi görünümündeydi: Omuzları geniş, kalça kısmı dar, bacakları inceydi.

"Balıkçılıkla, yani ihtiyolojiyle ciddi olarak ilgilenmeyi düşünüyorum."

Kızlar masada çok gürültü yapıyordu ama Somova yine de İnokov'un sözlerini duyabildi:

"Yazı yazacaksın," diye haykırdı.

İnokov, sonuna kadar içmediği sigarasını pencereden fırlattı, acımsı dumanını hızla üfledi ve masaya yanaştı:

"Flaubert gibi yazmak ya da hiç yazmamak gerek. Bizde yazmıyor, ruh için ayakkabı örüyorlar," dedi.

Her iki eliyle ağır sandalyenin arkalığını yakaladı ve "O" harfinin üzerine iyice basa basa büyük bir coşkuyla konuşmaya başladı:

"İşte biz, Avrupa'da balık çokluğuna göre birinci ülkeyiz ama balıkçılığımız barbarca, balık sanayimiz ise vahşi ve yağmacı bir

anlayışa sahip. Astrahan'a ihtiyolog profesör Grimm gelmişti. Ona balık tesislerini gezdirdim. Sanki kör gibi, kasıtlı olarak kör..."

Somova, esnek yanaklarını kötü tondaki sarı mendiliyle silerek: "Ringa balığı halk için gerekli mi?" diye haykırdı.

Alina, ona bakarak ve İnokov'a bir göz atarak teklifsizce bir kahkaha attı; Lidiya, İnokov'a gözlerini kısarak, çok uzak ve anlaşılmaz bir şeye bakar gibi baktı. İnokov ise ağır sandalyeyle yere vurarak kendinden geçercesine, ezberlemiş gibi:

"Aral Denizi, Hazar Denizi, Azak Denizi, Karadeniz, Kuzey Denizi ve üstelik de nehirler..." diye saydı.

"Keşke kurusalar! Tahammül edemiyorum!" diye hırslandı, Somova.

Lidiya kalktı ve herkesi yukarıya davet etti. Klim, aynanın karşısında, dudağındaki sivilceye bakarak bir an duraksadı. Konuk odasından annesi çıktı; İnokov ve Somova'yı, başarısız vodvil oynayan amatör drama sanatçılarıyla başarılı bir biçimde kıyaslayarak elini Klim'in omzuna koydu ve:

"Alina nasıl?" diye sordu.

"Göz kamaştırıcı."

"Ve biraz numaracı da olsa, aptal da değil... azıcık kaba."

Omzuna bakarak yavaşça:

"İşte sana nişanlın olacak kız, ne dersin?"

"Ama anne, bu bir idol!" diye yanıtladı oğlu, gülerek. "Ona yeterince bakabilmek için yılda on bin ruble gelirin olması gerek."

"Bu doğru," dedi annesi ciddiyetle ve iç geçirdi: "Haklısın."

Klim, Lidiya'nın yanına gitti. Kızlar orada, çocukken olduğu gibi, divanda oturuyorlardı. Divanın rengi iyice solmuştu; yayları eskilikten gıcırdıyordu ama eskisi gibi geniş ve yumuşaktı. Küçük Somova, divana ayaklarıyla tırmanıyordu. Klim yaklaştığında yanında yer açtı ama o, sandalyeye oturdu.

Somova ayağındaki şekilsiz ayakkabıyla sandalyeye vurarak, kızlara: "Ama yine de o bir yabancı," dedi. Alina, Klim'e Petersburg'u anlatmasını önerdi.

Varavka'nın kalın sigarasını dişleri arasında tutan ve divanın yan yastığına oturan, İnokov:

"Evet, orada nasıl insanlar yaşıyor?" diye homurdandı.

Klim, acele etmeden, sözcükleri özenle seçerek, müzeleri, tiyatroları, edebiyat gecelerini ve sanatçıları anlatmaya başladı; ama kısa süre sonra, konuşmasının ilginç olmadığını, kendisini dikkatli dinlemediklerini canı sıkılarak fark etti.

"Orada insanlar her yerdekinden daha iyi ve akıllı değil," diye sürdürdü konuşmasını. "Yaşamlarının temel sorunları aşk ve ölüm..."

Lidiya kulağına ve yanağına dökülen saç tutamını düzeltti. İnokov ağzından sigarayı çıkardı, külünü sol avucuna boşalttı ve elini yumruk yaparak sitemli biçimde:

"Bunu, Lev Tolstov telkin ediyor..." diye belirtti.

"Diğerlerinden daha az."

"Diğerleri de mi var?"

"Bu tarz sorunlara olumsuz mu yaklaşıyorsunuz?"

İnokov, sol elini cebine soktu ve orada sildi.

"Bilmiyorum."

Klim, bu delikanlının, kızların dikkatini çekmesini engelleyerek kendisini sinirlendirdiğini hissetti.

'Herhalde propagandacı ve de aptal olsa gerek.'

Klim, giderek coşkulu sözcüklerle konuşmaya başlamıştı ancak sözcüklerinin yumuşak ve inandırıcı olmasına çaba gösteriyordu. Meaterlinck'den, *Körler*'inden ve Rodenbach'ın *Sisler Çıkrığı*'ndan söz ettikten sonra İnokov'a bakarak, sert bir tavırla siyaset üzerine konuşmaya başladı:

"Babalarımız maddi özellikteki sorunların çözümüyle, ruhsal yaşamın gizlerini tümüyle görmezden gelerek gayretle çalıştılar. Siyaset, insanların en derin duygularını uyuşturan bir kendine güven sahasıdır. Siyasetçi, dar görüşlü bir insandır ve ruhun endişelerini bir tür cilt hastalığı olarak kabul eder. Tüm bu Narodnikler, Marksistler zanaat insanlarıdır ama yaşam, sanatçıları ve yaratıcıları ister..."

İnokov, sigarasını bir mum gibi tutarak, sol elinin parmağıyla dumanın mavi spiralini kesiyordu.

"İşte, başka bir düşünce yapısına sahip insanlar belirdi: Bun-

lar iç yaşamımızın gizemli sonsuzluğunu önümüze açıyor, duygu ve hayal dünyamızı zenginleştiriyorlar. İnsanı çirkin yaşam gerçeğinin üzerine yükselterek, bu gerçeği olduğundan daha değersiz, daha az korkunç gösteriyorlar ve o zaman onunla eşit düzeyde durabiliyorsun."

İnokov, yavaşça: "Havada yaşayamazsın," dedi ve sigarasını çiçek saksısının toprağına soktu.

Klim sustu. Kendisine de yabancı gelen yanlış bir şey söylediğini düşündü. Arada bir kafasında bir yerlerden ortaya çıkan, belirli bir kitap ya da kişiyle ilgisi olmayan rastlantısal düşüncelere inanmazdı. Başkalarının ortaya attığı düşünceler, onun temel yapısına uygun düşer, belleği çabucak benimser ve bu düşünceler ona, birdenbire ortaya çıkan kaynağı belirsiz, neredeyse artık sağlam biçimde benimsenmiş düşünceleri silip atma ve bir köşeye itme tehdidinde bulunan düşüncelerden daha güvenilir gelirdi. Klim Samgin, beklenmedik fikirler karşısında duyulan korkunun duygularıyla çeliştiğini, ancak bu çelişkinin de belirsiz olduğunu az da olsa fark ediyordu. Bu düşünceler, kendisinde organik olarak düşman düşüncelerin saldırısına karşı oluşan savunma bilinci tarafından yutuluyordu.

Biraz heyecanlanmış bir halde dinleyicilere baktı ve gösterdikleri dikkat kendisini sakinleştirdiği gibi, Lidiya'nın kendisine yönelik bakışı da gururunu okşadı.

Somova, saç örgüsünün ucunu düşünceli bir tavırla örerek ve çözerek:

"Zavallı Dronov da felsefe yapıyor," dedi.

"Evet, zavallı," diye kıvırcık kafasını onaylar biçimde salladı, İnokov:

"Lisede ise yaramaz bir çocuktu. Ben onu köye öğretmen olarak gitmesi için ikna edeceğim."

Somova bozuldu:

"O nasıl öğretmen olacak! O kötü bir insan!.."

İnokov, sallanarak uzaklaştı, pencereye çıktı ve oradan:

"Onu az tanıyorum ve sevmiyorum. Beni liseden attıklarında, bunun Dronov'un iyiliği olduğunu, beni ihbar ettiğini düşündüm.

Hatta kısa bir süre önce: 'Beni sen mi ihbar ettin?' diye sordum. 'Hayır' dedi. 'Tamam, etmediysen etmedin demektir. Bunu merakımdan sordum,' dedim."

İnokov konuşurken, sözleri gülümsemeyi gerektirmediği halde gülümsüyordu. Bu gülümsemeden elmacık kemikli yüzü hafifçe ve ışıltılı biçimde buruşuyor, benleri birbirlerine yaklaşıyor, yüzü daha da kararıyordu.

'Aptal olduğu kuşkusuz,' diye karar verdi Klim.

"Evet, Dronov kötü," diye düşünceli bir tavırla konuştu Lidiya. "Ama o, sanki kötülük onun sanatıymış ve bundan bıkmış gibi, sıkılarak kötülük yapıyor..."

"Sen akıllı birisin Lidiyacık," diye iç geçirdi Telepneva.

Somova, Lidiya'ya sarılarak: "Zehir gibi," diye onayladı.

İnokov ona: "Dinleyin. Sigara, Kırgız gibi kokuyor. Kötü tütünlü sigara içebilir miyim? Pencereden üfleyeceğim."

Klim, aniden kalkarak ona yaklaştı ve:

"Beni anımsamıyor musunuz?" diye sordu.

İnokov, ona bakmadan ve sigarasını içerek: "Hayır," dedi.

Klim: "Biz beraber okumuştuk," diye ısrar etti.

Ağzından uzun bir duman çıkaran İnokov başını sertçe salladı: "Sizi anımsamıyorum. Farklı sınıflardaydık, öyle değil mi?"

Klim, onun yanından uzaklaşarak: "Evet," dedi. 'Bunu niye yapıyorum ki, neden?' diye düşündü.

Lidiya odadan çıktı. Divanda Somova ile Alina gürültüyle tartışıyordu.

"Her kadın çocuk doğurmak için değildir," diye gücenmiş bir tavırla bağırıyordu Alina. "En çirkinleri de en güzelleri de bunu yapmak zorunda değil."

Somova, gülerken itiraz etti:

"Aptal! Ne yani: Beni manastıra ya da kürek cezasına gönderecekler, sen de Tanrı'ya mı dua edeceksin?"

Klim odada düşünerek dolaşıyordu: Her şey ne kadar çabuk ve farkına varmadan değişiyordu. Ve işte o, Somova, "ne de olsa yabancı", demişti.

'Bununla gurur duymak gerek,' diye anımsattı kendisine. Ama yine de üzülmüştü.

Tanya Kulikova yanan bir lambayla gölge gibi sessiz ve sakin, odaya girdi.

"Camı açın, yoksa gri pislik çarpacak," dedi. Daha sonra divandaki kızların tartışmasına kulak vererek İnokov'un geniş omzuna gözlerini kısarak baktı ve iç geçirdi:

"Bahçeye gitseydiler."

Ona yanıt vermediler. Süt beyazı abajura tırnağıyla vurdu, başını eğerek camın sesini dinledi ve nedense Klim'in kederini artırarak gürültü etmeden kayboldu.

Klim bahçeye gitti. Koyu mavi bir karanlık çökmüştü; beyaz sirenin salkımı açık mavi görünüyordu. Mehtap henüz çıkmamıştı ve gökyüzünde pek çok yıldız donuk biçimde parlıyor, yerden çiçeklerin karışık kokuları adeta fışkırıyordu. Atlastan yapılma gibi duran yapraklar insanın kâh boynuna kâh yanağına serinlik vererek dokunuyordu. Klim, yolun çıtırdayan kumunda yürüyor, pencereden gelen konuşmaların gürültüsü düşünmesini engelliyor, aslında bir şey düşünmek de istemiyordu. Çiçeklerin yoğun kokusu onu sarhoş etmişti ve Klim'e, bahçeyi dolaşarak kendisinden uzaklaşıyormuş gibi geliyordu. Aniden Lidiya belirdi ve şalına sıkıca sarınarak Klim'in yanında yürümeye başladı.

"Güzel konuştun. Sanki bu konuşan sen değildin."

Samgin: "Teşekkür ederim," diye alaycı bir tavırla yanıtladı.

"Bugün Makarov'dan mektup aldım. Senin çok değiştiğini ve artık senden hoşlandığını yazıyor."

"Öyle mi? Gurur okşayıcı bir şey."

"Bu konuşma tonunu bırak. Başkasının hoşuna gittiğin için niye sevinmeyesin? Sen beğenilmekten hoşlanırsın, bunu biliyorum..."

"Bunu hiç fark etmemiştim."

"Keyfin yerinde değil mi? Neden onlardan ayrıldın?"

"Ya sen?"

"Beni usandırdılar. Ama yine de hoş değil, oraya gidelim."

Lidiya, düşünceli bir tavırla konuşarak onun koluna girdi:

"Seni tanıdığıma emindim ama bugün bana yabancı biri gibi göründün."

Klim, yavaşça ve minnetle, onun kendisine döndüğünü hissederek, elini sıktı.

Odada öfkeyle bağırıyorlardı. Alina, piyanonun yanında durarak, kendisine tavuk sıçramalarıyla saldıran Somova'yı kovalamaya çalışıyor ve bağırıyordu:

"Çok ayıp! Yüzsüzce!"

İnokov ise biraz şaşkınca gülümseyerek ve "O"ların üzerine basarak konuşuyordu: "Şahsen, yüzsüzlüğü ikiyüzlülüğe tercih ederim, ama siz gündelik aile yaşamının güzelliklerini savunuyorsunuz."

"Alina, olmaz ki..."

"Olabilir!" diye haykırdı, tepinerek Telepneva. "Bunu ben kanıtlayacağım. Lidiya, dinle, şiir okuyacağım. Klim, sen de... Gerçi siz... Neyse, fark etmez..."

Yüzü alev alevdi ve uyuşuk bakışlı gözleri öfkeyle parlıyordu. Burun deliklerini şişiriyor ama onun bu kızgınlığında Klim, beceriksizce ve gülünç bir şey görüyordu. Kız cebinden kâğıt parçası çıkararak onu savaşır gibi salladığında, Samgin elinde olmadan gülümsedi; Alina'nın bu davranışı da çocukça ve gülünçtü.

"Ben kendim de anımsıyorum," dedi sakinleşerek ve kağıdı dikkatle sakladı. "İşte, dinleyin!"

Gözlerini kapatarak birkaç saniye sessizce durdu, dikleşti ve gür kirpikleri yavaşça yukarı kalktığında, Klim'e, genç kızın boyu aniden bir baş kadar uzamış gibi geldi. Yavaş bir sesle, bir solukta şöyle dedi:

"Şehvetli gölgeler karanlık yatakta döndüler, uzandılar, eridiler ve çağırıyorlar..."

Başını ve kaşlarını kaldırmış, şaşkınlıkla pencerenin ötesindeki mavimsi karanlığa bakarak duruyordu; kolları vücuduna paraleldi ve açık pembe avuçları kalçalarından biraz ayrık duruyordu.

"Parıltı içindeki dizlerin oyuntusunu, kalçaların beyaz mermerimsi görüntüsünü, saçların ayrıntısını görüyorum..." dediğini işitti Samgin.

Nehayeva da böylesine yürek paralayıcı duygu yüklü şiirler fısıldardı ve bunlar Klim'de çok belirgin duygular uyandırırdı. Alina, bu tür duygular uyandırmıyor, yalnızca birisinin ağzından bir rüyayı şaşkınlıkla ve yalın bir biçimde anlatıyordu. Klim'in belle-

ğinde, çok önceleri, Fet'in sevdiği şiirlerini kurnazca okuyan bir kızın hayali belirdi. Ama şimdi bu şehvet dolu şiirlerde kurnazlık da hissedilmiyordu, yalnızca şaşkınlık vardı. Özellikle bu şaşkınlığı güzel sesin yoğun nidalarında işitiyor, kızın belki de korku ve utançtan solmuş yüzünde ve büyümüş gözlerinde görüyordu. Sesi, sayıklarcasına sözlerle yumuşamış olarak, giderek alçalıyordu. Sanki belirsiz yazıları güçlükle seçebiliyormuşçasına, daha yavaş ve güçsüz okuyan Alina, hafiflemişçesine iç geçirerek bir dizeyi yüksek sesle okudu:

"Köpüklü bir denizdeki uzak bir sabah, utandırıcı bir şafak vaktinin tuhaf kırmızı renkleri..."

Görünmez olarak yanında duran, kimse duymadan ona sözleri fısıldayan şairin söylediklerini güçlükle yineliyormuş gibi görünüyordu.

Duvara dayanan Klim, artık sözcükleri anlayamıyor, yalnızca sesin ritmik titremelerini işitiyor ve sabit bir biçimde Lidiya'ya bakıyordu. Alina şiirin son sözcüğünü:

"...Kaos," diye bitirdi ve elleriyle yüzünü kapatarak piyanonun yanındaki tabureye çöktü.

"İsyan ettirecek kadar güzel," diye homurdandı İnokov.

Somova, sessizce arkadaşına yaklaştı, başını okşadı ve iç geçirerek:

"Senin evlenmemen gerek, sen sanatçısın," dedi.

"Hayır, Lüba, hayır..."

İnokov, asık bir suratla, telaş içinde:

"Gitme zamanı, Lüba," dedi.

Alina ayağa kalkarak: "Benim de," dedi.

Lidiya'ya yaklaştı, konuşmadan onunla öpüştü ve İnokov'a sordu:

"Ne oldu?"

İnokov, onun elini sertçe sıkarak: "İsyan ettirecek kadar güzel söyledi," diye yanıtladı.

Gittiler. Açık pencereden mehtap parlıyordu. Lidiya, sandalyeyi pencereye doğru çekti ve dirseklerini pervaza dayayarak oturdu. Klim yanında, ayakta duruyordu. Mavimsi karanlıkta kızın profili net bir biçimde ortaya çıkıyor, koyu renk gözleri parlıyordu.

Lidiya: "Aşk üzerine eşsiz bir biçimde okuyor," dedi. "Ancak, sanırım yalnızca hayal ediyor, hissetmiyor. Makarov da aşk hakkında neşeyle ve hissetmeden okuyor. Lütov ise hissediyor. Bu çok ilginç bir insan ancak yüreği yanık, bir şeyden korkuyor... Bazen ona acıyorum."

Klim'e bakmadan, alçak sesle ve düşüncesini kontrol edercesine konuşuyordu. Kolunu başının arkasına atmış ve dikleşmişti; dik göğüsleri bluzunun ince kumaşını kaldırıyordu. Klim, beklenti içinde susuyordu.

"Tüm bunlar ne kadar tuhaf... Biliyorsun, ben okuldayken peşimden ona kıyasla daha çok ve ısrarlı koşarlardı ve ben onun yanında çirkin sayılırdım. Kendim için değil, onun güzelliği için çok üzülürdüm. Tuhaf bir adam... Diomidov. Demidov değil, Diomidov, Alina'nın itici bir güzelliği olduğunu söylerdi. Evet, öyle derdi. Ama... o sıra dışı bir insandı: Onu dinlemek güzel, inanmak ise güçtü."

Samgin, onun sözcüklerini anlamadığını söylemeye zaman bulamadan, Lidiya onun gözlüklerine bakarak:

"Konuşurken balığa benzediğini fark ettin mi?" diye sordu. "Ellerini balık yüzgeci gibi tutuyor."

Klim: "Evet, tahta gibi duruyor," diye onayladı.

"Bu nedenle onu okulda okumaktan vazgeçiremediler. Kötü konuştuğumu mu düşünüyorsun? Kıskanıyor muyum? Hayır, Klim, konu bu değil!" diye iç geçirerek sürdürdü. "Sanırım, insanda kaba duygular uyandırmayan bir güzellik de var. Var mı?"

"Evet," dedi Klim. "Sen tuhaf konuşuyorsun. Niçin güzellik özellikle kaba duygular uyandırmak zorunda olsun ki?"

"Evet, evet," diye sözünü kesti Lidiya. "İtiraz etme! Güzel olsaydım özellikle kaba duygular uyandırırdım..."

Bunu kesin bir tavırla ve aceleyle söyleyerek hemen sordu:

"*Körler*'in yazarının adı ne demiştin? Meaterlinck mi? Bana bu kitabı getir. Hayır, senin bugün özellikle en önemli şeyden söz etmen ne kadar şaşırtıcı!"

Sesi sevecen ve yumuşaktı ve Klim'e, küçükken oyundan yorularak kendisine "gidip oturalım" önerisinde bulunduğu yarı unutulmuş günleri anımsattı.

"Bu sorunlar beni heyecanlandırıyor," dedi gökyüzüne bakarak. "Bayramda Dronov beni Tomilin'e götürdü; Tomilin çok moda. Aydınlar onu evlerine konuşma yapması için davet ediyorlar. Ama bana, sanki dünyadaki her şeyi sözcüklere dönüştürüyormuş gibi geliyor. Bir keresinde ona yalnız gitmiştim; beni, bir kediyi nehre fırlatır gibi, bu soğuk sözcüklerin içine attı, hepsi o kadar."

Bunu her ne kadar sitem etmeden, komik biçimde söylediyse de, Klim duygulandığını hissetti. Onunla içten konuşmak, elini okşamak isteği duyuyordu.

Lidiya: "Bir şeyler anlat," diye ricada bulundu.

O da, 'acaba ona Nehayeva'dan söz etsem mi?' diye düşünürken Turoboyev'i anlatmaya başladı.

Onun alaycı konuşmasını bir dakika kadar dinledikten sonra Lidiya:

"Bu ilginç değil," dedi.

Ve hemen aldırmaz bir tavırla sordu:

"O çok mu hasta?"

"Bilmiyorum," diye yanıtladı Klim. "Niçin soruyorsun? Yani neden böyle düşünüyorsun?"

"Onun verem olduğunu işittim."

"Fark edilmiyor."

Lidiya bir süre sustu, atkısıyla dudaklarını, yanaklarını sildi, daha sonra iç geçirerek:

"Bizim okulumuzda Turoboyev'in bir arkadaşı vardı. Dayanılmaz derecede küstah ama olağanüstü yetenekliydi. Ve aniden..." dedi ve sinirli bir tavırla titreyerek ayağa fırladı, divana yaklaştı, şalına sarındı ve orada durarak kederli bir fısıltıyla:

"Bunun ne kadar korkunç olduğunu bir düşünsene; yirmi yaşında bir kadından hastalık kapıyor. Bu rezilce bir şey! Bu artık alçaklık! Aşk ve bu..." dedi.

Klim'den uzaklaştı ve divanın köşesine neredeyse düşer gibi oturdu.

"Nasıl bir aşk ki?" diye homurdandı Klim.

Lidiya öfkeyle onun sözünü kesti:

"Ah, bırak! Sen anlamıyorsun. Aşkta hastalık, acı ya da pis hiçbir şey olmamalı..."

Sallanarak ve kamburunu çıkararak, dişlerinin arasından konuştu:

"Her şey öylesine korkunç ki! Sen bilmiyorsun: Baban, kışın bir vodvil sanatçısına ilgi duydu; satıcı karılar gibi, şişmanca, kırmızı yüzlü, bayağı birisiydi. Vera Petrovna ile aram pek iyi değildir ve birbirimizi sevmeyiz, ama, aman Tanrım! Bu onun için ne kadar ağır bir şeydi! Gözleri çıldırmış gibi bakıyordu. Saçlarının ne kadar ağardığını gördün mü? Tüm bunlar ne kadar kaba ve korkunçtu! İnsanlar birbirini çiğniyor, eziyor. Ben yaşamak istiyorum Klim, ama nasıl yaşayacağımı bilmiyorum."

Son sözcükleri o kadar sert söylemişti ki, Klim ürktü. Lidiya ısrarla sordu:

"Söyle, nasıl yaşamalıyım?"

"Âşık ol," diye yavaşça yanıtladı Klim. "Âşık olursan her şey çok netleşir."

"Sen bunu biliyor musun? Denedin mi? Hayır. Ve hiçbir şey net olmayacak. Olmayacak. Sevmek gerektiğini biliyorum ama bunu başaramayacağıma eminim."

"Neden?"

Lidiya dudaklarını ısırarak, dirsekleriyle dizine dayanarak susuyordu. Esmer yüzü kan akışından dolayı kararmıştı; kör gibi gözlerini kapattı. Klim, ona teselli edici bir şeyler söylemeyi çok istedi ama başaramadı.

Lidiya, düşünceli bir tavırla, yavaşça söze başladı: "İşte, evde yaşamamak için tiyatro okulundaydım, çünkü ebelik bilimini, mikroskopları ve tüm bunları sevmiyorum. Benim mikroskoplu bir arkadaşım var ve mikroskoba, yaşlı bir kadının, şaraplı ekmek yeme ayininin kutsal gizemlerine inandığı gibi inanıyor. Ama mikroskoptan ne Tanrı ne de şeytan görünür. Aslında onlar teleskoptan da görünmezler."

Lidiya bacaklarını toplayarak divanın köşesine oturdu.

Klim, kararlı bir tonla söze başladı: "Bana, sanki hayallerine özgürlük tanıyan insanlar daha kolay yaşıyormuş gibi geliyor. Aristoteles, gerçekdışı hayalin, gerçeğe, gerçekten daha yakın olduğunu söylemişti."

"Hayır," diye kesin bir tavırla itiraz etti Lidiya. "Bu böyle değil."

"Ama aslında şiir de uydurma değil mi?"

"Hayır," diye daha da sert biçimde karşı çıktı genç kız. "Tartışmayı bilmiyorum ama bunun doğru olmadığına eminim. Ben, uydurma bir şey değilim."

Eliyle Klim'in dirseğine dokunarak rica etti:

"Tomilin gibi alıntı yaparak konuşma..."

Bu, Klim'in öylesine ağrına gitti ki, ondan uzaklaşarak dalgın dalgın:

"Nasıl istersen..." diye homurdandı.

Bir iki dakika sustular. Daha sonra Lidiya yavaşça:

"Artık geç oldu," diye anımsattı.

Odasında üstünü değiştirirken Klim büyük bir hoşnutsuzluk duyuyordu. Niçin korkmuştu? Lidiya ile yalnızken kendisini ezik hissettiğini birkaç kez fark etmişti ve her karşılaşmadan sonra bu duygu büyüyordu.

'Ben ona âşık bir lise öğrencisi, ya da Makarov değilim,' diye düşündü. 'Onun kusurlarını açıkça görüyorum ve aslına bakılırsa olumlu özellikleri benim için pek anlaşılır değil,' diye kendisini inandırmaya çalışıyordu. 'Güzellik hakkında aptalca konuşuyor. Ve genellikle de hayali konuşuyor... Onun yaşındaki bir kız için doğal değil.'

Bu kıza kendisini neyin çektiğini anlamaya çalışırken, kendisinde ne bir aşkın varlığını, ne de işini bilen Margarita'nın ve tutkulu Nehayeva'nın kendisinde uyandırdığı fizyolojik bir merak hissediyordu. Ancak bir şey, karşı konulmaz biçimde kendisini Lidiya'ya çekiyor ve bu çekimde kendisi için bir tehlikenin varlığından belli belirsiz bir kuşku duyuyordu. Bazen Lidiya'nın da kendisine, çocukken sahip olduğu ve Lidiya dışında tüm kızların aşağı varlıklar gibi göründüğü dönemdeki kendini beğenmişlikle davrandığı düşüncesine kapılıyordu. Zayıf, kıvrak kız arkadaşında daima hükmetme arzusunun var olduğunu anımsayarak, şimdi bu eğilimin çirkin bir biçimde büyüdüğünü, ağırlaştığını ve Lidiya'nın özellikle bunun gücüyle kendisini ezdiğini var sayarak duraksıyordu. Bu eğilim Lidiya'nın sözlerinde değildi; sözcüklerin

arkasına saklanıyor, Klim Samgin'in başka bir insan olmasını, başka türlü düşünmesini ve konuşmasını emredercesine talep ediyor ve akıl veriyordu:

"Sen doktor gibi konuşuyorsun ve insanlara, özel emirler vermekle görevli bir memur gibi davranıyorsun. Niçin böyle zoraki gülümsüyorsun?"

Tüm bunlar, Klim'de bir protesto duygusu, kendini savunma gerekliliği içgüdüsü uyandırıyor ve bu bilinç, Makarov'u anımsatarak şunu dikte ediyordu:

'Ona ilgi göstermeyeceğim, hepsi bu. Ben ondan bir şey istemiyorum ki.'

Bağımsız davranmayı deniyor, Lidiya'yı, kendisine karşı kayıtsız olduğuna inandırmaya çalışıyor, gözünün önünde dolaşıyor ve bu bağımsızlığı fark etmesini çok istiyordu. Lidiya, bunu fark ederek kayıtsızca soruyordu:

"Kime hava atıyorsun?"

Daha sonra da karşı koyamayacağı bir biçimde ağzından laf almaya çalışıyordu:

"*Yüreğimiz* neden hoşuna gidiyor? Bu doğal değil. Erkekler bu tür kitaplardan hoşlanmamalı."

Onun sorularını yanıtlamak her zaman kolay değildi. Klim, bunların arkasında, onun kendisini çelişkiler içinde yakalama arzusunun varlığını, ayrıca dikkatle inceleyen bu gözlerin karanlık bebeklerinin derinliklerinde de bir şeylerin gizlendiğini hissediyordu.

Bir keresinde dayanamamış, öfkeyle: "Beni küçük bir çocuk gibi sınavdan geçiriyorsun," demişti.

Lidiya şaşkınlıkla: "Öyle mi?" diye sormuştu.

Ve anlaşılmaz bir tebessümle gözlerine bakarak, oldukça yumuşak bir tavırla:

"Hayır, sana delikanlı da denmez, sen öyle..."

Sözcüğü ararken çok belirsiz bir sözcük buluvermişti: "Özelsin."

Adeti olduğu üzere sormaya başlamıştı:

"Rodenbach'da ne buluyorsun? Bu adam, bana göre, kötü bir sabun köpüğü."

Bir akşam, bahar sağnağı camı hızla kamçılarken, Klim'in odasında mavi ışıklar parlayıp sönüyor, pencerelerin camları şimşek gürültülerinden zangırdıyor, inliyor, titriyor ve lirik bir ruh halinde olan Klim, genç kızın elini öpüyordu. Kız ise bu harekete, farkında değilmişçesine sakin bir tepki veriyordu; ancak Klim bir kez daha öpme girişiminde bulunduğunda yavaşça elini çekti.

"Sen bana inanmıyorsun, ama ben..." diye başladı Klim, ancak kız sözünü kesti.

"Herkesten daha az süvari De Gri'ye benziyorsun, ben de Manon değilim."

Bir dakika sonra irkilerek:

"Aktörlerin kadınları en iğrenç biçimde sevdiklerini düşünüyorum," dedi.

Klim, huzursuz bir tavırla: "Neden özellikle aktörler?" diye sordu.

Yanıt vermedi.

Böylesi düşünceler onda beklenmedik anlarda, bir önceki durumla bağlantısız olarak ortaya çıkıyor ve Klim bunlarda daima kuşkucu ve imalı bir şeyler hissediyordu. Kendisini aktör mü kabul ediyordu? Klim, Lidiya'nın, neden söz ederse etsin, Makarov'un kadınların yazgısını, Kutuzov'un sosyalizmi, Nehayeva'nın kendisini aşka zorlamayı başarıncaya kadar sözde ölümü düşünmesi gibi, aşkı düşündüğünü fark etmişti. Klim Samgin, hepsinin zorba, insanları köleleştirme eğilimi içinde oldukları düşüncesine kapılarak insanları daha az seviyor, onlardan korkuyordu.

Sık sık Lidiya'nın kendisiyle oynadığını düşünüyor, bu da ona duyduğu antipatiyi derinleştiriyor, ürkekliğini artırıyordu. Ancak, şaşkınlıkla, bu durumun kendisini kızdan uzaklaştırmadığını da fark ediyordu.

Lidiya birdenbire, sohbet arasında, tuhaf bir biçimde donup kaldığında, Klim kendisini çok kötü hissediyordu. Dudaklarını iyice sıkarak, gözlerini fal taşı gibi açıyor, sanki onun bedenini delerek, bir noktaya bakıyordu; esmer yüzünde bilinmeyen düşüncelerin gölgesi beliriyor, böyle anlarda, birdenbire, yaşlı, sağ duyulu ve tehlikeli derecede akıllı görünüyordu. Klim, onun bakışlarına kar-

şı koyamayarak, sıra dışı, normal olmayan bir düşünce bulacağı ve bunu yerine getirmesini kendisinden talep edeceği beklentisiyle başını eğiyor, onu reddedemeyeceğinden korkuyordu. Yalnızca bir kez kendisinde sormak için yeterince cesaret bulabilmişti:

"Neyin var?"

Herkesin alışkın olduğu boş bir sözle yanıt vermişti: "Bir şeyim yok."

Ama daha sonra küçük bir tebessümle yüzünü güçlükle aydınlatarak şöyle demişti:

"Beni Molçun yakaladı. Bizi soyup soğana çeviren ve iz bırakmadan kaybolan hizmetçi Pavla'yı anımsıyor musun? Bana Molçun adında bir varlığın yaşadığını anlatmıştı. 'Anlıyorum, onu neredeyse görüyorum, bulut olarak, sis olarak. İnsanı sarıyor, içine nüfuz ediyor ve onu boşaltıyor. Soğuk bir şey. O içindeyken her şey yok oluyor; tüm düşünceler, sözcükler, bellek, akıl, her şey! İnsanın içinde tek bir şey kalıyor: Kendinden korkma duygusu,' demişti. Anlıyor musun?"

Yapmacık gülümsemesinin nasıl söndüğünü görerek ve 'Bu bir oyun. Tabii ki oyun!' diye düşünerek: "Evet," diye yanıtladı Klim.

"Ben ise anlamıyorum," diye sürdürdü yeni, acı bir gülümsemeyle. "Ne kendimi ne de insanları anlıyorum. Bana öyle geliyor ki... düşünmeyi beceremiyorum. Ya da yalnızca kendi düşüncelerimi düşünüyorum. Beni Moskova'da bir tarikat mensubu ile tanıştırdılar. Şöyle sıradan, köpek suratlı biriydi. Başını salladı ve şöyle homurdandı:

'Ayak şarkı söylüyor –nereye gidiyorum?

El şarkı söylüyor –niçin alıyorum?

Beden şarkı söylüyor –niçin yaşıyorum?'

Tuhaf, öyle değil mi? Böylesine sıska, sıradan. Bence bu gerekli değil."

Klim onayladı: "Gerekli değil."

Ama Lidiya aniden sertçe sordu:

"Ama ya gerekliyse? Evet ya da hayır olduğunu nereden biliyorsun?"

Her zaman böyle yapıyordu: Kendisiyle aynı görüşte olmak zorunda bırakıyor ve hemen kendi görüşünü çürütmeye çalışıyordu. Onunla aynı görüşte olmak Klim için kolaydı ama tartışmak istemiyor, onun itirazları dinlemediğini görerek, bunu yararsız buluyordu.

Lidiya ile baş başa sohbetlerinin annesinin hoşuna gitmediğini de biliyordu. Varavka da surat ediyor, kırmızı dudaklarıyla sakalını çiğniyor ve kuşların uçmayı öğrendikten sonra yuva yaptıklarını söylüyordu. Bu kişiden, can sıkıntısı, yorgunluk, acımasızlık rüzgârı esiyordu adeta. Eve, sanki kavgadan geliyormuşçasına, perişan bir durumda geliyordu. Deri koltuğa ağır bedenini bırakarak, konyakla maden suyu içiyor, sakalını ıslatıyor ve kent yönetiminden, yerel yönetimden ve validen yakınıyor:

"Rusya'da iki kabile yaşıyor: birincisinin insanları yalnızca geçmişi düşünebilir ve geçmişten söz edebilirler; ikincisinin insanları yalnızca gelecekten ve mutlaka da uzak gelecekten söz ederler. Yaşanılan anla ya da yarınla kimse ilgilenmez," diyordu.

Annesi, portre ressamı edasıyla yanında otururdu. Lidiya, önceden de babasına karşı çok sevecen davranmıyordu: Şimdi ise onunla pek önem vermeden konuşuyor, kendisi için gereksiz bir adama bakar gibi bakıyordu. Ağır sıkıntı Klim'i sokağa atıyordu. Orada sarhoş bir küçük burjuvanın şişman, tek gözlü bir kadından iri yumurtalar alışını izliyor, onları sepetten alıyor ve yumurtayı ışığa tutarak cebine sokuyor ve Tatarca konuşuyordu:

"Güzel. Çok güzel."

Bir yumurtayı cebinden yere atıyor, çamurlu çizmesinin topuğuyla eziyor, yumurta çatırdıyordu. "Moskova" otelinin önünde, kırık tabelanın üzerinde güvercinler pencereye bakarak tünüyorlardı. Orada kara bıyıklı bir adam ayakta ceketsiz duruyor, ıslık çalarak, kaygıyla suratını asarak ve mavi askılarını çekiştirerek çevresine bakınıyordu. Sevimli yüzlü yaşlı bir kadın, içinde pembe küçük ellerin havayı yakalamak istercesine kımıldadığı küçük arabayı iterken, Klim'e arabasının tekeriyle çarparak sert bir biçimde bağırdı:

"Görmüyor musun? Bir de gözlüğün var!"

Tütünü koklamak için durarak, kadın, uzun uzun ve yüksek sesle Tanrısı olmayan öğrencilerden söz etti. Klim yürüyor ve "Ayaklar şarkı söylüyor –nereye gitmeli?" diye homurdanan tarikatçıyı, sarhoş küçük burjuvayı, askılarını çekiştiren kara bıyıklı adamı düşünüyordu. Bu insanların yaşamında ne gibi bir anlam vardı?

Dar çıkmaz sokakta, çürümüş parmaklıklar arasında yirmi kadar çocuk gürültü ederek oyun oynuyordu. Kenarda, İnokov çıplak ve yalınayak sırtüstü yatıyordu: Karışık saçları güneş ışığında ipek gibi parlıyordu; alacalı yüzü mutlu bir gülümsemeyle kırışmıştı ve çilleri titreşiyordu. Yalvarırcasına, heyecanlı bir sesle bağırıyordu:

"Petya, acele etme! Sakin ol! Papaza vur!.. Papaza... ah, kaçırdın!"

İnokov, sık sık Klim'in gözünde canlanıyordu. İşte, geniş adımlarla, yere bakarak, yumruk yaptığı ellerini sanki ağır bir yük taşır gibi eğdiği sırtının arkasına bağlayarak bir yere gidiyor. İşte, kent parkında bir bankta, dudaklarını sarkıtarak ve çocukların kaprisli oyunlarını hayranlıkla izleyerek oturuyor. Tüccar Sinyövların evinin bodrumundan caddeye binlerce solucan çıkıyor: Bu solucanlar kaynaşıyor, temelin gri taşına sürünüyor ve onu canlı bir siyah dantel gibi kaplayarak, kaldırıma, insan kalabalığının ayakları altına düşüyorlar. İnsanlar, onlardan korkarak, bazıları da iğrenerek geri çekiliyordu; bazıları iç karartıcı bazıları ise pis pis:

"Bu hayra alamet değil. Bu hayra alamet değil," diye homurdanıyordu.

"Saçma," diye bağırıyor İnokov; biçimsiz, kötü dişlerini göstererek kahkaha atıyor ve açıklıyor:

"Bir şeyler çürüyüp gidiyor..."

İnsanlar bu uzun boylu ve zayıf adamdan, solucanlardan kaçtıkları gibi kaçıyorlar.

Bir keresinde Klim onunla yüz yüze geldi, selamlaşmak istedi ama İnokov, gözlerini kör gibi belerterek ve dudaklarını ısırarak önünden yürüyüp geçti.

İnokov, iki üç kez Lübova Somova ile Lidiya'ya uğradı ve Samgin, bu çivi görünümündeki delikanlının kendisini Lidiya'da

davetsiz misafir olarak gördüğünü hissetti. Anlamsızca, su kepçesine yakalanmış levrek gibi, uzun saçlarını sallayarak bir köşeden diğer köşeye gidip geliyor, alaca yüzü kırışıyor, gözleri odadaki eşyalara soran bakışlarla bakıyordu. Lidiya'nın kendisine sempatik gelmediği ve onu incelediği anlaşılıyordu. Birdenbire, kaşlarını kaldırarak ve gözlerini iyice açarak yanına gidiyor:

"Turgenev'i seviyor musunuz?" diye soruyordu.

"Okuyorum."

"Nasıl yani, okuyor musunuz, okudunuz mu?"

"Okudum," diye onayladı, gülümseyerek Lidiya; İnokov ise ders verircesine anımsattı:

"Ben İncil'i, Shakespeare'i okuyorum, Turgenev'i ise Rus edebiyatına karşı saygı göstermek için okuyorlar."

Daha sonra aptalca ve küstahça konuşmaya başladı:

"Turgenev pastacı gibi. Ondaki sanat değil, tatlı. Gerçek sanat tatlıyla değil, daima acı ile birliktedir."

Böyle dedi ve uzaklaştı. Başka bir kez, yine beklenmedik bir anda, arkasından yaklaşarak ve omzuna doğru eğilerek:

"Çehov'un *Can Sıkıcı Öykü*'sünü okudunuz mu? Eğlenceli, öyle değil mi? Profesör, tüm yaşamı boyunca bir şeyler öğretiyor ve yaşamının sonunda 'ortak bir düşünce' olmadığını fark ediyor. Tüm yaşamı boyunca nasıl bir zincire bağlı kalmıştı? Ortak bir düşünce olmaksızın niçin insanları eğitmişti?" diye sordu.

Lidiya da: "Ama ortak düşünce, ortak bir yer değil midir?" diye sordu.

İnokov, şaşkınlıkla ona bakarak:

"Nasıl? Ben... düşünmemiştim. Bilmiyorum," diye homurdandı. Ve ısrarla sürdürdü:

"Çehov'da da ortak bir düşünce yok. Onda, insana ve halka karşı bir güvensizlik var. Leskov, insana inanır, halka ise çok fazla inanmazdı. 'Slav pisliği, öz gübremiz' derdi. Ama Leskov, tüm Rusya'yı adeta oyuyor. Çehov ona çok şey borçlu."

Lidiya, İnokov'a merakla bakarak: "Bunu göremiyorum," dedi.

"Onları birbiri ardına okuyun, göreceksiniz..."

Parmağıyla genç kızın omzuna dokundu ve onu irkilmek zorunda bıraktı:

"Baksanıza, o güzel kız arkadaşınız nerede?"

"Evindedir herhalde. Sizin için gerekli mi?"

Lidiya gülümsedi. İnokov'un yüzündeki çiller titredi, dudakları çocukça yayıldı, gözlerinde hafif bir gülüş belirdi: "Komik bir şey sordum değil mi? Zararı yok. Kuşkusuz Alina benim için gerekli değil, ama bir şeyi merak ediyorum: Bu kız nasıl yaşayacak. Bu güzellikle çok zor. Ayrıca bizim içimizden çıkacak bir Lola Montes'in Çarımızın yanında olması gerektiğini düşünüyorum."

"Ona âşık olmuş işte," dedi Somova, arkadaşına sevecenlikle bakarak. "Benim dostum parlak şeylere kapılır."

"Âşık mı oldum? Bu saçma. Ben âşık olmayı beceremiyorum. Yalnızca bu bayan bende büyük düşünceler uyandırıyor. Ve de çok yersiz düşünceler. Bu nedenle, onu düşünmek bana üzüntü veriyor."

"Düşünmemeyi deneyin," diye tavsiyede bulundu Lidiya.

İnokov şaşırdı ve kaşlarını oynattı:

"Görmek ve düşünmemek olası mı?"

O ve Somova gittikten sonra Klim, Lidiya'ya:

"Niçin onunla yaşlı bir bayan gibi konuşuyorsun?" diye sordu.

Lidiya sessizce güldü, ellerini göğsünde birleştirerek ve omzunu silkerek:

"Ben de bunun anlamsız olduğunu hissediyorum, ancak başka bir ton bulamıyorum. Onunla başka türlü konuşursam, beni dizlerine oturtacak, kucaklayacak ve 'siz nasıl bir insansınız?' diye soracakmış gibi geliyor," dedi.

Klim, biraz düşünerek:

"Evet, ondan her türlü küstahlık beklenebilir," dedi.

Bir akşam Somova yalnız geldi; çok yorgun ve anlaşılan, endişeliydi.

"Bu gece sende kalacağım, Lidiyacık!" dedi. "Biricik sevgilim, taşrada bir yere gitti. Mujiklerin nasıl ayaklandığını görmesi gerekiyormuş. Bana içecek bir şeyler ver, ama süt olmasın. Şarap olabilir mi?"

Klim aşağı indi, bir şişe beyaz şarap getirdi; üçü divana oturdu ve Lidiya arkadaşını sorguya çekmeye başladı: İnokov nasıl bir insandı?

Somova, ellerini iki yana açarak: "Ben de bilmiyorum, dostlarım!" diye söze başladı. Klim, bunu içten bir davranış olarak algıladı.

"Onunla altı yıldır tanışıyorum, iki yıldır da birlikteyiz. Ama nadiren görüyorum, çünkü sürekli yanımdan ayrılıyor ve bir yerlere gidiyor. Arı gibi uçuyor, dönüp duruyor, vızıldıyor ve aniden: 'Lüba, ben yarın Herson'a gidiyorum,' diyor. Sağ ol, ama neden? Canlarım benim, bizim köyde çok kötü ve hatta üzüntü verecek kadar kötü Fransızca konuşuyorlar, ama istekliler! Herhalde kötülüğün derinleşmesi ve belki de kendilerine başka bir yaşamı anımsattığı için istiyorlar."

Şakacı bir tavırla ve komik bir vurgulamayla konuşmaya başladı ancak hüzünlü mizahı yitirmeden, düşünceli bir halde sürdürdü.

"'Rusya'yı tanımak gerek,' diyor. Her şeyi bilmek, onun aklını çeliyor. Şiirlerinde bile bu belirtilmiş:

Ama kıracağım bu zincirleri,
Bana bunun için verilmiş irade,
Bilginin fanatiği olan şeytan,
Ruhumu uyandırdı bu nedenle.

Evet, ama o yok. Mektuplar yok, sanki ben de yokum. Birdenbire sevimli ve suçlu bir halde kapıya gelecek. 'Anlat bakalım, neredeydin? Neler gördün?' diye soracağım. O da çok şaşırtıcı olmayan bir şey anlatacak ama yine de..."

Somova'nın gözlerinde yaşlar belirdi; mendilini çıkardı, utanarak gözlerini sildi ve güldü:

"Sinirlerim bozuk. İşte böyle: Mariupol'da tüccar karısı bir dul var, diyor. Zenci bir denizci ile evlendi. Zenci, Ortodoksluğu kabul etti ve kilisede sol kanatta tenor olarak söylüyor."

Somova yüksek sesle hıçkırdı ve gözlerini yeniden mendille kapadı.

"Zenci konusuna inanmıyorum. Zenciyi o uydurdu. Akla gelmeyecek bir şey uydurmak onun en sevdiği şey. Yaşamla, kaprisli bir kadınla kavga edercesine tartışıyor: 'Ah, sen nasıl bir şeysin? Ama ben daha da karmaşık olabilirim,' diyor adeta. Ah, çocuklar, beni bununla korkutuyor! Bizim köyde Mikeşka Bobıl adın-

da gözü kara bir haylaz vardı. Yaşam kimsenin haylazlık etmesine izin vermiyor. İnokov, orada yaşarken, bu kişiyi izliyordu: Her rastladığında ellerinin üzerinde, ayakları havada yürümeye başladı. Herkes, 'bu da ne böyle?' diye gülüyordu. Mikeşka da gülüyor. Ama kızlar ve delikanlılar onu kızdırmaya başladılar: 'Sen, Bobıl, bunu yapamazsın!' O da kızdı ve kavga etmeye başladı. Ama İnokov daha güçlüydü, onu yere yıktı ve bir çocuk gibi kulaklarını çekmeye başladı. Bobıl ise kırk yaşlarındaydı. Kulaklarını çekiyor ve söylenip duruyor: 'Aptallık etme, aptallık etme! Herkes aptallık edebilir, hem de senden çok daha iyi' diyordu."

Somova yüzünü buruşturdu ve soluklanarak daha alçak sesle sürdürdü:

"Doğrusunu söylemek gerekirse, Bobıl'ın sırtına ata biner gibi binmesini izlemek hoş bir şey değildi. Öfkelendiği zaman yüzü korkunç oluyor. Daha sonra Mikeşka ağladı. Onu dövmüş olsalar, bu kadar ağrına gitmezdi, ama kulağını çekmişlerdi! Onu alaya aldılar, o da Jadovskilerin çiftliğine ırgatlığa gitti. İtiraf etmeliyim ki, gittiğine sevinmiştim. Bütün eski püskü ve pis şeyleri pencereden odama fırlattı; ölü fareler, köstebekler, canlı kirpiler – ben de canlı kirpilerden çok korkarım!"

Somova irkildi, şarap içti, dudaklarını yaladı ve çok uzak bir şey anımsıyormuş gibi:

"Mujikler İnokov'u severlerdi. Onlara bildiği her şeyi anlatırdı. Çalışırken de daima yardıma hazırdı. İyi bir doğrama ustasıydı. Arabaları tamir eder, elinden her türlü iş gelirdi."

Ve bezgin bir tavırla susarak iç geçirdi ve ekledi:

"Neşe içinde çalışır."

Bu öyküyü dinledikten sonra Klim, İnokov'un gerçekten anormal ve tehlikeli bir kişi olduğuna karar verdi. Ertesi gün Lidiya'ya görüşünü bildirdi ama o, çok kesin bir tavırla:

"Böyle insanlardan hoşlanırım," dedi.

"Ama ondan pek fazla hoşlanmadın galiba?"

Lidiya ona göz ucu ile bakarak sustu.

İki gün sonra Somova çok heyecanlı bir halde, koşarak geldi.

"Vali, İnokov'u kentten sürmelerini emretti: Karısının yangın-

dan zarar görenler yararına düzenlediği çekilişe ilişkin habere gücenmiş. Polis geldi, nerede olduğunu söylememi istedi. Ama ben bilmiyorum ki! İnanmıyorlar."

Sandalyede oturarak başını tuttu ve sallanarak konuşmasını sürdürdü:

"Onlara, İnokov'un mujiklerin ayaklandıkları yere gittiğini söyleyemem ki! Ayrıca nerede ayaklandıklarını da bilmiyorum."

Lidiya onu yatıştırmaya çalıştı ama o hıçkırarak:

"Anlamıyorsun. O bence kör gibi. Kendisini bile görmüyor. Ona gerekli olan, elinden tutup gezdirecek bir dadı ve ben bu görevi üstlenmiş durumdayım... Lidiya, babandan rica et... ama, gerek yok!" dedi.

Sandalyeden fırladı, çabucak arkadaşını öptü ve kapıya doğru gitti, durdu:

"Sanırım Dronov haber konusunda gevezelik etmiş, bunu ondan başka kimse bilmiyordu. Onlar da çok çabuk öğrendiler. Dronov olsa gerek... Hoşça kalın!" dedi.

Gitti ve iki haftadan fazla bir süre kente dönmedi.

Klim, kent parkında, havuz başında otururken, yeşilimsi sudaki çarpık yansısına bakarken tüm bunları anımsadı. Bastonunu suya sokarak karıştırdı ve onun yeniden durulmasını, başının, bedeninin yeniden su yüzünde oluşmasını ve gözlüklerinin parlayışını izledi.

'Somova. İnokov gibi insanlar neden gerekli ki? Yaşam, şaşılacak kadar karmaşık ve pis,' diye düşündü. Kendisini, belki de korkak, Nehayeva'dan daha korkak olduğu için gizemli görünen, ancak gergin bir biçimde kendisini içgüdünün iradesine bırakmak için uygun bir fırsat kollayan Lidiya olmasaydı, yaşamın daha kolay, basit olabileceğine inandırdı. Tomilin, Kutuzov hatta Varavka ve genelde tüm bu bilge geçinen kişiler ve hokkabazlar olmadan daha sakin yaşanabilirdi. Kendi buluşları ve düşüncelerini diğer insanlara kabul ettirme eğiliminde olan ve yaşamın amacını bunda gören o kadar çok insan vardı ki. Turoboyev haklı olarak: "Her birimiz yeryüzünde boynumuzda çanla, İsviçre ineği gibi dolaşıyoruz," demişti.

Bu tür düşünceler Samgin'in kafasında belirdiğinde, bunların gerçek düşünceleri olduğunu açıkça hissediyordu. Bunlar, gerçekten de, onu diğer insanlardan farklı bir konuma getiriyordu. Yine, bu düşüncelerde kararsız, çözümlenememiş bir şeyler olduğunu da hissediyor, bunları yüksek sesle dile getirmek istemiyor ve Lidiya'dan bile gizlemeyi başarıyordu.

Havuzun suyunda, ceketinin beyaz görüntüsünün yanında aniden koyu bir görüntü belirdi ve o anda kadınımsı bir ses alıngan bir ifadeyle:

"Ne o, Samgin, burnun havada mı?" diye sordu.

Klim irkildi. Bastonunu salladı, kalktı; yanında Dronov duruyordu.

Ezik kasketinin tepesi alnına inmişti ve kulaklarını daha da açık gösteriyor, siperliğin altından fıldır fıldır dönen gözleri parlıyordu.

"Benimle görüşmeni rica etmiştim. Somova sana söyledi mi?"

"Zamanım yoktu," dedi Klim, sert ve pürüzlü elini sıkarak.

"Pis kokulu suyun başında oturmaya zaman var mı?"

Dronov, öksürerek ve sümkürerek havuza tükürdü. Klim, tükürüklerin düzenli olarak aynı noktaya, ya da çok yakına düştüğünü fark etti. Bu nokta, Klim'in suya akseden beyaz şapkasıydı. Dikkatle İvan Dronov'un yüzüne bakarak geri çekildi. Çok zayıflamış olan yüzünde, kırmızı, şiş bir burun öfkeyle kımıldadı; gözleri hiddetle parlıyor, daha parlak, soğuk bir görünüm alıyordu ve artık Klim'in anımsadığı kadar hareketli değildiler.

Yabancı ve kötü bir sesle, Dronov, kesik kesik ve çabucak, çok kötü bir yaşam sürdüğünü, işi olmadığını, iki haftadır içki deposunda şişe yıkadığını ve üşüttüğünü anlattı.

"Sigaran var mı?"

"İçmiyorum."

"Evet, ben de unuttum. İçmeyecek misin?"

"Bilmiyorum," diye yanıtladı Klim, omuzlarını silkerek.

"Kuşkusuz, içmeyeceksin."

Dronov, uzun uzun, ıslık çalarak iç geçirdi, öksürdü ve:

"Demek, okuyorsun?" dedi. "İşte beni kızdırdılar ve attılar.

Liseye sokmasalardı, tabela veya ikon yazar, saat tamir ederdim. Genel olarak da hafif bir şeyler yapardım. İşte şimdi böyle yarım yamalak yaşıyoruz."

Klim, onun açık kulaklarına baktı ve:

'Sen de yasak kitaplarla dolaşmasaydın,' diye düşündü. Hatta bunu Dronov'a da söylemek istedi, ama o, bu düşünceleri fark edercesine söze başladı:

"Bu budalalar beni liseden kovduklarında, orada yalnızca yedinci sınıftan üç kişi Tolstoy'un broşürlerini okuyordu, şimdi ise..."

Elini salladı:

"Beyinler artık giderek daha fazla kaşınıyor. Burada, senin amcan türünden, İsaiya peygamber ortaya çıktı: 'Küçük çocuklar, kahraman olun, Çar'ı kovun,' diyor."

"Sen ne diyorsun? Kovmak düşüncesine katılıyor musun?"

"Ben bu oyunu oynamıyorum. Ben, kardeşim, ne amcalara ne de halalara inanırım."

Dronov, eğri dudaklarında hafif bir alayla, çenesindeki koyu tüyü okşayarak daha sevecen bir tavırla konuşmaya başladı:

"Tomilin'e inanıyorum. Benden hiçbir şey talep etmiyor, hiçbir yere zorla götürmüyor. Çardağında kendisine evrensel bir mahkeme kurdu ve memnun. Kitaplar ve düşünceler arasında debeleniyor ve çok yalın bir biçimde, dünyada her şeyin sahte olduğunu kanıtlıyor. O, kardeşim, bir şey öğretiyor –inançsızlığı. Bu çıkar gözetmeyen bir şey, öyle değil mi?"

Klim'in gözlerine bakarak yineledi:

"Çıkar gözetmiyor, öyle değil mi?"

"Evet."

Dronov kasketini çıkardı ve onu dizine vurarak, daha da sakin bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

"Fevkalade bir insan. Yaşıyor, ama yılmıyor. Geçenlerde birisini defnediyorlardı ve içlerinden birisi neşeyle: 'Otuz dokuz yıl yaşadı, artık yıldı; daha fazla dayanamadı, öldü' dedi. Tomilin, dayanıyor."

"Tatar, sağlam, kırılmıyor
Köpek güçlü, yenilmiyor."

Ağaçların ardından gri bulutlar yükselirken, su, yağlımsı parıltısını yitirdi, serin bir rüzgâr soluklanarak havuzu hafifçe dalgalandırdı, ağaçların yapraklarını hışırdattı ve hemen yok oldu.

Klim, gözünün ucuyla Dronov'a bakarak: 'Uzun süre konuşacak mı?' diye düşündü.

"*Üçüncü İçgüdü* adında bir eser yazdı; konunun ne olduğunu bilmiyorum ama epigrafı okudum: 'Avutucu şeyler değil, yalnızca gerçeği yazıyorum.' Karalamaları Moskova'ya, bir profesöre gönderdi; o da ona, yeşil mürekkeple, karalamanın birinci sayfasına: 'Saçma ve ağza alınmayacak şeyler,' diye yanıt verdi."

Kasketini parmaklarıyla çekiştirerek, belirgin bir hoşnutsuzlukla ancak alçak sesle ve beceriksizce gülmeye başladı.

"O, kuşkusuz açlıktan verem oldu ve kendisini aşçı kadın kurtardı. Kadın onu aziz gibi görüyor. Erkek gibi giyiniyor, yediriyor, içiriyor. Hatta onunla uyuyor. Ne olmuş ki?

Hiçbir şey karşılıksız verilmez
Kader, karşılık olarak kurban ister.

Bu aşçı kadın da filozofun kaderi."

Dronov, kesik kesik ve aceleyle konuşuyor, iki öksürük nöbeti arasında, olabildiğince çok şey söylemeye çalışıyordu. Onu dinlemek sıkıcı ve güçtü: Klim, Dronov'un kasketini nasıl çekiştirdiğini izleyerek kendisini düşünüyordu.

'Edebiyatçı Pisemskiy'nin kaderi de aşçı bir kadındı. O olmadan, Pisemskiy sokağa bile çıkmazdı. Ama işte, benim kaderim henüz beni görmüyor.'

Samgin, birdenbire Margarita'yı sormak istedi, ancak, Dronov'un gevezeliğini daha fazla sürdürmesinden ve teklifsiz ses tonunu güçlendirmesinden korkarak bu arzusunu yendi. Bu münasebetsiz delikanlının Makarov'un acısını alaya aldığını anımsayarak, hoşgörüyle ve yüzsüzce:

'Çok çirkin bir şey. Neden korkuyorum ki? Hintyağı içiyormuşçasına, ilk kez gözlerimi kapatırım ve hepsi bu kadar,' dedi, kendi kendine.

"Amcan aşk üzerine bağırıp duruyor..."

"Tutuklandı."

"Biliyorum... Ama onun aşkı kavga etmek."

'Bu, belki de doğru,' diye düşündü Klim.

"Tomilin ise çalışmalarına aşkı ve diğer şeyleri katmıyor. Bu, kötü bir şey değil, kardeşim. Aldatmacasız. Ona hiç uğruyor musun? Senin burada olduğunu biliyor. Seni övüyor: 'Bu, bağımsız zekâlı bir genç,' diyor."

"Tabii ki uğrayacağım," dedi Klim. "Yazlığa gitmem gerek; yarın gideceğim..."

İşi yoktu, yazlığa gitmeye de hazırlanmıyordu ama Tomilin'e gitmeyi de canı istemiyordu. Dronov'un teklifsiz ses tonu giderek canını sıkıyordu. Klim, Dronov öfkeyle kendisine sitem ettiğinde kendisini daha bağımsız hissediyordu; şimdiki gevezeliği ise özel ziyaretler yaparak yaşamını engelleme tehlikesini beraberinde getiriyordu.

"Paraya ihtiyacın yok mu, İvan?"

Hemen o anda, bu soruyu daha önce ya da daha sonra sorması gerektiğini anladı.

Dronov kalktı, çevresine baktı, kasketini düz kafasına yavaşça geçirdi ve sonra yeniden oturdu:

"İhtiyacım var," dedi.

Parayı alarak ayaklarını uzattı, sert bir hareketle buruşuk pantolonunun cebine soktu, dirsekleri erimiş gri ceketinin tek kalmış düğmesini ilikledi.

"Çizme tamir ediyorum."

Ve havuzun koyu renkli suyuna tükürerek her nedense anlatmaya başladı:

"Geçen yaz, burada, gezmekte olan halkın gözü önünde, yerel başkan Musin-Puşkin soyundu ve yüzmeye başladı. Birkaç gün sonra ise, kendi köyünde, otlaktan dönen sığır sürüsüne saçmayla ateş etmeye başladı. Mujikler onu bağladılar, kente götürdüler, orada da doktorlar, bu yöneticinin iki-üç ay önce keçileri kaçırdığını belirlediler. Bu durumda iken günlük işleri yapıyor, insanları yargılıyordu. Yine yerel bir yönetici olan Bronskiy ise mujikleri, seyisi yüzmeye götürdüğü sırada atının karşısında şapka çıkarmadıkları için elli kapik cezaya çarptırmış."

Klim, birkaç dakika daha oturduktan sonra vedalaştı ve eve

gitti. Yol ağzında çevresine bakındı. Dronov, hâlâ bankta, sanki havuza atlamaya hazırlanıyormuşçasına, eğilmiş vaziyette oturuyordu. Klim Samgin, sıkıntı ile bastonunu yere vurdu ve daha hızlı yürümeye başladı.

Bu karşılaşmadan ve Dronov'la konuşurken ortaya koyduğu uyuşukluk ve siliklikten dolayı kendisinden hiç hoşnut kalmamıştı. Onun sözlerini mekanik olarak algılayarak kavramaya çalışıyordu: Neden üç gündür Lidiya, Alina ile bir şeyler fısıldaşıyordu ve neden bugün aniden yazlığa gitmişlerdi? Telepneva huzursuzdu ve galiba ağlıyordu çünkü gözleri yorgundu. Lidiya, öfkeyle dudaklarını ısırarak onu kaygıyla izliyordu.

Kentin, artık fener ve mağaza ışıklarıyla bezenmiş ana caddesinde rüzgâra karşı yürüyordu; ayaklarının altında kâğıt parçaları uçuşuyor, Lidiya ve Alina'nın dün gece bahçede okudukları mektubu ve Alina'nın haykırışını anımsatıyordu.

"Hayır, nasıl olur? İşte, kendini bilmez!"

'Acaba Lütov'dan mı söz ediyordu?' diye düşündü Klim. 'Herhalde tek ilişkisi olmasa gerek.'

Rüzgâr, Nehayeva'nın gözyaşlarını anımsatan ılık yağmur damlacıklarını yüzüne çarpıyordu. Klim bir araba çevirdi ve arabanın deri tentesinin altına saklanırken, Lidiya'nın kendisi için bir hastalık, yanılgı, yaşamını engelleyen bir varlık olduğunu sıkıntı ile düşündü.

Eve geldikten sonra, henüz üstünü değiştirmişti ki Lütov ve Makarov çıkageldi. Makarov buruşuk, düğmeleri çözük elbisesi ile, gülümseyen yüzü parlayarak, çoktandır gelmediği sevdiği meyhaneye bakarcasına odayı gözden geçiriyordu. Lütov, flanel bir giysi içindeydi ve ayaklarındaki açık sarı potinleri ile kimseyle kıyaslanamayacak kadar gülünçtü. Kedi bıyığı gibi seyrek bıyığını bırakarak sakalını tıraş etmiş, itici yüzü ortaya çıkmıştı. Yüzü Klim'e o anda bir Moğol yüzü gibi görünüyordu; Lütov'un kalın dudakları yüzüne göre büyüktü, ağzını eğerek sarkastik bir havada gülümserken, küçük, balığınkini anımsatan dişleri parlıyordu. Lütov'un, annesinin elini öperken gösterdiği aceleci aldırmazlık, başını çevirerek fırlak gözleriyle onun siluetini kucaklayan bakışları Klim'i şaşırttı.

Klim: 'Utangaç mı, küstah mı?' diye kendi kendine sordu. Bu arada, Lütov'un gözbebeklerinin Varavka'nın kırmızı yüzünde nasıl gezindiğini antipati ile izlerken, Varavka'nın Moskovalıyı memnuniyetle, hatta saygıyla karşıladığını görerek iyice şaşırdı.

"Amcam, Radeyev size bildirmişti..."

"Evet, evet," diye haykırdı Varavka, konuğuna koltuğu iterek.

"Turoboyev diye birisinin toprağını satın alıyormuşsunuz..."

"Özellikle."

"Orada sorunlu bir toprak parçası var; Turoboyev'in mülkiyet hakkı, nişanlım Alina Markovna Telepneva'nın teyzesi tarafından elinden alınıyor."

Klim, Lütov'un, "Kaşirskaya Starina" eserinden birisini taklit ettiğini, kasten burnundan konuştuğunu fark etti.

'Kuşkusuz Alina'nın küstah olarak tanımladığı kişi odur...'

"... Umarım teyzenin sağlığı iyidir?"

"Mükemmel. Bugün nişanlınızla birlikte yazlığa gitti..."

Lütov: "Bugün mü?" diye ıslık gibi bir sesle sordu, koltuğun kenarına dayanarak ayağa kalktı. Ama hemen: "Kötü havayı karşın mı?" diye sorarak tekrar oturdu.

Klim, Lütov'un bu davranışında tuhaf bir şey hissetti ve ona daha dikkatli bakmaya başladı. Ancak Lütov artık ses tonunu değiştirmişti ve Varavka ile toprak hakkında sakin ve iş adamı havasında, yapmacıksız konuşuyordu.

Annesinin, Makarov'u karşıladığında ortaya koyduğu ustaca canlılık gösterisi kuşku vericiydi.

O, yalnızca, hoşlanmadığı ama kendisine bir konuda gerekli kişileri böyle karşılardı. Varavka, Lütov'u çalışma odasına götürdüğünde, Klim, annesini izlemeye başladı. Gözlüğüyle oynayarak ve sevimli bir biçimde gülümseyerek kanepede, Makarov ise karşısındaki yumuşak pufta oturuyordu.

"Klim bana, profesörün sizi sevdiğini söyledi..."

Makarov gülümsedi:

"Bilimi öğretmek, onu benimsemekten daha kolaydır."

Klim: 'Annem niçin uyduruyor? Ben buna benzer bir şey hiç söylemedim ki,' diye düşündü.

Odaya hizmetçi girdi ve Vera Petrovna'ya:

"Beyefendi sizi rica ediyor," dedi.

Annesi aceleyle gözden kaybolduğunda, Makarov şaşkınlıkla sordu:

"Alina bugün mü gitti? Tuhaf."

"Neden?"

"Hiç... öylesine!"

Klim güldü:

"Gizli mi?"

"Hayır, bu çok saçma... Sen hasta mısın, yoksa öfkeli mi?"

"Yoruldum."

Klim pencereden baktı. Gökyüzünden gri bulut parçaları ayrılıyor, çatıların ve ağaçların ardında kayboluyordu.

'Sırtımı ona dönmem saygısızlık,' diye uyuşuk uyuşuk düşündü Klim. Ancak geri dönmedi ve:

"Kavga mı ettiler?" diye sordu.

Makarov'un yanıtı yerine, annesinin sert sorusu duyuldu:

"Olayı basitleştirmenin, normal bir aklın belirtisi olduğunu düşünmüyor musunuz?"

Lütov, kehribar ağızlıktan sarkan sigarasını içmeye başlayarak dudaklarını şapırdattı, göz kırptı ve söylendi:

"Saf bir aklın... saf bir aklın!"

O, annesi ve Varavka, odaya girip girmemekte tereddüt edercesine, kapının ağzına yığılmışlardı; Makarov yaklaştı, Lütov'un ağızlığından sigarayı çıkardı, ağzının bir köşesine yerleştirdi ve neşeyle konuşmaya başladı:

"Size korkunç bir şey söylediyse, ona inanmayın! Bu, hava atmak içindir."

Lütov ise saatini çıkardıktan sonra, ağızlıkla camına vurarak sordu:

"Gidiyor muyuz, Konstantin?"

Ve Varavka'ya döndü:

"Turoboyev'i sıkıştıracaksınız, öyle değil mi?"

İri yarı Varavka'nın yanında yeni yetme gibi kalıyor, omuzları düşük, sanki ezik, acınacak bir kişiymiş gibi büzülüyordu.

Konuklar aniden gittiğinde Klim:

"Tuhaf bir ziyaret," diye belirtti.

Varavka: "İş ziyareti," diye düzeltti ve hemen sakalıyla oynayarak ve Klim'i karnıyla duvara yaslayarak emretmeye başladı:

"Yarın yazlığa git, bu ikisine alt katta, Turoboyev'e ise üst katta oda ayarla. Anlıyor musun? İşte bu kadar..."

Yukarıya, odasına, merdivenlerden bir delikanlı gibi sıçrayarak çıktı. Annesi arkasından bakarak iç geçirdi ve yüzünü buruşturarak:

"Tanrım, bu Lütov niye bu kadar antipatik! Alina onda ne buldu ki?" dedi.

Klim, masaya oturarak, isteksizce: "Para," diye yanıtladı.

Annesi: "Ahlak konusunda tutucu olmaman ne kadar iyi," dedi ve sustu. Klim de, onunla konuşacak bir şey bulamıyordu. Annesi, yavaşça ve anlaşılan başka bir şey düşünerek konuşmaya başladı:

"Makarov'un garip bir yüzü var. Profilden bakınca öyle sinir bozucu ki. Ama cepheden bakınca başka bir insanın yüzü gibi. Onun için kötü anlamda ikiyüzlü demek istemiyorum. Hayır, o... şanssızlık sonucu ikiyüzlü."

"Bu nasıl anlaşılır?" diye saygısından sordu Klim. Vera Petrovna omuzlarını silkerek yanıtladı:

"İzlenim."

Turoboyev hakkında bir şey daha söyledi. Klim, dinlemeden düşünüyordu:

'Yaşlanıyor, çenesi düştü.'

Gittiğinde, Klim, hava akımı gibi, bilmediği, hastalıklı, düşünce ve arzuları yok eden, neredeyse fiziksel bir mide bulantısı yaratan acı bir dumanla dolduğu duygusunun kendisini sardığını hissetti. Sanki düşünmek, konuşmak ve anımsamak konusundaki insanca yetileri, başında ve göğsünde birden sessizce alev almış, ama tutuşmamış, yavaşça yanıp kül olmuş gibiydi. Daha sonra içinde bir sızı gibi, çevredekilere, dört köşe alacalı tablolarla dolu bu duvarlara, siyah pencere camlarına, zehirleyici odun kömürü ve kaynamış çay kokusunun yükseldiği masaya karşı bir nefret duygusu belirdi.

Klim, ısrarla boş çay bardağına bakıyor, sönmekte olan semaverin ince cızırtısını dinliyor ve mekanik olarak hep aynı sözcüğü yineliyordu: 'Can sıkıntısı'.

Donup kalan aklı, başka hiçbir sözcük istemiyor ve yaratamıyordu.

Klim, içi sıkılarak odasına geçti, camı açtı ve bahçenin nemli karanlığına bakarak bir kuşun çıkardığı tıkırtılara ve çaldığı ıslığa kulak vererek oturdu. Karmaşık bir biçimde, belki de böyle bir düşüncesizlik anında yerel yöneticilerin çıldırdığı aklına geliyordu. Dronov, yerel yöneticilerden hangi amaçla söz etmişti? Niçin o, hemen her zaman böylesine sarsıcı olaylar anlatıyordu? Bu soruların yanıtlarını aramadı.

Üşüdüğünde, neredeyse bu kendini unutma boşluğundan süzülüverdi. Ona birkaç saat geçmiş gibi geldi; fakat yatağa yatmak için ağır ağır üzerini değiştirirken, kilise çanının uzaktan gelen sesini duydu ve yalnızca on bir vuruş saydı.

'Yalnızca on bir mi? Garip...'

Kendisini ezik, yorgun hissederek yattı ve kapının çalması ile uyandı: Hizmetçi kız, trene yetişmesi için onu uyandırmıştı. Çabucak yataktan fırladı ve birkaç saniye, sabah güneşinin şaşırtıcı derecede parlak ışığının gözünü almasıyla, gözlerini kapatarak durdu. Ağaçların ıslak yaprakları, yağmurun rengarenk, kısa ve keskin ışıklarını kristal damlalar halinde yansıtıyor, açık camın ardından göz alıcı bir pırıltı yayılıyordu. Nemli toprağın ve çiçeklerin sağlıklı kokusu odayı dolduruyor, sabahın tazeliği insanın tenini adeta okşuyordu. Klim Samgin, titreyerek düşündü:

'Dün gece anlamsız bir ruh hali içindeydim.'

Ancak, düşüncelerine kulak verirken bu ruh halinden sıyrıldığını, içinde silik bir gölge kaldığını fark etti.

'Ruhun gelişim hastalığı," diye karar verdi, aceleyle giyinerek.

Akşamleyin, çam koruluğunun kenarında, kumlu bir tepede oturuyordu; yüz adım kadar ötede, güneş ışığı altında değişik renkler alan nehir, gözlerinin önünde hoş bir biçimde akıyor, çirkin söğütler arasında gizlenen değirmenin çatısı simli gibi parlıyor, nehrin öte kıyısındaki başaklar yeşil yeşil dalgalanıyordu.

Klim, burasının güzelliğiyle ün saldığını bildiği halde, çocuk kitaplarındaki boyalı resimleri andıran bir doğa manzarası görüyordu. Tepenin, bir sulh hakiminin tören şapkasını andıran tümsek yerinde, Varavka, büyük, iki katlı bir yazlık inşa etmişti. Tepenin eğiminde, nehre doğru, alaca renkli, Rus tarzı oymalarla süslü altı ev daha uzanıyordu. Sağda, en uçtakinde, Alina'nın hamisi, bölge mahkemesi üyesi suratsız bir yaşlı adam oturuyordu. Diğer yazlıklar kiralanmamıştı.

Ortalık çok sessizdi; yalnızca kayın ağacının küçük yapraklarındaki böceklerin, ılık esen ve çamların iğne yapraklarını hışırdatan akşam rüzgârının sesi duyuluyordu. Klim, bu sessizlik içinde, Alina'nın hafif gülüşünü ve renkli sesini sık sık duyuyor ama inatla kızların yanına gitmek istemiyordu. Varavka'nın yazlığının bacasından çıkan dumandan, açık pencerelerden, uşakların gürültülü hareketlerinden, Lidiya ve Alina birisinin geldiğini anlamış olmalıydılar. Klim birkaç kez kızların onu fark edecekleri ve koşarak gelecekleri umuduyla yazlığın balkonuna çıkmış ve orada dikilmişti. Portakal renkli bluz ve mavi etek giymiş olan Lidiya'nın ince siluetini ve kırmızılar içindeki Alina'yı görmüştü. Onların kendisini fark etmediklerine inanmak güçtü.

Birdenbire karşılarına çıkmak, sıra dışı, şaşırtıcı bir şeyler söylemek ya da yapmak, örneğin havada uçmak veya yerde yürür gibi dar ama derin nehirden karşıya geçmek ne güzel olurdu.

Klim: 'Bu ne kadar aptalca,' diye kendisine sitem etti ve son zamanlarda böyle çocukça düşüncelerin, kırlangıçlar gibi, sık sık gözünün önünde belirip kaybolduğunu anımsadı. Bu düşüncelerin hemen hepsi Lidiya ile bağlantılıydı ve her zaman bunların arkasından sessiz bir endişe, belirsiz bir tehlikenin önsezisi beliriyordu.

Hava hızla kararıyordu. Nehrin üzerindeki mavilikte, üç yıldızın ışığı, ince iplikler halinde asılı gibi duruyor ve koyu suya yağlı damlacıklar halinde yansıyorlardı. Alina'nın yazlığında iki pencerede ışık yakmışlar, nehirde sanki çirkin derecede büyük, sarı, belirsiz gözleri, ucu sivri kalpağı olan dört köşe bir yüz belirmişti. Birkaç dakika sonra kızlar yazlığın merdivenlerinden kıyıya indiler ve Alina şikayet edercesine:

"Tanrım, ne kadar sıkıcı! Dayanamıyorum..." diye haykırdı.

Lidiya, belirgin bir can sıkıntısıyla: "Git," dedi.

Klim kalktı ve çabucak yanlarına gitti.

"Sen misin," diye şaşırdı Lidiya. "Niçin böyle gizlice geldin? Ne zaman geldin? Beşte mi?"

Şaşkınlığın dışında, Klim onun sözlerinde sevinç de fark etti. Alina da sevinmişti.

"Çok güzel! Kayıkla dolaşacağız. Sen kürek çekeceksin; yalnız, Klim, lütfen akıllıca konuşmalar olmasın. Artık İhtiozavrovlardan Flammarionovlara kadar tüm akıllıca şeyleri biliyorum. Nişanlım hepsini anlattı."

Klim, yarım saattir kürek çekiyor, kızlar ise, karanlık suyun kürek darbeleriyle ses çıkarışını dinleyerek susuyordu. Gökyüzü giderek daha fazla yıldızla bezeniyor, kıyılar, baharın sarhoş edici sıcaklığıyla nefes alıyordu. Alina, iç geçirerek:

"Biz seninle, Lidiyacık, dindar kızlarız ve bu yüzden bu beyaz melek Samgin bizi canlı canlı cennete götürüyor," dedi.

"Haron," dedi yavaşça, Klim.

"Ne? Haron kır saçlı ve sakallı, ama senin böyle bir sakalın olması için çok yaşaman gerek." Kaprisli bir tavırla: "Beni engelledin," dedi. "Komik bir şey buldum ve söylemek istedim ve sen... Herkesin düzeltmeyi ve yönlendirmeyi böylesine sevmesi hayret verici bir şey! Sanki tüm dünya Alina Telepneva'yı düzeltme kurumu. Lidiya, bütün gün, Metelkin mi, Matelkin mi, her kimse, onun sıkıcı yapıtlarıyla bizi boğdu. Hamim olan kişi, 'Gertsoginya Heroldşteynkaya'nın tarihsel bir kadın olmayıp, Offenbach tarafından operet için uydurulmuş birisi olduğuna beni ikna etmeye çalıştı. Lanet olası nişanlım, beni, nereye gitse taşıdığı düşüncelerini korumak için bir not defteri olarak görüyor..."

Lidiya yavaşça güldü, Klim de gülümsedi.

Genç kız, arkadaşına sarılarak ve onunla birlikte sallanarak: "Hayır, ciddi söylüyorum," diye sürdürdü. "O beni kısa süre sonra yaza yaza tüketecek! Lirik bir tonda, bir mukaddes eşya koruyucusu gibi konuşuyor."

Lütov'un sesini taklit ederek, burnundan okumaya başladı:

"'Ah, olağanüstü varlık! Susmama izin ver, çünkü senin için sözcükler çok şaşırtıcı.' Görüyor musunuz, bunun komik olduğundan da emin."

Lidiya'nın sesi düşünceli çıkıyordu:

"Ona karşı havai davranıyorsun. Lütov utangaç bir insan, bakışlar onu utandırıyor..."

"Öyle mi? Havai miyim?" diye coşkuyla sordu Alina. "Ya sen, yalnızca kendi materyalizminden, idealizminden ve yaşamın diğer dehşet verici yönlerinden söz eden nişanlına nasıl davranırdın? Klim, senin nişanlın var mı?"

"Henüz yok."

"Artık olduğunu düşün. Onunla ne konuşurdun?"

Klim, sorumluluk gerektiren bir anın geldiğini anlayarak: "Kuşkusuz, her şey hakkında," dedi.

Tamamen doğal ve kürek çekişiyle uyumlu aralıklar vererek, bir kadınla mutluluğun içten gelen bir ruhsal birliktelikle mümkün olabileceğini temkinli bir tavırla anlatmaya başladı. Ancak Alina, elini sallayarak, alaycı bir tavırla onun sözünü kesti:

"Bunu duymuştum. Herhalde kurbağalar da bunun için bağırıp duruyorlar..."

Klim, bozuntuya vermeden:

"Ama her kadın, ayda bir kez, kendisini yalan söylemek ve saklanmakla yükümlü sayıyor..." dedi.

"Niçin yalnızca bir kez?" diye yine alay ederek sordu Alina. Lidiya ise boğuk bir sesle:

"Bu çok doğru," dedi.

Alina, sabırsızca: "Doğru olan ne?" diye sordu ve birden utandı: "Utanmıyor musunuz, Samgin?"

Klim, Lidiya ve Alina'ya bakmaksızın: "Hayır, üzülüyorum. Bana öyle geliyor ki... öyle kızlar var ki," diyecekti ama kendisini tuttu. "... Kadınlar var ki, sahte bir utanma duygusuyla, doğanın kendilerini yaratırken kaba bir aptallık ettiğini düşünerek kendilerini aşağı görüyorlar. Ve öyle kızlar var ki, sevmekten korkuyorlar: Çünkü sevginin insanı alçalttığını, hayvan düzeyine düşürdüğünü sanıyorlar."

Klim, Lidiya'nın, sözlerinde Makarov'un düşüncelerinin yansımasını duymaması için korkuyor ve temkinli konuşuyordu. Makarov'un düşüncelerini iyi biliyor olsa gerekti.

"Belki de bazıları bu nedenle pislik içinde dolaşıyor, sevme özelliklerini yitirmekte acele ediyor, içlerindeki kadını, onların değerlendirmelerine göre, hayvanı yok etmek, insan kalmak, içgüdünün baskısından kurtulmak istiyorlar..."

Lidiya, yavaş ancak anlaşılır bir biçimde: "Bu çok doğru, Klim," dedi.

Klim, koyu suların durağan hareketi üzerindeki sessizlik içinde, sözcüklerinin etkileyici olduğunu hissediyordu.

Alina, yavaşça ve her nedense kızgınlıkla: "Bu tür kadınlar tanıyor musunuz? Hiç olmazsa bir tane?" diye sordu.

'Evet ya da hayır,' diye Klim kendi kendine sordu. "Hayır, tanımıyorum. Ama bu tür kadınların olması gerektiğinden eminim."

"Kuşkusuz," dedi Lidiya.

Klim sustu. Kızlar da susuyordu; şallarına sarınmış, birbirlerine sıkıca yanaşmışlardı. Birkaç dakika sonra Alina öneride bulundu:

"Eve gidelim."

Sandal sallandı ve gürültü çıkarmadan akıntı yönünde gitmeye başladı. Klim, kürek çekmiyor, yalnızca küreklerle yön veriyordu. Memnundu. Lidiya'yı ne kadar da kolay içini açmaya zorlamıştı! Sevmekten korktuğu ve bu korkunun ona gizemli bir şey gibi geldiği çok açıktı. Klim'in onun karşısındaki ürkekliği ise, Lidiya'nın bu korkuyu biraz da ona bulaştırmasından kaynaklanıyordu. Bakmayı becerebildiğin zaman her şey şaşırtıcı derecede basitti. Klim bunları düşünürken Alina'nın öfkeli yakınmalarını işitti:

"Yine de akıllı bir konuşmacı olmadan yapamadık! Ah, bu konuşmacılar beni, 'ne kederin ne de iç geçirmelerin değil, çabuk gelip geçen bir yaşamın olduğu yere götürüyor'."

Alina, sallanarak, elleriyle dizlerine vurarak, ve "oh, Tanrım! Çabuk gelip geçen..." diye yineleyerek, kahkaha ile gülmeye başladı.

Klim, onun gülüşünü ve davranışlarını kaba buldu.

Elini sandalın kenarından sarkıtan Lidiya sandalı öylesine güçlü salladı ki, kız arkadaşı korktu:

"Sen de aklını kaçırıyorsun!"

Lidiya, onun yüzüne su attı, ıslak avuçlarıyla yanaklarını sıvazladı ve:

"Ödlek," dedi.

Suyun oluşturduğu hattın bir yakasında kızıl kum kabarcıkları yükselirken, diğer yakasında da çalıların küçük dalları sarkıyordu. Alina, eliyle kıyıyı işaret etti:

"Bak, Lida, yerin başı su içmek için eğilmiş, saçları ise dimdik olmuş," dedi.

"Domuz kafası," dedi Lidiya.

Vedalaştıkları sırada, Klim, Lidiya'nın elini çok şiddetli sıktığını hissetti. Genç kız, sıra dışı bir sevecenlikle: "Bütün yazı geçirmek için mi geldin?" diye sordu.

Alina, yıldızlara bakarak hayal kurdu:

"Demek ki yarın nişanlım gelecek."

Lidiya'yı kucaklayarak ağır ağır yazlığa doğru yürüdü: Klim ise genç kayın ağaçlarının dallarına tutunarak tepenin dik yokuşunu tırmandı. Dalların hışırtısı ve kumun gıcırtısı arasından Telepneva'nın gülüşünü, ardından da sözlerini işitti:

"... Turoboyev. Sen nasıl iki ateş arasında yaşayacaksın, canım?"

'Evet,' diye düşündü, Klim. 'Nasıl?'

Kulak kabartarak durdu: Ama artık konuşmaları seçemiyordu; ve uzun süre, gözleri sızlayıncaya dek, karanlıkta tamamen hareketsiz duran nehre ve yıldızların sudaki soluk yansımalarına baktı.

Ertesi sabah Lütov ve Makarov istasyondan geldi: Arkalarından çok sayıda valiz, kutu, paket ve çuval yüklü bir araba geliyordu. Klim onlara çay ikram etmeye zaman bulamadan, Varavka'nın tanıdığı olan doktor Lübomudrov çıkageldi: Zayıf, uzun boylu, kel kafalı, tıraşlı, çatık kalın kaşlarının altına gizlenmiş bal rengi küçük gözleri olan bir adamdı. Klim, bu adamla neredeyse tüm gününü yazlıkları göstererek geçirdi. Doktor çevresindeki her şeye, kendi arzusu dışında yaşamak zorunda kaldığı bir yerle ye-

ni tanışan bir adamın umutsuz bakışlarıyla bakıyordu. Dudaklarını ısırıyor, kulaklarının çevresindeki küçük kıkırdaklar kımıldanıyor, bir yazlıktan diğerine geçerken söyleniyordu:

"Evet. Ne diyelim? Çok güzel."

Nihayet Klim'e bas sesle ve kesin bir biçimde:

'Öyleyse, bana bunu bırakın,' dedi.

Ancak, başındaki buruşuk gri şapkayı düzelterek ekledi:

"Ya da, bu olsun."

Klim, gün boyu kendisini meraklı sorularıyla sıkan doktordan yorulmuştu. Lidiya ve Makarov'un nasıl karşılaştıklarını, ne yaptıklarını, ne hakkında konuştuklarını bilmek istiyordu. Hemen oraya, Lidiya'ya gitmeye karar verdi ancak evinin önünden geçerken Lütov'un sesini duydu:

"Hayır, bekle, Kostya, biraz daha oturalım..."

Lütov kayın ağaçlarının ardından, Klim'in yürüdüğü patikanın biraz altında, yakın bir yerden konuşuyor, ancak görünmüyordu; yatıyor olmalıydı. Makarov'un kasketi ve üzerindeki mavi duman görünüyordu. Lütov'un klarneti andıran sesi, net olarak duyuluyordu:

"Canım birisiyle küfürleşmek, dövüşmek istiyor. Ama seninle olmaz, Kostya. Lirik bir şairle nasıl dövüşülür?"

"Denesene."

"Hayır, denemeyeceğim."

"Fet'in kötü birisi olduğunu söylüyorlar. Ama lirik bir şair."

Klim durdu. Ne Lütov'u ne de Makarov'u görmek istiyordu; ancak patika aşağı doğru iniyordu ve geçerken fark edilmesi kaçınılmazdı. Yukarı, tepeye doğru tırmanmak da istemiyordu: Klim yorulmuştu ama nasıl olsa onun ayak seslerini duyabilirlerdi. O zaman da, konuşmalarını gizlice dinlediğini düşüneceklerdi. Klim Samgin durdu ve suratını asarak kulak verdi:

"Neden onun yanında içiyorsun ki?" diye kayıtsızca sordu, Makarov.

"Görmesi için. Ben, dürüst bir gencim."

"Sen histeriksin ve kafandan çok şey uyduruyorsun. Seviyorsan, sev."

'Düşüncesizce, sıkıntı çekmeden,
Kötü şeyler düşünmeden.'
"Bunun için kafamdan beynimi çıkartmak gerek."
"Öyleyse, ayrıl ondan."
"Bunun için irade gerek."
Makarov iki dakika alçak sesle ve öylesine çabuk konuştu ki, Klim tümcenin sözcüklerini kesik kesik duyabildi:
"Cinsin egoizmi... sahte davranış..."
Daha sonra yeniden Lütov, yine alçak sesle, ancak ıssızlık içinde iz bırakarak, belirgin bir sesle konuşmaya başladı:
"Çok olgunlaştı ve çok ilginç. Ama sen benim tüccar çocuğu olduğumu unuttun. Bu, insanın her şeyi enine boyuna, eksiksiz ölçmesini gerektiriyor. Alina Markovna da yaşam bilgeliğinden yoksun değil. Gelecekteki yol arkadaşının, yaşamının ilk adımlarında Adonis'e çok az benzediğini hatta hiç benzemediğini görüyor. Ama Alina, onun 'Lütov Kardeşler-Tüy ve Telek Firması'nın tek mirasçısı olduğunu biliyor."
Makarov'un konuşmasını Lütov'un sözleri birkaç saniye kesti.
"Dostum, sen su katılmamış bir sersemsin," dedi Lütov. "Ben tablo satın almıyorum, yalnızca ölümlü bedenimin değil, aç ruhumun da kaynaşmak istediği bir kadının önünde duruyorum. Ve işte bu kadının eşsiz güzellikteki elini okşarken şöyle diyorum: 'Silahların silahı'. 'O da ne demek?' diye soruyor. Yanıtlıyorum: 'Eski bir Yunanlı, insan elini böyle tanımlamıştı.'"
"Ama siz, kendi sözcüklerinizle söyleseydiniz, daha eğlenceli bir şey ortaya çıkabilirdi," dedi. "Bir düşünsene, Kostya, daha eğlenceli bir şey! Bu kadarı yeter. Anlayamıyorum: Ben eğlencelik olarak mı yaratıldım?"
"Eh, yeter artık Vladimir. Git uyu!" dedi yüksek sesle ve sertçe. "Sana bu söz oyunlarını anlamadığımı söylemiştim. Bildiğim tek şey var: Kadınlar, erkeği kadınlar için dünyaya getirirler."
"Kahredici bir saçmalık..."
"Anaerkilce..."
Lütov ince ince ıslık çaldı ve iki arkadaşın sözcükleri anlaşılamadı.

Klim, hafiflemiş bir halde nefes aldı. Yakasından bir böcek girdi ve sırtında dayanılmaz bir kaşıntıya yol açarak dolaşmaya başladı. Klim, birkaç kez sırtını kayın ağacının gövdesine sürtmeyi denedi fakat ağaç çatırdadı ve yaprakları hışırdayarak sallandı. Şimdi Makarov'un kalkacağını, çevresine bakarak onu kendilerini dinlerken göreceğini düşünerek korkudan terledi.

Lütov'un yakınmalarını memnunluk duyarak dinlemiş, hatta iki kez gülümsemişti. Makarov'un yerinde olsa daha akıllıca konuşacağını, Lütov'un, "ben eğlencelik miyim?" sorusuna, "neden olasın?" diye yanıt vereceğini düşündü.

Makarov'un oturduğu yerden hâlâ mavi bir duman yükseliyordu. Klim oraya indi. Kum çukurunda, altın sarısı ve mavimsi ateş böcekleri, kızıl yaprakları ve atlas rengi akağaç kabuklarını küçük parçalar halinde kemirerek kavisler çiziyordu.

'Ne çocukluk,' diye düşündü Klim Samgin ve yanmakta olan ateşi kumla söndürerek, kumu ayağıyla dikkatle ezdi. Varavka'nın yazlığı ile aynı hizaya geldiğinde Makarov yavaşça bağırdı:

"Nereye gidiyorsun?"

Dişlerinin arasındaki değişmez sigarası ve elinde bir kâğıtla, çok görkemli bir görünümle duruyor ve:

"Kızlar oldukça sinirli. Alina üşütmüş olmaktan korkuyor ve kapris yapıyor. Lidiya uzlaşmaz bir ruh hali içinde ve Lütov'a, 'Başkir Kızının Güncesi'ni onaylamadığı için bağırdı," diyordu.

Makarov'un da kızlara gitmesinden korkan Samgin, onları daha sonra ziyaret etmeye karar verdi ve odaya girdi. Makarov sandalyede oturuyordu ve gömleğinin yakasını çözmüştü; başını sallayarak ve ince defteri pervaza koyarak üzerine küllüğü yerleştirdi.

Suratını asarak ve saçlarını eliyle karıştırarak: "Herkes, kardeşim, öyle endişeli bir sıkıntı içinde ki. Edebiyatta geçmişte insanların böyle tuhaf bir sıkıntı içinde olduklarına rastlanmıyor. Belki de bu bir sıkıntı değil," dedi.

Klim, özellikle bir sıkıntı duyarak: "Bilmiyorum," dedi ve daha sonra ağır ağır ekledi: "Bir canlanma fark edildiği söyleniyor."

"Kitaplar söylüyor."

Klim, sanki kızılımsı güneş ışığında tuhaf, renksiz sinekler uçuşuyormuş gibi bakarak sustu. Bu sineklerden bazıları, havada hareketsiz bir nokta görüyormuşçasına, uzun süre onun üzerinde titreşiyor, daha sonra da yere düşer gibi oluyor ve yeniden bu görünmeyen noktaya uçuyordu. Klim, gözleriyle defteri işaret ederek:

"Bu nedir?" diye sordu.

"'Sosyalistler Birliği'nin programı. Topluluk oluşturmanın, mujiklerimizi, batıdaki köylülere kıyasla sosyalizme karşı daha duyarlı konuma getirdiğini öne sürüyor. Lütov bununla ilgileniyor."

"Can sıkıntısından mı?"

Makarov omuz silkti.

"Hayır, onun siyasete karşı kendine özgü bir yaklaşımı var. Bu konuda onu anlamıyorum."

"Bunun dışındaki konularda nasıl birisi?"

Makarov kaşlarını kaldırarak sigarasını içmeye başladı, yanan kibriti küllüğe atmak istedi ama süt bardağına soktu.

"Ah, hay aksi!"

Sütü pencereden dökerek beyaz kalıntılarına baktı ve can sıkıntısıyla:

"Çiçeklere geldi. Piyano var mı?" diye sordu.

Anlaşılan Klim'in sorusunu unutmuş ya da yanıtlamak istememişti.

"Piyanoyu ne yapacaksın? Çalıyor musun ki?" diye sertçe sordu Klim.

Makarov sıkılmış parmaklarını çıtırdatarak: "Bir düşünsene, çalıyorum!" dedi. "Dinleyerek başladım, daha sonra da ders aldım... Daha lisedeyken. Moskova'da ise öğretmenim beni konservatuvara girmeye ikna etti. 'Yeteneğin var,' diyordu. Ben ona inanmıyorum. Bende hiç yetenek yok. Ama müziksiz yaşamak güç, işte böyle kardeşim..."

"Piyano işte bu odada, annemin odasında," dedi Klim.

Makarov kalktı, umursamaz bir tavırla defteri cebine soktu ve ellerini ovuşturarak gitti.

Piyanonun ilk akorları işitildiğinde Klim terasa çıktı, sağda ormanın siyah yarım dairesinin, solda ise mavimsi bulutların oluş-

turduğu dağ ile sınırlanmış nehrin öte yanına bakarak bir süre durdu. Sakin bir rüzgâr, yeşil başak dalgalarını nehre doğru okşayarak dalgalandırıyordu. Tanımadığı küçük bir oyunun melodik ezgisi duyuluyordu. Klim, Telepneva'nın yazlığına gitti. Tahta bacaklı, sakallı bir mujik yolunu kesti.

"Yayın balığı avlamak istemez misiniz, beyim?"

Klim, bir şey söylemeden elini salladı.

Mujik arkasından, umutsuz bir sesle: "Yayın balığının pudu iki kapik," dedi.

Alina'nın uşağı, küçük hanımın hasta olduğunu, Lidiya'nın ise gezmeye gittiğini söyledi. Samgin nehre doğru indi, akıntı yönüne, daha sonra da ters tarafa baktı. Lidiya yoktu. Makarov coşkulu bir şey çalıyordu. Klim eve döndü ve yeniden mujiğe rastladı. Mujik kayın ağacının dalına tutunarak patikada duruyor, tahta bacağıyla yere daire çizmeye çalışıyordu. Klim'in yüzüne düşünceli düşünceli bakarak yol verdi ve kulağına fısıldar gibi, yavaşça:

"Asker karısı da var... Çok tatlıdır..." dedi.

Klim yazlığın terasına çıktığında, Makarov çalmayı bırakmıştı ve Lütov'un kulak tırmalayıcı sesi duyuluyordu:

"Halk her şeyi, cehaletin cennetini de, bilginin cehennemini de iyice düşünmüştür, sevgili Lidiya Timofeyevna."

Odada ışık yoktu, karanlık Lütov'un görünümünü bozuyor, belirgin çizgilerini yok ediyordu; Lidiya ise beyaz bir giysi içinde pencerenin yanında oturuyor, perdenin tülünden yalnızca kıvırcık siyah başı görünüyordu. Klim kapıda, Lütov'un arkasında durdu ve dinledi:

"Cennetten kovulan Adem bilim ağacına baktı ve Tanrı'nın bu ağacı mahvettiğini gördü. Ağaç kurumuştu. Şeytan Adem'e yaklaştı ve 'terk edilmiş çocuğum, senin yeryüzünde acı çekmekten başka çaren yok' dedi."

"Bu konuda Macar İmre Madaç çok önemli bir şey yazdı. İşte böyle anlamak gerek, Lidiya, siz ise..."

Lidiya: "Ben bundan söz etmiyorum," dedi. "Ben inanmıyorum... Bu da kim?"

"Benim," diye yanıtladı Klim.

"Neden böyle gizlice ortaya çıkıyorsun?"

Klim onun sorusunda bir can sıkıntısı fark etti, alındı ve masaya giderek lambayı yaktı. İçeriye gözlerini süzerek, saçı başı dağınık Makarov girdi, Lütov'a baktı, elleriyle omzuna dayanarak örme koltuğa itti ve:

"Kendin uyumuyorsun, başkalarının da mı uykusunu kaçırıyorsun?" dedi.

Lidiya:

"Niçin lambayı yaktın?" diye sordu. "Gökyüzü ne kadar güzel parlıyordu."

Klim: "Bu parlayan gökyüzü değil, fırtına," diye düzeltti ve lambayı söndürmek istedi; ama Lidiya:

"Bırak," dedi.

Makarov yavaşça ıslık çalarak terasta dolaşıyor, sessiz şimşek parıltıları arasında kâh görünüyor kâh gözden kayboluyordu.

Lidiya, sandalyeden kalkarak Lütov'a: "Bana eşlik edin," dedi. "Zevkle."

Terasa çıktıklarında Makarov:

"Ben de geliyorum," dedi.

Ama Lidiya: "Hayır, gerek yok," diye belirtti.

Makarov ellerini ensesine kavuşturarak iki dakika kadar Lütov'un genç çam dallarının Lidiya'nın başına çarpmasını engelleyerek yürümesine yardım edişine baktı, daha sonra da gülümseyerek Klim'e:

"İşittin mi? Gerek yokmuş. Dünyayla ve insanlarla belirleyici olan yaklaşımlarında en çok kullandığı sözcük bu. 'Gerek yok,' diyor."

Sigarasını yaktıktan sonra, Makarov kibritin sonuna kadar yanmasını bekledi ve omzuyla kapının sövesine dayanarak, meslektaşına ilginç bir hastalıktan söz eden bir doktor tonunda konuşmasını sürdürdü:

"Birisiyle konuşurken daima başkasının işitmesinden, neden söz edildiğini bilmesinden korkuyor. Her ne kadar çelişkiler onu ilgilendirse de, sanki insanların içten ve birbirleriyle uyum içinde

konuşmamalarından korkuyor. Ama bunları kendisi yapmayı sevmiyor. Belki de, her insanın, yalnızca bakire Lidiya Varavka'ya söyleyebileceği bir sırrı olduğunu düşünüyor."

Klim, Makarov'un söylediklerini doğru buluyor ve bu hoşuna gitmiyordu. Bunu neden özellikle Makarov söylüyordu da kendisi söylemiyordu? Ve gözlüğüyle arkadaşına bakarak, annesinin haklı olduğunu düşünüyordu: Makarov'un yüzü çift bir yüzdü. Çocukça ve budalaca gözleri olmasa, bu, kötü bir insan yüzü olabilirdi. Klim, gülerek:

"Yine de ona âşıksın," dedi.

"Ona âşık olmadığımı sana daha önce söylemiştim."

Makarov sigarasını öyle bir üflüyordu ki, ateşinden kıvılcımlar çıkıyordu.

"Ama kendini beğenmiş değil. Hatta bana, kendisine yeterince değer vermiyormuş gibi geliyor. Yaşamın en ciddi şey olduğunun, küçük eğlenceler için verilmediğinin iyice farkında. Bazen içinde, dün olduğu gibi, sanki kendisine karşı bir düşmanlık besliyormuş gibi."

Makarov sustu, sonra yavaşça gülerek:

"Tanıdığım bir doğa bilimci, çok yetenekli, ancak hayvan herifin ve jigolonun teki olan bir genç, açıktan açığa yaşlı bir kadınla yaşıyor ve iyi bir laf etmiş: 'Hepimiz geçmişteki olaylarda yaşıyoruz' demişti. Ben ona yaptığı işten dolayı sitem ettiğim için bu sözleri söylemişti. Burada, kardeşim, bir şey var ki..." dedi.

Samgin: "Yüzsüzlük dışında bir şey görmüyorum," dedi.

Fırtına çıktı. Kara bir bulut, aşılmaz bir gölge halinde çevredeki her şeyi kapladı. Nehir kayboldu; yalnızca Telepneva'nın yazlığının penceresindeki ışık, bir tek yerde suyu aydınlatıyordu.

Makarov, Klim'in korku içinde caddede taşıdığı, kanlı yelken bezinden bluz giymiş o gence çok az benziyordu. Bu farklılık, hem merak hem de can sıkıntısı uyandırıyordu.

Klim, onaylamayan bir tavırla: "Sen değiştin, Konstantin," dedi. Makarov gülümseyerek sordu:

"İyiye doğru mu?"

"Bilmiyorum."

Makarov başını salladı ve avucunu dağınık saçlarında gezdirdi.

"Bana, daha sakin birisi oldum gibi geliyor. Biliyor musun, bende, sanki bir canavar avlamışım, kendime değil de ona ateş etmişim gibi bir izlenim kaldı. Bir şey daha var: Köşeye bir göz atmış oldum."

Biraz durduktan sonra düşünceli ve yavaş bir sesle anlatmaya başladı:

"Çocukluğumda hiçbir şeyden korkmazdım, ne karanlıktan ne kavgadan ne de gece yangınlarının ateşinden. Sarhoşların bulunduğu bir caddede yaşardık ve orada sık sık yangın çıkardı. Köşelerden gündüzleri bile korkardım: Öyle olurdu ki, sokakta gidiyorsun, köşeyi dönmen gerekiyor ve her zaman seni orada bir şey bekliyormuş gibi geliyor: Bu, beni dövecek olan haylaz çocuklar da değildi: Genel olarak, gerçek olmayan, masallardan çıkma bir şeydi. Belki bu, korku da değil, bildiğim ya da tanıdığım hiçbir şeye benzemeyen bir şeye karşı açlık içeren bir beklentiydi. Kardeşim, ben on yaşında iken artık çok şey biliyordum. O yaşta bilinmemesi gereken hemen her şeyi. Belki de beklediğim şey, henüz bilmediğim bir şeydi: İyi ya da kötü fark etmezdi, yeter ki değişik bir şey olsun."

Klim'e gülümseyen gözlerle bakarak derin bir iç geçirdi.

"Şimdi tüm köşelere sakin sakin bakıyorum: En korkunç olması gereken o köşede de hiçbir şey yoktu."

Klim, karşı konulmaz bir ses tonuyla: "Yaşamdaki en korkunç şeyin 'yalan' olduğunu kabul ediyorum," dedi.

"Evet. Ve de 'aptallık'. Bence, insanlar çok aptalca yaşıyor."

Her ikisi de sustu.

Makaraov: "Gidip biraz daha çalacağım," dedi.

Masanın üzerindeki lambanın çevresinde gereksiz gri yaratıklar uçuşuyor, yanıyor, masa örtüsünün üzerine düşüyor, kül gibi kaplıyordu. Klim, terasa açılan kapıyı kapadı, ışığı söndürdü ve yatmaya gitti.

Klim, giderek yaklaşan gök gürültüsünün sesini dinleyerek, ne sözcükle ne de biçimle tanımlanabilecek soyut bir şey üzerinde düşünmeye başladı. Kendisini, içinden yavaşça geçip giden belirsiz bir akıma kapılmış hissediyordu. Bu akım, sanki beyninin dışına da yayılıyor, gök gürültüsünün kulakları sağır eden gürültü-

sünde, çatıya vuran iri yağmur damlalarında ve Makarov'un çaldığı Grieg müziğinde de yayılıyordu. Bulut, birkaç büyük damlayı az miktarda savurarak geçip gitti, gök gürültüsü daha uzaktan ve az duyulur oldu; ay ışığı pencereden dalarcasına giriyor, sanki çevredeki her şeyi yerinden oynatıyor, mobilyalar kımıldıyor, duvar sarsılıyordu. Değirmendeki köpek korku içinde havlıyordu. Makarov artık çalmıyordu. Kapı çarptı, Lütov'un sesi yavaştan duyuldu. Sonra ortalık tamamen sessizleşti ve bu donuk sessizlikte, Klim, biçimlenmemiş düşüncelerin akımını daha da güçlü hissetti.

Bu, kısa süre önce yaşadığı can sıkıntısına benzemiyordu; düşü anımsatan bir sonsuzluğa düşüşün endişe verici duygusu, alışılagelmiş düşüncelerin karşısına çıkan yeni ve onlara düşman bir şeydi. Düşünceleri, onun içinde bir yerlerde, ancak suskun ve güçsüzdüler. Klim, kendisine bir şeyler itiraf etmenin gerekliliğini pek net olmayan bir biçimde hissediyor, ancak bunu başaramıyor ve ne olduğunu anlamaktan korkuyordu.

Rüzgâr esmeye başladı; çamlar hışırdıyor, çatıda bir şey ıslık çalıyordu; ay ışığı odayı dolduruyor, kayboluyor ve odayı yeniden karanlığın hışırtıları ve fısıltıları dolduruyordu.

Rüzgâr hemen kısa bahar gecesini dağıttı ve gökyüzü soğuk, yeşilimsi bir renk aldı Klim yorganı başına çekti ve birdenbire:

'Aslına bakılırsa, ben yeteneksizim,' diye düşündü.

Ancak bu keşif ağrına gitmedi ve kayboldu: Yeniden içindeki biçimsiz, yıkıcı şeyin akışını dinlemeye başladı.

Sabah, başında bir tür toz ya da sis hissederek erkenden kalktı. 'Böylesi ruh durumları bende neden ve nereden ortaya çıkıyor?' diye düşündü.

Yalnız başına çay içerken, Turoboyev ve Varavka gri pardösü giymiş olarak geldiler. Varavka bir fıçıya benziyordu; Turoboyev ise geniş çuvalımsı giysi içinde güzel vücut yapısını yitirmemişti.

Pardösüyü sırtından atınca Klim'e daha dik vücutlu ve soğuk göründü. Soğuk gözleri daha da ciddileşmişti, kederli bir şeyler gizliyordu ve Klim bu gözlerin hareketsiz bakışında kötü bir şeyler fark etti.

Varavka, sakalındaki tozu silkeleyerek, Klim'e, annesinin yarın akşam kente dönmesini istediğini söyledi.

"Müzisyenler gelecekmiş, sen onları tanıyorsun ve..."

Kırmızımsı elini belirsizce salladı, Klim ise neredeyse kin duyarak:

'Varavka ve annem herhalde beni kasten uzaklaştırıyorlar ve Lidiya ile olabildiğince kısa süre birlikte olmamı istiyorlar,' diye düşündü.

Aynı zamanda, tanıdığı insanların kuşku verici bir biçimde, tiyatro sahnesinde ya da caddede bir kaza gördüklerinde toplanırcasına, çabucak çevresinde toplandıklarını düşündü. Kente gitmeyi istemiyor, duyduğu merak onu heyecanlandırıyordu: Lidiya, Turoboyev'i nasıl karşılayacaktı?

Varavka kalın çantasından planlar ve kâğıtlar çıkarıyor, liberal toprak sahiplerinin yeni Çar konusundaki umutlarından söz ediyor, Turoboyev ise onu ifadesiz bir yüzle, süt içerek dinliyordu. Teras kapısında Lütov, ıslak saçlı, kızarmış bir yüzle belirdi ve şaşı gözlerini kırparak:

"Nehirde yüzdüm!" dedi.

Varavka, sitemkâr bir sesle:

"Riskli, tehlikeli. İşte, buyrun, düşünün ki..." dedi.

Klim, Turoboyev'in, Lütov'un elini çok aldırmaz bir tavırla sıktığını, elini hemen cebine soktuğunu ve hamurdan yaptığı topu yuvarlamak için masaya eğildiğini fark etti. Varavka hemen masadaki kapları bir yana itti, planı açtı ve yeşil işaretli yerlere çay kaşığının sapıyla vurarak ormanlardan, bataklıklardan ve kumlu yerlerden söz etmeye başladı. Klim kalktı ve bu insanlara karşı içindeki nefretin büyüdüğünü hissederek gitti.

Ormanda, tepede, tüm yazlıkların, nehir kıyılarının, değirmenin ve Varavkaların yazlığının yakınında bulunan küçük Nikonovo köyüne giden yolun iyice göründüğü bir yer seçti, kayın ağaçlarının altındaki kuma oturdu ve Bryunetyer'in *Sembolistler ve Dekadanlar* kitabını açtı. Ancak güneş, ve aşağıda nelerin olduğunu görme isteği, okumasını engelliyordu.

Değirmenin yanında, kırmızı sakallı, oyuncak kadar küçük sa-

kallı mujik, sandalın dibini kalafatlıyor, ağaçtan yapılma çekicin sert darbeleri ıssızlıkta net olarak duyuluyordu. Ona benzer, yine çok ufak tefek bir kadın, eteklerini sallayarak kazları nehre doğru kovalıyordu. Birisi sarı, diğeri mavi giysili iki çocuk omuzlarında olta ile nehre doğru yürüyordu. İşte Makarov da havlusunu sallayarak gidiyordu; şimdi yüzme yerindeki küçük iskeleye yaklaştı, çıplak ayağını suya soktu, salladı ve küçük bir köpek gibi dalgalandırdı. Daha sonra iskeleye yüzüstü uzandı, başını suya soktu ve ağır ağır yazlık eve doğru, saçlarını kurulayarak yürüdü. Başını havlu ile sararken onu yırtmak ister gibiydi.

Güneşle ısınan ve ormanın güzel kokularıyla sarhoş gibi olan Klim, uyuklamaya başladı. Gözlerini açtığında nehrin kıyısında Turoboyev duruyordu; şapkasını çıkardıktan sonra geri dönerek değirmene doğru yürüyen Alina Telepneva'nın peşinden gitmeye başladı. Solda, uzakta, köye giden yolda, Lidiya'nın ince beyaz silueti yüzer gibi gidiyordu.

"Onu gördü mü? Konuştular mı?"

Kalktı, nehre inmek istedi ancak Turoboyev, Lütov ve Alina'ya karşı duyduğu düşmanca, ağır bir duygu onu durdurdu. Alina, kendisini Makarov ve Lidiya'ya yamamak istiyor, onlar da utanmazlığını ona göstermeyi başaramıyor ya da istemiyorlardı.

"Keşke Lidiya'ya, onlar kadar yakın olsaydım... Ama... yüzlerini şeytan görsün..."

Ağır ağır, güneşten iyice kızmış olan kumluk yere indi ve iki parmağıyla sakalını sıkan ve gri şapkasını yüzüne sallayarak hâlâ ayakta duran Turoboyev'i izlerken gözlüklerinin camını silmeye başladı. Makarov ona yaklaştı ve ikisi de yavaşça değirmen yönünde yürümeye başladı.

'Aslında, tüm bu akıllılar, sıkıcı insanlar. Aynı zamanda yapmacık,' diye düşünmeye zorladı kendisini Klim. Geçen geceki ruh halinin kendisini yine etki altına almaya başladığını hissediyordu. 'Onların her birinin ruhunda, her sözcüklerinin altında çok basit bir şey var. Aramızdaki fark, yalnızca onların inanır ya da inanmaz görünmeyi becermelerinde; üstelik benim ne belirli bir inancım ne de sağlam bir inançsızlığım var.'

Klim Samgin, birçok sivri ve değişik düşüncenin kendisine dı-

şarıdan, mekanik bir biçimde saldırdığına ilk kez tanık olmuyordu. Ancak, duyduklarının ve okuduklarının hepsini bir düzene koymaya ve akıllı kişilerin saldırısına karşı kalkan olabilecek ve kendi kişiliğini yeterince açık ortaya koyabilecek yeni düşünceler yaratmaya çalıştığında, başarılı olamıyordu. İçinde farklı düşünce, kanı ve kuramların oluşturduğu bir kasırganın ağır ağır döndüğünü hissediyor, ancak bu kasırga onu yalnızca zayıflatıyor, hiçbir şey vermiyor, ruhuna ve aklına nüfuz edemiyordu.

Bazen bu duygu onu sürekli olarak sözcük ve düşüncelerin kaynadığı bir boşluk gibi korkutuyordu. Kaynıyorlar ama ısıtmıyorlardı. Hatta kendi kendine:

'Acaba aptal mıyım?' diye soruyordu.

Bu sıcak günde kumda oturmuş, Turoboyev, Makarov ve Alina'nın değirmenden dönüşünü izlerken, kafasında avuntu verici bir düşünce belirdi:

'Boşuna heyecanlanıyorum. Aslında her şey çok basit: Henüz inanma zamanım gelmedi. Henüz, 'kimyama yakın' bir düşünceyle karşılaşmadım. Kutuzov, her toplumsal birey için kimyasına yakın görüş ve kanılar dizgesinin mevcut olduğunu söylerken haklıydı.'

Kutuzov'u anmak Klim'in biraz canını sıktı; kendisini içten içe bir çelişkiye takılmış hissetti ancak kendi kendine konuşarak bunu çabucak atlattı:

'Burada bir karmaşa var, ama bu, yalnızca başkalarının düşüncelerinden yararlanmanın tehlikeli olduğunu kanıtlıyor. Bu hataları fark eden bir düzeltici de var.'

Keşfinden dolayı memnun, temkinli bir tavırla gülümsedi, ayağa kalktı ve dinç adımlarla eve gitti.

Varavka ve Lütov masada oturuyorlardı ve Lütov'un sırtı kapıya dönüktü. Odaya girerken Klim onun sözlerini işitti:

"Gazetede ilk adam yol gösteren kişi değil, fıkra yazarıdır."

Varavka, Klim'i homurdanarak karşıladı:

"Neredeydin? Seni kahvaltı için aradılar ama bulamadılar. Turoboyev nerede? Kızlarla mı? Hmmm... evet! İşte, Klim, lütfen bir iyilik yap ve bu iki kağıdı temize çekiver."

Lütov, Klim'e kaşının altından kuşkuyla baktı, daha sonra kağıdın üzerine eğilerek kurşun kalemle bir şeyler karaladı ve:

"Herhalde amca sizin koşullarınızı kabul etmeyecek," dedi.

Şişeyi masadan sinirli bir tavırla kaparak bardağına bira koydu. Üç şişe bitmişti. Klim, odasına gitti ve kâğıtları temize çekerken Varavka ve Lütov'un iyice anlaşılamayan seslerine kulak verdi. İkisinin de sesi hemen aynı yükseklikteydi ve arada bir, sanki bir odaya kapatılmış ve can sıkıntısından kızmış iki köpek yavrusu gibi çok tuhaf sesler çıkarıyorlardı.

Turoboyev, Makarov ve kızlar ancak akşam çayına doğru geldiler. Klim, Lidiya'nın keyifsiz ve düşünceli olduğunu hemen fark etti ama bunu yorgunluğa verdi. Makarov'un yeni uyanmış gibi bir görünümü vardı ve dalgın gülümsemesi güzel hatlı dudaklarını titretiyordu; her zaman olduğu gibi aralıksız sigara içiyor, sigarası ağzının kenarından tütüyor, dumanı ise sol gözünü kısmak zorunda bırakıyordu. Turoboyev'e gözlerini diken Alina'nın şaşkın bakışını görmek tuhaftı; bey çocuğunun soğuk gözlerinde ise her zamanki acı alay değil, bir kaygı belirtisi vardı. Hepsi de Varavka ve Lütov'un ateşli söz dalaşını Klim Samgin'in izlediği sırada gelmişti.

Bu insanların tartışırlarken ortaya koydukları coşkuda, aç, şehvetli ve nihayetinde de gülünç bir şey vardı. Sanki çoktandır, birbirlerinin yüzüne alaycı nidalar atmak, alaycı yüz mimikleri ile birbirlerine saldırmak ve herkese birbirlerine karşı saygısızlıklarını göstermek üzere karşılaşmak için fırsat arıyormuş gibiydiler. Varavka, bedenini örme koltuğa rahatça yayarak kısa bacaklarını uzatmış, ellerini pantolonunun ceplerinden karnına saplamış gibi oturuyordu. Dinlerken yanmış yanaklarını şişiriyor, ayımsı gözlerini kısıyor, konuşurken ise sakalı gömleğinin üzerinde dalgalı bir biçimde, her şeyi yalamaya hazır kocaman bir dil gibi kıvrılıyordu.

"İzin verin, izin verin!" diye tiz bir sesle haykırıyordu. "Ülke sanayisinin gelişmemiş bir durumda olduğunu kabul ediyorsunuz ve buna karşın işçilere sanayi düşmanlığı aşılamanın olası, hatta gerekli olduğunu mu söylüyorsunuz?"

Lütov iğneleyici bir gülüşle: "Ha, ha, ha!" diye güldü. "Buna bir de, Avrupa örneğinden hareket edenlerin öne sürdüğü üzere, sınıf düşmanlığının kültürel gelişimi durdurmasının kaçınılmaz olduğu görüşünü de ekleyin bari..."

Gülünecek bir şeyin olmadığı ortamdaki bu gülüş Klim'i şaşırttı. Ancak burada, iğneleyici bir küstahlık açıkça seziliyordu. Lütov, sandalyenin ucunda, sırtını eğmiş, avuçlarını dizlerine dayamış bir halde oturuyordu. Klim, onun şaşı gözlerinin Varavka'nın yüzünde durma eğilimiyle titrediklerini ancak bunu başaramayarak Lütov'u başını çevirmek zorunda bıraktıklarını fark etti. Klim, aynı zamanda, bu adamın, çay koymakta olan Lidiya dışında herkeste kendisine karşı bir düşmanlık uyandırdığını da görüyordu. Makarov, terasa açılan kapıya bakıyor ve kaşıkla sol elinin tırnaklarına vurarak hiçbir şey işitmiyordu.

"Ya motivasyon? Motivasyonlarınız?" diye haykırdı Varavka. "Düşmanlığı kabul etmeniz için sizi motive eden ne?"

"Soyadım," diye haykırdı, Lütov. "Yaşamın sıkıcılığından aşırı derecede nefret ediyorum." Turoboyev yüzünü buruşturdu. Alina bunu fark ederek Lidiya'ya doğru eğildi ve kızarmış yüzünü onun omzuna sakladı. Lidiya, ona bakmadan fincanını itti ve suratını astı.

"Vladimir İvanoviç!" diye bağırdı Varavka. "Biz ciddi konuşuyoruz, öyle değil mi?"

"Tamamen!" diye heyecanla haykırdı Lütov.

"İstediğiniz ne?"

"Özgürlük!"

"Anarşi mi?"

"Nasıl isterseniz. Eğer kontlarımız ve prenslerimiz ısrarla anarşizm vaazı veriyorlarsa, izin verin de tüccar çocuğu da bu konuda açık yüreklilikle konuşsun! İnsana tüm güzellikleri ve tüm dehşeti, evet dehşeti deneme fırsatı verin! Özgürlüğü tatmak! Sınırsız olarak verin..."

"Ya daha sonra?" diye yüksek sesle sordu Turoboyev.

Lütov sandalyesinde onun bulunduğu yöne doğru eğildi, elini uzattı.

"Daha sonra o kendi kendisini sınırlayacaktır. O, yani insan, korkaktır, açgözlüdür. İnsanoğlu akıllıdır ve özellikle de bundan dolayı korkaktır. Ona, kendisinden korkma fırsatı verin. Buna olanak verin, çok daha üstün ve sakin yapılı insanlar, iş adamları kazanacaksınız ve bunlar hemen kendilerini ve birbirlerini kısıtlayacak, bağlayacak, mutlu ve barışçı bir yaşamın Tanrısına teslim olacaklar..."

Varavka, kızgın bir tavırla elini cebinden çıkardı ve salladı:

"Bağışlayın, ama bu ciddi bir şey değil!"

"Birkaç söz söyleyebilir miyim?" diye sordu Turoboyev ve izin beklemeksizin, Lütov'a bakmadan konuşmaya başladı:

"Tartışmaları dinlerken birkaç kırıcı izlenim ediniyorum: Biz Ruslar, aklımıza hakim olamıyoruz. Bizim insanımız düşüncesini yönlendiremiyor, onu köleleştiriyor. Kutuzov'un bizim tartışmalarımızı 'paradoksların resmi geçidi' olarak tanımladığını anımsıyor musunuz, Samgin?"

"Ne? Neymiş?" diye heyecanla bağırdı Lütov.

"Bizde, başkasının düşüncelerini alarak onları kontrol edemeyen, hatta kontrol etmekten, kendiliğinden bazı değişikler yapmaktan korkan, aksine onu daha da katı, sivri yapma, mantık ve olabilirlik sınırları dışına çıkarma eğiliminde olan pek çok kişi var. Bana, Rus insanı için düşünce, çekici olmasına karşın, alışılmadık ve hatta korkutucu bir şeymiş gibi geliyor. Bu sağduyuya hakim olmayı başaramama durumu, bazılarında bu olgu karşısında korkuya ve ona karşı düşmanlığa, diğerlerinde ise onun oyununa, çok sık olarak insanları yozlaştırma oyununa, kölece bir baş eğmeye yol açıyor."

Lütov, ellerini sıkıca ovuşturarak güldü; Klim ise, herkesten fazla ve belki de sürekli olarak, sevmediği kişilerin ağzından güzel düşünceler duymak zorunda kaldığını düşündü. Lütov'un özgürlüğün gerekliliği konusundaki haykırışları hoşuna gidiyor, Turoboyev'in Rusların düşüncelere hakim olamama konusundaki yaklaşımı ise doğru gibi geliyordu. Düşüncelere daldığı için Turoboyev'in konuşmasındaki bir bölümü tam olarak duyamadı ve Lütov'un haykırışıyla ürktü:

"Çok tepeden konuşuyorsunuz!"

Turoboyev Lütov'a bakmadan, sağ elinin parmaklarını inceleyerek:

"Bizde düşünceye karşı barbarca bir açlık var, özellikle de parlak olanlara... Bu, vahşilerin cam boncuklara olan tutkusunu anımsatıyor; sanırım, bizdeki Volterci kölelik hukuku yandaşları, idealistler, Darwinistler gibi tuhaf insanların varlığını bununla açıklayabiliriz. Bunlar, papaz çocukları, birinci loca tüccarlardan oluşan idealistler ve yine aynı kesimden Marksistlerden oluşuyor."

"Bu taş bana mı atılıyor?" diye haykırırcasına sordu Lütov.

"Hayır, kimseyi incitmek istemem; kimseyi ikna etmeye de çalışmıyor, yalnızca anlatıyorum," diye yanıtladı Turoboyev, pencereden bakarak. Yanıtının yumuşak tonu Klim'i çok şaşırttı. Lütov, eğilip büküldü, itiraz etmek isteğiyle sandalyeden fırlayarak kalktı, odadaki herkese baktı ancak Turoboyev'i dikkatle dinlediklerini görünce güldü ve sustu.

Turoboyev ayağa kalkarak:

"Bu tutkuyu, bizim ülkemiz için örgütleyici olan yabancı kaynaklı düşüncelere karşı gereksinimimizle açıklamak olası mı, bilmiyorum," dedi.

Lütov da yerinden fırladı:

"Ya Pan-slavistler, Narodnikler?"

"Bazıları artık yok, diğerleri de gerçeklerden çok uzaklarda," diye yanıtladı Turoboyev ve tartışma sırasında ilk kez gülümsedi.

Lütov ona doğru atılarak haykırdı:

"Ama siz de düşüncelerinizde bağımsız değilsiniz. Ah, hayır! Çadayev..."

"Akıllı bir Avrupalı gözüyle Rusya'ya bakıyordu."

"Hayır, durun, etkilemeye çalışmayın."

Lütov, Turoboyev'e doğru atılarak onu terasa doğru sürükledi ve bağırmaya başladı:

"Sınıfsal düşünce..."

"Başka ve olmayacak bir şeyi öne sürüyorlar..."

Varavka: "Tuhaf bir tip," dedi ve Alina'ya doğru şaşı gözlerle bakışından Klim, bunun Lütov için söylendiğini anladı.

Odada bulunan dört kişi de iki dakika kadar terastaki tartışmaya kulak vererek sustu. Beşinci kişi olan Makarov, alçak divanın üzerinde yüzsüzce uyuyordu. Lidiya ve Alina yan yana oturuyordu; Lidiya başını eğmişti ve yüzü görünmüyordu; arkadaşı onun kulağına bir şeyler fısıldıyor, Varavka ise gözlerini kapatarak sigarasını içiyordu.

"Şimdi birbirlerine kendi özgün flamalarını göstererek... Bu da ne?"

Kısık ve bezgin üçüncü bir ses:

"Belki de yayın balığı avlamak istersiniz, beyler?" diyordu. "Burada sizin zevkiniz için yayın bulunur, pudu* üç kapik... Zaman geçirmek için ilginç..."

Klim terasa çıktı, karşısında tahta bacaklı mujik duruyor ve tüylü suratını kaldırarak yalvarırcasına konuşuyordu:

"Ben size yirmi beşlik karşılığında av düzenlerim. Büyük balık tehlikeli. Daha sonra akrabalarınıza ve yakınlarınıza övünürsünüz."

Turoboyev bir kenara çekildi. Lütov boynunu uzatarak, dikkatle, geniş omuzlu, kır düşmüş saçlarında görkemli bir şapka bulunan, kemersiz bir mintan giymiş mujiğe bakıyordu. Bacaklarının yarısına kadar gelen mavi bir pantolonu vardı. Bir elinde bıçak, diğerinde ise tahta bir kepçe tutuyor, konuşurken bıçakla kepçenin kıymıklı ucunu düzeltiyor, beylere aşağıdan yukarıya doğru, parlak gözlerle bakıyordu. İş bilir hatta kederli bir yüzü vardı; sesi umutsuz çıkıyor, sustuğunda ise kaşları sertçe çatılıyordu.

Lütov telaşla ona yaklaşarak:

"Gidelim," dedi.

Nehre doğru yürüdü, mujik ise arkasından topallayarak gidiyordu. Odada Alina gülmeye başladı.

Klim, terasın korkuluğuna oturan Turoboyev'e: "Lütov'u beğeniyor musunuz?" diye sordu. "Değişik, değil mi?"

Turoboyev biraz düşündükten sonra, yavaşça: "Bende saygı uyandıran insanlardan değil, ama ilginç," diye yanıtladı. "Kropotkin, Bakunin, Tolstoy ve tüccar çocuğunun serbestçe çene çalma hakkı üzerine çok kötü konuştu. Bu da söylediği en akıllıca şeydi."

* Eskiden Rusların kullandığı 16,3 kiloluk ağırlık birimi.

Lidiya ve Alina birbirlerinin ardı sıra odadan çıktılar. Lidiya terasın basamaklarına oturdu, Alina ise elini gözüne siper ederek batmakta olan güneşe bakarken, gürültü etmeksizin, buz üstünde kayar gibi bir yürüyüşle Turoboyev'e yaklaştı.

"Sizin de tartışmayı sevdiğinizi bilmiyordum!" dedi.

"Bu bir kusur mu?"

"Evet, kuşkusuz. Bu, yaşlı işi bir davranış."

Turoboyev: "Bizim kuşağımız gençliği tanımıyor," dedi.

Alina aldırmaz bir tavırla ve mimikle: "Ah, Hadson!" diye haykırdı. "Bence, tartışmayı yalnızca başarısız ve mutsuz insanlar sever. Mutlu kişiler suskun yaşarlar."

"Öyle mi?"

"Evet. Mutsuz kişiler için yaşamayı beceremediklerini kabullenmek güçtür ve bu nedenle konuşur ve bağırırlar. Ve her şey, kendileriyle ilişkili olmayan her şey üzerine, kimsenin inanmadığı halk sevgisi üzerine konuşurlar."

"Ooo! Siz cesursunuz," dedi Turoboyev ve yavaşça, yumuşak bir ifadeyle güldü.

Sevecen tavrı ve gülüşü Samgin'in sinirine dokundu. Alaylı bir biçimde:

"Siz buna cesaret mi diyorsunuz? Peki, Narodniklere ve devrimcilere ne ad veriyorsunuz?" diye sordu.

"Onlar da cesur insanlar. Özellikle de devrimi çıkar tanımadan ve meraktan yapanlar."

"Siz maceraperest kişilerden söz ediyorsunuz."

"Neden? Bir arada yaşayan ve olayları çabuklaştırmaya çalışan kişilerden söz ediyorum. Cortez ve Kolomb da halk iradesinin temsilcisidir. Profesör Mendelyev, Karl Marx'tan daha az devrimci değildir. Merak da bir cesarettir. Merak tutkuya dönüştüğünde ise artık sevgi halini alır."

Lidiya, omzunun üzerinden Turoboyev'e bakarak:

"Samimi mi konuşuyorsunuz?" diye sordu.

"Evet," diye biraz duraklayarak yanıtladı, Turoboyev.

Klim, bu adamın giderek daha fazla sinirine dokunduğunu hissetti. Merak ile cesaretin eş tutulması düşüncesine karşı itiraz et-

mek istiyor ancak itiraz edecek bir şey bulamıyordu. Her zaman olduğu gibi, onun yanında paradokslardan gerçekmişçesine söz ediyorlar ve o da bunu başaran kişilere gıpta ediyordu.

Lütov geri döndü ve atkısını sallayarak haykırdı:

"Şafak sökerken yayın balığı tutacağız. On üç rubleye pazarlık yaptım."

Terasa koşarak Alina'ya:

"Nişanlı kız! Siz hiç yayın yakalamadınız mı?" diye sordu.

Genç kız, önünden geçerken: "Ne balık ne de gökyüzünde turna..." dedi.

"Anlıyorum!" diye haykırdı Lütov: "Elinizdeki tavuğu, havadaki kaza tercih ediyorsunuz!"

"Bu doğru bir şey!"

Klim, Alina'nın döndüğünü, nişanlısına doğru adım attığını ancak Lidiya'nın yanına gittiğini ve yağmuru hisseden bir tavuk gibi ses çıkararak yanına oturduğunu gördü. Ellerini ovuşturup dudaklarını büken Lütov, herkesi hızla hareket eden gözlerle süzerek ayakta duruyor ve yüzü sarhoşu andırıyordu.

"Günah işleyerek yaşıyoruz," diye söylendi. "Ama bak mujik... Evet!"

Galiba herkes onun daha da çılgın bir ruh hali içinde döndüğünü fark etmişti ve Klim, Lütov'a verilmesi gereken yanıtın yerini saygısızca ve temkinli bir suskunluğun almasını bununla açıklıyordu. Turoboyev sırtını terasın işlemeli sütununa yaslamıştı; kollarını göğsünde birleştirerek ve kaşlarını çatarak, saldırı beklercesine, Lütov'un gezinen bakışlarını dikkatle izliyordu.

"Aynı görüşteyim!" dedi Lütov, küçük adımlarla ona doğru giderek. "Doğru, biz ya aklımızın derinliklerinde sahtekârlık yapıyoruz ya da ondan korkak aptallar gibi kaçıyoruz."

Elini öylesine çabuk salladı ki, Turoboyev, gözünü kırpıştırdı, darbeden kaçınarak kenara çekildi ve rengi attı. Lütov, anlaşılan, onun davranışını fark etmemiş ve öfkeli yüzünü görmemişti; elini boğulmakta olan Boris Varavka gibi sallayarak sözlerini sürdürdü:

"Bunun nedeni de, bizim metafizikçi bir halk olmamızdır. Her yerel istatistiğimizde Pisagor gizlidir ve bizim istatistiğimiz Marx'ı,

Svedenborg ya da Jakob Böhme gibi algılamaktadır. Bilimi de, metafizik dışında, anlayamayız: Örneğin, benim için matematik, mistik rakamların özü, daha da basitleştirirsek, büyücülüktür."

"Bu yeni bir şey değil," diye yavaşça ayağa kalktı, Turoboyev.

"Bu saçma bir şey, sözde Almanlar doğuştan filozofmuş. Saçmalık!" diye sesini alçaltarak çabuk çabuk konuştu Lütov. Bacakları bükülüyordu. "Alman, filozofluğu, makine gibi, zanaat olarak, bayramlarda yapar. Biz ise tutkuyla, kendimizi parçalarcasına, gece gündüz, rüyamızda, sevgilimizin kucağında ve ölüm döşeğinde yaparız. Aslına bakılırsa felsefe yapmayız. Çünkü biz, bilirsiniz, aklımızla değil, hayallerimizle hareket ederiz. Biz akıl yürütmeyiz, tam bir hayvan yaradılışımızın etkisiyle, hayal görürüz. Hayvanlığı utanç verici bir şey olarak değil, ölçü olarak anlamaya çalışın."

Ellerini açarak havada geniş bir daire çizdi.

"İşte böyle anlayın. Sınırsızlık ve doymak bilmezlik. Bizde akıl bulamazsın, yalnızca akılsız yetenek vardır. Herkes soluk soluğa, herkes bir aşağı bir yukarı. Uçarız ve düşeriz. Mujik bilimler akademisi başkanı olur, aristokrat köylüye dönüşür. Başka nerede böyle farklı ve çok sayıda tarikat bulabilirsin ki! Ve bunlar en acımasızındandır: Hadımlar, kırbaçlar, kızıl ölüm. Hepimiz kendimizi yakabilen kişileriz: Korkunç İvan ve Avvakum'dan Mihail Bakunin'e, Neçayev'e ve Vsevolod Garşin'e kadar hayallerimizde yanarız. Neçayev'i bir kenara atmayın, bu olmaz! Çünkü mükemmel bir Rus'tur! Ruh olarak, Konstantin Leontiyev'in ve Konstantin Pobedonostsev'in öz kardeşidir."

Lütov coşmuştu, yerinde duramıyor, ellerini sallıyor ama giderek daha alçak sesle, bazen de fısıldayarak konuşuyordu. Onda dehşet verici, sarhoşça ve gerçekten tutku dolu ve duygu yüklü bir şey ortaya çıkmıştı. Onun fısıltısını ve yavaş iniltisini duymanın, coşkulu, gözleri dışarı fırlamış kırmızı yüzüne bakmanın Turoboyev'e güç geldiği fark ediliyordu.

Klim, genç kıza bakarak: 'Alina bu adamla nasıl yaşayacak,' diye düşündü. Başını Lidiya'nın dizine yaslamış oturuyor, Lidiya ise onun saç örgüsüyle oynayarak dikkatle dinliyordu.

"Siz, herhalde, birçok konuda Dostoyevskiy ile aynı görüştesiniz?" diye sordu Turoboyev. Lütov ondan uzaklaştı:

"Hayır! Hangi konuda? Aynı görüşte değilim ve sevmiyorum."

Kapıda Makarov belirdi ve kızgın bir ifadeyle:

"Vladimir, süt ister misin?" diye sordu. "Soğuk."

"Dostoyevskiy, kürek cezasıyla baştan çıkmış durumda. Onun kürek cezası ne ki? Kürek cezası yerinde tören müfettişiydi. Tüm yaşamı boyunca, kürek mahkûmları dışında bir şey yazamadı ve onun önerdiği insan 'budala'. O halkı tanımıyor ve düşünmüyor."

Makarov girdi, Lidiya'ya bir bardak süt verdi ve yüksek sesle söylenerek yanına oturdu:

"Bu laf kalabalığına bir son verecek misiniz?"

Lütov onu yumruğuyla tehdit etti.

"Bizim halkımız yeryüzünün en özgür halkıdır. İçinden hiçbir şeye bağlı değildir. Gerçekte de sevmez. Şakaları, hokkabazlığı, büyücüleri ve olağanüstü varlıkları sever. Kaygısızları sever. O da bir kaygısız. Yarın, sırf denemek için, Müslümanlığı kabul edebilir. Evet, denemek için! Kulübesini yakabilir ve çöle, kumlara Opon krallığını aramaya topluca gidebilir."

Turoboyev ellerini cebine soktu ve soğuk bir tavırla:

"Yani sonuçta ne olmuş?"

Lütov, anlaşılan, dikkatleri daha fazla üzerinde toplamak için çevresine baktı ve bir süre sallanarak yanıtladı:

"Halk, siyasetçilerin öne sürdüğü özgürlüğü değil, rahiplerin öne sürdüğü, korkmak ve otuz yaşında kendiliğinden uslanmak üzere çok sayıda ve her türlü günahı işleme özgürlüğünü istiyor. İşte! Oldu bitti! Her şey yapılmıştır! Tüm günahlar işlenmiştir. Her şey tertemiz!"

"Tuhaf bir kuram," dedi Turoboyev, omuzlarını silkerek; alacakaranlığa, terasa çıktı ama on adım kadar attıktan sonra yüksek sesle:

"Ama yine de Dostoyevskiy Dostoyevskiy'dir. Düşünce olarak olmasa bile ruh olarak..." dedi.

Lütov, şaşı gözlerini kısarak homurdandı:

"Günah işleyerek ve baştan çıkarıcılığın yok ediciliğini görmek

için yaşıyoruz. Günah işlemezsen, günah çıkartmazsın; günah çıkartmazsan, kurtulamazsın..."

Herkes nehre bakarak susuyordu: Siyah bir yol gibi görünen nehirde bir sandal ses çıkarmadan yol alıyor, baş kısmında bir ateş yanıyor, dumanı kıvrımlarla yükseliyor, siyah görünümlü bir adam dikkatle kürek çekiyor, diğeri ise elinde bir sırıkla borda kısmında eğik vaziyette duruyor ve ateşin sudaki yansısını sırıkla hedefliyordu; yansı, biçimleri olağanüstü değiştiriyor, ateşin yansısı, kâh çok süzgeçli altın bir balığa, kâh sırıklı adamın atlayıp atlamamakta tereddüt ettiği derinlerde, nehrin dibinde bulunan kızıl bir çukura dönüşüyordu.

Lütov, sayısız yıldızın bulunduğu gökyüzüne baktı, saatini çıkardı ve:

"Henüz çok geç değil. Dolaşmak ister misiniz Alina Markovna?" dedi.

"Konuşulmazsa, isterim."

"Hiç konuşulmadan mı?"

"Yalnızca Ermeni fıkralarına izin verebilirim."

Lütov, nişanlısının kalkmasına yardım ederek: "Ne? Bu konuda, teşekkür ederim," dedi. O da Lütov'un koluna girdi.

Otuz adım kadar uzaklaştıklarında, Lidiya yavaşça:

"Ona acıyorum," dedi.

Makarov anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı, Klim ise:

"Neden acıyorsun ki?" diye sordu.

Lidiya yanıt vermedi ancak Makarov alçak sesle:

"Gördün mü, bağırıyor? Herkesten yüksek sesle bağırmak istiyor."

"Anlamadım."

"Bunda anlamayacak ne var ki?"

Lidiya kalktı.

"Beni yolcu et, Konstantin..."

Onlar da gitti. Kum hışırdadı. Varavka'nın odasında hesap aleti belirgin ve çabuk bir ses çıkarıyordu. Sandaldaki kızıl ışık uzaklarda, değirmen göletinin yakınlarındaydı. Klim, terasın basamaklarında oturarak, genç kızın beyaz siluetinin karanlık içinde kayboluşunu izledi ve kendisini inandırmaya çalıştı:

'Yoksa ona âşık değil miyim?'

Düşünmemek için Varavka'ya gitti, yardım isteyip istemediğini sordu.

Yardım gerekiyordu. İki saat kadar, Varavka'nın kent yönetimiyle yeni tiyatro konusunda yaptığı sözleşme projesini kopya ederek masada oturdu. Yazıyor ve çevreye dikkatle kulak kabartıyordu. Ancak çevrede büyük bir sessizlik hakimdi. Ne konuşma ne de adım sesi duyuluyordu.

Güneşin doğuşu sırasında Klim, değirmen göletinin yanında, aksöğüt ağacının altında oturuyor, tahta bacaklı mujiğin, fısıldayarak ve coşkuyla anlattıklarını dinliyordu:

"Yayın balığı, lapa sever. Darı lapası veya karabuğday lapası en sevdiği şeydir. Yayını lapa ile kandırmak her durumda mümkündür."

Mujiğin tahta bacağı kuma dalıyor, duruyor, biçimsiz eliyle aksöğüt ağacının budağına sıkıca tutunuyor, tahta bacağını kumdan çıkararak başka bir yere koyuyor, bacak yeniden kuru zemine dalıyor ve mujik yeniden yana dönüyordu.

"Hayvana lapa verdiler," dedi, iyice sesini alçaltarak. Kıllı yüzü vakurdu ve gözlerinde ciddi ve sevinçli bir ışık parlıyordu. "Lapa, olabildiğince sıcak biçimde çömlek içinde hazırlanır ve çömlek ağzına kadar doldurulur, bunu anlayabiliyor musunuz?"

Lütov'a göz kırptı ve vişne rengi sabahlık giymiş, başında yeşil, altın işlemeli bir takke, ayaklarında deri çizme bulunan ve oldukça heybetli bir görünüme sahip Varavka ile konuşmaya başladı.

"O, çömleği yutar, ağzına kadar dolu çömlek karnına iner ve sıcak lapa bağırsaklarını yakmaya başlar; bunu anlıyor musunuz bayım? Karnı ağrıyor, çırpınıyor, sıçrıyor ve biz de onu..."

Güneş ışığı Varavka'nın yüzüne vuruyor, o da gözünü kısarak bakıyor ve elleriyle bakır rengi sakalını sıvazlıyordu.

Lütov, kızıl iğne yaprakların yapıştığı buruşuk giysisi ile, sıkı bir alem yaptıktan sonra kendisine henüz gelen bir insanı anımsatıyordu. Yüzü sarı, yarım akıllı bakan gözlerinin akı kan çanağı gibiydi; kıs kıs gülerek nişanlısına alçak ve kısık bir sesle:

"Kuşkusuz yalan söylüyor! Rus mujiği dışında hiçbir şeytan böyle bir saçmalık uyduramaz!" diyordu.

Uykularını alamamış olan kızlar, yarışırcasına esniyor ve sabah serinliğiyle titriyorlardı. Nehirden pembemsi bir buhar yükseliyor ve parlak suda Klim birbirlerine çok benzeyen kızların tanıdık yüzlerini görüyordu. Makarov, beyaz, yakası ilikli gömleği, çıplak boynu ve karmakarışık saçları ile kumda, kızların ayakları dibinde oturuyor, bu haliyle reprodüksiyonuna her yerde rastlanan "Niva" portresindeki çocuğu anımsatıyordu. Samgin, Makarov'un geniş göğüslü bedeninin, serseri İnokov'unki gibi çivi biçiminde olduğunu fark etti.

Yanlarında, iyice gergin bir halde Turoboyev duruyor, Lütov'un kozalak biçimindeki kabarık ensesine ısrarla bakıyor ve sigarasını ağzının bir köşesinden diğerine ağır ağır geçiriyor, neredeyse ses çıkarmadan bir şeyler mırıldanıyordu.

"Ne oldu, az mı kaldı!" diye sabırsızlıkla sordu Lütov.

"Biraz daha alçak sesle konuşun beyim," dedi mujik, sert bir fısıltıyla. "Bu hayvan kurnazdır, işitir!"

Değirmene doğru dönerek, haykırdı:

"Mikola, haydi?"

Biri erkek diğeri bayan, iki ses isteksizce yanıt verdi:

"Haydi mi? Niye ki?"

"Bakın bakalım, yiyip bitirmiş mi?"

"Baktım."

"Ee?"

"Yiyip bitirmiş."

Lütov, öfkeyle mujiğe bakarak, omzunu dürttü:

"Sen ne yapıyorsun? Bana konuşma diyorsun, kendin avazın çıktığı kadar bağırıyorsun."

Mujik şaşkınlıkla ona baktı ve öyle bir güldü ki, tüm yüzündeki sakallar diken diken oldu.

"Beyim, bu yayın beni tanır, ama siz yabancısınız. Her hayvanın yaşama karşı kendine özgü bir korunma biçimi vardır."

Mujik bunları fısıldayarak söyledi. Daha sonra, avucunu siper ederek nehre baktı ve çok alçak bir sesle:

"Şimdi iyi bakın! Şimdi bağırsakları yanacak ve sıçrayacak. Şimdi..." dedi.

Bunu o kadar kendinden emin, öylesine coşkuyla söylüyordu ki, hepsi ses çıkarmadan kıyıya yöneldi. Pembe sarı su bile akışını durdurmuş gibiydi. Mujik, topallayarak ve tahta bacağıyla kumu oyarak değirmene doğru gitti. Alina, titredi ve korkuyla fısıldadı:

"Bakın, bakın! İşte kıyıda bir karaltı var, çalılıkların altında..."

Klim karaltıyı görmedi. Lapa seven yayın balığına inanmıyordu. Ancak çevresindeki herkesin, Turoboyev'in hatta Lütov'un bile inandığını görüyordu. Parlak suya bakmanın gözleri rahatsız etmesi gerekirdi; ancak herkes, nehrin dibini görmeye çalışırcasına, ısrarla bakıyordu. Bu durum Klim'i bir an sinirlendirdi, ancak Alina birden:

"İşte o, yüzüyor, yüzüyor!" diye yeniden fısıldadı ama Turoboyev yüksek sesle:

"Bu bulutun gölgesi," dedi.

"Şşşt," dedi Varavka.

Herkes gökyüzüne bakıyordu. Evet, orada tek bir beyaz bulut vardı ve ölçüleri koyun postundan büyük değildi. Yoğun çalılık ve kamışlar arasında, göletin yanında, bir sandal yavaşça hareket ediyor, ortasında zıpkına dayanarak topal mujik ayakta duruyor ve insanlara el sallıyordu. Gri gömlekli, geniş omuzlu, açık renk saçlı bir delikanlı, kürekleri suda ses çıkartmadan hareket ettirerek sandalı idare ediyordu. Hareket etmeden, taş kesilmiş gibi oturuyor, yalnızca elleri kımıldıyor ve kürekler kendiliğinden hareket ediyormuş gibi görünüyor, su yüzeyini ipeksi bir dalgalanma kaplıyordu. Topal mujik, el sallamayı bırakarak, elini başının üzerine doğru uzattı, gözlerini sudan ayırmadan hareketsiz kaldı. Sandal bir kıyıdan diğerine gitti. Mujik yavaşça sol kolunu indirdi ve yine aynı yavaşlıkta sağ elini kaldırdı.

"Vur ona!" diye böğürürcesine bağırdı ve kolunu sallayarak zıpkını nehre fırlattı.

Klim arkada, herkesten daha yüksekte duruyor ve topal mujiğin boş bir yere doğru hamle yaptığını iyice görüyordu. Ama mujik beceriksizce sallanarak sandalın kenarından nehre yüzü koyun kapaklanınca, Klim, kendinden emin:

'Bunu kasten yaptı!' diye düşündü.

Ama topal mujik, onun bu inancını hemen sarstı.

Ağlayan bir kurt inlemesiyle nehrin içinden: "Tutturamadım!" diye bağırdı. Kırmızı mintanı sırt kısmında çirkin bir kabartı oluşturdu; suyun üstünde tahta bacağının ucundaki demir görünüp kayboluyordu. Mujik burnunu temizledi, başını salladı; saçlarından ve sakalından cam parçası görünümünde damlalar uçuşuyordu. Bir eliyle sandalın pupa kısmına tutundu; diğer elinin yumruğuyla umutsuzluk içinde sandalın yanına vuruyor, feryat edip inliyordu:

"Ahh, tutturamadım! Mikolka, şeytan herif, onu niye kürekle şaşırtmadın, ha? Kürekle, sersem! Niye kafasına vurmadın, ha? Beni rezil ettin, suratsız herif!"

Delikanlı telaş etmeden zıpkını yakaladı, ses çıkartmadan topal mujiğin sandala çıkmasına yardım etti ve güçlü kürek darbeleriyle sandalı çabucak kıyıya getirdi. Islanmış ve kaygan bir durumda kumlara yığılan mujik, ellerini açarak umutsuzca kendini savunuyordu:

"Tutturamadım, beyim! Rezil oldum, İsa aşkına bağışlayın! Küçük bir hata yaptım, baş kısmına nişan aldım ve ıskaladım! Durumu anlıyor musunuz? Ah, kutsal babalarım, anlıyor musunuz?"

Üzüntüden, neredeyse gür, yakınarak çınlayan sesi bile değişmişti; süzülmüş şiş yüzü çok içten bir üzüntüyü dışa vuruyordu. Şakaklarından, alnından, gözlerinin altından su damlaları süzülüyor, sanki tüm yüzü gözyaşlarına boğulmuş izlenimi veriyor, parlak gözleri utanç ve suçluluk ifadesiyle parlıyordu. Saçlarındaki ve sakalındaki suyu avucuyla sıktı, kumlara, kızların eteklerine doğru sümkürdü ve kederle bağırmaya başladı:

"Dört puddan daha ağırdı. Yayın değil sanki bir öküzdü, vallahi!"

"Bıyıkları, aha bu kadardı!"

Topal mujik, elleriyle havada on iki verşkov işareti yaptı.

'Galiba yanıldım,' diye düşündü Klim. 'Yayını görmüş.'

"Tam en dipte duruyor; dalıp gidiyor, bıyıklarını kımıldatıyordu, görüyordum," diye üzüntü ve coşkuyla anlatıyordu topal mujik.

Lütov da coşkuyla haykırdı: "Nasıl ama?"

Turoboyev, gülümseyerek: "Çok iyi rol yapıyor," diye onayladı ve sarı deriden yapılma küçük cüzdanını çıkardı.

Lütov elini tuttu:

"Kusura bakmayın ama bu benim girişimimdi!"

Lidiya, topal mujiğe dudaklarını tiksintiyle ısırarak ve suratını asarak, Varavka ise merakla bakıyordu; Alina, şaşkın bir halde, hepsine soruyordu:

"Gerçekten yayın balığı var mıydı? Var mıydı, yok muydu?"

Klim, kendisini iki kat aldatılmış hissederek bir kenara çekildi.

Lidiya, arkadaşına: "Gidelim," dedi ancak Lütov haykırdı:

"Bir dakika bekleyin!"

Ve köylüye, yüzüne dikkatle bakarak sordu:

"Bizi aldattın mı?"

Mujik ellerini iki yana açarak: "Şeytan aldattı," diye kabullendi.

"Hayır, şeytan değil sen aldattın, değil mi? Aldattın mı?"

Mujik şaşkınlıkla: "Yani, bu ne demek? Kimi aldatacağım?" diye sordu ve Lütov'dan uzaklaştı.

"Korkma! Sana paranı ödeyeceğim ve votka için de bahşiş vereceğim. Yalnız doğruyu söyle: Aldattın mı?"

"Bırakın onu," diye rica etti, Turoboyev; topal mujik ise herkese anlayamayan gözlerle bakarak, büyük bir saflıkla sordu:

"Ben nasıl beylerimi aldatabilirim ki?"

Lütov, avucuyla aniden onun ıslak omzuna bir şaplak vurdu ve ince, kadınımsı bir sesle kahkaha ile gülmeye başladı. Turoboyev de yavaşça, utanmışçasına gülmeye başladı. Klim bile güldü: Sakallı mujiğin parlak, şaşkın bakışlı gözlerindeki çocukça korku öylesine komikti ki.

"Beyleri aldatmak mümkün mü," diye söylendi mujik, yeniden herkese bakarak. Gözlerindeki korkunun yerini merak almıştı ve çenesi titriyordu.

Varavka, elini sallayarak ve gülerek: "Şeytanlar götürsün," diye haykırdı.

Lütov artık, gözlerini kapatarak, başını sallayarak, sarsılarak çıldırmış gibi gülüyordu; fırlak gırtlağında sanki cam zangırdıyordu.

Topal mujik ise Varavka'ya bakarak kıs kıs güldü ama hemen ağzını eliyle kapadı; ancak bunun bir yararı olmadı. Eline doğru kendini tutamayarak pufladı ve elini sallayarak ince bir sesle bağırdı:

"Günahlar!"

O da gülmeye başladı: Başlangıçta tereddütlü ve alçak sesle, daha sonra giderek daha istekli, serbest. Sonunda öyle kahkaha atmaya başladı ki, Lütov'un kahkahasını tümüyle bastırdı. Sakallı ağzını genişçe açarak takma bacağını kuma sokuyor, sallanıyor ve başını sallayarak of çekiyordu.

"Oh, Tanrım... ha, ha, ha, vallaha günah işledim..."

Islak bir halde tümüyle parlıyor ve sağlıklı kahkahası da yağlı bir biçimde parlıyormuş gibi görünüyordu.

"Sahtekâr-r," diye bağırdı Lütov. "Yayın balığı nerede?"

"Ben... onu..."

"Yayın balığını mı?"

"Iskaladım."

"Yayın nerede?"

"Yaşıyor..."

Her ikisi de birbirlerine bakarak yeniden bir gülme krizine tutuldular. Klim, topal mujiğin kıllı yüzünde şimdi gerçek gözyaşlarının aktığını görüyordu.

Turoboyev, omuzlarını silkerek: "Eh, artık bu kadarı fazla," dedi; kızları ve Makarov'u önüne katarak uzaklaştı. Samgin de, gülme ve oflamalar arasında onları izledi:

"Oh, Tanrım, şu..."

Alina ise önde öfkeyle:

"Aldattığı için onu cezalandırmalı!" diye bağırıyordu.

"Bu aptalca olur, Alina," diyerek Lidiya onu sertçe durdurdu.

Konuşmadan yürüdüler ve az sonra Lütov onlara yetişti.

Yüzündeki ter ve gözyaşlarını mendiliyle silerek, sıçrayarak, dönerek, gözlerine bakarak: "Durumu anlıyor musunuz?" diye bağırdı. Yürümelerini engelliyordu. Turoboyev ona yan yan baktı ve iki adım geride kaldı.

"Güzelce bizi aptal yerine koydu, ha?" diye sırnaşıkça bağırdı.

"Yetenek. Bu bir sanat! Gerçek sanat daima aptallaştırır."

"Çok aptalca değildi," dedi, Turoboyev, Klim'e gülümseyerek. "Genelde o mujik aptal değil, ama çok sinir bozucu!"

Makarov: "Yeter, Volodya," diye sertçe bağırdı. "Niye olay çıkarıyorsun? Bekle, seni tanınmış bir yere profesör yapsınlar, o zaman zulmeder ve olay çıkarırsın."

Lütov onu parmağıyla tehdit etti:

"Kostya, sen havai bir adamsın! Olayı anlaman gerek!"

"Hayır, ciddiyim, bırak artık."

"Çok fazla bağrışıyorsunuz," diye yakınarak söylendi, Alina.

"Tamam, bağırmayacağım."

"Deli gibi bağırıyorsun."

"Sustum-mm!"

Gerçekten de sustu, ama Lidiya koluna girerek:

"Niçin mujiğin davranışı sizi kızdırmadı?" diye sordu.

"Beni mi? Neden?" diye şaşkınlıkla ve heyecanla haykırdı. "Aksine, Lidiyacık, ben ona fazladan üç ruble verdim ve teşekkür ettim. O, akıllı bir adam. Bizim köylümüz çok akıllıdır! Öğreticidir!" Lütov durdu ve Lidiya'nın kolunun kıvrımında duran elini okşayarak mutlu bir biçimde gülümsedi:

"Siz şimdi artık yayın balığına inanmıyorsunuz, öyle değil mi? Bu nehir yayın balıklarına uygun değil. Siz sevimli bir insansınız..."

Yeniden kahkaha ile gülmeye başladı. Makarov ve Alina daha hızlı yürüyordu. Klim, geride kaldı, yazlığa doğru ağır ağır yürüyen Turoboyev ve Varavka'ya baktı ve iskelenin yanındaki banka oturarak öfkeyle düşünceye daldı.

Makarov'un dün bir ara söylediklerini anımsadı:

"Senin iyi bir ruhsal yapın var, Klim. Bir meydandaki abide gibi yaşıyorsun; çevrende gürültü, patırtı, haykırış var, sen ise hepsine hiç heyecan duymadan bakıyorsun."

'Ama bu sözler, benim kendimi gösteremediğimi ortaya koyuyor. Ancak bir köşeden ya da kenardan dikkatle dinleyen ve izleyen kişi rolü, benim için saygın bir rol değil. Daha etkin olma zamanım geldi. Tavus tüyü takmış insanları dikkatlice yoklamaya başlarsam, bu onlar için iyi olacak. Evet. Zebur'un bir bölümün-

de 'kurtuluş yalanı' deniyor. Belki de, yalan, ancak nadiren 'kurtuluş için'dir, birbirleriyle oynamaları için değil.'

Bu konuda uzun uzun düşündü ve kendisini savaşa hazır birisi gibi hissederek, Varavka dışında herkesin gittiği Alina'ya gitmek istedi. Ancak kente gitme zamanının geldiğini anımsadı. Tepeler arasında eğri büğrü çam ağaçlarının bulunduğu istasyona giden kötü toprak yolda, Klim Samgin, farkına varmadan, savaşçı ruh durumunu yitirdi; uzun gölgesini yolda kovalarken, ardında anlaşılmayan duyguların gizli olduğu yabancı düşünceler arasında kendini bulmanın ne denli güç olduğunu düşünüyordu.

Eve Spivak çiftinden yarım saat önce geldi.

Annesi onları, kendisine hizmet etmeleri için yukarıdan atanmış memurlarmışçasına, burnu havada karşıladı. Soğuk bir tavırla ve burnundan, Fransızca tümcelerle konuşuyor, yoğun bir biçimde pudralanmış yüzündeki gözlüğüyle oynuyordu; konuklarına oturmalarını teklif etmeden önce kendisi rahatça koltuğuna yerleşti. Klim, bu oyunuyla annesinin, Spivak'ın mavi gözlerinde gülünç ışıklar yaktığını fark etti. Elizaveta Lvovna, sıra dışı geniş ve koyu renkli mantosuyla, yaşlanmış, rahibe gibi mütevazı, Petersburg'daki durumuna kıyasla daha az ilginç görünüyordu. Fakat Klim'in burnu, tanıdık kaliteli parfümlerin kokusuyla hoş bir biçimde gıdıklanıyor, aklına şu güzel tümce geliyordu:

"Seninle, yalnız seninle."

Küçük piyanist, bol kesimli giysisiyle yarasaya benziyor, bir işitme engelli gibi susuyor, burnunu kadınların sözlerine karşı tempolu bir biçimde sallıyordu. Samgin onun sıcak elini içtenlikle sıktı; sarı bir kemikten kötü bir biçimde kesilmiş gibi duran bir yüze sahip bu adamın, yanında oturan güzel kadına layık olmadığını görmek hoş bir duyguydu. Spivak ve annesi sohbet ederken, Elizaveta Lvovna iç geçirerek:

"Vera Petrovna, daha ilk karşılaşmamızda size kötü bir haber vermek benim için çok güç. Dmitri İvanoviç tutuklandı," dedi.

Samgina, koltuğun arkalığına kendisini atarak: "Oh, aman Tanrım!" diye haykırdı. Kirpikleri titriyordu ve burnunun ucu kızarmıştı.

Spivak, yüksek sesle: "Evet, gece geldiler ve götürdüler," dedi.

Samgin öfkeyle sordu: "Ya Kutuzov'u?"

Spivak, Kutuzov'un Dmitri'nin tutuklanmasından üç hafta önce evine, babasının cenazesine gittiğini söyledi.

Annesi, dikkatlice, yüzündeki pudrayı silmeden mendilini gözlerine götürdü ancak Klim gözlerinin tamamen kuru olduğunu, mendile hiç gerek olmadığını gördü.

"Aman Tanrım! Neden?" diye dramatik bir sesle sordu.

Spivak, çok sevecen bir tavırla ve teselli edercesine: "Sanırım, bu ciddi bir şey değil," dedi.

Klim'e: "Dmitri İvanoviç'in bir tanıdığı, fabrika okulunun öğretmeni ve kardeşi öğrenci Popov tututuklandı, galiba sizin tanıdığınızmış," dedi.

Klim soğuk bir sesle: "Hayır," diye yanıtladı.

Bu olaya çeyrek saat kadar zaman ayırdıktan sonra, annesi, herhalde üzüntüsünün yeterince vurgulandığından emin olarak, konuklarını bahçeye, çay içmeye davet etti.

Kuşlar neşeyle uçuşuyordu ve çok fazla çiçek açmıştı; kadife gibi gökyüzü bahçeyi mavimsi bir ışıkla dolduruyor, bahar sevinci içinde üzüntü verici şeylerden söz etmek ayıp kaçıyordu. Vera Petrovna, Spivak'a müzik üzerine sorular sormaya başladı; o da hemen canlandı ve kravatındaki mavi iplikleri çekiştirerek, havada parmağıyla küçük virgüller çizerek, Batı'da müziğin olmadığını belirtti.

"Orada yalnızca makineler var. Orada menuet ve gavota ulaştılar. İşte ulaştıkları nokta..."

Dudaklarındaki parmaklarıyla basit bir motif çaldı.

"Kravatını çekiştirme," diye rica etti eşi.

İtaatkâr bir biçimde elini klavyeye koyar gibi masaya koydu; kravatın ucu ise çay bardağına giriyordu. Bu durum onu utandırdı ve kravatını mendiliyle temizleyerek:

"Norveç'te Grieg var. Çok ilginç. Dalgın bir insan olduğunu söylüyorlar," dedi.

Sustu. Kadınlar daha canlı sohbet ederek gülüyorlardı ama Klim, onların birbirlerinden hoşlanmadıklarını hissediyordu. Spivak, gecikmiş bir soru sordu:

"Sağlığınız nasıl?"

Klim, Spivak'a yemiş getirdiğinde neşeli bir tavırla reddetti:

"Bu yiyecek yüzünden ürtiker olacağım."

Annesi, Klim'den ricada bulundu:

"Elizaveta Lvovna'ya ek bölümü gösteriver."

Spivak, Klim'in koluna girerek ve bahçeye giden yolda her nedense temkinli adımlar atarak: "Tuhaf bir kent. Öylesine güzel bir hırçınlığı var ki. Bu hırçınlık, başlangıçta, gardan ilk çıktığımda, beni şaşırtıyordu. Burası araf gibi sıkıcı olmalı. Sık sık yangın çıkıyor mu? Yangından korkarım," dedi.

Ek bölmenin odalarındaki kâğıt parçacıkları, Klim'e, yazar Katin'i anımsattı; Spivak ise onlara çabucak bir göz atarak:

"Çok rahatça yerleşmek mümkün. Pencere bahçeye bakıyor. Odalara elma ağaçlarından tüylü solucanlar girer mi acaba? Kuşlar sabahları şarkılar söyler. Çok erkenden!" dedi.

İç geçirdi.

Klim, bahçeye çıkarken üzüntüyle: "Hoşunuza gitmiyor mu?" diye sordu. Genç kadın hoş bir biçimde boynunu bükerek, omzunun üzerinden ona gülümsedi:

"Hayır, niye gitmesin? Ancak bu iki kız kardeş, iki yaşlı kız için rahat olurdu. Ya da genç evliler için. Oturalım," diye vişne ağacının altındaki bankı önerdi ve hoş bir mimik yaptı: "Bırakın, onlar orada... pazarlık yapsınlar."

Çevresine bakarak düşünceli bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

"Çok güzel bir bahçe. Ek bölme de güzel. Özellikle yeni evliler için. Bu sessizlikte artık sevememeye başlamak, daha sonra da... Aslına bakılırsa, siz genç bir adamsınız ve anlarsınız..."

Birdenbire gülümseyerek sustu ve bu gülümseme, belirsizliği nedeniyle Klim'in biraz alınmasına neden oldu: Bunda bir alay mı yoksa meydan okuma mı gizliydi?

Spivak, gökyüzüne bakarak ve vişne dallarından yaprakları koparak:

"Kışın burada nasıl yaşıyorlar? Tiyatrolar, kâğıt oyunları, sıkıntıdan dolayı küçük flörtler, dedikodular, öyle mi? Moskova'da yaşamayı yeğlerdim; insan herhalde kısa sürede oraya alışabilir.

Henüz alışkanlık edinmediniz mi?" diye sordu.

Klim şaşırdı. Bu kadının böylesine yalın ve şakacı bir tonda konuşabileceğinden kuşku duymuştu. Özellikle yalınlığı ondan hiç beklemiyordu; Petersburg'da iken Spivak içine kapanık, güç sorunları düşünen bir kişi gibiydi. Onunla eski ve yakın bir tanıdığıyla konuşur gibi konuşması hoştu. Laf arasında genç kız sordu: Ek bina, odunla mı odunsuz mu teslim edilecek? Daha sonra günlük yaşama ilişkin birkaç soru daha sordu; tüm bunlar çok kolay, laf arasında sorulan sorulardı.

"Piyanonun üzerindeki portre, sizin üvey babanız mı? Sakalı, çok zengin bir insan sakalı."

Yüzüne merakla bakarak, Klim, Turoboyev'in yakında geleceğini söyledi.

"Öyle mi?"

"Topraklarını satacak."

"Demek öyle?"

Klim, kadının sakin ses tonunun kendisini mutlu ettiğini, sevindirdiğini ve onu dirseğiyle dürttükten sonra da özür dilemediğini fark etti.

Annesi geniş giysisinin kanatlarını, sanki havalanmak istercesine sallayarak bay Spivak'la birlikte yanlarına geldi ve:

"Bu nonlarla yazılacak, çok sık olarak: Tımmm-tımmm," dedi.

Karısı, Vera Petrovna ile ek bina hakkında konuşmaya başlayarak teklifsizce müziği kesti; kadınlar gitti, bay Spivak ise Klim'in yanına oturdu ve gramer kitabından tümceler kullanarak onunla sohbete başladı:

"Anneniz hoş bir insan. Müzikten anlıyor. Burada mezarlık yakın mı? Ben hüzünlü olan her şeyi severim. Bizde en iyi yerler mezarlıklar. Ölüme yakın olan şeylerimiz olağanüstüdür."

Tümceleri arasındaki boşlukta kadınların sesi duyuluyordu.

Bayan Spivak: "Öyle değil mi?" diye talepkâr bir tavırla soruyordu.

"Bunu sizin için yapacağım."

"Bitirdik mi?"

"Evet."

Birkaç dakika sonra, Spivakları yolcu eden ve bahçeye dönen Klim, annesini orada, vişne ağacının altında gördü; başını göğsüne indirmiş bir halde oturuyordu ve elini bankın arkalığına atmıştı.

"Tanrım, bana bu çok hoş bir kadınmış gibi gelmiyor!" diye yorgun bir sesle konuştu. "Musevi mi? Hayır mı? Böylesine pratik olması ne kadar tuhaf. Çarşıdaymışçasına pazarlık ediyor. Aslına bakılırsa pek de Museviye benzemiyor. Sana, Dmitri hakkındaki haberi biraz memnunluk duyarak nakletti gibi gelmedi mi? Bazı insanlar kötü haber vermekten çok hoşlanır."

Can sıkıntısı ile yumruğunu dizine vurdu.

"Ah, Dmitri, Dmitri! Şimdi Petersburg'a gitmem gerekecek."

Pembemsi bir çiy, bahçeyi doldurarak beyaz çiçekleri süsledi. Kokular daha da yoğunlaştı. Sessizlik çöktü.

"Gidip üstümü değiştireceğim, sen beni burada bekle. Odalar çok boğucu."

Klim arkasından antipati duyarak baktı. Annesinin Spivak konusunda söyledikleri, onun bu kadına ilişkin izlenimi ile çok ters düşüyordu. Ancak kendisinin insanlara beslediği güvensizlik, giderek daha kolay ortaya çıkıyor, annesinin sözleriyle güçlü bir biçimde örtüşüyordu; Klim, bu hoş kadının gülümseyişini, jestlerini ve sözlerini yeniden gözden geçirerek düşünmeye başladı. Hoş sessizlik, lirik bir hava yaratıyor, Spivak'ın davranışlarında annesini haklı çıkaracak bir şey bulmasına olanak vermiyordu. Diğer düşünceler, kolayca kafasından geçmeye başladı: Elizaveta ek binaya geçecek, kendisi de kadına kur yapacak ve Lidiya'ya karşı duyduğu anlaşılmaz ve can sıkıcı ilgiden kurtulacaktı.

Annesi, güneş rengi, gümüş iplerle önü kapatılmış bir kaput ve iskarpin giymiş olarak döndü: Çok gençleşmiş bir görünümü vardı.

Annesi: "Kardeşinin tutuklanmasının seni de etkileyeceğini düşünmüyor musun?" diye yavaşça sordu.

"Niçin?"

"Birlikte yaşıyordunuz."

"Bu, dayanışma içinde olduğumuz anlamına gelmez."

"Evet, ama..."

Annesi, şakaklarındaki kırışıklıkları parmaklarıyla ovarak sustu ve aniden iç geçirerek:

"Bu Spivak'ın vücudu fena değil, hatta hamilelik bile onu bozamaz," dedi.

Beklenmedik bu sözlerden irkilen Klim, hemen sordu:

"Hamile mi? Sana söyledi mi?"

"Tanrım, ben kendim görüyorum. Onunla yakından tanışıyor musun?"

"Hayır," dedi Klim; gözlüklerini çıkardı, başını eğdi ve camlarını sildi. Yüzünün öfkeli olduğunu biliyor ve annesinin yüzünü görmesini istemiyordu. Kendisini aldatılmış ve soyulmuş hissediyordu. Onu herkes aldatmıştı: Kiralık kız Margarita, veremli Nehayeva, olduğu gibi görünmeyen Lidiya ve son olarak da Spivak. Şimdi onun hakkında bir saat önceki kadar olumlu düşünemiyordu.

'Hasta bir kocayı aldatmak için ne denli kötü yürekli ve acımasız olmak gerek,' diye üzüntüyle düşündü, Klim. 'Ve annem de öylesine teklifsiz ve kaba bir biçimde yaşamıma karışıyor ki!'

"Ah, Tanrım," diye iç geçirdi annesi.

Klim ona yan gözle baktı. Gergin bir biçimde dik durarak oturuyordu ve soğuk yüzü çok kırışmıştı. Bu, yaşlı bir kadın yüzüydü. Gözleri iyice açılmıştı ve sanki sancının neden olduğu bir haykırışı tutuyormuşçasına dudaklarını ısırıyordu.

Klim ona kızgındı, ancak kendisine duyduğu acıma duygusunu kısmen bu kadın için de duymaya başlamıştı ve yavaşça:

"Üzülüyor musun?" diye sordu.

İrkilerek gözlerini açtı.

"Benim yaşımda neşelenecek çok az şey var."

Daha sonra, titreyen eliyle kaputunun yakasını boynundan çekerek fısıltıyla konuşmaya başladı:

"Artık yakınlarda bir yerde bir kadın... bir kız seni bekliyor ve sen ona âşık olacaksın."

Onun fısıltısında sıra dışı bir şeyler işiten Klim, her zaman gururlu ve mesafeli olan annesinin ağlamaya başlayacağını düşündü. Onu ağlarken gözlerinin önüne getiremiyordu.

"Bundan söz etmeye gerek yok, anne."

Annesi hastalıklı gibi yanağını onun omzuna sürterek, kuru bir öksürükle ya da başarısız bir gülme girişimiyle nefesi daralarak fısıldadı:

"Bundan söz etmeyi beceremiyorum, gereği de yok. Bir kadına karşı yüce ruhluluk, acıma gibi şeyler artık bitti! Dünyadaki en yalnız varlık kadındır, annedir. Çıldıracak derecede yalnızdır. Hayır, yalnızca kendimden söz etmiyorum..."

Klim: "Su getirmemi ister misin?" diye sordu ve bunun aptalca olduğunu hemen anladı.

Onu kucaklamayı bile istedi ama annesi irkilerek ve hıçkırığını tutarak olduğu yerde sallandı. Fısıltısı, giderek öfkeli ve coşkulu bir hal alıyordu:

"Yalnızlık yıllarının, gecelerinin ve günlerinin ödülü yalnızca saatlerdir."

'Bunu Nehayeva söylemişti,' diye anımsadı Klim.

"Bu denli acımasızca çiğnenen bir gurur. Bir ruha içtenlikle, dostça bakma isteksizliği sıradan, bağışla ama, sıradan bir hale geldi. Ben bunu söyleyemiyorum, bundan söz etmek olmaz..."

'Gerekli de değil! Gereği yok, bu seni alçaltıyor. Bunu bana veremli, çirkin bir kız söylemişti,' demeyi içinden geçirdi Klim.

Ancak onun yüce ruhluluğu kendisini gösteremeden, annesi iç geçirerek:

"Ağlayıp inlemek gerek. O zaman da histerik adını takacaklar. Doktorlar, brom ve kaplıca önerecekler," dedi.

Oğlu, annesinin elini şaşırmış bir halde okşuyor, teselli verecek sözler bulamayarak susuyor ve annesinin bunları boşuna söylediğini düşünmeyi sürdürüyordu. Ancak annesi gerçekten histerik biçimde gülüyordu; fısıltısı öylesine kuruydu ki, sanki vücudunun derisi çatırdıyor ve kopuyordu:

"Bilmen gerekiyor ki tüm kadınlar, tedavisi olanaksız bir yalnızlık hastasıdır. Erkeklerin yani sizlerin anlayamadığı tüm beklenmedik değişimlerin nedeni yalnızca budur! Hiçbiriniz, bizim kadar insana yakın olmayı aramaz ve bunun açlığını çekmez."

Onu sakinleştirmeyi denemenin gerekliliğini anlayan Klim söylendi:

"Biliyor musun, Makarov'un kadınlara ilişkin kendine özgü görüşleri var..."

"Bizim bencilliğimiz suç değil," diye sürdürdü annesi. "Bencil-

lik, yaşamın soğukluğundan kaynaklanıyor ve bu nedenle ruhumuz, bedenimiz, kemiklerimiz hep sızlıyor..."

Birdenbire oğluna bakarak ondan uzaklaştı, ağaçların oluşturduğu sete bakarak sustu. Bir dakika sonra, yanaklarına düşen saç tutamını düzelterek banktan kalktı ve oğlunu bu sahnenin ezikliğiyle bırakarak gitti.

'Kuşkusuz bunların nedeni yaşlanması ve kıskanması,' diye düşündü, suratını astı ve saatine baktı. Annesi, kendisiyle yarım saatten fazla oturmamıştı ama ona iki saat gibi gelmişti.

Bu iki saat içinde annesinin, onun gözünde değer yitirdiğini hissetmek hoş değildi. Klim, bir kez daha, her insanda, kişinin özgün bayrağını çekebileceği basit bir direği keşfetmenin mümkün olabileceğini düşündü.

Ertesi sabah Varavka aniden, canlı, parlak gözleri ve yakışık almayan pejmürde bir giysiyle çıkageldi. Vera Petrovna ilk sözlerin ardından hemen sordu:

"Şu genç bayan ya da kadın yazlığı kiraladı mı?"

"Hangi genç bayan?" diye şaşırdı Varavka.

"Lütov'un tanıdığı."

"Öyle birisini görmedim. Orada iki bayan var: Lidiya ve Alina. Ve üç bekar adam, yüzlerini şeytan görsün!"

Şişman ve ağır Varavka, Çinlilerin dev gibi betimlenen "yoksullar tanrısı"na benziyordu. Bu tanrının biçimsiz figürü konuk odasındaki aynanın altında duruyor ve biçiminin karikatürü anımsatan görünümü, açıklanamayacak bir kendine özgü güzellikle birleşiyordu. Çabucak ve açgözlülükle, erkek bir kaz gibi, jambon parçalarını yutarken Varavka söyleniyordu:

"Turoboyev, soysuzun biri. Bu nasıl olur? Dekaden. Yüzyılın sonu vs. Satmayı bilmiyor. Ondan kentteki evi satın aldım, teknik okulun yakınında, yeniden yaptırıyorum. Sanki çalıntı gibi çok ucuza verdi. Sonuçta, soyu sopu belli bir aptal. Lütov ise, Alina için toprak satın alırken Turoboyev'i soymaya çalıştı, ben izin versem soyacaktı da. Ben daha iyisini..."

"Neler söylüyorsun," diye hafifçe sitem etti, Vera Petrovna.

"Dürüstçe konuşuyorum. Almayı bilmek gerek. Özellikle aptallardan. İşte Sergey Vitte soyup soğana çeviriyor."

Varavka doydu, soluklandı, keyifle gözlerini kapayarak bir bardak şarap içti ve peçeteyi yüzüne sallayarak yeniden konuşmaya başladı:

"Bu Lütov ise çok kurnaz bir sırtlan. Sen, Klim, dikkatli ol..."

Bu noktada, Vera Petrovna, başını düz tutarak ve bir kör gibi hareketsiz, Dmitri'nin tutuklandığını söyledi. Klim, bunun yersiz, hatta meydan okuyan bir hareket olduğunu düşündü. Varavka sakalını eline aldı, ona baktı ve avucundan üfleyerek bıraktı:

"Bu da ne demek, Samginlerin eski kuşağının kalıtsal hapse atılma hevesi mi?"

"Petersburg'a gitmem gerekecek."

Varavka elini Klim'in omzuna koyarak: "Kuşkusuz," diye homurdandı ve hafifçe sarsarak ikna etmeye çalıştı:

"Kardeşim, sen sivil mühendislik enstitüsüne gidebilirdin. Bizde gereğinden fazla avukat var, Gambettalar ise talep edilmiyor. Kâhinler de çok fazla; her gazetede yirmi beş adet var. Ama işte mimar yok; bina inşa etmeyi bilmiyoruz. Mimarlık eğitimi al. O zaman biraz denge sağlarız: Bir kardeş inşa eder, diğeri ise yıkar, ben de müteahhit olarak kazanırım!"

Karnını tuta tuta kahkahayla güldü, daha sonra da Klim'e yazlığa gitmeyi önerdi:

"Orada bizlerden birilerinin olması gerek. Galiba ben oraya kâhya olarak Dronov'u alacağım. Eh, ben notere gidiyorum..."

Onu yolcu ettikten sonra annesi içini çekerek:

"Ne enerji, ne akıl!" dedi.

"Evet," diye saygıyla onayladı Klim. Ama içinden, 'beni top gibi fırlatıyor,' diye düşündü.

Yazlığa akşam geldi ve istasyondan eve, toprak yoldan gitmemek için çam ağacı ormanının yanından yürüdü. Kısa süre önce bu yoldan köye çan taşımışlar, insanlar ve arabalardan dolayı yol iyice bozulmuştu. Issızlık içinde yürümek hoştu; genç çamların reçineleri yağlı bir koku salıyor, yüzyıllık ormanın devasa ağaçları arasındaki açıklıklarda, kararan havada güneş ışınlarının kızıl çizgileri uzanıp gidiyor, çamların kabukları bronz ve simli kumaş gibi parlıyordu.

Aniden ormanın açıklık bölümünde, küçük bir tümseğin ardından büyük bir yalancı mantar biçiminde, Lidiya ve Alina'nın olmayan kırmızı bir şemsiye belirdi; daha sonra Klim, sarı bir bluz giymiş dar bir kadın sırtı ile saçları karmakarışık olan Lütov'un şapkasız sivri başını gördü.

'Bu, annemin sorduğu kadın olmasın? Lütov'un sevgilisi mi? Son buluşma mı?'

Kadının tekdüze sesini, Lütov'un kısa ve boğuk bir sesle sorduğu soruları işitebilecek kadar yakınlarına gelmişti. Ormana dönmek istedi ancak Lütov bağırdı:

"Sizi görüyorum! Saklanmayın."

Haykırışı komikti ama Klim yanlarına gelince, Lütov, onu dişlerini ortaya koyan sevimsiz bir gülümsemeyle karşıladı.

Klim, şapkasını kadının önünde kasten ağır ağır çıkararak kızgın bir tavırla: "Niçin saklandığımı düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Kibarlıktan," dedi Lütov. "Tanışın."

Kadın çok sert olan elini uzattı. Yüzü, güçlükle anımsanacak yüzlerden değildi. Parlak gözleriyle dik dik, fotoğraf çekercesine Klim'in yüzüne baktı ve pek anlaşılamayan bir sesle, Klim'in hemen unuttuğu soyadını söyledi.

Lütov, çevresine bakarak ve yüzünü buruşturarak: "Bir iyilik yapın," dedi. "Bayan trene geç kaldı... Geceyi evinizde geçirsin, ancak bundan kimsenin haberi olmasın. Onu burada gördüler; buraya yazlık kiralamaya gelmişti; ama bir kez daha görmelerine gerek yok. Özellikle de o topal şeytanın, zeki mujik parçasının..."

"Belki bu önlemler gereksizdir," dedi kadın, alçak bir sesle.

Lütov, sertçe: "Ben öyle düşünmüyorum," dedi.

Kadın, şemsiyesinin ucuyla toprağı eşeleyerek gülümsedi. Gülümsemesi kendine özgüydü: Küçük ağzının sıkıca kapanmış dudaklarını açmadan önce onları daha fazla, ağzının köşelerinde kırışıklıklar oluşacak biçimde sıkıyordu. Gülümseme zoraki ve sert gibi görünüyor, birçok kişide olduğu gibi, yüzünü çok değiştiriyordu.

Lütov, yerden kalkarak kadına: "Ehh, siz gezin," dedi ve Klim'in koluna girerek yazlıklara doğru yürüdü.

Klim, Lütov'un kendisine karşı gösterdiği teklifsiz davranıştan rahatsız olarak, sertçe: "Ona pek kibar davranmıyorsun," diye belirtti.

"Gidecek nasıl olsa," diye homurdandı Lütov.

"Kardeşimin Petersburg'da tutuklandığını size bildirmek zorundayım..."

Lütov hemen sordu:

"Cumhuriyet yanlısı mı?"

"Marksist. Cumhuriyet yanlısı ne demek?"

Şapkasını çıkararak, Lütov, onu kızarmış yüzüne doğru sallamaya başladı.

"Devrimci güçler yeniden toplanmaya başlıyor," diye birisini taklit etti. "Toplanma... Allah kahretsin."

Samgin, Lütov'a, kendisini hoş olmayan ve büyük olasılıkla tehlikeli bir maceraya sürüklediği için kızıyordu. Ona böylesine kolay teslim olduğu için kendisine de kızıyordu ancak şaşkınlık ve merak, öfkesinin üzerindeydi. Ses çıkarmadan Lütov'un sinir bozucu homurtusunu dinliyor ve omzunun üzerinden arkaya bakıyordu: Kırmızı şemsiyeli kadın gözden kaybolmuştu.

"Yeniden başlıyor. Bu kadın, Smolensk'de bir tanıdığın tutuklandığını bildirmeye geldi. Tutuklanan adamın orada matbaası var, Allah kahretsin! Harkov'da da, Petersburg'da da, Orel'de de tutuklamalar var. Toplamalar!"

Varavka'nın, marangoza, taş ustasına, büro çalışanlarına homurdandığı gibi homurdanıyordu. Bu tuhaf ses tonu Klim'i şaşırtmakla birlikte, Lütov'un devrimcilerle olan tanışıklığı daha da fazla şaşırtıyordu. Onu iki dakika kadar dinledikten sonra daha fazla dayanamadı:

"Bu konudan, devrimden size ne?"

Lütov, gülümseyerek: "Doğru bir soru sordunuz," diye karşılık verdi. "Kardeşinizi enselediklerine üzülüyorum. O, büyük olasılıkla, size yanıt verebilirdi."

Klim: 'Sersem,' diye içinden sövdü ve kolunu yol arkadaşının kolunun altından çekti. Ancak o, bunu hissetmemiş olmalı ki, başını eğerek düşünceli bir halde yürüyor, ayağıyla çam kozalaklarına vuruyordu. Klim, daha hızlı yürümeye başladı.

"Neden acele ediyorsunuz?" Lütov başıyla yazlık ev yönünü işaret etti: "Orada kimse yok, sandalla bayram için bir yerlere, fuara gittiler."

Yeniden Klim'in koluna girdi ve odun yığınlarının bulunduğu yere vardıklarında, emredercesine: "Oturalım," dedi.

Ve hemen, alçak bir sesle ama alaylı bir tavırla konuşmaya başladı:

"Bu mujiğin yanında bizim aydınımıza ne gerek var? Bu, köy kulübeciğini sedefle süslemek gibi bir şey. Yüce ruhluluk, içtenlik, romantizm ve diğer beceriler; hapiste oturabilme, en kötü sürgün yerlerinde yaşayabilme, dokunaklı öykü ve yazı yazma becerisi. Acı çekenler, muhterem kişiler ve benzerleri. Genel olarak, bunlara davetsiz konuklar diyebiliriz."

Votka kokuyordu ve konuşurken ip ısırıyormuş gibi dişlerini takırdatıyordu.

"Örneğin özgürlük yanlıları. Bu Meksika dilinden çeviri: Gustav Emar ve Maien Reed'den alınma. Silahlar hedefi bulmuyor, mayınlar patlamıyor, on el bombasından biri, o da zamansız patlıyor."

Eğri ve budaklı bir odunu yakalayan Lütov onu dikine koymayı denedi ama başaramadı ve odun ağır ağır devrildi.

"En iyi bilinen şey, Rus'u baltayla yontmanın gerekli olduğu. Kalem bıçağıyla onu sivriltemezsin. Siz nasıl düşünüyorsunuz?"

Soruya ansızın yakalanan Samgin, hemen yanıt vermedi: "Geçen sefer Rus halkı hakkında çok farklı konuşuyordunuz."

"Halk hakkında hep aynı şeyleri söylerim: Mükemmel bir halk! Benzersiz! Ancak..."

Umulmadık bir güçle odunu kolayca havaya attı ve dönerek ayağına doğru düşerken yakaladı ve toprağa soktu.

"Bundan pek çok farklı eşya yapılabilir. Bir sanatçı bundan melek de şeytan da yontabilir. Ama görüyorsunuz ki, değerli odun parçası burada durmaktan artık çürümüş. Ama sobada yakılabilir. Çürüme yararsız ve utanç vericidir, yanma ise bir miktar ısı verir. Alegori anlaşıldı mı? Ben yaşamın, ısıtılabilmesi için, sıcaklık ve ışıkla ödüllendirilmesinden yanayım."

'Yalan söylüyorsun,' diye düşündü Klim.

Lütov'dan bir arşın kadar yukarıda oturuyor ve onun bozuk ve dağınık suratını kabarık olarak değil, bir tabak, pis bir tabak gibi, içbükey olarak görüyordu. Kısa çam ağacının dallarının gölgesi yüzünde titreşiyor, şaşı gözleri, iki ceviz gibi bu yüzde yuvarlanıp duruyordu. Burun delikleri şişiyor, burnu kımıldıyor, elastiki dudakları, çirkin üst dişlerini ve dilinin ucunu ortaya koyarak şapırdayıp duruyor, sivri ve tıraşsız gırtlağı fırlıyor, kulaklarının çevresinde ise kemikli kabartılar dönüp duruyordu. Lütov, kollarını açıyor, sağ elinin parmakları, bir sağır-dilsiz parmağı gibi görünüp kayboluyor, sürekli ip üzerindeki bir kukla gibi hareket ediyor ve ona bakmak Samgin'de tiksinti veren bir duygu, sıkıntı veren bir öfke, bir protesto uyandırıyordu.

'Ona, bir oyuncu, hokkabaz ve deli olduğunu, söylediği sözlerin ise hastalıklı ve yalan dolu bir gevezelik olduğunu söylesem? Ama, zengin, âşık ve yakın bir gelecekte güzel bir kızın kocası olacak olan bu adam ne için rol yapsın ve yalan söylesin ki?'

Klim'in duyduğu ses coşkudan sarhoş olmuş bir sesti: "Yüz milyon Rus'un beyin ve yüreğinden yalnızca on, belki de beş tanesinin içlerindeki tüm enerjiyle çalıştığını düşünün."

Samgin: "Evet, kuşkusuz," dedi isteksizce.

Karanlık gökyüzünde yıldızlar kaynaşıyordu; havada nemli bir sıcaklık vardı ve orman yağlı bir buharla eriyecek ve akacakmış gibi görünüyordu. Çiğ düştüğü hissediliyordu. Nehrin ardındaki zifiri karanlıkta sarı bir ateş parladı, çabucak tutuşarak kamp ateşine dönüştü ve bir insanın küçük, beyaz silüetini aydınlattı. Düzgün aralıklarla gelen su şapırtısı, sessizliği bozuyordu.

"Bizimkiler geliyor," dedi Klim.

Lütov, yanıt vermeden önce uzun süre suskun kaldı.

"Zamanı gelmişti."

Bir şeye doğru bakarak ayağa kalktı:

"Küçük mujik dolanıp duruyor. Ben onu durdururum. Siz gidin ve şu işi ayarlayın..."

Samgin, Lütov'un sesinin ne kadar neşeli ve canlı çıktığını işiterek yazlığa gitti.

"Sen ormanda yayın mı yakalıyorsun?"

"Alay ediyorsunuz beyim ama o yayın balığıydı!"

"Öyle miydi?"

"Ya ne olacaktı?"

"Nerede?"

"Nehirde olmayacak da nerede olacak?"

"Bu nehirde mi?"

"Ne yani? Bu büyük bir nehir."

'Oyuncu' diye düşündü Klim, konuşmaya kulak vererek.

"Sizin, beyim, kadına gereksiniminiz yok mu? Burada bir asker karısı var..."

"Yayın balığı gibi mi?"

"Çok canı sıkılıyor..."

'Varavka haklı. Bu çok tehlikeli bir adam,' diye karar verdi Samgin.

Evde, hizmetçiye akşam yemeği hazırlaması ve yatması emrini veren Samgin, terasa çıktı, nehre ve Telepneva'nın yazlığının penceresinden görünen sarı ışıklara baktı. Oraya gitmek istiyordu ama gizemli genç kız ya da kadın geleceği için bu olanaksızdı.

'İradesizim. Onu reddetmem gerekirdi.'

Toprağın ve yaprakların üzerinde adımların çıkaracağı hışırtıları bekleyerek, Lidiya'nın Turoboyev ve Makarov'la nasıl sohbet ettiğini gözlerinin önünde canlandırmaya çalıştı. Lütov da oraya gitmiş olmalıydı. Uzaklarda bir yerde gök gürledi. Piyanonun sesi kesik kesik duyuluyordu. Mehtap, nehrin ardında, bulutların içinde gizleniyor, çayırlıkları ara sıra soluk bir ışıkla aydınlatıyordu. Klim Samgin, davetsiz konuğunu gece yarısına kadar bekleyerek kapıyı hızla kapattı ve yatmaya gitti; bu arada Lütov'un belki de nişanlısına gitmediğini, ormanda, gülmesini bilmeyen o kadınla zaman geçirmekten hoşlandığını öfkeyle düşündü. Belki de bütün bunları, cumhuriyetçileri, matbaayı, tutuklamaları o uydurmuştu.

'Her şey çok daha basit: Bu son bir buluşmaydı.'

Böyle düşünerek uyuyakaldı ve sabah onu rüzgârın ıslığı uyandırdı; pencerenin ardındaki çamlar sert sesler çıkararak sallanı-

yor, kayın ağaçları telaşlı telaşlı hışırdıyordu. Nehrin mavimsi yüzeyinde küçük dalgacıklar nakış işlercesine kıvrım kıvrım oynaşıyordu. Nehrin ardında koyu mavi bir bulut dolaşıyor, rüzgâr bir ucunu dağıtıyor ve bu güzel parçacıklar hızla nehrin üzerinde uçuşuyor, onu dumanlı bir gölgeyle okşuyordu. Nehirde yüzülen yerde Alina bağırıyordu. Samgin yıkanıp giyinerek kahvaltı için masaya oturduğunda aniden sağanak başladı ve bir dakika sonra, Makarov, başındaki damlaları silkerek odaya girdi.

"Vladimir nerede?" diye kaygıyla sordu. "Yatmaya gitmemiş; yatağı bozulmamış."

Klim gülümseyerek daha sert sözcükler seçmeye çalışıyor, Lütov hakkında çok kötü şeyler söylemek istiyordu; ama bunu yapmaya zaman bulamadı: Alina koşarak içeri girdi.

"Klim, çabuk kahve ver!"

Islak giysisi bedenine öyle sıkı yapışmıştı ki, çıplak gibi duruyordu; saçlarını sıkarak sularını akıtıyor ve bağırıyordu:

"Kaçık Lidiya bana saldırdı, giysimden yakaladı, onu yıldırım çarpacak..."

"Lütov akşam sizde miydi?" diye sertçe sordu Makarov.

Alina aynanın önünde durup, ellerini iki yana açarak:

"Şu işe bak! Damat kayboldu, bense bronşit ve nezle olacağım. Klim, utanmaz gözlerle bana bakma sakın!"

Klim, genç kıza: "Dün topal mujik Lütov'u değirmene davet etti," dedi. Kız, masanın yanında duruyor, aceleyle, ağzı yanarak ve üfleyerek kahvesini yudumluyordu. Makarov ise sonuna kadar içmediği bardağını bırakarak terasın kapısına gitti ve orada durarak yavaşça ıslık çalmaya başladı.

Alina, ciddi bir sesle: "Soğuk alır mıyım?" diye sordu.

Turoboyev içeri girdi ve ölçen bakışlarla genç kızı süzdü ve ortadan kayboldu. Sonra yine belirdi, pardösüsünü onun omuzlarına koydu ve:

"Ekinler için iyi bir yağmur," dedi.

Şimşekler çakıyor, gök gürlüyor, pencerelerin camları zangırdıyor, nehrin ardında ışıklar parlıyordu.

Makarov: "Değirmene gidiyorum," diye homurdandı.

"İşte, dost dediğin böyle olur!" diye haykırdı Alina; Klim:

"Nezle olmaktan korkmadığı için mi?" diye sordu.

"En azından bunun için."

Pardösü genç kızın omuzlarından kaydı, ıslak bluzunun sıkıca sardığı bedeninin üst kısmını açıkta bıraktı. Bu onu utandırmadı ama Turoboyev yeniden onun güzel omuzlarını örttü ve Samgin kızın bundan hoşlandığını, omuzlarını oynatarak neşeyle gözlerini kıstığını ve: "Lütfen bırakın, sıcak," diye rica ettiğini gördü.

Klim, 'Ben bu züppenin yaptığını yapmaya cesaret edemezdim,' diye gıpta ederek düşündü ve Turoboyev'e meydan okuyan bir tonda:

"Lütov'dan hoşlanıyor musun?" diye sordu.

Turoboyev'in yanaklarının bir böcek tarafından ısırılmışçasına titrediğini fark etti; sigaralığını çıkaran Turoboyev, çok ciddi bir sesle yanıtladı:

"İlginç bir adam."

Klim: "Ben, en azından içten olan adamları ilginç bulurum," diye söze başladı ve birdenbire kendini kaybetmekte olduğunu hissetti. "İlginç insanlar savaş kıyafetinde olan, tüylerle süslenmiş yerlilere benzerler. Ben her zaman, deri üstündeki boyanın altındaki insanı olduğu gibi görebilmek için onları yıkamak ve tüylerini çıkartmak isterim."

Alina aynaya yaklaştı ve:

"Ah, nasıl da bostan korkuluğuna benziyorum!" diye iç geçirdi.

Turoboyev, sigarasını içerek Klim'e sorarcasına bakıyor ve Samgin, onun yavaş ve itinayla sigara içişinin nedeninin konuşmak istememekten kaynaklandığını düşünüyordu.

"Dinle Klim," dedi Alina. "Bugün olsun akıl hocalığını bırakamaz mısın? Sen olmadan da gün zaten kötü."

Bunu öylesine saf ve yalvarırcasına söylemişti ki, Turoboyev yavaşça güldü. Ama kız buna alındı; hemen Turoboyev'e döndü ve suratını astı:

"Niçin gülüyorsunuz? Klim gerçeği söyledi ama ben duymak istemiyorum."

Ve parmağıyla tehdit ederek konuşmasını sürdürdü:

"Siz de, herhalde bu savaş kıyafetini, tüyleri seviyorsunuz?"

Turoboyev başını eğerek: "Suçluyum," dedi. "Görüyor musunuz, Samgin, uzak yer her zaman rahat değildir ve insanlara gerçeği dürüstçe söylemek her zaman yararsızdır. Gerçek her zaman dürüst mü sanki? Tuhaf bir gelenek var: Sizi Tanrı'nın evine çağıran çanı çalmadan önce, sanki bakır daha iyi ses çıkaracakmış gibi, bir şeyler, bir yalan uyduruyorlar."

Klim, sertçe: "Yani siz de yalanınızı mı savunuyorsunuz?" diye sordu.

Turoboyev omuzlarını silkti.

"Tamamen öyle değil, ama..."

Lidiya, kapıda belirerek: "Alina, git, üzerini değiştir," diye bağırdı. Alaca giysisi, başında kavuğa benzer havlusu ile, bir tablodan alınmış Çerkez cariyeyi anımsatıyordu.

Alina, şarkı söyleyerek gitti. Klim ise ayağa kalktı, terasa açılan kapıyı açtı; serinlik ve güneş ışığı dalgası odaya doldu. Turoboyev'in yumuşak ancak alaycı ses tonu, Klim'de artık kimsenin giymediği İspanyol tarzı pelerin giyen bu adama karşı birçok kez duyduğu düşmanlığı yeniden canlandırdı. Samgin, onunla tartışacak güçte olmadığını anlıyor, ancak son sözü başkasına bırakmak istemiyordu. Pencereden bakarak:

"Swift, Volter ve daha birçokları gerçeklerden korkmuyordu," dedi. "Çağdaş Alman sosyalist, örneğin Babel, daha da cesurdu. Bana, siz bu yalınlık sorununu iyi kavrayamıyorsunuz gibi geliyor. Francis Assizso'nun yalınlığının yanında, Orta Afrikalı bir zencinin ve köylü kadının yalınlığı var. Anarşist Neçayev'in yalınlığı ise Babel için kabul edilemez bir şey."

Klim terasa çıktı. Yakıcı güneşte kuruyan döşeme tahtalarından buhar çıkıyor ve Klim de başında öfkenin buharlaştığını hissediyordu.

Sırtı Turoboyev'e dönük olarak: "Sağduyunun tavus tüylerinden kendiniz söz ediyordunuz, anımsıyor musunuz?" diye sordu ve alçak bir sesle yanıtı aldı:

"Bu, o değil."

Turoboyev ellerini salladı, ensesinin arkasına bağladı ve par-

maklarını çatırdatıncaya kadar sıktı. Daha sonra ayaklarını uzatarak çok güçsüz bir halde masadan indi. Klim sırtını döndü. Ama bir dakika sonra odaya bakınca Turoboyev'in sararmış yüzünün tuhaf bir biçimde değiştiğini, genişlediğini gördü; çenesini çok sıkmış olmalıydı ve dudakları hastalıklı gibi kıvrılıyordu. Kaşlarını yukarı kaldırarak tavana bakıyor ve Klim, ilk kez onun güzel, soğuk gözlerini böylesine itaatkâr görüyordu. Sanki bu adamın üzerine, savaşma gücü bulamadığı, kendisine hemen öldürücü darbeyi vuracak bir düşman eğilmişti. Terasa, öfkeyle söylenerek Makarov girdi:

"Volodka, anlaşılan bütün gece topal köylüyle içmiş ve şimdi de ölü gibi uyuyor."

Klim, gözleriyle ona Turoboyev'i işaret etti ama Turoboyev ayağa kalktı ve yaşlı biri gibi sırtını kamburlaştırarak gitti.

Klim alçak, ancak öç alırcasına sevinçli bir sesle: "Hasta," dedi. Ancak Makarov, Turoboyev'e bakmadı ve ricada bulundu:

"Alina'ya söyleme."

Samgin, öfkesini giderme fırsatını bulduğu için memnundu.

"Ona, bunu sen söylemelisin. Bağışla, ancak senin bu olaydaki rolün bana biraz tuhaf görünüyor."

Sırtı Makarov'a dönük durarak konuşuyordu; böylesi daha rahattı.

"Seni bu sarhoşa neyin bağladığını anlayamıyorum. Başkalarının çelişkili düşünceleri ve sözleri içinde debelenen boş bir adam. Turoboyev gibi yozlaşmış bir kişi."

Ağır ağır konuşuyordu ve sözcüklerinin ağzından sakin ve net biçimde çıkışı hoşuna gidiyordu. Omzunun üzerinden arkadaşına bakınca, Makarov'un ayak ayak üstüne attığını, dişlerinin arasında, alışıldığı üzere, sigarasının tüttüğünü gördü. Kibrit kutusunu parçalıyor, parçaları küllüğe koyuyor, onları kibritlerin oluşturduğu küçük ateşte yakıyor, nasıl parladıklarını izliyordu.

Klim sözünü bitirdiğinde, gözünü ateşten ayırmadan:

"Ahlak hocalığı yapmak basit iş," dedi.

Ateş söndü, yanmayan kibritlerden duman çıkıyordu. Onları tutuşturacak bir şey kalmamıştı. Makarov, çay kaşığıyla bardak-

tan kahve aldı ve belirgin bir üzüntüyle ateş kalıntılarına döktü.

"Sorun şu Klim; Alina benden daha aptal değil. Ben onun ilişkisinde herhangi bir rol oynamıyorum. Lütov'u severim. Turoboyev'den de hoşlanırım. Ve sonuç olarak benim insanlara yaklaşımımın sen ya da bir başkası tarafından düzenlenmesini arzu etmem."

Makarov alınmış gibi değil, inandırıcı bir tonda konuşuyor, Klim ise ona şaşkınlıkla bakıyordu. Arkadaşı, Samgin'in o ana kadar tanıdığı kişi değildi. Birkaç gün önce Elizaveta Spivak da karşısına yeni bir insan gibi çıkmıştı. Bu ne anlama geliyordu? Makarov, kendisi için, başarısız intihar girişiminden dolayı utanç duyan, derslerinde çaba gösteren alçakgönüllü bir öğrenci, kadınlardan hâlâ korkan komik bir gençti.

Makarov giderken: "Kızma," dedi ve masanın bacağına çarptı. Klim ise nehrin öte yakasına bakarak içten içe anlamaya çalışıyordu: İnsanlarda bu sıkça gözlemlenen değişim ne anlama geliyordu? Sorunun yanıtını açık ve net olarak hemen buldu: İnsanlar, en rahat ve yararlı olanı seçmek için değişik maskeler deniyorlardı. Tereddüde düşüyorlar, koşuşturuyorlar, özelikle bu maskeleri ararken de, boş ve renksiz kişiliklerini gizleme eğilimi içinde birbirleriyle tartışıyorlardı.

Kızlar terasa çıktığında, Klim onları alçakgönüllü bir gülümsemeyle karşıladı:

"Görüyor musun, Lida," diyordu Alina, arkadaşını dürterek, "O, sağlam. Sen ise beni taş yüreklilikle suçluyordun. Hayır, bu girdap onun için değil, benim için. O beni fazla bilgeliğin girdabına itiyor. Makarov, gidelim! Çalışma zamanı geldi..."

Lidiya, düşünceli bir bakışla Makarov'u ve arkadaşını geçirerek; "Ne kadar da yılmaz bir insan. Aslında yaşamak onun için güç," dedi.

Lidiya açık pencerenin pervazında, sırtı odaya, yüzü terasa dönük oturuyordu. Pencerenin beyaz söveleri içinde, bir çerçeve eksik gibiydi. Çingene tarzı saçları aşağı salınmış, yanaklarına, omuzlarına ve göğsünde kavuşturduğu ellerine dökülüyordu. Açık renkli alaca eteğinin altından çok esmer bacakları görünüyordu. Dudaklarını ısırarak:

"Lütov, zor bir insan. Sanki bir şeyden kaçıyor; öylesine, koşuşturarak yaşıyor. Alina'nın çevresinde de koşuşturuyor," dedi.

Klim üzerine basa basa: "Gece boyunca değirmende içti, şimdi de uyuyor," diye sertçe belirtti.

Lidiya, ona dikkatle bakarak sordu:

"Niçin kızıyorsun? O, içiyor ama bu onun mutsuzluğu. Biliyor musun, bana hepimiz mutsuzuz ve bu düzelmeyecekmiş gibi geliyor. Özellikle çevremde fazla insan bulunduğunda bunu hissediyorum."

Duvara tabanlarıyla vuran Lidiya gülümsedi:

"Dün fuarda, Lütov, köylülere Nekrasov'un şiirlerini okudu; öylesine şaşırtıcı okuyor ki; Alina kadar güzel okumuyor ama olağanüstü! Onu çok ciddi bir tavırla dinlediler ama daha sonra kel kafalı bir ihtiyarcık sordu: 'Dans etmeyi biliyor musun? Ben, dedi, sizi tiyatro komedyeni sanmıştım.' Makarov: 'Hayır, biz yalnızca insanız,' dedi. Bu 'yalnızca' ne demek? İnsanlar 'yalnızca' olamaz."

"Pek aptal bir mujik değilmiş," diye belirtti Klim.

"Mujik, 'omaz', dedi. Bu mujikler sözcükleri neden kısaltıyor ki? 'Olamaz' yerine 'omaz', 'bakıyor' yerine 'bakyor' diyorlar?"

Klim, yanıt vermedi. Genç kızın ne söylediğini düşünmeden dinliyor, kederli duygulara kapılıyordu. Onun "hepimiz mutsuzuz" sözü, kendisinin de mutsuz olduğunu, yalnızlığını ve kimsenin kendisini anlamak istemediğini anımsamak zorunda bırakmış ve rahatsız etmişti.

"Akşam ve gece eve dönerken çocukluğumuzu anımsadık..."

"Sen ve Turoboyev mi?"

"Evet. Alina da. Herkes. Konstantin, annesine ilişkin korkunç şeyler anlattı. Kendi küçüklüğü hakkında da. Çok tuhaftı: Herkes kendisini, bir başkası gibi anımsıyordu. İnsanlar ne denli gereksiz şeyler yaşıyor!"

Alçak sesle konuşuyor, Klim'e sevecen gözlerle bakıyordu: Ve Klim'e, sanki genç kızın koyu renk gözleri bir şeyler bekliyor ya da bir şeyler soruyormuş gibi geliyordu. Birdenbire bilmediği, tatlı bir kendinden geçme duygusunun akışını hissetti, dizlerinin üzerine çöktü, kızın bacaklarını kucakladı, yüzünü sıkıca bastırdı.

Lidiya sertçe ve onun başını avucuyla iterek: "Yapma!" diye haykırdı.

Klim Samgin, yüksek sesle ve çok yalın bir biçimde: "Seni seviyorum," dedi.

Genç kız pervazdan sıçrayarak onun kollarından kurtuldu ve dizleriyle göğsünü öyle sert itti ki, Klim neredeyse devrilecekti.

"Şerefim üzerine doğru söylüyorum, Lida."

Lidiya, çok kızgın bir ifadeyle kenara çekildi.

"Bu benim neredeyse çıplak olmamdan kaynaklanıyor."

Terasın basamaklarında durarak öfkeyle haykırdı:

"Utanmıyor musun! Ben..."

Sözlerini bitirmeden merdivenlerden koşarak indi.

Klim, duvara yaslandı; birdenbire ortaya çıkan ve kendisini genç kızın ayaklarına atan ruh halinden dolayı şaşkındı. İçini o anda dolduran mutluluğa benzer bir duyguyu daha önce hiç tatmamıştı. Hatta sevinç ve gurur yüzünden ağlamaktan korktu. Ve işte artık sonunda, şaşırtıcı derecede güçlü ve herhalde yalnızca kendisine özgü olan, başka birisinin anlayamayacağı duygularını ona açmıştı.

Kimseyi görmek istemedi; içini açtığı anın etkisi altında, sürekli kendisini Lidiya'nın karşısında diz çökerken görerek, onun sıcak ayaklarını sararak, atlas gibi derisini dudaklarında, yanaklarında hissederek ve "seni seviyorum" dediği sesini duyarak gün boyu ormanda dolaştı.

'Ne kadar kolay söyledim! Kuşkusuz, yüzüm de çok iyiydi.'

Bu sıra dışı anda yalnızca kendisini düşünüyordu ve öylesine gergindi ki, ilk kez duyduğu ve onu çok duygulandıran bir şarkının ezgilerini unutmaktan korkuyor gibiydi.

Lidiya'ya ertesi sabah yüzmeye giderken rastladı. Kendisi yüzmüştü ve yazlığına dönüyordu. Genç kız karşısına birdenbire, gökten zembille inmişçesine çıkmıştı. Havanın sıcaklığı, suyun ısısı üzerine birkaç şey konuştuktan sonra genç kız:

"Bana gücendin mi?" diye sordu.

Klim: "Hayır," diye içtenlikle yanıt verdi.

Lidiya: "Gücenmeye gerek yok. Bunun şakası olmaz," dedi, yavaşça.

Klim yine aynı içtenlikle: "Biliyorum," dedi.

Sevecen ses tonu onu ne şaşırtmış ne de sevindirmişti. Böyle bir şeyler söylemesi gerekiyordu, daha da güzel şeyler de söyleyebilirdi. Onu düşünürken, eğer ısrar ederse Lidiya'nın kendisini reddetmeyeceğini hissetti. Aceleye gerek yoktu. Onun, kendisinde ortaya çıkan sıra dışı şeyi hissedeceği ve yeterince değerlendireceği anı beklemek gerekiyordu.

Lütov'la geceyi değirmende geçiren Makarov yanlarına geldi ve Klim'in köye gelip gelmeyeceğini sordu. Orada çanı asacaklardı.

"Tabii ki geliyorum," diye neşeyle yanıtladı Samgin ve yarım saat sonra nehrin kıyısında, yakıcı güneşin altında yürüyordu. Güneş ve köy kumaşından yapılma oldukça sade keten elbisesi, Alina'nın ustaca çizilmiş bedeninin utanmaz güzelliğini çekici bir biçimde ortaya koyuyordu. Turoboyev'le uygun adım yürüyerek, o ve Makarov, "Maskotta"dan bir düet söylüyorlar, Turoboyev de onlara sözleri anımsatıyordu. Lütov, Lidiya'nın koluna girmişti ve ona komik bir şeyler fısıldıyordu. Klim Samgin, kendisini artık önünde yürüyen beş kişiden daha olgun, ancak yalnızlığından dolayı biraz sıkıntılı hissediyordu. Lütov'un yaptığı gibi, Lidiya'nın koluna girmenin, girdikten sonra da onunla omuz omuza gözlerini kapatarak yürümenin güzel olacağını düşünüyordu. Lidiya'nın, sedef rengi patiska giysiye sarılmış ince bedeninin salınışına bakarak, okumuş olduğu sanatçının sözcüklerindeki duygulara benzer bir şeyler hissetmemesini anlayamıyordu.

'Ben romantik değilim,' diye anımsattı kendisine.

Bugün genç kızın kendisinde yarattığı, dün hissettiklerine hiç benzemeyen ruh halinin karmaşıklığı onu biraz endişelendiriyordu. Dün, hatta bir saat önce, kendisinde ona bağımlı olduğu bilinci ya da belirsiz olan hiçbir umut yoktu. Özellikle bu umutlar onun canını sıkıyordu. Lidiya, hiç kuşkusuz onun karısı olacak ve onun aşkı Nehayeva'nın histeri nöbetlerine hiç benzemeyecekti; bundan emindi. Ancak, bunun dışında, içinde henüz sözcüklerle açıklanamayan beklentiler, arzular ve istemler vardı.

'Bunlara o yol açtı ve bunları da o karşılayacak,' diye kendisini yatıştırdı.

Nehrin kıyısının yüksek ve dik kıvrımında kavisli bir biçimde kurulmuş olan köye girerken düşünceye daldı.

'Analizci olmaya gerek yok.'

Köyün güneşli caddesi, köy ahalisi ile çevre köylerden gelenlerin oluşturduğu alaca bir kalabalıkla doluydu. Mujikler, saçsız, saçları birbirine girmiş ve yağ sürülmüş başlarını açıkta bırakarak sessizce duruyorlar, rengarenk basmalar sarınmış kadın başlarının altından, yavaş, ağlar gibi edilen duaların fısıltıları duman gibi yükseliyordu. Özellikle bu çok sesli, ağlamayı andıran, katran, ter ve güneşte neredeyse haşlanacak olan damlardaki samanların oluşturduğu yakıcı koku ile karışan bu dua, sanki havayı ısıtarak onu gözün göremediği, soluk almanın güç olduğu bir buhara, sise dönüştürüyordu. İnsanlar ayaklarının ucuna basarak boyunlarını uzatıyor, başları inip kalkarak sallanıyordu. İki-üç yüz kadar iri iri açılmış göz hep aynı yöne, mavi soğan başı görünümündeki, içinden gökyüzünün bir parçasının göründüğü, biçimsiz çan kulesine bakıyordu.

Görünen bu parça, köyün üzerindeki gökyüzünden daha mavi ve parlak görünüyordu Klim'e. Kalabalığın yavaş uğultusu, yoğunlaşıyor, yüksek sesli haykırışların gergin beklentisine dönüşüyordu.

Turoboyev, çok sık olmayan insan yığınını yararak önde gidiyor, arkasından diğerleri birbiri ardınca ilerliyordu; bu et yığını çan kulesine yaklaştıkça, kadınların dualarının acıklı gürültüsü artıyor, duayla görevli din adamlarının içe işleyen sesleri daha net işitiliyordu. Alaca görünümlü insanların oluşturduğu küçük dairenin merkezinde, sanki yere, deşilmiş, ezilmiş çimene gömülü gibi duran kalasların üzerinde iki yüz pudluk çan, önünde ise birbirinden küçük üç çan duruyordu. Büyük çan, Klim'e, "Ruslan"daki yiğit Golova'yı, parlak paskalya cüppesi giymiş, sırtı hafifçe kambur, ak saçlı, bronz yüzlü papazcık ise büyücü Finn'i anımsatıyordu. Papaz çanın çevresinde dönüyor, net bir tenor sesle şarkı söyleyerek bakır çanı kutsal su ile ıslatıyordu; kalın urganların üç düğümü yerde duruyordu ve papaz bunlardan birisine takıldı, kızgınlıkla elindeki kabı salladı ve urganı gök kuşağı rengi damlalarla ıslattı.

Turoboyev, henüz inşa edilmiş, pencereleri çerçevesiz kilise okulunun merdivenlerine doğru gitti. Merdivenin basamaklarında, iki üç yaşlarındaki çocukların oluşturduğu bir grup, kaynaşıyor, bağırıyor, ağlıyor; sıralanmış bu kirli beden yığınını, gri gözlü, kamburumsu bir yeni yetme kız, alçak sesle bağırarak, ellerini ve bacaklarını sallayarak yönetiyordu. Basamakların tepesinde varisli bacaklarını genişçe açmış, kırmızı, şiş gözlü kör bir kadın ıslık çalarcasına soluyordu.

Ağırlaşmış başını sallayarak, hırıltılı bir sesle: "Gaşka, onları sopayla düzene sok!" diye yönetmeye çalışıyordu. Güneş, mavimsi kır renkli görmeyen gözlerinde tıpkı bir içki şişesi parçasından yansır gibi yansıyordu. Okulun kapısından avucuyla kır bıyıklarını ve düzgün kesilmiş sakalını silerek bir polis memuru çıktı, kızarmış gözleriyle ve delici bakışlarıyla yazlıkçılara baktı; Turoboyev'i görünce hemen elini yeni kasketine doğru kaldırdı ve arkasında bulunan birisine sert bir biçimde emretti:

"Çocukları kovala."

"Gerek yok."

"Olmaz, İgor Aleksandroviç, yapıyı kirletiyorlar..."

Turoboyev, polisin kırışıkların bozduğu yüzüne bakarak: "Gerek yok, dedim," diye anımsattı.

Polis memuru dikleşti, göğsünü, madalyalarını şakırdatacak kadar sert bir biçimde kabarttı ve selam vererek, yankı yaparcasına yineledi:

"Gerek yok."

Merdivenlerden indi, çocukların arasından geçti ve kapıda değirmendeki topal mujikle ağzı kulaklarına varıncaya kadar güldü:

"Merhaba."

"Anlıyor musunuz?" diye fısıldadı Lütov, Klim'e, topalı göz ucuyla işaret ederek.

Klim, hiçbir şey anlamadı. O ve kızlar, kamburumsu kızın, çabucak ve ustalıkla çocukları yırtıcı bir kuşun sıkı pençelerine benzeyen elleriyle yakalayarak merdivenden indirişine ve küçük tahta parçalarının serpildiği yere bu yarı çıplak bedenleri neredeyse fırlatışına bakıyorlardı.

"Bırak!" diye bağırdı Alina, ayağını yere vurarak: "Tahta parçaları bir yerlerini çizecek!"

Yaşlı kör kadın, soluklanarak ve ıslık çalarcasına: "Ah, bakire Meryem Ana," diye haykırdı. "Gaşka, bu gelenler kim?"

Ve titreyen elleriyle çevresinde daire çizerek:

"Bu kimin sesi? Psovka, bastonumu nereye koydun?" dedi.

Ne Alina'yı ne de yaşlı kadını dinleyen kambur genç kız, çocukları köpek kovalar gibi sürekli itiyordu. Lidiya, titreyerek bir kenara çekilmişti; Alina ve Makarov yeniden çocukları merdivenlere oturtmaya başladılar ama kız zekâ dolu gözlerle bakarak:

"Evet, niye ortalığı karıştırıyorsunuz? Bunlar sizin çocuklarınız değil ki!" diye haykırdı.

Ve yeniden çocukları basamaklardan indirmeye başladı; topal mujik ise hayranlıkla bakarak söyleniyordu:

"Şuna bakın, ne kadar dik başlı, soysuz, öyle değil mi?"

Kızın haykırışı Makarov'u utandırdı; Alina'ya bakarak: "Bırakın..." dedi.

Samgin'e, kambur kız herkesi utandırmış ve herkes sus pus olmuş gibi geldi.

Lütov avuturcasına Lidiya'ya bir şeyler söylüyordu. Turoboyev eldivenini çıkararak sigara içmeye başladı. Alina, öfkeyle sorarak onu kolundan çekiştirdi:

"Bunu nasıl yapabilirsiniz?"

Turoboyev, sevecenlikle yüzüne gülümsedi.

Pembe sacdan dikilmiş gibi duran yeni gömlek giymiş, koyun gibi birbirine benzeyen iki delikanlı giriş merdivenlerinde durdu; birisi yazlıkçılara baktı, kör kadına yaklaştı, onu elinden tuttu ve kararlılıkla:

"Anfisa nine, yeri beyler için boşalt," dedi.

"O, Tanrım! Çanı kaldırıyorlar mı?"

"Şimdi kaldıracaklar. Haydi, yürü."

"Bugünleri de gördüm... Anacığım..."

Alina: "Sanki biz bulaşıcı hastalık taşıyoruz," diye isyan etti.

Lütov, topal mujiğe merakla:

"Senin dini inancın ne?" diye sordu.

Mujik, karmakarışık sakalının arasından gülerek başını salladı:
"Hayır, bizim inancımız farklı."
"Hıristiyan mısın?"
"Tabii ki. Yalnız daha koyu bir Hıristiyanım."
"Öyleyse söyle, şeytan, koyuluk hangi konuda?"
Topal mujik ağır bir iç geçirdi:
"Bu söylenmez. Bu yalnızca aynı inançtan olanlara söylenebilir. Biz çanı ve tüm kiliseyi tanıyoruz; ama yine de..."
Klim Samgin bakıyor, dinliyor ve içinde, sanki onu buraya kasten, kafasını ağır ve zehirleyici bir sisle doldurmak için getirmişler gibi bir hoşnutsuzluk uyandığını hissediyordu. Çevresindeki her şey kabul edilemez derecede yabancıydı, ancak her şey, kendisini karanlık bir köşeye iterek baskı yapıyor, kamburumsu kızı, Alina'nın sözlerini ve kör yaşlı kadının "bu gelenler kim?" sorusunu düşünmeye zorluyordu.
Kafasının içinde, hâlâ kadınların dua fısıltıları uğulduyor, düşünmesini engellemekle birlikte, gördüğü ve işittiği şeyleri anımsamasını engellemiyordu. Dua sona erdi. İtici derecede uzun ve kır sakallı, soluk yüzlü, kavun biçimindeki kafası kel ihtiyar omuzlarındaki kısa pardösüyü attı ve gökyüzüne bakarak üç kez haç çıkardı, çanın karşısında diz çökerek çanı üç kez öptü, haç çıkararak ve azizlerin tasvirlerini öperek çanın çevresini dizleri üzerinde dolaştı.
Topal mujik, onaylayarak: "İşte böyle olacak!" dedi. "Bu, Panov, Vasil Vasiliç. O, köyün erdemli kişisidir. Çok güzel cam eritir, tüm eyalet için bira şişeleri üretir."
Meydan biraz daha sessizleşti. Herkes dikkatle Panov'u izliyor, o ise yerde sürünüyor ve çanın kenarını öpüyordu. Dizlerinin üzerindeyken bile boyu uzundu.
Birisi haykırdı: "Ey ahali, üçlü sıra ol!"
Başka bir ses duyuldu: "Demirci nerede?"
Panov, ayağa kalktı, insanlara bakarak bir süre sustu, sonra bas sesiyle:
"Başlayın, Ortodokslar," dedi.
Kalabalık, haykırarak üç bölüme ayrıldı: İki bölüm çan kule-

sinin sağında ve solunda eğri bir hat oluşturuyor, üçüncüsü kuleden düz bir hat olarak hareket ediyordu. Her üç grup da halatları inci ipiymişçesine dikkatle taşıyor, bu halatların üzerine dizilmiş gibi duruyorlardı. Halatlar, büyük çanın kulak gibi çıkıntılarından uzanıyor, çan sanki halatları bırakmıyor, daha sıkı çekiyordu.

"Durun! Durun!"

"İşte o!"

Panov, yüksek sesle: "Haydi bakalım, Nikolay Pavlıç, Tanrı'ya hizmet et," dedi.

Çarpık bacaklı, geniş omuzlu, tıknaz mujik, deri önlüğüyle yavaşça onun yanına geldi. Başındaki kızıl saçlar dimdik olmuştu ve gaga biçimindeki sakalı, alaca pamuktan gömleğinin yakasına sokulmuştu. Kapkara elleriyle gömleğinin yenlerini dirseklerine kadar sıvadı ve kiliseye doğru haç çıkararak eğilmeden, ama uzun kollarını arkasına koyarak ve dengesini sağlamak için uzatarak, sanki göğüs üstü yere düşecekmiş gibi küçük çanların karşısında selam verdi. Daha sonra dört bir yana dönerek halkı selamladı, önlüğünü çıkardı, özenle katladı ve kırmızı bluzlu iri bir kadının eline tutuşturdu. Tüm bunları konuşmadan, ağır hareketlerle yapıyor, yaptığı her şey törensel bir hava taşıyordu.

Ona birkaç şapka uzattılar; o da aralarından ikisini seçti, alnına yakın bir yere, başına koydu ve eliyle tutarak diz üstü çöktü. Beş mujik küçük çanı yerden kaldırarak demircinin başına, kenarları şapkasının ve kadınların katlanmış önlüğü yerleştirdikleri omuzlarının üzerinde duracak biçimde koydular. Demirci, dizini yerden kaldırırken sallandı, doğruldu, sessizce ve geniş adımlarla çan kulesinin girişine doğru yürüdü. Beş mujik, ikişer ikişer giderek ona eşlik ediyordu.

Topal mujik, gıptayla: "Bu adam bir idol," dedi, çenesini kaşıyarak. "Ama bu küçük çan, yaklaşık on yedi pud ağırlığında ve merdivendenden çıkarılması gerek. Burada, çevrede, bu demircinin rakibi yok. O herkesi dövebilir. Onu dövmeyi de denediler, aslında onu hep birlikte dövmek gerek, ama başaramadılar."

Meydanlık giderek sessizleşiyor, gözler, eğik olarak üç kalın

kirişin bloklar halinde uzandığı çan kulesinin yarı daire biçimindeki boşluğuna beklentiyle bakıyor ve bloklar üzerinde çanın kulak biçimindeki boşluklarına bağlı halatlar yere uzanıyordu.

Polis memuru büyük çana yaklaştı, bir ata vurur gibi avucunun içiyle vurdu, kasketini çıkardı, diğer eliyle gözünü kapadı ve o da yukarıya bakmaya başladı.

Çevreye iyice gergin bir sessizlik çöktü; çocuklar bile koşuşturmayı bırakmış, başlarını kaldırarak yere çökmüşlerdi.

İşte çan kulesinin mavimsi kulağa benzeyen girintisinde biçimsiz bir şey kımıldıyor, oradan bir şapka, sonra bir diğeri uçuyor, top halinde katlanmış önlük de uçuşuyordu. Aşağıda bulunan insanlar sarsılıyor, bağırıyor, yaygara ediyor, çocuklar top gibi sıçrıyordu. Kır bıyıklı kel mujik, ince bir haykırışla tüm gürültüyü kesti:

"Nikolay Pavlıç, vaftiz babası! İmparator..."

Polis memuru şapkasını giydi, göğsündeki madalyayı düzeltti ve kel mujiğin ensesine vurdu. Mujik yeniden sıçradı, koştu, başını okşar gibi yaptı ve okulun merdivenlerine bakarak kederle:

"Şakadan da anlamıyorlar," dedi.

Demirci çan kulesinden indi, uzun kollarıyla kiliseye doğru haç çıkardı. Panov, bedenini eşkenar üçgen biçiminde bükerek onu kucakladı ve öptü:

"Yiğit adam!"

Ve haykırdı: "Ortodokslar! Haydi, hep birlikte, Tanrı sizinle olsun!"

İplere dizilmiş gibi duran üç insan grubu kımıldandı, ayaklarıyla yere dayanarak, ağ çeken balıkçılar gibi geriye kaykıldı ve sallandı. Üç kır renkli halat havada uzandı: Çan da kımıldadı, kararsızca sallandı ve isteksizce yerden kalktı.

Bira şişesi yapımcısı: "Haydi, hep beraber, Tanrı'nın çocukları!" diye heyecan ve endişeyle bağırıyordu.

Güneş ışığında donuk parıltılar veren ağır, bakır kalpak biçimindeki çan yavaşça havada yükseliyor ve izleyiciler ona bakarken yerden havalanmak istercesine daha da dikleşiyorlardı. Lidiya bunu fark etti.

"Bakın, sanki yerde büyüyormuş gibi nasıl da uzanıyorlar," dedi, yavaşça. Makarov:

"Evet, ben de havaya yükseliyor gibiyim..." diye onayladı.

'Yalan söylüyorsun,' diye aklından geçirdi Klim.

Meydan çok gürültülü değildi; yalnızca küçük çocuklar bağrışıyor, meme emen bebekler ağlıyordu.

"Hep beraber, Ortodokslar!" diye bağırıyordu, Panov. Polis memurunun sesi o kadar çok çıkmıyordu ama çok sertti:

"Haydi, hep beraber, sağdakiler!"

Çanı kaldıran üç grup insan ofluyor, soluklanıyor ve böğürüyordu. Blok keskin sesler çıkarıyor ve çan kulesinde de bir şey yavaşça çatırdıyordu. Ama tüm sesler kesilecek ve şimdi törensel bir sessizlik başlayacakmış gibiydi. Klim nedense bunu istemiyor, putperestçe bir bayramın, coşkulu haykırışların, hatta gülünç bir şeylerin daha yerinde olacağını düşünüyordu.

Lidiya'nın çana değil, meydana, insanlara baktığını gördü; dudaklarını ısırıyor ve sert bir ifadeyle surat asıyordu. Alina'nın gözünde çocuksu bir merak vardı. Turoboyev sıkılıyor, başını eğerek duruyor, sigarasının külünü yavaşça kolunun yeninden üflüyordu; Makarov'un yüzünde ise, düşünceli durduğu zamanlardaki gibi, aptalca bir ifade vardı. Lütov boynunu yana uzatıyordu; boynu uzun ve damarlı, derisi kumlu gibi pürüzlüydü. Söz dinlemeyen şaşı gözlerini bir noktaya yöneltebilmek için, başını omzuna doğru eğmişti.

Aniden, çan kulesinin üçte ikisi kadar yükseklikte bulunan çan titredi, kopan halat havada ıslık çalarak şekiller çizdi, sol taraftaki insan kümesi sallandı, arka küme yere yıkıldı ve tek bir histerik bağırtı duyuldu:

"Aman Tanrım!"

Çan sallandı, kenarı çan kulesinin kerpiç duvarına çarptı, sıva ve kireç tozu döküldü. Samgin hızlı hızlı gözünü kırpıştırıyor, bu toz onu kör edecekmiş gibi geliyordu. Alina, ayaklarını yere vurarak umutsuzca çığlık atıyordu.

"Ah, aksi şeytan," diye homurdandı Lütov ve bir üzüntü nidası çıkardı.

Panov, sıçrayarak ve kollarını sallayarak: "Tutun, Ortodokslar," diye adeta böğürdü.

Çarpık bacaklı demirci, çan kulesinden halatı geren grubun arkasındaydı ve halatın ucunu aksöğüt ağacının kalın gövdesine köküne yakın bir yerden sarmaya başladı. Pembe gömlekli delikanlı ona yardım ediyordu. Halat giderek daha fazla gerildi, bir tel gibi titredi, insanlar ondan uzaklaştı; demirci:

"Tutun! Yoksa gebertirim!" diye bağırdı.

Klim, çanın yere düşeceği beklentisiyle, insanların bağırış çağırışlarını, demircinin böğürtüsünü ve Panov'un bar bar bağırışını işiterek gözlerini kapadı.

"Bağlayın!"

"Korkmayın ey Ortodokslar! Sessiz olun! Hep birlikte! Haydiii!"

Çan yeniden, belli belirsiz, yukarı doğru çıktı, çan kulesinin penceresinden insan başları göründü.

Lidiya, sert bir sesle: "Eve gidelim," dedi. Yüzü grileşmişti, gözlerinde ise dehşet ve tiksinti okunuyordu. Okulun koridorlarında bir yerde Alina yüksek sesle hıçkırıyor, Lütov söyleniyor, iki kadının meydanda ulurcasına okuduğu dualar bulundukları yere ulaşıyordu. Klim Samgin, yaşadığı bir anın, bilincine hiçbir katkıda bulunmadan yitip gittiğini fark etti.

Topal mujik, merdivenlerden inerken, korkmuş olan bir yeni yetmenin omzunu tutuyor ve soruyordu:

"O nasıl, yaşıyor mu?"

"Bilmiyorum. Bırak, Mihail amca."

"Aptal. Görüyorsun ama anlamıyorsun..."

Turoboyev, aksöğütün altında duruyor, parmağını polis memurunun burnuna doğru tutarak bir şeyler telkin ediyordu. Meydanda, papaz, aksöğüde doğru ellerinde bir haçla yürüyor, haç, karanlık ve sert yüzünü aydınlatarak parlıyor, adeta eriyordu. Aksöğüdün çevresinde sık saflar halinde kadınlar toplanmıştı ve papaz yaklaşırken polis memuru onları itip kakmaya başladı. Samgin, aksöğüdün altında yatan pembe gömlekli delikanlıyı ve onun önünde diz çökmüş olan Makarov'u gördü.

Klim, çevresine bakarak, yavaşça: "Bu nasıl oldu?" diye sordu. Lidiya, artık merdivende durmuyordu.

Alina'nın koluna girerek okuldan çıktı. Arkalarında Lütov yüzünü buruşturuyordu. Alina hıçkırarak anlatıyordu:

"Buraya gelmeyi hiç istememiştim, ama siz..."

Köyün sokaklarında çevrelerine bakmadan yürüyorlardı; köyün çıkışında topal mujiğe yetiştiler. Mujik, bir tanığın kendinden emin tavrıyla hemen anlatmaya başladı:

"Halat onun boynuna dolandı; bel kemiği de kırıldı..."

Lütov, mujiğe yumruğunu göstererek fısıldadı:

"Kes sesini."

Ona ve Klim'e sorarcasına bakan mujik sürdürdü:

"Belki de demirci şaka yaptı, kasten halatı attı... Belki de hata yaptı. Yaşamda her şey olabilir."

Lütov, onu kolundan çekerek durdurdu, sessizce yürüdü; kızlar da nehir kıyısına gelince adımlarını yavaşlattı. O zaman Lütov, yeniden topal mujiğe inancını sormaya başladı.

Görünmeyen çekirgeler öylesine yüksek ses çıkarıyorlardı ki, güneşin kuruttuğu gökyüzü çatırdıyordu sanki. Klim Samgin, kendisini ağır bir rüyadan uyanmış gibi yorgun, her şeye kayıtsız hissediyordu. Önündeki topal mujik sallanarak yürüyor, Lütov'a akıl verircesine konuşuyordu:

"Örneğin, bizim inancımız elle yapılan bir şeyi kabul etmez. Kurtarıcıların elle yapılmayan tasvirlerini kabul ederiz ama diğerlerini etmeyiz. Kurtarıcıların tasviri neden yapılmıştır? İsa'nın kanından ve terinden. İsa, Volhova dağına haç taşırken orada inançsız havari Foma, İsa'nın yüzünü mendille silmiş, kendisi doğrulamak istemiştir: Gerçekten İsa mı? Yüzü, bezin üzerinde de kalmış. Evet, İsa! Diğer bütün ikonalar ise sahtedir, sizin fotoğrafınız gibi..."

Lütov, kendini güçlükle tutarak haykırdı:

"Dur bakalım, niçin benim fotoğrafım sahte olsun?"

"Başka nasıl olabilir ki? Sizinki değil de kiminki olacaktı? Mujik, ne yapar? Fincan, kaşık, kayak ve bu tür şeyler; siz ise fotoğraf, dikiş makinesi falan..."

"Ee, ne olmuş?.."

Lütov'un gülüşünde, Klim, şımarık bir köpeğin, birileri kulaklarını kaşıdığında çıkardığı keyifli bir tını duydu.

"Diyelim ki ekmek: O elin yarattığı bir şey değil; onu Tanrı, toprak yaratıyor."

"Peki, hamur nasıl yapılıyor?"

"Bu, kadın işi. Kadın Tanrı'ya uzaktır, Tanrı'nın ikinci sınıf yaratığıdır. Tanrı, ilk olarak onu yaratmadı..."

Lidiya, omzunun üzerinden topal mujiğe baktı ve daha hızlı yürümeye başladı. Klim ise Lütov'u düşünüyordu:

'Bu tür saçmalıklarla eğlendiğine göre, canı çok sıkılıyor olmalı.'

Lütov, canlılıkla, ısrarla, anlaşılmaz bir mutlulukla mujiği sorguluyordu: "Bunu da nereden çıkardın? Nereden? Sen uydurmadın, değil mi?"

Topal mujik, yeniden vakur, uyumlu bir sesle konuşmasını sürdürdü:

"Doğrusunu söylemek gerekirse, kendim uydurmadım; hepimiz birbirimizden akıl alıyoruz. Geçen yıl burada bizi aydınlatan bir bey vardı..."

Klim düşündü:

'Aydınlatan bir bey mi? Çok güzel!'

"Akşamları, tatil günlerinde çevredeki insanlarla sohbet ederdi. Çok akıllı bir adamdı! Doğrudan şöyle diyordu: Kök ve köken nerede? Bu, diyordu, halktır ve onun için her araç..."

"Sen onu ayin takvimine kaydetmelisin. Kaydettin mi?"

"Şaka yapıyorsunuz. Biz kendi ölülerimizi bile anmayı unutuyoruz."

"O adam öldü mü?"

"Bilmiyorum..."

Eve gelince Samgin yattı. Başı ağrıyor, hiçbir şey düşünemiyor, tek bir şey dışında hiçbir şey arzulamıyordu: Bu boğucu, aptalca gün bitsin, yarattığı anlamsız izlenimler silinsin. Ağır bir uyku bastırdı ancak uyuyamadı; şakaklarına küçük çekiçlerle vuruluyor, belleğinde günün tüm sesleri ağır bir biçimde yoğunlaşıyordu: Kadınların fısıltıları ve solukları, emir yağdıran haykırışlar, korkulu inleyişler, ölünün başındaki ağlamalar. Kamburumsu kız öfkeyle soruyordu:

"Evet, niye ortalığı karıştırıyorsunuz?"

Turoboyev ve Lütov geldiğinde hava artık kararmıştı ve çok önce başladıkları anlaşılan sohbetlerini sürdürerek terasta oturuyorlardı. Samgin, yattığı yerden iki sesin tartışmasını işitiyordu. Her zamankinin aksine, Lütov'un bağırıp çağırmadan, Turoboyev'in ise alaycı izler taşımayan konuşmasını işitmek tuhaftı. Çay kaşıkları cam bardakların içinde çınlıyor, semaverin musluğundan akan kaynar suyun şırıltısı duyuluyor ve bu sesler Klim'e çocukluğunu anımsatıyordu. Kış geceleri, çaydan önce uyuduğunda, kendisini özellikle bu ses, metalin cama çarpan sesi uyandırırdı.

Terasta, Panslavistlerden, Dalievskiy, Herzen ve Lavrov'dan söz ediyorlardı. Klim Samgin bu yazarları tanıyor ve gerçekte onları, kişiliği tarihin bir nesnesi olarak gören yazarlar olarak kabul ediyordu: Bu yazarlar için insan, kurban edilmeye mahkûm bir İshak peygamberdi.

Turoboyev'in sakin konuşmasına, ağır ağır söylediği sözcüklere dikkatle kulak verirken, 'İnsanın, geleceğin bilinmeyen tanrısına kurban edilmesi gerekliliğini kabul etmesi için, özel bir yürek ve kafaya sahip olması gerekir,' diye düşündü.

"Hakim olan görüşler arasında benim kabul edebileceğim tek bir görüş bile yok..."

Lütov, önce anlaşılması olanaksız bir şeyler mırıldandı, daha sonra sözcükler anlaşılmaya başladı:

"Narodnikler, belirgin bir üstünlüğe sahip: Köyler, kentlere kıyasla daha sağlıklı ve pratiktir. Çok daha dayanıklı insanlar yaratabilir. Doğru mu?"

"Olabilir," dedi, Turoboyev.

Klim, onun yanıt verirken, büyük olasılıkla, sol omzunu kaldırdığını ve her zaman yaptığı gibi, soruya doğrudan yanıt vermekten kaçındığını düşündü.

"Ama yine de, yarım yamalak," diye haykırdı Lütov. "Yine de, bu sivri zekâlıların ataları, verimli güneyi göçebelere bırakarak ormanlara ve kuzeyin bataklıklarına kaçtılar."

"Galiba kendinle çelişiyorsun..."

"Hayır, izin verin! Bunu nasıl söylersiniz? Bunlar sizin atalarınız..."

Hizmetçi kız ağır ağır ayaklarını vurdu ve çay takımları şangırdamaya başladı. Klim kalktı, yavaşça pencereyi açtı ve uyuşukça söylenen soğuk sözcükleri duydu:

"Ben, kuşkusuz, atalarımın ülke tarihinde çok kez hata yaptıklarını ve radikal köşe yazarları arasından çıkan bazı fabrika sahiplerinin öne sürdüğü gibi, böylesine aptalca suç işlediklerini sanmıyorum. Atalarımı melek olarak görmüyorum ve kahraman olarak kabullenme eğilimi içinde de değilim. Benim için onlar, yalnızca, sizin de söylediğiniz gibi, başından beri ters giden tarihin buyruklarını yerine getiren kişilerdir. Benim görüşüme göre, tarih, günümüzde, atalarımın, artık sahip olmadığım bazı özellikler gerektiren çizgisini reddedebileceğim bir noktaya geldi."

"Bu ne demek oluyor?" diye haykırdı Lütov. "Bir boyun eğiş mi? Tolstoyculuk mu?"

"Anımsarsanız, kendimi psikolojik olarak sınıflandırılamayacak bir kişi saydığımı size söylemiştim..."

Bu sırada ayak sesleri duyuldu.

"Ne, öldü mü?" diye sordu Turoboyev ve Makarov'un sesi yanıtladı:

"Tabii ki. Çay koy, Vladimir. Siz, Turoboyev, polis memuruyla bir kez daha konuşun; şimdi demirciyi kasıtsız adam öldürmekle değil, dikkatsiz davranmakla suçluyor."

Samgin, pencereden uzaklaştı, kaşındı ve kızların da geleceğini düşünerek terasa çıktı.

Lambanın ışığı, sanki semaverin bakırıyla azalmış gibiydi ve ılık bir karanlıkla sarmalanmış olan üç kişiyi çok az aydınlatıyordu. Lütov, sandalyenin üzerinde sıçrayarak çenesini oynatıyor, acır gibi sesler çıkarıyor ve masanın üzerine eğilerek buruşuk bir zarf üzerine bir şeyler yazan Turoboyev'e bakıyordu.

Klim, Makarov'a: "Niçin ayakların çıplak," diye sordu. Makarov elinde çay bardağıyla terasta yürürken:

"Çizmelerim kan içinde. Bu delikanlının kanı..." diye yanıtladı.

Lütov, yüzünü buruşturarak: "Tamam, yeter!" dedi ve sesli olarak iç geçirdi: "İkinci sınıf yaratıklar nerede?"

Sandalyenin üzerinde sallanmayı bıraktı ve Makarov'a, topal

mujiğin kadınlar üzerine anlattıklarını sinir bozucu bir tonda nakletmeye başladı.

"Köylü, kısa ve öz konuşuyor," dedi Klim. Lütov ona göz kırptı, Makarov ise durdu, bardağını masaya tabağından düşecek kadar hızlı koyarak çabuk ve coşkulu bir biçimde konuşmaya başladı:

"İşte, görüyor musun? Ben diyorum ki, bu organik bir konu! Mitolojide kadının erkeğin kürek kemiğinden yaradılışına ilişkin, çok beceriksizce ve düşmanca uydurulmuş bariz bir yalan var. Bu yalanı yaratırken, kadının, erkeği kendisi için doğurduğunu da biliyorlardı."

Turoboyev başını kaldırdı ve Makarov'un heyecanlanmış yüzüne dik dik bakarak gülümsedi. Lütov, ona göz kırparak:

"Rus imalatı olan en ilginç tez!" dedi.

Klim, alaycı bir şaşkınlıkla: "Kadına olan düşmanlığı sen mi söylüyorsun?" diye sordu.

Makarov, parmağıyla göğsüne vurarak: "Ben söylüyorum," dedi ve Turoboyev'e döndü:

"Bu düşmanlık, mitolojide, ilk insanların cennetten kadının suçu yüzünden kovulması konusunda da gizli."

Klim Samgin gülümsedi ve bu alaycı gülümsemesini Turoboyev'in görmesini çok istedi; ancak Turoboyev masaya dirseğiyle dayanmıştı ve Makarov'un yüzüne sanki anlayamıyormuş gibi ince kaşını kaldırarak bakıyordu.

Lütov, başını sallayarak: "Sen şanslı bir gençsin, Kostya," diye homurdandı ve bakır tepsinin içindeki suda parmağını dolaştırmaya başladı.

Makarov ise sesini alçaltarak konuşuyor ve heyecandan biraz tekliyordu. Acelesi varmış gibi konuşuyordu:

"Kadına olan düşmanlık, erkekte, kadının yarattığı kültürün, içgüdüleri üzerinde baskı oluşturduğunu hissettiği andan itibaren başlamıştır."

Klim: 'Acaba yalan mı söylüyor,' diye düşündü ve alaycı gülümsemesine son vererek dikkatle dinlemeye başladı.

Makarov ayaklarını oynatarak ayakta duruyor, bu da onun çi-

viye benzer görünümünü iyice belirginleştiriyordu. Başını sallıyor, iki renkli saçları alnına ve yanaklarına düşüyor, sert bir el hareketi ile onları geriye atıyor, yüzü daha da güzelleşiyor ve sertleşiyordu.

"Kadın, yerleşik ve dolayısıyla kültürel bir yaşama başladı. Onun bir yerde durması, kendisini ve çocuklarını yırtıcı hayvanlardan ve kötü hava koşullarından koruması gerekiyordu. Yenilebilir tahılları, şifalı bitkileri keşfetti, hayvanları ehlileştirdi. Yarı hayvan ve serseri olan erkeği açısından, giderek daha gizemli ve akıllı bir varlık haline geldi. Kadın karşısında duyulan korku ve şaşkınlık, vahşi kabilelerin tabuları gibi, günümüze kadar sürmüştür. Kadın, bilgisi ve özellikle de gizemli çocuk doğurma olayıyla korku salmıştır. Avcı-koca, vahşi hayvanların nasıl doğurduğunu izleyememiştir. Kadın, rahibedir, yasaları oluşturmuş ve kültür, anaerkillikten doğmuştur."

Lambanın çevresinde grimsi kelebekler telaşla uçuşuyor, gölgeleri Makarov'un beyaz ceketinde kayıp gidiyor, tüm göğsünü ve hatta yüzünü koyumsu lekelerle kaplıyordu. Klim Samgin, Makarov'un sıkıcı ve safça konuştuğunu düşünüyordu.

'Aydınlatıcı beyefendi olma sınavı veriyor.'

Eski alışkanlığını anımsayarak, Makarov sağ eliyle ceketinin üst düğmesini çeviriyor, sol eli ise kararsız bir biçimde kelebekleri kovalıyordu.

"Bu arada, Turoboyev, çok bilinen arsızca bir hakaretin beni uzun zamandır incittiğini biliyor musunuz? Bu nereden mi çıktı? Bana öyle geliyor ki, eski zamanlarda bu, kan yakınlığını belirleyen bir selamlama biçimiydi. Kendini savunma tarzı da olabilir. Yaşlı avcı, genç ve daha güçlü olan avcıya: Senin anneni..., der. İlya Muromets'in, övünen kişiyle karşılaşmasını anımsayınız..."

Lütov neşeyle güldü ve "hıh" diye ses çıkardı.

Klim, gülümseyerek: "Bunu nerede okudun?" diye sordu.

Makarov: "Bu benim varsayımım, başka türlü anlayamam ki," diye sabırsızca yanıtladı. Turoboyev kalktı ve bir şeye kulak kabartarak, yavaşça:

"Zekice bir varsayım," dedi.

"Sizi sıktım mı?" diye sordu Makarov.

Turoboyev, sevecen bir tavırla, hemen: "Hayır, neler söylüyorsun!" dedi. "Kızlar geliyormuş gibi geldi, ama yanılmışım."

Lütov yavaşça: "Topal geliyor," dedi ve sandalyeden fırlayarak yavaşça terastan karanlığa daldı.

Turoboyev'in Makarov'un varsayımını zekice bulduğunu işitmek, Klim'in hoşuna gitmemişti. Şimdi ikisi de terasta dolaşıyor ve Makarov, sesini iyice alçaltmış, düğmesini kıvırarak ve elini sallayarak konuşmasını sürdürüyordu:

"Yarı vahşi Adem, güç kullanarak Havva'nın yaşam üzerindeki egemenliğini eline geçirdiğinde, kadınca olan her şeyi kötü olarak tanımladı. Dikkate değer olan nokta, bunun, tüm dinlerin kökü olan Doğu'da meydana gelmesi. Öğreti özellikle oradan geldi: Erkek gün, gökyüzü, güç ve refah, kadın ise gece, toprak, zayıflık ve kötülük demekti. Museviler şöyle dua ederler: 'Tanrım, beni kadın yaratmadığın için sana teşekkür ederim.' Bizim doğumlardan sonraki temizleyici duamızın rezilliği, kuşkusuz erkekçe ve rahipçe bir özelliğe sahiptir. Ama kadını yendikten sonra da, erkek, ruhunda kadının eğitmiş olduğu sevgi ve şefkat açlığını yenmeyi başaramamıştır."

Samgin, sert ve yüksek bir sesle: "Peki, sonuç olarak ne söylemek istiyorsun?" diye sordu.

"Ben mi?"

"Nereye varmak istiyorsun?"

Makarov, kör gibi gözlerini kırpıştırarak karşısında durdu:

"Anlamak istiyorum: Çağdaş kadın ya da İbsen'in aşktan ve ailesinden kaçan kadını ne anlama geliyor? İçinde, kültürün yaratıcısı ve insanlığın annesi görevini yeniden ele geçirmek için bir gereklilik ve güç hissediyor mu? Yeni kültürün yaratıcılığı görevini..."

Elini karanlığa doğru salladı:

"Ama artık bu kültür, tirit gibi olmuş, bitmiş; hatta içinde aklın alamayacağı bir şeyler var. Yaşamımızdaki küçük burjuva bayağılığı, her ne kadar kadını pahalı giysiler için askı, biblo ya da şiir malzemesi haline getirdiyse de, çirkinleştirdiğine inanamam. Sevgiyi istemeyen –bunu iyi anlayın!– evet, istemeyen, ya da onu gereksiz bir şey gibi fırlatan kadınları göremiyorum."

Klim, onun yüzüne karşı güldü. Kaslarını gererek ve eski haline getirerek:

"Ah, sen, romantik adam," dedi ve saatinin kadranına düşünceli bir ifadeyle bakan Turoboyev'in önünden merdivene doğru yürüdü. Samgin, bu uzun vaazın ana düşüncesini tümüyle kavramıştı.

Toprak patikadan dikkatle inerken, 'sersem,' diye düşündü. Ayın küçük, ancak çok parlak bir parçası bulutu bölüyordu; yaprakların iğneleri arasında gümüşi bir ışık titreşiyor, çam ağaçlarının gölgesi siyah yumaklar halinde köklerinin çevresinde toplanıyordu. Samgin, sözcüklerin yalancı parlaklığına karşı dürüstçe bir nefret hissettiğini, insanların konuşmalarının yapmacık güzelliğini kavrayabildiğini kendisine telkin ederek nehre doğru yürüdü.

'İşte, bu Makarov, Lütov ve Kutuzov gibiler hep böyle yaşıyorlar: Bir düşünceye kapılıyor ve esip gürlüyorlar...'

Sabah yakıcı bir rüzgâr, çamları sallayarak esiyor, kumları ve nehrin gri suyunu dalgalandırıyordu. Varavka, şapkasını çıkararak istasyondan geldiğinde, rüzgâr, sakalını omzuna atmış sallayıp duruyordu. Sakalı, Varavka'nın güzel yüzlü, karmakarışık saçlı başını, güncel bir astronomi kitabındaki çirkin bir tasvire benzetiyordu.

Topuklarına kadar gece giysisi, pantolonsuz ve çıplak ayaklarındaki terlikle çay içerken, sıcaktan bunalmış, yüzündeki yağlı terleri silerek söyleniyordu:

"Allah kahretsin şu yaz mevsimini! Afrika gibi sıcak! Orada da müzisyen kadın isyan ediyor, ona kiler ve bölme duvar, genelde de sandalye üzerinde bir şeytan gerekli. Git, birader, onu sakinleştir. Tatlı bir karı..."

Sesli sesli iç geçirdi, sakalıyla yüzünü sildi:

"Petersburg'da, Vera Petrovna'nın her nedense Dmitri konusunda işleri yolunda gitmiyor. Anlaşılan onu iyice sıkıştırmışlar. Zamanın haracı..."

Klim, Varavka'nın gözleri hakkında kötü hatta normal olmayan şeyler düşünüyor, ama onunla sohbet ederken, bu adamın tükenmeyen enerjisine ve zekâsının düz mantığına hayran kaldığını

hissediyordu. Bunun arsızca bir zekâ olduğunu anlıyor, ama Diyojen'in de dürüst bir insan olduğunu anımsamadan edemiyordu.

"Biliyor musunuz," dedi. "Lütov, devrimcilere yakınlık duyuyor."

Varavka, kaşlarını oynattı ve düşündü.

"Evet. Bu, bir tüccar için doğru bir şey değilmiş gibi görünüyor. Ama, galiba bu moda oluyor. Yakınlık duyuyorlar."

Ve ardı ardına gelen sözcüklerden oluşan bir dolu yağdırır gibi konuştu:

"Devrimci de, eğer aptal değilse, yararlıdır. Hatta aptalsa bile, Rus yaşamının kötü koşulları yüzünden yararlıdır. Biz giderek daha fazla mal üretiyoruz ama, potansiyel olarak yüz milyon alıcı varmış gibi görünse de, alıcı yok. Günde, adam başına bir kibritten yüz milyon kibrit, çivi olarak yüz milyon çivi."

Elleriyle sakalını tarayarak gömleğinin yakasının içine soktu ve bardaktan sütünü yudumladı. Daha sonra burnunu temizledi, kafasını silkerek sürdürdü:

"Eğer devrimci, mujiğe: 'Lütfen, toprak beyinin elinden toprağını al, aptal, yaşamayı, insan gibi sağduyulu çalışmayı öğren,' derse, yararlı bir devrimcidir. Ya Lütov ne? Narodnik mi? Hmm... halk yanlısı olsa gerek. Halk yanlılarının artık çöktüklerini işittim..."

"Size gazete için para veriyor mu?"

"Amcası Radeyev veriyor... İyi bir ihtiyarcık..."

Biraz sustuktan sonra, gözlerini kısarak sordu:

"Bu Lütov, inanmış bir insan mı?"

"Bilmiyorum. O pek anlaşılamayan birisi..."

"Yakında enselerler," dedi Varavka, ayağa kalkarak. "Yüzmeye gidiyorum, sen de kente git."

"Yüzmeye mi?" diye şaşırdı Klim. "O kadar çok süt içtiniz ki..."

Varavka: "Daha da içeceğim," dedi ve sürahiden bardağa soğuk süt doldurdu.

Kente gelerek evin avlusundan içeriye giren Klim, ek binanın merdivenlerinde Spivak'ı kurşuni gri bir önlükle gördü; dirseklerine kadar çıplak olan kollarını selamlamak için sallayan Spivak:

"Hey, genç ev sahibimiz! Lütfen buraya gelin!" diye bağırdı.

Ve elini iyice sıkarak yakınmaya başladı: Kapıların gıcırdadığı, çerçevelerin kapanmadığı, sobanın tüttüğü bir daire kiraya verilemezdi.

"Burada bir yazar yaşıyordu," dedi Klim ve bunu ne kadar aptalca söylediğini anlayarak dehşete düştü.

Spivak ona şaşkınlıkla baktı ve bu bakışıyla onu iyice bozarak odalara bakması için davet etti. Orada çiçek bozuğu suratlı bir genç kız küstah gözlerle çalışıyor, bay Spivak ise odanın ortasında düşünceye dalmış, elinde bir çekiç, ceketsiz duruyor, göğsünde iki askı tokası nişan gibi parlıyordu.

Çekiç bulunan elini Klim'e uzatarak: "Yerleşiyoruz," diye açıkladı.

Gözlüklerini çıkardı ve küçük, çocukça yüzünde, mor şişler halinde duran göz boşluklarındaki, bir körü anımsatan kırmızı gözleri tüm zavallılığıyla ortaya çıktı. Karısı, Klim'e mobilyaların yığıldığı odaları gezdiriyor, marangoz ve sobacı talebinde bulunuyor, çıplak kolları ve önlüğünün rengi onu sıradan gösteriyordu. Klim, onun yuvarlak karnına antipatiyle baktı.

Birkaç dakika sonra, ceketini çıkarmış, duvara dikkatle çivi çakıyor, tabloları asıyor ve kitapları rafa diziyordu. Spivak piyanoyu akort ediyor, Elizaveta ise:

"O her zaman kendisi akord eder, bu onun sunağıdır; benim bile aletlere dokunmam konusunda isteksiz davranır," diyordu.

Bas teller titriyor, hizmetçi kız kap kacağı gürültüyle taşıyor, mutfakta su tamircisinin eğesi sürtünerek ses çıkarıyordu.

Spivak, ansızın: "Yaşamda bir şeyleri gereksiz buluyor musunuz?" diye sordu. Ancak Klim onu seve seve onayladığında, Spivak gözlerini kıstı ve köşeye bakarak:

"Ama özellikle gereksiz şeyler benim hoşuma gidiyor. Gerekli olan şeyler, sıkıcı. İnsanı köleleştiriyor. Tüm bu sandıklar, çantalar, hepsi korkunç şeyler!"

Daha sonra, eski porselenleri, güzel kitap ciltlerini, Ramo ve Mozart'ın müziğini ve fırtına öncesini sevdiğini belirtti.

"İçindeki ve çevrendeki her şeyin gerilim içinde olduğunu hissedince, felaket beklemeye başlıyorsun."

Klim, onu şimdiye dek böylesine canlı ve kendinden emin görmemişti. Çirkinleşmiş, yüzünde sarımtırak lekeler belirmişti, ancak gözlerinde kendinden hoşnut bir anlatım vardı. Temkinli olma ve merak duygusunun yanı sıra, güzel bir kadının genç bir adama sevecenlikle bakarak konuşurken yarattığı heyecan ve umudun karmaşık duygusunu uyandırıyordu.

"Kutuzov'un da tutuklandığını size söylemiş miydim? Ne kadar güzel bir sesi var, öyle değil mi?"

Klim, ciddi bir tavırla: "Onun operada çalışması gerekirdi, devrimci olması değil," dedi ve Spivak'ın dudaklarının alaycı bir tavırla titrediğini fark etti.

"O bunu istiyordu. Ama, herhalde bazen, diğer hepsini bastırmaması için güçlü bir arzuya karşı çıkmak gerekiyor. Siz nasıl düşünüyorsunuz?"

Klim: "Bilmiyorum," dedi.

Spivak'ın onu sınadığı, ağzını aradığı açıktı. Gözlerinde ölçüp biçen bir şey parlıyor ve bakışı yüzünü sevimsiz ve giderek itici bir duruma sokuyordu. Karnını hoş olmayan biçimde ortaya çıkaran Spivak, cildi yırtılmış eski bir kitabı inceliyordu.

"Bilmiyor musunuz? Düşünmediniz mi?" diye sormayı sürdürdü Spivak. "Siz çok mesafeli bir insansınız. Bu, sizin alçakgönüllülüğünüzden mi yoksa cimriliğinizden mi kaynaklanıyor? Bir şeyi anlamak isterdim: İnsanlara nasıl davranıyorsunuz?"

Samgin, ısrarlı sorulardan güçlükle kurtularak: 'Hayır, bu, Petersburg'da gördüğüm kadına hiç benzemiyor,' diye düşündü.

Bir saatten fazla çalıştıktan sonra, düşüncelerini kavrayamadığı, soru soran herkes gibi tehlikeli olan bu kadının öfke uyandıran hayalini de beraberinde götürerek oradan ayrıldı. Ağzını arıyorlar, çünkü kişi hakkında fikir edinmeye ve bunu da en kısa zamanda gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Klim bunun böyle olduğuna emindi: Kendisi insanları basitleştirmeye çalıştığı için, başkalarının, kişiliğinin sınırlarında bocalayan bir insan olan kendisini de basitleştirme arzusunda olduklarından kuşku duyuyordu.

'Ona karşı temkinli olmak gerek,' diye karar verdi.

Ama ertesi gün, sabahtan, daireyi yerleştirmesi için yine ona

yardım etti. Spivaklarla birlikte kent parkındaki restorana gitti, akşam birlikte çay içtiler ve daha sonra bıyıklı, gururlu bakışlı, sazanı anımsatan patlak gözlü bir Polonyalı, elinde viyolonseliyle bay Spivak'ın yanına geldi. Yorulmak bilmeyen bayan Spivak, Klim'e kendisine kenti gezdirmesini önerdi; ancak üzerini değiştirmek için gittiğinde pencereden bağırdı:

"Düşündüm de, gitmesek daha iyi. Bahçede oturalım. İster misiniz?"

Klim istemiyordu, ancak reddetme konusunda kararsız kaldı. Yarım saattir bahçenin yollarında, havadan sudan konuşarak dolaşıyorlardı. Klim, sanki derin bir nehrin kıyısında dolaşarak onu nereden geçmenin daha uygun olacağını araştırıyormuşçasına, tuhaf bir gerginlik hissediyordu. Ek binanın penceresinden, piyano akorları ve viyolonsel ezgileri ile küçük müzisyenin ince haykırışları işitiliyordu. Rüzgâr, karanlığı yoğunlaştırarak esiyor, sanki ağaçlardan ılık, morumsu bir toz saçılarak havayı daha da karartıyordu.

Spivak, karnını sallayarak yavaş yavaş, övünen bir havayla yürüyordu ve Klim, onun kendisinden hoşnut olduğunu bir kez daha düşündü. Bunu Petersburg'da fark etmemesi tuhaftı. Varavka'ya, Vera Petrovna'ya ilişkin yalın ve uyuşukça sorulmuş sorularında, Klim kuşku uyandıracak bir şey fark etmiyordu. Ancak bu kadından çok ağır olmasa da açıkça hissedilen bir baskı geliyor ve Klim'in ona karşı tuhaf bir ürkeklik duymasına neden oluyordu. Yuvarlak, kedimsi gözleri ona koyu ve ezici bakışlarla, amirane bir tavırla bakıyor, sanki ne düşündüğünü ve ne söyleyeceğini biliyordu. Dahası: Lidiya'yı unutmaya zorluyordu.

"Oturalım," diye önerdi ve üç gün önce kocasıyla eski bir avukat tanıdıklarında konuk oldukları günden düşünceli bir tavırla söz etmeye başladı.

"Bu kişi, anlaşıldığına göre, yerel bir sanat ve bilim hamisi. Orada, kırmızı yüzlü bir adam, *Öğrenme İçgüdüsü Üzerine* gibi bir şey okudu, sanırım. Hayır, adı *Üçüncü İçgüdü Üzerine* idi ama özellikle öğrenme içgüdüsünden söz ediyordu. Ben felsefe konusunda cahilim ama hoşuma gitti: Bu kişi, öğrenmenin aşk ve açlık gibi bir güç olduğunu kanıtladı. Bunu daha önce hiç işitmemiştim... Bu tarzda..."

Spivak konuşurken, sanki kendi sözcüklerine kulak veriyor, gözleri koyulaşıyor ve karnına bakarken düşündüğünü söylemiyormuş izlenimi yaratıyordu.

"Şaşırtıcı derecede pasaklı ve çirkin bir adam. Ancak bu tip başarısız adamlar aşktan söz ederken onların içtenliğine ve duygularının derinliğine inanıyorum. Daha da iyisini, kambur bir erkek aşk ve kadından söz ettiğinde işitmiştim."

Soluk alarak:

"Bir erkek ne denli yakışıklıysa, koca ve baba olarak da o denli güvenilmezdir," dedi.

Ve gülerek ekledi:

"Güzellik, çapkınlıktır. Bu, belki de doğanın yasasıdır. Doğa, güzellik konusunda cimridir ve bu nedenle de onu yarattıktan sonra bundan olabildiğince yararlanmaya çalışır. Neden susuyorsunuz?"

Samgin susuyordu, çünkü bir şey bekliyordu. Kadının konuşması onu titretmişti ve telaşla:

"Kırmızı yüzlü adam, benim öğretmenimdir," dedi.

"Öyle mi? Nasıl?"

Klim'in yüzüne merakla baktı, o ise hiç nedensiz:

"Yirmi yıl kadar önce anneme âşıktı," dedi.

Öfke içinde kendisini geveze bir haylaz olarak hissetti ve kadının soracağı soruyu korku içinde bekledi. Kadın, bir süre sustuktan sonra:

"Hava rutubetli, odaya gidelim," dedi.

Ek binaya giden yolda yavaş bir sesle:

"Siz, herhalde çok yalnız bir adam olmalısınız," dedi.

Bu sözcükler bir soru gibi değildi. Samgin bir an Spivak'a minnet duydu ancak ardından daha fazla kulak kabarttı.

Bıyıklı Polonyalı, viyolonselini piyanonun yanında bırakarak ortadan kaybolmuştu. Bay Spivak, Bach'ın Füg'ünü çalıyordu: İçeri girenlere koyu cam parçalarının ardından bakarak öksürdü ve:

"Bu müzisyen değil, su borusu tamircisi," dedi.

"Viyolonselist mi?"

"Hiç işe yaramaz biri," diye kesin bir tavırla belirtti müzisyen.

Spivak, yeniden ama kendine özgü biçimde çalmaya başladı. Klim, ona anlamadan bakıyordu. Yavaşlatılmış bir tempo ile çalıyor, kâh bir akor notasını kâh diğerini vurguluyor ve sol elinin işaret parmağını kaldırarak yavaşça yok oluşuna kulak veriyordu. Klim'in de bildiği bu melodinin derinliklerinde gizli bir şeyi arıyormuşçasına, müziği kırıp parçalıyormuş duygusu uyandırıyordu.

"Ramo'yu çal," diye rica etti karısı.

Zarif ve saf akorlar itaatkâr biçimde çınlıyor, rahat bir tarzda döşenmiş odayı daha da rahat bir konuma getiriyordu.

Duvarların koyu fonunda, porselen figürler daha da belirginleşiyordu. Klim, Elizaveta Spivak'ın buraya yabancı olduğunu, bu odanın, kocasına ve şiire âşık bu hayalci lirik sarışın için uygun olduğunu düşündü. Kadın, ayakta durarak ve kocasının önüne notaları koyarak, Klim'in bilmediği bir kahramanlık şarkısını Fransızca söylüyor ve onu sevinç dolu bir haykırışla bitiriyordu:

"Senin için, çocuğum!"

Hizmetçi kız gelerek, nedeni belirsiz neşeli bir gülümsemeyle: "Anneniz geldi," diye bildirdiğinde Klim sevindi.

Klim, annesinin büyük olasılıkla yorgun ve sinirli geldiğini düşünüyordu; bu yüzden de onu dinç ve hatta bu birkaç gün içinde gençleşmiş görmek sevindirici oldu. Annesi hemen Dmitri'den söz etmeye başladı: Onu kısa süre sonra bırakacaklardı ama büyük olasılıkla, üniversitede okumak hakkından yoksun kalacaktı.

"Bunu onun için mutsuzluk olarak görmüyorum; bana, o hep kötü bir doktor olacakmış gibi geliyordu. Yapı olarak o öğretmen ya da bankada hesap uzmanı olabilir; genelde daha mütevazı işlerin adamı. Onun işlerine bakan subay, 'çok kibar bir adam' bana, Dmitri'nin sorgulamalarda ciddi olmadığından, kendisini bu maceraya atan kişinin kim olduğunu söylemek istemediğinden, böylelikle de kendisine çok zarar verdiğinden yakındı. Subay, gençlere karşı çok iyi niyetli ama: 'Kendinizi bizim yerimize koyun, devrimcileri biz terbiye edemeyiz!' diyor. Ve bana, seksen bir yılında özellikle devrimcilerin anayasayı yok ettiklerini anımsattı."

Annesinin gözleri parlıyordu; onları biraz boyadığı ya da atro-

pin damlattığı düşünülebilirdi. Özenle dikilmiş yeni giysisi ve dişleri arasındaki sigarasıyla başarılı bir oyundan sonra dinlenen bir oyuncuya benziyordu. Dmitri hakkında, laf arasında, ona ilişkin şeyleri tam olarak anımsamadan, sözlerini tamamlayamadan konuşuyordu.

"Bana onunla bir görüşme ayarladılar; Dmitri, 'Haçlar' olarak tanımlanan bir hapishanede yatıyor. Sağlığı yerinde, sakal bırakıyor, sakin, hatta neşeli ve galiba kendisini kahraman gibi hissediyor."

Yeniden başka bir konuya geçti:

"Petersburg, insana şaşılacak derecede canlılık veriyor. Ben orada dokuz ile on yedi yaşları arasında kaldım ve pek çok güzel anım var."

Kendisine özgü olmayan lirik bir tonda iki üç dakika kadar Petersburg'u anımsadı ve oğlunu, –saygısızca– Petersburg'un o geceye kadar, yirmi dört yıl süre ile, küçük ve sıkıcı bir kent olduğunu düşünmek zorunda bıraktı.

"Yaşlı Premirova ile ortak tanıdıklarımız çıktı. Hoş bir bayan. Ama yeğeni korkunç! Her zaman kaba ve içine kapanık. Konuşmuyor, adeta kötü bir tüfekle ateş ediyor. Ah, söylemeyi unuttum: Bana, senin için bir mektup verdi."

Daha sonra banyoya gideceğini söyledi, giderken odanın ortasında durdu ve:

"Ah, Tanrım düşünebiliyor musun! Marya Romanovna da, onu anımsıyor musun, tutuklanmış, uzun süre hapis yatmış ve şimdi de polis gözetiminde kalmak üzere bir yerlere sürülmüş. Bir düşünsene: Benden altı yaş büyük ve hâlâ... Bana öyle geliyor ki, Marya gibi insanların yönetimle yaptıkları savaşta asıl rolü, bozulan yaşamlarının intikamını alma arzusu oynuyor..." dedi.

"Olabilir," diye onayladı Klim.

Annesinin söyledikleri sanki pencerede duruyormuş da, pencerenin ardında yağmur yağıyormuş gibi, onu ilgilendirmiyordu. Odasına gitti ve üzeri Marina'nın iri el yazısıyla yazılmış zarfı açtı. Ancak zarfın içindeki mektup ondan değil, Nehayeva'dandı. Sıra dışı bir çiçekle süslenmiş olan kalın mavi kâğıtta, sağlığının dü-

zeldiğini ve belki de yaz ortasında Rusya'ya geleceğini yazıyordu.

Klim: 'Bir bu eksikti,' diye sıkıntıyla düşündü.

Nehayeva, güzel sözcükler kullanarak yazmıştı ve bunlar sanat eseri izlenimi yaratıyordu.

'Kendisini Mariya Başkirtseva sanıyor.'

Klim mektubu yırttı, soyundu ve Tomilin, Makarov ve Kutuzov gibi belirli bir görüşü benimseme zamanının geldiğini düşündü. Kişinin ruhunda bir mil ve bu milin çevresinde onu diğer kişilerden belirgin bir çizgiyle ayıran bir şey olmalı. Kişiliğin belirginleşmesine, insanın hep aynı şeyi söylemesiyle ulaşılabilir; bu çok açık. Kişilik, sağlam bir biçimde benimsenmiş bir bütün, özgün bir sözlük gibidir.

Kendisi için çok yorucu olan, kendisine rahat bir düşünsel cübbe arayışından, Spivak ve Lidiya konusundaki düşüncelere geçti. Her ikisi de kendisinde bir şeyler aradıkları için onlardan hoşlanmıyordu. Bu konuda ikisinin de büyük benzerlik gösterdiğini düşünüyordu. Ama ikisi de onu kendisine çekebiliyordu. Acaba aynı güçle mi? Bu soruyu yanıtlayamadı. Bu, galiba, onların bulundukları yere, kendisine olan fiziksel yakınlıklarına bağlıydı. Spivak'ın yanında olduğu anlarda Lidiya'nın hayali kayboluyor, eriyor, Lidiya gözünün önünde iken ise Spivak yok oluyordu. Ama en kötüsü, Klim'in bu hamile kadından ve bu acemi genç kızdan ne istediğini açıkça bilememesiydi.

Lidiya'nın bacaklarına sarıldığı andaki duyguyu unutmamıştı ama bunu bir rüya gibi anımsıyordu. O anın üzerinden çok fazla geçmemiş, ama onu özellikle bu kızın dizlerine sarılmaya zorlayan şeyin ne olduğunu kendisine bir kez bile sormamıştı.

Görmek istemediği şey gözlerinin önüne giderek daha sık, bir rüya gibi geliyordu. Sözde yayın balığı avı sahnesinin ne gereği vardı? Lütov'un ve topal mujiğin boş gülüşlerinde ne anlam olabilirdi? Çanla ilgili acı verici olayı görmenin gereği yoktu. Bunlar gibi daha birçok şey, belleğine anlamsız bir ağırlık veriyordu.

"Evet, neden ortalığı karıştırıyorsunuz?" Kamburumsu kızın bu öfkeli sorusu zihninde çınlıyor ve köylü kadınların ağlaşan fısıltıları başını arı kovanına çeviriyordu.

'Galiba, tüm bunlar yüzünden hasta olacağım...'.

Gün ağarıyordu; ayın döşemedeki gölgesi kaybolmuş, pencerenin camları mavimsi renklerini yitirerek adeta eriyip gitmişti. Klim uyuya kaldı, ancak kısa süre sonra kalabalık bir grubun ayak seslerinin çıkardığı gürültü ve demir şakırtısı ile uyandı. Yerinden fırlayıp pencereye geldi. Caddede alışılagelmiş bir geçit töreni vardı. Deniz piyadelerinden oluşan seyrek asker zinciri arasında büyük bir tutuklu kafilesi geçiyordu. Sivri sakallı kapıcı, taşları süpürgeyle temizleyerek gri insan kümesini toz bulutu ile karşılıyordu adeta. Askerler ufak tefekti; mavi şeritlerle süslenmişlerdi ve çıplak kılıçları buz gibi, mavimsi bir renkte parlıyordu. Kafilenin önünde, ikişer ikişer birbirine bağlanmış durumda, prangalarını şakırdatarak, gri renkli, kafaları kazınmış, iri yarı ve hemen hepsi sakallı insanlar yürüyordu. Bunlardan birisinin yüzü, gözünü kapatan siyah bir sargıyla yandan bağlanmıştı. Kapanmamış gözüyle Klim'in bulunduğu pencereye baktı ve kendisine kardeş gibi benzeyen sakallı arkadaşına:

"Bak, Lazar* dirilmiş!" dedi.

Ama arkadaşı Klim'e değil, daha ileriye, gökyüzüne baktı; kafile başkanının çizmesini hedef alarak tükürdü. Bunlar, uykulu kentin pembe, ılık sessizliğini bozan yüzlerce ayağın ve demir şakırtılarının çıkardığı gürültü arasından Klim'in işitebildiği sözlerdi.

Kürek mahkûmlarının ardında, düzensiz bir halde, farklı giysiler içinde koyu renkli insanlar yürüyordu. Koltuklarının altında bohçalar, sırtlarında ise heybemsi torbalar vardı; uzun boylu, giysisi dar kollu yaşlı bir adam beline çaydanlık ve tenceremsi bir şeyler bağlamıştı ve bunlar prangalarla uyumlu bir ses çıkarıyordu.

Yirmi kadar siyasi suçlu, sık bir grup halinde yürüyordu. Bunlardan birisi gözlüklü, diğeri ise kızıl yüzlü, tıraşsız, Nikolay Mirlitskiy ikonuna benzeyen bir adamdı. Arkalarında uzun bıyıklı ve kırmızı burunlu yaşlı bir adam sallanarak yürüyor, gülümseyerek yanında yürüyen kıvırcık saçlı gence bir şeyler söylüyor, parmağıyla uykudaki evleri işaret ediyordu. Kafilenin sonunda dört kadın yer alıyordu. Bunlardan birisi şişman, pörsümüş, rahibe yüzlü, diğeri ise genç, endamlı, ince bacaklıydı; arkalarında ise diğer

* Tanınmış Romen aydınlanmacı.

ikisi, birbirlerinin koluna girmiş bir durumda yürüyor, birisi hafifçe aksıyor ve sallanıyordu. Arkasında gaga burunlu bir erin ağır bacakları uykulu uykulu yer değiştiriyor, kılıcının mavimsi demiri neredeyse kulaklarına değiyordu.

Kafilenin başı önünden geçerken kapıcı çalışmayı bıraktı ama kürek mahkûmlarının geçişinin ardından, çabucak süpürgeyle siyasi mahkûmların üzerine doğru süpürmeye başladı.

Kafile görevlisi yüksek sesle: "Dur, sersem!" diye bağırdı; ayağı takıldı ve aksırdı.

Kafile nehre doğru inen caddenin köşesinden döndü. Kapıcı, büyük bir çabayla, tutukluların ardından toz bulutu çıkarıyordu. Klim, nehirde mahkûmları, bacası beyaz çizgili kızıl bir geminin, bir mavnanın beklediğini biliyordu. Bu geminin güvertesinde demirden bir kafes vardı ve mavna bir fare kapanını anımsatıyordu. Kardeşi Dmitri de, bir ihtimal, böyle bir kapanın içinde gidecekti. Kardeşi niçin devrimci olmuştu? Çocukluğunda, her ne kadar büyüklerin karşısında tembelce, ancak değişmez bir inatçılık gösterse de, çocuklarla oynarken avlu köpeği gibi yumuşak yürekli olsa da, soluk bir kişiliği vardı. Nehayeva, onun cahil bir insan olduğunu söylerken haklıydı. Hantal bir yapısı vardı ve akıllı değildi. Halbuki devrimci dediğin becerikli, akıllı ve kötü olurdu.

Uzaktan hâlâ pranga demirlerinin şakırtısı ve sert ayak sesleri duyuluyordu. Kapıcı kendi bölümünü süpürmüştü; süpürgenin tutacağını kaldırıma vurdu, uzaklara, güneşin ışıdığı yere bakarak haç çıkardı. Ortalık sessizleşti. Sivri sakallı kapıcının, tutukluları caddeden ve kentten süpürüp attığı düşünülebilirdi. Bu da hoş olmayan bir rüya idi.

Akşama doğru bir sahafta Klim, sonbaharlık palto giymiş birisiyle çarpıştı.

"Bağışlayın."

Adam, kendinden emin bir sesle: "Samgin, bu sensin," dedi.

Bu sözlerden sonra bile Klim, kitap dolu dükkânın tozlu karanlığında Tomilin'i hemen tanıyamadı. Alçak, ayakları kesik bir sandalyede oturan filozof, Samgin'e elini uzattı; diğer eliyle de yerden şapkayı alarak, dükkânın içerilerinde bulunan ve görünmeyen birisine:

"Otuz ruble yeterli," dedi. "Haydi, Samgin, evime gidelim."

İstemediği rastlantıdan dolayı biraz bozulan Klim, daveti reddetmeye zaman bulamadı. Tomilin ise kendine özgü aceleciliğini gösteriyordu.

Sokağa çıkınca güneşten dolayı yüzünü buruşturarak: "Kitapların içine daldığında, zaman farkına varmadan akıp gidiyor; işte ben de evdeki çaya geç kaldım," dedi. Kabarmış ve buruşmuş şapkası, kendisine oldukça geniş ve uzun gelen paltosuyla, uzun süre hapis yatmış ve henüz çıkmış batık bir tüccara benziyordu. Kaz gibi ciddi adımlarla, eli cebinde yürüyor, paltosunun uzun kol ağızları büyük kat yerleri oluşturuyordu. Tomilin'in kırmızı yanakları tok bir adamınki gibi yuvarlak, sesi kendinden emindi ve sözcüklerinde Klim bir öğretmen sertliği hissediyordu.

Kuşkucu bir gülümseyişle: "Ee, üniversitedeki bilim seni tatmin ediyor mu?" diye sordu.

Antrede onu karşılayarak paltosunu çıkarmasına saygıyla yardım eden aşçının karısını: "Varvara Sergeyevna," diye tanıştırdı.

Paltosunu çıkardıktan sonra, üzerinde bir redingot ve göğsünde sarı lekeler bulunan ütülenmemiş bir gömlekle kalmıştı. Kısa kesilmiş sakallarının altında, kelebek biçiminde ve leylak rengi bir boyun bağı sarkıyordu. Saçları da kısa kesilmiş, ortadan ikiye ayrılmış ve Tomilin'in yüzü, el yapımı İsa tasvirine olan benzerliğini yitirmişti. Yalnızca porseleni andıran gözleri hareketsiz, çengeli anımsatan kızıl kaşları ise, her zamanki gibi çatıktı.

Kadın, Klim'in önüne bir bardak çay, krema, bal dolu bir kase ve demir pası renginde kurabiyelerin bulunduğu tabağı koyarak, yumuşak bir sesle: "Yiyin, lütfen," dedi.

"Kurabiyeler çok güzel," diye destekledi Tomilin. "Bal ve malttan kendisi yapıyor."

Klim konuşmamak için yiyor ve fark ettirmeden, pencere pervazlarındaki çiçekleri, köşedeki tasvirleri ve bir duvarında elinde tef, sütuna dayanmış duran kanlı canlı bir kadın resmi bulunan temiz odayı gözden geçiriyordu. Masanın arkasında, semaverin yanında hizmet eden kadın da kanlı canlıydı: Büyük, yayılmış bedeni sandalyeye abidevi biçimde yerleşmişti ve ahududu renginde-

ki dudakları sürekli kımıldıyor, erguvan rengi marokenimsi yanakları şişiyor, ikiye bölünmüş gibi duran çenesi ve göğsünün çıkıntısı dalgalanıyordu. Soluk renkli gözleri keyifle parlıyor, çiğnemeyi bıraktığında ise küçük ağzı yıldız biçimini alıyordu. Sosis parmaklı pembe elleri, güçlü bir mıknatıs gibiydi: Şekerliğe ya da süt kabına uzanacak olsa, bu nesneler terbiye edilmiş gibi yumuşak parmaklara doğru hareket ediyorlarmış duygusu veriyordu. Semaver, ona, bakırımsı ve sanki anlıyormuş gibi bir gülüş saçıyor, odadaki tüm eşyalar, bu kadının bedenine doğru uzanıyor, onun yumuşak temasını bekliyor gibiydi. Birbiri ile bağdaşmayan, ezici ve hatta fantastik derecede tuhaf olan şey, bu kadının yanında, ıtır ve yemek kokan bu odada, şu sözlerin aldırmaz ve alaycı biçimde söylenmesiydi:

Tomilin, kurabiye tutan elini hareket ettirerek: "Materyalistler, psikolojinin organize madde özelliğinin temeli, düşüncenin ise kimyasal bir tepkime olduğunu öne sürüyorlar. Ama bu, yalnızca terminolojik olarak hilozoizm görüşünden ve maddenin canlanmasından farklı bir şey," diyordu. "Materyalizm, var sayılamayacak basitleştirmelerin en çirkinidir. Ve bunun, bilgisizliğin ve başarısız inanç arayışlarının yarattığı yorgunluğun yol açtığı umutsuzluktan kaynaklanması da çok anlaşılabilir bir olgudur."

Kurabiyeyi tabağa atarak parmağıyla tehdit işareti yaptı ve törensel bir tavırla:

"Yineliyorum: İnanç ve avuntu arıyorlar, gerçeği değil! Ben ise şunu talep ediyorum: Kendini yalnızca tüm inançlardan değil, inanma arzusunun kendisinden de temizle!" dedi.

Kadın: "Çay soğuyor," diye belirtti. Tomilin, duvar saatine baktı ve telaşla çıktı; kadın ise Klim'e sakinleştirici bir sesle:

"Şimdi döner, kedi için gitti. Onun bilimsel çalışmaları sessizlik istiyor. Ben kocamın köpeğini bile arsenikle zehirledim çünkü aydınlık gecelerde çok uluyordu. Şimdi bir kedimiz var. Adı Nikita. Evde bir hayvan bulunmasından hoşlanıyorum," dedi.

Koyu renk saçlarının üzerinde duran ağır şapkanın iğnesini düzelterek iç geçirdi:

"Bilimsel çalışma güç bir iş! Kaç bin tane sözcük bilmek gerek!

Onları kitaplardan kaydediyor, kitapların ise sayısı belli değil!"

Gri sarı renkli bir kanarya evin ruhu gibi odada uçuyordu; çiçeklere konuyor, ince dalın üzerinde sallanarak yaprakları yokluyor, kanatlarını çırpıyordu. Sinirli bir biçimde uçan eşek arısının vızıltısından korkarak cama çarptı, gülünç burnunu havaya kaldırarak kafese doğru uçtu.

Tomilin, yeşil gözlü kara kediyi itinayla getirdi, kadının geniş dizlerine bıraktı ve:

"Ona süt vermek gerekmez mi?" diye sordu.

"Henüz erken," dedi kadın, saate bakarak.

Bir dakika sonra Klim, yeniden şu sözleri işitti.

"Özgürce düşünen dünya peşimden gelecektir. İnanç, düşünceye karşı işlenen bir suçtur."

Tomilin konuşurken geniş, açıklayıcı jestler yapıyor, sesi buyurucasına çıkıyor, gözleri sert bir biçimde parlıyordu. Klim, onu şaşkınlıkla ve kıskanarak izliyordu. İnsanlar ne denli çabuk ve kesin bir değişime uğruyordu! Kendisi ise hâlâ, herkesin kendi düşüncelerinin işe yaramazlarını attığı bir kutu gibi gördüğü aşağılık adam rolü oynamayı sürdürüyordu. Giderken, Tomilin ona ısrarla:

"Daha sık gelin!" dedi.

Kadın ise onun elini ılık parmaklarıyla sıkarken, diğer elini Klim'in ceketinin eteğinden bir şey almış da arkasına saklamaya çalışıyormuş gibi tutarak, geniş bir gülümsemeyle:

"Şimdi mutlaka gelir, ben üzerine kotovinka koydum," dedi.

Klim'in kotovinkanın ne olduğu sorusuna ise açıklama getirdi:

"Bu, gördüğünüz gibi kedi tüyüdür. Kediler eve çok alışkındırlar ve kotovinkalarda insanları etkileme gücü vardır. Eğer evdekilerin hoşlandığı birisinin üzerine kotovinka konursa, bu ev onu daima kendisine çeker."

Sokakta yürürken, 'ne saçmalık!' diye düşündü Klim; ama yine de ceketinin kol ağzını ve pantolonunu inceleyerek kotovinkanın nereye konduğuna baktı. 'Ne kadar bayağı,' diye yineledi ve bu rahatlığın özellikle çok bayağıca olduğuna kendisini inandırmak gerekliliğini duydu: 'Aslına bakılırsa, Tomilin, yenilgiye uğrattığı materyalistler gibi basitleşme vaazı veriyor' diye düşündü

ve neredeyse hınç duyarak, filozof ile yeşil gözlü kara kedi arasında ortak bir nokta bulmaya çalıştı. 'Kedinin kanaryayı yemesi gerekirdi' diye gülümsedi. Başı uğulduyordu: 'Galiba, bu demir gibi kurabiyelerden zehirlendim...'

Evde annesini Spivak ile hararetli bir sohbet yaparlarken buldu; yemek odasında, bahçeye bakan pencerenin yanında oturuyorlardı; annesi, Klim'e mavi telgraf zarfını uzattı ve aceleyle:

"İşte, Yakov amcan da vefat etti," dedi.

Sigarayı pencereden fırlatarak ekledi:

"Hücreden çıkamadan ölüp gitti. Korkunç bir şey!"

Daha sonra da sürdürdü:

"Bu artık yönetimin acımasızlığı. İnsanın öldüğünü görüyorlar, ama yine de hücrede tutuyorlar."

Klim, annesinin kendisini zorlayarak ve konuklar karşısında utanarak konuştuğunu fark etti. Spivak annesine, acıyan ancak üzüntüsünü belirtmeyi yersiz bulan bir kişinin bakışıyla bakıyordu. Birkaç dakika sonra gitti ve annesi onu geçirdikten sonra, hoşgörüyle:

"Bu Spivak, ilginç bir kadın; becerikli de. İnsan onunla rahat ediyor. Evi çok zevkli, çok hoş yerleştirmiş," dedi.

Klim, Yakov amca ile ilgili konuşmayı çok çabuk bitirdiğini düşünerek:

"Onu gömdüler mi?" diye sordu.

Annesi şaşkınlıkla yanıtladı:

"İşte, telgrafta 'on üçünde öldü ve dün gömüldü' diye yazıyor."

Annesi gözlerini çevirerek ve aynada kulağının yanındaki sivilceyi inceleyerek iç geçirdi:

"Şimdi gidip bunu İvan Akimoviç'e yazacağım. Nerede olduğunu biliyor musun? Hamburg'da mı?"

"Bilmiyorum."

"Ona yazalı çok oldu mu?"

Klim, duyduğu öfkenin kaynağının ne olduğunu bilemeden, söze başladı:

"Çok oldu. Kabul etmem gerekir ki... ben ona çok az yazdım. O bana, nasıl yaşamak, düşünmek, inanmak gerektiği konusunda akıl öğreten yanıtlar veriyor. Prugavin'in, *Halkın İstemleri ve Ay-*

dınların Yükümlülükleri türünden pek de iyi olmayan kitaplar öneriyor. Mektupları, bana, çok saf, güzel yazı yazma örnekleri gibi geliyor. Meşe perçini ticaretiyle hiç ilgisi yok. Büyük olasılıkla kendisinin de artık kabul etmediği bu düşünce yöntemlerinin, bana miras kalmasını istiyor."

"Evet," dedi annesi, sivilceyi pudralayarak. "O güzel yazma ve konuşmayı hep sevmiştir. Özellikle de güzel konuşmayı. Ama sen bugün neden bu kadar sinirlisin? Kulakların da kızarmış..."

"Hastalanıyorum," dedi Klim.

Akşam, yatağında başında bir kompresle yatıyor, doktor ise yatıştırıcı bir tavırla konuşuyordu:

"Gastrit gibi bir şey. Yarın bakarız."

Beş hafta boyunca, doktor Lübomudrov hastasına çok belirgin bir teşhis koyamadı; hasta da, fiziksel bir rahatsızlığı mı olduğunu ya da insanlara ve yaşama karşı duyduğu nefretin mi onu yatağa düşürdüğünü anlayamadı. Kuruntulu bir insan değildi, ama bazen, bedeninde keskin bir asidin varlığını, bunun kaslarını ısıttığını ve gücünü yok ettiğini düşünüyordu. Ağır bir sis kafasının içini dolduruyor, derin bir uykuya dalmak istiyor, ancak kaslarının sessiz ve kötücül rahatsızlığı uykusuzluk çekmesine neden oluyordu. Belleğinde, yaşadıklarına, tanıdığı kişilere ve tümcelere ilişkin ilintisiz anılar beliriyordu.

"Evet, orada çocuk var mıydı? Belki de çocuk yoktu?"

"Niye ortalığı karıştırıyorsunuz!"

"Kadın, Tanrı'nın ikinci sınıf yaratığıdır."

Tüm bu tümceler gözlerinin önüne geliyor, havada yazılıymış gibi hareketsiz duruyordu; bu tümcelerde ölgün bir şeyler vardı; insanı sinirlendirerek hiçbir düşünce uyandırmıyor, yalnızca keyifsizliğini artırıyordu.

Bazen, birdenbire ekşime kayboluyor, Klim neredeyse iyileştiğini düşünüyor, yazlığa gidiyor, yolda ya da oraya vardığında, yeniden genel bir rahatsızlık hissediyordu. İnsanları görmek istemiyor, onların sesini duymaktan hoşlanmıyor, annesinin, Varavka'nın, kararsız doktorun, vagon komşusu sarı yüzlü, flanel giysili adamın ve elinde çekiç tutan üstü başı pis yağ ustasının ne söy-

leyeceğini önceden kestiriyordu. İnsanlar yalnızca var oluşları, hareket edişleri, bakışları ve konuşmaları ile bile sinirine dokunuyordu. Onların her biri, düşüncelerini zorluyor ve 'kendisinin neden gerekli olduğunu?' düşünmek durumunda bırakıyordu. Anlamsız sorular ortaya çıkıyordu: Niçin bu elmacık kemiği çıkık adam sakalını tıraş ediyordu? Şu adam güçlü, düzgün bacakları varken neden baston kullanıyordu? Bu kadın dudaklarını açık renk boyamış, gözlerine kalem çekmişti ve bu nedenle burnu kanı çekilmiş, gri ve yüzüne göre çirkin derecede küçük duruyordu. Kimse, bu arada Klim de ona yüzünü bozduğunu söylemiyor, söylemek istemiyordu. İnce ve dikkatli bir biçimde, insanlarda çirkin ve gülünç olan her şeyi fark ediyor, bu da onu insanlardan uzaklaştırıyor, haklarında kötü ve aşağılayıcı şeyler düşünme olanağı veriyordu. Ama aynı anda, kendisine musallat olan bu düşüncelerin hastalıklı, anlamsız ve güçsüz olduğunu hissediyor, tekdüze oluşları da kendisini giderek yoruyordu.

Bazı anlarda Klim, insanların ruh olarak adlandırdıkları izlenimler haznesinin bu düşüncelerle, bildiği ve gördüğü şeylerle yaşam boyu kirlendiği ve artık dışarıdan hiçbir izlenim edinemeyeceği, yalnızca yaşanılan şeylerin oluşturduğu yumağı çözmekle yükümlü olduğu düşüncesine kapılıyordu. Bu yumağı sonuna kadar çözebilmek büyük bir mutluluk olurdu. Bunların ardından, bu yumağı son haddine kadar büyütme arzusu ortaya çıkıyordu. Öyle olmalıydı ki, ona hepsini koymalı ve yumak, güçlü, küstahça bir duygu yaratmalı, Klim Samgin'e insanlara bağırma olanağı vermeliydi:

"Hey, sizler! Ben hiçbir şey bilmiyorum, anlamıyorum, hiçbir şeye inanmıyorum ve size bunu dürüstçe söylüyorum! Siz hepiniz inanır gibi görünüyorsunuz, siz yalancısınız; en basit gerçeklerin –ki bunlar gerçek değil, kırık dökük şeyler, pislikten, kırık mobilya ve eski sandalyelerden ibaret şeyler– uşağı haline gelmişsiniz."

Gerçekleştirmek için ne gücü ne de küstahlığı yeterli olabilecek bu kahramanca davranışı düşünürken, Klim, çocukken, süresi dolmuş eşyaların karmakarışık bir durumda yığıldığı odayı aniden keşfedişini anımsıyordu.

Teşhisi konamayan hastalığının ilk günlerinde Lütov, nişanlı-

sı, Turoboyev ve Lidiya ile birlikte, gemiyle Volga üzerinden Kafkasya'ya gitmek, Kırım'ı ziyaret ettikten sonra sonbahara doğru Moskova'ya dönmek üzere yola çıkmıştı. Klim, bu seyahate çok kayıtsız kalmış, hatta:

'Kıskanç değilim. Turoboyev'den korkmuyorum. Lidiya, ona göre değil,' diye düşünmüştü.

Varavka'nın yazlığına gürültücü bir sürü çocuğu olan kişiler yerleşmişti; sabahları nehir, kıyıya ve yüzme bölümünün duvarlarına şiddetle çarpıyordu; insanların kafası mavi suyun içinde mantar gibi fırlayıp duruyor, yağlı gibi görünen parlak eller sürekli havada belirip kayboluyordu; akşamları lise öğrencileri şarkılar söylüyor, her gün saat üçte tahta göğüslü sıska bir genç kadın pembe giysisi ve yuvarlak koyu gözlükleriyle piyanoda "Genç Kız Duası"nı okuyordu. Saat dörtte değirmene süt içmeye gidiyor ve sudaki pembe görüntüsü ardı sıra hareket ediyordu. Bu genç kızdan boğucu bir koku geliyordu. Okulun uzun bacaklı öğretmeni kelebek avlamak için kepçesini deli gibi sallayarak koşuşturuyor, topal mujik sallanarak yürüyor ve aynı anda farklı yerlerde ortaya çıkma yeteneğine sahip bir kişi izlenimi veriyordu. Alaca giysiler içinde çingeneler dolaşıyor, herkese geleceği söyleme önerisinde bulunuyorlar, çamaşırları, tavukları ve çocukların oyuncaklarını aşırıyorlardı.

Varavka'nın yazlığının biraz aşağısında doktor Lübomudrov kalıyordu; tatil günlerinde, öğle yemeğinden sonra, öğretmenle, Alina'nın hamisi ve tombul karısıyla masaya oturuyordu. Üç erkek sessizce otururken doktorun karısı cırlak bir sesle bağırıyordu:

"Kupa! diyorum."

"Bense karo diyorum. Israr ediyorum: İki kupa!"

Arada bir doktorun kararsız sesi işitiliyor, sürekli ciddi bir şeylerden söz ediyordu:

"Yalnızca İngilizler siyasal özgürlük idealine erişmişlerdir..."

Ya da tavsiyede bulunuyordu:

"Çok miktarda sebze yiyin ve özellikle de soğan, sarımsak, acırga ve turp gibi güherçile içerenleri... Güherçile içermese bile pancar da yararlıdır. İki sinek mi dediniz?"

Tatil günleri köyden çocuklar gelirdi; nehir kenarına oturarak, tuhaf kuşlar gibi, konuşmadan, yazlıkçıların kaygısız yaşamını dikkatle izlerlerdi. Bunlardan fırıl fırıl gözlü, siyah halka halka saçlı, adı Lavruşka olan bir öksüz, uşakların anlattıklarına göre kuş yavrularını çiğ çiğ yemesiyle tanınmıştı.

Varavka bildik ve etkileyici tarzıyla edebiyat yapıyor, sabırlı ortamı paradokslarla dolduruyordu. Bazen Klim'in annesi de Alizaveta Spivak'la birlikte geliyordu. Varavka, açıktan açığa ve ısrarlı bir biçimde müzisyenin karısına kur yapıyor, kadın da ona kibarca gülümsüyordu; ancak kadının annesiyle olan dostluğu, Klim'in gördüğü üzere, giderek güçleniyordu.

Varavka ona dert yanıyordu:

"Çok meraklı bir kadın. Her şeyi bilmek zorundaymış gibi: Gemi seferleri, ormancılık. Kitap âşığı. Kitap ise kadınları bozuyor. Kışın bir vodvil sanatçısı bayan ile tanıştım. Birdenbire: 'İbsen, Nietzsche'ye ne kadar bağımlı?' diye sordu. Kimin kime bağımlı olduğunu ancak şeytan bilir! Ben aptalın tekiyim. Geçenlerde vali bana, gözetim altındaki siyasilere iş verdiğim için kendimi küçük düşürdüğümü söyledi. Ona: 'Saygıdeğer beyefendi! Onlar iş konusunda dürüst davranıyorlar,' dedim. O ise: 'Yani, bizde, Rusya'da suçlu olmayan dürüst kimse kalmadı mı?' diye sordu."

Varaka'nın bacakları ağrıyordu ve sopaya dayanarak yürümeye başlamıştı. İvan Dronov ise eğri bacaklarıyla kumun üzerinde yürüyor, yetişkinlere ve çocuklara yabanice bakıyor, hizmetçilere ve aşçılara sövüp duruyordu. Varavka ona, yazlıkçıların bitmek bilmeyen kaprislerini ve isteklerini dinleme görevini vermişti. Dronov onları dinliyor ve her akşam Varavka'ya rapor vermek için geliyordu. Hoş olmayan yakınma ve talep dökümünü dinledikten sonra, yazlıkların sahibi sakalları arasından etli ağzını göstererek gülüyor:

"Ne yapalım yani, onlara tüm bunları yerine getirme sözü verdin mi?" diye soruyordu.

"Verdim."

"Bu sözle idare etsinler. Unutma ki, tüm bunlar kısa süre kalacak insanlar; beş altı hafta daha geçecek ve hepsi çekip gidecek. Söz verilebilir, ama düzenleme yapılmadan da yaşayabilirler!"

Varavka, göbeğini sarsarak kahkahalarla gülüyor, Dronov ise değirmene gidiyor ve gece yarısına kadar neşeli kadınlarla bira içiyordu. Klim'le konuşmayı denedi ama Samgin onun bu girişimini soğuk karşıladı.

Tüm bu karışık ve ezici can sıkıntısı arasında, İnokov, iki kez, aç karnına ve sert bir yüzle geldi. Tüm gece boyunca, kaba ve öfkeli bir tavırla manastırları anlattı ve boğuk sesiyle rahiplere sövdü:

"Katolikler, Mendel, Campanella ve birçok bilim adamları yetiştirmişler, bizim rahipler ise kör cahil ve hatta Rus sekterleri tarihi üzerine bile bir şey yazamazlar."

Spivak ise:

"Niçin Musevi sekterler yalnızca bizde ve Macarlarda var?" diye sordu.

Spivak, İnokov için: "İlginç bir delikanlı," dedi. "Varavka ona bürosunda iş önerdi, ancak İnokov teşekkür bile etmeden reddetti."

"Hayır, benim öğrenim görmem gerek."

"Ne öğrenimi göreceksiniz ki?"

İnokov, gülümsemeden, anlamsız bir yanıt verdi:

"Yaşamdan geçiş öğrenimi."

Ve aynı gece, nehre düşen bir taş gibi, ortadan kayboldu.

Klim Samgin, Spivak'a karşı olan duygularını hiç anlamlandıramıyor ve bu onu sinirlendiriyordu. Bazen onun, içindeki isyanı karmaşıklaştırdığını, hastalığını daha da artırdığını düşünüyordu. Bu düşünce onu Spivak'a hem yakınlaştırıyor, hem de uzaklaştırıyordu. Onun kedimsi gözlerinde, göz bebeğinin ortasında soğuk, parlak bir iğne görür gibi oluyor, bu iğne ona alaycı, neredeyse acıtacak bir biçimde batıyordu. Bu kadının, şiş karnıyla kendisinde bir şey aradığından, bir şey istediğinden emindi.

"Sizin eleştirel bir zekânız var," diyordu, sevecenlikle. "Siz çok okumuş bir adamsınız, neden yazmayı denemeyesiniz ki? Önce, kitaplar üzerine eleştiriler yazın, daha sonra da ustalaşarak... Ha, bu arada, üvey babanız yeni yıldan itibaren gazete çıkaracak..."

Klim kendine: 'Eleştiri yazıları yazmam onun için niye gerekli olsun ki?' diye soruyor ama bir yandan da bu düşünce hoşuna gidiyordu.

Çok güçlü olan sıkıntının, onu yazlıktan kente yönelttiği günlerde akşamları ek binada oturuyor, Varavka'nın "vodvil adamı" diye tanımladığı Spivak'ın müziğini dinliyordu.

Küçük müzisyenin ağır hareket eden parmakları, Beethoven'ın dâhi ruhunun trajik dalgalanmalarını, Bach'ın dualarını, Mozart'ın olağanüstü güzellikteki acılarını dile getiriyordu. Elizaveta Spivak, doğacak çocuk için, itinayla bebek zıbını ve sıkı kundaklar dikiyordu. Müzikten sarhoş olan Klim ona bakıyor, ama yine de sonuç vermeyen düşüncelerini yenmeyi başaramıyordu. Onu çevreleyen her şey, şu anda olduğu gibi olmasa ne olurdu acaba?

Bazen kendini bay Spivak'ın, karısını ise Lidiya'nın yerinde görmek için çok güçlü bir arzu duyuyordu. Elizaveta da, hamile olmasa ve sorgulama alışkanlığını bıraksa kalabilirdi.

Bayan Spivak bazen sorularını sitem tarzında yöneltiyordu. Klim bunu ilk kez, Spivak kendisine: "Kardeşinizle yazışıyor musunuz?" diye sorduğunda hissetmişti.

"Niye bilmek istiyorsunuz?"

"Soruyorum."

"Sanki yazışmadığımı biliyor gibisiniz."

"Peki, neden?"

Klim: "Biz çok farklıyız. İlgi alanlarımız da farklı," dedi.

Spivak ona, kendisi için hoş olmayan bir şey yakaladığını belirten bir gülümsemeyle:

"Sizin ilgi alanlarınız ne?" diye sordu.

Gülümseyişi Klim'i incitti; bunu gizlemek arzusuyla, biraz yukarıdan bakarak yanıt verdi:

"Ben, öncelikle insanın kendisine karşı dürüst olması, kişiliğinin sınırlarını olabildiğince noksansız belirlemesi gerektiğini var sayıyorum. Yalnızca o zaman, kendi 'ben'inin gerçek istemlerini anlayabilir."

"Övgüye değer bir niyet," dedi Spivak, ipliği dişiyle koparark. "Bu, belki de sizden ve yaşamınızdan çok şey götürmez ama yine de çok zaman alır."

Klim düşündü ve:

"Bu bir alay mı?" diye sordu.

"Neden? Hayır."

Klim, ona inanmadı, alındı ve oradan ayrıldı; odasına giderken, avluda, alınmanın aptalca olduğunu ve ona karşı anlamsız davrandığını düşündü.

Onunla tartışıp tartışmamak konusunda karar veremedi; zaten genelde tartışmaktan hep kaçınırdı. Kadının esnek zekâsı, çok yönlü okumuşluğu Klim'i şaşırtıyor, düşüncelerinin genel akışının "Kutuzovluk"la çok yakın olduğunu görüyordu. Aynı zamanda söylediği her şey, yaşam olaylarını uzaktan, bir kenarda izleyen yabancı bir insanın sözleri gibiydi. Kanılarının böylesine ortada olması yüzünden, Samgin bazı kesin kararlardan kuşku duyuyor, ama yine de onda, Turoboyev'in soğukkanlı merakına benzer bir şeyin varlığını hissetmiyordu. Sonuç olarak, onu dinlemek yararsız değildi; ancak Samgin, İnokov geldiği ve kadının dikkatinin yarısını üzerinde topladığı için sevindi.

İnokov, çuval keteninden dikilmiş, askeri öğrenci ceketine benzeyen giysisiyle sessizce selamlaştı ve her zaman olduğu gibi, sandalyesini odanın ortasına doğru çekerek rahatsız bir biçimde oturdu. Müziği dinleyerek oturuyor, sert bakışlarla eşyaları sayıyormuş gibi inceliyordu. Kötü taranmış saçlarını düzeltmek için elini kaldırdığında, Klim, ceketinin kenarında yarı yarıya silinmiş bir damga okudu: "Birinci kalite. Y. Başkirov buhar değirmeni."

Spivak çaldığı sürece İnokov sigara içmiyordu; ancak müzisyen yorgun ellerini klavyeden çekerek koltuklarının altına koyduğunda, İnokov ucuz sigarasını içmeye başladı ve sağır gibi cansız bir sesle:

"Sonatla süit arasında ne fark var?" diye sordu.

Spivak ona hoşnutsuz bir ifadeyle yan yan baktı ve:

"Bunu bilmeniz gerekmiyor. Siz müzisyen değilsiniz," dedi.

Elizaveta, dikişi bir kenara bırakarak piyanoya oturdu, sonatla süit arasındaki yapısal farkı açıkladıktan sonra, İnokov'u "yaşamdan geçiş" konusunda sorguya çekmeye başladı. İnokov, kendisinden istekli ve ayrıntılı olarak söz ediyor, ancak iyi tanımadığı bir kişiden söz ediyormuş havası veriyordu. Klim, İnokov'un konuşurken sanki "öyle mi?" diye sorduğunu hissediyordu.

Samgin'in karşısında, anlamsız ve bir yönden diğer yöne endi-

şeli bir savruluş tablosu açılıyordu. Sanki İnokov, birisinin sabırsız ellerinin tuttuğu ve tabakta yuvarladığı bir fındık gibi, oradan oraya savruluyordu.

Samgin bu delikanlıdan giderek daha az hoşlanıyor, hatta hiç hoşlanmıyordu. Onun kendi kabalığını açıkça ortaya koyduğu ve iyi görünmek istemediği düşünülebilirdi. Yaşamından bir bölümü ne zaman anlatmaya başlasa, Klim, iki üç dakika dinledikten sonra oradan uzaklaşıyordu. Lidiya, babasına, Kırım'dan Moskova'ya gideceğini ve yeniden tiyatro okuluna girmeye karar verdiğini yazdı. Ama Klim'e yazmış olduğu ikinci ve kısa mektubunda, Alina'nın Lütov'dan ayrılarak Turoboyev'le evlenmek üzere olduğunu bildiriyordu.

Klim, 'Bunu beklemek gerekirdi,' diye aldırmaksızın düşündü ve ardından, Lütov'un nasıl histerikçe haykırdığını ve bağırıp çağırdığını gözünün önüne getirerek güldü.

ONUR TOPLUMSAL TARİH VAKFI

Beşinci Bölüm

Klim'in hastalığı ve hastalığın aşılamış olduğu tembellik, Samgin'in Moskova Üniversitesi'ne nakledilmesi için zamanında çaba göstermesini engellemiş, bu yüzden Klim, dinlenip o yıl okumamaya karar vermişti. Ancak evde yaşamak fazlasıyla sıkıcıydı; Klim yine de Moskova'ya taşındı ve eylül sonunda, rüzgârlı bir günde, ara sokaklarda yürüyerek Lidiya'nın dairesini aramaya başladı.

Rüzgârın kopardığı yapraklar havada yarasalar gibi uçuşuyor, yağmur çiseliyor; damlardan büyük damlalar şemsiyenin ipeğine davula vururcasına ses çıkararak düşüyor, pas tutmuş yağmur suyu borularındaki sular kızgınlıkla homurdanıyordu. Islak, solgun benizli evler, Klim'e gözü yaşlı pencereleriyle bakmaktaydı. Klim bu gibi evlerde sahte para basanların, çalıntı mal satanların ve mutsuz insanların büyük olasılıkla rahat edebildiklerini düşündü. Bu evlerin arasında, unutulmuş izlenimi veren küçücük kiliseler göze çarpıyordu.

Klim, büyük bir memnuniyet duyarak: 'Bunlar mabet değil, tek göz oda,' diye düşündü.

Lidiya, böyle bir evin avlusunda, bina kanadının ikinci katında yaşıyordu. Duvarlarda süslemeler yoktu, pencereler panjursuzdu; sıvalar dökülmüştü ve evin bu ek bölümünün hırpalanmış, talan edilmiş bir hali vardı.

Lidiya, Klim'i canlı ve neşeli bir biçimde karşıladı; yüzünde heyecanlı bir ifade vardı; kulakları kızarmıştı, gözlerinin içi gülüyor ve içmiş gibi görünüyordu.

Lidiya: "Samgin, hemşerim ve çocukluk arkadaşım," diye bağırdı ve Klim'i yarı boş, boyalı döşeme tahtalarının kenarlardan yukarı doğru kalktığı odaya soktu. İçerideki dumanın arasından orta boylu bir adam çıktı, Samgin'in elini aceleyle yakalayarak

farklı yönlere doğru sallayarak, yavaşça, suçlu bir sesle:

"Semion Diomidov," dedi.

Sivri burunlu, saçları kabarık ve trajik bir biçimde dağınık genç bir kadın kendisini:

"Varvara Antipova," diye tanıttı.

Yüz hatları meyhane korosu oyuncusu ve şarkıcısını andıran kıvırcık saçlı öğrenci: "Stepan Marakuyev," dedi.

Sobanın lacivert çinilerinin önünden, dizlerinin altına kadar ince kumaşlı gömlek giymiş, püsküllü kalın bir kordonu beline bağlamış kel bir adam topallayarak Klim'e yaklaştı, homurtulu bir sesle, sözleri içine çekiyormuşçasına:

"Hrisanf amca," diyerek kendini tanıttı.

"Varya ilgilen! Saygılı olun ve yer gösterin!"

Klim'in koluna girerek, hastaymışçasına büyük bir itinayla kanepeye oturttu.

Beş dakika sonra Samgin'in, Hrisanf amcanın çoktandır onu beklediğini ve sonunda geldiğine fazlasıyla sevindiğini düşünmesi için her türlü neden vardı. Amcanın yuvarlak, tıpkı bir yeni doğan bebeği anımsatan kırmızı yüzü, hayranlık dolu gülümsemelerle aydınlanmaktaydı. Şişkin dudaklarda doğan bu gülümsemeler, basık burnun kanatlarını gererek yanaklarını şişiriyor ve belirsiz renkteki bebeksi minicik gözleri kısarak, alnında ve dazlak tepesinin parlaklığında yansıyordu. Hrisanf amcanın yüzünün, yukarıya doğru kayarken, birden ensesinde belirebileceğini, yüzünün olduğu yerde ise kör, yuvarlak, kırmızı renkte bir deri parçası kalabileceğini düşünebilmek tuhaftı.

"Biz burda Tartufe oyununun rol dağılımını yapıyorduk," dedi Hrisanf amca; Klim'in yanına oturmuş, renkli iskarpin geçirdiği ayaklarını bir ileri bir geri yere sürtüyordu.

Oda iki lambayla aydınlatılmıştı; birisi, gri renkli buğuyla kaplı iki pencerenin arasında duran küçük aynalı bir masanın üzerindeydi, diğeri ise zincire iliştirilmiş olarak tavandan sarkıyordu. Bu lambanın altında, kollarını vücudunun her iki yanından aşağı doğru bırakarak, başını asılmış gibi omzuna doğru eğmiş Diomidov duruyor, rahatsız edecek kadar dikkatli bir bakışla, Hrisanf

amcanın şarkıyı andıran coşkulu konuşmasını dinlemekte olan Klim'i izliyordu.

"Moskova'ya âşığım! Moskovalı olmaktan gurur duyuyorum! Pek derin bir saygı beslerim bu kente, evet efendim! Burada en ünlü sanatçılar ve bilim adamlarımızla aynı sokaklarda yürümekteyim! Burada Vasili Osipoviç Klüçevskiy*ile rastlaşıp önünde şapka çıkarmaktan övünç duymaktayım, Tolstoy'la, Lev olanıyla, evet onunla! İki defa rastlaştım. Bir de Maria Yermolova'nın provalara gitmekte olduğunu gördüğüm zaman var ya, sokağın ortasında diz çökesim gelir, yemin ederim!"

Yan odada, kırmızı bluz ve siyah etek giymiş olan Lidiya ile, koyu yeşil renk giysili Varvara bir şeyler hazırlamak telaşı içerisindeydiler. Ortalıkta görünmeyen öğrenci Marakuyev'in gülüşü duyuluyordu. Lidiya, artık daha kısa boylu görünüyor ve şimdiye kadar olduğundan daha fazla çingene kızına benziyordu. Kilo almış gibiydi, böylelikle incecik figürü hiç bozulmayacakmış gibi duran görünümünü yitirmişti. Bu hali Klim'i endişelendiriyordu; Hrisanf amcanın hararetli monologlarını dikkat yöneltmeden dinlerken, sessiz adımlarla bir ileri bir geri yürümekte olan Diomidov'u da yan gözle süzüyordu.

Diomidov'un yüzü ilk bakışta Klim'i olağanüstü güzelliğiyle şaşırtmıştı; ancak bir süre sonra Klim, "melekler kadar güzel" deyiminin böyle yapmacık bir güzellik için uygun olacağını düşündü. Safir taşı rengindeki kadınımsı gözlerin aydınlattığı yumuşak hatlı yüzü, parlak renklerle boyanmış gibiydi; şişkin dudakları gerektiğinden fazla parlak, altın rengindeki kaşları fazlasıyla gür ve büyüktü; kısacası bu, porselen bir bebeğin yüzünü andırmaktaydı. Açık sarı, kıvırcık saçları omuzlarına kadar inerken, omuzlarının arkasında beyaz kanatların olup olmadığını kontrol etmek gibi komik bir istek uyandırıyordu. Diomidov odada bir ileri bir geri yürürken, her iki eliyle arada bir saç tutamlarını kulaklarının arkasına atıyor, şakaklarını sıkarak sanki kafasının yerinde olup olmadığını kontrol etmek istiyor, bunu yaptığında da güzel kulakları ortaya çıkıyordu.

Orta boylu, yapılı olan Diomidov'un üzerinde siyah bir göm-

* Dönemin ünlü Rus tarihçisi.

lek vardı ve beline kalın bir kemer takmıştı; ayaklarında hiç ses çıkarmayan, güzelce parlatılıp temizlenmiş çizmeler vardı. Klim, bu genç adamın birkaç defa kendisine bakarak bir şey sormak konusunda kararsız kalarak dudağını ısırdığını fark etti.

Hrisanf amca: "Nikolay Nikolayeviç Zlatovratskiy'i şahsen tanıma ayrıcalığına eriştim," diye heyecanla anlatıyordu.

Lidiya herkesi çay içmeye çağırdığında, adamcağız çok sayıda ünlü insanın yaşamakta olduğu Moskova'yı uzun uzun anlatmayı orada da sürdürdü.

Hrisanf amca, sonbahar akşamının nemli karanlığının iyice sardığı pencereleri göstererek: "Burada hem beyni hem de geniş bir yüreği var Rusya'nın," diye bağırıyordu.

Sivri burunlu Varvara, başını gururlu bir tavırla kaldırarak oturmaktaydı; genç kadının yeşilimsi gözleri, kulağına komik bir şekilde yanaklarını şişirerek bir şeyler fısıldamakta olan öğrenci Marakuyev'e gülümsüyordu. Çayları doldurmakta olan Lidiya ise somurtuyordu.

'Bu laf salatalarını beğenmiyor olmalı,' diye düşündü Klim; bir yandan da bardağının üzerine eğilerek oturan Diomidov'u gözlüyordu. Hrisanf amca, yorgun bir tavırla, yüzünden ve tepesinden akan teri bir kedi gibi sildikten sonra, nemli avucunu omzuna silerek Klim'e döndü:

"Siz sanki Petersburg'u daha çok seviyor gibisiniz!" dedi.

Klim bu cümlede alaycı bir tavır sezdi. Nezaket gereği, Moskovalı ile bu eski kentin değerlendirmesi konusunda zıtlaşmak istemediği için, Hrisanf amcayı rahatlatmaya hazırlanırken, Diomidov başını kaldırmadan, söylediklerinden emin bir tavırla ve yüksek sesle:

"Petersburg'da insanın uykusu daha ağırdır; rutubetli yerlerde uyku hep ağırdır. Petersburg'daki rüyalar da farklıdır, Oröl'deki gibi korkunç rüyalar göremezsiniz," dedi.

Klim'e bakarak ekledi:

"Ben Oröl kentindenim."

Lidiya, Diomidov'a sözün devamını bekleyen bir bakış attı, ama genç adam yeniden önüne eğilip, yüzünü sakladı.

Klim, Moskova'dan Hrisanf amcanın tonunda söz etmeye başladı:

"Poklonnaya dağından bakıldığında, bu kent Rusya'nın her tarafından toplanmış renkli bir çöp yığınını andırmaktadır; ancak kentte bulunan çok sayıdaki kilisenin altın kubbeleri, bu yığının çöp olmadığını, değerli bir maden olduğunu çok güzel anlatır."

Hrisanf amca, yüzü mutlu bir gülümsemeyle parlayarak: "Harika bir söz," diye onayladı.

"İnsanların yaşadığı evlerin arasından bir görünüp bir kaybolan bu küçük kiliseler insanı duygulandırır; Tanrı'nın minik barakalarıdır..."

Hrisanf amca sandalyesinde hoplayarak: "İçten bir deyiş! Çok yerinde söylenmiş bir söz!" diye bağırdı.

Yeniden heyecanla coştu:

"Aynen öyle: Rus olan, Moskovalı olan, halkçı olan bir Tanrı'nın barakalarıdır! Bizim Tanrımız muhteşemdir, Tanrımız, sadeliktir! Papaz kıyafetli, kral pelerinli değildir, köylü gömleği giymiştir, evet, evet! Tanrımız, halkımız gibi, dünyanın çözemediği bir bilmecedir!"

Diomidov, Klim'e yavaşça: "Siz dindar mısınız?" diye sordu ancak Varvara onu susturdu.

Hrisanf amca elini sallayarak konuşurken, küçük gözlerini daha geniş açmaya çalışsa da, ancak kırlaşmış kaşlarını titretmeyi başarabiliyordu; gözleri donuk bir biçimde, tıpkı iki kırmızı iliğe iliklenmiş iki kalay düğme gibi parlıyordu.

Birden iğne batırılmış ya da hoş olmayan bir şeyler anımsamış gibi sandalyesinden fırlayan Diomidov, bir şey söylemeden herkesle el sıkışmaya başladı. Klim, Lidiya'nın bu fazlasıyla beyaz olan eli, kendi elinde gerektiğinden birkaç saniye fazla tuttuğunu düşündü. Öğrenci Marakuyev de daha odadan çıkmadan kasketini bitirimce bir tavırla ensesine doğru yıkarak vedalaştı.

"Nasıl yerleştiğimi görmek ister misin?" diye sevecenlikle sordu Lidiya.

Ağır bir yatak, dar ve uzun odanın üçte ikisini kaplıyordu ve yatağın yüksek tahta oymalı "başlığı" ve kabarık yastıkların üst üste yığılması Klim'i, "yaşlı kadın işi" diye düşünmeye zorladı.

Yanları oval komodinin üzerinde lir biçiminde, kapaklı üçlü

aynalar vardı; üç hantal sandalye ve eski, alçak ayaklı bir koltuk, pencerenin dibindeki masanın yanında duruyordu; odanın tüm mobilyası bu kadardı. Beyaz kâğıt kaplı duvarlar soğuk ve çıplaktı; yalnızca yatağın karşısındaki duvarda bir fotoğrafın koyu karesi seçiliyordu: Bir boşluk kadar sakin bir deniz, teknenin ucu ve üzerinde birbirlerine sarılmış olarak duran Lidiya ve Alina.

Klim, Nehayeva'nın sıcak ortama sahip yuvasını anımsayarak: "Hüzün verici," dedi.

"Gereksiz hiçbir şeyi sevmem."

Lidiya koltuğa oturup bacak bacak üzerine attı, kollarını göğsünde birleştirdi ve hemen, biraz sıkılgan bir tavırla, Volga ve Kafkaslara yaptığı seyahati, Kırım'dan Batum'a deniz yoluyla gidişini anlatmaya başladı. Konuşurken izlenimlerini aktarmak için acele ediyor ya da, okumuş olduğu, pek de ilginç olmayan gemilerin, kentlerin, yolların tasvirlerini anımsıyor gibiydi; ancak arada bir, Klim'in onun sözcükleri olarak kabul edebileceği birkaç sözcük eklediği de oluyordu.

"Bir milyon kadar sardalya balığının yumurtalarını bırakmak için denizin içerisinde ilerlerken oluşan görünümü bir görebilseydin! Bu, öylesine aptalca bir görünüm ki, insan neredeyse ürküyor."

Lidiya, Kafkasya'ya ilişkin olarak şunları anlatıyordu:

"Tam olarak yanmamış günahkârların kararmış figürlerinin görüldüğü cehennemi bir manzara bu. Demirden yapılmışçasına yükselen dağların üzerinde biten cılız otlar, yeşilimsi pası andırıyorlar. Biliyor musun, doğayı giderek daha az sevmeye başladım," diyerek bitirdi raporunu. "Doğa" sözcüğünü vurgularken yüzünü tiksinircesine ekşitti: "Bu dağlar, sular, balıklar hepsi de insanı fazlasıyla yoruyor ve hepsi de çok aptalca; insanda acıma duygusu yaratıyor. Bense acımayı beceremem."

Klim, Lidiya'nın düşünceleriyle, kendi kısır akıl yürütmeleri arasında benzerliği fark ederek: "Sen yaşlı ve bilge bir kızsın," diye şaka yaptı.

Dışarıda yağmur camları okşayarak hışırtılı sesler çıkartıyordu. Sokakta bir gaz lambası yandı ve cılız ışığı, boncuk gibi düş-

mekte olan gri yağmur damlalarını aydınlattı. Lidiya kollarını göğsünün üzerinde birleştirerek dalgın bir tavırla pencereye baktı ve sustu. Klim, Hrisanf amcanın kim olduğunu sordu.

"Öncelikle, çok iyi yürekli bir insan. İyi yürekliliğinin sınırı olmayan bir kişi. İflah olmaz derecede iyi diyebilirim..."

Lidiya, koyu renkli gözlerinin içi gülerek öylesine canlı ve içten bir şekilde anlatmaya başladı ki, Klim, şaşkınlıkla baka kaldı; daha birkaç dakika önce duygusuzca, rapor verircesine konuşan genç kız sanki o değildi.

"Moskova'ya halka ve anlattığı insanlara karşı da içten bir sevgi duyduğuna inanıyorum. Aslına bakarsan dünyada sevmediği insan yok zaten. Böyle bir insana bugüne kadar rastlamadım. Çekilmez biridir, coşku içinde saçmalamak gibi sıra dışı bir özelliği var, ancak yine de... Yaşamı bu denli seven insan... kıskanılır ancak."

Lidiya, Hrisanf amcanın gençliğinde siyasi suçlu olarak fişlendiğini ve bu olayın zengin bir toprak sahibi olan babasıyla arasının açılmasına neden olduğunu anlattı. Hrisanf amca daha sonra provacı ve suflör olarak çalışmaya başlamış, babasının ölümünden sonra paraları bir girişime yatırıp iflas ederek borçtan dolayı hapse bile girmiş. Hapisten sonra çeşitli özel tiyatrolarda yönetmenlik yapmış, zengin bir dulla evlenmiş, kadıncağız tüm mal varlığını kızı Varvara'ya bırakarak ölmüş. Şu an Hrisanf amca üvey kızıyla oturuyor ve özel tiyatro okulunda düzgün konuşma öğretmenliği yapıyormuş.

"Peki ya Varvara?"

"Varvara yeteneklidir," diye biraz düşündükten sonra yanıtladı Lidiya ve gözleri soru sorarcasına Klim'in yüzüne dikildi.

Klim: "Neden böyle bakıyorsun?" diye bozularak sordu.

"Ben, senin yetenekli olup olmadığını düşünüyorum."

Klim, mütevazı bir tavırla: "Bilmiyorum," diye yanıtladı.

Lidiya düşünceli bir tavırla Klim'e bakarak: "Aslında bir yeteneğin vardır herhalde," dedi.

Lidiya'nın suskunluğunu fırsat bilen Klim, kendisinin en çok merak ettiği şeyi, Diomidov'u sordu.

Lidiya yeniden canlanarak: "Garip birisi, değil mi?" diye haykırdı. "Diomidov'un bir zamanlar yetim ve sokağa atılmış bir bebek olduğu ortaya çıktı; dokuz yaşına kadar tarih öğretmeni olan bir adamın evde kalmış kız kardeşi tarafından yetiştirilmiş; kadıncağız ölünce, öğretmen kardeşi alkolik olmuş ve o da iki yıl sonra ölmüş; Diomidov'u ise ikon yapan bir yontu ustası yanına almış. Adamın yanında beş yıl kadar çalıştıktan sonra, Diomidov yontu ustasının bekar ve içkici kardeşinin yanına geçmiş, halen de bu adamın yanında kalıyor."

"Hrisanf, genç adamı sahneye çıkması için zorluyor, bense tiyatroya Samyon'den daha az yatkın birisini düşünemiyorum. Bu genç çocuğun ne kadar temiz yürekli olduğunu bir bilebilsen!"

"Hem de sana âşık," dedi Klim, gülümseyerek.

"Hem de bana âşık," diye makine gibi yineledi Lidiya.

"Ya sen?"

Lidiya yanıt vermedi, ancak Klim esmer yüzünün endişeyle asıldığını fark etti. Bacaklarını koltuğun üzerine çeken Lidiya, kollarıyla omuzlarını kavradı, küçülerek yumak gibi büzüldü.

"Garip insanlar görüyorum," deyiverdi, iç çekerek. "Çok garipler. Aslına bakılırsa insanları anlamak ne kadar da güç!"

Klim onaylarcasına başını eğdi. Bir insanla ilgili kafasında net bir düşünce belirleyemediği durumlarda, Klim bu insanı kendisi için tehlikeli görmeye başlıyordu. Bu gibi tehlikeli insanların sayısı giderek artıyor, Lidiya ise onların içerisinde Klim'e en yakın kişi olmaya başlıyordu. Klim, bu yakınlığı o an yoğun bir biçimde hissetti; aniden Lidiya'ya içinde birikmiş olan her şeyi anlatmak ve tek bir düşüncesini bile saklamamak isteği duydu; genç kıza onu sevdiğini yine söylemek, ancak onu bazen tam anlayamayarak, bir şeylerden korktuğunu açıklamak isteğiydi bu. Bu isteğinden endişeye kapılan Klim, kalktı ve Lidiya ile vedalaştı.

"Çabuk gel," dedi Lidiya. "Yarın yine gel, yarın bayram."

Sokakta, yağmurun minik taneleri gökyüzünden dökülmeyi sürdürüyor ve yağmur, sonbaharın verdiği bir inatçılıkla yağıyordu. Su birikintilerinden çıkan sesler sıkıcıydı; evler birbirlerine yanaşmış, suların etkisiyle ıslanarak yumuşamaktan korkar gibiydi-

ler; sokak lambalarının ışığı bile sıvılaşmış gibiydi. Klim, yoksul, sinirli bir arabacı çevirdi. Yağmurun altında ıslanmış olan at, başını sallayarak, toynaklarını Arnavut kaldırımına vura vura gitmeye başladı. Klim, rutubetin etkisiyle büzüldü. İnsanların, coştukları zaman inanılmayacak kadar saçma sözler söyleyebildiklerini, kendisinin ise halen özgün bir konuşma biçimini oluşturamadığını düşünmeye başladı.

'İnsan 'ifadeler sistemidir,' o kadar. Tanrı'nın harabeleriymiş... aptalca bir laf ettim. Çok aptalca. Ancak 'halk gömleği giymiş Moskovalı Tanrı,' sözü daha da aptalca. Hem neden Oröl kentinde rüyalar, Petersburg'dakilerden daha güzel olsun. Anladım, tüm bu saçmalıklar, insanlara, kendilerini başkalarından farklı göstermek için gerekli. Aslında tüm bunlar üç kâğıtçılıktan başka bir şey değil!'

Klim, Hrisanf amcanın yanında geçirdiği birkaç akşamdan sonra, Lidiya'nın gerçekten çok garip insanlar arasında yaşadığına inandı. Klim her seferinde Diomidov'u orada görüyor ve bu olağanüstü yakışıklı adam, Klim'de merak, şaşkınlık ve kararsız bir kıskançlık benzeri duygular uyandırmaya başlıyordu. Öğrenci Marakuyev, Diomidov'a karşı düşmanca bir tavır içerisindeydi; Varvara, lütufkâr ve himayeciydi; Lidiya'nın ona karşı davranışları ise belirsiz ve kaprisliydi. Bazen gece boyunca Lidiya, Diomidov'un varlığını fark etmeden Makarov'la konuşur ya da Marakuyev'in halk sevgisiyle alay eder, bazen de tüm gece boyunca kısık bir sesle yalnızca onunla konuşur ya da onun bir pınarın şırıltısını andıran alçak sesini dinlerdi. Diomidov, hep gülümseyerek ve adeta sözcükleri güç belirliyormuşçasına çok yavaş konuşurdu.

"Evcil insanlar vardır, bir de vahşi insanlar; ben vahşiyim!" diyordu Diomidov, suçlu bir tavırla. "Evcil insanları anlıyorum, ancak yanlarında zorlanıyorum. Hep birisi yanıma gelip bana: 'Benimle gel' diyecekmiş gibi gelir! Ben de giderim, ama nereye belli değil!"

"Ben olacağım, seni bir yerlere götürecek olan, ben!" diye bağırıyordu Hrisanf amca. "Seni bir numaralı sanatçı yapacağım. Sen öyle bir Romeo, öyle bir Hamlet oynayacaksın ki..."

Diomidov gür saçlarını sıvazlayarak, güvenmeyen bir tavırla gülümsüyordu; güvensizliği o denli belirgindi ki, Klim:

'Lidiya haklı, bundan sanatçı olmaz; rol yapamayacak kadar saf, hem de fazlasıyla,' diye düşündü.

Ancak bir gün Hrisanf amca, Diomidov'la üvey kızını "Romeo ve Jüliet"ten birkaç bölüm okumaları için zorladı. Tiyatroya ilgisiz olan Klim, bu sarı saçlı delikanlının aşk ve tutku sözcüklerini söylediği andaki büyüleyici tavrı karşısında şaşkına döndü. Diomidov'un sesi, zengin tonlu olmasa da, kulağa yumuşak gelen bir tenordu. Romeo'nun güzel sözlerini dinlerken, Samgin, bu insanın neden alçakgönüllü numarası yaptığını, neden kendini vahşi olarak nitelediğini kendi kendine soruyordu. Neden Lidiya onun yetenekli olduğunu gizlemişti ki? İşte kendisi de ona bakıyor; gözlerini iyice açmış, esmer yüzündeki yanakları al al olmuştu ve dizinin üzerinde duran parmakları titriyordu.

Sandalyeye ters oturmuş olan Hrisanf amca, elini, üst dudağını ve kaşlarını kaldırarak, kısacık bacaklarının kalın baldırlarını gere gere, hopluyor, şişman vücudunu yukarılara doğru atıyordu; sakalsız yüzü hayranlıkla parlıyor, tatlı tatlı gözlerini kırpıştırıyordu.

"Mükemmel!" diye bağırdı adamcağız ellerini üç defa çırparak. "Harika, ancak böyle olmaz! Bu sözleri eden kişi şu anda İtalyan değil, Mordovlu birisi. Bu sözler aslında tutku değil, akıl yürütme, aşk değil, günah çıkarmadır! Aşk anlatım ister. Nerede canlılık? Yüzün cansız! Ruhun yalnızca gözlerine yansıyor ve bu yeterli değil! İzleyicilerin tamamı sahneye dürbünle bakmaz ki..."

Lidiya pencereye giderek buğulanmış camı parmağıyla çizerken, boğuk bir sesle:

"Bana da bu halin fazlasıyla... yumuşakmış gibi geliyor," dedi.

Varvara, Diomidov'u yeşil gözlerinin öfkeli bakışıyla süzerek: "Hiç heyecanlandırmıyor," diye onayladı. Klim, o an, bu kadının Juliet'in repliklerini Diomidov'a renksiz bir sesle söylediğini, konuşurken boynunun çirkin bir biçimde uzadığını anımsadı.

Diomidov başını eğerek, kocaman parmaklarını belindeki kemerin içerisine soktu, bu haliyle "f" harfine benzemekteydi, suçlu bir tavırla:

"Ben tiyatroya inanmam," dedi.

"Çünkü hiçbir şey bilmiyorsun," diye öfkeyle bağırdı, Hrisanf amca. "Sen *Fransız Tiyatrosunun Siyasi Rolü* kitabını bir oku, neydi onun adı? Şu Boborıkin'in."

Diomidov'un üzerine yürüyen Hrisanf amca, onu köşeye, sobanın yanına sıkıştırıp, ikna etmeye çabaladı.

"Senin kafana İncil'le vurmak gerek, *Muamma* bölümüyle."

Klim, Diomidov'un alçak bir sesle: "Ben *Muamma*'ya da inanmıyorum," dediğini duyabildi.

'Kuşkusuz saf birisi,' diye düşündü, Klim. Lidiya ise güldü; Klim onun bu gülüşünü, yaptığı değerlendirmenin onaylanması olarak kabul etti.

Daha sonra, Lidiya'nın odasında otururken, Klim:

"Anımsarsan baban, her insanın bir ipe bağlanmış olduğunu ve bu ipin insanlardan daha güçlü olduğunu söylerdi," dedi.

Lidiya, Klim'e bakmadan: "Böyle bir ipe bağlanan kendisi," diye umursamaz bir tavırla yanıtladı.

"Kastettiğin Semyon ise, bu doğru değil," diye sürdürdü, Lidiya. "Özgür birisi o. Onda kanatlanmaya hazır bir şeyler var."

Lidiya, tıpkı kocasıyla konuşmaktan sıkılan bir kadın gibi isteksiz konuşuyordu. Bu akşam beş yaş daha büyük gösteriyordu. Omuzlarına aldığı şala sıkıca sarınmış, üşüyerek koltukta büzülmüştü. Klim onun, o an uzaklarda bir yerde olduğunu hissediyordu. Ancak bu hali Klim'de, gerçekte kız çirkin ve soğuk görünmesine karşın, yine de onun yanına gidip başını dizlerine koymak, bir zamanlar bir kez yaşamış olduğu sıra dışı şeyi yeniden yaşamak isteği uyandırıyordu. Belleğinde Romeo'nun sözleri ve Hrisanf amcanın bağırışı canlanıyordu:

"Aşk, bunun davranışla ortaya konmasını ister!"

Ancak Klim, aşkını ortaya koymak için gerekli hareketi yapma konusunda kararsız kaldı. Lidiya ile canı sıkkın bir biçimde vedalaştıktan sonra, belki onuncu kez, neden özellikle bu kıza yaklaşmak istediğini düşünmeye başladı? Neden o?

'Onu ben kafamda yaratıyorum. Bana bir tür masal dünyasının kapılarını açamaz ki!'

mış gri papaz giysili bir adam oturmaktaydı. Başını duvardan ayırıp, uzun boynunu uzatarak, kalın bir sesle, yavaşça:

"Eczacı mısın?" diye sordu.

"Neden eczacı olduğumu düşündünüz?" diye kızarak sordu Klim.

"Dış görünümünüzden, tabii... Buraya oturun."

Klim adamın karşısına, dört tahta parçasıyla kaba saba yapılmış geniş tahta sedirin üzerine oturdu; bir köşesinde yatak görevi gören bir paçavra yumağı vardı. Sedirin önündeki masa bayıltacak kadar kötü, bozuk bir yağ kokusu yaymaktaydı. Boyanmamış, delikli tahta bir paravanın arkasında mum yakılmıştı. Orada birisi arada bir öksürüyor ve kâğıtları hışırdatıyordu. Bıyıklı kadın bir teneke lamba yakarak masaya koydu, Klim'e bakıp, papaz çömezine:

"Yabancı biri," dedi.

Çömez yanıt vermedi. O zaman kadın, Samgin'e:

"Sizi kim çağırdı?" diye sordu.

"Diomidov."

"Aa-a! Senya, Demidov demek."

Kadın ellerini koklayarak fırına yöneldi, birden durdu ve:

"Gözlüklü olacağını söylemişti," dedi.

"Gözlükler yanımda."

"Tamam o zaman..."

Klim cebinden gözlüklerini çıkarıp taktı, böylece çömezin, kırk yaşın üzerinde bir adam olduğunu, yüzünün ikonlardaki aziz dervişlerin tasvirlerindeki yüzleri anımsattığını gördü. Aslında bu gibi yüzler, eskicilik yapan, sürekli yakınan cimri adamlarda olur; sonunda da, birçok benzer yüzün oluşturduğu ölümsüz bir Rus insanı tipi, belleğe değişmez bir biçimde kazınır.

İçeri iki adam girdi; birisi geniş omuzlu, dağınık saçlı, kıvırcık sakallıydı ve yüzünde, sarhoş olduğundan mı yoksa alaycı tavrından mı olduğu belirsiz bir gülümseme vardı. Fırının yanında, ısınmak için uzun boylu, kara bıyıklı, sivri sakallı birisi duruyordu. Başına bağladığı yazmayı kaşlarına kadar çekmiş olan bir kadın sessizce belirdi. Daha sonra birbiri ardına dört adam daha geldi;

hepsi de masaya yaklaşmadan fırının yanında durdu; loş ışıkta yüzlerini seçebilmek güçtü. Herkes susuyor, ayaklarını ısıtmak için arada bir kerpiç yere hafifçe vuruyor ve sürtüyordu; yalnızca, gülümsemekte olan adam birisine dönerek:

"Beyefendi bile geldi... aydın kişi..." dedi.

Klim, çürümüş kokuların doldurduğu bu havada, bu feci ortamda boğulmakta olduğunu hissediyor, gitmek istiyordu. Sonunda içeriye koşarak Diomidov girdi, herkese göz atıp, Klim'e:

"Evet, geldiniz demek?" dedi ve aceleyle paravanın arkasına geçti.

Bir dakika sonra, ufak tefek, dağınık küçük sakallı ve gri, dikkat çekmeyen yüzlü bir adam ciddi bir tavırla paravanın arkasından çıkıp geldi. Adamın üzerinde pamuklu bir kadın bluzu, ayaklarında dizlerine kadar uzanan keçe çizmeler vardı; kır saçları yağ sürülmüş ve düz taranmıştı. Bir elinde borçların kaydını yapmak için bakkalların kullandıkları daracık, uzun defteri anımsatan bir kitapçık vardı. Masaya yaklaşınca, adamcağız çömeze:

"Sen benimle tartışma..." dedi.

Oturdu, kitabı açtı, Samgin'e göz atarak, Diomidov'a:

"Bu mu?" diye sordu.

"Evet."

Dikkat çekmeyen görünümlü adam, herkese hitaben: "Hadi bakalım, selamlar size!" dedi. Adamın gür, temiz bir sesi vardı ve bu sesin emredercesine konuştuğunu duymak tuhaftı. Sol elinin yarısı yoktu; baş parmak, işaret parmağı ve orta parmak olmak üzere, elinde yalnızca üç parmak kalmıştı. Bu parmakların uçları bir tutam biçiminde birleşmiş, Nikon istavrozu gibi duruyordu. Sağ eliyle, geniş yazılarla kaplı kitabın daracık sayfalarını çevirirken, sol eliyle havada durmadan tuhaf hareketler yapıyordu ve bu hareketlerinde, sakin sesiyle bağdaşmayan, kasılmaları andıran bir şeyler vardı.

Adam, dinleyenleri renksiz, neredeyse sarhoş gibi bakan gözlerle süzerek: "Bugün size öğretimi anlatmayı sürdürmek istiyordum ama yeni bir adam geldiğine göre, kısaca vardığım sonuçlardan söz etmek gerekiyor," dedi.

Gülümseyen adamcağız: "Başla, dinleyelim," dedi ve Klim'in yanına oturdu.

Vaiz, kitapçığa bakarak, çok sakin, sıradan ve herkesin çoktandır bildiği bir şeyi anlatıyormuşçasına konuşmasını sürdürdü:

"Ben, beyefendi, bilimin ve Lev Tolstoy'un eserlerine uygun olarak öğretiyorum; öğretilerimde zararlı olabilecek hiçbir şey yoktur. Her şey çok basit: Bu dünya, tamamen insan elinin eseridir; ellerimiz akıllı, kafalarımız ise aptaldır ve yaşamdaki acılar bundan kaynaklanır."

Klim insanlara baktı, hepsi de tek söz etmeden oturuyordu; yanındaki, önüne eğilerek sigarasını sarıyordu. Diomidov ortadan yok olmuştu. Kazanlardaki su cızırdayarak kaynıyordu; bıyıklı kadın, leğende işkembe ve bağırsakları yıkıyor ve yaş odunlar, fırının ateşinde cızırtılı sesler çıkarıyordu. Lambanın içerisindeki ateş, titreyerek salınıyor, çatlamış camda is bırakıyordu. Loş ışıktaki insanlar, biçimsiz ve aşırı derecede büyük görünüyorlardı.

Adam, havada üç parmağıyla idam halkasına benzer bir şey çizerek: "Doğru bir yaklaşımda bulunursak, dünya nedir?" diye sordu. "Dünya yerdir, hava, su, taş, ağaçtır. İnsan olmazsa bunlar bir işe yaramaz."

Klim'in yanında oturan adam sigarasını tüttürerek sordu:

"Peki, Yakov Platoniviç, neyin gerekli neyin gereksiz olduğunu sen nereden biliyorsun ki?"

"Bilmeseydim, konuşmazdım. Hem kesme lafımı. Eğer hepiniz bana burada ders vermeye başlarsanız, o zaman anlamsız olur. Komik olur. Siz çoksunuz, öğrenci ise bir tane. Hayır canım, siz iyisi mi öğrenin, ben de öğreteyim."

Gülümseyen komşusu Klim'in yanağına sigarasının ılık dumanını savurarak: "Ustaca konuştu, değil mi?" diye fısıldadı.

Öğretmen ise ölçülü ve sakin bir biçimde, loş ortama sözcükleri saplarcasına konuşmayı sürdürmekteydi.

"Taş aptaldır. Ağaç da aptaldır. Her türlü büyüme hali de, insan olmazsa anlamsız olur. Bu aptal maddeye akıllı ellerimiz temas ederse, o zaman rahat evler, yollar, köprüler ve her türlü eşya, arabalar ve eğlenceler ortaya çıkar; örneğin dama, kart oyunu

ve müzik aletleri gibi. İşte böyle. Ben daha önce tarikatçıydım, sütayevciydim; daha sonra ise yaşama ilişkin gerçek felsefenin içine girmeye başladım ve en derin konuları kimsenin tanımadığı bir adamın sayesinde öğrendim."

'Aydınlatıcı beyefendi,' diye anımsadı Klim.

Loş ışıkta birisinin çiçek hastalığıyla mahvolmuş yüzü göründü ve soğuk almış gibi bir ses:

"Tanrı'dan söz etsen..." dedi.

Yakov Platonoviç, üç parmaklı eliyle lambayı kaldırdı, gözlerini kısarak soruyu yöneltene baktı ve:

"Burada ben öğretiyorum. Tanrı'nın sırasını ben bilirim," dedi.

Ardından tekrar Samgin'e dönerek:

"Bilim adamları, Tanrı'nın iklime ve havaya göre değiştiğini kanıtlamışlardır. İklimlerin düzenli olduğu yerde Tanrı iyi yürekli, sıcak ya da soğuk iklimlerde ise acımasızdır. Bunu kavramak gerek. Bugün bunu anlatmayacağım."

Yanındaki, Klim'e, sigara izmaritine tükürmeye başlayarak: "Sizden korkuyor," diye fısıldadı.

Felsefeci kararlı bir tavırla, parçalanmış eliyle masada bir işaret yaptı ve kitabın sayfalarını karıştırmaya daldı.

Samgin kendisini hasta, düşüncelerden kopmuş ve bir kabusun içine atılmış gibi hissediyordu. Eğer şu an gördüklerini ve duyduklarını birisi ona anlatmış olsaydı, inanmazdı. Kazanlarda kaynamakta olan su, giderek daha kızgın fokurdamaya başlıyor, bodrum katını koku salan bir buharla dolduruyordu. Bıyıklı kadın, leğenlerdeki ciğer parçalarına döver gibi vuruyor, bağırsakları tıpkı kirli çorap gibi tersine çevirerek yıkıyordu. Bu kadın önüne eğilmiş bir halde uğraşırken, dişi ayıya benziyordu. Fırının yanında birisi horlamaya başlamış, bacaklarını yere sürterek, yüksek sesle başını paravana çarpmıştı. Vaiz, havaya kaldırdığı elinin altından düşen kişiye bakarak, gülümsemeden, ancak kızmadan da:

"Kafana biraz dikkat et, belki hâlâ işe yarayabilir," dedi.

Yengeç makasını anımsatan üç parmaklı eli masanın üzerinde dolanıyor, tüyler ürpertici ve tiksindirici bir duygu uyandırıyordu. Loş ışıkta yassı ve daha da belirsiz yüzünü, sarhoş gözlerinin

gömülü olduğu yarık biçimindeki göz kapaklarını görmek hoş değildi. Bu adamın kendinden emin konuşma tarzı, dinleyenlere karşı gösterdiği aşağılayıcı tutum ve dinleyenlerin itaatkâr suskunluğu insanı çileden çıkarıyordu.

"Göklerin çarından, aşağıdakine inelim..."

Bir saniye susup, sakalını sıvazladıktan sonra, öğretici sözünü tamamladı:

"... dünyevi işlere."

Klim'in yanında oturan konuşkan adamcağız, neşeli bir tavırla:

"Açlık çarını anlatacak..." diye fısıldadı.

"Hepimiz birbirimizle yarışma yasasına göre yaşamaktayız ve bizim en büyük aptallığımız bundan kaynaklanır."

Bu her şeyi aşağılayan sözler, Klim'i alaycı bir biçimde:

'Bunları Kutuzov duymuş olsa!' diye düşündürdü.

Ancak yine de, bodrum katında yaşamakta olan bu adamın, Kutuzov'un herkesçe bilinen düşmanca görüşlerini çirkince ve küstahça ortaya koyuşunu duymak insana acı veriyordu.

"Gözlerimizin önüne ve aklımıza şöyle bir olay getirelim: Genç Çar'ın yanına bazı iyi yürekli insanlar gelir ve ona: 'Sen majesteleri, halkın içinden 'yaşamı nasıl daha iyi kılabilirsiniz' konusunu serbestçe tartışmak için akıllı insanlar seçsen, nasıl olur?' derler. O ise onlara şöyle bir yanıt verir: 'Bu anlamsız bir girişim.' Votka satışları ise hep onun elinde. Bütün vergiler de öyle. İşte asıl düşünülmesi gereken konu bu..."

Klim'in yanında oturan adam: "Akıllıca, değil mi?" diye sıcak bir fısıldamayla sordu. Daha sonra ellerini sertçe ovuşturarak:

"Sanki bakan, it oğlu it!" dedi.

"Siz ona inanıyor musunuz?" diye sordu Klim.

"Neden inanmayayım? Gerçeği anlatıyor."

Öğretmen on dakika kadar daha konuştuktan sonra, pantolonunun cebinden siyah bir saat çıkardı, elinde tarttı, kitabı kapatıp masaya vurduktan sonra kalktı:

"Bugünlük bu kadar! Üzerinde düşünün," dedi.

İnsanlar kıpırdandı; yüzünde çiçek bozuğu izleri olan adam yüksek sesle:

"Teşekkürler, Yakov Platonoviç," dedi.

Yakov başını iki defa salladıktan sonra burnunu havaya kaldırarak havayı kokladı ve yüzünü ekşiterek:

"Glavfira! Senden rica etmiştim ya, bağırsakları sıcak suya bastırma diye. Yararı yok nasılsa, yalnızca çok fena kokuyor," dedi.

Samgin kapıya doğru yürürken, aynı hizaya geldiği sırada, adam koluna yapışıp alaycı bir tavırla:

"Bakın beyefendi, kız kardeşim yoksullar için yiyecek üretiyor, çok kokulu bir yiyecek, ha? İşte böyle. Bu arada Testov'un meyhanesinde..."

"Bağışlayın, gitmem gerekiyor," diye sözünü kesti Klim.

Sokağın sert soğuğuna daldıktan sonra, Klim, olabildiğince derin bir soluk aldı; başı dönmüştü ve gözlerinin önünde her şey yemyeşil görüyordu. Alçak, eski küçük evler ve kar yığınları, yukarıdaki bomboş gökyüzü ve donmuş ay; bunların tamamı bir dakika için yeşilimsi, küf kaplı, çürümüş gibi görünmüştü Klim'e. Samgin, acele adımlarla yürüyor, üzerini çırpar gibi hareketler yapıyor, üstündeki mide bulandıran bozuk et kokusunu kovmak istiyordu. Henüz geç değildi ve akşam ayini yeni bitmişti. Klim, Lidiya'ya uğramak, görüp duyduklarını anlatarak duyduğu öfkeyi ona da bulaştırmak istedi. Diomidov'un nasıl bir ortamda yaşadığını, onunla tanışıyor olmanın kendisi için güvensiz bir durum yarattığını bilmeliydi bu kız. Ancak odasında oturup alaycı ve tiksindirici bir tavırla izlenimlerini aktarmaya başladığında genç kız biraz şaşırarak sözünü kesti:

"Ama ben tüm bunları biliyorum, orada bulundum. Bana öyle geliyor ki, sana Yakov'un yanına gittiğimi söylemiştim. Diomidov da orada, onunla birlikte, yukarıda yaşıyor. Anımsıyor musun: Nefsin, neden yaşıyorum ki diye bağırır?"

Lidiya elindeki saç tokasını büküp açarak düşünceli bir tavırla sürdürdü:

"Tüm bunlar tabii ki çok ilkel ve çelişkili. Ancak, bence bunlar burada gözlemlemekte olduğun çelişkilerin yansısıdır. Her yerde aynı şeyler olup bitiyor."

Tokayı kırınca, Lidiya yavaşça ekledi:

"Yukarıda bağırıyorlar, aşağıda bunları dinleyip, kendilerine göre yorumluyorlar. Neden öfkelendiğini hiç anlamıyorum."

Lidiya'nın sakin ses tonu Klim'in öfkesini oldukça azalttı.

Klim: "Bense Diomidov'da neyi beğendiğini anlayamıyorum," diye söylendi.

Lidiya, genç adama kaşlarını çatarak baktı:

"Onu beğeniyorum," dedi.

Klim sustu, içindeki kıskançlığın ne zaman uyanacağını anlamak için kendini dinliyordu.

"Bazen benden iki yaş büyük olduğuna üzülüyorum; benden beş yaş küçük olmasını isterdim. Neden, bilmiyorum."

Klim, Lidiya'nın düşünceli ve tekdüze sesini işitiyordu: "Görüyor musun, ben hep susuyorum. Bana öyle geliyor ki, düşündüğüm her şeyi söyleseydim, bu çok... kötü olurdu! Komik de olurdu. Beni kovarlardı, herhalde. Diomidov'la her konuyu istediğim gibi konuşabilirim."

"Ya benimle?" diye sordu Klim.

Lidiya iç geçirip, gözlerini kapadı:

"Sen akıllısın, ancak bazı şeyleri anlayamıyorsun. Anlamayanlar anlayanlardan daha çok hoşuma gider, ancak sen... Sende durum böyle değil. Sen güzel eleştiriyorsun, ancak bu artık senin mesleğin gibi bir şey. Senin yanında canım sıkılıyor; öyle zannediyorum ki yakında sen de sıkılacaksın."

Kıskançlık hissedemiyordu; ancak Samgin, Lidiya'ya karşı duyduğu ürkekliğin, ona tabi olma duygusunun yok olduğunu hisseder gibi oldu. Klim, ciddiyetle, büyüklerin küçüklerle konuştukları ses tonuyla:

"Senin âşık olma zamanının geldiği çok açık, ancak aşk gerçek bir duygudur, sen ise bu genci kafanda hayal olarak yaratmışsın," dedi.

Lidiya canının sıkıldığını gizlemeden, hatta Samgin'in işittiğine göre alaycı bir tavırla: "Senin karakterin, öğretmen karakteri," dedi. "Seni seviyorum dediğin zaman, bu sözün, sana akıl vermeyi seviyorum, anlamına geldiği hissediliyor."

"Demek öyle," diye mırıldandı Klim, gülümsemek için kendi-

ni zorlayarak. "Bense, senin, Diomidov'a öğretmen gibi yaklaşabileceğini düşünmek istediğini tahmin ediyorum."

Lidiya yanıt vermedi. Samgin, birkaç dakika daha oturdu ve soğuk bir biçimde vedalaştıktan sonra gitti. Heyecanlandığını, ancak daha fazla heyecanlansa, daha da mutlu olabileceğini düşündü.

Eve geldiğinde Klim, üzerinde ne bir pulun ne de adresin yazılı olduğu, şişkin bir mektup buldu; zarfın üzerinde yalnızca "K. İ. Samgin'e verilecek" diye yazıyordu. Kardeşi Dmitri, Ustüg kentine nakledildiğini bildiriyor, Klim'den kitap göndermesini istiyordu. Mektup kısa ve resmi, kitap listesi ise uzundu. Kitap adlarını, yayınevlerini, yayın yıllarını ve yayımlandığı kentlerin adlarını içeren sıkıcı bir tamlığa sahipti; kitapların çoğu Almancaydı.

Klim, durumdan hoşnut kalmayarak: 'Hesapçı' diye düşündü. Aynaya baktı ve yüzündeki gülümsemeyi hemen yok etti. Yüzünün hüzünlü ve zayıf olduğunu düşündü. Bir bardak süt içerek, özenle soyundu, yatağına yattı ve birden kendisine acımaya başladığını hissetti. Gözlerinin önüne "kilise tasvirli" bir insanoğlu geldi; belleği anlamsız ifadeleri yeniden canlandırıyordu.

'Benim duygularım farklı.'

'Belki 'çok farklı' duygulara sahibim,' diye düşündü Samgin, kendini teselli etmeye çabalayarak. 'Ben romantik bir adam değilim,' diye düşünerek de teselli yolunun çok yakın olduğunu hissetti. 'Aşkıma değer vermediği için, genç bir kıza küsmek, aptalca bir şey. Duygusal ilişki için kötü bir kahraman seçmiş. Bu adam ona güzel bir şey veremez. Büyük bir olasılıkla, bu kız, bu ilişkisinden dolayı çok acımasız bir şekilde cezalandırılacak ve işte o zaman ben...'

Düşüncesini tamamlayamadan, Lidiya'ya karşı hafif bir aşağı görme krizine tutulduğunu hissetti. Bu onu iyice yatıştırdı. Klim, kendisini Lidiya'ya bağlamış olan düğümün çözülmüş olduğu düşüncesiyle uykuya daldı. Uykusunun arasında:

'Evet, orada çocuk var mıydı? Belki de yoktu bile,' diye düşündü.

Ancak sabah uyandığında durumun böyle olmadığını anladı. Dışarıda güneş tüm görkemiyle parlamakta, çanların uğultusu törensel bir hava içinde duyulmaktaydı; tüm bunlar sıkıcıydı, çünkü aslında "çocuk" gerçekten vardı. Bu çok net hissediliyordu.

Güneşin iyice aydınlattığı, şaşırtıcı derecede güçlü bir duyguydu bu; Lidiya Varavka pencere pervazında oturmakta, kendisi ise önünde diz çökmüş bir biçimde durarak bacaklarını öpmekteydi. Lidiya'nın yüzü ne kadar da sert, gözlerinin parlaklığı ne kadar da şaşırtıcıydı! Bazen şaşılacak kadar güzel olabilen birisiydi bu kız. Diomidov'un... düşünmek bile acı veriyordu.

Beklenmedik ve can sıkıcı bu gibi düşüncelerin arasında, Klim, akşama kadar zaman geçirdi. Akşam Makarov çıkageldi; önündeki düğmeler iliklenmemiş, saçları dağınık, yüzü şiş, gözleri kırmızıydı. Klim'e, Makarov'un güzel, sert kulakları bile, yumuşamış, süs köpeklerinde olduğu gibi sarkıyormuş gibi geldi. Nefesi meyhane kokuyordu ama sarhoş değildi.

Şakaklarını ovuşturup iki renkli saç tutamlarının kabarıklığını sıvazlayarak: "Kuban'dan Volodka geldi, üç gün üç gecedir itfaiyeciler gibi içiyor. Derdini paylaşıyordum, ancak artık yapamıyorum! Dün, bir arkadaşı, papaz çömezi yanına geldi, ben de kaçtım. Şimdi yine oraya gidiyorum; Vladimir'in durumu beni endişelendiriyor, beklenmedik davranışları olan bir insan; istersen birlikte gidelim? Lütov da sevinecek. Sana 'iki nokta üst üste' diyor; arkasından neyin geleceği bilinmese de, mutlaka özgün bir şey olmalı. Papaz çömezi ile tanışırsın –ilginç bir adamdır, o da! Hem, belki de Volodka'yı biraz dizginlersin. Gidelim mi?" dedi.

Klim, tatsız bir insanın nasıl acı çektiğini merak ediyordu.

'Zil zurna olurum ben de,' diye düşündü bir an. 'Makarov da bunu Lidiya'ya anlatır.'

Bir saat sonra, Klim, boş odanın parlatılmış zeminini adımlıyordu; aynaların asılı olduğu beş pencerenin aralığını, sıkıcı bir biçimde duvarlar boyunca dizilmiş sandalyeleri geçti. Duvarlardaki tabloların içinden, iki insan yüzü kınayan bir tavırla Klim'e bakıyordu; bunlardan birisi, boynunda kırmızı bir bant asılı, yumurta sarısını andıran madalyası sakalının arasında duran sert bakışlı bir adam, diğeri ise, kaşları bir parmak kalınlığında, al yanaklı, tiksiniyormuşçasına dudağını sarkıtmış bir kadındı.

Yan yana iki kişinin yürüyebileceği dar ve karanlık merdivenden yukarıya, alçak tavanlı, iki pencereli, loş bir odaya çıktılar;

bir pencerenin köşesinde vasistasın tenekeden yapılma sürmesi tiz bir ses çıkararak odaya çok soğuk bir hava çekiyordu.

Odanın ortasında duran Vladimir Lütov'un üzerinde yerlere kadar uzanan bir gece gömleği vardı; elindeki gitarı sapından tutarak şemsiyesine dayanır gibi duruyor ve sallanıyordu. Vladimir, içeri girenleri süzerken ağır ağır soluyor, önü açık gömleğinin içindeki kaburgaları inip çıkıyor ve bu denli kemikli olduğunu görmek insanı şaşırtıyordu.

Vladimir, gözlerini kapayıp, kollarını iki yana açarak: "Samgin?" diye soru sorarcasına haykırdı; yere düşen gitar, uğultulu bir ses çıkarırken, pencerenin sürgüsü tiz bir sesle, yanıt verircesine inledi.

Klim kollarından sıyrılamadan, Lütov onu sıkıp, kaldırıyor, ıslak ve sıcak dudaklarıyla öperken, mırıldanıyordu:

"Teşekkür ederim... Ben, çok... çok..."

Sonra Klim'i şişeler ve tabaklarla dolup taşan masaya doğru sürükleyerek, kadehlere titreyen eliyle votka doldururken bağırdı:

"Çömez, gel! Bu, bizden biri."

Köşede gizli bir kapı açıldı ve içeriye, gülümseyerek, dün geceki gri giysili papaz çömezi girdi. İki büyük lambanın ışığında Samgin, üç sakalı olduğunu gördü; biri uzun, ikisi biraz daha kısaydı; uzun olan sakal, çenesinden aşağı sarkıyor, diğer ikisi kulak yanlarından, yanaklardan aşağı iniyordu. İki yandaki daha kısa olan sakallar, gri papaz elbisesi üzerinde pek belirgin değildi.

"İpatyevskiy," dedi, duraksayarak çömez. Klim'in avucunu, kemikli parmaklarıyla acıtıncaya kadar sıktı, daha sonra gitarı kaldırmak için yavaşça eğildi.

Pencere vasistasını kapatmakta olan Makarov, ev sahibine: "Zatürreye mi yakalanmak istiyorsun?" diye sordu.

"Kostya, nefesim daralıyor!" dedi Lütov.

Lütov'un gözbebekleri Samgin'in üzerinde hızla geziniyor, uzun vücudunun odaya sığmayacağından endişe edercesine, hâlâ yavaşça doğrulmakta olan çömeze yöneliyordu. Lütov, üzerine kaynar su dökülmüş gibi masanın yanında fır dönüyordu; çıplak ayağındaki terlikleri kaybederek sandalyeye çökerken, başını ta

dizlerinin hizasına kadar eğdi, sallanarak, terliğini yeniden giymeye çalıştı. Bu durumda iken nasıl da öne, başının üzerine düşmediğini anlamak olası değildi. Çömezin gri saçlarını parmaklarıyla kabartmaya çalışarak, tiz bir sesle bağırıyordu:

"Samgin! İşte sana adam! Hatta adam değil, mabet! Bunun gibi insanları yaratan kudrete minnetle dua edin."

Çömez, pür dikkat gitarı akort etmekteydi. Akordu bitirdikten sonra kalkıp köşeye götürdü. Klim, karşısında, geniş, yassı göğüslü, maymun pençeli ve İsa'nın aşkına dilenmekte olan delilerin yüzünü andıran kemikli yüzündeki çukurlardan dalgın bir tavırla bakmakta olan, sulu gözlü, dev gibi bir adam gördü.

Dört büyük kadehe, altınımsı renkli votka dolduran Lütov açıkladı:

"Polonya starkası! Çok iyi çarpar! Alina Makaravna Telepneva'nın, eski nişanlımın şerefine içmeyi öneriyorum. O beni... beni reddetti, Samgin! Bedeni ve ruhuyla yalan söylemeyi reddetti. Çok derin, içten bir saygı duyarım, yaşasın!"

Çömez, mezardan geliyormuşçasına duyulan bas bir sesle: "Yaşasın," diye yineledi.

İnanılmaz derecede lezzetli iki kadeh votkadan sonra, hem çömez hem de Lütov, Klim'e daha az çirkin görünmeye başladı. Hatta Lütov pek sarhoş da değildi; yalnızca azgınlığa varan bir coşku içindeydi. Şaşı gözlerinde çılgınca bir ateş vardı; çevresine soru sorar gibi bakınıyor, ince sesi, korkmuşçasına aniden fısıltıya dönüşüyordu.

"Kostya!" diye bağırıyordu Lütov: "Büyük paralardan vazgeçmek için güzel bir ruha sahip olmak gerek."

Makarov, gülümseyerek Lütov'u kanepeye doğru itiyor, sevecenlikle ikna etmeye çalışıyordu:

"Sen otur, sakin otur biraz."

"Dur! Ben büyük parayım... başka hiçbir şey değilim! Ayrıca ben bir kurbanım, tarihin, babalarının günahları yüzünden seçtiği bir kurban!"

Odanın ortasında durup, kollarını başının üzerine, suya atlamak için hazırlanan bir yüzücü gibi kaldırdı.

"Bir gün dünyada adaletli insanlar topluluğu yaşayacak, kentlerin meydanlarında, olağanüstü güzel anıtlar dikip onların üzerine..."

Sözlerini bitiremeden tükenmiş gibi durdu, gözlerini kırparak, tiz bir ses çıkardı:

"Ve şöyle yazacaklar: 'Atalarımızın günahları ve yanlışlarından ötürü vefat etmiş babalarımıza'. Yazacaklar!"

Klim, geceliğinin altında Lütov'un bacaklarının nasıl da titrediğini görüyor, her an gözyaşı dökmeye başlamasını bekliyordu. Ancak Lütov ağlamadı. Umutsuz bir coşku patlamasından sonra, sanki birden ayıldı, daha da sakinleşti; Makarov'un ısrarlarına kulak vererek kanepeye oturdu ve birden yoğun bir şekilde terlemiş yüzünü gömleğinin koluna silmeye başladı. Klim, bu tüccar çocuğunun oldukça komik bir biçimde acı çektiğini düşünmekteydi. Lütov, Klim'de sevgi ya da hoşgörülü bir acıma duygusu uyandırmıyor, aksine onu kızdırmak isteği çağrıştırıyor, daha başka nereye zıplayıp kendini atabilir diye merak uyandırıyordu. Lütov'un yanına, kanepeye oturdu:

"Anıtlarla ilgili sözleriniz çok güzeldi..."

Başını çeviren Lütov, Klim'e hastalıklı bir bakış fırlattı; avuçlarıyla dizlerini sıvazlayarak olduğu yerde sallanıyordu.

"Anıtlar dikecekler," dedi kendinden emin bir biçimde. "İyi yürekliliik yapmış olmak için değil ama; o zamanlar iyi yürekliliğe yer olmayacak, çünkü bizim derimizle hissettiğimiz acılar var olmayacak. Anıtları geçmişin gerçeğinin sıra dışı güzelliğine duyulan sevgiden dolayı dikecekler; bu güzelliği anlayıp, değer verecekler..."

Masanın yanında duran çömez, Makarov'a gitar çalmayı öğretirken çok kalın bir sesle konuşuyordu:

"Parmaklarınızı daha da bükün, tıpkı çengel gibi..."

"Bağışlayın," diye söze başladı Klim. "Ancak ben Alina'nın..."

Lütov dizlerini sıvazlamayı bırakarak, öne doğru eğilmiş bir biçimde oturuyordu.

"Aslında o, pek akıllı bir genç kız değil."

"Onda kadınsı olan şeyler akıllıcadır."

"Bence o ne için âşık olunması gerektiğini anlayabilecek yetenekte değil..."

"'Ne için' burada ne anlama geliyor?" diye sordu Lütov; sert bir hareketle kanepenin arkalığına yaslanarak, Samgin'in yüzüne yakıcı bir bakış fırlattı. " 'Ne için' i bulmak, aklın işidir, akıl ise aşka, her tür aşka karşıdır zaten! Aşk, akla üstün geldiği zaman, özür diler: Güzelliğinden, sevimli gözlerinden dolayı seviyorum, aptalı da aptallığından ötürü seviyorum. Aptallığı başka bir biçimde adlandırmak olası... Aptallık, çok adlı bir kavramdır..."

Lütov, ayağa fırlayarak masaya yanaştı; papaz çömezini omuzlarından tutup, yalvarmaya başladı:

"Yegor, bozdurulamayan ruble ile ilgili şiiri okur musun? Haydi, lütfen!"

Çömez bozularak ve soru soran bir bakışla: "Yabancı bir adamın yanında mı?" diyerek Klim'e baktı. "Aslında, sanki daha önce görüşmüş olsak da..."

Klim, nezaketle gülümsedi:

"Gençliğimden beri şiire tutkunum, ancak okumuş insanlardan, sıradan biri olduğumun bilinciyle, çekinirim."

Çömez, her şeyi yavaşça, ağır bir dikkatle yapmaktaydı. Büyük bir parça ekmeğe bolca tuz döktükten sonra, üzerine bir soğan halkası koydu ve votka şişesini iki pudluk kantar taşı kaldırıyormuşçasına büyük bir çabayla kaldırdı. Votkayı kadehe koyarken, kocaman gözlerinin birisini kıstı, diğeri yuvasından çıkacakmış gibi, güvercin yumurtası büyüklüğünde, iri iri açıldı. Votkayı içince ağzını açarak, yankı yapan bir sesle:

"Ohhh!" dedi.

Çömez, soğanlı ekmeği ağzına koymadan önce, uzun burun kanatlarını büzerek, çiçek koklar gibi kokladı.

Lütov, sağ elini uyarır gibi kaldırmış öylece duruyor, sol eliyle biçimsiz uzamış keçi sakalını sıvazlıyordu. Makarov, masanın yanında oturuyor, paskalyanın üzerine itinayla havyar sürüyordu. Kanepede oturmakta olan Klim Samgin, ahlakdışı ve komik bir şeyler duyacağını düşünerek gülümsüyordu.

"İşte böyle!" dedi çömez ve sözcükleri uzatarak düşünceli ve alçak bir sesle okumaya başladı:

"Uyuyamıyordu, İsa peygamber,
Çıktı yıldızların üzerinde dolaşmaya,
Göklerin, altın yollarında.
Bir yıldızcıktan ötekine adım atarak,
İsa Peygamberi yolcu ederlerdi.
Mirlikliya piskoposu Nikola
Ve Foma havarisi, iki kişiydiler yalnızca."

Bu adamı dinlemek güçtü; sesi uğultulu, kilisedeki gibi çıkıyor, sözcükleri ezerek uzatıyor, anlaşılmaz bir hale getiriyordu. Lütov, dirseklerini vücudunun yanlarına yapıştırarak, kollarıyla bebek uyutur gibi, orkestra şefliği yapıyormuşçasına hareketler yapıyor, arada bir kollarından bir şeyler atıyormuş havası veriyordu.

"Düşünür, Peygamber önemli konuları
Bakar aşağılara; orada yeryüzü
Siyah minicik bir top gibi fır dönüyor,
Şeytan ona demir zincirle vuruyor."

"Nasıl?" dedi Lütov, Klim'e göz kırparak; yüzü dairesel bir krampla kıpırdanmıştı.

Makarov: "Engel olma," dedi.

Klim hâlâ gülümsüyor, kendinden emin bir biçimde hâlâ komik bir şeyler bekliyordu; çömez ise gözlerini faltaşı gibi açıp, duvara, asılı duran altın çerçeveli, kararmış gravüre bakarak:

"'Bulunmuştum orada' demiş hüzünle İsa,
Gülümsemişti havari Foma.
Ve anımsatmıştı: 'hepimiz oradanız.'
Bir baktı dünyanın karanlığına İsa;
Ve sordu kulu Nikolay'a:
"Kimdir o yatan yolun kenarında?
Sarhoş mu, uyuyor mu, yoksa ölü mü?
'Hayır,' demiş kulu, Nikolay.
O, Vaska Kalujanin'dir.
Kurar güzel bir yaşamın hayalini."

Gözlerini kapamış olan Lütov, dağınık saçlı kafasını durmadan sallıyor ve sessizce gülüyordu. Makarov, iki kadeh votka doldurarak birisini kendisi içti, diğerini Klim'e uzattı.

"Burada İsa, indi güvercin olarak,
Yeryüzüne özgürlük düşleyenlere,
Durdu Vaska'nın önünde, sordu Vaska'ya:
'Ben İsa'yım, tanıdın mı beni, Vasili?'
Vaska Tanrı'nın karşısında, dizleri üzerinde
İnsaf diliyor, neredeyse ağlayacak;
'Tanrım'! diyor, 'Şu işe bak!
Seni bugün beklemiyorduk!
Neden önceden bildirmedin bize?
Halka seni karşılamalarını söylerdim,
Çanlar çalarak karşılardık seni
Bildirirdik Jizdrin eyaletimizin tümüne.'
İsa güldü bıyık altından,
Sevecenlikle dedi ki köylüye:
'Kısa süreliğine geldim, Vasya,
Ne istediğini öğrenmeye.'"

Lütov, sol elini Samgin'e uzattı ve sağ eliyle orkestra yönetir gibi yaparak, ıslık çalarak fısıldadı:

"Vaska Kalujanin ağzını açtı,
Geçti kendinden Vasili,
Daha sonra fısıldadı yutarak tükürüğünü:
'Bana küçük para ver, azizim,
Bilirsin, bu ruble değiştirilmez,
Ne harcayabilir ne verebilirsin,
Ne değiştirir ne de bozdurabilirsin!'"

"Dâhice!" diye haykırdı Lütov; çömezin ayakları dibine bir şey fırlatırcasına ellerini salladı; çömez ise kederle kaşlarını yay gibi yaparak ve üç parçalı sakalını oynatarak şöyle dedi:

"Benim yanımda para yok,
Paralar Foma'da, hazine memurunda,
O şimdi vekalet ediyor Yuda'ya..."

Lütov artık dinleyemiyordu. Sıçrayarak, bükülerek, terliklerini kaybetmiş bir halde çıplak topuklarını sürtüyor ve bağırıyordu:
"Nasıl? Nasıl?"

Yüzünü ve sıkılı yumruklarını tavana doğru kaldırarak, yaşlı çömezin burnundan gelen sesiyle şarkı söylüyordu.

"Bozdurulamayan para, ver, Tanrım! Hayır, Foma idi, değil mi? Septik Foma, Yuda'nın yerinde, ha?"

Makarov votka koyarken, kaba ve yüksek sesle: "Volodka, kes artık," dedi. "Bu kadar kudurduğun yeter," diye de öfkeyle ekledi.

Lütov, kucaklamış olduğu çömezden sıyrıldı, Makarov'un üzerine sıçradı ve ona sarıldı:

"Sen sürekli benim değerim konusunda kaygılanıyorsun, öyle değil mi? Buna gerek yok, Kostya! Gerekli olmadığını biliyorum. Benim değerimden kime ne, onu nerede kullanacağım? Ve 'dua eden ağzı kapama,' Kostya!"

Samgin şaşırmıştı ve ne yapacağını bilemiyordu. Makarov'un güzel yüzünün asıldığını, dişlerinin iyice sıkıldığını, gözlerinin nemlendiğini görüyordu.

Kararsızca gülümseyerek: "Sen galiba ağlayacaksın?" dedi.

Makarov sertçe: "Ne yapmalıyım ki? Gülecek miyim? Bu kardeşim, hiç de komik değil," dedi. "Aslında komik de... İç! Soru sorma meraklısı. Şeytan bilir, nedir bu... Biz Ruslar galiba, yalnızca votka içmeyi, çılgın sözlerle her şeyi yıkmayı ve çarpıtmayı, bir de kendimizi alaya almayı biliriz, hem..."

Çaresiz bir biçimde elini salladı.

Klim huzursuz oldu. İçtiği votkadan ve çömezin tuhaf şiirlerinden, birden bir hüzün dalgasının geldiğini hissetti. Bu hüzün, şeffaf ve hafifti; sonbaharın güneş ışığıyla dolu mavi havası gibi, hiçbir ağırlık hissettirmeden, herkese güzel sözler söyleme isteği uyandırmaktaydı. Klim, elinde kadehle, önünde duran ve ayaklarına bakmakta olan boynu bükük çömeze dönerek:

mış gri papaz giysili bir adam oturmaktaydı. Başını duvardan ayırıp, uzun boynunu uzatarak, kalın bir sesle, yavaşça:

"Eczacı mısın?" diye sordu.

"Neden eczacı olduğumu düşündünüz?" diye kızarak sordu Klim.

"Dış görünümünüzden, tabii... Buraya oturun."

Klim adamın karşısına, dört tahta parçasıyla kaba saba yapılmış geniş tahta sedirin üzerine oturdu; bir köşesinde yatak görevi gören bir paçavra yumağı vardı. Sedirin önündeki masa bayıltacak kadar kötü, bozuk bir yağ kokusu yaymaktaydı. Boyanmamış, delikli tahta bir paravanın arkasında mum yakılmıştı. Orada birisi arada bir öksürüyor ve kâğıtları hışırdatıyordu. Bıyıklı kadın bir teneke lamba yakarak masaya koydu, Klim'e bakıp, papaz çömezine:

"Yabancı biri," dedi.

Çömez yanıt vermedi. O zaman kadın, Samgin'e:

"Sizi kim çağırdı?" diye sordu.

"Diomidov."

"Aa-a! Senya, Demidov demek."

Kadın ellerini koklayarak fırına yöneldi, birden durdu ve:

"Gözlüklü olacağını söylemişti," dedi.

"Gözlükler yanımda."

"Tamam o zaman..."

Klim cebinden gözlüklerini çıkarıp taktı, böylece çömezin, kırk yaşın üzerinde bir adam olduğunu, yüzünün ikonlardaki aziz dervişlerin tasvirlerindeki yüzleri anımsattığını gördü. Aslında bu gibi yüzler, eskicilik yapan, sürekli yakınan cimri adamlarda olur; sonunda da, birçok benzer yüzün oluşturduğu ölümsüz bir Rus insanı tipi, belleğe değişmez bir biçimde kazınır.

İçeri iki adam girdi; birisi geniş omuzlu, dağınık saçlı, kıvırcık sakallıydı ve yüzünde, sarhoş olduğundan mı yoksa alaycı tavrından mı olduğu belirsiz bir gülümseme vardı. Fırının yanında, ısınmak için uzun boylu, kara bıyıklı, sivri sakallı birisi duruyordu. Başına bağladığı yazmayı kaşlarına kadar çekmiş olan bir kadın sessizce belirdi. Daha sonra birbiri ardına dört adam daha geldi;

hepsi de masaya yaklaşmadan fırının yanında durdu; loş ışıkta yüzlerini seçebilmek güçtü. Herkes susuyor, ayaklarını ısıtmak için arada bir kerpiç yere hafifçe vuruyor ve sürtüyordu; yalnızca, gülümsemekte olan adam birisine dönerek:

"Beyefendi bile geldi... aydın kişi..." dedi.

Klim, çürümüş kokuların doldurduğu bu havada, bu feci ortamda boğulmakta olduğunu hissediyor, gitmek istiyordu. Sonunda içeriye koşarak Diomidov girdi, herkese göz atıp, Klim'e:

"Evet, geldiniz demek?" dedi ve aceleyle paravanın arkasına geçti.

Bir dakika sonra, ufak tefek, dağınık küçük sakallı ve gri, dikkat çekmeyen yüzlü bir adam ciddi bir tavırla paravanın arkasından çıkıp geldi. Adamın üzerinde pamuklu bir kadın bluzu, ayaklarında dizlerine kadar uzanan keçe çizmeler vardı; kır saçları yağ sürülmüş ve düz taranmıştı. Bir elinde borçların kaydını yapmak için bakkalların kullandıkları daracık, uzun defteri anımsatan bir kitapçık vardı. Masaya yaklaşınca, adamcağız çömeze:

"Sen benimle tartışma..." dedi.

Oturdu, kitabı açtı, Samgin'e göz atarak, Diomidov'a:

"Bu mu?" diye sordu.

"Evet."

Dikkat çekmeyen görünümlü adam, herkese hitaben: "Hadi bakalım, selamlar size!" dedi. Adamın gür, temiz bir sesi vardı ve bu sesin emredercesine konuştuğunu duymak tuhaftı. Sol elinin yarısı yoktu; baş parmak, işaret parmağı ve orta parmak olmak üzere, elinde yalnızca üç parmak kalmıştı. Bu parmakların uçları bir tutam biçiminde birleşmiş, Nikon istavrozu gibi duruyordu. Sağ eliyle, geniş yazılarla kaplı kitabın daracık sayfalarını çevirirken, sol eliyle havada durmadan tuhaf hareketler yapıyordu ve bu hareketlerinde, sakin sesiyle bağdaşmayan, kasılmaları andıran bir şeyler vardı.

Adam, dinleyenleri renksiz, neredeyse sarhoş gibi bakan gözlerle süzerek: "Bugün size öğretimi anlatmayı sürdürmek istiyordum ama yeni bir adam geldiğine göre, kısaca vardığım sonuçlardan söz etmek gerekiyor," dedi.

Gülümseyen adamcağız: "Başla, dinleyelim," dedi ve Klim'in yanına oturdu.

Vaiz, kitapçığa bakarak, çok sakin, sıradan ve herkesin çoktandır bildiği bir şeyi anlatıyormuşçasına konuşmasını sürdürdü:

"Ben, beyefendi, bilimin ve Lev Tolstoy'un eserlerine uygun olarak öğretiyorum; öğretilerimde zararlı olabilecek hiçbir şey yoktur. Her şey çok basit: Bu dünya, tamamen insan elinin eseridir; ellerimiz akıllı, kafalarımız ise aptaldır ve yaşamdaki acılar bundan kaynaklanır."

Klim insanlara baktı, hepsi de tek söz etmeden oturuyordu; yanındaki, önüne eğilerek sigarasını sarıyordu. Diomidov ortadan yok olmuştu. Kazanlardaki su cızırdayarak kaynıyordu; bıyıklı kadın, leğende işkembe ve bağırsakları yıkıyor ve yaş odunlar, fırının ateşinde cızırtılı sesler çıkarıyordu. Lambanın içerisindeki ateş, titreyerek salınıyor, çatlamış camda is bırakıyordu. Loş ışıktaki insanlar, biçimsiz ve aşırı derecede büyük görünüyorlardı.

Adam, havada üç parmağıyla idam halkasına benzer bir şey çizerek: "Doğru bir yaklaşımda bulunursak, dünya nedir?" diye sordu. "Dünya yerdir, hava, su, taş, ağaçtır. İnsan olmazsa bunlar bir işe yaramaz."

Klim'in yanında oturan adam sigarasını tüttürerek sordu:

"Peki, Yakov Platoniviç, neyin gerekli neyin gereksiz olduğunu sen nereden biliyorsun ki?"

"Bilmeseydim, konuşmazdım. Hem kesme lafımı. Eğer hepiniz bana burada ders vermeye başlarsanız, o zaman anlamsız olur. Komik olur. Siz çoksunuz, öğrenci ise bir tane. Hayır canım, siz iyisi mi öğrenin, ben de öğreteyim."

Gülümseyen komşusu Klim'in yanağına sigarasının ılık dumanını savurarak: "Ustaca konuştu, değil mi?" diye fısıldadı.

Öğretmen ise ölçülü ve sakin bir biçimde, loş ortama sözcükleri saplarcasına konuşmayı sürdürmekteydi.

"Taş aptaldır. Ağaç da aptaldır. Her türlü büyüme hali de, insan olmazsa anlamsız olur. Bu aptal maddeye akıllı ellerimiz temas ederse, o zaman rahat evler, yollar, köprüler ve her türlü eşya, arabalar ve eğlenceler ortaya çıkar; örneğin dama, kart oyunu

ve müzik aletleri gibi. İşte böyle. Ben daha önce tarikatçıydım, sütayevciydim; daha sonra ise yaşama ilişkin gerçek felsefenin içine girmeye başladım ve en derin konuları kimsenin tanımadığı bir adamın sayesinde öğrendim."

'Aydınlatıcı beyefendi,' diye anımsadı Klim.

Loş ışıkta birisinin çiçek hastalığıyla mahvolmuş yüzü göründü ve soğuk almış gibi bir ses:

"Tanrı'dan söz etsen..." dedi.

Yakov Platonoviç, üç parmaklı eliyle lambayı kaldırdı, gözlerini kısarak soruyu yöneltene baktı ve:

"Burada ben öğretiyorum. Tanrı'nın sırasını ben bilirim," dedi.

Ardından tekrar Samgin'e dönerek:

"Bilim adamları, Tanrı'nın iklime ve havaya göre değiştiğini kanıtlamışlardır. İklimlerin düzenli olduğu yerde Tanrı iyi yürekli, sıcak ya da soğuk iklimlerde ise acımasızdır. Bunu kavramak gerek. Bugün bunu anlatmayacağım."

Yanındaki, Klim'e, sigara izmaritine tükürmeye başlayarak: "Sizden korkuyor," diye fısıldadı.

Felsefeci kararlı bir tavırla, parçalanmış eliyle masada bir işaret yaptı ve kitabın sayfalarını karıştırmaya daldı.

Samgin kendisini hasta, düşüncelerden kopmuş ve bir kabusun içine atılmış gibi hissediyordu. Eğer şu an gördüklerini ve duyduklarını birisi ona anlatmış olsaydı, inanmazdı. Kazanlarda kaynamakta olan su, giderek daha kızgın fokurdamaya başlıyor, bodrum katını koku salan bir buharla dolduruyordu. Bıyıklı kadın, leğenlerdeki ciğer parçalarına döver gibi vuruyor, bağırsakları tıpkı kirli çorap gibi tersine çevirerek yıkıyordu. Bu kadın önüne eğilmiş bir halde uğraşırken, dişi ayıya benziyordu. Fırının yanında birisi horlamaya başlamış, bacaklarını yere sürterek, yüksek sesle başını paravana çarpmıştı. Vaiz, havaya kaldırdığı elinin altından düşen kişiye bakarak, gülümsemeden, ancak kızmadan da:

"Kafana biraz dikkat et, belki hâlâ işe yarayabilir," dedi.

Yengeç makasını anımsatan üç parmaklı eli masanın üzerinde dolanıyor, tüyler ürpertici ve tiksindirici bir duygu uyandırıyordu. Loş ışıkta yassı ve daha da belirsiz yüzünü, sarhoş gözlerinin

gömülü olduğu yarık biçimindeki göz kapaklarını görmek hoş değildi. Bu adamın kendinden emin konuşma tarzı, dinleyenlere karşı gösterdiği aşağılayıcı tutum ve dinleyenlerin itaatkâr suskunluğu insanı çileden çıkarıyordu.

"Göklerin çarından, aşağıdakine inelim..."

Bir saniye susup, sakalını sıvazladıktan sonra, öğretici sözünü tamamladı:

"... dünyevi işlere."

Klim'in yanında oturan konuşkan adamcağız, neşeli bir tavırla:

"Açlık çarını anlatacak..." diye fısıldadı.

"Hepimiz birbirimizle yarışma yasasına göre yaşamaktayız ve bizim en büyük aptallığımız bundan kaynaklanır."

Bu her şeyi aşağılayan sözler, Klim'i alaycı bir biçimde:

'Bunları Kutuzov duymuş olsa!' diye düşündürdü.

Ancak yine de, bodrum katında yaşamakta olan bu adamın, Kutuzov'un herkesçe bilinen düşmanca görüşlerini çirkince ve küstahça ortaya koyuşunu duymak insana acı veriyordu.

"Gözlerimizin önüne ve aklımıza şöyle bir olay getirelim: Genç Çar'ın yanına bazı iyi yürekli insanlar gelir ve ona: 'Sen majesteleri, halkın içinden 'yaşamı nasıl daha iyi kılabilirsiniz' konusunu serbestçe tartışmak için akıllı insanlar seçsen, nasıl olur?' derler. O ise onlara şöyle bir yanıt verir: 'Bu anlamsız bir girişim.' Votka satışları ise hep onun elinde. Bütün vergiler de öyle. İşte asıl düşünülmesi gereken konu bu..."

Klim'in yanında oturan adam: "Akıllıca, değil mi?" diye sıcak bir fısıldamayla sordu. Daha sonra ellerini sertçe ovuşturarak:

"Sanki bakan, it oğlu it!" dedi.

"Siz ona inanıyor musunuz?" diye sordu Klim.

"Neden inanmayayım? Gerçeği anlatıyor."

Öğretmen on dakika kadar daha konuştuktan sonra, pantolonunun cebinden siyah bir saat çıkardı, elinde tarttı, kitabı kapatıp masaya vurduktan sonra kalktı:

"Bugünlük bu kadar! Üzerinde düşünün," dedi.

İnsanlar kıpırdandı; yüzünde çiçek bozuğu izleri olan adam yüksek sesle:

"Teşekkürler, Yakov Platonoviç," dedi.

Yakov başını iki defa salladıktan sonra burnunu havaya kaldırarak havayı kokladı ve yüzünü ekşiterek:

"Glavfira! Senden rica etmiştim ya, bağırsakları sıcak suya bastırma diye. Yararı yok nasılsa, yalnızca çok fena kokuyor," dedi.

Samgin kapıya doğru yürürken, aynı hizaya geldiği sırada, adam koluna yapışıp alaycı bir tavırla:

"Bakın beyefendi, kız kardeşim yoksullar için yiyecek üretiyor, çok kokulu bir yiyecek, ha? İşte böyle. Bu arada Testov'un meyhanesinde..."

"Bağışlayın, gitmem gerekiyor," diye sözünü kesti Klim.

Sokağın sert soğuğuna daldıktan sonra, Klim, olabildiğince derin bir soluk aldı; başı dönmüştü ve gözlerinin önünde her şey yemyeşil görüyordu. Alçak, eski küçük evler ve kar yığınları, yukarıdaki bomboş gökyüzü ve donmuş ay; bunların tamamı bir dakika için yeşilimsi, küf kaplı, çürümüş gibi görünmüştü Klim'e. Samgin, acele adımlarla yürüyor, üzerini çırpar gibi hareketler yapıyor, üstündeki mide bulandıran bozuk et kokusunu kovmak istiyordu. Henüz geç değildi ve akşam ayini yeni bitmişti. Klim, Lidiya'ya uğramak, görüp duyduklarını anlatarak duyduğu öfkeyi ona da bulaştırmak istedi. Diomidov'un nasıl bir ortamda yaşadığını, onunla tanışıyor olmanın kendisi için güvensiz bir durum yarattığını bilmeliydi bu kız. Ancak odasında oturup alaycı ve tiksindirici bir tavırla izlenimlerini aktarmaya başladığında genç kız biraz şaşırarak sözünü kesti:

"Ama ben tüm bunları biliyorum, orada bulundum. Bana öyle geliyor ki, sana Yakov'un yanına gittiğimi söylemiştim. Diomidov da orada, onunla birlikte, yukarıda yaşıyor. Anımsıyor musun: Nefsin, neden yaşıyorum ki diye bağırır?"

Lidiya elindeki saç tokasını büküp açarak düşünceli bir tavırla sürdürdü:

"Tüm bunlar tabii ki çok ilkel ve çelişkili. Ancak, bence bunlar burada gözlemlemekte olduğun çelişkilerin yansısıdır. Her yerde aynı şeyler olup bitiyor."

Tokayı kırınca, Lidiya yavaşça ekledi:

"Yukarıda bağırıyorlar, aşağıda bunları dinleyip, kendilerine göre yorumluyorlar. Neden öfkelendiğini hiç anlamıyorum."

Lidiya'nın sakin ses tonu Klim'in öfkesini oldukça azalttı.

Klim: "Bense Diomidov'da neyi beğendiğini anlayamıyorum," diye söylendi.

Lidiya, genç adama kaşlarını çatarak baktı:

"Onu beğeniyorum," dedi.

Klim sustu, içindeki kıskançlığın ne zaman uyanacağını anlamak için kendini dinliyordu.

"Bazen benden iki yaş büyük olduğuna üzülüyorum; benden beş yaş küçük olmasını isterdim. Neden, bilmiyorum."

Klim, Lidiya'nın düşünceli ve tekdüze sesini işitiyordu: "Görüyor musun, ben hep susuyorum. Bana öyle geliyor ki, düşündüğüm her şeyi söyleseydim, bu çok... kötü olurdu! Komik de olurdu. Beni kovarlardı, herhalde. Diomidov'la her konuyu istediğim gibi konuşabilirim."

"Ya benimle?" diye sordu Klim.

Lidiya iç geçirip, gözlerini kapadı:

"Sen akıllısın, ancak bazı şeyleri anlayamıyorsun. Anlamayanlar anlayanlardan daha çok hoşuma gider, ancak sen... Sende durum böyle değil. Sen güzel eleştiriyorsun, ancak bu artık senin mesleğin gibi bir şey. Senin yanında canım sıkılıyor; öyle zannediyorum ki yakında sen de sıkılacaksın."

Kıskançlık hissedemiyordu; ancak Samgin, Lidiya'ya karşı duyduğu ürkekliğin, ona tabi olma duygusunun yok olduğunu hisseder gibi oldu. Klim, ciddiyetle, büyüklerin küçüklerle konuştukları ses tonuyla:

"Senin âşık olma zamanının geldiği çok açık, ancak aşk gerçek bir duygudur, sen ise bu genci kafanda hayal olarak yaratmışsın," dedi.

Lidiya canının sıkıldığını gizlemeden, hatta Samgin'in işittiğine göre alaycı bir tavırla: "Senin karakterin, öğretmen karakteri," dedi. "Seni seviyorum dediğin zaman, bu sözün, sana akıl vermeyi seviyorum, anlamına geldiği hissediliyor."

"Demek öyle," diye mırıldandı Klim, gülümsemek için kendi-

ni zorlayarak. "Bense, senin, Diomidov'a öğretmen gibi yaklaşabileceğini düşünmek istediğini tahmin ediyorum."

Lidiya yanıt vermedi. Samgin, birkaç dakika daha oturdu ve soğuk bir biçimde vedalaştıktan sonra gitti. Heyecanlandığını, ancak daha fazla heyecanlansa, daha da mutlu olabileceğini düşündü.

Eve geldiğinde Klim, üzerinde ne bir pulun ne de adresin yazılı olduğu, şişkin bir mektup buldu; zarfın üzerinde yalnızca "K. İ. Samgin'e verilecek" diye yazıyordu. Kardeşi Dmitri, Ustüg kentine nakledildiğini bildiriyor, Klim'den kitap göndermesini istiyordu. Mektup kısa ve resmi, kitap listesi ise uzundu. Kitap adlarını, yayınevlerini, yayın yıllarını ve yayımlandığı kentlerin adlarını içeren sıkıcı bir tamlığa sahipti; kitapların çoğu Almancaydı.

Klim, durumdan hoşnut kalmayarak: 'Hesapçı' diye düşündü. Aynaya baktı ve yüzündeki gülümsemeyi hemen yok etti. Yüzünün hüzünlü ve zayıf olduğunu düşündü. Bir bardak süt içerek, özenle soyundu, yatağına yattı ve birden kendisine acımaya başladığını hissetti. Gözlerinin önüne "kilise tasvirli" bir insanoğlu geldi; belleği anlamsız ifadeleri yeniden canlandırıyordu.

'Benim duygularım farklı.'

'Belki 'çok farklı' duygulara sahibim,' diye düşündü Samgin, kendini teselli etmeye çabalayarak. 'Ben romantik bir adam değilim,' diye düşünerek de teselli yolunun çok yakın olduğunu hissetti. 'Aşkıma değer vermediği için, genç bir kıza küsmek, aptalca bir şey. Duygusal ilişki için kötü bir kahraman seçmiş. Bu adam ona güzel bir şey veremez. Büyük bir olasılıkla, bu kız, bu ilişkisinden dolayı çok acımasız bir şekilde cezalandırılacak ve işte o zaman ben...'

Düşüncesini tamamlayamadan, Lidiya'ya karşı hafif bir aşağı görme krizine tutulduğunu hissetti. Bu onu iyice yatıştırdı. Klim, kendisini Lidiya'ya bağlamış olan düğümün çözülmüş olduğu düşüncesiyle uykuya daldı. Uykusunun arasında:

'Evet, orada çocuk var mıydı? Belki de yoktu bile,' diye düşündü.

Ancak sabah uyandığında durumun böyle olmadığını anladı. Dışarıda güneş tüm görkemiyle parlamakta, çanların uğultusu törensel bir hava içinde duyulmaktaydı; tüm bunlar sıkıcıydı, çünkü aslında "çocuk" gerçekten vardı. Bu çok net hissediliyordu.

Güneşin iyice aydınlattığı, şaşırtıcı derecede güçlü bir duyguydu bu; Lidiya Varavka pencere pervazında oturmakta, kendisi ise önünde diz çökmüş bir biçimde durarak bacaklarını öpmekteydi. Lidiya'nın yüzü ne kadar da sert, gözlerinin parlaklığı ne kadar da şaşırtıcıydı! Bazen şaşılacak kadar güzel olabilen birisiydi bu kız. Diomidov'un... düşünmek bile acı veriyordu.

Beklenmedik ve can sıkıcı bu gibi düşüncelerin arasında, Klim, akşama kadar zaman geçirdi. Akşam Makarov çıkageldi; önündeki düğmeler iliklenmemiş, saçları dağınık, yüzü şiş, gözleri kırmızıydı. Klim'e, Makarov'un güzel, sert kulakları bile, yumuşamış, süs köpeklerinde olduğu gibi sarkıyormuş gibi geldi. Nefesi meyhane kokuyordu ama sarhoş değildi.

Şakaklarını ovuşturup iki renkli saç tutamlarının kabarıklığını sıvazlayarak: "Kuban'dan Volodka geldi, üç gün üç gecedir itfaiyeciler gibi içiyor. Derdini paylaşıyordum, ancak artık yapamıyorum! Dün, bir arkadaşı, papaz çömezi yanına geldi, ben de kaçtım. Şimdi yine oraya gidiyorum; Vladimir'in durumu beni endişelendiriyor, beklenmedik davranışları olan bir insan; istersen birlikte gidelim? Lütov da sevinecek. Sana 'iki nokta üst üste' diyor; arkasından neyin geleceği bilinmese de, mutlaka özgün bir şey olmalı. Papaz çömezi ile tanışırsın –ilginç bir adamdır, o da! Hem, belki de Volodka'yı biraz dizginlersin. Gidelim mi?" dedi.

Klim, tatsız bir insanın nasıl acı çektiğini merak ediyordu.

'Zil zurna olurum ben de,' diye düşündü bir an. 'Makarov da bunu Lidiya'ya anlatır.'

Bir saat sonra, Klim, boş odanın parlatılmış zeminini adımlıyordu; aynaların asılı olduğu beş pencerenin aralığını, sıkıcı bir biçimde duvarlar boyunca dizilmiş sandalyeleri geçti. Duvarlardaki tabloların içinden, iki insan yüzü kınayan bir tavırla Klim'e bakıyordu; bunlardan birisi, boynunda kırmızı bir bant asılı, yumurta sarısını andıran madalyası sakalının arasında duran sert bakışlı bir adam, diğeri ise, kaşları bir parmak kalınlığında, al yanaklı, tiksiniyormuşçasına dudağını sarkıtmış bir kadındı.

Yan yana iki kişinin yürüyebileceği dar ve karanlık merdivenden yukarıya, alçak tavanlı, iki pencereli, loş bir odaya çıktılar;

bir pencerenin köşesinde vasistasın tenekeden yapılma sürmesi tiz bir ses çıkararak odaya çok soğuk bir hava çekiyordu.

Odanın ortasında duran Vladimir Lütov'un üzerinde yerlere kadar uzanan bir gece gömleği vardı; elindeki gitarı sapından tutarak şemsiyesine dayanır gibi duruyor ve sallanıyordu. Vladimir, içeri girenleri süzerken ağır ağır soluyor, önü açık gömleğinin içindeki kaburgaları inip çıkıyor ve bu denli kemikli olduğunu görmek insanı şaşırtıyordu.

Vladimir, gözlerini kapayıp, kollarını iki yana açarak: "Samgin?" diye soru sorarcasına haykırdı; yere düşen gitar, uğultulu bir ses çıkarırken, pencerenin sürgüsü tiz bir sesle, yanıt verircesine inledi.

Klim kollarından sıyrılamadan, Lütov onu sıkıp, kaldırıyor, ıslak ve sıcak dudaklarıyla öperken, mırıldanıyordu:

"Teşekkür ederim... Ben, çok... çok..."

Sonra Klim'i şişeler ve tabaklarla dolup taşan masaya doğru sürükleyerek, kadehlere titreyen eliyle votka doldururken bağırdı:

"Çömez, gel! Bu, bizden biri."

Köşede gizli bir kapı açıldı ve içeriye, gülümseyerek, dün geceki gri giysili papaz çömezi girdi. İki büyük lambanın ışığında Samgin, üç sakalı olduğunu gördü; biri uzun, ikisi biraz daha kısaydı; uzun olan sakal, çenesinden aşağı sarkıyor, diğer ikisi kulak yanlarından, yanaklardan aşağı iniyordu. İki yandaki daha kısa olan sakallar, gri papaz elbisesi üzerinde pek belirgin değildi.

"İpatyevskiy," dedi, duraksayarak çömez. Klim'in avucunu, kemikli parmaklarıyla acıtıncaya kadar sıktı, daha sonra gitarı kaldırmak için yavaşça eğildi.

Pencere vasistasını kapatmakta olan Makarov, ev sahibine: "Zatürreye mi yakalanmak istiyorsun?" diye sordu.

"Kostya, nefesim daralıyor!" dedi Lütov.

Lütov'un gözbebekleri Samgin'in üzerinde hızla geziniyor, uzun vücudunun odaya sığmayacağından endişe edercesine, hâlâ yavaşça doğrulmakta olan çömeze yöneliyordu. Lütov, üzerine kaynar su dökülmüş gibi masanın yanında fır dönüyordu; çıplak ayağındaki terlikleri kaybederek sandalyeye çökerken, başını ta

dizlerinin hizasına kadar eğdi, sallanarak, terliğini yeniden giymeye çalıştı. Bu durumda iken nasıl da öne, başının üzerine düşmediğini anlamak olası değildi. Çömezin gri saçlarını parmaklarıyla kabartmaya çalışarak, tiz bir sesle bağırıyordu:

"Samgin! İşte sana adam! Hatta adam değil, mabet! Bunun gibi insanları yaratan kudrete minnetle dua edin."

Çömez, pür dikkat gitarı akort etmekteydi. Akordu bitirdikten sonra kalkıp köşeye götürdü. Klim, karşısında, geniş, yassı göğüslü, maymun pençeli ve İsa'nın aşkına dilenmekte olan delilerin yüzünü andıran kemikli yüzündeki çukurlardan dalgın bir tavırla bakmakta olan, sulu gözlü, dev gibi bir adam gördü.

Dört büyük kadehe, altınımsı renkli votka dolduran Lütov açıkladı:

"Polonya starkası! Çok iyi çarpar! Alina Makaravna Telepneva'nın, eski nişanlımın şerefine içmeyi öneriyorum. O beni... beni reddetti, Samgin! Bedeni ve ruhuyla yalan söylemeyi reddetti. Çok derin, içten bir saygı duyarım, yaşasın!"

Çömez, mezardan geliyormuşçasına duyulan bas bir sesle: "Yaşasın," diye yineledi.

İnanılmaz derecede lezzetli iki kadeh votkadan sonra, hem çömez hem de Lütov, Klim'e daha az çirkin görünmeye başladı. Hatta Lütov pek sarhoş da değildi; yalnızca azgınlığa varan bir coşku içindeydi. Şaşı gözlerinde çılgınca bir ateş vardı; çevresine soru sorar gibi bakınıyor, ince sesi, korkmuşçasına aniden fısıltıya dönüşüyordu.

"Kostya!" diye bağırıyordu Lütov: "Büyük paralardan vazgeçmek için güzel bir ruha sahip olmak gerek."

Makarov, gülümseyerek Lütov'u kanepeye doğru itiyor, sevecenlikle ikna etmeye çalışıyordu:

"Sen otur, sakin otur biraz."

"Dur! Ben büyük parayım... başka hiçbir şey değilim! Ayrıca ben bir kurbanım, tarihin, babalarının günahları yüzünden seçtiği bir kurban!"

Odanın ortasında durup, kollarını başının üzerine, suya atlamak için hazırlanan bir yüzücü gibi kaldırdı.

"Bir gün dünyada adaletli insanlar topluluğu yaşayacak, kentlerin meydanlarında, olağanüstü güzel anıtlar dikip onların üzerine..."

Sözlerini bitiremeden tükenmiş gibi durdu, gözlerini kırparak, tiz bir ses çıkardı:

"Ve şöyle yazacaklar: 'Atalarımızın günahları ve yanlışlarından ötürü vefat etmiş babalarımıza'. Yazacaklar!"

Klim, geceliğinin altında Lütov'un bacaklarının nasıl da titrediğini görüyor, her an gözyaşı dökmeye başlamasını bekliyordu. Ancak Lütov ağlamadı. Umutsuz bir coşku patlamasından sonra, sanki birden ayıldı, daha da sakinleşti; Makarov'un ısrarlarına kulak vererek kanepeye oturdu ve birden yoğun bir şekilde terlemiş yüzünü gömleğinin koluna silmeye başladı. Klim, bu tüccar çocuğunun oldukça komik bir biçimde acı çektiğini düşünmekteydi. Lütov, Klim'de sevgi ya da hoşgörülü bir acıma duygusu uyandırmıyor, aksine onu kızdırmak isteği çağrıştırıyor, daha başka nereye zıplayıp kendini atabilir diye merak uyandırıyordu. Lütov'un yanına, kanepeye oturdu:

"Anıtlarla ilgili sözleriniz çok güzeldi..."

Başını çeviren Lütov, Klim'e hastalıklı bir bakış fırlattı; avuçlarıyla dizlerini sıvazlayarak olduğu yerde sallanıyordu.

"Anıtlar dikecekler," dedi kendinden emin bir biçimde. "İyi yürekllilik yapmış olmak için değil ama; o zamanlar iyi yürekliliğe yer olmayacak, çünkü bizim derimizle hissettiğimiz acılar var olmayacak. Anıtları geçmişin gerçeğinin sıra dışı güzelliğine duyulan sevgiden dolayı dikecekler; bu güzelliği anlayıp, değer verecekler..."

Masanın yanında duran çömez, Makarov'a gitar çalmayı öğretirken çok kalın bir sesle konuşuyordu:

"Parmaklarınızı daha da bükün, tıpkı çengel gibi..."

"Bağışlayın," diye söze başladı Klim. "Ancak ben Alina'nın..."

Lütov dizlerini sıvazlamayı bırakarak, öne doğru eğilmiş bir biçimde oturuyordu.

"Aslında o, pek akıllı bir genç kız değil."

"Onda kadınsı olan şeyler akıllıcadır."

"Bence o ne için âşık olunması gerektiğini anlayabilecek yetenekte değil..."

"'Ne için' burada ne anlama geliyor?" diye sordu Lütov; sert bir hareketle kanepenin arkalığına yaslanarak, Samgin'in yüzüne yakıcı bir bakış fırlattı. " 'Ne için' i bulmak, aklın işidir, akıl ise aşka, her tür aşka karşıdır zaten! Aşk, akla üstün geldiği zaman, özür diler: Güzelliğinden, sevimli gözlerinden dolayı seviyorum, aptalı da aptallığından ötürü seviyorum. Aptallığı başka bir biçimde adlandırmak olası... Aptallık, çok adlı bir kavramdır..."

Lütov, ayağa fırlayarak masaya yanaştı; papaz çömezini omuzlarından tutup, yalvarmaya başladı:

"Yegor, bozdurulamayan ruble ile ilgili şiiri okur musun? Haydi, lütfen!"

Çömez bozularak ve soru soran bir bakışla: "Yabancı bir adamın yanında mı?" diyerek Klim'e baktı. "Aslında, sanki daha önce görüşmüş olsak da..."

Klim, nezaketle gülümsedi:

"Gençliğimden beri şiire tutkunum, ancak okumuş insanlardan, sıradan biri olduğumun bilinciyle, çekinirim."

Çömez, her şeyi yavaşça, ağır bir dikkatle yapmaktaydı. Büyük bir parça ekmeğe bolca tuz döktükten sonra, üzerine bir soğan halkası koydu ve votka şişesini iki pudluk kantar taşı kaldırıyormuşçasına büyük bir çabayla kaldırdı. Votkayı kadehe koyarken, kocaman gözlerinin birisini kıstı, diğeri yuvasından çıkacakmış gibi, güvercin yumurtası büyüklüğünde, iri iri açıldı. Votkayı içince ağzını açarak, yankı yapan bir sesle:

"Ohhh!" dedi.

Çömez, soğanlı ekmeği ağzına koymadan önce, uzun burun kanatlarını büzerek, çiçek koklar gibi kokladı.

Lütov, sağ elini uyarır gibi kaldırmış öylece duruyor, sol eliyle biçimsiz uzamış keçi sakalını sıvazlıyordu. Makarov, masanın yanında oturuyor, paskalyanın üzerine itinayla havyar sürüyordu. Kanepede oturmakta olan Klim Samgin, ahlakdışı ve komik bir şeyler duyacağını düşünerek gülümsüyordu.

"İşte böyle!" dedi çömez ve sözcükleri uzatarak düşünceli ve alçak bir sesle okumaya başladı:

"Uyuyamıyordu, İsa peygamber,
Çıktı yıldızların üzerinde dolaşmaya,
Göklerin, altın yollarında.
Bir yıldızcıktan ötekine adım atarak,
İsa Peygamberi yolcu ederlerdi.
Mirlikliya piskoposu Nikola
Ve Foma havarisi, iki kişiydiler yalnızca."

Bu adamı dinlemek güçtü; sesi uğultulu, kilisedeki gibi çıkıyor, sözcükleri ezerek uzatıyor, anlaşılmaz bir hale getiriyordu. Lütov, dirseklerini vücudunun yanlarına yapıştırarak, kollarıyla bebek uyutur gibi, orkestra şefliği yapıyormuşçasına hareketler yapıyor, arada bir kollarından bir şeyler atıyormuş havası veriyordu.

"Düşünür, Peygamber önemli konuları
Bakar aşağılara; orada yeryüzü
Siyah minicik bir top gibi fır dönüyor,
Şeytan ona demir zincirle vuruyor."

"Nasıl?" dedi Lütov, Klim'e göz kırparak; yüzü dairesel bir krampla kıpırdanmıştı.

Makarov: "Engel olma," dedi.

Klim hâlâ gülümsüyor, kendinden emin bir biçimde hâlâ komik bir şeyler bekliyordu; çömez ise gözlerini faltaşı gibi açıp, duvara, asılı duran altın çerçeveli, kararmış gravüre bakarak:

"'Bulunmuştum orada' demiş hüzünle İsa,
Gülümsemişti havari Foma.
Ve anımsatmıştı: 'hepimiz oradanız.'
Bir baktı dünyanın karanlığına İsa;
Ve sordu kulu Nikolay'a:
"Kimdir o yatan yolun kenarında?
Sarhoş mu, uyuyor mu, yoksa ölü mü?
'Hayır,' demiş kulu, Nikolay.
O, Vaska Kalujanin'dir.
Kurar güzel bir yaşamın hayalini."

Gözlerini kapamış olan Lütov, dağınık saçlı kafasını durmadan sallıyor ve sessizce gülüyordu. Makarov, iki kadeh votka doldurarak birisini kendisi içti, diğerini Klim'e uzattı.

"Burada İsa, indi güvercin olarak,
Yeryüzüne özgürlük düşleyenlere,
Durdu Vaska'nın önünde, sordu Vaska'ya:
'Ben İsa'yım, tanıdın mı beni, Vasili?'
Vaska Tanrı'nın karşısında, dizleri üzerinde
İnsaf diliyor, neredeyse ağlayacak;
'Tanrım'! diyor, 'Şu işe bak!
Seni bugün beklemiyorduk!
Neden önceden bildirmedin bize?
Halka seni karşılamalarını söylerdim,
Çanlar çalarak karşılardık seni
Bildirirdik Jizdrin eyaletimizin tümüne.'
İsa güldü bıyık altından,
Sevecenlikle dedi ki köylüye:
'Kısa süreliğine geldim, Vasya,
Ne istediğini öğrenmeye.'"

Lütov, sol elini Samgin'e uzattı ve sağ eliyle orkestra yönetir gibi yaparak, ıslık çalarak fısıldadı:

"Vaska Kalujanin ağzını açtı,
Geçti kendinden Vasili,
Daha sonra fısıldadı yutarak tükürüğünü:
'Bana küçük para ver, azizim,
Bilirsin, bu ruble değiştirilmez,
Ne harcayabilir ne verebilirsin,
Ne değiştirir ne de bozdurabilirsin!'"

"Dâhice!" diye haykırdı Lütov; çömezin ayakları dibine bir şey fırlatırcasına ellerini salladı; çömez ise kederle kaşlarını yay gibi yaparak ve üç parçalı sakalını oynatarak şöyle dedi:

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

"Benim yanımda para yok,
Paralar Foma'da, hazine memurunda,
O şimdi vekalet ediyor Yuda'ya..."

Lütov artık dinleyemiyordu. Sıçrayarak, bükülerek, terliklerini kaybetmiş bir halde çıplak topuklarını sürtüyor ve bağırıyordu:

"Nasıl? Nasıl?"

Yüzünü ve sıkılı yumruklarını tavana doğru kaldırarak, yaşlı çömezin burnundan gelen sesiyle şarkı söylüyordu.

"Bozdurulamayan para, ver, Tanrım! Hayır, Foma idi, değil mi? Septik Foma, Yuda'nın yerinde, ha?"

Makarov votka koyarken, kaba ve yüksek sesle: "Volodka, kes artık," dedi. "Bu kadar kudurduğun yeter," diye de öfkeyle ekledi.

Lütov, kucaklamış olduğu çömezden sıyrıldı, Makarov'un üzerine sıçradı ve ona sarıldı:

"Sen sürekli benim değerim konusunda kaygılanıyorsun, öyle değil mi? Buna gerek yok, Kostya! Gerekli olmadığını biliyorum. Benim değerimden kime ne, onu nerede kullanacağım? Ve 'dua eden ağzı kapama,' Kostya!"

Samgin şaşırmıştı ve ne yapacağını bilemiyordu. Makarov'un güzel yüzünün asıldığını, dişlerinin iyice sıkıldığını, gözlerinin nemlendiğini görüyordu.

Kararsızca gülümseyerek: "Sen galiba ağlayacaksın?" dedi.

Makarov sertçe: "Ne yapmalıyım ki? Gülecek miyim? Bu kardeşim, hiç de komik değil," dedi. "Aslında komik de... İç! Soru sorma meraklısı. Şeytan bilir, nedir bu... Biz Ruslar galiba, yalnızca votka içmeyi, çılgın sözlerle her şeyi yıkmayı ve çarpıtmayı, bir de kendimizi alaya almayı biliriz, hem..."

Çaresiz bir biçimde elini salladı.

Klim huzursuz oldu. İçtiği votkadan ve çömezin tuhaf şiirlerinden, birden bir hüzün dalgasının geldiğini hissetti. Bu hüzün, şeffaf ve hafifti; sonbaharın güneş ışığıyla dolu mavi havası gibi, hiçbir ağırlık hissettirmeden, herkese güzel sözler söyleme isteği uyandırmaktaydı. Klim, elinde kadehle, önünde duran ve ayaklarına bakmakta olan boynu bükük çömeze dönerek:

"Bu söylediklerniz çok özgün ve de umulmadık şeyler; komik bir şeyler beklediğimi itiraf etmeliyim," dedi.

Çömez sırtını dikleştirdi, grileşmiş yüzünü neredeyse renksiz gözlerinin gülümsemesiyle aydınlattı:

"Komik bir şeyler de var; bu uzun bir eser, seksen altı dize. Komik bir şeyler olmazsa olmaz; bizim için yalan gibi olur. Ben herhalde binden fazla insan gömmüşümdür ve komik bir olayın olmadığı tek bir cenaze töreni anımsamıyorum. Aslında, doğrusunu söylemek gerekirse, yalnız komik olanlarını anımsıyorum zaten. Biz, en acılı yolda bile, komik bir şeylere takılırız, öyle bir halkız!"

Ayakları kırılmış gibi, kendini kanepeye atmış olan Lütov bağırıyor, rica ediyordu:

"Bırak, Kostya. İsyan hakkım var, Kostya..."

"Seninki karı isyanı! Histeri krizi. Git, başına soğuk su dök!"

Makarov, arkadaşını kolayca ayağa kaldırarak götürdü, çömez ise Klim'in, Vaska Kalujanin'in bozdurulamayan rubleyi ne yaptığı sorusuna karşılık olarak, düşünceli bir tavırla anlatmaya başladı:

"İsa göklere geri dönerek, Foma'dan bir bakır para aldı ve Vaska'ya attı. Vaska içmeye, gezmeye başladı hemen; başka türlü de olmaz zaten, değil mi?"

"Yiyip, içer Vasyaga, kızların ırzına geçer,
Genç adamlara, armonikalar armağan eder,
Yaşlı adamların sakallarını çeker,
Herkese Koluga topraklarında bağırır:
Tükürmüşüm size, bu dünyanın insanları,
İster günah işler, ister tövbe ederim!
Açıktır bana kapısı cennetin, ne de olsa,
Arkadaşım, can dostum olur İsa!"

"Volgalı korkunç eşkıya Nikita, Vaska'nın bozdurulamayan rubleyi nereden bulduğunu öğrenerek parayı çalar, hırsızlık hilesiyle göklere tırmanır ve İsa'ya şöyle der: Yanlış yapmışsın, İsa; ben bir ruble için her hafta büyük günahlar işliyorum, sen ise,

parayı, tembele, gezip tozana armağan ediyorsun, iyi bir şey değil bu!"

İçeriye, ıslak, düzgünce taranmış saçlı Lütov girdi, pantolon ve yandan ilikli gömlek giymişti.

"Sonunu, sonunu anlat!" diye bağırdı Lütov.

Papaz çömezi gülümsedi:

"Anlatıyorum zaten! Haklı bulmuş İsa Nikita'yı: 'Haklısın, demiş, saflığımdan dolayı yanılmışım; haydut da olsan, işi düzelttiğin için teşekkür ederim... Sizin dünyanızda, her şey o kadar karışmış ki, çözmek mümkün değil, belki de haklısınızdır. Şeytanın elinde iyi ve safça bir şey, hırsızlıktan daha kötüdür.' Yine de Nikita ile vedalaşırlarken, yakınarak: 'kötü yaşıyorsunuz, beni iyice unuttunuz,' demiş. Nikita ise şöyle yanıt vermiş:

"Sen, İsa, küsme bize,
İsa, biz seni unutmuyoruz,
Biz seni nefret ederken de severiz,
Nefret ederken de sana hizmet ederiz."

Derin, gürültülü bir biçimde iç geçirdikten sonra çömez:

"İşte bitti," dedi.

"Bunu kimse anlayamaz işte!" diye bağırmaya başladı Lütov. "Hiç kimse! Tüm bu Avrupa çingeneleri, hiçbir zaman Rus çömez Yegor İpatyevskiy'i, 'mukaddesata karşı tahkir ve Tanrı'yı sövme' suçundan yargılanmış bu insanı anlayamazlar. Bunu başaramazlar!"

"Gerçek şu ki, ben Tanrı'yı çok severim," dedi çömez, sade ve kendinden emin bir tavırla. "Yalnız benim ondan katı taleplerim var: Tanrı, insan değildir ve ona acımanın gereği yoktur."

"Dur! Ya o hiç yoksa?"

"Bunu ileri sürenler yanılıyorlar," dedi çömez.

Makarov, söze karıştı:

"Tanrı yok, çömez baba," dedi, kendinden emin bir tavırla. "Yok, çünkü tüm bunlar saçmalık!"

Lütov, tartışanları birbirine katmak için çabalarken, tiz sesiyle çığlık atıyor, Samgin'e:

"Neden mahkemeye verildiğini biliyor musun? Şiirlerinde Tanrı'nın annesi, şeytanla konuşurken ona sitem ediyor ve şöyle diyor: 'Neden beni zayıf Adem'e verdin, ben Havva iken, neden? Seninle beraber olmuş olsam, dünyaya melekler doğururdum!' Nasıl bir söz ama?" diyordu.

Klim, Lütov'un coşkulu, delici sesiyle çömezin, kalın, bas sesine aynı anda kulak veriyordu:

"Küçük bir insan evreni bir saçmalık olarak nitelediği zaman, bunu herkese borazanla duyurur, ancak yine de bu çok komik."

"Kadın aptalca yaratılmıştır..."

"Bu konuda sizinle hemfikirim. Aslında insanın özü, adeta zıtlıklarda yaşam buluyor, ama belki de bunun nedeni, ruhla birleşme yollarını bilmemesinden kaynaklanıyor..."

"Siz, kiliseciler, kadını alaya alıyorsunuz..."

Lütov Klim'i iterek, coşkuyla haykırıyordu:

"Tanrı'dan bizim konuştuğumuz gibi söz etmeye kim cesaret edebilir ki?"

Klim Samgin, Tanrı'nın varlığı üzerine ciddi bir şekilde hiçbir zaman düşünmemiş, böyle bir şeye gereksinim duymamıştı. Şimdi ise kendisini hoş bir sarhoşluk içinde hissediyor, canı müzik, dans ve eğlence çekiyordu.

Klim: "Bir yerlere mi gitsek," diye önerdi. Lütov kanepeye yıkılırcasına oturdu, bacaklarını altına aldı ve gülümseyerek:

"Kızlara mı? Ama siz sanırım damatsınız? Ha?" diye sordu.

"Ben mi? Hayır," dedi Samgin ve kendisinin bile beklemediği bir biçimde ekledi: "Sizinkiyle aynı hikâye..."

Klim, bu sözleri söyler söylemez, onlara hemen inanarak içinde bir şeylerin koptuğunu, içini hüznün acılı dumanının doldurduğunu hissetti. Hıçkırarak yüksek sesle ağlamaya başladı. Lütov, Klim'e sarılarak yavaşça teselli edici sözler söylemeye, Lidiya'nın adını sevecen bir biçimde telaffuz etmeye başladı; oda bir kayık gibi sallanıyor, duvarda, kış ayının gümüşi parıltısını andıran Mozer marka saatin akrep ve yelkovanı dairenin üzerinde sürünürcesine dolanıyordu.

"Seni hiç beğenmezdim," diyordu Klim, hıçkırarak.

"Kimse beğenmez zaten," dedi Lütov.

"Sen, devrimcisin!"

"Hepimiz devrimciyiz..."

"Demek Konstantin Leontyev, haklı: Rusya'yı biraz olduğu yerde dondurmak gerek."

"Aptal!" dedi, korkmuş bir tavırla Lütov. "O zaman tıpkı donmuş bir şişe gibi patlar."

Sonra bağırdı:

"Aslında cehenneme kadar yolu var! Daha sonra sessizleşmesi için varsın patlasın!"

Dördü birden kanepeye oturdular. Oda dar gelmeye başlamıştı. Makarov, odayı sigara dumanıyla, çömez ise sesinin kalınlığıyla doldurmuştu ve soluk almak çok güçtü.

"Ruhlar gücendirilmiş, akıl ise oldukça karışmış..."

"Dur bu noktada, çömez!"

"Yaşam ova değil, çöl değil, bir yerde duramazsın."

Sözler Samgin'in şakaklarına vuruyor, neredeyse itekliyordu.

"Bilimi kötülemenize izin vermeyeceğim," diye bağırmaktaydı, Makarov.

Çömez kıpırdandı, yavaşça doğrulmaya başladı. Uzun ve koyu renkli bu adam, tıpkı birisinin gölgesi gibi başı neredeyse tavana ulaşarak büküldü ve yukarıdan sordu:

"Bunları duymuş muydunuz?"

Çanın içerisindeki dil gibi, sallanmaya başlayarak, uğuldayan bir sesle: "Ta-Tanrı'nın varlığından kuşku duyanlar, aforoz edilecektir!" diye kükredi.

Lütov, bu sözcüğü: "Afo-roz! Afo-roz!" diye tiz bir sesle ve coşkuyla söylemeye başladı. Çömez, koro gibi, törensel bir cenaze ayini melodisiyle ona eşlik ediyordu.

"Susun!" diye bağırdı Makarov var gücüyle.

Çömez'in kükreyişi Klim'i sağır edip, karanlık bir boşluğa doğru itti; bu karanlıktan Klim'i yine Makarov çıkarmıştı.

"Kalk! Saat beş oldu."

Samgin yavaşça doğrularak kanepeye oturdu. Üzerindeki giysileri duruyordu; birisi yalnızca redingotunu ve çizmelerini çıkar-

mıştı. Odadaki dağınıklık ve kokular geçen geceyi belleğinde hemen canlandırmıştı. Oda karanlıktı. Masada, şişelerin arasında, iki renkli ışık veren bir mum yanmaktaydı; ateşin yansıması, beyaz renkli bir şişenin içerisine garip bir biçimde hapsedilmiş gibiydi. Makarov kibrit yakıyor, kibritler alev aldıktan sonra sönüyordu. Makarov, mumun üzerine eğildi, sigarasını ateşe tuttu, mum söndü ve Makarov öfkelendi:

"Allah kahretsin!"

Sonra sordu:

"Lidiya'nın bu budalaya âşık olduğunu mu düşünüyorsun?"

"Evet," dedi Klim, ancak iki üç saniye sonra ekledi: "Herhalde..."

"Haydi... Git, yıkan," dedi Makarov.

Mumu yakmayı başarmıştı. Klim ellerinin çok fazla titrediğini fark etti. Makarov giderken, kapının eşiğinde durdu ve alçak sesle:

"Çömez, orada az önce, Meryem Ana ile şeytan ve zayıf insanoğlu Ademle ilgili şiirler okumuştu. İyiydi! Çömez akıllıdır, kerata," dedi.

Makarov, sigarasının dumanıyla, havada resim çizer gibi yaparak:

"İnsanlara gerekli olan ne İsa ne de Aveldir, İnsanlara gerekli olan, Hıristiyanlık karşıtı Prometeus'tur. Bu... güzel söylenmiş, değil mi?"

Sigarasını yere fırlattı ve gitti.

Kel ve alnı şiş yaşlı adam, Klim'in yıkanmasına yardımcı oldu ve sonra tek söz etmeden onu aşağıya götürdü; orada, küçük bir odada, akşamdan kalmış üç kişi oturmaktaydı. Bir gece içinde daha da zayıflamış gibi görünen çömez, hortlağa benzemekteydi. Gözleri, dünkü kadar kocaman gelmiyordu artık Klim'e; hayır, bunlar oldukça sıradan, yaşı ilerlemiş, alkolik bir adamın yağlı ve bulanık gözleriydi. Yüzü de oldukça sıradandı ve bu gibi yüzlere sıkça rastlanabilirdi. Üç sakalını da tıraş edip, kafasındaki koyun postunu andıran saçlarını kestirmiş olsa, zanaatkâra benzeyecekti. Aslında, tam da fıkralık bir adamdı. Konuşması zaten, Gorbunov'un öykülerinde kullandığı dili anımsatıyordu.

"Gitar, hayalci bir kişilik gerektirir."

Lütov, ricadan çok emri andıran bir sesle: "Kostya, gitara acı çektirmeyi bırak," dedi.

Klim, büyük bir iştahla koyu kahvesini içiyor ve Makarov'un Lütov'un yanındaki rolünü düşünüyordu; bu, çirkin bir çanak yalayıcısı rolüydü. Bu, dengesiz ve kaba, geveze genç adam bir insana içten bir dostluk duygusu aşılayabilir miydi? İşte yeniden çenesi işlemeye başladı:

"E, ne anlama geliyor bu, çömez, ne anlama geliyor; köklü bir Rus insanısın ve inanılmaz renkli bir ruhun var, sıkılıyor musun?"

Çömez, bir parça çavdar ekmeğinin üzerine tuz dökerken boğuk bir sesle öksürdü ve:

"Sıkıntının köklü Rus olmakla bir bağlantısı yoktur. Sıkıntı, tüm insanlığın rahatsızlığıdır," dedi.

"Nasıl bir sıkıntı bu?"

"Voltaire de sıkılırdı."

Hemen, bir yığın yonganın tutuşması gibi, hararetli bir tartışma başladı. Sandalyesinde hoplayarak, eliyle masaya vuran Lütov, keskin çığlıklar atıyor, çömez ise soğukkanlı bir tavırla, onun bağırışlarını bastırıyor, ağır sözcüklerle konuşmasını sürdürüyordu. Tuzu ekmeğin üzerine bıçakla yayarak sordu:

"Rusya var mıdır ki? Bence, Vladimir, senin gördüğün gibi bir Rusya yok."

"Aman, beni ne kadar bıktırdınız," dedi Makarov ve elinde gitarıyla pencereye doğru gitti; çömez ise inatla devam ediyordu:

"Mabetlerimiz var, kilise ise ortalıkta yok. Katolikler, Roma usulü inanır, biz ise Sinodvari, Uralvari, Tavri usulü ve daha başka şeytan bilir ne vari inanırız... Ama neden? Neden, Samgin?"

Klim, ellerini ceplerine sokup, konuşmaya başladı:

"Bütün ideolojiler gibi, dini görüşler de..."

"Duymuştuk bunları," dedi, kaba bir biçimde çömez: "Oğlum da Marksist. Nekrasov gibi şair olacağını söylerdi, şimdi ise topraksız köylünün, zengin köylünün Tanrısına inanmasının olanaksız olduğunu öne sürüyor. Hayır, asıl konu bu değil. Bu durum aslında felsefenin yoksulluğudur, gerçekten. Yoksulluğun gerçek felsefesini

ise biz Samgin beyefendi ile üç gün önce dinlemiştik zaten. Felsefeci silik birisiydi ama tüm ve her türlü ilişkinin özünü, var oluşumuzun gizli mekanizmalarını düpedüz bir kan içme eylemi gibi gösteriyordu. Onu üç defa dinledim ve tartıştım, ancak düşüncesinin sabitliğini yine de yenemedim. Kendi oğlumu, savunduğu tüm konularda çıkmaza sokabiliyorum, ancak bu adamı yenemiyorum."

Çömez, geniş ve onaylayan bir tavırla gülümsedi.

"Ben boş konuşmuyorum. Ben meraklı bir insanım. Saf, ancak yaşama huzursuzca bakan bir adamla karşılaşsam, oğlumun gönül verdiği Marksizm konusunda onu yönlendiririm. Her seferinde, bu öğretinin temellerinin, saf bir adamın derisi altında bir yerlerde var olduğunu görmüşümdür."

"Marksizm, cildin yüzeyinde seyreden bir hastalık mıdır ki?" diye sevinçle bağırdı, Lütov.

Çömez gülümsedi:

"Hayır, derisinin altında dedim ya. Oğlumun sevincini düşünebiliyor musunuz? Ruhsal sevinçlere çok gereksinimi var, çünkü vücuduna zevk vermek gücünden yoksun. Verem ve bacakları da hareket etmiyor. Astırev davasında tutuklandı ve hapiste sağlığını yitirdi. Tamamen yitirdi. Ölümüne yani."

Gürültülü bir biçimde iç geçirdikten sonra, çömez, kabadayıca bir tavırla öneride bulundu:

"Volodya, ayı gibi içelim mi?"

Lütov, yerinden fırlayıp, bağırarak bir yerlere koştu gitti:

"Ben, çömez, neden hepimizin birbirinden kopuk ve ayrı yaşayan insanlar olduğunu biliyorum!"

Çömez, her iki eliyle saçlarını düzeltti, sakalını biraz çekiştirdi, sonra alçak sesle:

"Bahar, gürültülü geliyor, öğrenci beyefendiler," dedi.

Bunu, bir buz parçasının çatıdan düşerken pencerenin dış kapağına çarpıp ses çıkarması üzerine söylemişti.

Lütov, içeriye elinde şampanya şişesiyle koşarak girdi; ardından da pembe yüzlü, gösterişli bir hizmetçi kız elinde şişelerle odaya daldı.

"Haydi yap!" dedi Lütov, çömeze. Ancak, Rusların, neden

dünyada en yalnız halk olduklarını söylemeyi unuttu, kimse de sormadı. Üçü de çömezin hareketlerini dikkatlice izliyordu; o ise kollarını sıvayarak, pek temiz olmayan alt gömleğini ve daha sonra da garip bir şekilde beyaz, bir kadınınkine benzeyen kollarını ortaya çıkarmıştı. Dört çay bardağına Porter şarabı, konyak ve şampanya karıştırarak üzerine karabiber serpti ve önerdi:

"Günah çıkartın!"

Klim cesur bir tavırla, aslında daha ilk yudumda içeceğin iğrenç olduğunu hissetse de, içti. Ancak düşünceler ve sözler arasında öfkelendirecek denli şaşırmış bu insanlardan hiçbir biçimde aşağı kalmak istemiyordu. Yakıcı tadın etkisiyle titreme geçirirken, Klim, Makarov'un dayanamayıp Lidiya'ya, nasıl içtiğini anlatacağını, Lidiya'nın ise, kendisini bu konuda mutlaka suçlu hissedeceğini ikinci kez, bir an için düşündü. Hissetmesi iyi de olurdu.

On beş dakika sonra, Klim, sandalyede oturduğu halde, kırlangıç gibi odanın içerisinde uçtuğunu hissediyor, üç sakallı iri gözlü yüze doğru şunları söylüyordu:

"Sizin düşünceleriniz, size gökkuşağı gibi renkli v.s. geliyordur. Ancak bunlar çok bayağı düşünceler."

"Durun, Samgin!"diye bağırmaktaydı Lütov. "O zaman tüm Rusya bayağı demektir. Tümüyle bayağı!"

"Sözde sevdiğimiz ve nefret ettiğimiz İsa da öyle. Siz çok kurnaz bir insansınız. Ancak safsınız da, çömez. Ve ben size inanmıyorum. Ben, hiç kimseye inanmıyorum."

Klim kendini ateşler içerisinde yanıyormuş gibi hissetmekteydi. Çok gücendirici, ancak doğruluğu yadsınamayacak sözler etmek, bu insanları susturmak istiyordu; artık kızmaktan usanarak, rica bile etmeye başlamıştı:

"Hepimiz, çok sade insanlarız. Sade yaşayalım. Çok sade... tıpkı güvercinler gibi. Usulca!"

Hepsi katıla katıla gülüyor, bağırıyorlardı; Lütov, Klim'i sokaklarda, en hızlı atların çektiği geniş bir kızakla dolaştırıyor, Klim ise telgraf direklerinin havaya fırlayarak yıldızları, şişedeki portakal kabarcıklarını karıştırır gibi karıştırdığını görüyordu.

Dört gün, dört gece boyunca sürdü bunlar; daha sonra Samgin, evinde, yatağında yatarken, bu uzun süreli karabasanın ancak bazı bölümlerini anımsıyordu.

Çömezin hayali hepsinden derin ve güçlü bir biçimde belleğine kazınmıştı; Samgin, kendini bu adamın konuşmalarıyla, tıpkı reçineye bulanmış gibi dolu olduğunu hissediyordu. İşte, odanın ortasında elinde gitarıyla duran çömez, Lütov'dan söz ediyordu. Lütov ise ansızın kanepeye düşmüş, ağzını öylesine geniş bir biçimde açarak uykuya dalmıştı ki, sanki ses çıkaramadan ve bu nedenle daha da ürpertici bir sesle bağırdığı sanılabilirdi. Çömez:

"İntihar edecekmişçesine içiyor. Marx onun için zararlı. Oğlum da kendini Marx'a inanmak için zorluyor. Onun bu hali bağışlanabilir. O, harcanmış yaşamından ötürü, insanlara kızgınlığından inanıyor. Bazıları aptalca, çocukça cesaretten dolayı inanıyorlar. Bir çocuk karanlıktan korkar, ama arkadaşlarından utandığı için 'korkak değilim' diyebilmek için kendisini zorlayarak karanlığın içine dalar! Bazıları acelecilikten, ama çoğunlukla korkudan inanırlar. Bu son saydıklarıma, ben pek... pek saygı duymam onlara," dedi.

Makarov'a gitar öğretmeyi bırakarak Klim'e: "Siz müzikle ilgilenmiyor musunuz?" diye sordu.

Yanıtı beklemeden, parmaklarıyla dizine vurarak, hayal kurmaya başladı:

"Saçlarımı keserler, ben de cam fabrikasına çalışmaya giderim, cam aletleri icadıyla uğraşmaya başlarım. Yedi yıldır bir şeye akıl erdiremiyorum: Neden camı müzikte kullanmıyorlar? Siz hiç kışın kar fırtınalarının olduğu gecelerde, bir türlü uyuyamadığımızda, penceredeki camların nasıl da şarkı söylediklerini duydunuz mu? Ben herhalde bin gece boyunca bu şarkıları dinledim ve sonuçta, bakır ya da tahtanın değil, asıl camın bize gerçek müziği verebileceği kanısına vardım. Tüm müzik enstrümanlarını camdan yapmak gerek; işte o zaman seslerin cennetine ulaşabileceğiz. Bununla mutlaka ilgileneceğim."

Çömezin kemikli yüz ifadesini, hayallere dalmış gülümsemesi yumuşatıyordu; Klim Samgin ise çömezin bunları o anda uydurmuş olabileceğini düşündü.

Çömezle yaptığı iki-üç görüşmeden sonra, Klim onu üç parmaklı vaizle, "gerçeğin kurban edilmesinden" hoşlanan adamla, yayın balığını yakalayan topal mujikle, sokağın toz ve pisliklerini göz altındaki sanıkların ayakları altına kasten süpüren temizlikçiyle ve uyanık duvar ustası yaşlı adamcağızla aynı sıraya yerleştirdi.

Klim Samgin, birisinin çok etkileyici hatta korkunç bir sesle bu insanlara:

"Niye ortalığı karıştırıyorsunuz?" diye bağırmasının iyi olacağını düşündü.

Kızgın bir bağırışa gereksinim duyanlar yalnızca bu insanlar değildi; onların yanı sıra Lütov ve birçok üniversite öğrencisi de vardı; ancak özellikle bu sokaklarda, bodrumlarda, karabasanlarda yaşamakta olan insancıklar, Samgin'i uyanıklıklarıyla çileden çıkarmaktaydılar.

Hrisanf amcanın evinde neşeli öğrenci Marakuyev ve Poyarkov'un, halkçılığın ve Marksizmin gerçekliği konusunda dostları olan kısa boylu, şık giyimli, ince yüzlü ve güzel bakışlı, Musevi Preys ile yaptıkları tartışmaları, Samgin neredeyse aldırmaz hatta bazen de alaycı bir tavırla dinlemekteydi. Uzun ve öz konuşmaları sevmeyen, az ancak karşı çıkılamayacak bir biçimde konuşan Kutuzov'dan sonra, bu kişiler Klim'e çocuk gibi görünüyor, tartışmaları bir oyun, büyük coşkuları ise Varvara ve Lidiya'yı etkilemek içinmiş gibi geliyordu.

"Her halk, benzersiz ruh özgünlüğünün vücut bulmasıdır!" diye bağırmaktaydı Marakuyev. Fındık renkli gözlerinde, hayvani bir coşku vardı. "Roman ırkının boyları bile çok farklı özellikler taşımaktadır; her biri kendi psikolojik özgünlüğüne sahiptir."

İnandırıcı ve sakin bir biçimde konuşmaya çalışan Poyarkov, ortasında hareketsiz, donakalmış koyu göz bebeklerinin bulunduğu sarımtırak göz akları parıldayarak, küçücük Preys'in üzerine karnıyla yüklenircesine baskı yaparak onu köşeye sıkıştırıyor, kısa, öfkeli tümcelerle yükleniyordu:

"Enternasyonalizm, ulusal ve sınıfsal özelliğini yitirmiş insanların uydurmasıdır. Dünyada, birleşemeyecek şeylerin birleşebile-

ceğini yadsıyan evrim kuramı hakimiyetini sürdürmektedir. Sosyalist Amerikalı, bir zenciyi dost olarak kabul etmez. Selvi ağacı kuzeyde yetişmez. Beethoven, Çin'de yaşayamaz. Hayvanların ve bitkilerin dünyasında devrim olası değildir."

Bu gibi konuşmalar, az ya da çok tanıdık ve alışılmış türdendi; bunlar ne korkutuyor ne de sinirlendiriyordu. Preys'in yanıtlarında ise avuntu verici bir şeyler var gibiydi. Preys, ciddi bir tavırla, sayılara dayanarak yanıt veriyor, Samgin ise net sayıların bilimin temel koşulu olduğunu biliyordu. Genelde Museviler Samgin'de sempati uyandırmasa da, Preys'i beğeniyordu. Preys, Marakuyev ve Poyarkov'un konuşmalarını sakin bir tavırla dinler, göründüğü kadarıyla, onların tıpkı uzun sonbahar yağmuru gibi, kaçınılmaz olduğunu düşünürdü. Çok temiz Rusça konuşur, ses tonu, ders vermekten biraz sıkılmış bir profesörün kuru ses tonunu andırırdı. Preys'in sağlam oluşturulmuş Rusça ifadelerinde, Rus insanının sevdiği gereksiz sözcükler hiç yoktu. Alacalı bulacalı, çalımlı ifadeleri hiç kullanmazdı; tiz sesine ve güzel gözlerinin sert bakışına pek yakışmayan, yaşlıların tarzını andıran bir şeyler vardı konuşmasında. Marakuyev aniden havai fişek gibi parlayarak söndükten ve Poyarkov kalıplaşmış kısa ifadelerini tükettikten sonra renkli gözleriyle dik dik ona baktığında, Preys:

"Tüm bunlar güzel herhalde, ama gerçeği yansıtmıyor. Tartışma götürmeyen gerçek, hiçbir süse gereksinim duymaz, sadedir çünkü. İnsanlığın tarihçesi, sınıf çatışmaları tarihinden oluşmuştur," diyordu.

Klim Samgin, Preys'in söylediklerinin gerçekliğini kontrol etme gereksinimi hissetmiyor, bu gerçeği kabul etmek mi, yoksa reddetmek mi gerektiğini düşünmüyordu. Ancak kendini savunması gerektiğini hissederek ve duyduklarıyla ilgili çıkarım yapmak için acele ettiği sırada, Klim, beğenmediği "Kutuzovculukta" değerli bir özellik bulmuştu bile: "Kutuzovculuk", yaşamı fazlasıyla basitleştirerek insanları, gayet anlaşılabilir çıkarların oluşturduğu sert çizgilerin belirlediği gruplara ayırmaktaydı. Her insan, sınıfının ve bağlı bulunduğu grubun iradesi doğrultusunda hareket ediyorsa, sözcüklerin karmaşık nakışları ardına gerçek arzularını ne denli ustaca saklamaya çalışırsa çalışsın, bu sözcükler-

de daima gerçek özünü, yani sınıfının ve grubunun emirlerinin gücünü ortaya çıkarmak daima olasıydı. Büyük olasılıkla, özellikle ve yalnızca "Kutuzovculuk", çömez, Lütov ve Diomidov gibi korkunç denilebilecek insanların keşfedilerek yaşamdan tamamen silinmelerine olanak verebilirdi. Ancak, bu noktada huzur kaçıran bir dizi soru ve anı ortaya çıkmaktaydı:

'Temiz ve ağırbaşlı olan Preys, acaba hangi sınıfın ya da grubun çıkarları doğrultusunda yaşamaktaydı?'

Bu durumda, Turoboyev'in, Kutuzov'a bir zamanlar sormuş olduğu oldukça alaycı bir soru akla geliyordu:

"İyi de, sınıf felsefesinin, yaşamın tüm bilmecelerini çözmeye yönelik bir anahtar değil de, kilitleri yalnızca bozup kıran bir maymuncuktan başka bir şey olmadığı ortaya çıkarsa, o zaman ne olacak?"

Papaz çömezinin ürkütücü sesi uğuldamaktaydı: "Bacaksız oğlumun söylediklerini kabul etmek gerekir bu durumda; onun söyledikleri ise şudur: Eskiden devrim, bir sürü maceradan ibaret bir İspanyol romanına yani tehlikeli, ama oldukça hoş bir eğlenceye, örneğin ayı avına benzerdi; bugün ise fazlasıyla ciddi bir durum alıyor, yani birçok sıradan insanın karınca gibi özverili çalışmasına dönüşüyor. Böyle bir ifade kuşkusuz bir öngörüdür bir bakıma; ancak mantıksız bir şey de değil. Gerçekten de bulaşıcı bir havayı soluya soluya ısıttılar ve bu bulaşıcılığın kanıtı, yalnızca buradaki alkolikler değil."

Bu gibi anıların ve soruların sayısı artıyor, giderek çelişkili ve karmaşık olmaya başlıyordu. Kendini bu kaos içinden çıkamayacak durumda hisseden Klim, hoşnutsuz bir biçimde:

'Acaba aptal mıyım?' diye düşünüyordu.

Aptal olmadığına onu inandıran şey, insanların yapmacık, adi ve komik yanlarını fark edebilme becerisiydi. Klim yanılmadan, keskin bir biçimde her şeyi görebildiğine inanıyordu. Moskovalı üniversite öğrencileri, Petersburglulardan daha çok içerler ve tiyatroyla ciddi bir biçimde ilgilenirler. Volga boylarında yaşayanlardan, devrimci eğilimli çok insan çıkar. Poyarkov, şüphesiz çok kötü bir insandı, ancak kötü olduğunu göstermek istemediğinden,

yapmacık bir biçimde gülümser, gergin bir tavırla herkese tatlı dil dökerdi. Preys, Ruslara, Turoboyev'in mujiklere davrandığı gibi davranırdı. Marakuyev ise, bu denli neşeli olmasa, herkes onun aptal olduğunu anlardı. Varvara çay içerken bile trajik ifadesinden sıyrılamıyordu. Hrisanf amcanın aptal olduğu ortadaydı ve bunu kendisi de biliyordu.

"İyi bir insanım, ancak yeteneksizim," diyordu, Hrisanf amca. "İşte bilmece de burada! İyi insana yetenek de verilmeli, benim buna gereksinimim yok."

Bu gibi gözlemlerin sayısı giderek artmaktaydı. Samgin bunların doğruluğundan kuşku duymamakta, bu gözlemlerin onu insanların arasında giderek daha sağlam bir yere koyduğunu hissetmekteydi. Ancak kötü olan, neredeyse her insanın, aslında Samgin'in kendisinin söylemesi gerektiği şeyleri söylediğini fark etmesiydi. Herkes ondan bir şeyler çalıyor gibiydi. Örneğin Diomidov:

"Dünya, insanın düşmanıdır," demişti.

Bu üç sözcükte Klim kendi gerçeğini duyuyordu. Öfkeyle şu öneride bulunmuştu:

"Manastıra gidin."

Lidiya ona sert bir tavırla baktıktan sonra: "Onu anlamamışsın," demiş, Diomidov ise yüzünü elleriyle kapayarak, parmaklarının arasından söylenmişti:

"Manastır da bir kafestir."

Klim, Lidiya'nın aksesuarcıya bir çocuğa davranır gibi davranmaya başladığını fark etti. Lidiya, genç adamı, daha çok yiyip içmesi, daha kalın giyinmesi için izliyordu. Klim'in gözünde, Lidiya'nın bu özeni Diomidov'u küçük düşürüyordu.

Diomidov'un ise normal olmadığı ortadaydı. Samgin, garip bir olaydan sonra bundan kesinlikle emin oldu: Bir gün Lidiya'dan ayrılırken marangoz ve aksesuarcı olan bu adam eski paltosunu giyerken, sol elini eski püskü paltosunun koluna geçirip, sağ kolunu bir türlü bulamıyordu; gülümseyerek paltosunun içinde bocalıyor, onu hafifçe çırpıyordu. Klim ona yardımcı olmaya karar verdiği bir anda:

"Hayır, gerek yok," diye rica etti Diomidov; paltoyu omzundan attı, şefkatle inatçı kolu okşadı, hızla ve kolayca paltoyu ye-

niden giydi ve birbirinden farklı düğmeleri iliklerken, açıkladı:

"Başkalarının ellerini sevmez. Bilirsiniz, eşyaların da kendine özgü karakterleri vardır."

Şapkasını ellerinin arasında buruştururken:

"Gerçekten de vardır. Özellikle küçük olup da ellerimize sıkça aldıklarımız. Örneğin tamir aletleri: Bazıları elinizi sever, bazıları da sevmez. İstersen hemen at. Ben örneğin, bir bayan sanatçıyı sevmiyorum; o ise bana antika bir mücevher kutusunu onarmam için verdi ve yapılacak iş çok basitti. İnanmayacaksınız, çok uğraştım, başaramadım. Mücevher kutusu bir türlü bana teslim olmadı. Ya parmağımı kesiyordum, ya derim sıkışıyordu, ya da yapıştırıcıyla elimi yakıyordum. Sonuçta onaramadım. Çünkü bu mücevher kutusu sahibesini sevmediğimi biliyordu."

Genç adam gittiğinde Klim, Lidiya'ya: "Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"O, bir şair," dedi genç kız, itiraz istemeyen bir tavırla.

Eşyaların insanlara karşı koyduklarından Diomidov sıkça söz ediyordu:

"Küçük şeyler, büyük olanlardan daha itaatsiz. Taşın çevresinde dolaşırsın, eğer üzerine gelirse, yana kaçarsın, tozdan ise saklanamazsın; öylece yürürsün tozların arasından. Küçük şeyleri yapmayı sevmem," diyordu, suçlu bir tavırla gülümseyerek. Bu haldeyken, gülümsemenin gözlerinin içinden değil de, başka bir yerlerden yüzüne yansıdığını sanırdınız. Komik buluşlar yapıyordu:

"Geceleyin sokak lambasından uzaklaşırken, gölge gittikçe kısalır, sonra da tamamen yok olur. O zaman ben de yok olmuşum gibi gelir bana."

Klim, Diomidov'u Lidiya'nın yanında gözlemlerken, çok karmaşık bir öfkeye ve kavrayamama duygusuna kapılıyordu. Ancak, inatla onun Lidiya'ya âşık olduğunu düşünmesine karşın, yine de kıskançlık duymuyordu. Klim, Lidiya'ya yine de:

"Romantikliğin sana iyi şeyler getirmeyecek," demeye karar verdi.

Lidiya, alçak sesle, yüzünü ekşitip Klim'in gözlerine bakarak: "İyi şeyler nedir ki?" diye sordu. Klim, omuz silkip, yanıt vermeye hazırlanırken Lidiya:

"Bence kadın erkek ilişkileri genelde iyilik getirmiyor ki. Onlar kaçınılmazdır, ancak iyilik getirmezler. Çocuklar mı? Sen de, ben de çocuktuk bir zamanlar; ben ise hâlâ her ikimizin varlığının neden gerekli olduğunu çözebilmiş değilim," dedi.

Sonuç olarak Samgin'e, kendisi dışında herkesi ve her şeyi anlıyormuş gibi gelmeye başlamıştı. Artık, kendisini sık sık, az tanıdığı, tehlikeli bir insan gibi gözlemlediğini fark ediyordu.

Genç Çar'ı karşılamaya hazırlanan Moskova, kendini Asya tarzı parlak renklerle süslüyordu; tıpkı bir evliliğe hazırlanmakta olan ve çirkin kırışıklarını boyayla örtmeye çalışan yaşlı bir dul kadın gibiydi. İnsanların yaşadıkları konutların kirini boyalarla kapatma çabasında, kudurmuşçasına ve hastalıklı bir şey gözlemleniyordu. Moskovalılar, sanki aniden görme yetilerini kazanmışlar, evlerinin duvarlarındaki kiri, çatlakları, lekeleri ve diğer eskimişlik belirtilerini görerek korkuya kapılmışlardı. Yüzlerce boyacı, uzun fırçalarıyla binaların ön cephelerini telaşla boyarlarken, uzaktan incecik ipleri andıran halatlara bağlanmış, akrobat gibi havada sallanmaktaydılar. Balkonlarda ve pencerelerde, kumaşla süsleme ustaları çalışıyor, renkli halılar, Kaşmir şallar asarak, Çar'ın sayısız portresi için gösterişli çerçeveler hazırlıyor, alçıdan yapılma büstleri çiçeklerle süslüyorlardı. Her yerde, süsler, ışıklı bantlar, Çar'ın imzaları ve tacı, "Tanrı Çar'ı Korusun" ve "Yaşasın, yaşasın Bizim Rus Çarımız" yazılı altın harfler görünüyordu. Binlerce ulusal bayrak, damlardan ve bayrak gönderinin sıkıştırılabileceği her delikten sarkıyordu.

Parlaklığıyla sinirleri geren kırmızı renk, diğer renklere baskın çıkıyor, beyazın uysallığı bu rengin gücünü daha da artırıyor, somurtkan lacivert kumaş şeritler, kırmızının gözleri kamaştıran ateşini gölgeleyemiyordu. Orada burada, pencerelerden sokaklara kırmızı kumaş parçaları sarkıtılmıştı ve bu durum pencerelere garip bir görünüm veriyor, kare biçimindeki ağızlar, kırmızı dillerini çıkarmış da alay ediyormuş gibi görünüyordu. Bazı binalar o denli fazla süslenmişti ki, onların tersyüz edildiğini, yurtsever ve övünen bir tavırla yağlı ve etli içlerini sergilemekte olduklarını sanabilirdiniz. Şafaktan gece yarısına kadar sokaklarda bir sürü in-

san koşuşturuyor, ancak kuşlar daha da endişeli görünüyorlardı. Gün boyunca Moskova üzerinde alaca karga ve güvercin sürüleri merkezden dış kesimlere uçuyor ya da geliyor, havada uçmakta olan binlerce siyah mekik görünmez bir kumaş örüyormuş gibi görünüyordu. Polis, özenle kuşkulu kişileri uzaklaştırıyor, Çar'ın geçeceği caddelerde bulunan evlerin çatı katlarını didik didik ediyordu. Söylediklerine inanmıyormuş gibi görünmeye çalışsa da, bunu pek de beceremeyen Marakuyev, Kremlin'in aydınlatılma ihalesini Kobozev'in aldığını anlatmaktaydı; Kobozev, Petersburg'da, Sadovaya sokağında, ikinci Aleksandr'ın kupa arabasının altında bomba patlatılması tasarlanan dükkânın peynir ticareti yapan sahibiydi. Şimdi ise Kobozev yabancı bir havai fişek firmasının temsilcisi olarak Moskova'ya gelmiş ve taç giyme töreninin olacağı gün Kremlin'i havaya uçuracakmış.

Marakuyev, gülümseyerek: "Masal gibi geliyor, kuşkusuz," diyor, ancak çevresindekilere masalın gerçekleşebileceğine inanan gözlerle bakıyordu. Lidiya kızarak uyardı:

"Sakın bu konularda Hrisanf amcanın yanında gevezelik yapayım deme."

Hrisanf amca, tören havasına girmişti; saçsız tepesi görkemli bir biçimde parlıyor, iyice parlatılmış, rugan konçlu çizmeleri de ışıldıyordu. Yassı yüzünde arada bir beliren coşku dolu gülümsemeler, mahcubiyet gülümsemelerine dönüşüyor; gözleri de tıpkı çizmeleri gibi temizlenmiş bir görünüm içinde, amcanın geniş ruhunda yakılmış iki lamba gibi küçük ışıklar yayıyordu.

Hrisanf amca, sinirli bir hareketle belindeki kuşağın püsküllerıyle oynayarak, "Moskova sevinçten uçuyor," diyordu. "Soylu bir hanım gibi giyinmiş. Sevinçten uçmayı Moskova iyi bilir! Bir düşünün, bir milyon arşından fazla kırmızı kumaş harcanmış!"

Fazlasıyla büyük coşkunun pek kibarca olmadığını anımsayarak adamcağız saymaya başlıyordu:

"İki yüz elli bin gömlek: Bir ordu giydirilir bununla!"

Gençlere, yapılacak olan törene alaycı yaklaştıklarını göstermeye çalışıyor, ancak pek başaramıyor, tutturduğu frekansı yitiriyor, alaycılık yerini coşkuya bırakıyordu.

Hrisanf amca, nemli dudaklarını silerek: "Yüce halkın büyük önderini karşılayışını ikinci kez görmüş olacağım," diyor, sonra birden anımsayarak, alayla dudaklarını büzüyordu:

"Kuşkusuz bunun adı puta tapmak. 'Gelin, Çarımız ve Tanrımızın önünde selam verip yere kapanalım' – işte öyle! Ancak yine de izlemek gerek. Merak uyandıran Çar değil, isteklerini ve umutlarını ona bağlayan halktır..." diyordu.

Hrisanf amca Diomidov'u sokağa çağırıyor, ancak o, kararsız bir tavırla gitmeyi reddediyordu:

"Ben, aslında halk kalabalığını sevmem."

"İşte bu söylediklerin aptalca!" diye bozuldu, Hrisanf amca. "Ne demek sevmem?"

"Biliyor musunuz, içime halk sevgisini sığdıramıyorum," diye suçlu bir tavırla itiraf ediyordu, Diomidov. "Dürüstçe söylemek gerekirse, bana ne halktan? Ben, tam tersine..."

"Sen çıldırmış olmalısın!" diye bağırdı Hrisanf amca. "Deli misin nesin? Sığmıyor da ne demek?"

Bunları söyledikten sonra genç adamı kararlı bir tavırla gürültülü sokaklara sürükledi. Klim ve Marakuyev de gülümseyerek, biraz da şaşkınlıkla onlarla birlikte yürüdü.

Pencerelerde ve balkonlarda Çar'ın alçıdan, kör gibi görünen yüzü bir görünüp bir kayboluyordu. Marakuyev, Çar'ın kısa ve kalkık burunlu olduğunu söyledi.

Hrisanf amca: "Genç Sokrates'i andırıyor," dedi.

Sokaklarda, yeni göreve alınmış polisler endişeli bir yüzle geziniyor, arada bir boyacılara, sokaktaki kapıcılara bağırıyorlardı. İri yarı atlılar, heybetli atların üzerinde, başlarında kaskları ve zırhlarıyla geziniyorlardı. İfadesiz, yuvarlak yüzleri taşlaşmış gibi görünüyordu; bedenleri görünümleriyle semaverleri andırıyor, bacakları ise bir atlı için gereksiz görünüyordu. Bu yarısı at yarısı insan görünümlü insanların peşlerinden yüzlerce çocuk koşuyor, durmadan, tiz sesleriyle "yaşasın!" diye haykırıyorlardı. Büyükler de, tıpkı Sergiyev Posad'ta satılmakta olan tahta oyuncaklar kadar renkli görünen muhafız alayı mensuplarını, hüsarları gördüklerinde, kulakları sağır edici bir biçimde bağırmaktaydılar.

Ağır simli kumaş giydirilmiş, arabanın oturma yerlerinde put gibi hareketsiz duran ve birbirine şehla gözlerle bakan dört Moğol'a da "Hurra" diye bağırıyorlardı. Bunlardan birisi, burun kanatları dışa dönük, ağzı yarı açık, beyaz dişli, ölü bir gülümseme ile gülen, sarımtırak yüzü bakırdanmış gibi görünen bir adamdı.

Hrisanf amca, Diomidov'a, küçük çocuğa öğretir gibi: "Bak işte. Onların ataları Moskova'yı yakıp talan ederdi, çocukları ise önünde eğiliyorlar," diyordu.

Saçları dağınık, üstü başı perişan, pis ve eline bronz tozu bulaşmış Diomidov: "Hiç de eğilmiyorlar, tıpkı baykuşların gündüzleri durdukları gibi duruyorlar," diye homurdanıyordu; genç adam daha bu sabah, Kremlin'in süsleme çalışmalarını bitirmişti.

Moskovalılar, özellikle Fransa elçisini, parlak giyimli erkânıyla birlikte Poklonnaya Dağı'na gittiği sırada büyük bir coşkuyla karşılamışlardı.

"Görüyor musun?" diye öğretmeyi sürdürmekteydi, Hrisanf amca. "İşte Fransızlar. Onlar da Moskova'yı talan edip yakmışlardı ama şimdi işte, görüyorsun... Biz kötülüğü anımsamayız..."

İngiliz subaylarından oluşan bir gruba rastladılar; önlerinde otomatik bir biçimde, yüzü üç kemikten oluşmuş gibi görünen, doğal olmayan uzunlukta, uzun kafasında sarık bulunan, yassı göğsünde ise birçok nişan bulunan bir adam yürümekteydi.

"Britanyalıları sevmem," dedi Hrisanf amca.

Hızlı bir biçimde, arabacının beline tutunarak, emniyet müdürü Vlasovski, ardından da korumalarla çevrili, Çar'ın amcası olan yüce Prens Sergey, tüm görkemiyle geçti. Hrisanf ve Diomidov şapkalarını çıkardılar. Samgin de istem dışı olarak elini kasketine götürmüştü ki, Marakuyev başını başka yöne çevirip, Hrisanf'a sitem etti:

"Eşcinsel birisini selamlamaya utanmıyor musunuz?"

"Yaşasın!" diye bağırıyordu Moskovalılar. "Yaşasın!"

Daha sonra Vlasovski'nin terlemiş atları yeniden geçti; arabacı atları koşarken durduruyor, polis müdürü öylece durup, kollarını sallayarak, binaların pencerelerine, işçilere, polislere, çocuklara bağırıyordu; herkese sırayla bağırdıktan sonra yorgun bir bi-

çimde arabanın arkalığına düşüyor, arabacıyı sırtından itekleyerek, atları yeniden sürdürmeye başlıyordu. Adamın uzun bıyıkları ürkütücü bir biçimde kımıldayarak kafasının arkasına doğru kıvrılıyordu.

"Hurra," diye bağırıyordu halk adamın ardından; Diomidov ise, korkmuş bir yüzle, gözlerini kırparak Klim'e alçak sesle yakınıyordu:

"Adam, aklını yitirmiş gibi. Hem herkes delirmiş. Dünyanın sonunu bekliyorlarmış gibi. Kent ise yağmalanmış gibi, pencerelerden her şey atılmış, sarkıtılmış duruyor. Herkes acımasız. Ne diye bağırıyorlar sanki? Bu ne biçim şenlik? Çılgınlık bu."

"Masalsı, büyülü bir çılgınlık bu, tuhaf adam," diye düzeltiyordu söylediklerini Hrisanf amca. Üzerine beyaz bir boya sıçratılmıştı ve mutlulukla gülüyordu.

Diomidov: "Tören gibi, sakin bir kutlama olmalıydı," diye söylendi.

Samgin onun söylediğini konuşmadan onaylıyor, şöhret düşkünü Moskova'nın övüngeç gürültüsünde önemli notaların eksik olduğunu düşünüyordu. İnsanlar gerektiğinden fazla, anlamsızca "hurra" diye kükrüyor, çok aceleci davranıyor, gereksiz yere şakalaşmalar ve gülüşmeler fark ediliyordu. Komik ve aptalca olan şeyleri anında görüp fark eden Marakuyev, Klim'e bunları o denli büyük bir sevinçle anlatıyordu ki, onu gören, bu komiklikleri kendisinin yapmış olduğunu sanabilirdi.

Marakuyev, altın harfle yazılmış, Çar'a hitap eden bir pankartı göstererek: "Bakın," diyordu.

"Rusya'yı şana ve şöhrete ulaştırma çabalarında yolunuz açık olsun." Yazının tam sonunda, altında bulunan tabelada, "... ve Şirketi" yazıyordu.

Son günlerde Marakuyev durmadan, yönetimin, kent Duma'sının ve tüccarlar odasının yaptıklarına ilişkin düzeysiz fıkralar anlatmaktaydı; ancak bu fıkraları kendisinin uydurmuş olabileceği de düşünülebilirdi; her birinde komik bir şeyler vardı ama kabalıkları arasında gergin ve umutsuz bir şeyler de seziliyordu.

"Eveet," diyordu Marakuyev, Lidiya'ya; "halk seviniyor. As-

lında, nasıl bir halk bu? Halk, orada!"

Elini uzatıp, nedense kuzeyi gösteriyor, sonra da kıvırcık saçlarını sert bir hareketle düzeltiyordu.

Aslında Klim Samgin, hoş olmayan, incitici derecede yersiz birçok şey fark ediyor ve duyuyor olsa da, içinde yine de heyecanlı bir bekleyiş vardı; bu insanlarla dolup taşan sayısız sokakların arasından, alışılmadık, şaşırtıcı bir şey çıkıp gelecekmiş gibi bir histi bu. Klim Çar'ı görmek istediğini kendine itiraf etmekten utanıyor, ancak bu istek, iradesi dışında, giderek artıyor, çevredeki binlerce insanın heyecanı ve gösteriş uğruna harcanan milyonlar, bu isteği körüklüyordu. Hazırlıklar için harcanan bu kadar büyük emek ve para, Klim'in aklına, gelecek olan insanın sıra dışı birisi olacağı düşüncesini getiriyordu. Bunun nedeni, sırf Çar olması değil, Moskova'nın, bu adamda var olduğuna adeta içgüdüsel olarak inandığı özel güç ve yetenekleriydi.

"Büyük Katerina bin yedi yüz doksan altı yılında vefat etmiştir," diye anımsatıyordu Hrisanf amca. Samgin, bu Moskovalı adamın büyük olayların gerçekleşebileceğine inandığını görüyor, bu inancı binlerce insanın paylaştığını fark ediyordu. Klim de, yarın gelecek olan insanın, alışılmadık ve belki de korkunç birisi olacağına ve Rusya'nın yüz yıldır beklemekte olduğu kişi olarak, manevi bakımdan yozlaşmış, kendini bırakmış insanlara:

"Niye ortalığı karıştırıyorsunuz?" deme gücüne sahip olduğuna neredeyse inanıyordu.

Çarın, Petro Sarayı'ndan Kremlin'e geçtiği gün, Moskova gergin bir sessizliğe gömülmüştü. Moskova halkı, iki sıra asker ve iki sıra özenle seçilmiş, bağlılık yemini etmiş olan yurttaşlardan oluşan koruma şeridiyle, binaların duvarlarına doğru adeta yapıştırılmıştı. Kendilerinden son derece emin görünen askerler, demirden yapılmış gibiydiler; koruyucular ise, çoğunlukla iyi görünümlü, sakallı ve çok geniş omuzlu insanlardı. Birbirlerinin yanında, omuz omuza vermiş bir halde dururken, kalın boyunlarını bir sağa bir sola çeviriyor, arkalarında durmakta olan insanlara göz atarak, kuşkucu ve ciddi bir tavırla:

"Sessiz olun!" diyorlardı.

Bekleyişten ya da başka bir nedenden dolayı aşırı heyecanlanan bazı insanlar, bu adamların dirsekleriyle itile kakıla, önlerine gelen ilk avluya tıkıştırılıyordu. Bu Klim'in de başına geldi. Kara sakallı bir adam, Klim'e koyu renk gözleriyle ters bir bakış fırlattı, bir dakika sonra ise Samgin'in ayak parmaklarına topuğuyla bastı. Bacağını çekerken Klim adamın arkasına diziyle vurdu. Adam alınarak:

"Siz, beyefendi neden uygunsuz davranıyorsunuz? Hem de gözlüklü birisiniz!" dedi.

İki adam daha bu duruma kızmıştı ve Klim'in açıklamalarını dinlemeden, çabucak ve ustaca hareketlerle Klim'i üç jandarmanın oturduğu bir avluya götürdüler. Yerde, evin basamaklarının önünde yatmakta olan kötü giyimli, büyük olasılıkla sarhoş bir adam horlayarak uyuyordu. Birkaç dakika sonra, açık renk takım giymiş, çiçek bozuğu yüzlü genç bir adamı, itekleyerek bahçeye soktular; genci itekleyen adam, askerlere:

"Bunu tutuklayın, bu bir yankesici," dedi.

İki asker, çiçek bozuğu yüzlü genç adamı bahçenin uzak tarafına götürürken, üçüncüsü Klim'e dönerek:

"Bugün, yankesicilerin bayramı!" dedi.

Ardından, bahçeye elinde albüm tutan bir adamı, yine itekleyerek soktular; adamcağız ayağını yere vurup, askerin göğsüne kurşun kalemini batırıp, öfkeyle:

"Hakkınız yok!" diye bağırıyordu.

Polis, Almanca, Fransızca ve Romence bağırmayı sürdüren adamdan, dumandan rahatsız olmuşçasına el sallayarak uzaklaştı, sağ elinden yeni eldivenini çıkararak biraz uzaklaştı ve sigarasını içmeye başladı.

"Öyle demek, pekii!" dedi adam, tehditkâr bir tavırla; albümünü açtı ve hızlıca oraya kurşun kalemle bir şeyler yazmaya başladı. Sırtını duvara dayamış, bacaklarını iyice açmıştı.

Bahçeye, kırmızı balon satan bir yaşlı adam daha soktular; balonların kocaman demeti adamın başı üzerinde sallanıyordu. Daha sonra iyi giyimli bir adam içeri girdi; yanağı siyah bir mendille bağlıydı; çok utanıp sıkılarak, hiç kimseye bakmaksızın avlu-

nun derinliklerinde gözden kayboldu. Klim adamı anlayabiliyordu: O da kendisini aşağılanmış ve çok aptalca bir durumda hissediyordu. Klim içinde lamba camlarının bulunduğu bir yığın kutunun oluşturduğu gölgede duruyor, polislerin yankesiciyle uyuşuk uyuşuk konuşmalarını dinliyordu.

Yankesici, iç geçirerek: "Podolsk bizden uzaktır," diye anlatıyordu. Serçeler yerlerde zıplıyor, pencerelerin pervazlarında güvercinler oturuyor, arada bir balığınkine benzer gözleriyle sıkıcı bakışlar fırlatıyorlardı.

Samgin, sayısız çanın tören için çalınışı duyuluncaya kadar öylece ayakta bekleyip durdu. Çanların sesiyle, insanı derinden etkileyen, binlerce sesin "Yaşasın" diye haykırışı duyuldu. Uzun borular ötüyor, askeri bandonun boruları kükrüyor, davullar uğulduyor, ardı arkası kesilmeden sağır edici bir biçimde:

"Ya-şa-sın!" diye bağırıyorlardı.

Tüm bu sesler biraz yavaşladığında, karakol komiserinin şık giyimli yardımcısı, tıraşlı, koyu gözlüklü bir adam eşliğinde bahçeye girdi; Klim'den kimliğini istedi, yanındaki gözlüklü adama uzattı, adam kâğıtlara baktı ve başıyla bahçe kapısını göstererek soğuk bir sesle:

"Gidebilirsiniz," dedi.

"Anlayamıyorum," diye kızarak söze başladı Klim; ancak koyu gözlüklü adam, sırtını dönerek:

"Sizden anlamanızı isteyen olmadı zaten," dedi.

Klim gücenmiş bir tavırla sokağa çıktı, kalabalık onu arasına katarak sürüklemeye başladı ve kısa süre sonra Lütov'la yüz yüze geldi.

Vladimir İvanoviç Lütov, sarhoşluktan henüz ayılmış gibiydi; asker gibi fazlasıyla dik yürüyor, aynı zamanda da sallanıyordu; karşıdan gelenleri itiyor, kadınlara arsızca gülümsüyordu; Klim'in koluna girerek ve kolunu sıkıca vücudunun yanına bastırarak oldukça yüksek perdeden konuşuyordu:

"Öğle yemeğine bana gidelim. İçeriz. İçmek gerek kardeşim. Biz ciddi insanlarız, ruhumuzun beşte dördü kadar içmeliyiz. Rusya'da tüm ruhunu ortaya koyup yaşamak yasaktır çünkü. Herkes bunu yasaklıyor –polis, papazlar, şairler, romancılar. Ruhumu-

zun beşte dördü kadar içtiğimizde ise, pornografik resimler toplamaya, birbirimize Rusya tarihinden arsızca fıkralar anlatmaya başlarız. İşte yaşamımızın genel görünümü."

Lütov'un olay çıkarmaya niyetlendiği açıktı ve bu Klim'i çok endişelendiriyordu; kolunu çekmeye çalıştı, ancak başaramadı. O zaman Klim, Lütov'u, Tverskaya caddesinin ara sokaklarından birisine soktu; orada iri yarı bir at arabacısına rastladılar. Ancak arabaya bindiklerinde Lütov neşeyle bayram kıyafetlerini giymiş halkın oluşturduğu kalabalığa bakarak arabacının sırtına doğru bağırmaya başladı:

"Seviniyoruz, demek? Tanrı'nın kutsadığı kişiyi karşılıyoruz. Bu adam, dürüst insanları budala unvanıyla kutsamış, zararı yok, deyip seviniyoruz! Al, işte! Sevin, kutsal İshak..."

Klim: "Sus," diye, alçak sesle ve sert bir tavırla rica ediyordu.

"Sıkıntıdan, kardeşim! Bak, Tanrı'nın kulu, Rus halkı, dalgalar halinde Çar'ın cebinden çıkacak paralarla alınmış bedava şeker yemeye geliyor. Duygulandırıcı bir şey bu. Küçük şekerleri, bildiğimiz Moskovalı halkın çocukları yiyecek, hani Bolotnikov'un, Otrepyev'in, hırsız Tuşınski'nin, Kozma Minin'in ve sonra da Mihaylo Romanov'un peşinden gitmiş olan halkın çocukları. Stepan Razin'in, Pugaçov'un ardından da gidip, Bonaparte'nin peşinden bile gitmeye neredeyse hazır olan şu bildiğimiz halk! Yalnızca Dekabristlerin ve Bir Mart insanlarının ardından gitmedi bu halk..."

Klim, arabacının taştan yapılmış gibi duran sırtına bakıyor, Lütov'un bu sarhoş konuşmalarını onun da duyup duymadığını tahmin etmeye çalışıyordu. Ancak, iri yarı arabacı, oturduğu yerde sağlam bir biçimde sallanarak, yolunu kesen insanları uyararak ve azarlayarak kendine yol açmaya çalışıyordu.

"Hey sen, dikkat et! Dikkat et!.. Hey kardeşim, nereye atıyorsun kendini?"

Evde Lütov'u konukları beklemekteydi; onu daha önce yazlıkta ziyaret etmiş olan bayan ve ağır başlı giyinmiş ciddi, yakışıklı, gözlüklü, sarışın ve küçük sakallı bir genç adam oradaydı.

"Kraft," dedi genç adam, Sam'in elini oldukça nazik bir biçimde sıkarak; bayan ise isteksiz bir gülümsemeyle, kendini binlerce

Rus kadının adıyla takdim etti:

"Marya İvanovna."

Klim: "Sanırım, daha önce karşılaşmıştık," diye anımsattı, ancak bayan yanıt vermedi.

Lütov birden ayılıp, yüzünü ekşitti ve pek de kibar olmayan bir biçimde konuklarını yemeğe davet etti. Konuklar öneriyi geri çevirmediler. Lütov giderek ayılmaya başlamıştı. Bu insanların kimler olabileceklerini tahmin etmeye çalışan Klim, çaktırmadan sarışın genci incelemeye başladı; bu adam çok iyi eğitim almış birisiydi. Solgun, soğuk gibi görünen yüzünden, bir an için bile gülümseme yok olmuyordu; bu gülümseme, Lütov'a, hizmetçi kıza ve hatta küllüğe karşı hep aynı nezaketi taşıyor gibiydi. Sarışın bıyıklarının altındaki çok kırmızı dudaklarını durmadan her aynı ölçüde uzatan bu adamın bıyıkları bile her seferinde ezberlenmiş gibi değişmeyen bir biçimde kımıldanmaktaydı. Bu gülümsemede psikolojik bir şeyler vardı; adam, ekmeği de bıçağı da gülümsemesiyle ödüllendiriyor gibiydi; ancak Samgin, bu davranışın arkasında her şeye ve herkese karşı bir aşağılama yattığından kuşkulanıyordu. Bu adam az yiyor, temkinli içiyor, en sıradan sözcükleri kullanıyor ve insanın belleğinde hiçbir iz kalmıyordu; sokakların kalabalık olduğunu, bayrakların kenti süslediğini, civardaki köylerden gelen kadın ve erkeklerin kalabalık gruplar halinde Hodın ovasında toplandıklarını anlatıyordu. Göründüğü kadarıyla da ev sahibini fazlasıyla huzursuz etmekteydi. Genç adamın gülümsemelerine yanıt olarak, Lütov da zoraki bir biçimde ağzını çarpıtıyor, ancak onunla az ve soğuk bir tavırla konuşuyordu. Bayan ise, yemek boyunca yalnızca üç kez: "Teşekkür ederim!" ve iki kez de "sağolun," demişti.

Bunları söylerken kendine özgü bir biçimde gülümsemese, bu bayanın da diğer insanlar gibi bir yüze sahip olduğunu anlama olanağı olmayacaktı.

Öğle yemeğini bitirir bitirmez, Lütov, sandalyesinden sıçrar gibi kalkarak:

"E-e, şimdi ne yapacağız?" diye sordu.

"Buyurun," dedi, nazik bir biçimde, sarışın adam. Önde ev sa-

hibi, arkada sarışın adam, daha da arkalarında ise sessizce, buz üstünde kayar gibi giden bayan olmak üzere, kaz gibi art arda yürüyorlardı.

Lütov, Klim'e: "Hemen dönerim!" diye söz verdi ve onu nasıl olup da aniden ayılabildiği düşüncesiyle baş başa bıraktı. Sarhoş numarasını çok büyük bir ustalıkla yapıyor olabilir miydi acaba? Hem, neden, ne uğruna devrimcilerle ilişkisi olabilirdi ki?

Lütov yirmi dakika kadar sonra geri döndü; yemek salonunda, elleriyle ceplerini yoklayarak, şaşı gözlerinin parlak bakışlarıyla, dudaklarını bükerek bir ileri bir geri yürümeye başladı.

"Narodnikler mi?" diye sordu Klim.

"Onun gibi bir şey."

"Sen nasıl yani... yardım mı ediyorsun?"

"Yardım etmek gerek. Babalar, kendilerini kilise yapımına kurban ediyordu, çocuklar ise devrime kurban ediyor. Akılları karıştıracak bir sıçrama bu... ama ne yapabilirim ki kardeşim? Rusya denen, yenmeyecek beyaz ekmeğin kuru kabuğunun üstüne: 'Rus aydın kesiminin akıllara durgunluk veren sıçramalarının tarihi' yazabilirsin. Aslında bu diplomalı tarihçilerin, mesleki yetkileri aracılığıyla birbirini izleyen olay birliğini, olay sürekliliğini ve diğer saçmalıkları belirlemesi gerekir; bizde ise olay birliği var mı ki? Boğulmak istemiyorsan, sıçrayacaksın."

Lütov odanın ortasında durarak ellerini ceplerinden çıkardı ve başını tutarak, yüksek sesle kahkaha atmaya başladı:

"Havayı bozdular!.. Çömez haklı, kahretsin! İçelim, hadi. Sana öyle bir Bordo şarabı ikram edeceğim ki, uçacaksın. Dunyaşa, gel!" diye bağırdı.

Lütov masaya oturup, ellerini ovuşturmaya, dudaklarını ısırmaya başladı. Hizmetçi kıza hangi şarabı getirmesi gerektiğini söyledi ve yanaklarındaki koyu tüyleri ovarak gevezeliğe başladı:

"Çömezi severim, akıllıdır. Cesurdur. Acıyorum ona. Geçen çarşamba oğlunu hastaneye götürmüş, oradan da artık yalnızca mezarlığa götüreceğini de biliyor. Çömez oğlunu seviyor. Ben oğlunu görmüştüm... oldukça coşkulu bir genç. Saint Justin de öyleydi, herhalde."

Klim, şaşkınlıkla Lütov'u dinliyor, bugün kendisine çok sempatik görünmesinden dolayı şaşırıyordu.

'Bugün kendimi kırgın hissettiğim için mi böyleyim?' diye düşünürken içinden gülüyordu; içindeki kırgınlığın hâlâ canlılığını koruduğunu hissediyor, avluyu ve koruma polisinin umursamaz bir tavırla verdiği izni anımsıyordu:

"Gidebilirsiniz."

Makarov geldi; yorgun ve keyifsiz görünüyordu, masaya oturarak susamışçasına, bir hamlede bir kadeh şarabı içti.

Makarov, gözlerini masaya dikerek: "Genç bir kıza otopsi yaptım; hizmetçi kıza," diye anlatmaya başladı. "Evi süslüyormuş, pencereden düşmüş. İnanılmaz kalça kırıkları vardı. Paramparça olmuş."

"Ölülerden söz etmeyelim," diye rica etti Lütov. Pencereye baktı ve: "Dün gece Odissea'yi gördüm rüyamda; Gnediç'in ilk *İlyada* baskısı kitap kapağına resmedilmiş haliyle; Odissea, kumları sürmüş, tuz ekiyor. Bak, Samgin, babam askerdir, Sivastopol'da savaştı; Fransızlara âşık; İlyada'yı okuyup okuyup över, 'işte eskiden böyle soyluca savaşırdı insanlar! Evet...' derdi."

Lütov odanın ortasında durdu, elini havaya kaldırarak bir şeyler söylemek istedi ama içeriye çömez girdi; komik bir biçimde giyinmişti; üzerinde eski, boyuna fazlasıyla kısa gelen bir pardösü vardı ve bu halinden utandığı belliydi. Makarov, çömeze hafiften takılmaya başladı. O ise üzgün bir tavırla gülümseyerek uğuldayan bir sesle:

"Benimle savaşan kilisenin üniformasını çıkarmak zorunda kaldım. Başka bir yaşama alışmak gerek. Ev sahibi, çay ikram etsene," dedi.

Çayla biraz konyak içtiler; daha sonra çömez ve Makarov dama oynamaya oturdular. Lütov ise odanın içerisinde, omuzlarını silkerek, kendine yer bulamadan dolanıp durmaya başladı. Pencereye gitti, usulca caddeye baktı ve homurdandı:

"Yürüyorlar, hepsi yürüyor."

Lütov masaya oturdu, lambanın ışığını biraz kısarak gözlerini kapadı. Samgin, Lütov'un ruh halinin kendisini de etkilemeye

başladığını hissederek kalkıp gitmek istedi; ancak Lütov, nedense çok ısrarcı bir tavırla, Klim'i gece yatıya kalması için ikna etmeye çalıştı.

"Sabah olunca, hepimiz Hodınka'ya gideriz. Ne de olsa ilginç bir şey. Aslında damdan da bakabiliriz. Kostya, dürbünümüz nerede?"

Klim orada kaldı ve kırmızı şarap içmeye başladılar; daha sonra Lütov ve çömez fark ettirmeden gittiler; Makarov gitar çalmaya başladı, Klim ise çakır keyif, yukarıya yatmaya çıktı. Sabahleyin, Makarov, elinde dürbünle Klim'i uyandırdı:

"Hodınka'da bir şeyler olmuş, halk oradan koşup kaçıyor. Ben çatıya çıkacağım, geliyor musun?"

Samgin uykusunu alamamıştı, sokağa çıkmak istemiyordu ve çatıya da isteksizce tırmandı. Çatıdan çıplak gözle bile, uzaklardaki ovanın üzerinde gri sarı karışımı bir sis bulutu görülebiliyordu. Makarov, dürbünle baktı ve Klim'e uzattı, uykulu bir biçimde gözlerini kısarak:

"Havyar," dedi.

Gerçekten de ova, garip bir bulutla örtülü, adeta üzerine bolca havyar sürülmüş gibiydi; havyarın koyu renk kitlesinde, küçük yuvarlak tanelerinin arasında, şurada burada, beyaz, kırmızı lekeler damar gibi parlıyordu.

"Kırmızı gömlekler, yara gibi duruyor," diye homurdandı Makarov ve esnedi. "Yalan söylediler herhalde, olay falan yok," dedi ve kısa süren bir suskunluktan sonra: "Yoğunlaşmış bir aptallığa bakmak sıkıcıdır," diye ekledi.

Makarov, taranmamış saçlarını düzeltmeye çalışarak bacanın yanına oturdu:

"Vladimir, gece evde kalmadı; daha yeni geldi. Ayık, yalnız..."

Devasa ve alaca kent uğulduyor, kükrüyor, yüzlerce çan durmadan çalıyor, Arnavut kaldırımı sokaklardan at arabalarının tekerlek sesleri geliyordu. Tüm sesler, org çalınışını andıran tek ve güçlü bir sese dönüşüyordu. Kuşların oluşturduğu kapkara ağ gürültüyle kentin üzerinde uçuyor, ancak kuşlardan bir teki bile Hodınka'nın bulunduğu yöne uçmuyordu. Oralarda, uzaklardaki ge-

niş ovada, dumanın kirli şapkası altında, birbirine tamamen geçmiş, havyarlaşmış bir insan yığını vardı. Bu yığın tek bir vücut gibi görünüyor, ancak gözlerini çok fazla zorlayanlar, arada bir bu havyar tanelerinin neredeyse fark edilemeyen kıpırdanmalarını seçebiliyorlardı; arada bir bu tanelerin üzerinde bir şeyler şişer gibi oluyor, ancak daha sonra yeniden cıvık yoğunluğa gömülüyordu. Oralardan duyulan gürültü çatıya da ulaşmaktaydı; ancak bu ses, kentin coşkulu kutlama gürültüsünden farklıydı ve soğuk bir kar fırtınası ulumasını andırıyordu. Bu ses yavaş ve sürekli bir biçimde ovadan kente ulaşıyor olsa da, çanların seslerinin, diğer gümbürtü ve kükremelerin arasında kolayca eriyordu.

Gözlerini dürbünün bakır kasnağından ayırmadan, Samgin düş kırıklığı içinde izliyordu. Sayısı bilinmeyen muazzam kalabalık, Klim'e çocukluğunda kendisini korkutan haç yürüyüşlerini anımsatıyordu; Oranskaya Meryemi'ne binlerce kişinin dua etmek için gerçekleştirdiği uzun yürüyüşlerdi bunlar; gürültü arasında bile, Klim, belleğinde Hrisanf amcanın:

"Gelin, selam verelim, secde edelim"... sözlerini duyar gibi oldu.

Klim, kalabalığın ağırlığı altında toprağın adeta dalgalanmakta olduğunu seçebiliyordu; yuvarlak kafalar, kızgın bir tavadaki yuvarlak kahve tanelerini anımsatan bir görünüm içinde sıçrayıp duruyordu; bu dalgalanmada tüyler ürpertici bir şeyler oluşuyor, gürültü ise giderek, sayısı belli olmayan bir koronun hüzünlü, ancak tehditkâr bir şarkısını andırıyordu.

Klim'e, bu kalabalık ansızın kente akmaya başlasa, sokaklar koyu renkli insan akınını kaldıramayacak, insanlar evleri yıkarak, onları ayaklarıyla toz edinceye kadar çiğneyecek, böylelikle tüm kenti, bir fırçanın tozu süpürmesi gibi, süpürüp götüreceklermiş gibi geliyordu.

Klim, gözün kavrayamadığı Moskova yapılarının farklı yığınını seyretmeye başladı. Kentin üzerindeki hava temizdi; kiliselerin altın haçları, güneşin ışınlarını yansıtırken, parlak ışınlarıyla güneşi adeta deliyor, bu ışınları kızıl sarı ve yeşil renkli dört köşe çatıların üzerine saçıyordu. Kent eski, biraz kirli ve yer yer delinmiş, üzerine çiçekli pamuklu kumaştan bolca yama yapılmış bir batta-

niyeyi andırıyordu. Battaniyenin uzun yarıklarında insanların küçük figürleri bir şeylerle meşgul görünüyor, bu insanların hareketleri giderek endişeli ve anlamsız bir hale geliyordu; insanlar karşılaştıklarında duruyor, küçük gruplar halinde toplanıyor, sonra herkes tek bir yöne gidiyor ya da hızlıca korkmuş gibi birbirlerinden uzaklaşıyordu. Kentin yarıklarının üzerinde mavimtırak bir atlı birliği göründü; atlılar atlarıyla birlikte, Arnavut kaldırımı zeminde tıpkı lastik oyuncaklar gibi hopluyor, tepelerinde incecik mızraklar ve balığı andıran mızrak uçları olta gibi sallanıyordu.

Klim: "Aslında kent savunmasız," dedi; ancak Makarov artık orada değildi, fark ettirmeden gitmişti. Sokakta, yuvarlak gri taşlarla kaplı zeminin üzerinde, büyük bir gürültüyle yeşil, dört tekerlekli yük arabalarına koşulmuş siyah atlar koşuyor, itfaiyecilerin bakır başlıklı kafaları parlıyor ve tüm bunlar garip bir rüyayı andırıyordu. Klim Samgin, çatıdan inerek evin serin sessizliğine girdi. Makarov masada elinde gazeteyle oturuyor, okurken koyu çayı arada bir büyük yudumlarla içiyordu.

"Ne gördün?" diye sordu Makarov, gözlerini gazeteden ayırmadan.

"Bilmiyorum, ama sanki..."

Marakuyev, parmaklarıyla gazeteye vurarak: "Büyük olasılıkla kavga çıkmış," dedi. "Ne kadar da bayağı şeyler yazıyorlar..."

Beş dakika kadar, konuşmadan çay içtiler. Klim sokaktan duyulmakta olan ayak sesleriyle takırtılara, insanların neşeli ve endişeli seslerine kulak veriyordu. Birden sanki hissedilmeyen, ancak çok güçlü bir rüzgâr esmiş, sokağın ağır gürültüsünü alıp götürmüş, geriye yük arabalarının ağır uğultusu ve küçük çanların sesleri kalmış gibi bir ortam oluştu. Makarov kalktı, pencereye yaklaştı ve oradan yüksek sesle:

"İşte, bilmecenin yanıtı. Bak," dedi.

Bayraklarla süslenmiş sokağın ortasında, iri yarı, doru, uzun yeleli, tüylü bacaklı bir at ölçülü adımlarla geçiyordu; her adımda, adeta büyük üzüntü duyuyormuşçasına, kocaman başını indirip kaldırıyor, uzun perçemini silkeliyordu. Atın koşulmuş olduğu boyunduruğun yanında, kel kafasındaki şapkayı çıkarmış, ge-

niş omuzlu, sakallı at arabacısı yürümekteydi. Dizginlerin bir bölümü adamın omzunda duruyordu; adam başını eğmiş, önüne bakarak yürürken, onu gören tüm insanlar durarak kasketlerini, şapkalarını çıkarıyorlardı. Yük arabasının üzerindeki yeni brandanın altından, omuza kadar çıplak bir kol çıkmış, bir şeyler dileniyormuşçasına sallanıyordu; üzerinde mavi ve kırmızı boya lekeleri vardı ve bir parmağında altın bir yüzük pırıldıyordu. Kolunun yanında kızılımsı, biraz dağılmış saçlardan örülme bir kadın saç örgüsü sallanıyordu. Arabanın arka kısmında ise tozlu çizmeli bir bacak, garip bir şekilde yana dönmüş, kasılıyordu.

"Altı kişi kadar var," diye söylendi Makarov. "Belli ki kavga olmuş."

Makarov bir şeyler daha söyledi ancak odanın ve caddenin sessiz olmasına karşın Klim onun ne dediğini anlamıyor, yük arabasının ardından bakıyor, ileride arabanın yavaş hareketini gören insanların nasıl da birden ayakları yere saplanmış gibi duraksadıklarını, başlarındaki şapkaları nasıl hemen çıkardıklarını izliyordu. Korkunun gri gölgeleri, insanların yüzlerinde belirirken, hepsini aynı görünüm içine sokuyordu.

Eski, neredeyse dağılmak üzere olan, ezilmiş insanlarla dolu bir araba daha geçti; insanların üstü örtülü değildi; üzerindeki giysiler paramparça olmuştu ve bedenlerinin çıplak kısımları toz ve çamurla kaplıydı. Daha sonra birbirinin arkasından, giderek çoğalarak, dilencilere benzeyen insanlar yürümeye başladı; üzerindeki giysiler yırtıklarla doluydu, saçları dağılmış, yüzleri şişmiş, sessizce yürüyorlardı; karşılarına dikilenlerin sorularını kısa ve isteksiz yanıtlıyor, çoğu da topallıyordu. Boğulmuş gibi mosmor yüzlü, sakalının yarısı olmayan bir adam, tıpkı arabacının dizginleri omzuna koyduğu gibi, sağ kolunu kendi omzuna atmış, sol eliyle kol düşmesin diye dirseğinden tutuyor, bir şeyler söylüyor, kalan sakalları hareket ediyordu. Sakatlanmış insanların çoğu, güneşten utanır ya da korkarcasına sokağın gölgeli yanından yürümekteydi. Bu insanların hepsi de bulanık bir sıvıyla doldurulmuş gibi görünüyorlardı; Klim onlardan bazılarının sonraki adımlarında yere yığılıp, çamur gibi sokağa dağılacaklarını dü-

şündü. Ancak insanlar düşmüyor, yürümeyi sürdürüyorlardı; bir süre sonra karşıdan gelen yaralanmamış insanlar da ötekilerle aynı yöne birlikte yürümeye başladılar. Samgin, bu görüntünün onu çok fazla etkilediğini hissetti.

"Kavga için, bu kadar adam çok fazla," dedi Makarov yabancı gibi bir sesle. "Gidip soracağım..."

Samgin onunla birlikte gitti. Sokağa çıktıklarında, bahçe kapısının önünden salınarak, kocaman, göbekli bir adam geçiyordu; üzerinde kiremit rengi bir yelek ve dizlerinden itibaren yırtılmış pantolonu vardı; elinde ezilmiş bir şapka taşıyor, başını yana eğmiş, parmakları titreyerek şapkasını düzeltmeye çalışıyordu. Adamı dirseğinden tutan Makarov:

"Ne oldu?" diye sordu.

Adam tıraşsız yüzündeki ağzını açtı, bulanık gözlerle önce Makarov'a, sonra Klim'e baktı, daha sonra da çaresiz bir biçimde elini sallayarak yürümeye başladı. Ancak iki üç adım attıktan sonra, kurt gibi kızgın bir tavırla geri dönüp, yüksek sesle:

"Herkes suçlu. Herkes," dedi.

"Bir suçlunun vereceği yanıt bu," diye söylendi Makarov; sonra da işçiler gibi, dişlerini açmadan tükürdü.

Coşkulu, kim oldukları belli olmayan, birbirleriyle çok konuşan, aptallaşmış insanlar geçmeye başladı; bağırıyorlar, bazıları da uluyor, ancak söylemek istedikleri bir türlü anlaşılamıyordu. İçlerinden bazıları ise gülüyordu; yüzlerinde kurnaz ve mutlu bir anlatım vardı.

İtfaiye birliğinin yeşil renkli yük arabası geçmeye başladı; atların koşulduğu yayda bulunan çıngırak sallanarak neşeli bir ses çıkarıyordu. Kırmızı yüzlü, lacivert gömlekli bir asker bir çift kızıl atı sürüyor, başındaki bakır başlığı gözleri kamaştıracak biçimde parlıyordu. Neşeyle çalan bu çıngırak ve görkemli bir biçimde parıldayan bakır başlık Klim'de tuhaf bir his uyandırdı. Bu arabanın ardından, ikincisi, üçüncüsü ve bunları izleyen daha birçok araba geliyor ve her birinin üzerindeki bakır başlıklar görkemle yükseliyordu.

"Truvalılar," diye söyleniyordu Makarov.

Klim, sarsılmış bir halde, tıka basa dolu arabalardan birini gözleriyle izliyordu. Arabada, fazlalık gibi duran bir adam vardı; özenle yatırılmış kadavraların üzerine öylesine atılmış, enine bir vaziyette duruyordu; branda örtünün altından farklı uzunluktaki iki kolu sarkıyordu; biri tahtadan yapılmış gibiydi, kısacıktı ve parmaklarını yıldız gibi tamamen açmıştı; diğeri ise uzundu; herhalde dirseğin eklem yerinden kırılmıştı; serbestçe aşağıya doğru sallanmakta olan bu kolun elindeki iki parmak eksikti ve bu el yengeç makasını andırmaktaydı.

Klim: "Taş, aptaldır. Ağaç, aptaldır," sözlerini anımsadı.

Klim, bahçeye girerek: "Daha fazla dayanamayacağım," dedi. Kapının ardında durup gözlüklerini çıkardı, gözlerini bir an için kaplayan tozlu gözyaşlarını sildi ve: 'Neden bu gitmiş ki oraya, ne diye gitti? Gitmesi gerekmiyordu...' diye düşündü.

Liseli İvan Dronov'un kötü şakasını anımsadı:

"'El' sözcüğü, yıkmak, zarar vermek, fiilinden türetilmiştir."

Bahçe kapılarının gerisinde duran Makarov, şaşkın ve soru sorar gibi bir tavırla bağırdı:

"Durun, nereye gidiyorsunuz?"

Bağırdıktan sonra, Makarov, bahçeye Marakuyev'i iterek soktu; Marakuyev kasketsizdi, saçları farklı yönlere dağılmıştı ve koyulaşmış yüzünde kulağından burnuna kadar kurumuş bir sıyrık vardı. Marakuyev, tuhaf bir biçimde dimdik duruyor, Makarov'a kanlanmış gözlerin sönük bakışıyla bakıyordu; dişlerini aralamadan:

"Siz neredeydiniz? Gördünüz mü?" diye soruyordu.

Hareketsiz gözlerinde, tahta gibi duran vücudunda, korkunç, aklını kaçırdığını düşündüren bir şeyler vardı. Üzerinde, başkasından aldığı gri renkli, kırışmış, cebi yırtık bir ceket vardı ve alaca renkli pazen gömleğinin de göğüs kısmı yırtılmıştı; ucuz kumaş pantolonunda yeşil boya lekeleri vardı. Klim'e en korkunç gelen, Marakuyev'in taş kesilmiş vücuduydu; Marakuyev o denli gergin bir halde yukarıya doğru uzamış gibi duruyordu ki, onu gören, genç adamın kollarını ceplerinden çıkarması, başını ya da boynunu eğmesi, sırtını bükmesi durumunda vücudunun kırılıp, parça-

lara ayrılacağından korktuğunu düşünebilirdi. Marakuyev, olduğu yerde durarak aynı sözleri yineleyerek soruyordu:

"Neredeydiniz?"

Makarov, genç adamı neredeyse taşıyarak yukarı çıkardı, iterek lavaboya soktu, orada hızlıca beline kadar soyup yıkamaya başladı. Marakuyev'in boynunu, el yıkama yerinin üzerine eğmek mümkün değildi; neşeli yaradılışlı öğrenci Makarov'u omzuyla itiyor, inatla öne doğru eğilmek istemiyordu; sırtını gererek, inek gibi:

"Durun... ben kendim yaparım! Gereği yok..." diye haykırıyordu.

Marakuyev, kuduz köpek ısırmış gibi sudan korkuyordu adeta.

"Hizmetçiyi bul, çamaşır iste," diye emretti, Makarov.

Klim itaatkâr bir biçimde gitti, vücudu ezilmiş arkadaşını görmeyeceği için memnundu. Hizmetçi kızı ararken, odadan odaya geçiyordu; birden Lütov'u gördü; yalın ayak ve pijamalıydı; pencerenin önünde duruyor, elleriyle başını tutuyordu. Ayak seslerini duyduğunda, şaşkın bir biçimde gözlerini kırparak, elleriyle sokağı garip bir hareketle gösterdi ve sordu:

"Bu... ne?"

"Feci bir... kaza oldu," diye yanıtladı Klim. "Kaza" sözcüğünü biraz duraksayarak, aslında başka bir söz söylemesi gerektiğini düşünerek söylemişti; ancak başında bir şeyler uğulduyor, cızırdıyor, sözcükleri telaffuz etmeye ise bir türlü dili varmıyordu.

Klim ve Lütov yemek salonuna çıktıklarında, Marakuyev kanepede çıplak yatıyor, Makarov ise, kollarını sıvamış, poflayarak genç adamın göğsüne, karnına, yan taraflarına masaj yapıyordu. Marakuyev boynunu yavaşça yana çevirerek, deri yastığın üzerindeki ıslak saçlı kafasını yana yatırmış öksürüyor, bağlantısız, alçak sesle, sayıklıyormuş gibi konuşuyordu:

"Birbirlerini ezdiler. Korkunç bir şey. Siz gördünüz mü? Kahretsin... insanlar ovadan kaçışıp duruyorlar, arkalarında ise ölüleri bırakıyorlar. Dikkat ettiniz mi, itfaiyeciler, çıngıraklarla gidiyorlar, gidiyor ve çıngırak çalıyorlar! Ben: 'Çıngırakları bağlamak gerek!' dedim. 'Olmaz' diye yanıtladılar. Sersemler çan çalarak gidiyorlardı... Aslında, ne diyeceğim, biliyor musunuz..."

Sustu, gözlerini kapadı, sonra yeniden söze başladı:

"Öyle bir şeydi ki, insanları eziyor, çiğneyip gidiyorlar ve arkalarına bile bakmıyorlardı. İşte bu gidişleri insanı şaşırtıyor! Taşlara basa basa yürüyormuşçasına gidiyorlar. Benim üzerime geliyorlar..."

Marakuyev başını kaldırdı, sonra elleriyle kanepeye tutunarak, çok yavaş oturdu ve fazlasıyla garip bir yüz ifadesiyle, ağzını yarım ay biçiminde açtı; hırpalanmış yüzü çirkin bir biçimde yayıldı, kulakları başının arkasına doğru kaydı ve:

"Benim üzerime geliyorlardı, anlıyor musunuz? Hayır, bunu... yaşamak gerek. İnsan yatıyor, ama üzerine tıpkı bataklık toprağa basar gibi ayaklarıyla basıyorlar! Basıyorlar... ha? Yaşayan insana. Aklım almıyor," dedi.

Makarov, Marakuyev'e çok dikkatle bakarak çamaşır uzattı ve "giyinin!" dedi.

Marakuyev, başını gömleğinin içine sokarak, oradan, tıpkı kar birikintisinin içerisinden bakıyormuşçasına devam etti:

"Yüzlerce ceset var. Bazıları çarmıha gerilmiş gibi yerde yatıyor. Bir kadının ise kafası yere gömülmüş."

"Neden gittiniz oraya?" diye sertçe sordu Klim; birden, Marakuyev'in Hodınka ovasına usta kılığına girerek hangi nedenle gitmiş olabileceğini sezdi.

"Ben konuşmak... öğrenmek için gittim," dedi öğrenci, biraz öksürerek; giderek kendine geliyordu. "Bolca toz yuttum..."

Ayağa kalktı, tereddüt eder gibi yere baktı, ağzını yine yarım ay biçiminde büktü. Makarov onu masaya kadar yürüttü, oturttu, Lütov yarım bardak şarap doldurarak:

"İçin," dedi.

Bu, o ana kadar Lütov'un ilk sözüydü. Daha önce dirseklerini masaya dayamış, sessizce oturuyor, şakaklarını elleriyle sıkmış bir halde Marakuyev'e bakıyor, parlak bir ışıktan rahatsız oluyormuş gibi gözlerini kısıyordu.

Marakuyev bardağı aldı, içine baktı, sonra yine masaya koydu:

"Bir kadın, kütüğün yanında yatıyordu; başı kütüğün bittiği yerdeydi, ayaklarıyla kafasına basıyorlardı. Böylece kafası toprağa gömüldü. Bana çay verin... dedi."

Giderek daha istekli ve az hırıltılı konuşmaya başlıyordu.

"Oraya gece yarısı gitmiştim... beni de girdap gibi içine çekti. Çok derine. Bazıları ayakta bayılmıştı, ölü gibiydiler. Öyle cıvık bir şeydi bilirsiniz işte, tıpkı bataklık gibi... Hava kurşun gibi ağır, nefes alamıyorsun. Sabaha doğru bazıları, sanırım aklını oynattı. Bağırıyorlardı. Tüyler ürpertici biçimde bağırıyorlardı. Yanımda şöyle bir adam vardı, hep ısırmaya çalışıyordu. İnsanlar enseleriyle alınlara, alınlarıyla enselere çarpıyordu, birbirlerine vuruyorlardı. Dizleriyle de vuruyorlardı. Ayaklara basıyorlardı. İşe yaramıyordu, hayır, kuşkusuz yaramıyordu! Biliyorum. Kendim de vurdum." Marakuyev, şaşkın bir tavırla gözlerini kırpıp, parmağıyla göğsüne bastırdı. "Nereye gidebilirsinki o anda? Her tarafta insanlar yapışmış duruyor. Vuruyordum ben de..."

Yüzünü yeni yıkamış olan çömez geldi; sakalı ıslaktı; ağzını açarak bir şeyler sormak istedi, Lütov gözüyle Marakuyev'i gösterdi, "şişt" dedi. Ancak Marakuyev konuşmadan masanın üzerinde eğilmiş, kaşıkla fincandaki çayı karıştırıyordu, Klim Samgin sesli bir biçimde düşündü.

"Çar kendini çok feci hissediyor olmalı!"

"Sen de tam acıyacak adamı bulmuşsun," diye alaycı bir tavırla söylendi Lütov. Diğer üç kişi Klim'in söylediklerine aldırmadı. Makarov, yüzünü ekşiterek, çömeze alçak sesle felaketi anlatıyordu.

Klim, Lütov'a dönerek: "Onun haline, insan olarak acıyorum," diye sürdürdü. "Senin düğününde böyle bir talihsizlik olduğunu düşünsene..."

Bu sözler daha da anlamsızdı. Klim, kulaklarının kızardığını hissederek içinden kendine sövdü ve Lütov'un ne yanıt vereceğini bekleyerek sustu. Ancak konuşan Marakuyev oldu.

"Öfkeli insan az!" dedi, başını sallayarak. "Öfkeli insan göremedim. Hayır. Tuhaf, beyaz şapkalı bir adam mezar kazmak için gönüllü topluyordu. Beni de çağırdı. Fazlasıyla gayretkeşti. Sanki çoktandır mezar kazmak için fırsat bekliyormuş gibi insanları çağırıyordu. Büyük, çok sayıda insanı içine alacak toplu mezar..."

Marakuyev çay içti, bir şeyler yedi, üzerine de konyak içti;

kumral, bukleli saçları kuruyarak kabarmış, bulanık gözleri parlamaya başlamıştı.

Marakuyev, boş bardaktan gözlerini ayırmadan: "Bazıları korkunç güçlüydü," diye anımsıyordu. "Olası değil, aslında Makarov söylesene, insan parmaklarıyla, eliyle, başkasının başındaki deriyi sökebilir mi? Saçları değil, deriyi?"

Makarov, kendinden emin ve üzgün bir tavırla: "Sökemez," diye yanıtladı.

"Bir adam... kopardı. Tırnaklarıyla yanımda duran şişman bir adamın ensesine yapıştı ve bir parça kopardı; adamın kafatası kemiği göründü. Aynı adam daha önce bana da vurmuştu..."

"Uyumanız lazım," dedi Makarov. "Gidin, haydi..."

Marakuyev, itaatkâr bir tavırla Makarov'un peşinden giderken: "Korkunç güçlüydü bazıları," diye söyleniyordu.

"Nasıl olup bitti ki bu olay?" diye yeniden sordu, çömez.

Kimse yanıt vermedi. Klim, Çar'ın nasıl davranacağını düşünüyordu. Aslında Çar'ı ilk kez gerçek bir varlıkmış gibi düşündüğünü fark ediyordu.

Çömez, şahıs zamirini vurgulayarak: "Biz ne yapacağız peki?" diye yeniden sordu.

"Mezar kazacağız," diye kızarak kestirip attı Lütov.

Çömez, Lütov'a baktı, sonra Klim'e döndü, üçlü sakalını avucuyla topladı ve:

"Tanrı, kıskançtır ve intikamcıdır; intikamını kızgınlıkla alır; Tanrı kendisine sırt çevirenlerden intikam alır ve düşmanlarını yok eder..."

Klim şaşırarak adama baktı: Yoksa çömez bu olayı haklı çıkarmak mı istiyordu?

Ancak adam başını sallayarak sözlerini sürdürüyordu:

"Naim Peygamberin, korkunç, şeytanca bir sözü vardır. İşte gençler, nereye baksanız ceza ve intikam görürsünüz; çok güzel işler bizde ceza ve intikam sistemi; ya ödüller? Ödüllerle ilgili bir şey bilmeyiz. Danteler, Miltonlar ve diğerleri, hatta bizim halkımız bile, cehennemi, en ince ayrıntısına kadar, en korkunç haliyle tarif ettiler, ya cenneti? Cennetle ilgili bir şey bilmiyoruz; tek bildiğimiz, orada meleklerin Safaov'a övgü şarkıları söyledikleri."

Ansızın masaya yumrukla vuran çömez, odayı cam masa takımlarının titreşimleriyle doldurdu ve gözlerini öfkeyle faltaşı gibi açarak, sarhoş bir sesle bağırmaya başladı:

"Neden övgü şarkıları? Soruyorum, neden övgü şarkıları? İşte gençler, size soru: Neden övgü şarkıları? Cehennemlik birisine övgü şarkıları söyleniyorsa, o zaman kimler aforoz edilecek?"

Lütov, çömeze elini sallayarak:"Bırak bunları," diye rica etti.

"Hayır, bekle: İki tür eleştirimiz var, birisi gerçeğe duyulan özlemden, öteki kendini beğenmişlikten kaynaklanır. İsa, gerçeğin özlemiyle doğmuştur, ya Safaov? Gefsiman bahçesinde İsa'ya acıların kadehini gösteren Safaov değil de şeytansa ve onunla alay etmek için bunu yaptıysa, o zaman ne olacak? Belki o gösterdiği kadeh de değil yumruktu; o zaman ne olacak? Gençler, bunu çözmesi gereken sizlersiniz..."

Makarov hızlı adımlarla içeriye girdi ve Klim'e:

"Marakuyev, orada Hrisanf amcayı ve şu herifi, yani Diomidov'u da gördüğünü söylüyor, anlıyor musun?" dedi.

Makarov yumruğunu avucuna sertçe vurdu; yüzünün rengi atmıştı.

"Gidip öğrenmek gerek..."

"Lidiya'ya sormak gerek," diye sözünü bitirdi, Klim.

"Beraber gidelim. Vladimir, doktoru çağırmaları için adam gönder. Marakuyev kan kusuyor."

Antreye giderken Makarov nedense ekledi:

"Adı, Piotr."

Sokak kalabalık ve gürültülüydü, ancak Tverskaya'ya çıktıklarında gürültü daha da arttı. Üstleri yırtık, yaralı, kirli insanlardan oluşan kalabalık durmadan akıyordu. Hava, yüksek olmayan, ama kesilmek bilmeyen bir uğultuyla doluydu; arada bir bu gürültüyü, kadınların histerik haykırışları kesiyor gibiydi. İnsanlar yorgundu, başlarını önlerine eğip, kendilerini suçlu hissediyormuşçasına güneşe doğru yürümekteydiler. Ancak şurada burada, arada bir başlarını kaldıran insanların yüzünde, Samgin, sessiz, ama çok yoğun bir sevinç ifadesi görebiliyordu.

Samgin'i izlenimlerin yoğunluğu yormuştu; üç renkli bayrak-

larla donatılmış sokakta gördüğü acılı, korku ya da meraklı ve aptallaşmış bir sevinçle dolu insanların bir görünüp bir kaybolan yüzleri onu artık endişelendirmiyordu. İzlenimler, Klim'e önemli olduğunu, gerçek bir varlık olduğunu hissettiriyordu. Felaketin nedenlerini düşünmüyordu. Aslında neden, Marakuyev'in anlattıklarından anlaşılıyordu: İnsanlar "şekerler" için yığılarak birbirlerini ezmişlerdi. Bu durum, Klim'e, arabanın üstünden bu insanlara kayıtsız ve hor gören bir tavırla bakma hakkı veriyordu.

Makarov, Klim'e yan dönmüş, ayağını üstü açık at arabasının merdiven demirine koymuştu ve her an aşağıya atlayacak gibi duruyordu. Arada bir söyleniyordu:

"Bu aptalca bayraklar nasıl da göz tırmalıyor, kahretsin!"

'Çar, ölülerin ailelerini cömertçe para yardımı yaparak ödüllendirir herhalde,' diye düşünüyordu Klim. Makarov ise, arabacıdan daha hızlı gitmesini isteyerek, Marie Antuanette'nin düğününde de bir felaketin meydana gelmiş olduğunu anımsattı.

'Kendisinden çok emin,' diye düşündü Klim. 'Yine ön planda, onun için kadın var. Lüdvig sanki hiç yokmuşçasına anlatıyor.'

Hrisanf amcanın dairesi kapalıydı; bahçedeki mutfak kapısına da kilit vurulmuştu. Makarov, kilide dokundu, kasketini çıkararak terli alnını sildi. Kapalı daireyi kötü bir belirti olarak algılamış olmalıydı. Karanlık girişten avluya çıktıklarında, Klim, Makarov'un yüzünün birden çöktüğünü, solduğunu gördü.

"Yaralıları... nereye götürdüklerini öğrenmemiz gerekiyor. Hastaneleri dolaşmamız gerek. Gidelim," dedi.

"Sanıyor musun ki..."

Ancak Makarov, Klim'e sözünü bitirmesine fırsat vermedi.

"Gidelim," diye kaba bir tavırla yineledi.

Akşama kadar onlarca hastaneye gidip baktılar; iki kez Hrisanf amcanın mutfağının kapısındaki demir kilidi yokladılar. Klim, alçak sesle, mezarlığa gidip bakmalarını önerdiği sırada hava kararmıştı bile.

"Saçmalıyorsun," diye sert bir tavırla çıkıştı Makarov. "Sen sus, tamam mı?"

Bir dakika sonra, kızgınlıkla, ekledi.

"Bu olacak şey değil."

Makarov'un çene kemikleri doğal olmayan bir biçimde sivrileşmişti ve çenesini dişlerini gıcırdatıyormuş gibi oynatıyor, başını durmadan, endişeli insanların koşuşturmalarını takip edebilmek için çeviriyordu. İnsanlar ise giderek sessizleşiyor, homurdanarak konuşmaya başlıyorlar, gece onları solgun gösteriyordu.

Makarov'un ruh hali, Klim'in Lidiya için daha da endişelenmesine neden oluyor, genç adamı içten içe eziyordu. Klim, fiziksel olarak çok yorulmuştu ve yüzlerce yaralı, yırtık pırtık insan gördükten sonra, kendini zehirlenmiş, aptallaşmış hissediyordu.

İkisi birlikte yürüyordu; ara sokaklardan birinden karşılarına bir at arabası çıktı; faytonda saçı dağınık bir halde, minik şapkasını ve şemsiyesini dizlerinin üzerinde tutan Varvara oturmaktaydı.

"Üvey babamı ezdiler," diye bağırdı genç kadın, arabacıyı sırtından iterek; Klim, Varvara'nın bu tümceyi adeta gurur duyuyormuşcasına haykırdığını hissetti.

Makarov, daha Klim ağzını açamadan: "Lidiya nerede?" diye sordu. Kaldırıma atladıktan sonra, genç kadın mekanik, ama güzel bir hareketle arabacının eline para sıkıştırdı ve evine doğru yürümeye başladı; yürürken bir elinde şemsiyesini, diğer elinde şapkasını çirkin bir biçimde sallayarak histerik bir tavırla ve yüksek sesle anlatıyordu:

"Tanınmaz halde. Çizmeleri ve parmağındaki kocaman yüzüğünden bulabildim, anımsıyor musunuz? Kırmızı akikli bir yüzüğü vardı. Feci bir şey. Yüzü yok..."

Varvara'nın yüzünden çok ağlamış olduğu belliydi ve çenesi titriyordu; ancak Klim, genç kadının yeşilimsi gözlerinde kızgın bir parıltı görür gibi oldu.

Makarov, Klim'den önce davranarak: "Lidiya nerede?" diye, ısrarla yineledi.

"Diomidov'u arıyor. Bir sanatçı, onu Aleksandrovskiy garının civarlarında görmüş, onun, Diomidov'un aklını oynattığını söylüyor."

Varvara'nın yüksek sesi, çevreden başıboş insanların toplanmalarına neden oluyordu; bastonlu ve hasır şapkalı bir adam, Klim'i itip, genç kadının yüzüne bakarak soruyordu:

"Gerçekten de on bin kişi mi? Çok da deliren mi varmış?" Adam şapkasını çıkarıp, neredeyse coşkuyla bağırdı:

"Ne görülmedik bir felaket!"

Klim, arkasına baktı: Makarov bu sersem herifi neden kovmuyordu ki? Ancak Makarov ortalıkta görünmüyordu.

Odasında Varvara, sert hareketlerle masaya, yatağa şemsiyesini, şapkasını, buruşturduğu ıslak mendilini, küçücük çantasını fırlatarak kesik kesik konuşuyordu:

"Yanağı yırtılmış, dili yırtıktan sarkıyor. Üç yüzden fazla ceset gördüm... Hayır, daha çok. Nedir bu, Samgin? Bunu kendi kendilerine yapmış olamazlar ki..."

Odada hızlı ve hafif adımlarla, rüzgâr tarafından itiliyormuşçasına dolaşan Varvara, yüzünü ıslak havluyla siliyor, sürekli bir şey arıyor, makyaj masasından durmadan tarakları, fırçaları kapıyor, hemen yerlerine geri fırlatıyor, dudaklarını yalıyor, ısırıyordu.

"Susadım, Samgin, korkunç derecede susadım..."

Varvara'nın göz bebekleri genişlemiş, bulanıklaşmıştı; şişmiş göz kapaklarını yorgun bir ifadeyle kırpıştırıyor, gözleri giderek kızarıyordu. Ağlayarak, gözyaşlarıyla tamamen ıslanmış mendilini yırtarken, genç kadın bağırmaya başladı:

"Bana annemden de yakındı... o kadar komik, öyle sevecendi ki. Halka olan sevgisi de öylesine güzeldi ki... Mezarlıktakiler, öğrencilerin halkı Çar'a karşı kışkırtmak için bir sürü mezar kazdıklarını söylüyor. Aman Tanrım..."

Samgin, ne yapacağını bilemiyordu; ağlayan genç kadınları sakinleştirmek konusunda henüz deneyimli değildi. Ona kalırsa, Varvara içten olamayacak kadar fazla ve yapmacık bir biçimde ağlamaktaydı. Ancak Varvara, dev gibi Afimyevna'nın gelip, sevecen ama ciddi bir tavırla gördüklerini anlatmaya başlamasıyla kendiliğinden sakinleşti:

"Onu saat kulesine getirdiler, eve bırakmak istemiyorlar. Hrisanf Vasilyeviç'i eve almamamız için çok rica ettiler. Bir düşünün, kutlama varken, cenaze nasıl yapılsın, diyorlar."

Aşçı kadın hüzünlenerek:

"Haklılardır, Varya, Çar'ı kızdırmamak gerek. Tanrı onları bildiği gibi yapsın; günah da onların, verecekleri hesap da," dedi.

Varvara, sessizce başını sallıyordu; daha sonra çay istedi ve odasına çekildi. Birkaç dakika sonra siyah giysisiyle geri döndü; saçlarını taramıştı ve yüzü hüzünlü olsa da, sakinleşmiş görünüyordu.

Çay içerlerken, Klim saatine bakarak endişeli bir tavırla:

"Sizce, Lidiya şu Diomidov'u bulacak mı?" diye sordu.

Varvara, sert bir tavırla: "Nasıl bilebilirim ki?" dedi ve yaşam deneyimi çok fazla bir insanın kehanette bulunan ses tonuyla konuşmaya başladı:

"Lidiya'nın bu adama karşı yaklaşımını onaylamıyorum. Aşkla, acımanın ayrımını yapamıyor ve büyük bir hata yapacak. Diomidov insanı şaşırtıyor ve ona acıyorsun; evet ama, böyle birisine de âşık olunur mu? Kadınlar güçlü ve cesur erkekleri sever, böyle kişilere içten ve uzun süre bağlanırlar. Tuhaf adamları da severler, kuşkusuz. Bir bilge Alman: 'Fark edilmek için tuhaf şeyler yapmak gerek' der."

Üvey babasının ölümünü unutmuşçasına, Varvara beş dakika kadar Lidiya'dan eleştirerek, çekiştirerek söz etti ve Klim, bu genç kadının aslında arkadaşı Lidiya'yı sevmediğini anladı. O ana kadar Varvara'nın, Lidiya'ya karşı duyduğu antipatiyi nasıl bu kadar iyi saklayabildiğine şaşırdı ve bu durum yeşil gözlü kadını Klim'in gözünde yüceltti. Varvara, daha sonra üvey babasından söz etmesi gerektiğini anımsadı ve Hrisanf amca gibilerinin, modası geçmiş insanlar oldukları halde, kendilerine özgü güzellikleri bulunduğunu söyledi.

Klim, kendisini giderek endişeli ve huzursuz hissediyor, böyle oturup çay içmek yerine, şu an sokaklarda dolaşarak genç kızı aramaya gitmesinin Lidiya ile ilişkileri açısından daha iyi ve uygun olacağını seziyordu. Ama artık gitmesi de yersiz bir davranış olurdu.

Lidiya, içeri koşarak girdiğinde hava iyice kararmıştı; Makarov, Diomidov'un koluna girmiş, onu izliyordu. Samgin, o anda, odadaki her şeyin titreştiği ve tavanın da birden çökecek gibi olduğu duygusuna kapıldı. Diomidov, topallayarak yürüyordu; sol eli Makarov'un kasketine sarılmış ve boynuna geçirilmiş olan kirli bir bez parçasına tutturulmuştu. Diomidov, kendinde değilmiş gibi bir sesle:

"Ben zaten biliyordum... gitmek istemiyordum..." dedi.

Açık renk saçları, koyun postundaki kirli tutamları anımsatırcasına tutam tutamdı; bir gözü morarmış ve şişmişti; diğer gözü ise kocaman açılmış, bulanık bakıyordu ve fırlamış gibiydi. Üzerindeki giysiler çok sayıdaki yırtıktan seçilemiyordu; pantolonunun paçası ortadan yırtılmıştı ve yırtıktan görünen dizi durmadan titremekteydi; pis bir deriyle kaplı bu yuvarlak kemiğin titremesi de iğrençti.

Makarov, Diomidov'u, bu eve gelişlerinde her zaman oturduğu, kapının yanındaki sandalyeye yavaşça oturttu; aksesuarcı, arada bir istem dışı kasılan bacağının duruşunu düzeltti ve eliyle başındaki tozları çırparak, hırıltılı bir sesle bağırmaya başladı:

"İnsanların birbirini ezmemesi için onları bölmek, kümelere ayırmak gerektiğini kendilerine söylemiştim. Aman Tanrım!"

Makarov, Lidiya'ya sert bir tavırla: "E, ne yapacağız?" diye sordu. "Sıcak su ve temiz çamaşır gerekiyor. Onu hastaneye götürmek gerekirdi, buraya getirmek değil..."

"Susun! Ya da, defolun buradan," diye bağırdı Lidiya, mutfağa koşarken. Kızgın bağırışı, Varvara'yı ağıtçı köylü kadınlar gibi bağırmaya zorladı:

"Yargılamak gerek, aforoz etmek, asmak..."

Varvara, Diomidov'a bakarak başını iki eliyle tutmuş, sandalyede oturduğu halde iki yana sallanıyor, ayaklarıyla yere vuruyordu. Diomidov da, ona yuvalarından fırlamış gibi duran gözüyle bakıyor ve bağırıyordu:

"Herkesin bir yeri vardır! Buna cüret edemezsiniz! Kimsenin önüne yem atamazsınız! Şekerlere gerek yoktu! Kupalara gerek yoktu!"

Bacağı sürekli yere vurarak yeniden kasılmaya başladı: Dizi yırtıktan bir çıkıp bir kayboluyordu; Diomidov, ağır bir dışkı kokusu yaymaktaydı. Makarov, Diomidov'u omzundan tutarak, yüksek sesle ve sert bir yüz ifadesiyle Varvara'ya döndü:

"Çamaşır verin, havluları da... bağırmanın ne gereği var? Onları asarlar, merak etmeyin."

Diomidov: "Herkesi, teker teker," diye bağırıyor, gözyaşları sel gibi akıyordu.

Lidiya, koşarak içeri girdi; Makarov'u iterek, Diomidov'u kolayca ayağa kaldırdı ve mutfağa doğru yürütmeye başladı.

Klim: "Kendisi mi yıkayacak yoksa?" diye sorarak irkildi ve yüzünü iğrenircesine ekşitti.

Varvara, başını sallayarak gür kızıl saçlarını omuzlarına attı ve hızlı adımlarla üvey babasının odasına gitti; Samgin onu gözleriyle izleyerek, saçlarını şu anda değil de daha önce dağıtması gerektiğini düşündü. Makarov ise pencereleri açmış, kendi kendine söyleniyordu:

"Onları caddede buldum. Bu adam, ortalıkta bağırıyor, vaaz verir gibi: 'Dağıtmak, ayırmak gerek,' diye bağırıyor, Lidiya ise onu kendisiyle birlikte gelmesi için ikna etmeye çalışıyordu... Diomidov ise, 'Senin adamlarının hepsinden nefret ediyorum,' diye haykırıyordu..."

Kentte büyük bir çatırtı koptu; sanki büyük bir sobada nemli odunlar hızla tutuşuyordu.

"Işık gösterisi olacak mı acaba?" diye sesli düşünüyordu, Klim.

Makarov öfkeli bir sesle: "Sen ne diyorsun, kesin iptal etmişlerdir?" diye yanıtladı.

"Niye ki?" diye tersledi, Klim. "Eğlenceli olacaktı. İptal etmeleri aptalca olur."

Makarov sustu, bıyıklarıyla oynayarak pencere pervazına oturdu.

Samgin, olumlu yanıt almayı umut ederek: "Diomidov, delirmiş mi?" diye sordu. Makarov, biraz bekledikten sonra, teselli etmekten uzak bir yanıt verdi:

"Hiç sanmam. Bana kalırsa... o, ömür boyu delirme sınırında yaşayanlardan biri."

Lidiya kapıda göründü. Kapının olmayan eşiğine ayağı takılmışçasına birden duraklamıştı; bir eliyle kapıya tutunarak, diğeriyle gözlerini kapadı.

"Yapamıyorum," dedi genç kız; çevresinde düşeceği bir yer seçer gibi yerinde sallanıyordu. Bluzunun kolları dirseklere kadar sıvanmıştı ve ıslak eteğinden yere bir şeyler damlıyordu.

Çok tuhaf bir ses tonuyla, suçluymuşçasına ve belirgin bir şaşkınlık ifadesiyle:

"Yapamıyorum," diye yineledi. Yalvaran bir sesle ve elleriyle yüzünü örterek: "Gidin, yıkayın onu," dedi.

Makarov, Klim'e dönerek: "Gidelim, yardım edersin sen de," dedi.

Diomidov mutfakta, suyla dolu büyük bir leğenin önünde, çırılçıplak yerde oturuyordu; sol elini göğsüne bastırmış, sağ eliyle de destekliyordu. Islak saçlarından sular akıyor ve eriyip, ayrışıyormuş gibi görünüyordu. Genç adamın çok beyaz cildi, yer yer dışkıyla kirlenmişti; morluklar ve çiziklerle doluydu. Diomidov, sağ elinin başarısız bir hareketiyle bir avuç su alarak, yüzüne, şişkin gözüne attı; su göğsünün üzerine gelerek, koyu lekeleri temizleyemeden akmaya başladı.

"Herkesin kendine ait yeri var," diye fısıldıyordu Diomidov. "Çekilin, herkes birbirinden uzaklaşsın... Ben oyuncak değilim..."

Klim, hiç ilgisi yokken, Diomidov'u havariye benzeterek: "İshak," diye fısıldadı; ancak hemen, söylediğini düzeltmek istercesine: "Adak eti bu," dedi.

Aşçı Amfimyevna, ocağın önünde duruyor, musluktan akan suyun homurdanarak alttaki kazana dökülüşünü izliyordu.

Kadın, Diomidov'a yadırgarcasına yan yan bakarak: "Tamamen delirmiş bu çocuk," dedi. "Soylu değil, ama narin. Kaprisli. Lidiyacığım'a bir kepçe dolusu suyu fırlattı..."

Samgin tuhaf bir ses duydu, sanki Makarov dişlerini gıcırdatıyordu. Makarov kısa montunu çıkardı, Diomidov'u, tıpkı bir kadının çocuğu yıkaması gibi, önünde diz çökerek dikkatli ve becerikli haraketlerle yıkamaya başladı.

Samgin, birden içinde şiddetli bir öfke duygusunun kabardığını hissetti: Lidiya, işte bu biçimsiz vücuda sarılacaktı, belki de daha önce sarılmıştı bile? Bu düşünce, Klim'in mutfaktan hemen fırlamasına neden oldu. Lidiya'ya bazı aşağılayıcı sözler söylemeye hazırlanarak hızlıca Varvara'nın odasına geçti.

Lidiya, yatağın üzerine oturarak tek eliyle Varvara'ya sarılmış, köşeli, küçük şişedeki sıvıdan biraz koklaması için zorluyordu; lambanın ışığı, şişeyi gök kuşağı renklerine boyamıştı.

Lidiya: "Ne oldu?" diye sordu.

Klim, sert bir tavırla: "Yıkıyor," diye yanıtladı.

"Ağrıları var mı?"

"Galiba yok."

"Varvara," dedi Lidiya. "Teselli etmeyi bilmem. Hem teselli etmeye gerek var mı? Bilmiyorum."

Varvara, yatağa yan düşerek: "Gidin, Samgin," diye bağırdı.

Klim, Lidiya'ya tek bir söz söylemeden gitti.

'Şu an yüzü o kadar kederli ki. Belki de bu keder onu kurtaracak.'

Yol kenarlarında is çıkararak yanan yağlı kandiller duruyordu. Samgin, ortalığın yeterince aydınlatılmamış olduğunu düşündü; ışıklar kararsızca yanıyor, kentin gürültüsünde kızgın, homurtuya benzer, bayram sevincini hiç çağrıştırmayan bir şeyler duyuluyordu. Tverskaya caddesinde küçük gruplar toplanmıştı; bir grup, hararetli bir biçimde, havai fişek gösterisinin yapılıp yapılmayacağını tartışıyordu. Bir adam, coşkulu bir tavırla:

"Yapılacak," diye iddia ediyordu.

Uzun boylu, gri şapkalı bir adam, söylediklerinden çok emin ve sert bir tavırla:

"Majesteleri imparator, şaka yapılmasına izin vermeyecektir."

Üçüncü bir ses, görüş ayrılığını gidermeye çalışıyordu:

"Havai fişek yarına ertelenmiş."

"Majesteleri imparator..."

Ağaçların arkasından birinin tiz sesi duyuldu:

"O şimdi soylular balosunda oynuyordur! Majesteleri imparatorunuz!"

Herkes sesin geldiği yöne baktı. İki kişi ise, çok kararlı bir biçimde bağıranın olduğu yöne doğru yürümeye başlayarak Klim'i uzaklaşmak zorunda bıraktılar.

'Çar, gerçekten de baloya gitmişse, o zaman bu adam, karakterli bir insan demektir. Cesur bir adam. Diomidov haklı...'

Klim, Strastnaya meydanına yürümekteydi; kentin kargaşalı gürültüsünde, arada bir çevrede duyulan sesler arasında kopuk tümceler seçebiliyordu. İşte birisi, cesur bir sesle bağırdı:

"'E-e, ölecek miyim yoksa' diye düşündüm?"

Klim: 'Herhalde bir adamı, belki de Marakuyev'i ezdi,' diye düşünüyordu. Aslına bakılırsa, genelde bir insanın izlenimlerle fazlaca yüklendiği ve düşüncelerin izlenimlerin ağırlığı altında ezildiği anlarda olduğu gibi, düşünecek halde değildi. Üstelik açtı ve susamıştı.

Puşkin heykelinin önünde, birisi, küçük bir insan topluluğuna karşı konuşuyordu.

"Siz hiç, yaşamımızın düzenini, örneğin bizi nasıl yönettiklerini düşündünüz mü?"

Samgin konuşana baktı, kıvırcık sakalından ve tüylerle kaplı yüzündeki gülümsemesinden, Yakov Platonov'un bodrumunda yanında oturmuş olan konuşkan adamı tanıdı.

"Taş –aptaldır..."

Meydanda leylek gibi yürümekte olan Poyarkov, Klim'in yanından geçti. Samgin, isteksizce genç adamı çağırdı:

"Nereye gidiyorsunuz?"

Poyarkov, Klim'in yanında yürümeye başladı ve uyuşuk ve alçak sesle:

"Sabahtan beri dolaşıyorum, bakıyorum, dinliyorum. Anlatmayı denedim insanlara. Anlamıyorlar. Aslında iş çok basit: Ovadan kitle halinde, hemen Kremlin üzerine yürümeli, böylelikle iş tamam! Galiba Brüksel'de 'Mesih'i dinledikten sonra, halk yürümüş ve anayasa çıkmıştı... İstediklerini vermişlerdi yani," dedi.

Poyarkov küçük bir restoranın kapısında durarak öneride bulundu:

"Buradaki 'Acılı Yürekler Limanı'na girelim. Marakuyev'le buraya sık geliriz..."

Klim, Marakuyev'e olanları anlatınca, Poyarkov iç geçirerek:

"Daha kötüsü de olabilirdi; beş bin kadar insan öldü, diyorlar. Savaş gibi," dedi.

Poyarkov uğultulu bir sesle konuşuyordu ve yüzü tuhaf bir biçimde uzamıştı. Samgin, bugün ilk kez Poyarkov'un uzun burnunun altındaki kızılımsı bıyıkları fark ettiğini düşündü. 'Boşuna sakalını tıraş ediyor' diye düşündü.

"Geçenlerde, çocuğuna ders verdiğim tacir: 'Krep yemek istiyor

canım, ama tanıdıklardan ölen yok,' dedi. Sordum ona: 'Onların ölmelerini neden istiyorsunuz ki?' O ise: 'Krepler özellikle cenazelerde lezzetli olur,' dedi. Herhalde şimdi bol bol krep yiyecek..."

Klim, dilimlenmiş söğüş et yiyip bira içiyor, Poyarkov'un meyhanedeki gürültünün bastırdığı uyuşuk konuşmalarına pek kulak vermiyor, kopuk kopuk tümceler yakalıyordu. Siyah giysili, sakallı ve şişman bir adam:

"Halkın felaketini fırsat bilip, sahte paraları piyasaya sürmek iyi bir şey değildir..." diye bağırıyordu.

"Güzel konuşuyor," diye övdü Poyarkov. "Bizde iyi konuşur, kötü yaşarlar. Geçenlerde Tatyana Pasek'in bir yazısını okudum: 'Yaşamlarında, ne iyi ne de kötü bir şey yapmış olanlara rahmet dileyelim.' Nasıl, hoşunuza gitti mi?"

"Tuhaf," dedi Klim, dolu ağzıyla.

Poyarkov, biraz sustu, birasından içti, sonra iç geçirerek:

"Burada sessiz bir çaresizlik var," dedi.

Masanın yanında Marakuyev belirdi; yanağı beyaz bir mendille bağlanmıştı ve kıvırcık saçlarının arasından iki beyaz kulak ve bir düğüm komik bir biçimde sarkıyordu.

Genç adam masaya oturarak, Poyarkov'a: "Burada olacağından emindim," dedi.

Birbirlerine doğru eğilerek fısıldaştılar.

"Size engel oluyor muyum?" diye sordu Klim; Poyarkov, Samgin'e yan yan bakarak, alçak sesle:

"Neden engel olacakmışsınız ki?" dedi.

İç geçirerek, devam etti:

"Ona, Marksistlerin gizli yazı çıkartmak istediklerini söyledim, biz ise..."

Marakuyev, arkadaşının homurdanarak yaptığı konuşmayı bitirmesine izin vermeden:

"Siz Samgin, Lütov'u iyi tanır mısınız? İlginç bir adam, çömez de öyle. Ancak çok fazla içiyorlar! Akşam saat beşe kadar uyudum, sonra beni ayağa kaldırıp yeniden başladılar içirmeye! Kaçtım ve işte bu saate kadar, Moskova'nın o sokağı senin bu sokağı benim dolaşıyorum. Buraya iki kez uğradım..." dedi.

Öksürmeye başladı, yüzünü ekşitti, böğrünü tutuyordu.

"Bir ömür boyu yetecek kadar toz yutmuşum."

Hüzünlü Poyarkov'un aksine, bu genç, neşeli ve konuşkandı. Marakuyev yeni uyanmış ve daha tam olarak nerede olduğunu anlamamış biri gibi, meyhanede konuşulan bazı sözleri kapıyor, alaylı ya da düşünceli bir tavırla o sözlere ilişkin fıkramsı olaylar anlatıyordu. Biraz içkiliydi, ancak Klim, gencin bu garip, hatta korkutucu ruh durumunun tek nedeninin bu olmadığını anlayabiliyordu.

'Eğer hayatta kaldığına seviniyorsa, bu anlamsız bir sevinme biçimi; düşünmemek için konuşuyor olmasın?'

Marakuyev: "Burası çok havasız, dışarı çıkalım," diye öneride bulundu.

"Ben eve gideyim," dedi ciddi bir tavırla, Poyarkov. "Bugünlük benden bu kadar."

Klim uyumak istemiyordu; günün karamsar telaşından, başka izlenimlerin dünyasına geçmek istiyordu. Marakuyev'e, Vorobyev dağlarına gitmeyi önerdi. Marakuyev, sessizce başını 'evet' anlamında eğdi.

Marakuyev faytona binerken: "Biliyor musunuz, boğulanların, ezilenlerin çoğu 'temiz' dediğimiz insanlar... Kentliler ve gençler. Evet. Bunları bana bir polis doktoru söyledi; akrabamdır kendisi. Onun meslektaşları, doktorlar da aynı şeyleri söylüyorlar. Ben kendim de gördüm zaten. Yaşam kavgasında sıradan insanlar daha güçlü çıkıyor. İçgüdüsel davrananlar yani..."

Marakuyev alçak sesle, eski, vidaları gevşemiş faytonun gıcırtısından pek duyulamayan bir şeyler daha anlattı. Başını diğer yöne çevirerek öksürüyor, burnunu temizliyordu; fayton kent dışına çıktığında:

"Yürüyelim, isterseniz?" diye önerdi.

İleride, kapkara tepelerin üzerindeki meyhanelerin ışıkları kocaman dişler gibi parıldamaktaydı; arkada, görülmeyen toprağa yayılmış olan kentin üzerinde, pembe sarı renkte bir kızıllık hakimdi. Klim, ansızın, Hrisanf amcaya ve Diomidov'a olanları Poyarkov'a anlatmadığını anımsadı. Bunları söylemeyi unuttuğu için birden utandı. Ancak, Klim o anda, kalabalığın arasında görmüş olmasına karşın Marakuyev'in zaten Hrisanf amcayı sorma-

dığını düşündü. Etkileyici olabilecek sözler bulmaya çalışan, ama bulamayan Samgin:

"Hrisanf amca ezilmiş, Diomidov yaralı ve galiba tamamen delirmiş," dedi.

Marakuyev: "Olamaz!" dedi yavaşça; durdu ve birkaç saniye hiçbir şey söylemeden Klim'in yüzüne gözlerini korkuyla kırpıştırarak baktı.

"Ölmüş mü?"

Klim başını salladı; o zaman Marakuyev yoldan saparak bir ağacın altında durdu, gövdeye sırtını verip:

"Gitmeyeceğim," dedi.

"Rahatsız mısınız?" diye sordu Klim.

Piotr Marakuyev çökmüş bir halde, nefesi tıkanarak: "Şaşırmayın, gülmeyin," diye yanıtladı. "Sinirlerim, anlarsınız. O kadar çok şey gördüm ki... Anlatılacak gibi değil! Ne adilik ama! Bu ne alçaklık..."

Klim'e, neşeli öğrencinin bacakları bükülüyormuş gibi geldi; arkadaşını dirseğinden tuttu, Marakuyev ise sert bir hareketle yüzündeki mendili koparark alnını, şakaklarını, yanağını silmeye, gözlerine bastırmaya başladı.

"Kahretsin! İkisi de bebekti," diye bağırdı sonunda Marakuyev.

'Ağlıyor, ağlıyor,' diye yineliyordu Klim içinden. Bu durum beklenmedik, anlaşılamayan bir şeydi ve Klim söyleyecek söz bulamayacak denli şaşkındı. Öylesine coşkulu, sürekli bağıran, durmadan tartışan ve gülme ustası olan, yapılı, yakışıklı, yiğit köy armonikacısına benzeyen bu genç, şimdi bir kadın gibi, yol kenarındaki su birikintisinin yanında, biçimsiz bir ağacın altında, yoldan durmadan ağızlarında sigarayla geçmekte olan kapkara insanların önünde hıçkırarak ağlıyordu. Saçı sakalına karışmış birisi, küçük ihtiyacını gidermek için biraz durduğunda, neşeyle bağırdı:

"Fazla kaçırmış bu öğrenci, ağlayıncaya kadar içmiş! Ben de böyle içebilseydim..."

Marakuyev: "Ağlamanın komik olduğunu biliyorum," diye söyleniyordu.

Yakınlarda bir yerlerde hışırtılı bir sesle bir havai fişek yüksel-

di, çocukların "hurra" haykırışlarını bastırarak gürültüyle patladı. Ardından bir aydınlatma fişeği, gökyüzünde parladı; fişeğin yansıması dağılırken, Marakuyev'in yüzü, doğal olmayan, cıvalı beyaza, sonra ölü yeşiline dönüştü, daha sonra da derisi yüzülmüşçesine kıpkırmızı kesildi.

Marakuyev, yanaklarını hızlı, bir tavşanın hareketlerini andıran bir biçimde silerek: "Kuşkusuz, komik," dedi. "Burada ise görüyorsunuz, fişek gösterisi var, çocuklar seviniyor, kimse anlamıyor, kimse hiçbir şey anlamıyor..."

Saçı sakalına karışmış adam Klim'in yanına geldi ve ona göz kırptı.

Klim'e yabancı gelmeyen kıvırcık sakalının arasından gülümseyerek: "Hayır, onlar halkın aptal olduğunu çok iyi çözmüşler," diye söze başladı.. "Onlar, bizi saçmalıklarla tedavi etmeyi bilen *eczacılarımızdır.*"

Marakuyev adama doğru, ona vurmak istercesine çok hızlı bir adım attı.

Bir zamanlar Hrisanf amcanın, yemek salonunda konuştuğu gibi yüksek sesle: "Tedavi mi ediyorlar? Kimi?" diye sormaya başladı. İki üç dakika sonra çevresini karanlık yüzlü altı adam sarmıştı. Adamlar konuşmadan bekliyor, arada bir tepedeki meyhanelerin görünüp kaybolmalarına neden olan ateş kasırgalarını mekanik bir hareketle izliyor, daha sonra başlarını Marakuyev'e çeviriyorlardı.

"Cesur konuşuyor," dedi birisi, Klim'in arkasından; başka bir ses ise umursamazca uyardı:

"Öğrenci, ona göre ne var ki? Gidelim."

Klim Samgin uzaklaştı; Marakuyev'i dinleyenlerden birisinin onu yakasından tutup hemen polise götürebileceğini düşünüyordu.

Samgin, kendisini dinç hissediyordu. Marakuyev'in ağlamasında onu fazlasıyla tatmin eden bir şey vardı: Gözyaşlarının gerçek olduğunu ve bu ağlayışın, düzgün ve akıllıca konuşma özelliğini yitiren Poyarkov'un üzüntüsünü, yüzündeki tiksinme ifadesini, yüzünü elleriyle kapatarak gizleyen Lidiya'nın şaşkın, suçlu bakı-

şını, tiksintisini ve Makarov'un diş gıcırdatmasını açıkladığını hissediyordu. Klim Makarov'un o an dişlerini gıcırdatıp gıcırdatmadığından artık kuşku duymuyordu. Makarov, mutlaka dişlerini gıcırdatmış olmalıydı, başka türlü olamazdı.

İnsanların, istem dışı, ansızın verdikleri bu tepkiler gerçeği yansıtıyordu; bu gerçeği bilmek, Diomidov'un çıplak, yaralı ve kirli vücudunu görmek kadar yararlıydı.

Klim, kente doğru hızlı adımlarla yürümeye başladı. Coşkulu düşünceler onu neredeyse kanatlandırıyordu.

'Ben güçlüyüm, yolun ortasında ağlamam... zaten hiç ağlamam. Ağlamıyorum, çünkü kendime işkence etmeyi bilmem. Onlar dişlerini, kendine işkence ettiklerinden gıcırdatıyor. İşte bu yüzden, yüzlerini ekşitiyorlar. Onlar çok zayıf insanlar. Herkeste ve her birinde Nehayeva'dan bir şeyler var... Nehayevalık işte!..'

Moskova üzerindeki şafak, kiliselerin altın kubbelerini aydınlatıyor, kubbeler, itfaiyeci birliğinin duygusuz erlerinin başlarındaki kasklar gibi parıldıyordu. Binalar, koskoca bir sabanla işlenmiş toprağın parçalarını andırıyor, toprağın içinde derin yarıklar açmış olan saban, ateşin altın rengini ortaya çıkarmış görünüyordu. Samgin, kendi içinde de dümdüz bir sabanın, koyulaşmış karanlık şaşkınlığını ve endişelerini yararak düz bir hat üzerinde geçtiğini hissediyordu. Elinde değneği olan bir adam, Samgin'i iterek:

"Kör müsün? Yürüyorsunuz burada, şeytanlar sizi..." diye bağırdı.

Adamın itmesi ve bağırması, Samgin'in hızlı düşünce akışını bozamadı.

'Marakuyev, herhalde kıvırcık saçlı işçiyle dost olacak. İnsanların ucuz şeker ve kurabiyeler için binlerce ölüme neden olacak biçimde birbirlerini ezdikleri bir ülkede, devrimi hayal etmek ne kadar da aptalca. İntihar eden insanlar.'

Bu söz, düşünmek istemediği felaketi, Klim'e yeterince açıklıyordu.

'Ezdiler milleti, şimdi de havai fişekleri, sahte ışıkları izleyerek seviniyorlar. Makarov haklı: İnsanlar havyar gibi. Neden bunu

ben değil de, o söyledi. Aptal olsa da, Diomidov da haklı: İnsanlar birbirlerinden ayrı olmalı, böyle birbirlerini daha iyi görüyor ve anlıyorlar. Hem de herkesin teke tek savaşabileceği yeri olmalı. Teke tek insanlar daha kolay yenilir.'

Samgin bu sözü beğenerek, alçak sesle yineledi:

"Kolay yenilir."

Belleğinde bir saniye için, hoş olmayan bir anı belirdi; mutfağın ortasında sarhoş bir balıkçı dizlerinin üzerinde duruyor, yerde kör gibi, anlamsızca, bir sürü yengeç dört bir yana yürüyor, küçük Klim korkmuş duvara yaslanıyor.

'Yengeçler, yani Lütovlar, çömezler, genel olarak normal olmayan insanlar... Turoboyevler, İnokovlar. Onların yazgısı tıpkı Yakov Platonoviç'in yeraltı adamı gibi olacak. Onlar ölmek zorunda... başka türlü nasıl olabilir ki?'

Samgin, bu gibi insanları, özellikle bugün kendisine düşman gördüğünü düşündü. Onların icabına bakmak gerekiyor. Her biri özel değerlendirmeden geçmeli, çünkü her birisinde tuhaf, anlaşılamayan bir şeyler var. Bu insanlar, tıpkı dallı kereste gövdeleri gibi, bir türlü üst üste konamıyor, üzerlerine basarak yukarı bir yere çıkılmasına izin vermiyorlardı. Evet, aslında onların hepsini, teker teker çok sağlam bir ipe dizmek gerekiyordu. Bu, tıpkı satranç oyununda her taşın hareket yönünü bilmek kadar önemliydi. Bu noktada, Samgin'in düşüncelerinin yönü "Kutuzovculuğa" kayıyordu. Klim adımlarının hızını artırdı, bu düşüncelerin aklına ilk kez gelmediğini anımsamıştı, aslında sürekli bunları düşünüyordu.

Samgin: 'Bu dağınık, akılları yerinde olmayan insanlar, üzerlerindeki postlarıyla oynadıkları rollerde oldukça rahatlar. Ben de, yaşamda rahat bir yer hak ediyorum...' diye düşünüyor, kendini yenilenmiş, bağımsız hissediyordu.

Bu bağımsızlık ve yere sağlam basma duygusuyla, Klim, ertesi gün Lidiya'nın odasında oturarak genç kıza hafif alaycı bir tavırla, önceki gece gördüklerini anlatıyordu. Lidiya rahatsızdı, titriyordu, esmer şakaklarında ter damlaları parlıyordu; ancak o yine de hâlâ Penze dokuması kalın şalına sarınarak elleriyle omuzları-

nı tutuyordu. Koyu renk gözleri şaşkınlık ve korku ile bakıyordu. Ara sıra ve kendisini zorluyormuşçasına Lidiya bakışını yatağına çeviriyordu. Yatağında, kaşlarını yukarı doğru kaldırmış, gözlerini tavana dikmiş Diomidov sırtüstü yatıyordu. Sağlam kolu başının altındaydı, parmakları titreyerek altınımsı bukleleriyle oynuyordu. Diomidov konuşmuyordu ama ağzı açıktı ve morluklarla dolu yüzü haykırıyor gibiydi. Üzerindeki geniş pijamanın kolları omuzlarına kadar sıvanmıştı ve ezilmiş kanat gibi duruyordu; önü iliklenmemiş yakasından göğsü görünüyordu. Vücudunda soğuk, balığı anımsatan bir şeyler vardı; boynundaki geniş morluk balığın solungacını andırıyordu.

Varvara, ayaklarında terlikleri, üzerinde buruşuk bir bluz ve saçları taranmamış bir halde geldi; gözleri öfkeyle parlıyordu. İki dakika kadar Klim'in anlattıklarını dinledi, kalkıp gitti, sonra geri döndü.

"Ne yapacağımı bilmiyorum," dedi. "Cenazeye param yetmeyecek..."

Diomidov başını kaldırdı ve ıslık gibi bir sesle sordu:

"Ölecek miyim yoksa?"

Sonra elini sallayarak bağırmaya başladı:

"Ölmüyorum ben! Gidin... hepiniz gidin!"

Varvara ve Klim gitti; Lidiya hasta genci sakinleştirmek için kaldı; yemek odasından bağırışları duyuluyordu:

"Beni hastaneye götürün..."

"Delirdiğine inanmıyorum," dedi, yüksek sesle Varvara. "Sevmiyorum bu adamı ve inanmıyorum..."

Lidiya şakaklarını tutarak geldi, konuşmadan pencerenin yanına oturdu. Klim doktorun ne dediğini sordu. Lidiya, Klim'e anlamadığını belirten bir bakış fırlattı; göz altlarındaki morumsu lekelerden dolayı gözleri daha açık renkli görünüyordu. Klim sorusunu yineledi.

"Kaburgaları ezilmiş. Elinde çıkık var. Ama en önemlisi, sinirsel sarsıntı geçiriyor... Gece sürekli, 'ezmeyin beni!' diye sayıkladı. İnsanları birbirlerinden uzak olacakları bir biçimde dağıtmalarını istiyordu. Hayır, söyle bana, nedir bütün bunlar?"

"Rahat vermeyen bir düşünce," dedi Klim.

Genç kız yeniden Klim'e anlamayan bir bakış fırlattı, sonra:

"Benim sorduğum o değil," dedi. "Onunla ilgili sormadım. Aslında neyi sorduğumu bilmiyorum."

"Eskiden de normal değildi bu adam," diye ısrarla sürdürdü Klim.

"Burada normal olan ne var ki? İnsanların önce birbirlerini ezmeleri, sonra da armonika çalmaları mı? Yanımızda sabaha kadar armonika çaldılar."

Makarov, ellerinde bir sürü paketle içeri girdi, Lidiya'ya kaşının altından bakarak:

"Uyudunuz mu?" diye sordu.

Lidiya, Makarov'a bakmadan ve yanıt vermeden, alçak sesle konuşmasını sürdürdü:

"Normal, ortalık sakin olduğu zaman demektir, değil mi? Ancak yaşam giderek huzursuz bir hal alıyor..."

Makarov, öfkeli bir tavırla sargı bezi ve pamuk dolu paketleri açarak: "Normal organizma, sağlıksız ve hoş olmayan iritasyonların giderilmesiyle mümkündür," dedi. "Bu biyoloji yasasıdır. Biz ise sıkıntıdan ve tembellikten sağlıksız iritasyonları bayram gibi karşılarız. Ama bazıları yarı aptal oldukları için..."

Lidiya ayağa fırlayıp, üzüntüyle bağırdı:

"Benim yanımda bu şekilde konuşmaya cüret edemezsiniz!"

"Siz olmadan, konuşabilir miyim?"

Lidiya, Varvara'nın odasına kaçtı.

"Histeri eğilimi," dedi Makarov, arkasından. "Gidelim Klim, kompres yapmama yardım et."

Diomidov onların kollarına girerek sessizce, itaatkâr bir biçimde istedikleri yöne dönüyordu; ancak Samgin, hastanın boş bakışlı gözlerinin Makarov'u görmek istemediğini fark etti. Makarov, Diomidov'a bir kaşık brom içmesi gerektiğini söylediğinde, Diomidov yüzünü duvara çevirip:

"İçmeyeceğim. Gidin," dedi.

Makarov, isteksizce ikna etmeye çalıştı; o sırada sıvının kaşıktan Diomidov'un omzuna damlamakta olduğunu hissetmeden

pencereye bakıyordu. Diomidov başını kaldırıp, şişmiş yüzünü ekşiterek sordu:

"Neden bana işkence ediyorsunuz?"

"İçmeniz gerekiyor," dedi duygusuzca, Makarov.

Hastanın gözlerinde mavimsi kıvılcımlar parlayıp söndü. Diomidov şurubu içip duvara tükürdü.

Makarov, Diomidov'un tepesinde, kendisine hiç benzemeyen bir yüz ifadesiyle bir dakika kadar durdu. Omuzlarını kaldırmış, kamburunu çıkarmıştı; parmaklarını sıkarak iç geçirdi ve Klim'den rica etti:

"Lidiya'ya gece nöbet tutacağımı söyler misin?.."

Sonra gitti. Diomidov gözleri kapalı yatıyordu; ağzı açıktı ve yine sessizce bağırıyor gibiydi. Diomodov'un, yüzünü ölü gibi ve korkunç gösterdiğini bilerek ağzını açık tuttuğu düşünülebilirdi. Sokaktan kulakları sağır edercesine trampet sesleri duyuluyor, yüzlerce asker botunun çıkardığı uygun adım yürüyüş sesleri toprağı inletiyordu. Korkmuş bir köpek, histerik bir biçimde bir yerlerde havlamaktaydı. Oda rahatsız, dağınık, ispirto kokusundan dolayı havasızdı. Lidiya'nın yatağında yarı deli olan bir adam yatıyordu.

Klim: 'Belki de sağlıklıyken de burada yattığı oluyordu...' diye düşündü.

Klim, Lidiya'nın vücudunu bu soğuk ve garip bir biçimde beyaz kolların arasında düşününce irkildi. Kalktı, ayaklarını kaba bir biçimde vurarak odada dolaşmaya başladı; Klim, Diomidov'un morarmış burnunu çevirerek gözlerini açtığını görünce daha çok ses çıkarmaya başladı, Diomidov:

"Makarov'un nöbet tutmasını istemiyorum. Lidiya tutsun... Makarov'u sevmiyorum," dedi.

Klim Samgin, Diomidov'a yaklaşarak boynunu uzattı ve yumruğunu gözlerinin önünde sallayarak alçak sesle:

"Sus, seni... mutlu böcek!.." dedi.

Klim, yaşamında ilk kez öfkenin sarhoş edici mutluluğunu duyuyordu. Diomidov'un korku dolu yüzünü, faltaşı gibi açılmış gözlerini ve başının altındaki yastığı çekerken kasılmakta olan eli-

nin ters hareketini, bu arada başının yastığa daha güçlü gömülüşünü zevkle seyrediyordu.

Klim: "Sus! Duydun mu beni?" diye yineledi ve gitti.

Lidiya, yemek salonunda kanepede oturuyor, elinde bir gazete tutuyor, ancak yere bakıyordu.

Lidiya: "O nasıl?" diye sordu.

"Sayıklıyor," dedi Klim, hazırcevap bir tavırla. "Birilerinden korkuyor, bitleri, keneleri sayıklıyor..."

Zayıf, ancak yine de insan olan birisini korkutunca, Samgin, kendini güçlü hissetti. Lidiya'nın yanına oturup, cesur bir tavırla konuşmaya başladı:

"Lida, güvercinim benim, bunların hepsini bırakmak gerek; bunların tamamı uydurma, gereksiz ve seni yok edebilirler."

"Şişt," diye fısıldadı genç kız; elini kaldırarak, endişeyle kapılara baktı. Klim ise, Lidiya'nın yorgun yüzüne bakarak ve sesini alçaltarak konuşmasını sürdürdü:

"Hastalıklı, sürekli rol yapan kokuşmuş insanlardan, sıradan bir yaşama, içten bir aşka gel..."

Klim uzunca, söylediklerini tam olarak anlamadan konuşuyor, Lidiya'nın gözlerinden, inanarak ve dikkatle dinlediğini anlıyordu. Lidiya, belki de elinde olmadan, bazen başını "evet" anlamında sallıyor, yanakları kâh pembeleşiyor kâh solgunlaşıyordu; Lidiya, bazen suçluymuş gibi gözlerini indiriyor ve bu hali Klim'in cesaretini artırıyordu.

"Evet, evet," diye fısıldadı Lidiya. "Ama daha sessiz ol! Bana öyle... sıra dışı birisiymiş gibi gelmişti. Ancak dün, kir içerisindeyken... Korkak olduğunu da bilmiyordum. Korkak birisi aslında. Ona acıyorum, ama... bu o, aradığım kişi değil. Birdenbire olmadığını anladım. Çok utanıyorum. Ben, tabii ki suçluyum... biliyorum!"

Lidiya kararsız bir tavırla elini Klim'in omzuna koydu:

"Ben, hep yanılıyorum. Sen de, düşünmeye alıştığım gibi bir insan değilmişsin..."

Klim, Lidiya'ya sarılmayı denedi; ancak Lidiya çekilerek ayağa kalktı, ayağıyla yerdeki gazeteyi itti, Varvara'nın odasına giden kapıya yaklaştı, kulak kabarttı.

Avludan, açık pencereden, müzik kutusunun hüzünlü sesi ısrarlı bir biçimde geliyordu. Dışarıda bir adam, alaycı ve kıskanç bir sesle:

"Eh, tabutçular, tatlı para kazanıyorlar!" dedi.

"Uyuyor, herhalde," dedi Lidiya, yavaşça kapıdan uzaklaşarak.

Klim, ciddi bir tavırla, Diomidov'un hastaneye gönderilmesi gerektiğinden söz etmeye başladı.

"Sen de Lida, okulu bıraksan iyi olur aslında. Nasıl olsa okumuyorsun ki. İyisi mi kurslara git. Bize oyuncu değil, okumuş insanlar gerek. Ne denli vahşi bir ülkede yaşadığımızı görüyorsun."

Klim eliyle, ardında müzik kutusunun yeni şarkıyı uyuşuk bir sesle çaldığı pencereyi işaret etti.

Lidiya, düşüncelere dalmış, susuyordu. Vedalaşırken, Samgin:

"Seni sevdiğimi unutma. Bu sana hiçbir sorumluluk yüklemiyor, ancak derin ve ciddi bir konu," dedi.

Klim Samgin, sokakta dinç hareketlerle, karşıdan gelen insanlara yol vermeden yürüyordu. Üç renkli bayrakların kumaşı arada bir kasketine dokunuyordu. Yakınlarının acısını çok çabuk unutmaya alışmış insanlar her yerde neşeyle gürültü yapıyorlardı. Samgin, insanların neşeli, coşku dolu yüzlerine, bayramlık kıyafetlerine bakıyor ve bu durum, bu insanlara karşı duyduğu hor görme eğilimini doğruluyordu.

'Diomidov'un insanlara karşı duyduğu hayvanca korkunun, haklı yönleri var...'

Dar ve boş ara sokakların birinden geçerken, Klim, Lidiya'yla ve Preys'in görüşleriyle çok huzurlu ve sade yaşanabileceğini düşündü.

Ancak bir süre sonra, Preys, Klim'e, Petersburg'da dokuma işçilerinin yürüyüş yaptıklarını anlattı; sanki yürüyüşü kendisi organize etmiş gibi gururlu, kendi mutluluğundan söz ediyormuşçasına coşkuluydu.

"'Savaşım Birliği' hakkında bir şeyler duydunuz mu? Bu onların işi. Yeni bir dönem başlıyor Samgin, göreceksiniz!" dedi ve kadife gibi gözleriyle Klim'e bakarak:

"Siz galiba, hâlâ amaca giden yolun uzunluklarını incelemekle meşgulsünüz, öyle mi?" diye sordu. İnanın, işçi sınıfının yürümekte olduğu yol, en kısa yoldur. Daha güçtür, ama daha kısadır. Anladığım kadarıyla, idealist değilsiniz, ama sizin yolunuz güç, ama dümdüzdür!"

Samgin, her zaman Rusçayı düzgün ve temiz konuşmakta olan Preys'in bu defa aksanlı konuştuğunu düşündü; duyduğu sevinçte ise, Klim, başka bir ırktan gelen, ezik, Rusya için kötülüklerin ve felaketlerin gerçekleşmesini intikam duyguları içinde isteyen bir insanın düşmanca tavrını sezer gibiydi.

Her zaman Preys'in ardından Marakuyev gözüne batıyordu. Bu iki genç, yaşamda daireler, sekiz rakamları çizerek ilerliyor, her biri kendine özgü sözlerin dünyasında dönüp duruyor, ancak dairelerin bir noktasında birleşiyorlardı. Bunda kuşku uyandıran, Marakuyev'in ve Preys'in tartışma biçimlerinin aslında gösterişe yönelik olduğunu, bunun diğerlerine bir şeyler öğretmek ve kandırmak için bir oyun olduğunu telkin eden bir şeyler vardı. Poyarkov ise giderek suskunlaşıyor, daha az tartışıyor, daha az gitar çalıyordu ve kuruyup, incelmiş gibiydi. Bunun nedeni, Marakuyev'in fark edilir biçimde Varvara ile yakınlaşması olabilirdi.

Marakuyev, Varvara'nın üvey babasının cenazesinde, koluna girerek mezarların arasında yürütürken başını omzuna eğerek kulağına bir şeyler fısıldıyor, Varvara ise çevresine bakınarak başını acıkmış at gibi yukarı doğru atıyordu; yüzünde karamsar ve tehditkâr bir ifade donuklaşmıştı.

Varvara'nın evinde çay içerlerken, Marakuyev masada genç kadının yanına oturuyor, sevdiği marmelattan yiyor, Stepnyak Kravçinski'nin eskimiş *Yeraltındaki Rusya* kitabına eliyle hafifçe vurarak, cesur bir tavırla:

"Bize, halkı özgürlük savaşı için uyandıracak yüzlerce kahraman gerek," diyordu.

Samgin, Marakuyev'in coşkulu konuşma becerisini, sürekli aynı kötü şiirleri yinelediğini düşünmesine rağmen, kıskanıyordu. Varvara onu dudaklarını büzerek sessizce dinliyor, yeşilimsi gözlerini semaverin bakırına, semaverin içinde birisi oturmuş da onu durmadan seyrediyormuş gibi dikiyordu.

Lidiya'nın, Marakuyev'in konuşmalarına gösterdiği ilgiyi fark etmek çok rahatsız ediciydi. Lidiya, dirseklerini masaya koyarak şakaklarını elleriyle sıkıyor, öğrencinin yuvarlak yüzüne kitap okurcasına bakıyordu; Klim, bu kitabın Lidiya'nın ilgisini gereğinden fazla çekebileceğinden endişelenmekteydi. Bazen Sofya Perovskaya ve Vera Figner ile ilgili anlatılanları dinlerken, Lidiya'nın ağzını hafifçe açtığı bile oluyordu; o zaman ağzındaki küçük dişler sıra sıra ortaya çıkıyor, bu hali Klim'e göre, yüzüne bazen vahşi, bazen de pek akıllı olmayan bir anlatım kazandırıyordu.

Klim: 'bu konuşmalar bayan kahramanların yetiştirilmesi amacını taşıyor,' diye düşünüyor ve zaman zaman Marakuyev'in coşkulu konuşmalarının arasına ortamı sakinleştirici sözler ekliyordu.

"Makkabeller zafer kazanamadan ölürler, biz ise zafer kazanmalıyız..."

Ancak bu sözler, Marakuyev'i sakinleştirmekten uzaktı; aksine, genç adam daha da büyük bir coşkuya kapılıyordu.

"Evet kazanmalıyız!" diye bağırıyordu Marakuyev. "Ancak nasıl bir savaşımı? Beş kuruş uğruna yapılan savaşımı mı? İnsanların daha tok yaşamaları için, öyle mi?"

Marakuyev, cezalandırır gibi bir hareket yaparak Klim'i gösteriyor, havai fişek gibi patlıyordu.

"Bu adam, dünyayı yalnızca açlığın yönettiğini düşünenlerden; bizi yalnızca bir dilim ekmek uğruna verilen savaşın yasalarının yönettiğini ve aşka yer olmadığını düşünüyor. Materyalistler için, çıkarsız kahramanlığın güzelliği anlaşılmamaktadır, Don Kişot'un kutsal akılsızlığı, Prometeus'un küstahlığı gibi dünyamıza renk katan davranışlar onlara gülünç gelir."

Marakuyev'in lirik tenor sesi, Fra-Dolcino'nun, Jan Huss'un, Mazaniello'nun adlarını telaffuz ederken, sinir bozucu bir biçimde ulumayı andırıyordu.

Samgin, öfkeli bir tavırla: " 'Herostrates' aryasını unutmayınız," demişti.

Bu sözü, çoğu zaman olduğu gibi, Klim kendisi için bile beklenmedik bir biçimde söylemiş ve şaşırarak, rakibinin öfkeli bağırışlarını dinlemekten vazgeçmişti.

Klim: 'Ya bu ünlü delilerin hepsine 'Herostrates' yabancı değilse?' diye düşündü. 'Belki de birçokları, tapınakları, sırf yıkıntılarda adlarını unutulmaz kılmak için yıkıyorlar? Tabii, aslında İsa'nın yaptığı gibi, üç günde yeniden inşa edilmek üzere mabetleri yıkanlar da var. Ama inşa edemiyorlar.'

Marakuyev bağırıyordu:

"Aslında, işçinin nasıl ve neler anlattığını bir dinleyebilseydiniz; anımsıyor musunuz? Şu rastladığımız işçiyi..."

"Anımsıyorum," dedi Klim. "O gün siz..."

Kulaklarına kadar kızaran Marakuyev sandalyesinden zıpladı:

"Evet, aynen öyle! Ağladığım gece, evet! Siz belki de, bu gözyaşlarımdan utandığımı düşünüyorsunuz? Yanlış düşünüyorsunuz."

"Ne yapalım!" diye tersledi Klim, omuz silkerek: "Düşüncelerimle gösteriş yapmak gibi bir çabam yok..."

Birbirleriyle bir süre atıştıktan sonra, bayanların barışçıl çağrıları sonucu, susmak zorunda kaldılar. Marakuyev ve Varvara daha sonra bir yere gittiler, Klim ise Lidiya'ya:

"Ne yani, Perovskaya'nın rolünü mü oynamak istiyor?" diye sordu.

Lidiya, pencereye düşünceli bir halde bakarak: "Kızma," dedi. "Marakuyev haklı, yaşamak için kahramanlar gerekiyor. Bunu Konstantin bile anlıyor; geçenlerde bana: 'Hiçbir şey kristalleşme zemini hazırlanmadan, kristalleşemez,' demişti. Demek ki, tuzun bile kahramana gereksinimi var."

Klim: "Seni hâlâ seviyor," dedi, Lidiya'ya yaklaşarak.

"Anlamıyorum, neden? O böyle... bunun için değil... Hayır, dokunma bana," dedi Lidiya, Klim'in ona sarılmaya çalıştığı bir anda. "Dokunma. Konstantin'e o kadar acıyorum ki, bazen, yalnızca acıma duygusu uyandırdığı için ondan nefret ediyorum."

Lidiya aynaya doğru gitti, yüzünü Klim'in anlayamadığı bir bakışla süzmeye başladı, sonra usulca:

"Aşk da kahramanlık ister. Bense kahraman olamıyorum. Varvara olabiliyor. Onun için aşk, tiyatro gibi. Birisi, görünmeyen bir izleyici, insanların nasıl da acı çekerek âşık olduklarını, aşkı nasıl istediklerini zevk alarak izliyor. Marakuyev, bu izleyicinin

doğa olduğunu söylüyor. Ben anlamıyorum... Marakuyev de galiba sevmenin gerekli olduğu dışında hiçbir şey anlamıyor."

Klim, Lidiya'nın bedenine dokunmak arzusunu artık hissetmiyor ve bu onu çok endişelendiriyordu.

Henüz geç değildi; güneş yeni batmış, kilise kubbelerindeki kırmızımtırak yansımalar hâlâ sönmemişti. Kuzeyden bir bulut geçiyor, gök gürültüsü, evlerin demir çatılarında tembel bir ayının yumuşak pençeleri üzerine basa basa dolaşmasını andırarak gürlüyordu.

Lidiya'nın: "Biliyor musun?" diyen sesini duydu Klim. "Ben çoktandır Tanrı'ya inanmıyorum, ancak onur kırıcı bir şeyler hissettiğim ve kötü bir şeyler gördüğüm zaman onu anımsıyorum. Garip, değil mi? Gerçekten de ne olacağımı bilmiyorum."

Klim bu konu ile ilgili konuşmayı hiç beceremezdi. Ancak elinden geldiğince ikna edici bir tavırla söze başladı:

"Zamanımız, ülkenin kültür zenginliğini kazanması için sade ve yiğitçe bir çalışma gerektiriyor."

Klim, birden duraksadı; Lidiya, kollarını başının arkasına atmış, ona ela gözlerinde bir gülümsemeyle bakıyordu; bu gülümseme, Klim'in uzun zamandır ilk kez ne yapacağını bilememesine neden oldu.

"Neden böyle bakıyorsun?" diye fısıldadı, Klim. Lidiya, çok sakin bir tavırla yanıtladı:

"Söylediklerine kendinin de inanmadığını düşünüyorum."

"Nedenmiş o?"

Lidiya yanıt vermedi; bir dakika kadar sonra:

"Yağmur yağacak, hem de çok şiddetli," dedi.

Klim gitmesi gerektiğini hissetti.

Ertesi gün Lidiya'ya giderken, bulvarda Varvara'ya rastladı; Varvara beyaz etek, pembe bluz, kırmızı tüylü bir şapka giymişti.

"Bize mi gidiyorsunuz?" diye sordu genç kadın. Klim, gözlerinde alaycı bir hava sezmişti. "Ben ise Sokolnikiy'e gidiyorum. Benimle gelmek ister misiniz? Lida mı? Dün eve gitti, bilmiyor musunuz?"

Samgin, öfkesini ve bozulmuş olduğunu ustaca gizleyerek:

"Gitti mi?" diye sordu. "Yarın gitmek istiyordu."

"Bana kalırsa gitmeyi hiç istemiyordu, ancak Diomidov, küçük pusulaları ve yakınmalarıyla onu canından bezdirdi."

Klim, Varvara'nın, faytonların tekerlek seslerinin ve dönüşlerde tramvay raylarından çıkan gürültülerin boğduğu kuş cıvıltısını andıran sesini pek iyi duyamıyordu.

"Siz de büyük olasılıkla yakında gidersiniz?"

"Evet, öbür gün," diye yanıtladı. Varvara.

"Vedalaşmaya gelir misiniz?"

Klim: "Tabii," dedi ve: 'Ben seninle, aslında sonsuza dek vedalaşmayı isterdim, renk düşkünü aptal kadın,' diye düşündü.

Gerçekten de eve dönme zamanı gelmişti. Annesi, alışılmadık biçimde, fazlasıyla uzun mektuplar yazmaya başlamıştı; temkinli bir biçimde Spivak'ın enerjisini ve çalışkanlığını övüyor, Varavka'nın gazete çıkarma hazırlıklarıyla çok meşgul olduğunu anlatıyor ve mektubunun sonunda yine yakınıyordu:

"Evdeki işlerin yoğunluğu Tanya Kulikova'nın ölümünden sonra arttı. Bu olay beklenmedik ve nedeni bilinmeyen bir biçimde gerçekleşti; aynen bazen cam eşyaların bilinmedik bir nedenden ötürü, dokunulmadığı halde ansızın kırılması gibi. Günah çıkartıp, kutsanmayı reddetti. Onun gibi insanların karakterlerine önyargılar çok derin kökler salabiliyor. Tanrısızlığı da bir önyargı kabul ediyorum."

Yaşamını hiçbir şeyden şikayet etmeden, hiçbir şey istemeden, kendisi için yabancı olan insanlara hizmet ederek geçiren renksiz bir insanın görüntüsü Klim'in gözünün önüne geldi. Hiç felsefe yapmadan, kendisini sözlerle ön plana çıkarmaya çabalamadan, yalnızca başkalarının rahat yaşaması için çabalayan Tanya Kulikova'yı düşünmek biraz hüzün vericiydi.

'İşte Hıristiyan ruhu taşıyan kadın,' diye düşünüyordu Klim. 'İdeal Hıristiyandı o'.

Ancak, Klim böyle bir düşünceye saplanmanın doğru olmadığını düşündü; çünkü hayvanlar, örneğin köpekler, hiç sorgulamadan insanlara hizmet ederler. Hiç kuşkusuz, Tanya gibileri, kirli bodrumlarda taşın aptallığı, ağacın aptallığı konusunda vaaz ve-

renlerden ve de Diomidov gibi yarım akıllılardan daha çok yararlıydılar...

Bu düşünceyi, Klim sonuçlandırma fırsatı bulamadı, çünkü koridorda, sert adımlar, gürültüler ve yan oda komşusunun homurdanan sesi duyuldu. Komşusu otuz yaşlarında, yapılı, hep siyah giysiler giyen, kara gözlü, mavimtırak yanaklı, kısa kesilmiş gür kara bıyıkları ve çok parlak renkli kalın dudakları olan bir adamdı. Bu adam "ahşap işi çalgılar virtüözü" olduğunu söylese de, Samgin bu adamın klarnet, obua ya da fagot çaldığını hiç işitmemişti. Karalar giymiş bu adamın gizemli bir gece yaşamı vardı; öğleye kadar uyur, akşama kadar masaya kâğıtlarla vurarak ses çıkarır, kumru sesini andıran sesiyle, durmadan aynı lirik şarkıyı söylerdi:

"Neden peşimde dolaşıyor
Her yerde beni arıyor?"

Bu adam akşamları elinde kalın bir bastonla, melon şapkasını gözlerine indirerek çıkıp giderdi. Samgin adama sokakta ya da koridorda rastladığında, gizli polis çalışanlarının ya da dolandırıcıların böyle olması gerektiğini düşünürdü.

Klim, odasının aralık kapısından koridora baktı ve siyah giysili adamın ev sahibesinin kısa boylu, balık etli ve güzel kız kardeşini tıpkı bir valize yastık tıkar gibi kendi odasına sokmaya çalıştığını gördü; adam çabalarken kıza:

"Neden benden kaçıyorsunuz, ha? Ne diye benden kaçıyorsunuz ki siz?" diyordu.

Klim Samgin, protesto eden bir tavırla odasının kapısını gürültüyle kapattı, gülümseyerek yatağına oturdu; ansızın bir düşünce kafasında şimşek gibi çaktı ve içini ısıttı.

Klim, ağaç işi enstrümanlar çalgıcısının iknaya çalışan: "Ne diye benden kaçıyorsunuz?" sözlerini kendi kendine yineledi.

Bir gün sonra Klim, Lidiya'ya karşı tıpkı bir liseli gibi aptalca davrandığından kesinlikle emin olarak eve dönüyordu.

'Aşk ifade edilmeyi ister.'

Kuşkusuz Lidiya, ondan kaçmıştı; ani gidişinin ancak böyle bir açıklaması olabilirdi.

'Bazen yaşam, bilmeceleri açığa kavuşturacak yanıtları tam zamanında verir.'

Annesi telaşlı karşılama ve sevgi gösterilerinden sonra, güzel giyinmiş Spivak'la birlikte, okulun açılışına belediye başkanını davet edeceğini söyleyerek gitti.

Yemek salonunda, kahvaltıda, lacivert renkli, altın sırmalı Çin sabahlığı giymiş ve başına Tatar takkesi takmış olan Varavka oturuyor, sakalıyla oynuyor ve endişeyle homurdanarak:

"Aşırılıkların üçgeninde yaşamaktayız," diyordu.

Varavka'nın karşısında, yaşlıca, kelleşmeye başlamış, büyük yüzlü ve biraz büyükçe burnunun üzerinde kalın camlı gözlüğü olan, gri ceketli, renkli "fantezi" gömlekli ve kravat yerine ince siyah bağ takmış bir adam, dirseklerini masaya dayayarak oturmaktaydı. Varavka, adamın iki adlı uzun soyadını söyledikten sonra ekledi:

"Bizim yayın yönetmenimiz."

Her zamanki gibi sözcük seçiminde zorlanmadan devam etti:

"Üçgenin kenarları, bürokrasi, yeniden canlanmakta olan Narodniklik ve işçi sorunsalının yorumlarıyla Marksizm'dir..."

Yayın yönetmeni başını eğerek: "Tamamen katılıyorum," dedi; boyun bağının püsküllerini yeleğinden çıkarak, tabağın üzerine düştü; yayın yönetmeni telaşla kırmızı, küt parmaklarıyla püskülleri yeleğine tıktı.

Bu adam yemeğini çok ilginç ve temkinli bir biçimde yiyordu. Soğuk et dilimlerinin ve domuz söğüşün eşit boyutlarda olmasına dikkat ediyor, ona göre fazla olan yerleri bıçakla kesiyor, her iki dilimi çatala takıyor, ağzına, geniş, küt dişlerinin arasına yerleştirmeden önce, farklı renklere sahip iki et çeşidini gözlüklerinin hizasına kaldırarak merakla kontrol ediyordu. Salatalığı bile, balık yer gibi büyük bir dikkatle, her an içerisinden kemik çıkacakmış gibi çiğniyordu. Çiğneyişi yavaştı; çiğnerken şakaklarına yakın olan sakalların tüyleri diken diken oluyor, çenesindeki kısacık, özenle kısaltılmış sakalı hareket ediyordu. Bu insana bakıldığında, sağlam karakterli, güvenilir birisi olduğu yönünde izlenim edinilerek, her işi yemek yediği kadar dikkatli ve emin tavırlarla yaptığı düşünülebilirdi.

Varavka'nın kırmızı yüzündeki ayının gözlerine benzeyen küçük gözleri, adamın yüksek düz alnına, iyice parlayan kel kafasına, gür, gri ve hareketsiz kaşlarına hoşgörü ile bakıyordu. Klim, bu adamın geniş yüzündeki en ilginç özelliğin, aşağıya doğru sarkmış olan leylak renkli alt dudağı olduğunu düşündü. Bu garip dudak, oyuncağı andıran yüzüne kaprisli bir ifade veriyordu; haksız yere cezalandırıldıklarına inanan çocuklar büyüklerin karşısında dudaklarına böyle bir görünüm verirlerdi. Yönetmen, acele etmeden, çok net, biraz kekeleyerek ve adeta sesli harflerin önüne apostrof koyarak konuşuyordu:

"Demek, "Russkiye Vedomosti" gazetesi gibi olacak; ancak akademik üsluptan kaçınılarak, ülkenin kültürel gereksinimlerine etkin bir katılımda bulunacak."

"Tam olarak öyle!" dedi Varavka ve havayı kokladı.

Çok yakınlarda bir yerde, ahşap bir eve top mermisi düşmüşcesine korkunç bir patlama ve kulakları sağır eden çatırtılar duyuldu; yönetmen pencereye hoşlanmadığını belli eden bir bakış fırlattı ve:

"Çok yağmurlu bir yaz bu," dedi.

Klim kalktı, pencereleri kapattı; bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayan yağmur, camlara damlalarını atıştırmaya başladı; ıslaklığı çağırıştıran bu gürültüde Klim, net konuşmaları duyabiliyordu.

"Mizah yazarımız deneyimli biri olacak, adı Robinzon. Popüler birisidir. Sağduyu sahibi bir edebiyat eleştirmenine gereksinimimiz var. Çağdaş edebiyattaki hastalıklı akımlarla savaşmak gerekiyor. Böyle bir çalışma arkadaşı göremiyorum."

Varavka, Klim'e göz kırparak:

"Ne dersin, Klim?" diye sordu.

Samgin, hiçbir şey söylemeden omuz silkti; yönetmenin dudağı şimdi daha da sarkmıştı sanki.

Kahveler geldi. Gök gürültüleri ve yağmurun öfkeli takırtısı arasında, yukarıdan piyano sesi gelmeye başladı.

Varavka, Klim'e: "Haydi, bir dene bakalım!" dedi.

"Düşüneceğim," diye alçak sesle yanıtladı Klim. Varavka da, yönetmen de, yağmur da, gök gürültüsü de, hepsi aniden sıkıcı ve

gereksiz görünmüştü. Bir güç, onu kalkıp yukarı gitmeye zorluyordu. Klim koridora çıktığında, baktığı ayna solgun, sert ve kızgın ifadeli bir yüzü yansıtıyordu. Klim gözlüklerini çıkardı, avuçlarıyla yanaklarını iyice ovduktan sonra yüzünün bu halde daha yumuşak ve lirik göründüğünü düşündü.

Lidiya kuyruklu piyanoya oturmuş, Solveyg şarkısı çalmaktaydı.

"Geldin demek?" dedi elini uzatarak. Baştan ayağa beyazlar giyinmişti ve bu halde garip bir biçimde küçük görünüyor ve gülümsüyordu. Samgin, elinin fazlasıyla sıcak olduğunu ve titrediğini hissetti; eli titriyor, koyu renk gözleri sevecen bir ifadeyle bakıyordu. Bluzun yakası açıktı ve koyu tenli göğsünü ortaya çıkarıyordu.

Lidiya elini çekmeden: "Fırtına sırasında müzik özellikle heyecan veriyor," dedi. Başka şeyler de söylüyordu, ancak Klim artık anlayamıyordu. Genç adam, genç kızı bir tüymüşçesine sandalyeden kaldırdı, kucakladı ve ciddi, tok bir sesle:

"Neden aniden gittin?" diye sordu.

Aslında sormak istediği başkaydı, ancak sözcükleri bulamayıp, karanlıkta hareket ediyormuş gibi davrandı. Lidiya geri çekilerek kurtulmaya çalıştı ise de, Klim ona daha sıkı sarıldı ve omuzlarını, göğsünü öpmeye başladı.

"Nasıl cesaret edersin," diyordu Lidiya, onu kollarıyla, dizleriyle itmeye çalışarak. "Hayır, bu ne cüret..."

Kollarından güçlükle kurtuldu; Klim, ayakta duramayarak piyanonun önünde duran sandalyeye oturdu, tuşların üzerine eğildi, içinde titremelerin dalga dalga yayılmakta olduğunu hissediyor, her an bayılabileceğini düşünüyordu. Lidiya arkasında, uzak bir yerdeydi ve Klim genç kızın eliyle masaya vurup, öfkeyle bir şeyler söylediğini duydu.

'Ona çılgınca âşığım, diyordu Klim, kendisini ikna etmek istercesine. 'Çılgınca.' Klim, adeta biriyle tartışırcasına ısrarla yineliyordu.

Sonra, Lidiya'nın hafif elinin başına dokunduğunu hissetti ve genç kızın endişeli sorusunu duydu:

"Ne oldu sana?"

Klim, kollarıyla onun beline sarılıp yanağını kalçasına sıkıca bastırarak: "Bilmiyorum," dedi.

"Aman Tanrım,"dedi yavaşça Lidiya; artık, kurtulmaya çalışmadan; aksine, o an Klim'e olanaksız gelse de, daha sıkı yanaşmış gibiydi.

"Ne olacak, Lida?" diye sordu, Klim.

Lidiya ellerini yavaşça açarak uzaklaşmaya başladı. Samgin, sarhoş gibi, adeta sisler arasında gidişini izledi. Lidiya annesinin yaşamış olduğu odada durarak, ellerini aşağı indirdi, başını eğdi, dua ediyor gibiydi. Yağmur pencerelere giderek daha şiddetli çarpmaya başladı; yağmurun su borusundan akarken çıkardığı yoğun ses duyulmaktaydı.

Lidiya: "Lütfen, git!" dedi. Samgin kalktı, gitmesi istenen kişi o değilmiş gibi Lidiya'ya yaklaşmaya başladı.

"Senden rica ediyorum, git!"

Bu sözlerden sonra gerçekleşen şey, basit ve kolaydı; şaşılacak kadar az zaman, adeta birkaç saniye aldı. Pencerenin yanında duran Samgin, şaşkınlıkla, genç kızı kollarında kaldırdığını, onun sırt üstü yatağa düştüğünü ve elleriyle kulaklarını ve şakaklarını sıktığını, bir şeyler söylerken gözlerinin göz alıcı biçimde parladığını anımsadı.

Artık, işte, o, Lidiya, aynanın önünde durarak üzerindeki giysileri, saçını düzeltiyor, elleri titriyor, aynada gördüğü gözleri şaşkınlıkla açılmış, hareketsiz ve korku dolu bir biçimde bakıyordu. Lidiya acıya dayanmak ya da ağlamamak için çaba harcıyormuşcasına dudaklarını ısırıyordu.

"Sevdiceğim," diye fısıldadı Klim, aynaya bakarak; içinde ne bir neşe, ne bir gurur fark edebiliyor, Lidiya'nın şimdi kendisine daha yakın olduğunu hissedemiyor, böyle bir anda nasıl davranması gerektiğini, ne söylemesi gerektiğini bilmiyordu. Klim, yanıldığını görüyordu; Lidiya aynadan kendisine korkuyla değil, soru sorar gibi, şaşkınlıkla bakıyordu. Klim, ona yaklaşarak sarıldı.

Lidiya: "Bırak," dedi ve ezilmiş yastıkları düzeltmeye başladı. Klim yeniden pencerenin yanında, yoğun yağmur perdesi arasından, yaprakların silkelenişine ve ek binanın çatısında gri küçük top gibi sıçrayan yağmur damlacıklarına bakarak ayağa kalktı.

Kendisini bir şeyle avutma gereğini hissederek: 'Ben ısrarcı bir insanım; istedim ve elde ettim,' diye düşündü.

Lidiya yatağa yine aynı endişeli ve sorgulayan bir bakışla bakarak: "Git," dedi. Samgin, sessizce elini öptükten sonra gitti.

Her şey hiç de hayal ettiği gibi gerçekleşmemişti. Kendisini kandırılmış hissediyordu.

Klim: 'Ne bekliyordum ki ben?' diye sordu kendine. 'Yalnızca Margarita ve Nehayeva ile yaşadıklarımdan farklı olacağını mı?'

Kendisini avutmak için:

'Belki de olacaktır...' diye düşündü.

Ancak bu avuntu uzun sürmedi ve bir dakika sonra kafasında onur kırıcı bir düşünce belirdi:

'Bana sadaka veriyormuş gibi davrandı...'

Ardından belki onuncu kez yeniden anımsadı:

'Var mıydı ki çocuk? Belki de hiç var olmamıştı bile.'

Klim, odasına gidince, kapıyı kilitleyip yatağa yattı ve ikindi çayına kadar öylece uzandı. Yemek salonuna çıktığında, doğumdan sonra hâlâ incecik ve endamlı, ancak daha iri göğüslü olan Spivak, nöbetçi asker gibi, bir ileri bir geri dolaşıyordu. Klim'i eski bir dost gibi, sevecen bir umursamazlıkla selamladı; Klim'in fazlasıyla zayıfladığını söyledikten sonra, semaverin yanında oturmakta olan Vera Petrovna'ya:

"On yedi genç kız ve dokuz erkek, bize ise otuz öğrenci lazım..." dedi.

Spivak'ın omuzlarından kol bileklerine kadar ince, şeffaf inci rengi bir kumaş iniyor, kolları kumaşın altında yağlanmış gibi görünüyordu. Spivak, Lidiya ile kıyaslanamayacak kadar güzeldi ve bu durum Klim'i sinirlendiriyordu. Doktoru anımsatan ciddi ses tonu, kitap gibi sözlerle konuşması, Vera Petrovna'dan on beş yaş kadar genç olmasına rağmen, onunla, kendisi daha büyükmüş gibi sohbet etmesi de sinirine dokunuyordu.

Annesi, Klim'e, Varavka'nın ona gazetedeki bibliyografya ve eleştiri bölümünü almasını önerip önermediğini sorduğunda, Spivak, Klim'in yanıtını beklemeden:

"Anımsıyor musunuz, bu benim de fikrimdi. Böyle bir rol için

gereken özelliklere sahipsiniz. Eleştirel bir kafa yapınız, yargılarınızda temkinli bir yaklaşımınız ve iyi bir zevkiniz var," dedi.

Bunları sevecen ve ciddi bir tavırla söylemişti, ancak tümce yapısında Klim alaycı bir şeyler fark etti.

Annesi başını sallayarak ve solgun dudaklarını dilinin ucuyla yalayarak: "Evet, evet," diye onayladı. Klim ise, Spivak'ın gençleşmiş yüzünü seyrederken, düşünüyordu:

'Benden ne istiyor? Neden annem onunla öylesine samimi oldu ki?'

Pencereden içeriye güneş ışığının pembemsi ışınları hücum etti; Spivak gözlerini kapayarak, başını arkaya attı ve gülümseyerek sustu. Yukarıda Lidiya'nın piyano çaldığı duyuluyordu. Klim de pencereden kırmızımtırak bulutlara bakarak susuyordu. Hiçbir şey net değildi, ancak artık Lidiya ile evlenmek zorunda olduğu bir gerçekti.

Klim, birden: 'Galiba, acele ettim,' diye düşündü; Lidiya ile evlenme kararında zorlayıcı bir şeyler hissediyordu. Neredeyse "yanlış yaptım" diyecekti.

Bunu diyebilirdi de, çünkü Lidiya'ya karşı var olan uzun süreli, çok güçlü olmasa bile kendisini sürekli heyecanlandıran ilgiyi artık eskisi kadar duymuyordu.

Lidiya çay içmeye de, akşam yemeğine de gelmedi. Geçen iki gün boyunca Samgin evden dışarı çıkmadı ve gergin bir ruh hali içinde Lidiya'nın her an gelmesini ya da kendisini çağırmasını bekledi. Kendinde, davet beklemeden gitme cesareti bulamıyordu ve gitmemek için mazereti de vardı. Lidiya rahatsız olduğunu söylemişti; yemek ve çay, yukarıya, odasına götürülüyordu.

Annesi, iç geçirerek: "Bu rahatsızlık büyük olasılıkla, sıradan bir bunalım," diyordu.

Çileğe şeker dökerek: "Çağımız gençliğinde tuhaf karakterler gözlemliyorum," diye sürdürdü. "Bizler daha sade, daha neşeli yaşardık; bizlerden devrime gidenler, sayılarla değil, şiirlerle mücadeleye katılırlardı..."

Varavka: "Ee, anacığım, sayılar şiirlerden kötü değildir, şiirlerle bataklığı kurutamazsın," diye söylendi.

Şarabından bir yudum alıp, gözlerini kıstı, ağzını çalkaladı, şarabını yuttu ve biraz düşündükten sonra:

"Gençlik ise, gerçekten de tuhaf!" dedi. "Evin ek bölümüne, müzisyenlere birisi geliyor, şu senin tanıdığın, Klim, neydi adı?"

"İnokov mu?"

"Evet o. Tuhaf bir genç. Kendisini her şeye ve herkese onun kadar yabancı hisseden birisini hiç görmedim. Başka bir ülkeden gelmiş gibi," dedi Varavka. Sonra Klim'e, sorgulayan, anlamlı bir gülümseme fırlatıp sordu:

"Ya sen, kendini bir yabancı gibi hissetmiyor musun?"

Klim: "Hodınka olaylarının mümkün olduğu bir ülkede..." diye başladı konuşmaya; artık kızgın bir tavırla konuşuyordu, çünkü Varavka ve annesi onu iyice bıktırmıştı.

İşte tam o anda Lidiya çıkıp geldi; üzerinde garip, altınımsı renkte, Klim'e Gabriele Rosetti'nin yağlıboya tablolarındaki kadınların giysisini anımsatan bir sabahlık vardı. Alışılmadık biçimde neşeliydi; rahatsızlığına ilişkin şakalar yaptı, biraz babasının yanına sokuldu, Vera Petrovna'ya sabahlığını ona Alina'nın Paris'ten gönderdiğini söyledi. Lidiya'nın canlılığı Klim için kuşku uyandırıcı nitelikteydi; bu yüzden iki günden beri içinde bulunduğu gerginliği arttı ve Lidiya'nın sıra dışı, hatta skandal sayılabilecek bir şey söylemesini ya da yapmasını beklemeye başladı. Ancak Lidiya, her zamanki gibi, Klim yokmuş gibi davranıyordu, ama odasına çıkmak üzereyken kulağına:

"Kapını kilitleme," diye fısıldadı.

Klim için bu fısıltının kendisini korkuttuğunu kabul etmek onur kırıcıydı; ancak bu korku öylesine güçlüydü ki, dizlerinin titremesine, hatta darbe yemiş gibi durduğu yerde sallanmasına neden olmuştu. Artık, o gece Lidiya ile arasında, kendisi için dramatik, öldürücü bir şeylerin gerçekleşeceğine inanıyordu. Bu inançla, adeta işkence mahkûmu gibi odasına yöneldi.

Lidiya, onu çok uzun süre, neredeyse gün ışımaya başlayıncaya kadar bekletti. Gece önceleri aydınlık ama bunaltıcıydı; açık pencereden bahçedeki toprağın, otların ve çiçeklerin nemli kokusu geliyordu. Bir süre sonra mehtap yok oldu, ancak hava daha

da nemlenerek, koyu lacivert bir bulanıklığa büründü. Yarı giyinik olan Klim Samgin, pencerenin önünde otururak sessizliğe kulak veriyor, gecenin tuhaf seslerinden dolayı arada bir irkiliyordu. Birkaç kez, umutsuzlukla içinden:

'Gelmeyecek. Vazgeçti,' dedi.

Ancak Lidiya geldi. Kapı sessizce açılıp, eşikte bembeyaz figürü göründüğünde, Klim, ayağa kalkarak ona doğru ilerledi, ancak hemen o anda kızgın fısıltısını duydu:

"Kapat pencereyi, kapat!"

Oda zifiri karanlığa büründü ve Lidiya karanlığın içinde kayboldu. Samgin ellerini uzatıp, onu aradı, bulamadı ve bir kibrit yaktı.

"Gerek yok! Yapma! Işığa gerek yok," dediğini duydu Klim.

Sönmekte olan kibritin ışığında, Lidiya'nın yatağın üzerinde oturduğunu ve sabahlıktan bir an önce kurtulmaya çalıştığını görebildi; Lidiya'nın kolları, giysisini çıkarırken havada kırıkmış gibi, görünüp kayboluyor gibiydi. Klim ona yaklaştı ve dizlerinin üzerine çöktü.

"Çabuk ol. Çabuk," diye fısıldadı Lidiya.

Lidiya karanlıkta görünmüyor, ama deli gibi, utanmazca davranıyordu. Klim'in omuzlarını ısırıyor, inliyor ve nefesi tıkanarak talepkâr bir sesle konuşuyordu:

"Hissetmek istiyorum... hissetmek..."

Lidiya, deneyimli bir kadın gibi Klim'in şehvetini uyandırıyordu; işine bağlı ama mekanik davranan Margarita'dan daha istekli, aç ama güçsüz Nehayeva'dan daha coşkuluydu. Klim, bazen bayılabileceğini ya da yüreğinin her an durabileceğini hissediyordu. Bir ara Lidiya'nın ağladığını düşündü; fazlasıyla sıcak vücudu, birkaç dakika boyunca, bastırmaya çalıştığı sessiz ağlamadan mı bilinmez, titriyordu. Ancak Klim, ağlama nedeninin bu olduğundan emin değildi. Ancak o andan itibaren Lidiya kulaklarına ısrarla "hissetmek... hissetmek," sözünü fısıldamayı bıraktı.

Klim, Lidiya'nın ne zaman gittiğini anımsamıyordu; ölü gibi uykuya dalmış, ertesi gün, sürekli rüyada gibi, olanların gerçekleştiğine hem inanarak hem inanmayarak yaşamıştı. Klim, tek bir şey anlamıştı: O gece olağanüstü, daha önce yaşamadığı bir şey

yaşamıştı ancak bu hayal ettiğinden farklı gerçekleşmişti. Buna benzer birkaç gecenin ardından, Klim buna iyice inandı.

Klim'in kollarında Lidiya bir an için bile kendinden geçmiyordu. Genç adama, Nehayeva'nın çok sık kullandığı güzel, mutluluk içeren sözcükler söylememişti. Margarita, her ne kadar kaba bir biçimde sevişmeyi kabul ediyor ise de, onda şarkıyı anımsatan, minnettar bir şeyler vardı. Lidiya gözlerini kapatıyor, doymak bilmeyen, ancak mutluluktan yoksun bir biçimde, yüzünü ekşiterek sevişiyordu. Geniş alnını öfke dolu bir çizgi kesiyor, dudaklarını öpüşmelerden kaçırıyor, ağzını sıkıca kapatıyor, başını yana çeviriyordu. Uzun kirpikleriyle yukarı doğru bir bakış attığı anlarda, Klim, koyu renk gözlerinde, yakıcı ve hoş olmayan bir parıltı fark ediyordu. Tüm bunlar aslında Klim'in huzurunu artık kaçırmıyor ve şehvetini söndüremiyor, hatta aksine her buluşmada şehvetini artırıyordu. Ancak Lidiya'nın ısrarcı soruları Klim için gittikçe daha huzur kaçırıcı ve tatsız olmaya başlamıştı. İlk başta bu sorular, saflıklarıyla onu eğlendiriyor ve Klim ortaçağ romanlarındaki kaba ifadeleri anımsayarak gülümsüyordu. Soruların saflığı giderek yüzsüzce bir niteliğe bürünmeye başladı ve Klim, bu genç kızın sorularında, kendisinin bilemediği ve ilgi duymadığı birtakım şeyleri merak etmekte olduğunu sezdi. Klim, Lidiya'nın utanmazca merakının, Fransızca kitaplarda okuduklarından kaynaklandığını, yakında yorulup susacağını düşünüyordu. Ancak Lidiya yorulmuyor, Klim'in gözlerine talepkâr bir tavırla bakarak sıcak fısıltılarıyla sorgulamayı sürdürüyordu:

"Ne hissediyorsun? Sen bu hissi tatmayı istemeksizin yaşayamazsın değil mi, yaşayamazsın?"

Klim bir öneride bulundu.

"Sessizce sevişmek gerek."

"Yalan söylemiş olmamak için mi?" diye sordu Lidiya.

"Susmak, yalancılık değildir."

Lidiya: "O zaman korkaklıktır," dedi ve yeniden sorgulamayı sürdürdü:

"Zevk duyduğunda, o anda beni daha farklı algılamana yardımcı oluyor mu? Bende senin için bir şeyler değişti mi?"

Klim: "Kuşkusuz," diye yanıtladı ve o anda böyle söylediğine pişman oldu, çünkü Lidiya:

"Nasıl peki? Ne değişti?" diye sordu.

Böyle sorulara yanıt vermeyi bilmiyor ve bu beceriksizliğinin kendisini Lidiya'nın gözünde küçük düşürdüğünü hissederek: 'Belki de beni, kendi düzeyine indirmek için böyle sorular soruyor,' diye düşünüyordu.

Klim, artık kızmaya başlayarak: "Bırak bunları lütfen!" dedi. "Bunlar uygunsuz sorular. Hem de çocukça."

"Ne yani? Biz seninle dünkü çocuklar değil miyiz," diye sürdürdü Lidiya.

Klim, Lidiya'nın, bir zamanlar kendisinin de hastalık gibi geçirmiş olduğu kısır akıl yürütmelere kapıldığını fark etmeye başladı. Bazen Lidiya'nın yarı baygın bir halde bir, iki, beş dakika kadar hareketsiz yattığı oluyordu. Bu dakikalarda Klim, dinlenerek, Lidiya'nın normal olmadığını, çılgınlıklarının konuşma öncesi bir nevi önsöz niteliği taşıdığı konusundaki düşüncesi güçleniyordu. Seviştiğinde Lidiya çığırından çıkmış gibi davranıyor, Klim'de bazen kendine acı çektiriyor ve zarar veriyormuş gibi bir izlenim oluşuyordu. Ancak böyle krizlerden sonra Klim, Lidiya'nın kendisine düşmanca ya da sorgulayıcı bakışlarla baktığını, gözbebeklerinde kötü kıvılcımların giderek sık belirmeye başladığını fark ediyordu. O zaman, bu kıvılcımları söndürmek için, Klim Samgin, biraz da kendisini zorlayarak, bilinçli biçimde Lidiya'yı yeniden okşamaya başlıyordu. Bazen de içinde Lidiya'nın canını acıtmak, gözlerindeki kötü kıvılcımların intikamını almak isteği doğuyordu. Bir zamanlar bir kadının, bedensiz, ağırlığı olmayan biri olabileceğini düşündüğünü anımsamak, Klim'i huzursuz ediyordu. Klim, özellikle bu kızla çok derin, içten bir dostluk kurmak istediğini, özellikle bu kızın, kendini bulmasına, sağlam bir temele oturmasına yardımcı olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Evet, aradığı şey, bu kızın tuhaf ve tüyler ürpertici aşkı değil, dostluğuydu. Ancak şimdi kandırılmış olduğunu anlıyordu. Duygularına ve düşüncelerine karşı ilgi uyandırma çabalarına karşılık olarak, karşısında suskun bir Lidiya, ya da alaycı bir ta-

vır buluyor, bu tavrı onu gücendirerek konuşma isteğini daha başlamadan yok ediyordu.

Klim, Lidiya'nın kendi gülümsemelerinden ve gözlerindeki hırçın kıvılcımlardan kendisinin de çekindiğini düşünmeye başlamıştı. Klim ateşi her yaktığında, Lidiya:

"Söndür," diyordu.

Karanlıkta da fısıltısını duyuyordu:

"Hepsi bu mu? Herkes için aynı mı: Şairler, arabacılar, köpekler için?"

"Dinle," diyordu Klim. "Sen dekadan bir kadınsın. Senin hastalıklı..."

"Ama Klim, bunların seni tatmin edebilmesi olası mı? Romeo, Werter, Ortis, Julia ve Menon bu yüzden ölmüş olamazlar!"

Klim: "Ben romantik birisi değilim," diye söyleniyor, Lidiya'ya daha önce söylemiş olduğunu yineleyerek:

"Sendeki dejenere olmuş duygular..." diyordu.

O zaman Lidiya:

"Ben acınacak birisiyim, değil mi? Bende eksik bir şeyler mi var? Söyle, bende olmayan şey nedir?" diye soruyordu.

Klim: "Sadelik," diye yanıtlıyor ve başka yanıt veremeyeceğini hissediyordu.

"Kedilerde olan sadelikten mi?"

Klim, aklından geçse de:

'Kedilerde olandan sende bolca var,' demeye cesaret edemedi.

Hoyratça ve hatta hırçın bir biçimde Lidiya'yı severken Klim, içinden telkin eder gibi: "Ağla. Ağla," diyordu.

Lidiya inliyor, ancak ağlamıyordu. Klim ise onu aşağılamak, gözyaşlarına boğulacak kadar ağır sözler söylemek arzusunu güçlükle bastırabiliyordu.

Bir gece, Lidiya, karanlıkta ısrarla Klim'e, yaşamında ilk kez bir kadına sahip olduğunda neler hissettiğini sormaya başladı. Biraz düşündükten sonra Klim:

"Korku ve utanç. Ya sen? Orada, yukarıdayken?" dedi.

"Acı ve iğrenme," diye hemen yanıtladı Lidiya. "Korkuyu, buraya, sana kendim geldiğimde hissettim."

Sustu, sonra Klim'den biraz uzaklaştı ve:

"Bu aslında korkunç da değil, daha büyük bir şeydi. Bu ölmek gibi bir şey. Acının değil yalnız düşüşün var olduğu yaşamın son anlarında herhalde böyle bir şey hissedilir. Bilinmeyen ve anlaşılmayana doğru uçmak gibi," dedi.

Bir süre sustuktan sonra Lidiya fısıldadı:

"İçimde bir şeylerin öldüğü, yok olduğu bir an yaşadım. Bazı umutlar gibi. Bilemiyorum. Sonra kendini hor görme... Acıma değil. Hayır, hor görme. Bu yüzden ağlamıştım, anımsadın mı?"

Lidiya'nın yüzünü göremediği için hayıflanan Klim de aptalca olmayan sözler bulup söylemek için uzunca bir süre sustu:

"Sendeki aşk değil, aşk incelemesi."

Lidiya alçak sesle, boyun eğen bir tavırla fısıldadı:

"Sarıl bana. Daha sıkı."

Birkaç gün boyunca sakin davranıyor, hiçbir şey sormuyor ve hatta sevgi gösterilerinde ölçülü davranıyor gibiydi, ancak daha sonra Samgin onun karanlıkta, yeniden ateşli ve kulak tırmalayan bir fısıltıyla:

"Ama kabul et ki, bu insan için yeterli değil!" dediğini işitti.

Klim: 'Ne istiyorsun ki?' diye sormak istedi ama öfkesine hakim olarak, sormadı.

Klim sahip olduğunun kendisi için fazlasıyla yeterli olduğunu hissediyor, her şeyin, Lidiya'nın susması durumunda daha iyi olacağına inanıyordu. Lidiya'nın sevişmeleri bıktırmıyordu. Klim, böylesine fırtınalı bir yaşam için kendinde güç bulabildiğine şaşıyor, bu gücün ona, Lidiya ve onun tuhaf biçimde sıcak ve yorulmak bilmeyen bedeni tarafından verildiğini anlıyordu. Klim, artık fizyolojik bakımdan dayanıklılığıyla övünmeye başlıyor ve Makarov'a bu gecelerden söz etmiş olsa, bu tuhaf adamın inanamayacağını düşünüyordu. Bu geceler, Klim'i tamamen yutmuştu. Lidiya'nın sözlü isyanlarını zaptetme çabası içerisinde, daha sade ve rahat birisi olmasını sağlamak amacıyla, Klim ondan başka bir şey düşünmüyor ve tek bir şeyi, Lidiya'nın anlamsız soruları unutmasını ve kendisi için balayı gibi olan bu süreyi bulanık zehriyle bozmamasını istiyordu.

Lidiya, gözlerindeki hırçın parıltılar daha seyrek görülmesine karşın zaptedilemiyordu. Sorgulamaları da daha az ısrarcı olmaya başlamış, ancak birden yeni bir ruh hali ortaya çıkmıştı. Gecenin ortasında Lidiya yataktan fırlayıp, pencereye koştu, pencereyi açtı ve yarı çıplak halde pervazın üzerine oturdu.

"Üşüteceksin, hava serin," diye uyardı Klim.

Lidiya yüksek sesle: "Çok sıkılıyorum!" dedi.

"Böyle gecelerde, uykulu toprağın ve gökyüzünün dilsiz sessizliği ne kadar sıkıcı. Kendimi çukurda... uçurumun dibinde hissediyorum."

Samgin: 'Haydi bakalım, şimdi de kendini düşmüş bir melek gibi görüyor," diye düşündü.

İleride olabilecek tatsız olayların önsezisi Klim'in canını sıkıyor, bir gün Lidiya'nın yorulacağı ve kendisinden uzaklaşacağı korkusu içini kaplıyor, bazen bunu kendisi de istiyordu. Klim, son zamanlarda birkaç kez, Lidiya'nın karşısında korkuya kapıldığını fark ediyor, hemen ardından da onun sözünü kabaca kesmek, içindeki korkunun öcünü almak isteği duyuyordu. Klim, kendini aptallaşmış görüyor, çevresinde olup bitenleri pek kavrayamıyordu. Aslında Varvara'nın yorulmak bilmeyen bir biçimde ortalıkta panik yaratmasının nedenini anlamak kolay da değildi. Neredeyse her akşam, yemek salonunu Klim'e yabancı bir sürü insan doldurmaya başlıyor, kısa kollarını havada sallayıp kırlaşmaya başlamış sakalıyla oynayan Varavka, onlara telkinde bulunuyordu:

"Vitte'nin, dokumacıların grevine densizce müdahale etmesi, greve siyasi bir nitelik kazandırmıştır. Hükümet, sanki sınıf çatışması kuramının sosyalistlerin uydurması değil de, gerçek bir olgu olduğuna işçileri inandırmak istiyor, anlıyor musunuz?"

Yayın yönetmeni, konuşmadan, onaylayarak saçsız başını sallarken leylak rengi dudağı, daha da küskün bir biçimde sarkmaktaydı.

Kadife mont giymiş, boynuna kabarık bir kurdele bağlamış, ağaçkakan gibi iri burunlu, solgun yanaklarında verem hastalığı lekeleri taşıyan bir adam, yavaşça homurdanıyordu:

"Sınıf kavgası, insanların birinde ev, diğerinde ise sadece tüberküloz olduğunda ütopya değildir."

Klim'le tanışırken, adam terli elini uzattı, hastalıklı gözleriyle yüzüne bakarak:

"Narokov, Robinzon, duymuş muydunuz?" diye sordu.

Bu adam yerinde duramıyor, sık sık yerinden fırlıyor, ciddi bir yüzle siyah saatine bakıyor, cılız sakalını tirbuşon gibi eline dolamaya başlıyor, sonra bozuk dişlerinin arasına tüyleri sokuyor; gözlerini kapayarak, yüzünde alaycı gülümsemeyle acı çekiyormuş gibi yüzünün derisini kasıyor, burun deliklerini şişirerek kötü bir kokudan uzaklaşmak ister gibi davranıyordu. Klim'le ikinci görüşmesinde, yergisel yazılarından dolayı bir gazetenin kapatılmış olduğunu, diğerinin yayınının üç ay için durdurulduğunu, birkaç gazetenin ise "uyarı" aldığını anlatmış, ayrıca çalışmış olduğu her kentte valilerin kendisine düşman olduğunu belirtmişti.

"İstatistikçi bir arkadaşım vardı, geçenlerde hapiste tifodan öldü; bana, 'valilerin kamçısı' derdi."

Şaka mı yaptığını, yoksa ciddi mi olduğunu çözmek zordu.

Klim, bu adamda hoş olmayan bir özellik fark etmişti: Adam kirpiklerinin arasından herkese alaycı ve düşmanca bakıyor gibiydi.

Koltuğa iyice gömülerek oturan bir kişi daha vardı; Varavka'nın gazete yayın işine ortaktı ve adı Pavlin Savelyeviç Radeyev'di. Topluca, Tatar yüzlü, özenle tıraş edilmiş sakallı, sevecen ve zeki bakışlı, çıkık alınlı bir adamdı ve iki buharlı değirmen sahibiydi. Anlaşıldığı kadarıyla Varavka bu adama büyük saygı duyuyor, Tatar yüzüne hep soru sorarcasına ve beklenti dolu bakışlar atıyordu. Varavka'nın Konstantin Pobedonostsev'in siyasi açıdan yüzsüzce tutumu karşısında öfkesini dile getirmesine yanıt olarak, Radeyev şöyle demişti:

"Bit, kötü koktuğundan dolayı da mutludur."

Bu, Klim'in, Radeyev'in ağzından duymuş olduğu ilk sözdü. Bu sözlere şaşırmasının nedeni, bu sözlerin tuhaf ve ciddi değirmencinin vücudunun ağırlığına, bal mumu ya da daha doğrusu bal renkli sıkı yüzüne yakışmayan bir tarzda söylenmesiydi. Adamın sesi renksiz ve zayıftı, "O"ları söylerken, tıpkı uzun süreli bir hastalıktan kalkmış insanlar gibi, zorlanıyordu.

Robinzon: "Babarikin'in, yerli küçük Sokrates olarak göster-

diği, *Vasiliy Törkin* eserinde sizi model olarak kullanmadığına emin misiniz?" diye teklifsizce sordu.

"Kötü bir eserdir, ancak gerçeklik payı vardır," diye yanıtladı Radeyev; karnının üzerinde tombul ellerini birleştirerek, parmaklarını birbirlerinin çevresinde döndürüyordu. "Beni model olarak almamıştı tabii, ama sanırım yine de gerçek bir insanı anlatmıştı. Tacirlerden de düşünebilen birileri yetişmiş son zamanlarda."

Samgin, önce bu tacirin kurnaz ve acımasız olduğunu düşündü. Serafim Sorovskiy'nin gücünden söz açılınca Radeyev iç geçirerek:

"Ölü kahramanların yaratıldığı bu eserler bize yarar sağlamaz, canlı kahramanların yaratılması ise daha da kötü olur. Biz bunları istediğimizden ya da gereksinimden değil, alışkanlıktan yaparız, gerçekten öyle! İyisi mi herkesin günahkâr olduğunu kabul edelim, zaten yaşamak, günahkâr, dünyevi işlerle uğraşmaktır," dedi.

Bu adam, konuşmayı seviyor ve her konuda kendi ifadeleriyle konuşabilme becerisiyle açıkça övünüyordu. Renksiz sesine, alçak ve kendisi gibi yuvarlak sözlerine kulak verdiğinde Samgin, Radeyev'de insana hoş gelen ve onunla barıştıran bir şeyler keşfeder gibi oldu.

Kehribar renkli gözleriyle gülümseyerek: "Siz, Timofey Stepaniç, doğru gözlemliyorsunuz. Genç kuşağımızda büyük bir parçalanma belirtisi var. Buna kızmamız gerekir mi?" diye sordu ve hemen yine kendisi yayın yönetmenine dönerek yanıtladı:

"Aslında gerek de yok. Bence, Nikolay Mucizesi'ne dayanarak, köylülerin şahsında Panslavistler ve Herzen'e göre inanç geliştirmiş olanlarla, Darwin'e dayanıp Hegel ve Marx'ın öğretilerini esas alanların çatışmaya girmeleri devletimiz açısından yararlı olacaktır."

Radeyev derin bir nefes aldı, parmaklarını daha hızlı çevirdi, yayın yönetmenine sevecen bir gülümsemeyle baktı; yönetmen alt dudağını toparladı, üsttekini ise öne doğru uzattı, bu durumda yüzü daha kısa ancak geniş, gülümsüyormuş gibi bir görüntü sergiledi; gözlüklerin camları ardından biçimsiz bulanık lekeler gibi görünen gözleri kımıldandı.

Radeyev, daha müzikal ve yumuşak bir sesle: "Bu, tartışmasız bölünmenin ana çizgisidir," diye sözlerini sürdürdü. Ancak daha yararlı bir şey daha fark edilebiliyor: O da, yalnızca halkın acılarından değil, Rusya Devleti'nin geleceği, büyük Sibirya yolunun inşası, Pasifik'e çıkış ve en az bunlar kadar ilginç konulardan söz edebilen bazı gençlerin var olması," dedi.

Dinleyenlerin söylediklerinin önemini kavramaları için ara veren değirmenci, kısa bacaklarını yere sürttü ve konuşmasını sürdürdü:

"Bazılarının bireyci tutumları da yararsız değildir, belki de böyle tutumların ardında Sokrates gibi kendi derinliklerini keşfetme ve sofistlere karşı savunmaya geçme çabası yatar. Hayır, gençlerimiz ilginç yetişiyor ve çok şey vaat ediyor. Oldukça ilgi çekici olan nokta, Lev Tolstoy'un dik başlı vaazlarının gençler arasında tutulmaması, öğrenci ve havari yetiştirememesidir. Gördüğümüz kadarıyla ilgi görmüyor."

"Evet," dedi yayın yönetmeni; gözlüklerini çıkardı; lacivertimsi, net olmayan göz bebeklerine sahip, sakin bakışlı gözleri ortaya çıkmıştı.

Radeyev'i hep dikkatle dinliyorlar, Varavka ise özellikle adamın bal rengi yüzüne, güçlü, sülüğü andıran dudaklarına gözlerini dikiyordu.

"Değirmenci çok güzel laf öğütüyor," diyordu Varavka, hoşnut bir tavırla gülümseyerek. "Son derece çocuksu bir ruha sahip!"

Klim Samgin, Varavka ve Radeyev'de ortak bir şeyler bulmuştu: Varavka'nın kolları, değirmencinin ise bacakları gülünç denecek kadar kısaydı.

İnokov ise Radeyev için:

"Onu banyodayken görmek ilginç olurdu, çıplakken herhalde semaveri andırıyordur," demişti.

İnokov, Orenburg'tan, Turgay ilinden yeni gelmişti, ayrıca Krasnovedsk ve İran'da da bulunmuştu; yelken bezinden tuhaf bir giysisi vardı ve kemiklerine kadar tozlanmış gibi gri renkteydi; çorapsız ayaklarına sandalet, başına geniş hasır şapka geçirmişti; saç-

ları uzamıştı ve bu haliyle İnokov, yenilmezlerin İncil'i olan *Robinson Crusoe* kitabının ucuz baskısının kapağında yer alan resmin canlanmış haline benziyordu. İnokov, yemek salonunda leylek gibi bir ileri bir geri yürürken, güneşte yanmış burnundaki beyaz deri parçacıklarını koparak kararlı bir tavırla şöyle diyordu:

"Bütün bu Başkortostanlı, Kalmıklı insanlar, toprağa boşuna yük oluyorlar. Çalışmayı bilmezler, okumaya yetenekleri yok. Çağın gerisinde kalmış insanlar. İranlılar da öyle."

Radeyev, İnokov'a hoşgörü ile bakıp, güzelce taranmış kaşlarını oynatıyordu, Varavka ise ateşe odun atar gibi:

"Onları ne yapmak gerekiyor sizce? Öldürmek mi? Açlıkla yok etmek mi?" diye sordu.

İnokov: "Sonbahar yapraklarıdır onlar," diye onaylarken burnunu temizliyor, adeta bozkırda burnuna kaçan sıcak tozları çıkarmak istiyordu.

'Sonbahar yaprakları,' diye içinden yineledi Klim; kendisinin pek anlayamadığı bu insanları gözlemlerken, her biri doğal yerlerinden oynatılmış gibi geliyordu ona. Hepsinin de daha iyi anlaşılabilmek için bazı ekleme ve düzeltmelere gereksinimi vardı. Karşısına çıkan bu tür insanların sayısı giderek artıyordu. Gereğinden fazla akıllı ve yorucu insanların oluşturduğu bir halkanın içinde olmak, dayanılmaz bir hal alıyordu.

Yukarıdan Lidiya iniyor, salonun köşesinde durmakta olan kuyruklu piyanonun önündeki sandalyeye oturarak oradan yabancı bakışlarla bakıyor, alışkanlığı üzere, göğsünü tül şalıyla örtüyordu. Lacivert şal, yüzünün alt bölümlerinde koyu gölgeler oluşturuyordu. Klim, Lidiya konuşmadığı için memnundu, çünkü konuşmaya başlaması durumunda karşı çıkmaktan kendini alamayacağını biliyordu. Klim, gündüz olduğunda ve başka insanların yanında Lidiya'yı sevmiyordu.

Annesi, konukların yanında ciddi davranıyor, onlara hoşgörülü bir tavırla gülümsüyor, davranışlarında ona özgü olmayan, gergin ve hüzünlü bir şeyler seziliyordu.

Annesi, İnokov, Robinzon ve yayın yönetmeninin önüne parmağıyla ekmek, yağ, peynir dolu tabakları ve reçellerle dolu kü-

çük kaseleri iterek, 'buyurun' diyordu. Spivak'a, 'Liza' diye hitap ederek onunla aynı görüşte olduğunu gösteren tavırlarla bakıyordu. Spivak ise coşkuyla herkesle, en çok da İnokov'la tartışıyordu; çünkü İnokov, Spivak'ın çevresinde tıpkı ipe bağlanmış olan bir dana gibi dolaşmaktaydı.

Spivak, kendisini konuktan çok ev sahibesi gibi hissediyor, bu hali Klim'in onu kuşkuyla izlemesine neden oluyordu.

Yabancı insanlar gittiklerinde Spivak, Lidiya ile bahçede geziyor ya da yukarıdaki odasında oturuyordu. İkisi aralarında, kendilerini kaptırarak hararetle bir şeylerden söz ediyorlar ve Klim neden söz ettiklerini anlayabilmek için onları gizlice dinlemek istiyordu.

Spivak, Klim'in eline Rene Dumike'nin, Pellisier'in, France'in sararmış kitapçıklarını sıkıştırarak: "Bakın bu ilgi çekici," diyordu.

'Beni eğitmeye mi çalışıyor yoksa?' diye düşünüyordu Klim; Nehayeva'nın da ona bir zamanlar Rafaello öncesi Roshgrosse, Stuke ve Klinger gibi ressamların reprodüksiyonlarını ve dekadanların şiirlerini armağan ettiğini anımsıyordu.

Klim, gurur duyarak: 'Herkes, ona benzemeye başlaman ya da ona daha anlaşılır gelebilmen için sana kendisinden bir şeyleri zorla kabul ettirmeye çalışıyor. Bense hiç kimseye, hiçbir şeyi zorla kabul ettirmeye çalışmıyorum,' diye düşünüyordu. Bununla birlikte, Spivak'ın edebiyat üzerine görüşlerini dikkatle dinliyor ve genç kadının yeni Rus şiiri ile ilgili düşüncelerini beğeniyordu.

"Bu genç insanlar, Rus edebiyatının hümanist geleneklerinden bir an önce kopmak için çok acele ediyorlar. Aslında onlar, şimdilik yalnızca Parisli şairlerin yazdıklarını çeviriyor ya da uyarlamasını yapıyorlar; daha sonra da iyi niyetli bir biçimde birbirlerini eleştirerek, Rus edebiyatındaki küçük edebi hırsızlıklardan büyük bir olaymış gibi söz etmeye başlıyorlar. Bana, Tütçev'den sonra, Manmartre'ın dekadanlarına hayranlık duymak biraz cehalet sergilemek gibi geliyor."

Bazen İvan Dronov, dövülmüş bir kedi gibi dikkatli adımlarla Varavka'nın odasına gelirdi; koltuğunun altında bir evrak çantası, tertemiz giysileri, aşırı gıcırdayan çizmeleri vardı. Dronov, Klim'le, tıpkı bir çalışanın, çekindiği işverenin oğluyla konuştuğu

gibi selamlaşır, gaga burunlu yüzünde yapmacık bir ifadeyle bakardı. Bir keresinde:

"Nasılsın?" diye sordu Klim.

Dronov: "Fena değil, size teşekkür ederim," diye 'size'yi vurgulayarak yanıt verdi ve bu da Klim'i kızdırdı. Sonra ikisi de birbirine 'siz' diye hitap ederek konuştular, vedalaşırken Dronov:

"Margarita size selam söylememi rica etti; o, şimdi manastır okulunda nakış dersi veriyor," diye belirtti.

Klim: "Öyle mi?" dedi.

"Evet. Ben onunla sık görüşüyorum."

Klim, Dronov'un gidişini kaşının altından, gözlüğüyle izleyerek ve huzursuzlanarak: 'Neden bunu bana söyledi ki?' diye düşündü.

Klim, Dronov'u hemen unuttu; Lidiya tüm dikkatini dağıtıyor, onunla ilgili düşünceler Klim'in giderek daha çok endişeye kapılmasına neden oluyordu. Lidiya'nın, Klim'in düşündüğü gibi bir genç kız olmadığı anlaşılıyordu. Evet, düşündüğü gibi birisi değildi. Fiziksel olarak giderek çekici olmaya başlayan Lidiya, Klim'e küçük düşürücü bir hoşgörüyle davranıyordu. Klim, Lidiya kendisini sorguladığında konuşma tarzında ironi sezmeye başlamıştı:

"Hadi söyle, sende ne değişti?"

"Hiçbir şey" diyebilmeyi istiyordu Klim.

Aslında:

"Yanıldığımı anladım," da diyebilirdi.

Ancak gerçeği söyleme cesareti yoktu; bu duygunun gerçek olduğundan ya da söylenmesi gerektiğinden emin değildi. Klim:

"Bunları konuşmak için henüz erken," diye yanıtladı.

Lidiya, fısıldayarak: "Bende hiçbir şey değişmedi," diye adeta ipucu veriyor ve bu fısıltı, havasız gecenin karanlığında Klim için karabasana dönüşüyordu. Lidiya'nın anlamsız sorularını fısıltıyla sormasında özellikle can sıkıcı bir şeyler vardı; kendisi de sorularından utanıyor gibi görünse de, bunlar giderek yüzsüzce bir hal almaya başlıyordu. Bir gece, Klim, Lidiya'ya teselli edici bir şeyler söylerken, Lidiya sözünü kesti ve:

"Dur, neredendi bu sözler?" diye sordu.

Düşündü ve buldu:

"Stendhal'ın *Aşk Üzerine* kitabından."

Yataktan fırlayan Lidiya, odada hızla yürümeye başladı; yürürken ağaçların pencereden yansıyan yoğun ve büyük gölgelerine basıyordu. Bacaklarındaki siyah çoraplar bu gölgelerle garip bir biçimde karışıyor, ay ışığının maviliğiyle karışan gömleği üzerinde de gölgeler dolaşıyor ve bunlar, Lidiya'yı bacakları yokmuş ve uçuyormuş gibi gösteriyordu. Lidiya pencereden baktıktan sonra aynanın önünde kaşlarını çatarak durdu. Lidiya, aynada kendisini çok sık inceliyor, bu da Klim'e hem garip hem de komik geliyordu. Öylece durup dudaklarını ısırıyor, kaşlarını kaldırıp göğüslerini, karnını, kalçalarını okşuyordu. Aynada Lidiya'nın çıplak vücudundan başka, koyu renkli duvar kağıdıyla kaplı duvar yansımaktaydı; Lidiya'yı aynadaki aksiyle birlikte iki Lidiya olarak görmek hiç de hoş değildi; canlı olanı yerde hafifçe sallanırken, diğeri aynanın hareketsiz yüzeyinde adeta kayıyordu.

Klim biraz kaba bir tavırla:

"Yoksa hamile olduğunu mu düşünüyorsun?" diye sordu.

Lidiya'nın kolları vücudunun iki yanına düştü, hızla dönerek, korkuyla:

"Ne-e?" diye sordu.

Sandalyenin kenarına oturup acıma uyandıran bir fısıltıyla:

"Ama çocuklar her seferinde doğmaz ki! Hem altı hafta daha geçmedi..." dedi.

Klim, Lidiya'yı sinirlendirmekten zevk alarak: "Ne yani? Doğurmaktan korkuyor musun?" diye sordu. "Hem haftalarla ne ilgisi var?"

Lidiya yanıt vermeden aceleyle giyinmeye başladı.

"Anımsıyor musun, bir erkek ve bir kız isterdin?"

Lidiya, kendisini bir an önce saklamak istercesine, telaşla giyiniyordu.

"İstiyor muydum?" diye yavaşça sordu Lidiya. "Anımsamıyorum."

"O zaman on yaşlarındaydın."

"Şimdi erkek ve kız çocuklarını beğenmiyorum."

Lidiya, eğilip ayakkabısını giyerken:

"Çocuk doğurmaya herkesin hakkı yoktur," dedi.

"Öf, ne felsefe ama!"

"Evet," diye sürdürdü Lidiya, yatağa yaklaşarak. "Herkesin buna hakkı yok. Kötü kitap yazsan ya da kötü tablolar yapsan bu zararlı bir şey olmaz, ama kötü çocuklar doğurduğun için cezalandırılman gerekir."

Klim isyan etti:

"Kafandaki bu yaşlılar gibi düşünme alışkanlığı nereden geliyor? Bunları duymak komik. Bunu söyleyen Spivak mı?"

Lidiya kendine özgü hafif yürüyüşüyle, yavaşça parmak uçlarına basarak gitti. Eğer bu durumda eteğini biraz kaldırmış olsa kirli bir sokaktan geçmekte olduğu düşünülebilirdi.

Klim, Lidiya ile aralarında hoş olmayan tartışmaların giderek daha sık patlak verdiğini fark etmeye başlamıştı, ancak bunların önüne geçmeyi başaramıyordu.

Bir keresinde Lidiya'nın sıradan sorularına yanıt verirken tavsiyede bulundu:

"*Evlilik Hijyeni* diye bir kitapçık var onu oku, ya da ebelik ders kitabına çalış."

Lidiya yatağa oturup, kollarıyla bacaklarına sarıldı, çenesini dizlerine koyarak:

"Sence her şey ebelikte mi biter? O zaman şiirlerin ne gereği var? Şiirleri yaratan nedir?" diye sordu.

"Bunu Makarov'a sor."

Klim gülümseyerek ekledi:

"Marakuyev, Makarov'u, çok başarılı bir biçimde, 'Krivokolenniy ara sokağından gelme Provanseli nefesli enstrüman çalgıcısı' olarak nitelendirmişti."

Lidiya, Klim'e döndü ve serçe parmağının sivri tırnağıyla onun kaşlarını düzeltti:

"Sen kötü şeyler söylüyorsun. Hem de her seferinde sınav verir gibisin."

"Öyle zaten," dedi Klim. "Çünkü sen hep sorgularsın."

Lidiya'nın sesi tıpkı çocukluğundaki gibi çift notalı duyuluyordu:

"Ben genellikle senin dediğine katılırım, ama bu tartışmaya girmemek içindir. Seninle her şey üzerine tartışılabilir, ancak bunun yararsız olduğunu biliyorum. Sen kaypaksın... Hem de, senin için değer taşıyan özel sözcüklerin yok."

Klim, her şeyi belirleyecek karar anının geldiğini hissederek: "Anlamıyorum, bunları neden söylüyorsun," diye homurdandı.

Lidiya, biraz sustuktan sonra: "Neden mi söylüyorum?" diye sordu. "Bir operette şöyle denir: Aşk mı? Nedir aşk? On üç yaşından beri bunu düşünüyorum, ilk kez kendimi kadın olarak hissettiğim günden itibaren. Bu çok gurur kırıcıydı. O andan itibaren bundan başka bir şey düşünmeyi beceremiyorum."

Samgin'e, Lidiya şaşkın ve suçlu bir tavırla konuşuyormuş gibi geldi. Yüzünü görmek istedi. Kibrit yaktı, ama Lidiya, her zamanki gibi sinirli bir halde elleriyle yüzünü örterek:

"Işığa gerek yok," dedi.

"Sen karanlıkta oynamayı seversin," diye şaka yaptı Klim ve hemen pişman oldu; bu sözler aptalcaydı.

Bahçede rüzgâr uğulduyor, yapraklar camlara vurarak ses çıkarıyor, dallar pencerelerin ahşap kısımlarına çarpıyordu; garip bir ses daha duyulmaktaydı; küçük bir köpeğin, uykudayken hafifçe ulumakta olduğuna benzeyen bir sesti bu. Bu ses Lidiya'nın fısıltısıyla birleşiyor ve bu fısıltıya acıklı bir ton kazandırıyordu.

"Birbirimize yalan söylemeyelim," dediğini duyuyordu Samgin. "Yalan, daha rahat yaşayabilmek için söylenir, bense rahatlık aramıyorum, anla bunu! Ne istediğimi bilmiyorum. Belki de haklısın: Bende eskiden kalma bir şeyler var, bu nedenle zaten ben hiçbir şeyi sevemem ve her şey bana yanlış, olması gerektiği gibi değilmiş gibi görünür."

Lidiya ile ilişkiye girdiğinden beri Klim ilk kez onun sözlerinde kendine yakın ve anlaşılır bir şeyler duymaktaydı.

"Evet," dedi Klim. "Birçok şey uydurmadır, bunu bilirim."

Klim, ilk kez Lidiya'yı şimdiye kadar olduğundan daha farklı sevmek istedi; gözleri yaşaracak kadar duygulanmasını, inanılmaz itiraflarda bulunarak ruhunu, tıpkı her seferinde isyankâr vücudunu kolayca çıplaklığa kavuşturduğu gibi açmasını istiyordu.

Klim o an, şaşırtıcı derecede, basit ve bilgece konuşacağından, kendisinin ve Lidiya'nın yaşadıklarından elde edeceği acı, ancak her ikisini de iyileştirebilecek bir öz çıkarabileceğinden emindi.

"Bana, mutlu insanlar gençler değil de sarhoşlarmış gibi geliyor," diye fısıldamasını sürdürdü Lidiya. "Siz Diomidov'u anlamadınız ve deli olduğunu düşünüyordunuz, o ise şaşırtıcı sözler söylemiş, 'belki Tanrı uydurmadır, ancak kiliseler var; aslında yalnızca insanın ve Tanrı'nın var olması lazım, taştan kiliselere gerek yok. Mevcut olan şey, insanı sıkıyor,' demişti."

"Yarı geri zekâlının anarşizmi," dedi Klim aceleyle. "Biliyorum bunları, duymuştum: 'Taş aptaldır, ağaç aptaldır' ve saire... saçmalık!"

Klim, kafasında çok önemli düşüncelerin belirdiğini hissetmekteydi. Ancak onları dile getirebilmesi için belleği, komplo kurarcasına, başkalarının olan, büyük olasılıkla Lidiya'nın bildiği sözleri öne sürüyordu. Kendine ait olabilecek sözleri ararken, Samgin, elini Lidiya'nın omzuna koydu, ama Lidiya omzunu öylesine hızlı bir hareketle indirdi ki, eli Lidiya'nın dirseğine kaydı; Klim Lidiya'nın dirseğini sıktığında, Lidiya emredercesine:

"Bırak," dedi.

"Neden?"

"Gidiyorum."

Lidiya, her zamanki gibi, Klim'i karanlık ve sessiz ortamda bırakarak gitti. Lidiya'nın Klim'in söylediklerinden korkmuşçasına, aniden gittiği sıkça olurdu; ancak bu kez, kaçışı daha da kırıcı olmuştu. Lidiya giderken, peşinde Klim'in ona söylemek istediklerini de gölgesi gibi alıp götürmüştü. Klim, yataktan atlayarak pencereyi açtı; hırçın rüzgâr odaya dolarak toz kokusu getirdi, masada duran açık kitabın yapraklarını öfkeli bir biçimde karıştırmaya başladı ve bu da Samgin'i daha da öfkelendirdi.

Klim, pencereyi kapatıp yatağına giderken: 'Yarın onunla her şeyi konuşacağım,' diye karar verdi. 'Yetti artık, bu kaprisler, boş konuşmalar...'

Klim, Lidiya'nın ruh halinin iyice anlaşılmaz bir duruma geldiğini düşünüyor, hatta çift kişilikli olarak nitelendiriyordu. Aslın-

da Klim, Lidiya'nın fiziksel olarak da çift kişilikli gibi davrandığını ikinci kez gözlemlemişti: Klim'in tanıdığı yüz hatlarının ardına gizlenmiş başka bir yüz, yabancı bir sima saklanmıştı sanki. Lidiya aniden babasına ve Vera Petrovna'ya karşı aşırı sevecen davranıyor, Yelizaveta Spivak'a enstitülü bir sevgili gibi yaklaşıyordu. Bazen de herkese kendi gözleriyle değil, şefkatli, anlayışlı ve öylesine hüzün dolu gözlerle bakıyordu ki, Klim endişeyle, Lidiya'nın o an günah çıkartarak aralarındaki ilişkiden tuhaf biçimde söz etmeye ve 'kapkara' gözyaşları dökerek ağlamaya başlayacağını düşünüyordu. Klim, 'kapkara gözyaşları' ifadesini çok sevmişti, ona göre bu, kendisinin uydurduğu en iyi sözcüklerdendi.

Klim, Lidiya'nın, kendisiyle lütfedercesine, doktor tavrıyla konuşan, genç kızın yüzüne değil de alnına ya da başının üzerinden bir yerlere bakan annesine karşı özenli davranışını gözlemleyerek buna bir anlam veremiyordu.

Ancak bu ilgi krizlerinin nedeni bir gün hiç beklenmedik ve neredeyse kaba sayılabilecek bir davranışla ortaya çıktı. Bir gece yemek salonunda çay içildiği sırada Vera Petrovna hoşgörülü bir tavırla Lidiya'ya akıl veriyordu:

"Eleştiri hakkı, ya sağlam inanca ya da kesin bilgiye dayanır. İnançlarını sağlam bulmuyorum, bilgilerin ise, kabul et ki, yetersiz..."

Lidiya, sözünü bitirmesine izin vermeden düşünceli bir tavırla:

"Arabacı Mihail insanlara bağırıyor, ama kendisi de gitmesi gereken yolu göremiyor, her an birisini ezebileceğinden endişeleniyorsun. Artık çok kötü görmeye başladı. Neden onu tedavi ettirmek istemiyorsunuz?" dedi.

Vera Petrovna omuzlarını silkerek soru sorarcasına Varavka'ya baktı, Varavka ise homurdandı:

"Tedavi ettirmek mi? O, altmış dört yaşında... Bunun tedavisi yoktur."

Lidiya gitti, birkaç dakika sonra ise Spivak'la hararetli bir ses tonuyla konuşarak bahçeye çıktı. Klim: "Neden başkalarının yanlışlarını düzeltecekmişim?" sorusunu duyabildi.

Bazen Lidiya'nın kendisine sert ve gergin davrandığını hissedi-

yordu. Sanki Klim ona karşı bir konuda suç işlemiş, bağışlanmış, ancak bu kolay olmamıştı.

Bunları anımsadığında, Klim yeniden:

'Evet, yarın konuşacağım,' diye düşündü.

Sabah çay içtikleri sırada, Varavka sakalından ekmek kırıntılarını çırparak Klim'e:

'Bugün yayın grubunu kentin kültürel güçleriyle tanıştıracağım. Yetmiş bin nüfusa karşın on dört kişi çıktı, evet, kardeşim! Üçü resmi olmak kaydıyla hemen hepsi herhalde gayriresmi olarak polisin gözetimi altında. Çok komik!" dedi.

Varavka düşüncelerine daldı, bir limonun yarısını çay bardağına sıktı ve iç geçirerek:

"Devletimiz, kardeşim, gerçekten de ilginç bir devlet. Kafası vücuduna göre değil, küçük. Lidiya'yı yazlığa, yazar Katin'i davet etmesi için gönderdim. Ya sen, eleştiri köşesinde yazacak mısın?" diye sordu.

"Denerim," diye yanıtladı Klim.

On dört kültürlü adamla yapılan akşam toplantısı, Klim'e cumartesi günleri Hrisanf amcanın evinde, çöreklerin çevresinde yapılan toplantıları anımsattı.

İyice yaşlanmış olan avukat Gusev, göbeğini büyütmüştü; Spivak'ın incecik bedenine ezecekmiş gibi yaklaşarak, uyuşuk bir tavırla, orduda balalaykaların yaygınlaştırılmasına duyduğu tepkiyi dile getiriyordu:

"Kaval, boru, gusli* gerçek Rus halk sazlarıdır. Halkımızın lirik bir yüreği vardır, balalayka onun ruhuna hitap eden bir çalgı değildir..."

Adamın göğsüne gözlüklerinin koyu camlarını dikmiş olan Spivak çekinerek yanıt verdi:

"Bunun doğru olmadığını düşünüyorum, 'bu halkındır' demek, 'bu kötüdür' yerine kullanılmıştır daima."

Sonra eşine dönerek:

"Gidip bir bakayım, ağlıyor mu?" dedi.

Spivak koşarak gitti, Gusev ise, şiş, kadınsı yüzlü istatistikçi Kostin'e kanıtlamaya çalışıyordu:

* Gusli, çok eski Rus halk müziği sazıdır.

"Ben, III. Aleksandr'ın aptal bir Çar olduğu kanısına tabii ki katılıyorum, ama bize ulusalcılığa ulaşmanın doğru yolunu gösteren oydu."

Tüm kentin durmadan hapse girme alışkanlığı nedeniyle tanıdığı istatistikçi, iyi yürekli bir tavırla gülümseyerek saymaya başladı:

"Evet, kilise dahilinde açılan okullar, votka tekeli..."

Robinzon söze karıştı:

"Ulusalcılığa ulaşacaksanız, balalaykayı inkâr etmenin anlamı yok."

Kostin, Robinzon'un sözünü bitirmesine izin vermeden bağırıyordu:

"Tüm bunlar tarihin tekerleklerine kuru ot dallarını sokma siyasetidir..."

Karamsar bir yüz ifadesiyle gülümseyen İnokov, Klim'e:

"Hapislerin adamı, tarihten, sahibesine bağlı bir kul gibi söz ediyor..." dedi.

İnokov, siyah, çuha kumaştan kötü görünümlü bir gömlek giymiş, üzerine geniş bir kemer takmış, siyah pantolonunu çizmelerine sokmuştu; çok zayıflamıştı; herkese kızgın gözlerle bakarak sık sık Robinzon'la birlikte votkaların dizildiği masaya gidiyordu. Yayın yönetmeni de tıpkı yengeç gibi peşlerine takılıyordu. Adamın kısık bir sesle hiciv yazarına:

"Siz Narokov, pek de aşırıya kaçmayın, sizin için zararlı bu," dediğini duymuştu Klim.

Masanın yanında yazar Katin emirler yağdırıyordu. Yaşlanmamış, yalnızca şakaklarında beyazlamış saç tutamları, yanaklarında ise kırmızı kılcal damarların oluşturduğu, nakışa benzer bölgeler belirmişti. Katin, top gibi, köşeden köşeye yuvarlanıyormuşçasına koşuyor, insanları yakalayıp onları votkaya doğru çekiştiriyor, canlı, tenor sesiyle yayın yönetmenine takılıyordu:

"Kent sakinlerini silkeler miyiz, Maksimiç? Onları şöyle bir uyandıralım! Sen yalnız Marksizm'i devreye sokma! Sokmazsın değil mi? Hah şöyle! Ben eski inançlıyımdır..."

Mezeleri atıştırırken gözlerini zevkten kısarak:

"Hayır, bu yine de fabrikasyon mantar, ilham uyandırmıyor! Eşimin kız kardeşi, mantar salamurası yapmayı bir öğrenmiş ki,

anlatılır gibi değil!" diye sürdürdü.

Ustaca dikilmiş bir ceket giymiş, saçları bir berber gibi güzelce taranmış ve parfümlenmiş olan Gusev'in yardımcısı genç avukat Pravdin, Tomilin ve Kostin'e düşüncesini kabul ettirmeye çalışıyordu.

"Hukuğun tartışılmaz kriterleri..."

Tomilin kuru bir biçimde gülümsüyor, Kostin ise yumuşacık tenor sesiyle karşı çıkıyordu:

"Toplumsal tutuculuğun tüm temelleri şu sizin kriterlerinizde saklıdır zaten."

Eski bir kursiyer olan, okul dışı eğitimi üzerine çalışan, sıkma tel gözlüklü, güzel, ciddi yüzlü dul noter eşi Kazakova, yayın yönetmenine, Pestalocci ve Frebel'in kuramlarının Rusya'da uygulanamayacağını kanıtlamaya çalışıyordu:

"Bizde Pirogov var, başka..."

Robinzon sözünü kesti ve Pirogov'un çocukları sopayla dövmeyi önerdiğini anımsattı, sonra Dobrolübov'un şiirini okumaya başladı:

"Ancak, aptalları her yerde
Dövüldükleri gibi değil de,
Nikolay İvaniç Pirogov'un uygun gördüğü
Biçimde dövmeli."

"Bu şiir kötü, Avrupa'da ise çocukları her yerde kamçıyla döverler," diye kararlı bir tavırla açıkladı Kazakova.

Doktor Lübomudrov kuşkuyla:

"Her yerde mi acaba? Hem galiba kamçıyla dövmüyorlar, ellere cetvelle vuruyorlar," dedi.

"Kamçıyla vuruyorlar," diye ısrar ediyordu Kazakova. "İngiltere'de de kamçıyla döverler."

Tüylü yün kumaştan lacivert ceket, küt burunlu çizmelere kadar inen ağır kumaştan bir pantolon giymiş olan Tomilin, yemek salonunda pazarda dolaşır gibi dolaşıyor, iyice terleyen kızıl yüzünü mendille siliyor, çevresine bakınıyor, dinliyor, arada bir kısacık sözleri hoşgörülü bir tavırla çevresindekilere adeta dağıtıyordu. Tiyatro tutkunu Pravdin, birisine:

"İzin verin, tiyatronun okul olduğu konusunda yerleşmiş olan yargı yanlıştır, tiyatro görsel bir oyundur!" dediğinde, Tomilin gülümseyerek:

"Tüm yaşam bir oyundur," dedi.

Eskiden harp okulu eğitmenliği yaparken çalışması yasaklanan, ülkesini iyi tanıyan, yetenekli çiçek yetiştiricisi ve bahçe bitkileri uzmanı olan, zayıf, damarları çıkmış, coşkulu bakışlara sahip yüzbaşı Gortalov, yayın yönetmenine, göktaşlarının, sert kütlelerin güneşe çarparak parça koparmaları sonucu meydana geldiğini kanıtlamaya çalışıyordu; Radeyev, çayların içildiği masaya iyice yerleşmişti ve bayanlara hitaben şöyle diyordu:

"Çok olmasa da, kitap okumuş ve Avrupa'yı bilen birisi olarak, Rusya'nın aydın kesimin şahsında, tamamen sıra dışı ve büyük değer taşıyan bir kitle yarattığını düşünüyorum. Bizim illerimizdeki doktorlarımız, istatistikçilerimiz, köy öğretmenlerimiz, yazarlarımız ve genel olarak din adamlarımız, bulunmaz bir cevherdir."

Klim, kısık ve cılız sesi dinlerken: 'Şaka mı yapıyor? İronik mi olmaya çalışıyor?' diye düşünüyordu.

Yüzbaşı Gortalov, bir askerin tören adımlarıyla Radeyev'e yaklaştı, uzun elini uzattı:

"Doğru bir değerlendirme. Harika bir görüş. Benim görüşüm bu. Rus aydın kesimi, kendisini salt bir bütün olarak algılamaya başlamalıdır. Aynen İoannitlerin, Cizvitlerin birliği gibi, evet! Aydın kesim birlik olup tek bir partiye dönüşmeli, parçalanmamalıdır! Çağdaş gidişat bize bunu her yönüyle telkin etmektedir. Aslında bu unsur bize kendimizi savunma duygusunu da aşılamalıdır. Dostumuz yok, yabancı gibiyiz. Evet. Bürokratlar ve kapitalistler bizi köleleştiriyor. Halk için biz yabancı, tuhaf insanlarız."

"Doğru, yabancıyız," diye coşkulu bir sesle atıldı yazar Katin; o sırada biraz sarhoş olmuştu.

Yüzbaşının sözlerinde davul sesine benzer bir şeyler vardı ve insanı sersemletiyordu adeta. Radeyev, sandalyesiyle birlikte yavaşça çekiliyor ve söyleniyordu:

"Burada bir düzeltmeye gereksinim var..."

Spivak gelip eşinin kulağına eğildi ve:

"Uyuyor. Çok derin uyuyor," dedi.

Tüm bu insanlar Klim'i hiç mi hiç ilgilendirmiyordu; aslında çocukluğunda belleğine yerleşmiş olan, sarhoş balıkçı ve yengeçlerle ilgili anısı, hayvanların yere kuyruklarıyla vurarak her yöne kaçışmaları geliyordu aklına. Klim, insanların konuşmalarını kayıtsızca dinleyerek, tartışmalara katılmaktan kaçınarak İnokov'u gözlemlemekteydi. İnokov'un yazlığa, yazar Katin'i davet etmek için Lidiya ile birlikte gitmiş olması Klim'in hoşuna gitmemişti; bu kaba adamın Lidiya ile Spivak arasında durduğunda laubali bir biçimde gülümseyerek bir ona bir diğerine eğilmesinden de haz etmiyordu. Gecenin başında, İnokov aynı gülümsemeyle Klim'e yaklaşıp:

"Üniversiteden mi attılar?" diye sormuştu.

Sorunun beklenmedik oluşu ve soruş tarzı Klim'i serseme çevirmişti; genç adamın hoş olmayan yüzüne sorarcasına baktı.

İnokov: "İsyan mı çıkardınız?" diye yeniden sordu ve Klim ona bu dönem okumadığını söyleyince, İnokov teklifsizce üçüncü sorusunu sordu:

"Temkinli olmak için mi okumadınız?"

Klim, soğuk bir tavırla: "Temkinli olmanın ne ilgisi var?" diye sordu.

"Tarihe geçmemek için," diye açıkladı İnokov, sonra da arkasını döndü.

Birkaç dakika sonra, İnokov, Vera Petrovna, Lidiya ve Spivak'a hitaben şunları anlatıyordu.

"İki ay kadar oldu; Paris'ten dönmüştü, sokakta bana rastladı, eve çağırdı: 'Gelin biz eşimle harika bir şey aldık!' Gittim, oturmak istedim, onlar ise altıma ince, altın kaplama ayaklı, oturulacak yeri kadifeden, garip görünüşlü hafif bir sandalye çektiler: 'Oturun lütfen,' dediler! Ben, bu denli narin bir eşyayı kırmamak için reddettim, hayır! 'Oturun,' diye yalvardı! Oturdum ve birden altımda müzik çalmaya başladı; çok neşeli bir şeyler çalıyordu. Oturuyor ama yüzümün kızardığını da hissediyordum. O ise karısıyla birlikte bana mutluluk dolu gözlerle bakıyor; gülü-

yorlar, çocuklar gibi neşeliler! Kalktım, müzik sustu. Hayır, dedim, ben beğenmedim, müziği kulaklarımla dinlemeye alışmışım. Alındılar."

Bu kaba öykü, annesini ve Spivak'ı güldürürken, Lidiya'yı da gülümsemeye zorladı; Samgin ise İnokov'un saf bir insan rolü oynamaya çalıştığını, ama gerçekte, büyük olasılıkla kurnaz ve kötü olduğunu düşündü. İşte soğuk gözlerle kıvılcımlar saçıyormuşçasına:

"Evet, insanlar Avrupa'nın en müthiş kentine gitmiş, oradan en aptalca eşyayı almışlar ve seviniyorlar. Bunu ise," dedi İnokov, Spivak'a sigara kutusunu uzatarak, "veremli bir marangoz yaptı ve bana armağan etti, evli ve dört çocukluydu."

Sigara kutusuna hayran kalmışlardı. Klim de kutuyu eline aldı; kutu ardıç ağacı kökünden yapılmıştı; usta, kapağına becerikli elleriyle küçük bir cin şekli yontmuştu; cin bir tepeciğin üzerinde oturmuş, elindeki incecik çubuğu balıkçıl kuşuna batırarak oynuyordu.

İnokov, alnını ovuşturup, herkese soran gözlerle bakarak: "İki gün ve iki gece boyunca uğraşmış," diyordu. "Bu noktada, müzikli sandalye ile bu kutu arasında çözemediğim bir şeyler var. Aslında ben birçok şeyi anlamıyorum."

İnokov ağzını iyice yayarak gülümsedi; başını sallayarak sigara yaktı, yanan kibriti iki parmağıyla önce söndürdü, sonra da çay bardağının altındaki tabağa attı ve:

"Eşyalara önce sen bakarsın sonra da onlar sana bakar. Sen merakla, onlar ise talepkâr bir biçimde bakarlar: 'Bil bakalım, benim değerim nedir? Parasal değil, manevi değerim?' diye sorarlar. Gidip votka içeyim..." dedi.

Samgin onun peşinden gitti. Mezelerin bulunduğu masanın önü kalabalıktı, masanın önünde bir elinde şarap kadehiyle Varavka duruyor, diğeriyle omzuna atmış olduğu sakalını orada kalması için tutuyordu.

"Öğrenci olayları, duygusal muhalefetin ifadesidir. Gençliklerinde insanlar kendilerini yetenekli sanırlar ve bu kanı yüzünden de yeteneksizliğin kendilerini yönettiğini düşünürler."

Bir yudum şarap içti, sesini yükselterek konuşmasını sürdürdü.

"Yönetim bizde gerçekten de yeteneksiz olduğuna göre, genç-

lerimizin duygusal muhalefetini fazlasıyla haklı buluyoruz. Devlet adamlarımız, örneğin İngiltere'de olduğu gibi daha yetenekli olsalar, hepimiz daha sakin ve akıllı olurduk. Ancak bizdeki adamların arasında yetenekli kişiler yoktur. Bize ise Vitte* gibilerini kalkanların üzerine çıkarmak kalıyor."

İnsanları teklifsizce sağa sola iterek masaya yanaşan İnokov, votka doldururken Klim'e:

"Üvey babanız iyi adammış. Bu kızıl da kim?" diye sordu.

"Eski öğretmenim, felsefeci."

"Sersemin teki olsa gerek."

Samgin kızmak istedi ancak İnokov'un ağzına aldığı peyniri tıpkı koyunun ot yemesi gibi çiğnemekte olduğunu görerek kızmanın yararsız olacağına karar verdi:

"Ya Somova nerede?" diye sordu.

İnokov, aldırmaz bir tavırla: "Bilmiyorum," dedi. "Galiba Kazan'da ebelik kurslarında. Ayrıldık ya onunla. O, sürekli anayasa ve devrim için kaygılanıyor. Bense devrimin gerekli olup olmadığını henüz bilmiyorum..."

Klim, boğuk ve homurdanan sesi dinlerken, 'saygısıza bak,' diye düşündü.

"Eğer devrimi karınları doysun diye istiyorlarsa, ben karşıyım; çünkü tokken aç halimde olduğundan daha kötüyüm."

Klim, saf rolünü bu denli kolay oynayan bu kurnaz serserinin gerçek yüzünü ortaya çıkarmak ve bozmak için neler yapabileceğini düşünüyordu. Ancak bir şeyler söylemeden önce İnokov Klim'in omzuna yavaşça vurdu ve:

"Merak ediyorum Samgin, böyle turna balığı gibi bakmaya başladığınız zaman neler düşünüyorsunuz acaba?" diye sordu.

Klim, yüzünü ekşiterek İnokov'un yanından çekildi, İnokov ise bir parça çavdar ekmeğine yağ sürerken, düşünceli bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

"Bir hafta kadar önce kent parkında hoş bir genç kızla oturuyordum; vakit geç olmuştu, ortalık sessizdi ve ay gökyüzünde yuvarlanıp gidiyor, bulutlar koşuşturuyor, ağaçlardaki yapraklar

* XX. yüzyılın başlarında Çarlık Rusyası'nda "askeri" feodal emperyalizmin çıkarlarını savunan, mutlakiyet yanlısı devlet adamı.

yerdeki aydınlık ve gölgelik yerlere düşüyordu; çocukluk günlerimin arkadaşı, yalnız bir fahişe olan kız sıkılıyor, dert yanıyor, günah çıkartıyordu; gerçekte yaşadıkları tam bir roman, her haliyle gerçek bir roman. Ben onu sakinleştirdim, bırak dedim, bitir bu işi! Günah çıkartma kapıları kolay açılır, ne anlamı var? İçmek ister misiniz? Hayır mı, öyleyse ben içerim."

Sol gözünü kısarak votka içti, ağzına küçük, yağ sürülmüş bir ekmek parçası attı; ancak bu konuşmasına engel değildi.

"Birden sizin, tıpkı şimdi olduğu gibi, turna balığına benzer bir yüz ifadesiyle gelmekte olduğunuzu gördüm. 'Aman,' diye düşündüm, 'herhalde Anüta'ya yanlış şeyler söylüyorum, nelerin söylenmesi gerektiğini bu adam biliyordur,' Siz, Samgin böyle bir kıza ne derdiniz, ha?"

"Büyük olasılıkla sizin söylediğinizin aynısını!" diye kibarca yanıtladı Klim; İnokov'un kurnazlıklarını ortaya koyma arzusunun yok olduğunu hissediyordu.

"Aynısını mı?" diye yeniden sordu İnokov. "İnanmıyorum. Hayır, sizin içinizde özel bir şeyler vardır herhalde... özel bir şeyler..."

Klim, böyle bir durumda gülümsemenin en uygun davranış olacağını sezerek gülümsedi. İnokov ise elini yeniden şişeye uzattı, sonra vazgeçip hızlıca çekti ve bayanların yanına gitti.

Klim: 'Kadın düşkünü' diye hoşgörüyle düşündü.

Klim, İnokov'a, eskiden olduğu gibi, sokakta, nehrin kıyısında, yük taşıyıcıları arasında ya da yalnızken sıkça rastlıyordu. Ayak bileğine kadar kuma batmış olarak duruyor, ağzında bir saman parçası çiğniyor, ortadan ısırıp parçaları tükürüyor ya da gözlerini düşünceli bir halde kısarak sigara içiyor ve insanların karınca gibi çalışmalarına bakıyordu. İnokov'un nedense üstü başı her zaman toz içindeydi, geniş kenarlı buruşuk şapkası da meşaleciye benzemesine neden oluyordu. Klim, İnokov'u birahaneden Dronov'la yan yana çıkarken görmüştü; Dronov kıs kıs gülerek sağ eliyle havada dairesel hareketler yapıyor, sanki görünmeyen birisinin saçını çekiyor gibiydi. İnokov o sırada:

"Aynen öyle. Belki de bize yerimizde sayıyoruz gibi geliyordur da, gerçekte bir yerlere, bir spiralin üzerindeymişiz gibi yükseliyoruzdur," diyordu.

İnokov sokaktayken de odadaymışçasına yüksek sesle, teklifsizce konuşuyor, karşıdan gelen insanlara ise yolunu kaybetmiş, nereye gitmesi gerektiğini sorabileceği birisini arayan biri gibi, gözlerini dikerek bakıyordu.

Spivak'ın neden her zaman İnokov'u önemsediğini, annesinin ve Varavka'nın neden açıkça ona karşı sempati duyduklarını, Lidiya'nın ise onunla bahçede saatlerce konuşarak ona neden dostça gülümsediğini anlamak mümkün değildi. İşte şimdi de Lidiya, pencere pervazına oturmuş olan ve sigara içen İnokov'un önünde durmuş gülümsüyordu.

'Evet, Lidiya ile her şeyi konuşmak gerekiyor.'

Ertesi gün Klim bu isteğini gerçekleştirdi; kahvaltıdan hemen sonra Lidiya'nın üst kattaki odasına çıktı ve onu paltosunu, şapkasını giymiş, elinde şemsiyesiyle çıkmaya hazır bir durumda buldu. Çiselemekte olan yağmur pencerenin camlarını yalamaktaydı.

"Nereye gitmeye hazırlanıyorsunuz?"

"Valiliğe, yazı işleri bölümüne, pasaport almaya."

Lidiya gülümsedi:

"Şaşkınlığın ne kadar da gülünç. Sana Alina'nın beni Paris'e çağırdığını, babamın da izin verdiğini söylemiştim ya..."

Klim, bacaklarının titremeye başladığını hissederek: "Bu... doğru değil!" diye öfkeyle çıkıştı. "Bana tek kelime bile etmedin... ilk kez duyuyorum! Ne yapmaya çalışıyorsun?"

Lidiya sandalyeye oturdu, şemsiyesini kanepeye attı; koyu tenli, çok zayıflamış yüzü şaşkınlıkla gülümsüyor, Klim onun gözlerinde içten bir şaşkınlık görüyordu.

"Ne kadar da tuhaf bir durum bu!" diye alçak sesle konuşmaya başladı Lidiya; Klim'in yüzüne bakarak gözlerini kırpıştırıyordu. "Bunu sana söylediğimden, Alina'nın mektubunu okuduğumdan emindim... unutmuş olmayasın?.."

Klim "hayır" anlamında başını salladı, Lidiya kalkıp odada yürümeye başladı, sonra da:

"Neden böyle oldu biliyor musun, seninle her zaman o kadar çok konuşup tartışıyorum ki, yalnız kaldığımda sen her şeyi biliyor, her şeyi anlıyormuşsun gibi geliyor," dedi.

Klim, Lidiya'nın sözlerine inanmayarak: "Ben de seninle gelirdim," diye söylendi.

"Ya üniversite? Moskova'ya gitme zamanın geldi... Hayır, bu çok tuhaf oldu! Diyorum ya, sana söylediğimden emindim..."

Klim, Lidiya'ya bakmadan, öfkeyle: "Ama ne zaman evleneceğiz?" diye sordu.

"Ne-e?" dedi Lidiya birden duraklayarak. Klim, "yoksa sen... yoksa biz zorunda mıyız?" diyen endişeli fısıltısını duydu.

Lidiya, Klim'in önünde gözlerini iri iri açmış duruyor, dudakları titriyordu; yüzü ise kızarmıştı.

"Neden evlenecekmişiz? Hamile değilim ki..."

Lidiya bunu alınmış bir tavırla, sanki bu sözler onun ağzından çıkmamış gibi söylemişti. Klim'i boş, dağınık, yağmurun çekingen hışırtısının sessizliği hiç bozmadığı odada bırakarak gitti. Lidiya'nın aniden gitme kararı ve özellikle evlenmeye ilişkin sözleri karşısında duyduğu korku Klim'i öylesine sersemletmişti ki, genç adam hemen alınamadı bile. Bir iki dakika çaresiz oturduktan sonra Klim gözlüklerini hızlı bir hareketle çıkardı, bıyıklarını acıtarak çekiştirmeye, ayağa kalkarak odada bir ileri bir geri yürümeye başladı; yürürken öfkeyle:

'Ayrıldık mı acaba?' diye düşünüyordu.

Klim, bu ilişkinin kopması olasılığını düşündüğünü kendisine anımsattı.

'Evet, düşünüyordum! Ama ancak bana tuhaf sorularıyla işkence ettiği anlarda. Düşünüyordum, ama istemiyordum, onu yitirmek istemiyorum.'

Aynanın önünde durup bağırdı:

"Eğer ayrılma söz konusuysa, girişim benden gelmiş olmalıydı, ondan değil."

Klim, çevresine baktı; bu sözleri yüksek sesle söylemiş olduğunu düşündü. Masayı yavaşça silmeye devam eden hizmetçi kız, Klim'i, düşünürken içinden bağırdığına inandırdı. Klim aynada solgun yüzünü, şaşkınlıkla kırptığı miyop gözlerini gördü. Aceleyle gözlüklerini taktı, hızlıca alt kattaki odasına koştu, şakaklarını sıkıp, dudaklarını ısırarak yatağına uzandı.

Yarım saat sonra Klim, kendisini inciten şeyin, Lidiya'nın heyecandan ağlamasını, minnetle ellerini öpmesini, Nehayeva'nın yaptığı gibi şaşkınlıkla şefkat dolu sözcükler fısıldamasını sağlayamaması olduğuna kendisini inandırmıştı. Lidiya bir kez, bir dakika bile bir kadını mutlu etmenin verdiği gururu Klim'e tattıramamıştı. Bu zevki tatmış olabilseydi, Lidiya ile bağlarını daha kolay koparabilirdi.

Klim, Lidiya'nın sevişirken sırf ileri aşamalara ulaşabilmek için sevecen davrandığını hoşnutsuzlukla anımsayarak: 'Bana içten gelen bir okşayış tattırmadı bile,' diye düşündü.

'Nietzsche haklı: Kadına elinde kamçıyla yaklaşmalı. Aslında buna bir de, 'diğer elinde şekerle' diye ekleme yapmak gerekirdi.'

Yavaş yavaş sakinleşen Klim, Lidiya ile daha şimdiden endişe verici olan ilişkilerinin ileride çekilmez, nefret uyandıran hale gelebileceğini düşündü. Lidiya, büyük olasılıkla ileride, cinsel fizyolojisi ardına saklanan arayışlar içine girerek onu aldatacaktı.

'Makarov, Don Juan'ın aslında çapkın olmadığını, bilmediği, tatmadığı hisleri arayan birisi olduğunu anlatmıştı; Klim, birçok kadının, örneğin George Sand'ın böyle yaşanmamış bir tutku arayışında olduğunu düşündü. Aslında Makarov bu tutkuyu hastalık olarak nitelendirmiyor, Turoboyev ise bu durum için "ruhsal vampirizm" diyordu. Makarov, kadının, erkeğin kendi üzerindeki hakimiyetinin kaynağını ve eski devirlerde kendisini nasıl yendiğini anlamak için daima yarı bilinçli bir biçimde erkeği sonuna kadar keşfetmeye çabaladığını söylüyordu.'

Klim Samgin, gözlerini sıkıca kapatarak Makarov'a içinden küfretti.

'Sersem. Jinekoloji ile ilgilenen romantik birisinden daha aptal olunabilir mi? Onun yanında, Dmitri'den Marina'yı bu denli kolay ve basitçe çalan Kutuzov ile, yanında sıkıldığını anladığı an Marina'yı terk eden İnokov daha basit ve doğal kalıyor.'

Samgin'in düşünceleri, giderek daha tepkili olmaya başlıyordu. Klim, bu düşünceleri olabildiğince körüklemekteydi, çünkü bunların ardında, çok ciddi bir kayıpla karşı karşıya olduğunun bilincine varmaktaydı. Yitirilen, elden kaçan yalnızca Lidiya de-

ğil, Klim için önemi çok daha büyük olan bir şeydi. Ancak bunu düşünmek istemiyordu ve Lidiya'nın döndüğünü duyar duymaz, onunla açıkça konuşmak için kararlı bir tavırla odasına gitti. Ayrılmak istiyorsa, bu ayrılıkta suçun kendisinde olduğunu bilsin ve özür dilesin...

Lidiya küçük odasında masada oturmuş mektup yazıyordu. Klim'e hiçbir şey söylemeden omzunun üzerinden baktı, çok gür ama ince kaşlarını soru sorarcasına kaldırdı.

Klim, masaya oturarak: "Konuşmamız gerekiyor," dedi.

Elindeki kaz tüyünü bırakan Lidiya kollarını başının üzerine kaldırdı, gerindi ve:

"Hangi konuda?" diye sordu.

Klim, Lidiya'nın yüzüne ciddi bir ifadeyle bakmaya çalışarak: "Konuşmalıyız," dedi.

Lidiya bugün çingeneye çok daha fazla benzemekteydi; uzun, kıvırcık, hiçbir zaman düzleştirmeyi beceremediği gür saçları, biraz kemikli, esmer, sıcak bakışlı, yukarı doğru kıvrılmış uzun kirpiklerin yer aldığı yüzü, ince kemikli burnu, biçimli bir bedeni vardı; bordo bir etek giymiş, dar omuzlarına mavi çiçekli, turuncu bir şal atmıştı.

Samgin, konuşmaya başlamak için yeterince ağırlıklı sözcükler bulamadan, Lidiya yavaşça, ciddi bir biçimde konuşmaya başladı:

"Biz o kadar çok konuşmuştuk ki..."

"İzin verir misin! Bir insana senin bana davrandığın gibi davranılmaz," diye düşüncesini kabul ettirmek istercesine konuşmaya başladı Samgin. "Paris'e gitmek gibi ani karar da nereden çıktı?"

Ancak Lidiya, onu dinlemeden otuz yaşında bir kadın gibi konuşmasını sürdürüyordu:

"Ayrıca, ben senden her ayrıldığımda ve yalnız kaldığımda da düşüncelerimde yine seninle konuşuyordum. İnan ki, senin adına kendime dürüstçe yanıtlar veriyordum... Senin verebileceğinden daha dürüst. Evet, inan bana! Sen... çok cesur bir insan değilsin. O yüzden de 'sessizce sevmek' gerektiğini de söylemiştin zaten. Ben ise konuşmak, bağırmak, anlamak istiyorum. Sen ise bana 'Ebelik Ders Kitabı' okumamı önermiştin..."

"Kindar olma," dedi Samgin.

Lidiya gülümseyerek sordu:

"Sen 'Evlilik Hijyeni' kitabını okumamı önerdiğinde, kötü niyetli miydin yoksa? Ben o kitabı okumadım; orada herhalde senin aşk için bana hangi nedenden dolayı gereksinim duyduğun yazmıyordur? Bu aptalca bir soru mu? Bende, bundan daha aptalca olanları da var. Büyük olasılıkla haklısın; ben dejenereyim, dekadanım ve dengeli, sağlıklı bir insanın işine yaramam. Ben senin kişiliğinde bana yardımcı olacak bir adam gördüğümü sandım... aslında, senden ne beklediğimi de tam olarak bilmiyorum."

Lidiya kalktı, omuzlarını dikleştirerek pencereye, gökyüzündeki kirli buz rengindeki bulutlara baktı. Samgin öfkeyle:

"Ben de senin... iyi dostum olacağını sanmıştım ya..." dedi.

Lidiya, düşünceli bir tavırla Klim'e bakarak, daha alçak sesle sözlerini sürdürdü:

"Ne kadar da hızlı oldu bu... tıpkı yonga gibi, ateşin dokunuşuyla parladı... ve yok oldu."

Lidiya'nın esmer yüzü, daha da kararmıştı; bakışını Klim'in yüzünden başka yöne çevirerek yerinden kalktı, vücudunu dikleştirdi. Samgin de, kendisini incitecek sözler duymayı bekleyerek kalktı.

"Hiçbir şey anlamadan, arada bir yakıcı küçük ateşlerin parladığı bir sisin içinde yaşamak hoş değil."

Klim, iç geçirerek ve parmaklarıyla dizine vurarak: "Sen çok az şey biliyorsun," dedi. Hayır, Lidiya kendisine küsmesine, sert sözler söylemesine izin vermiyordu.

"Neyi bilmek gerekiyor?" diye sordu Lidiya.

"Okumak gerekir."

"Öyle mi? Kendimi yaşam boyu okul öğrencisi gibi hissetmek için mi?"

Lidiya gülümseyerek pencereden alaca bulutlarla kaplı gökyüzüne baktı.

Klim Lidiya'nın, düşünceli bir tavırla: "Bana, şu anda bildiklerimin hiçbir gereği yokmuş gibi geliyor," dediğini işitti. "Ancak ben yine de okumayı deneyeceğim. Koşuşturma yaşanan Moskova'da değil Petersburg'da; Paris'e de gitmek gerekiyor, çünkü Alina orada ve kötü durumda; bilirsin, onu severim..."

Klim: "Nesini seviyorsun?" diye soracak oldu, ancak içeri hizmetçi kız girdi ve Lidiya'ya, aşağıya, Varavka'nın yanına gitmesi gerektiğini bildirdi.

Merdivenlerden yan yana, konuşmadan indiler. Klim antrede biraz durdu, askıda yan yana dizilmiş paltolara baktı; paltolar kilise merdivenlerindeki dilenci grubunu andırıyordu, ancak bu dilencilerin kafaları yoktu.

'Hayır, bu böyle olmadı, her şey sonuna kadar konuşulmadı' diye karar verdi Klim; odasına geldiğinde Lidiya'ya mektup yazmaya başladı. Uzun uzun yazdı, ama baştan sona doldurulmuş yaprakları yeniden okuduğunda, bu mesajın kendisine hiç benzemeyen iki insan tarafından yazılmış gibi göründüğünü gördü; biri sevimsiz ve kaba bir biçimde Lidiya'nın durumunu komik göstermeye, diğeri ise beceriksizce kendisini aklamaya çalışıyordu.

'Ama ben ona karşı hiçbir konuda suçlu değilim ki,' diye isyan etti Klim, mektubu yırttı ve hemen Novgorod'a "Büyük Rusya Fuarına" gitmeye karar verdi. Bu kararını Lidiya'nın yaptığı gibi, aniden vermiş olacaktı; hem de Lidiya'nın yurtdışına gidişinden önce. Bu davranışıyla ayrılıktan dolayı üzgün olmadığını Lidiya'nın anlamasını sağlayacaktı. Ya da belki Lidiya, onun çok zorlandığını anlayacak ve düşüncesini değiştirerek onunla gelmeye karar verecekti.

Ancak öbür gün gideceğini söylediğinde, Lidiya çok kayıtsız bir tavırla:

"Aramızdaki her şeyin acıklı sahneler olmaksızın çözülmüş olması ne güzel. Bense olay çıkacağını düşünmüştüm," dedi.

Klim'e sarılıp, dudaklarından sıkıca öptü.

"Dost olarak ayrılıyoruz, değil mi? Daha sonra yine, daha akıllı insanlar olarak görüşeceğiz, değil mi? Belki de birbirimize başka bir gözle bakarız o zaman, ne dersin?"

Klim, Lidiya'nın sözlerinden ve gözlerinin kenarlarında beliren küçük gözyaşlarından etkilenmiş ve şaşırmıştı; yavaşça, ikna etmek istercesine:

"Benimle gelsen daha iyi olmaz mı?" diye sordu.

"Hayır!" dedi Lidiya kararlı bir tavırla. "Hayır, gereği yok! Sen bana engel olursun."

Gözyaşlarını hızlıca sildi. Lidiya'ya yersiz bir laf edeceğinden korkan Klim de onun kemikli, sıcak elini hızlıca öptü; daha sonra, odasında bir ileri bir geri dolaşırken, Klim:

'Aslında o mutsuz biri, o kadar. Meyve vermeyecek bir çiçek. Ruhsuz birisi o. Akıl yürütüyor ama hissetmiyor...' diye düşünüyordu.

Odanın ortasında durdu, gözlüklerini çıkardı ve elinde sallamaya başladı, çevresine baktı, sonra neredeyse yüksek sesle:

"Nasıl da hızlı gelişti tüm bu olaylar! Gerçekten de yongaların tutuşması gibiydi," dedi.

Klim, bocalamakta olduğunu hissediyor ama aynı zamanda kendisi için çok gereksinim duyduğu dinlenme zamanının geldiğini de seziyordu.

Birkaç gün sonra Klim Samgin, Nijniy Novgorod'a yaklaşıyordu bile. Kente üç verst* kala insanlarla tıklım tıklım dolu tren yavaşladı; kaptan, sarı kum tepeciklerinin ve kirli-yeşil çimlerin oluşturduğu adacıklar arasındaki ovada kurulan yeni, değişik biçimde süslenmiş yapı kitlesini trendeki insanların daha iyi incelemesini istiyor gibiydi.

Rayların bulunduğu yüksekliğin biraz altında, demir ve camdan yapılmış, tersyüz edilmiş oval bir leğeni andıran makine bölümü binası, güneşte göz kamaştırıcı bir biçimde parıldamaktaydı; camların içinde metal bir devin hareket ettiği, demirden yapılı bir sürü birbirine bağlı canavarın birbirlerini iterek hareket ettikleri görülebiliyordu. Ziraat bölümü yarım ay biçiminde bükülmüş, Alman mimar Ropet'in yarattığı Rus motifi ahşap oymalarla süslenmişti. Birbirlerini kaprisli bir biçimde bastıran sıra dışı pek çok yapı şuraya buraya dağılmış olarak yükselmekteydi; bazıları pastacılık sanatını hoş bir biçimde anımsatıyor, aralarında devasa bir şeker parçası gibi, renk kalabalığından sıyrılmış gibi duran, sanat bölümü binası göze batıyordu. Çocuk masallarındaki geleneksel ahşap ev tarzında inşa edilen Çarlık pavyonunun tepesinde iki başlı altın kartal güneşte parıldayarak eriyormuş gibi görünüyordu. Altın kartalın üzerinde, mavimsi gökyüzünde, uzun bir ipe bağlanmış olan büyük gri bir balonun gri yuvarlağı salınıyordu.

*1,06 km'ye eşit eski Rus ölçü birimi.

Trenin yavaş hareketi, bu küçük kenti adeta yavaşça döndürmekteydi; bu kentin tüm sıra dışı yapıları, görünmeyen bir noktanın çevresinde dönüyor, birbirlerinin yerini alıyor, toprak patikaların ve meydanların arasında birbirlerinin önüne geçerek kayıyor gibiydiler. Bu, karmaşık dansı andıran yavaş ama güçlü hareketin etkisini, binaların arasında eğimli dolanan yollarda temkinli adımlarla yürümekte olan insanların küçük figürleri güçlendiriyordu. Az insan vardı; yalnızca ara sıra bazıları aceleyle yapıların arasında farklı yönlere koşuşturuyor, çoğu ise bir şeyler arıyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu. İnsanlar yapılardan daha az hareketli görünüyordu ve yapılar insanları köşelerinin ardından bir gösterip bir kaybettiriyor gibiydi.

Bu yarı masalsı, sessiz, ama devasa dansın izlenimi, Samgin'in belleğinden bu tuhaf kentte yaşadığı süre boyunca silinmedi. Bu kent, "Savelova Grivo" denilen meşe ağaçlı mavimsi fırçayı andıran ormanlık alanın son verdiği verimsiz, hüzünlü ovanın kenarında yer alıyordu; görünmeyen Oka nehrinin ötesinde, bahçelerin arasında küçük evlerin ve Nijniy Novgorod kiliselerinin saklandığı "Dyatlova" dağları vardı.

Hızlıca inşa edilmiş olan ahşap otellerden birine yerleşen Klim, her şeyin gıcırdamakta olduğu ve her seste kasılmayı andıran bir şeylerin duyulduğu bu yerde, hızlıca yıkandı, üzerini değiştirdi, bir fincan ılık çay içti ve hemen sergiye gitti; yerleştiği otelden serginin uzaklığı üç yüz adımdan fazla değildi.

Akşamüstü kulakları adeta sağırlaşmış ve gözleri kamaşmış bir durumda geri döndüğünde, Klim kendisini uzak, bilinmeyen bir ülkede bulunmuş gibi hissetmekteydi. Ancak bu doygunluk duygusu Klim'i yormadığı gibi, onu adeta genişletiyor, ısrarla yeni bir algılama biçimi talep ediyor ve onu artık belli belirsiz hissedebildiği bir sevinçle ödüllendirmeyi vaat ediyordu.

Sevincin biçim kazanması uzun süre aldı; pek sevimli olmayan, havanın bozuk olduğu yaz günlerinden biriydi. Klim yatağına uzanmış, üzerine paltosunu atmış olduğu hafif bir yorganın altında ısınmaya çalışıyordu; uğultulu bir ses çıkaran damları öfkeli yağmur dövüyor, gökyüzü oteli sarsarak gürüldüyor, pencerelerin arasında-

ki küçük yarıklardan nemli rüzgâr uğulduyordu. Tavanın üç farklı yerinden suyun ağır damlaları düzenli aralıklarla yere düşüyor, bu sudan yapıştırıcı boya ve çürümüş bataklık kokusu geliyordu.

Klim Samgin, önünde, varlığından kuşku duymadığı, devasa, masalsı zengin bir ülkenin açıldığını görüyordu; bu ülke, farklı emeklerin yarattığı bir ülkeydi ve işte emeklerinin ürünlerini toplamış, avucunun içinde gibi, şu an gururla kendi kendine göstermekteydi. Güzel yapıların, yoksul ve pis köy mezrasının yakınına bilinçli olarak inşa edildiği düşünülebilirdi; burada, son derece kişiliksiz yapılar, Volga ve Oko nehirlerinin yıkadığı kumlar üzerine dağınık olarak inşa edilmişti. Havanın kötü olduğu günlerde, Volga'dan sıcak "alçak basınç" rüzgârları estiğinde, rüzgâr gri ve yakıcı bir toz getiriyordu.

Ülkenin zenginliği ile insanların yoksulluğunun bir araya gelişinde övüngen bir ima saklı gibiydi:

"Kötü yaşıyoruz, ama bakın, ne kadar da iyi çalışıyoruz."

Fuar, bu kadar gösterişli olmasa da, ülkenin zenginliğini daha da ikna edici biçimde ortaya koyuyordu. Fuarın alçak, tekdüze taşlı sarı yapıları, kapılarını geniş ağızlar gibi açarak, içerideki işlenmiş farklı metal yığınlarını, üst üste yığılmış kumaş toplarını, ince çiçekli yünlü kumaşlarını gösteriyordu. Çiçekli el boyama porselenler ışıldıyor, aynalar parlıyor, önlerinde hareket eden her şeyi yansıtıyorlardı; kilise gereçlerinin satılmakta olduğu tezgâhın yanında, ustaca yapılmış köşeli cam ürünleri satılmaktaydı; büyük ve küçük kadehlerin bolca sergilendiği devasa vitrinlerin karşısında lavabo aksesuarlarının porselenleri parlamaktaydı. Kiliseye ait olanla eve ait olanın yan yana satılıyor olmasını, Klim Samgin, ticaretin doğal utanmazlığının bir belirtisi olarak, hoşgörü duygusu içinde fark etti.

Fuarda sergide olduğundan daha çok insan vardı; buradaki insanlar kendilerini daha rahat hissediyor, daha gürültücü davranıyor, hepsi de ticarete seve seve hizmet ediyormuş gibi görünüyorlardı. İnsanların tiplerinin farklılığı, yabancıların çokluğu, azınlıklar ve sıkıca giyinmiş doğulular insanı şaşkınlığa düşürüyordu. İnsanın kulaklarına şurada burada yabancı dilde konuşmalar, gözlerine ise sıra dışı figür ve yüzler takılıyordu. Rusların arasın-

da bazen papaz çömezlerini anımsatan zayıf, sakallı adamlar görmek de olasıydı ve Samgin o anda, bir dakikalığına, üç parmaklı adamla aforoz edilmiş çömezlerin, histerik alkoliklerin, Marakuyev gibi neşeli gençlerin ve diğerlerinin bu kadar güçlü ülkeyi kendilerine göre yeniden yapılandırmak istediklerini endişeyle düşünüyordu. Klim'in renksiz bir kişi olarak tanımladığı Poyarkov ve büyük olasılıkla profesör olacak narin, ciddi görünümlü Preys de vardı ama bu ikisi onu endişelendirmiyordu. Kendine güvenen, sayı tutkunu Kutuzov da bir an belleğinde belirir gibi olduysa da, Klim onu düşünmekten hoşlanmıyordu.

Klim, ahşap gemi güvertesi şiltelerinden yapılmış tavana bakarak, çıtaların arasından sızan suyun, camı anımsatan iri damlalara dönüştükten sonra yere düşerek su birikintileri oluşturmasını izliyordu.

Zlatous'ta yapılmış soğuk görünümlü silahın parıltısı, Pavlov, Vaçi ve Vorsma'da üretilen bıçak, çatal, makas ve kilitlerin sergilendiği panolar akla geliyordu. Mermi, kılıç, mızraklarla dekore edilmiş askeri denizcilik pavyonunda, Motoviliha'da üretilmiş temiz, uzun namlulu ve tıpkı balık gibi parlak ve soğuk bir top sergiliyorlardı. Yapılı, adeta tunçtan dökülmüş gibi görünen deniz piyadesi, tıraşlı mavimsi çenesini okşayıp, kara bıyıklarını parmaklarıyla bükerek, hoşgörülü ve komik bir tavırla ziyaretçilere anlatıyordu:

"Bu silah şuradan, işte hiçbirinizin kaldıramayacağı bu gülleyle doldurulur; bu silah yöneltildiği istikametteki hedefe, yani düşmana ateş eder. Beyefendi, bastonunuzla dokunmayınız, yasak!"

Altın yaldızlı ağır kumaş, temmuz akşamının gün batımında buğday tarlasının parladığı gibi parlıyordu; glazet kumaşın topları, ay ışığının parladığı kış gecelerindeki kar parıltısını andırıyor, renkli kumaşlar ormanların sonbahar renklerini çağrıştırıyordu. Klim'in aklına bu denli şiirsel benzetmeler, güzel sanatlar standına uğradıktan sonra gelmeye başladı; bu stantda "açıklayıcı beyefendi" geniş alınlı, uzun saçlı ve zayıf bir adamdı; vücudunun parçaları birbirinden kopacakmış gibi görünmekteydi. Nesterov'un, Levitan'ın manzara resimlerini, dinleyenlere coşkuyla anlatan bu

adam, Rusya'yı yaldız işlemeli, çiçekli bir kumaş ve nihayetinde de, "yeryüzünün kadifesinde, renkli ipek ipliklerle, ressamların en büyüğü olan Tanrı tarafından harikulade bir biçimde nakşedilmiş" bir ülke olarak tanımlıyordu.

Klim, Orta Asya standında, Rus işi Hive ve Buhara yaldızlı işlemeli kumaşların, Morozovların renkli pamuklu çiçek desenli kumaşlarının, Kuznetsovların çiçekli ince porselenlerinin Almanlar tarafından yapılmış kaba taklitlerini görünce yurtseverce bir övünç yaşadı.

Oyuncakların, arabaların, çanların ve faytonların, kuyumcuların eserlerinin ve kuyruklu piyanoların, elle dokunulduğunda hoş bir duygu veren çiçekli Kazan atlasının, şeker dağlarının, kocaman ip ve halat yığınlarının, stearin mumlarından inşa edilmiş saat kulesinin, Sorokoumovskiy'nin olağanüstü güzel kürklerinin, Ural dağlarından gelen maden cevherlerinin, kokulu sabun kulelerinin, harika işlenmiş derilerin, domuz kılından ürünlerin, sayılması olanaksız zenginliklerin önünde az sayıda insan kalabalığı toplanıyor, ülkelerinin görkemli eserlerine bakarken, Samgin'in coşkulu ruh halini, suskunluklarıyla adeta soğutuyorlardı.

Klim hayranlık çığlıklarını nadiren duyabiliyordu; çığlıkları atanlar; tekstil, kapkacak, parfümeri, mücevher ve kürk stantlarının önüne gelen kadınlardı. Aslında, birçok insanın edindikleri izlenimlerin etkisiyle konuşma yetilerini yitirdiği de düşünülebilirdi. Bazen Klim yalnızca kadınların övgülerinde içten bir sevinç fark edebildiğini, erkeklerin ise yargılarını belirtirken kıskançlık duygusunu beceriksizce saklamaya çalıştıklarını düşünüyordu. Klim, Makarov'un haklı bile olabileceğini düşünmekteydi: Kadınlar, dünyadaki her şeyin kendileri için yaratıldığını erkeklerden daha iyi anlıyorlardı.

Beyaz Deniz'den Hazar'a ve Karadeniz'e, Helsinkfors'tan Vladivostok'a kadar hakimiyeti elinde tutan bir ulusun bayramına toplanmış azınlıkları gördüğünde, Klim'in yurtsever duyguları kabararak doruğa ulaşıyordu. Hivinliler, Buharalılar ve şişman Sartlar ağır ağır yürüyorlardı ve bu ağır hareketler, hızlı olmanın şeytana ait bir özellik olduğuna inanan bu insanları tanımayanlara

uyuşukça görünebilirdi. Zevk içinde yaşamaya alışmış İranlılar, boyanmış sakallarıyla çiçek cumbasının yanında durmaktaydılar; uzun boylu, turuncu sakallı ve kına kırmızısı tırnaklı uzun boylu bir ihtiyar, çevresini saygıyla sarmış olan maiyetindekilere, soylu elinin uzun parmaklarıyla çiçekleri işaret etmekte, şiir okur gibi ahenkli bir şeyler söylemekteydi. Çirkin derecede büyük, yakut taşlı bir yüzük, parmağında parlıyor, yanda duran siyah, eğri kesimli kalpağı olan sıska adamın büyülenmiş gibi bakışlarını üzerinde topluyordu. Adam, ıslak gibi görünen, kırmızı gözlerini yakuttan ayırmadan kalın dudaklarını kıpırdatıyor, taşın ağır altın çukurundan fırlayacağından endişeleniyor gibiydi.

İyi görünümlü Kazan Tatarları ile Romen müzisyenleri anımsatan Kırım Tatarlarına sıkça rastlanıyordu; Gürcüler ve Ermeniler koşuşturuyor, kentteki tramvay ve funikular inşasını gerçekleştiren asık yüzlü ve beyaz tenli Finliler ağır adımlarla dolaşıyordu. Sanat hamisi ve demiryolunun kurucusu Savva Mamontov tarafından çok eski kilise biçiminde inşa edilen Arhangelsk demiryolu pavyonunun yanında sivri burunlu Nenetler ailesi yaşamaktaydı. Nenetler sergiyi gezmekte olanlara, binanın yanında inşa edilmiş havuzda yaşamakta olan su aslanını gösteriyorlardı; bu su aslanı havasında olduğu zaman:

"Sağ ol, Savva!"ya benzer bir şeyler söylüyordu.

Keçeden yapılma yurtevinde bakır tenli dokuz Kırgız çömelmiş vaziyette duruyordu; bu adamlardan yedisi, büyük bir güç harcayarak müziği uğultulu bir biçimde çıkaran boruları üflüyorlardı; fazlasıyla geniş burunlu ve gözü neredeyse kulaklarının yanında olan bir genç, uykulu bir halde tef çalmaktaydı; oyuncak kadar küçücük, yeşilimsi renkte sakallı bir adamcağız, bir çamın üzerine eşek derisi gerilmiş enstrümanını çocuk gibi, var gücüyle vurarak çalıyordu. Adamcağız, arada bir üzerinde cılız bıyıkları olan dişsiz ağzını açıyor ve iki üç dakika boyunca tiz, kulak tırmalayan sesiyle:

"lö-ö-l-l-yo-e-e-o-l-l-l..." diye uzatarak söylüyordu.

Çilekeş aziz yüzlü ve yırtıcı kuş bakışlı Vladimirli çobanlar, hayvan boynuzundan yapılma borularla olağanüstü güzel bir biçimde Rus halk şarkıları çalarken, askeri donanma pavyonunun

karşısında inşa edilen diğer sahnede kara sakallı, yakışıklı Glavaç, telli çalgılardan oluşan orkestrasının çalmakta olduğu garip oyunun orkestra şefliğini yapmaktaydı. Programda bu oyun "Gökkubbe Ortamının Müziği" olarak adlandırılmıştı. Bu oyunu Glavaç, her gün üç kez çalıyor, dinleyenler müziği çok beğeniyorlardı; meraklı insanlar ise müziğin uzun topun madeni namlusunda nasıl yankılandığını dinlemek için sergi binasının içine koşuyorlardı.

Çok kibar, kadınsı görünümlü, güzel gözlü bir bey: "Harikulade bir akustik olay!" dedi Klim'e. Samgin, bir topun "Gökkubbe Ortamının Müziğiyle" yankılanabileceğine inanmıyordu, ancak iyi niyetle gidip topu dinledi: Soğuk deliğinden bir şey duyamayınca, kendisini çok aptal hissetti ve Kuzeyin eski efsanelerini Orina Fedosova'nın güzel anlattığını söyleyen insanları dinlememeye karar verdi.

Her gün akşam ayini saati geldiğinde, kiliselerin tahta kemerlerine, Okonişnikov ve diğer fabrikalarda üretilmiş olan çanların asılı olduğu yere, kalın yelekli, kışlık kasketli, orta yaşlı bir adam gelirdi. Kel tepesinden kasketini çıkartarak kavuna benzeyen kafasını sergiledikten sonra, üç defa gökyüzüne vahşice açtığı gözlerle bakarak istavroz çıkarıyordu; adamın gözleri beyaz ve boş, tıpkı bir körün gözleri gibiydi: İstavroz çıkardıktan sonra kendisini bekleyen izleyici ve dinleyicilere yere kadar eğilerek selam verdikten sonra, çamların altındaki yükseltiye tırmanıp, kocaman çanın beş pudluk diline bağlı ipi sallamaya başlıyordu. Hassas bakırın müzikal sesleri yumuşak bir uğultuyla törensel bir havayla duyulmaya, demirden dökme kapkara çanın dili, adete canlanmış gibi kendinde bulduğu güçle, acıkmışçasına bakırı yalamaya başlıyordu; çan çalgıcısı ise uzun kollarıyla dili yakalayamadığı için, umutsuzca çanın kenarına dazlak kafasıyla vuruyor gibi görünüyordu.

Sonunda sallanmakta olan çan dilini durdurmayı başardığında adam küçük çanların asılı olduğu başka bir yere geçiyor, baştan ayağa siyahlar giymiş haliyle, kasılıyormuş gibi kolları ve bacaklarıyla "Yaşa, yaşa, Rus Çarımız" ilahisini çalmaya başlıyordu. Çan çalgıcısı görünmeyen bir ipin ilmeğine geçmiş gibi vücuduyla garip kasılmalar yapmaya başlıyor, kurtulmak istiyormuş gibi

başını sallıyor, kuru, uzun yüzü şişiyor, kanlanıyor, ancak bakır giderek itaatkâr bir biçimde Çar'ı daha çok övmeye başlıyordu. İlahiyi çalmayı bitirince, adam dazlak kafasını, ıslak yüzünü kocaman mavi kareli bir mendille siliyor, korkunç beyaz gözlerle tekrar gökyüzüne bakarak dinleyenlere selam veriyor, övgü ve sorulara yanıt vermeden gidiyordu. İnsanlar bu adamın kaderin çok büyük bir darbesini yemiş olduğunu ve yaşamının sonuna kadar konuşmama sözü verdiğini söylüyorlardı.

Klim Samgin, çan çalgıcısını birkaç kez görmüş ve aniden adamın çömeze benzediğini düşünmüştü. O andan itibaren Klim, çan çalgıcısının bir suç işlediğini ve şimdi sessizce tövbe ettiğini düşünmeye başladı. Klim, çömezi bu çalgıcının yerinde görmek isterdi doğrusu.

Genel olarak Samgin, temiz kumun serpilmiş olduğu patikalarda acele etmeksizin yürüyen çeşit çeşit sıradan insancıkların el emeği olan ürünlerin ve malların çokluğunu ve çeşitliliğini seyrediyordu; bu malları alçakgönüllü bir tavırla, yavaş bir sesle övmelerini ya da daha çok susmalarını izlemenin verdiği sessiz bir şaşkınlık yaşamaktaydı. Artık Samgin kendini, bu sessiz insancıkların karşısında suçlu hissetmeye başlıyor, dış görünümlerindeki önemsizliğin ardında yatan ve her şeyi yaratabilen masalsı gücün karşısında dostça, saygıya benzer bir duygu yaşıyordu.

'İşte üniversite,' diye düşünüyordu genç adam, izlenimlerini değerlendirirken. 'Rusya'yı tanımak –işte en büyük, en canlı bilim budur.'

Meşaleci şapkası ve geniş manto giyerek daha uzaktayken bile dikkatleri çeken, her yerde, tıpkı yiyecek aramakta olan masalsı aç bir kuş gibi bir görünüp bir kaybolan İnokov'un tuhaf görüntüsü Klim'i fazlasıyla huzursuz etmekteydi. İnokov iyice olgunlaşmış, yanaklarındaki kıvırcık sakallar yeni yeni terlemeye başlamış, bu hali, iri kemikli biraz kaba görünümlü yüzüne biraz daha yumuşak bir ifade kazandırmıştı.

İnokov ile görüşmekten vazgeçmek konusunda Klim bir türlü karar veremiyordu, çünkü pek de sevimli olmayan bu genç adam, tıpkı ağabeyi Dmitri gibi çok şey biliyor ve zanaat çeşitlerini, ba-

lıkçılığı, kimya sanayisini ve gemiciliği anlaşılır bir biçimde anlatabiliyordu. Bu bilgiler Samgin için yararlıydı, ancak İnokov'un konuşmaları her seferinde iyi niyetli ve duygulu havasını bozuyordu:

"Tüm bu güzelliklerde bir şeyler var... dulluğu andıran bir şeyler," diyordu İnokov. "Düşünün, bu, yaşı ilerlemiş ve pek de akıllı olmayan çirkince dul bir kadının, çeyizlerini överek bir erkeği onunla evlenmesi için kandırmaya çalışması gibi bir durumu andırıyor..."

İnokov, güç bir problemi çözüyormuşçasına dudağını ısırıyor, ağzı ince bir çizgi halini alıyordu.

Ardından İnokov, homurdanarak küfretmeye başlıyordu:

"Beceriksiz şeytanlar! Hazinelerini kum ve bataklık üzerinde sergilemeyi akıl ettiler. Bir yanda fuar, diğer yanda sergi, ortada sefil Kunavino köyü; köyde her üç evden ikisinde dilenciler ve nehir hırsızları, diğerinde ise düşkün kızlar yaşıyor."

Samgin, tekstil endüstrisinin gelişimi konusunda hayranlık dolu düşüncelerini ifade ettiğinde, İnokov köydeki sakinlerin hem kumaşın kalitesi hem de rengi bakımından giderek kötü giyindiğini, ham pamuğu Orta Asya'dan Moskova'ya ürüne dönüştürmek üzere getirdiklerini, daha sonra ise onu yeniden Orta Asya'ya satmak için götürdüklerini anlatıyordu. İnokov, Rusya'da ormanların çokluğuna karşın, milyonlarca pud kağıdın Finlandiya'dan satın alındığını belirtiyordu.

"Sedir, Urallar'da bolca yetişir, grafit de öyle; ama biz kurşun kalem üretemiyoruz."

İnokov'un başarısız mucitler konusunda anlattıklarını dinlemek daha da rahatsız ediciydi.

"Ziraat bölümüne gitmiş miydiniz?" diye sordu İnokov, alayla dudaklarını bükerek: "Orada bir Rus dâhisi, ürettiği bisikleti sergiliyor; bisiklet de tıpkı İngilizlerin on sekizinci yüzyılda binmeye çalıştıkları cinsten. Diğer bir eşek ise, piyano yaratmış; her şeyi kendisi yapmış: Klavye'yi, ses tellerini; ama tellerin üçte ikisi kirişli tabii. Müzik, tıpkı eski bir fayton gibi uğulduyor. Eski bir noter, bir tür sineklik sergiliyor, sineklik atın arabaya koşulduğu yaya bağlanıyor ve ata durmadan vuruyor, at ise tabii ki çıldırı-

yor. Bu aptalları geçit vermeyen ormanlara saklamak gerekirken biz onları ulu orta sergiliyoruz."

Samgin her gün İnokov'la serginin girişinde bulunan küçücük İsveç karton evinde kahvaltı ediyordu. İnokov, alçakgönüllülükle bir parça jambon, bolca ekmek yiyor, bir şişe siyah bira içiyor ve yüzünü, çillerini siler gibi okşayarak anlatıyordu:

"Vrubel adında, anlaşıldığı kadarıyla büyük güce sahip bir ressamın panosunu sergiye kabul etmeyi reddettiler. Ben resimden hiç anlamam, gücü ise her yerde anlarım. Sava Mamontov, Vrubel için, sergi alanının dışında ayrı bir baraka inşa ettirmiş, işte orada, görüyor musunuz? Giriş ücretsiz, ancak insanlar oraya pek gitmiyor, hatta Mamontov opera korosunun orada söylediği günlerde bile... Ben orada sık sık oturur, bakarım; duvarların birinde 'Düş Prensesi', diğerinde ise Mikula Selyaninoviç ve Volga. Çok garip. Gazetecilerden biri, elini dürbün gibi yapıp, 'Düş Prensesine' ve Mikula'ya baktı ve: 'Bu siyasettir. Fransız-Rus ortaklığı. Buna katılmıyorum. Sanat, siyasetten bağımsız olmalıdır,' dedi."

İnokov isteksizce gülümsedi, ancak hemen koluyla ağzını siler gibi gülümsemesini de sildi. Klim'e sürekli yeni haberler getiriyordu:

"Vitte gelmiş. Dün, mühendis Kazi ve Kvintillana ile yürüyor, 'bu kadarını yapmaktansa daha çok şey yapmak daha kolaydır,' diyordu. Kendini beğenmiş mujik. Çar'ı karşılamak için işçileri getiriyorlar. Buradakilerin sayısı az ya da onlara güvenemiyorlar. Aslında, Sormov ve Nijniy'de, Dobrov-Nobgolz'de getirilecek adamları seçiyorlar."

Klim: "Çarla ilgili düşünceniz nedir?" diye sordu. İnokov şaşkınlıkla baktı.

"Bu konuyu hiç düşünmedim."

Klim, Çar'ı, kendisini huzursuz eden, ancak gizleyemediği bir endişe içinde bekliyor, uçsuz bucaksız, zengin, biraz kaypakça bir halkın yaşadığı Rusya'yı yöneten insanı görmesi gerektiğini hissediyordu; bu ülkenin halkı hakkında net bir şeyler söyleyebilmek güçtü, çünkü bu halkın arasına çok sayıda işe yaramaz insan karışmıştı. Samgin'in yüreğinde, Çar'ı gördüğü anda, o ana kadar yaşamış, düşünmüş olduğu şeylerin bir sonuca ulaşacağına ilişkin

belirsiz bir umut vardı. Bu görüşme, tanyerinin ağarmasıyla ilk güneş ışınının belirdiği, ya da gün sona ererken güneşin son ışınıyla birlikte toprağın ılık yaz gecesine kavuştuğu anlardan birine benzeyecekti. Belki de Diomidov haklıydı: Genç Çar, babasından farklı, sıra dışı bir adam olabilirdi; hakimiyetini kısıtlamak niyetinde olan insanların umutlarını bu denli cesur bir biçimde yıkmış olan bu adam, belki de dedesinden daha kararlı bir karaktere sahipti. Evet, belki de II. Nikolay herkesin karşısında tek başına durabilirdi ve belki de genç elleri Büyük Petro'nun kalın sopasını eline alabilecek kadar güçlüydü; ve insanlara:

"Neden ortalığı karıştırıyorsunuz?" diye bağırabilmeyi başarabilirdi.

İki gün boyunca İnokov, Klim'i bu düşüncelerden uzaklaştırdı.

"Orina Fedosova'yı dinlemek istemiyor musunuz?" diye şaşırarak sordu İnokov: "Ama bu kadın olağanüstü biri!"

Klim topu ve "Gökkubbe Ortamı Müziği"ni anımsayarak: "Ben olağanüstü şeylere düşkün değilimdir," dedi.

Ancak İnokov elini sallayarak, coşkuyla:

"Onunla kıyaslandığında gördüğün her şey boş!" dedi.

Klim'i ceketinin kolundan yakalayarak, konuşmasını sürdürdü:

"Faust'un ikinci bölümünde 'Anneler'i anımsıyor musunuz? Ama onlar orada saçma bir şeyler söylerler, bu ise... Hayır, gidelim!"

Klim, İnokov'u böyle bir ruh halinde ilk kez görmekteydi ve ilgi duyarak genç adamla birlikte bildirilerin, sunuların yapıldığı ve Glavaç'ın harika bir biçimde org çaldığı salona gittiler.

"Göreceksiniz, bu bir mucize!" diye yineledi İnokov.

Sahneye iri yarı, sakallı bir adam çıktı, üzerinde adeta saçtan yapılmış gibi uzun bir ceket vardı. Adam uğultulu bir sesle, maymun ve deniz aslanlarını gösterenler gibi konuşmaya başladı.

Elleriyle yüzücülerin yaptığı gibi hareketler yaparak: "Ben," diyordu, "b-e-e-een! Ben önsöz yazdım... Kitap girişte satılmaktadır... Bu kadın, okuma yazma bilmez. Yaklaşık otuz bin şiiri ezbere bilir... Ben... İliada'da olduğundan daha çok. Profesör Jdanov... Ben.... Profesör Barsov..."

"Önemli değil," diye teselli eder gibi konuştu İnokov. "Bu adam hep aptalca şeyler söyler."

Sahneye küçük adımlarla sallanarak, biraz felçli, koyu ince pamuklu kumaş giysili, başında ise uzun süredir kullanıldığı anlaşılan çiçekli başörtüsü olan komik, sevecen bir kocakarı çıktı. Yüzü çizgi ve kırışıklardan oluşmuş gibi görünmekteydi; bez renkli yuvarlak bir yüzü, gülümseyen, çocukça bakışları vardı.

Klim, İnokov'a kızgınlıkla baktı; tıpkı topun karşısında olduğu gibi kendini aptal hissedeceğini seziyordu sanki. Ancak, İnokov'un yüzü sarhoş bir sevinçle parlıyor, genç adam var gücüyle el çırparken fısıldıyordu:

"Ah, canım benim..."

Bu hali komikti. Samgin biraz yumuşadı ve olacaklara on dakika kadar dayanmaya karar verdi, saatini çıkardı, başını eğdi. Ancak hemen başını hızlıca kaldırdı, sahneden olağanüstü melodik bir sesle, anlamlı ve eski sözcükler akmaya başladı. Ses köylü kadın sesine benzemekteydi, ancak bu şiirleri kocakarının okuduğunu var saymak olası değildi. Sözcüklerin hoşluğu, anlamların güzelliği dışında bu seste Samgin'i elinde saatiyle donup kalmaya zorlayan insan üstü sevecen ve bilgece bir şeyler vardı; Klim, dönüp arkasına bakmak, insanların felçli kadını nasıl bir yüzle dinlediklerini görmek istiyordu. Ancak, Klim bakışını buruşuk, sevecen yüzdeki kırışıkların oyunundan, şiir dizelerinin sonlarında eski sözcüklere canlı bir parıltı, çekici ve yumuşak bir yankı kazandıran çocuksu bakışlı gözlerinden ayıramıyordu.

Pamuk gibi elini tekdüze bir biçimde sallayan, dikilmiş kumaş bebeği andıran Olonetsli kadın, bir annenin, savaş alanına, kahramanlıklar yapmaya gönderdiği oğlu Dobrinya ile vedalaşmasını anlatmaktaydı. Samgin, o iri yarı anneyi, ardında korku ve hüznün sezilebildiği sert sözlerini duyabiliyor, geniş omuzlu Dobrinya'nın diz çökmüş halini, uzatılmış ellerinde kılıcı tutarken, annesine itaatkâr bakışını görebiliyordu.

Bazı anlarda Klim salonda yalnız olduğunu, kimsenin olmadığını, hatta belki bu iyi yürekli kocakarının da olmadığını hisseder gibi oluyor, geçmiş yüzyılların kahramanlıklarla dolu tarihinin

adeta canlanmış sesi, salonun ötelerinden, mucizevi bir biçimde duyuluyordu.

İnokov: "Nasıl ama?" diye zafer kazanmışçasına sordu; sevinç dolu genişlemiş yüzü baykuşa benzemiş, gözlerinde yaşlar belirmişti.

"Şaşırtıcı," diye yanıtladı Klim.

"Dur bak daha neler olacak! Dikkat ederseniz o sanatçı değil, insanlar için oynamıyor, insanlarla oynuyor."

Bu garip sözcükleri Klim anlamamıştı, ama onları yine Fedosova'nın Ryazanlı mujik İlya Muromets ile Kiyev Prensi Vladimir'in kavgasını anlatmaya başladığında anımsadı. Samgin yine hayranlıkla, büyücü yüzünü anımsatan, adeta kırışıklarla konuşan yüze bakıyor, gözlerin sönmeyen ateşi ile okşandığını hissediyordu. Samgin, görmüş geçirmiş şımarık prensin yaptıklarından dolayı öfkelenen Karaçarovlu pehlivanın kızdığında böyle bir sesle konuşmadığını anlayabiliyor ve keskin bakışlı bozkır insanının gözünde bu denli sert ve alaycı bir bakışın olamayacağını da kavrıyordu. Bu bakış uzaktan, tarihçi Vasiliy Klüçevskiy'nin gözlerindeki kurnaz ve bilgece kıvılcımları anımsatıyordu.

Samgin, acımasız bilim adamını anımsadığında, kötü dikilmiş gibi görünen bu kumaş bebeğin, iyilik ve kötülüğün tarihinin ta kendisi olduğunu; aslında tarihin de geçmişten, annelerin dağıtılamayacak acılarından, çocukların kahramanlık hayallerinden, yaşamın temelini oluşturan şeylerden, bu Olonetsli yaşlı kadın gibi hem sevgi hem de hüzünle söz etmesi gerektiğini ve edebileceğini, artık aklıyla değil tüm varlığıyla seziyordu. Gerçeği söylesin ya da uydurarak anlatsın, bu kadın belki de şarkı söyler gibi hoş sesiyle ileride insanlara Klim Samgin'in yaşam öyküsünü anlatacaktı.

Bu düşüncenin ardından Samgin, diğer insanlarla birlikte kendisini de dili tutulacak kadar kendinden geçiren, eski masallardan çıkarak bugünün yaşamına gelen bu yaşlı ve sevimli cadıyı dinlediği şu ana kadar kendisini hiç bu denli iyi, akıllı ve ağlayacak kadar mutsuz hissetmediğini fark etti.

Klim'in kendisini her zamankinden daha fazla sıra dışı biri olarak hissetmesine İnokov engel oluyordu. Fedosova masallar arasında ara vererek koyu renkli dudaklarını dilinin ucuyla yaladı-

ğında, vücudunun yarı felçli tarafını sıvazladığında ve çenesinin altında bağlanmış mantar şapkasını andıran başörtüsünün uçlarını çekiştirerek, başını salladığı ve coşkuyla bağırmakta olan insanlara gülümsediği anlarda, İnokov, Klim'in içine girdiği ruh halini bozacak şekilde, çılgınca ellerini çırpıyor, hıçkırıklı sesiyle:

"Sa-ğo-ol! Nineciğim, canım sağ-ol!" diye bağırıyordu.

İnokov coşmuştu, sarhoş gibi sandalyesinde zıplıyor, çok yüksek sesle burnunu temizliyor ve ayaklarını yere vuruyordu; omuzlarındaki pelerin yere sarkmıştı ve İnokov onu ayaklarıyla çiğniyordu.

Günün kalan kısmını Klim, gerçeklerden kopmuş bir halde geçirdi. Belleği ısrarla eski sözcükleri ve şiirleri tekrarlıyor, gözlerinin önünde kuklamsı bir görüntü sallanıyor, yumuşak, pamuktan bir el havada hareketler çiziyor, sevimli ve akıllı yüzde kırışıklar hareket ediyor, iri ve çok parlak gözler gülümsüyordu.

Üç gün sonra Klim, sabah saatlerinde fuarda saat kulesini çevreleyen kalabalığın arasında duruyordu; göndere bayrak çekiliyor ve Rusya Ticaret Fuarı'nın açılışı gerçekleşiyordu. İnokov, Çar'ın geldiği saatte Klim'i oraya geçirmeye çalışacağını söylemişti, ancak bunu başarabilmesi kuşkuluydu; yine de Çar fuara geldiğinde Büyük Eve uğrayacaktı, onu o sırada görmek daha iyiydi.

Samgin'in karşısında, sağa ve sola doğru yapılı, uzun boylu, oldukça iyi giyimli adamlar durmaktaydı; bazıları yeni palto ve takım giymişlerdi, çoğunluğu ise ceketliydi. Şurada burada kırmızı gömlekler kırmızı lekeler gibi görünmekte, güneşte pileli şalvarların kumaşı göze çarpmakta ve iyice parlatılmış çizmeler parıldamaktaydı. Klim, yaşamında ilk kez, çocukluğundan beri hakkında bir sürü tartışma duyduğu ve çetin yaşam koşullarına ilişkin pek çok acıklı öykü okuduğu halkı bu kadar yakından ve kalabalık görüyordu. Klim, saçı dağınık, güzelce taranmış ya da dazlak kafaları; sivri burunlu, sakallı, sağlıklı insanları; ciddi, sevecen, sert, iyi ve akıllı bakışlı yüzleri incelemekteydi. Bu insanlar kıpırdamadan, birbirlerine sıkıca dayanmış bir halde duruyor, geniş göğüs kısımları adeta birleşmiş gibi görünüyordu. Bu insanların, ötelerde, ovanın içerisinde şurada burada güzelce dağılmış olan sayısız zenginliği akıllı elleriyle yaratmış olan Rus halkının ta kendisi olduğu ortadaydı. Evet, bu halk aralarında eleme yapıp ön

saflara daha iyi giyimli olanları çıkarmıştı ve özenle giyinmiş ama daha ufak tefek, o denli göz alıcı görünmeyen insanların emekçilere ilk sırayı vermeleri, itaatkâr bir tavırla arkalarında durmaları da iyiydi. Klim, ilk sıranın insanlarına dikkatle baktıkça, bu insanlara karşı duyduğu hoş bir heyecanla karışık saygı duygusunun arttığını hissediyordu. Böylesine sade, mütevazı, güçlerinden emin insanların, neşeli öğrencilerin ve bir tür yarım akıllı hesapçıların peşinden gidebileceğini düşünmek olanaksızdı.

Bu insanlar o denli mütevazıydılar ki, bazılarını öne doğru itmek gerekiyor, bu işi de çok iri, bıyıklı, altın çerçeveli gözlüklü bir polis memuru ile çevik, ince bacaklı, üzerinde üç renkli kumaş şeridi bulunan hasır şapkalı bir adam yapıyordu. Bu adamlar insanların oluşturduğu duvarın önünde yavaş adımlarla yürürken, kâh biri kâh diğeri, sevecen bir tavırla:

"Hey, kel kafalı, öne gel biraz!"

"Sen, çam yarması, ne diye saklanıyorsun? Şurada dur."

"Kulağında küpesi olan, gel buraya!" diye bağırıyorlardı.

Çevik adam, Klim'e bakarak, omzuna eldivenli eliyle dokundu:

"Biraz geri çekilin delikanlı!"

Kulağında gümüş küpesi olan genç bir adam, sert bir omuz hareketiyle Samgin'i kolayca arkaya itti ve hırıltılı bir sesle:

"Gözlüklerinle oradan da görürsün," dedi.

Ancak adamın geniş sırtının arkasından herhangi bir şey görmek olanaksızdı.

Samgin, bu gençle kel, sakallı adam arasına sıkışmayı denedi, ancak genç adam, güçlü dirseğini çıkartarak:

"Nereye?" diye sordu.

Sonra da tavsiyede bulundu.

"Yerinde dur."

Klim itaat etti.

'Evet' diye düşündü. 'Bunun gibi biri, herkesi yerinde durdurabilir.'

Sonra da sordu:

"Siz nerelisiniz?"

Kulağında küpesi olan adam, geniş boynunu çevirerek, siyah bıyıklı kırmızı yüzünü eğdi ve:

"İkinci bölgedenim," dedi:
"İşçi misiniz?"
"Baltacıyım."
Samgin, biraz sustu, düşündü ve yine sordu:
"Neden öyleyse üniformalı değilsiniz?"
Kulağında küpesi olan adam yanıt vermedi. Onun yerine, konuşmaya hevesli görünen, yanındaki sarı ipek gömlekli, yapılı ve yakışıklı bir genç konuştu:
"İşçileri, usta takımını göstermeyecekler. Bu sergi onun gibiler için değil. Eğer usta çalışmıyorsa sarhoştur, Çar'a sarhoşları göstermenin anlamı yok."
"Haklısın," dedi birisi, çok yüksek sesle. "Münasebetsizliklerimiz onu ilgilendirmez."
Kel, uzun boylu bir adam öfkeli bir tavırla söze karıştı:
"Kim işçi, kim usta, ayırt etmek gerek. Örneğin ben Vukol Morozovlu bir işçiyim, burada doksan kişi kadarız. Ayrıca Nikolskoye Tekstil fabrikasının işçileri de var."
Ağır tempolu bir sohbet başladı, çok kısa süre sonra Klim, sarı gömlekli adamın, Volga'da çok sevilen Snitkin korosunda dansçı ve şarkıcı olduğunu öğrendi; dansçının yanında duran kara sakallı, tıknaz, yuvarlak baykuş gözlü adam ise ayı avcısı ve civardaki ormanların bekçisiydi.
Rastlantı sonucu aralarında kaldığı bu insanların konuşmasından sıkıldığını hisseden Samgin, yerini değiştirmek istedi ve dansçıyla itfaiyeci arasından kendine omzuyla yol açarak yavaşça geçti. Ancak itfaiyeci güçlü eliyle Klim'in omzuna yapıştı, onu geri iterek, öğretmen tavrıyla:
"Dolaşmak yasak, görüyor musun, herkes yerinde duruyor?" dedi.
Dansçı, Klim'e gülümseyerek baktı ve açıklamada bulundu:
"Bugün, halkla ilgilenmiyorlar."
"Durun, geliyor!"
Birisinin amirane haykırışı duyuldu:
"Treskin! Kimse çatılara tırmanmaya kalkmasın, dikkat et!"
Herkes sustu, duruşuna çeki düzen verdi, kulak kesilerek Oka nehrinin üzerinde koyu şerit biçiminde duran köprüye bakmaya

başladı; köprünün üzerinde iki sıra halinde dizilen ve oyuncak gibi görünen insanlar havada incecik kollarını sallıyor, şapkalarını, omuzlarından kafalarını koparırcasına çıkarıp ellerinde oynayarak, havaya fırlatıyorlardı. Çan sesleri duyulmaktaydı; en etkileyicisi kaledeki kilisenin çanıydı, bakır uğultusuyla birlikte başka bir ses kükreyen uğultusuyla giderek yükseliyordu. Klim, Moskova'nın, Çar'ı karşılarken "yaşasın" diye bağırdığını duymuş, ancak o zaman bu kükreme onu heyecanlandırmamıştı, çünkü kendisi o anda, onur kırıcı bir biçimde, sarhoş yankesiciyle aynı bahçeye kapatılmıştı. Bugün ise Klim, duyduğu heyecanın onu ayakta duramayacak hale getirdiğini ve gözlerini kararttığını hissediyordu.

Bu güçlü uğultu, dört nala gitmekte olan polis birliğini ardından sürüklüyormuş gibi geliyor, nalların kaldırımdaki taşlara vuruşu bu uğultuyu bastırmadığı gibi, artırıyordu. Birlik ustaca bölünmekteydi, her on-yirmi adımda bir, bir atlı birlikten ayrılıyor, atını insanların oluşturduğu sıranın olduğu yerde yan olarak durduruyor, insanları kaldırıma çıkmaları için zorluyor, saat kalesinin arkasına, Oka'nın imar edilmemiş kıyısına itiyordu.

İnsanlardan oluşmuş sıkı duvarın içinden, atın şişman gövdesinin arkasından, sergide çan çalgıcılığı yapan adam yavaşça sıyrılıp fırladı ve üç adımda yolun ortasına ulaştı. Anında yanına iki kişi koşarak geldi ve korku içinde, komik bir biçimde bağırmaya başladılar:

"Nereye, şeytan seni? Nereye, suratsız?"

Ama çalgıcı insanları sol eliyle iterken, kızgın gözlerini gökyüzüne kaldırdı ve sağ elini havada sallayarak yola doğru üç kez istavroz çıkarttı.

"Şuna bak," dedi onaylayan bir tavırla dokumacı.

Çan çalgıcısını alelacele kalabalığın içine tıktılar, kalın kumaştan dikilmiş kasketi ise Arnavut kaldırımı taşlarının üzerinde kaldı.

Samgin'e, binlerce insanın uğultusundan hava kararıyormuş, gözlerin göremediği bir bulut gibi yaklaşırken diğer tüm sesleri siliyor, çanların çalışını ve Büyük Evin önünde çalmakta olan orkestranın bakır borularının sesini bastırıyormuş gibi geliyor-

du. Bu uğultu ve haykırışlar bulunduğu yere ulaştığında, Klim kendini sağırlaşmış gibi hissetti, bir şeyler onu yukarılara kaldırır gibi oldu ve o da herkes gibi, ciğerlerini patlatırcasına bağırmaya başladı:

"Hurra!"

Halk, olduğu yerde zıplayarak ellerini sallıyor, havaya kasketlerini, şapkalarını fırlatıyordu. Halkın bağırışı o denli yüksek sesliydi ki, valinin arabasına koşulmuş atların taşlarda çıkardığı nal sesleri hiç duyulmuyordu. Belediye başkanı, faytonun içinden sarkıyor, dizlerinden birini oturulacak yere dayamış arkaya bakıyor, elindeki kasketi havada sallıyordu; bu adam, çelik renkli, kır saçlı, gözüpek ve kahraman biri gibi görünüyor, madalyaların altın figürleri kabarık göğsünde parlıyordu.

Peşinde, belli bir uzaklıkta, beyaz atların çektiği üç atlı bir araba gelmekteydi. Atların gümüş koşumlarından beyaz parıltılar saçılıyordu. Atlar gürültü çıkarmadan koşuyor, geniş araba sessizce süzülüyordu; atların on iki ayağının hareket ettiğini görmek tuhaftı. Çünkü Çar'ın arabası, yerden kopmuş, coşkunun yarattığı güçlü haykırışların etkisiyle havada süzülüyormuş gibi görünüyordu.

Klim Samgin, bir süre için her şeyin, kendisinin dahi topraktan koptuğunu ve havada oluşan uğultunun etkisiyle savrulduğunu hisseder gibi oldu.

Validen daha ufak yapılı olan Çar, mavimsi gri renkler içindeydi ve arabanın bir köşesinde hafifçe sallanarak oturuyordu; bir elini dizine dayamış, diğer elini mekanik bir hareketle kasketine götürüyor, başını sağa sola düzenli bir biçimde eğerek gülümsüyor, sayısız, yuvarlak, açılmış dişli ağızlara, kıpkırmızı yüzlere bakıyordu. Çar, çok genç, tertemiz, yakışıklı, yüz hatları yumuşak birisiydi ve suçluymuş gibi gülümsüyordu.

Evet, Çar, tam anlamıyla suçlu gibi, Diomidov'un yumuşak gülüşüyle gülümsüyordu. Gözleri de safir rengindeydi. Küçük kumral sakalı tıraş edilse, Çar, tıpkı Diomidov'a benzeyecekti.

Binlerce sesin uğultusu arasında önlerinden uçarcasına gitti, ileri de de aynı uğultu onu karşılamaktaydı. Ardından başka arabalar da geçti, üniformalar parıldadı, ancak artık atların zemin-

deki nal sesleri ile arabaların tekerlek sesleri duyulmaya başlamış, sanki her şey yere inmişti.

Yolda yine çan çalgıcısı belirdi; elinin ağır hareketiyle arabaların ardından havayı kutsuyordu. İnsanlar tıpkı bir direkmişçesine yanından geçip gidiyordu. Kırmızı yüzlü, gri ceketli bir adam eğildi, çalgıcının kasketini yerden aldı ve sahibine uzattı. Çalgıcı şapkasını dizine vurduktan sonra geniş adımlarla yolun ortasında yürümeye başladı.

Klim'in gözleri Çar'ı adeta yutmuştu; mavi-gri görüntüsü ve güzel yüzündeki suçlu gülümseme hâlâ gözlerinin önünden gitmemişti. Samgin bu gülümsemenin umutlarını boşa çıkardığını ve onu ağlatacak kadar üzdüğünü hissetmekteydi. Gözyaşları daha önce de belirmişti, ama onlar, insanları sararak ayaklarını yerden kesen bir sevincin neden olduğu gözyaşlarıydı; şimdi ise Çar'ın ve uzaklarda gittikçe sönmekte olan coşkulu bağırışların ardında, Klim, üzüntüden ve kırgınlıktan kaynaklanan gözyaşları dökmekteydi.

Çar'ın Diomidov'a benziyor olması kabul edilebilir bir şey olmadığı gibi, yüz milyonluk ulusun başında duran adamın böylesine mahcup bir şekilde gülümsemesi de olacak şey değildi. Böylesine genç, yakışıklı ve uysal bir insanın, bu denli sarsıcı uğultuya nasıl yol açabildiği de anlaşılır gibi değildi.

İradesi dışında ve sersemlemiş bir halde, Samgin, nedendir bilinmez, gürültücü bir biçimde aniden neşelenmiş insan kalabalığı arasında ilerliyor, onların yaşam dolu seslerini dinliyordu.

"Eskiden olsa, diz çökülürdü..."

"Hey bizimkiler, gelin bira içelim!"

Klim'in arkasında birileri, tiz sesle ve coşkuyla konuşuyordu:

"Ne kadar da kolay vuruyorlar!"

"Kimi?"

"Herkesi."

Ciddi bir ses etkileyici bir tavırla:

"Eleştirmenleri zaten vurmak gerek," dedi.

"Roman, çizmelere kaç para verdin?"

Çar'dan söz etmiyorlardı, Samgin yalnızca tek bir tümce duyabildi: "Bizimle güç başa çıkar."

Bu sözleri yapılı, kısa boylu, büyük olasılıkla kumaş boyacısı olan genç söylemişti, çünkü elleri koyu lacivert boyayla boyanmıştı. Bu genç, güzel giyimli, yaşlı bir adamın koluna girmiş, yürüyor, önlerindeki insanları kaba tavırlarla iterek, onlara:

"Yürü!" diye bağırıyordu.

Ancak bu gencin söz ettiği kişi de belki Çar değildi.

'Ya bu insanlar da, kendilerini kandırılmış hissediyor, ama bunu ustaca saklıyorlarsa?' diye düşündü Klim.

Sert bakışlı bir adam, Klim'in gözlerine dikkatle bakarak kuşkuyla sordu:

"Ne diye ağlıyorsunuz, genç beyefendi? Bugün ağlamak için nasıl bir nedeniniz var?"

Samgin, bozularak gözlerindeki yaşları sildi, adımlarını çabuklaştırdı ve Kunevin'in boydan boya genelevlerle dolu sokaklarından birisine saptı. Neredeyse her pencereden, üç renkli bayrakların yanı sıra yarı çıplak kadınlar sarkıyor, çıplak omuzlarını, göğüslerini sergiliyor, bir pencereden diğerine arsızca bağrışıyorlardı. Bayrakların dışında, sokaktaki her şey öylesine sıradandı ki, sanki hiçbir şey olmamıştı ve Çar da, halkın coşkusu da yalnızca bir rüyadan ibaretti.

Klim, sergiye gitmek için faytona binerken: 'Hayır, Diomidov yanılmış; bu Çar, o kambur kız gibi bağırmayı bile beceremez,' diye düşündü.

Sergi girişinde Klim'i İnokov karşıladı.

"Geçebiliriz," dedi telaşla. "Ne yazık ki, geciktiniz."

İnokov saçlarını kestirmiş, yanaklarını tıraş ettirmiş, pelerin yerine ucuz, gri bir takım giymişti ve aklı başında her insan gibi artık fark edilmiyordu. Yalnızca yüzündeki çiller daha belirginleşmiş, diğer konularda ise İnokov'un biraz da tekdüze olan aklı başında insanlardan farkı kalmamıştı. Böyle insanların sayısı çok değildi; sergideyken onlar daha çok yapıların mimarisi, çatıların yapısı ile ilgileniyor, pencerelere, stantların köşelerine bakınıyor ve birbirlerine nezaket gereği gülümsüyorlardı.

"Bunlar korumalar mı?" diye fısıltıyla sordu Klim.

İnokov, kızgın ve uygunsuz derecede yüksek sesle: "Herhalde

hepsi değil," diye yanıtladı; elinde şapkası, surat ederek, yere bakarak yürümekteydi.

"Burada tiyatro oyununa başlamışlar bile," diye anlatıyordu İnokov. "Çarlık pavyonuna girerken Çar'ı, Gridenler, bilirsiniz herhalde, yontulmuş gibi görünen, beyaz gümüş işlemeli kaftanlar giymiş uzun beyaz şapka takmış kişiler karşıladı; ellerinde küçük baltalar vardı. Yaşlı edebiyatçı Dmitri Grigoroviç onları buraya getirmeyi akıl etmiş, diyorlar. Bu insanlar iki sıra halinde durmaktaydı, Çar içlerinden birisine sordu: 'Sizin soyadınız?' 'Nabgolts.' Sonra başkasına sordu: 'Eluhen.' Sonra üçüncüsüne: 'Dimer.' Dördüncü Chutze imiş. Çar gülümsedi, birkaçının önünden sessizce geçti; basık burunlu bir yüzün hayranlıkla gözlerini kendisine dikerek baktığını görünce bu kişiye gülümsedi ve 'ya sizin soyadınız ne?' diye sordu. Adam ise ona, köpek gibi havladı ve kalın bir sesle: 'Antor!' dedi. Bu suratsız adam, meyhane hesaplarını böyle imzalıyordu ve onun gerçek adı ve soyadı ise Andrey Torsuyer'di."

İnokov, bunları isteksiz ve kısık bir sesle, düşünceli bir tavırla anlatmaktaydı.

"Bu doğru mu?" diye duraksayarak sordu Klim.

"Tabii ki. Eğer saçmaysa gerçek demektir."

Klim sustu, işçi sandığı itfaiyeciyi ve dansçıyı anımsadı.

Kibar insanlar birden taş kesilerek şapkalarını çıkardılar. Kimya sanayi pavyonundan üç bakanın eşliğinde Çar çıkmıştı; bakanlar, Vorontsov Daşkov, Vannovski ve Vitte idi. Çar yavaş adımlarla yürüyor, elindeki eldiveniyle oynarken, saray bakanının söylediklerini dinliyordu. Bakan Çar'ın koluna hafifçe dokunuyor, ona otlarla çevrili tepe biçimindeki şarapçılık pavyonunu gösteriyordu. Uzaktan ve yürürken baktığında Klim, Çar'ı arabadaki halinden daha da kısa buldu. Göründüğü kadarıyla Çar'ın, Vorontsov pavyonuna gitmeye gönlü yoktu, yüzünü başka yöne çevirerek mahçup bir tavırla gülümserken, sivil giysili ve eli bastonlu savunma bakanıyla konuşuyordu.

Üçü de birbirlerine çok yakın duruyor, boyunun uzunluğundan dolayı, geniş omuzlu Vitte onlara tepeden bakıyordu; bu geniş omuzların içine, fark edilmeyen burunlu ve köse Mordov sa-

kallı küçük başı özensizce saplanmış gibiydi. Vitte, kendisinin yanında ufak tefek görünen Çar'a ve onun gibi pek uzun boylu olmayan bakanlara bakıyor, dudaklarını endişeli bir tavırla öne çıkararak, gözlerini çıkık kaşların altına saklıyormuş gibi görünerek, bir önündekilere bir avucunun içinde eriyormuş gibi görünen altın saatine göz atıyordu. Samgin, Vitte'nin geniş tabanlı ve büyük ayaklarının toprağa nasıl da sıkı bastığını fark etti.

Çar'ın beraberindekilerin oluşturduğu grubun biraz ötesinde, genç sayılabilecek, zayıf ve sivri görünümlü vali Baranov ve güzel sanatlar bölümü komiseri Grigoroviç duruyordu. Grigoroviç havada geniş daireler çizerek, sanki toprağı tuzluyor ya da bir şeyler ekiyor gibi parmaklarını hareket ettiriyordu. Sık, sessiz bir grup halinde bölüm komiserleri, birkaç ciddi görünümlü madalyalı insan vardı; yanlarında altın işlemeli kaftan giymiş uzun boylu, safça, mujik yüzlü bir adam duruyordu.

İnokov: "Bu, milyoner Nikolay Bugrov," diye açıkladı. "Ona, Nijniy Novgorodlu prens derler. Bu ise Sava Mamontov."

Kuzey pavyonunda toplu, biraz kel, kır sakallı, pembe yüzlü bir adam hızlı adımlarla yürüyordu; yürürken gülüyor ve yanındaki geniş alınlı, uzun saçlı "tanıtım yapan beyefendiden" sanki kurtulmak istercesine elini sallıyordu.

"Boş şeyler bunlar, beyefendiciğim, tam anlamıyla boş şeyler," dedi ve vali Baranov'u, adamın olduğu yere sert bir bakış atmak zorunda bıraktı. Tüm ciddi insanlar da adama dönüp baktılar. Çar da yine aynı mahcup gülümsemesiyle baktı; Vorontsov-Daşkov ise hâlâ Çar'ı kolundan çekiştirmeyi sürdürüyor, bu davranışıyla Klim'i öfkelendiriyordu.

'Adeşev' diye anımsadı Klim ve bu adamın Korkunç İvan'ın* danışmanıyla aynı kaderi paylaşmasını diledi.

Sergi, tıpkı havanın bozuk olduğu günlerdeki gibi sessiz ve sıkıcıydı. Vagonların bulunduğu avluda buharlı lokomotiflerin alışılmış ıslıkları duyulurken aktarma yerlerinde raylar gıcırdıyor, tamponlar kesik sesler çıkarıyor, makasçıların düdükleri hüzünlü bir sesle ötüyordu.

* Korkunç İvan (Dördüncü İvan). Acımasızlığıyla bilinen Rus Çar'ı.

Sabah parıltılarla dolu olan gün de sıkılmış gibiydi; gökyüzünü ince bir örtü gibi, sıvı görünümlü, grimsi bulutlar kaplamış, kışın olduğu gibi, bulutlarla örtülü güneş sönük beyaz renge dönüşmüştü; güneşin dağınık ışığı gözleri yoruyordu. Yapıların renkleri sönükleşmişti; sayısız bayrak hareketsiz ve renksiz bir biçimde duruyor, ciddi tavırlı insanlar isteksizce yürüyorlardı. Çar'ın mavimsi, mütevazı figürü ise koyulaşarak iri yarı, ciddi, siyahlar ve altın sırmalı üniformalar giymiş, madalyaların parıltılarıyla süslenmiş insanların oluşturduğu fon içinde daha az fark edilir bir hale gelmişti.

Çar askeri denizcilik sergi salonuna bu insanların önünde yavaş adımlarla yürüyor, ancak bu insanlar sanki onu itiyorlarmış gibi görünüyordu. İşte vali Baranov çevik bir biçimde eğildi, Çar'ın yürüdüğü yoldan bir şey kaldırarak yolun kenarına fırlattı.

İnokov, gülümseyerek: "Bu kadarı sizin için yeterli mi?" diye sordu.

Samgin sessizce başını salladı. Kendini fiziksel olarak yorgun hissediyor, yemek yemek istiyordu ve kederlenmişti. Böyle bir kederi çocukluğunda, Noel'de sahip olmak istediği armağandan farklı bir şey aldığında yaşardı.

İnokov: "Çar kime benziyor, biliyor musunuz?" diye sordu. Klim, sessizce yüzüne baktı, kaba bir laf etmesini bekliyordu. Ama İnokov, düşünceli bir tavırla:

"Subay olarak giyinmiş Balzaminov'a," dedi.

"İshak'a benziyor," diye mırıldandı Klim.

"Ne?"

Klim, daha yüksek sesle, üzüntüsünü gizlemeden: "İshak'a," diye yineledi.

"Ha, evet, İncil'den bu," diye anımsadı İnokov. "Peki ya İbrahim kim, o zaman?"

"Bilmiyorum."

"Garip bir kıyaslama," diye gülümsedi İnokov ve iç geçirerek konuşmaya başladı:

"Köşe yazılarımı yayınlamıyorlar. Yayın yönetmeni, yaşlı beygirin teki; bana olumsuz yönleri fazlasıyla ortaya çıkardığımı, bu-

nun ise sansürü uygulayan adamın hoşuna gitmediğini yazıyor. 'Her eleştiri, genel bir kanıdan ortaya çıkmalı ve ona dayandırılmalıdır,' diye akıl veriyor. Şeytan bilir bu genel kanıyı!"

Klim, onun homurdanmasını dinlemeyi bıraktı, mavimsi gri üniforma giymiş, mahcup bir tavırla gülümseyen genç adamı düşünmeye başladı. Önüne Kutuzov'u, çömezi, Lütov'u getirseler, bu insan ne derdi acaba? Evet, bu insanları etkileyebilecek ne tür sözcüklerle konuşurdu acaba. Samgin, her zaman alayla anımsadığından farklı olarak, bu defa içi sızlayarak:

'Çocuk var mıydı ki? Belki de hiç var olmamıştı bile?' diye anımsadı.

Ancak, izlenimlerle dopdoluydu ve artık düşünme yetisini kaybetmiş gibiydi; düşüncenin ağını örmekte olan minicik örümcek duraklamıştı. Eve, yazlığa gidip, dinlenmek geldi içinden. Ancak gitmesine olanak yoktu, Varavka çektiği telgrafta gelişini beklemesini rica etmekteydi.

Varavka'yı beklerken Klim Samgin, önemli kişiyi gördü.

Orta boylu bu adamın üzerindeki geniş uzun giysileri, sonbaharda biraz don yemiş yaprakların aldığı belirsiz renkteydi. Gölge gibi hafif giysiler, yüzü iki renkli gibi görünen ihtiyarın kuru, kemikli bedenini örtüyordu. Sönük renkli cildinin altından eski pası andıran lekeler seçiliyordu. Grimsi küçük sakalı, taşlaşmış görünümlü yüzünü uzun gösteriyordu. Saçları sayılabilecek kadar azdı; ağzının kenarında yine seyrek, grimsi saç tutamları seçiliyor ve aşağı doğru sarkıyordu; alt dudağı yine pas renkli ve yine sarkıktı, üzerinde ise düzgün olmayan, kehribarı anımsatan sarı dişleri görünüyordu. Gözleri şakaklara doğru çekilmiş, sivri kulakları tıpkı vahşi hayvanlarınki gibi kafasına sıkıca yapıştırılmış gibiydi ve başında boncuklu, ipli bir şapka vardı; bu şapka adamı belirsiz bir kiliseye bağlı bir rahip gibi gösteriyordu. Çekik gözlerinde yer alan gözbebekleri diğer insanlarda olduğu gibi yuvarlak ve yassı değil de, küçücük keskin kristallerden oluşmuş gibiydi. Tıpkı usta bir ressamın portresinden bakan gözler gibi, bu gözler de, bu geçmişten kalan adama nereden bakarsa baksın, Klim'i sürekli izliyor gibi görünüyordu. Çirkin tabanların üzerindeki kadife,

küt burunlu çizmeler çok ağır olmalıydı ama adam sessizce, ayaklarını yerden kaldırmadan yürüyor, ayakları yağın ya da camın üzerinde kayıyormuş gibi ilerliyordu.

Ardından bir grup insan saygıyla ilerlemekteydi; aralarında ulusal giysiler içinde dört Çinli vardı. Sıkılmış olan genç vali Baranov, Nerçin ve Altay madenlerinden çıkarılmış olan değerli taşlar ile altın keselerinin sergilenmekte olduğu Çar'ın çalışma odasını gösteren sergi salonunun sorumlusu general Fabrisius ile yürüyordu. Madalyalı ve madalyasız insanlar, yoğun bir kalabalık halinde garip ziyaretçinin peşinden gidiyordu.

Süzülüyormuş gibi görünen bu önemli adam, bir salondan ötekine geçiyor, taştan yapılmış gibi görünen yüzü hareket etmiyordu; moğol burnunun geniş delikleri hafifçe hareket ediyor, dudağı tiksiniyormuş gibi kasılıyordu; dudağının hareketi ise ancak ağzının kenarlarındaki gri kılların dik dik durmasından belli oluyordu.

"Li Huang-Çang" diye fısıldıyorlardı insanlar birbirlerine. "Li Huang-Çang."

Saygıyla eğilerek geri çekiliyorlardı. Çin'in ünlü adamı insanlara bakmıyor, eşyalara yürürken göz atıyor, ancak bazılarının önünde tek bir saniye, tek bir dakika için duruyor, burun kanatlarını şişiriyor, bıyıklarını kıpırdatıyordu.

Elleri karnının üzerinde, geniş kol yenlerinin içine saklanmıştı; bazen ya akıl ettiğinden, ya da fark edilemeyen bir işarete uyarak, Çinlilerden biri bölümün komiseri ile alçak sesle konuşmaya başlıyor, daha sonra ise sesini daha da alçaltarak, başını yere eğerek, yüzüne bakmadan Li Huang-Çang'a bir şeyler anlatmaya başlıyordu.

Askeri donanma salonunda yaşlı Çinli, topun yanında yan durdu, kendisine söylenenleri dinledi, birkaç saniye için topa yan yan baktı ve ilerledi.

General Fabrisius, Zaporojye tarzı bıyıklarını düzelterek, önemli konuğun önüne geçti ve komutan jestiyle Çarlık pavyonunu gösterdi.

Li Huang-Çang durdu. Çinli tercüman aceleyle çevresinde dönmeye, selam verip bir şeyler fısıldamaya başladı; ellerini açıp gülümsüyordu.

Yapılı, göğsü madalyalarla dolu general: "Onun önünde yürümek yasak mı?" diye sordu; sorduktan sonra da gülümsedi: "Peki, ya onun yanında yürümek olası mı? Nasıl? O da mı olmaz? Bu herkes için mi geçerli?"

Birisi, at arabacısı sesiyle: "Aynen öyle, efendim!" diye yanıtladı.

General yanaklarını kızarıncaya kadar şişirdi, düşündü ve Fransızca:

"Tercümana, onun yanında yürüme hakkına kimin sahip olduğunu sorunuz?" dedi.

Herkes sustu. Sonra arabacı görünümlü adam, alçak sesle:

"Ekselansları, tercüman bilmediğini söylüyor, belki sizin, yani bizim imparatorumuz yürüyebilir."

General, göğsündeki madalyalara dokundu ve kızgın bir tavırla.

"Gerçekten de ... resmiyete bak!" dedi.

General Fabrisius, Li Huang-Çang'ın peşinden yürümeye başladı, yüzü kızarmıştı ve bıyıklarını çekiştiriyordu.

Altay salonunda Li Huang-Çang, renkli taşların sergilendiği vitrinin önünde durdu, bıyıklarını hareket ettirdi, tercüman hemen vitrinin kapağını açmalarını rica etti. Ağır camı kaldırdıklarında ise Çinli acele etmeksizin elini giysisinin yenlerinden çıkardı, kolundaki kumaş neredeyse kendiliğinden dirseğine doğru çekildi; ince, yaşlı, demirdenmiş gibi görünen uzun tırnaklı parmaklara sahip el, vitrinin içine girdi, beyaz mermer zeminden salonun gururu sayılan büyük zümrüt kristali sökercesine kavradı; Li Huang-Çang taşı göz hizasına kaldırdı, neredeyse fark edilmeyen bir biçimde başını salladı ve taşı tutan eli yeninin içine soktu.

"Onu kendisi için alıyor," diye nezaketle gülümseyerek açıkladı tercüman.

General Fabrisius sarardı ve söylenmeye başladı:

"Ama... izin verin! Ben armağan verme hakkına sahip değilim ki!"

Ünlü Çinli, o sırada artık salonun kapısından yine süzülür gibi çıkmış, sergi alanının çıkışına yönelmişti.

"Li Huang-Çang," diyordu yavaşça insanlar birbirlerine ve eski çağlardan kalma bir büyücüyü andıran bu adamın önünde yere kadar eğiliyorlardı:

"Li Huang-Çang!"

İç karartıcı bir gündü. Rüzgâr endişeyle orada burada dolanarak yolun kumlarını dağıtıyor, köşelerin ardından fırlıyordu. Gökyüzünde, küçük, kopuk bulutlar geziniyor, güneş de huzursuz hareket ediyor, sanki Çinlinin tuhaf figürünü nasıl daha iyi aydınlatabilirim, diye çaba gösteriyordu.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

Maksim Gorkiy 20. yüzyılın en büyük edebiyatçıları arasında sayılan ünlü Rus ve Sovyet yazarı. 1868 yılında Novgorod (Gorkiy) kentinde doğdu. 1936 yılında Moskova'da öldü. Bir mobilya ustası olan babasını erken yaşta kaybettiği için küçük yaşta annesiyle birlikte dedesinin evine yerleşti. Daha 11 yaşındayken 'ekmeğini kazanmak' için çalışmaya başladı. İlk gençlik yıllarından başlayarak Rusya içinde uzun yolculuklara çıktı; bu sırada bulaşıkçılık, hamallık, fırın işçiliği, gemi tayfalığı gibi pek çok işte çalıştı, Rusya'yı ve Rus insanını yakından tanıdı. Edebiyata ilk adımını 1892 yılında *Makar Çudra* öyküsü ile attı. Daha ilk öykülerinden başlayarak eserlerinde büyük bir iyimserlik, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizma göze çarpar. Rusya'nın geçirdiği çalkantıları, kapitalizmin gelişme sürecini, emekçilerin mücadelesini konu alan eserleri Rusya'da ve dünyada büyük yankı yarattı. Çarlığa karşı verilen mücadele içinde yer alan Gorkiy, defalarca tutuklanmış, uzun yıllar sürgünde yaşamıştır. *Foma Gordayev, Ana, Artamanovlar, Klim Samgin'in Yaşamı* gibi ölümsüz eserlere imza atmış olan Gorkiy, sosyalist gerçekçi edebiyatın kurucusu ve en büyük temsilcisidir. 30 ciltlik toplu eserleri dünyanın pek çok ülkesinde defalarca basılmıştır. Yayınevimiz Gorkiy'nin seçme eserlerini Rusça aslından ve başarılı çevirmenlerin ortak çalışmasıyla yayınlıyor.

Maksim Gorkiy, *Klim Samgin'in Yaşamı* romanını en önemli yapıtı olarak kabul eder. *Ayak Takımı Arasında* oyunu dışında, Gorkiy'nin üzerinde en çok tartışılan yapıtıdır. Gladkov, romanın güç algılandığını, kahramanın yaşamının gereksiz uzatıldığını, romanın oldukça soğuk bir hava taşıdığını, dolayısıyla başarısız olduğunu öne sürerken, Vasiliy Fedorov "özellikle güncel ve global olduğunu ve yeterince değerlendirilmediğini" belirtmiş, Rekemçuk da "bu, biz edebiyatçılar için yeni dersler alınabilecek bir kitaptır" diye vurgulamıştır.

Dünyanın en uzun romanlarından biri olarak kabul edilen *Klim Samgin'in Yaşamı* 1925-1936 yılları arasında yazılmıştır ve Gorkiy'nin son ve en önemli, aynı zamanda üzerinde en çok tartışılan yapıtıdır. Yazar, 1870'li yılların ortalarından başlayarak 1917 devrimine kadar çelişkilerle, kavgalarla ve düşünsel çatışmalarla geçen dönemin ruhsal ve entelektüel yaşamını ortaya koymakta, dönemin barometresi sayılan, toplumdaki siyasal kamplaşmaları ve sınıf bilinci gelişimini çok kesin olarak yansıtan orta sınıf Rus aydın kesimine özel bir yer vermektedir. *Klim Samgin'in Yaşamı*, Sovyet edebiyatında, destansı boyutlara varan ilk ideolojik, toplumsal-felsefi aynı zamanda da toplumsal-psikolojik bir yapıttır. Yazar, yapıtını, söz konusu dönemdeki Rus ruhsal yaşamının bir kroniği olarak tanımlamaktadır.

TOPLUMSAL DEVRİM YAYINLARI

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-975-6106-44-1 (1)
ISBN 978-975-6106-45-8
9 789756 106457